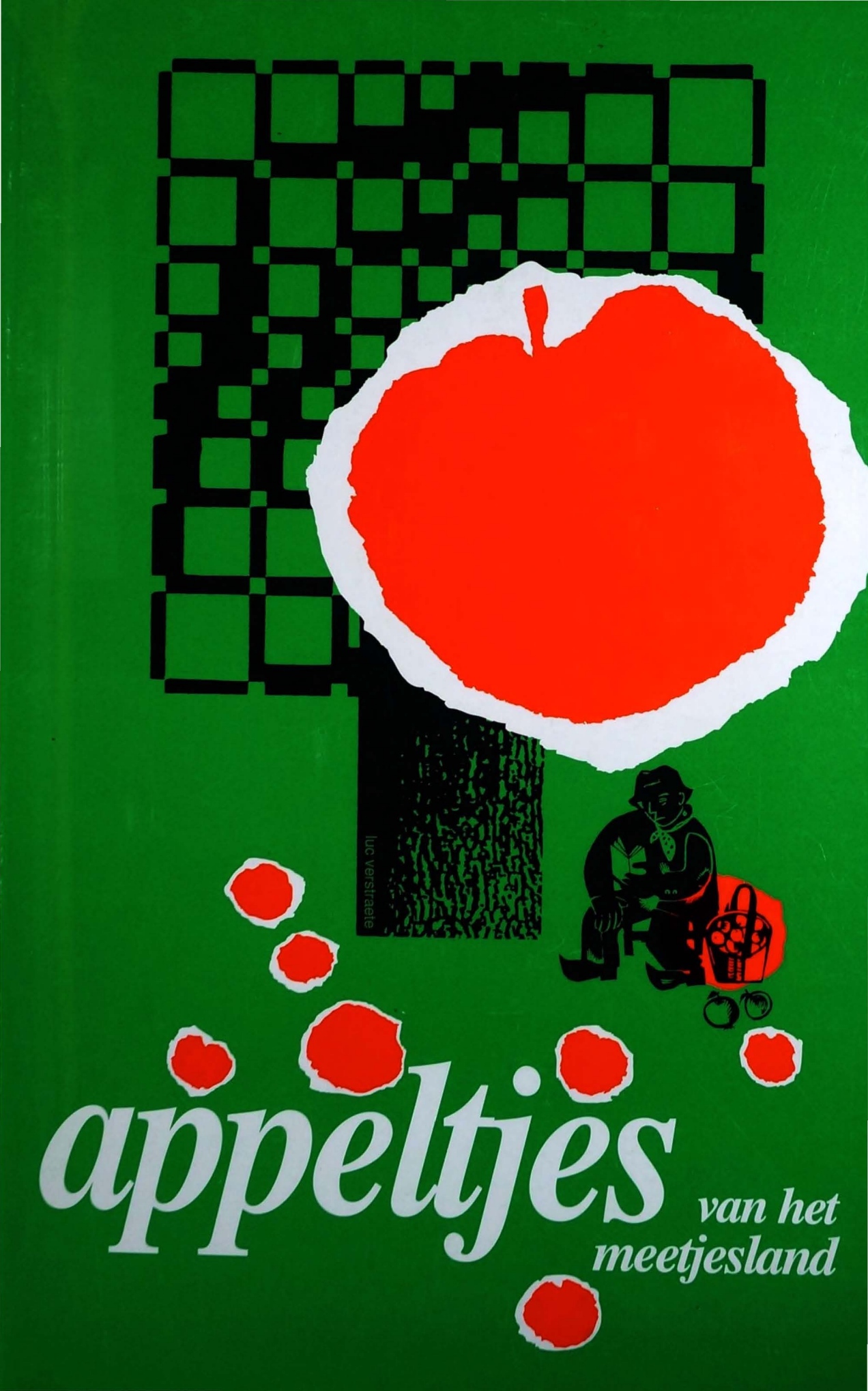

appeltjes van het meetjesland

Uitgegeven met de steun van
- de Vlaamse Gemeenschap
- het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen
- en de gemeenten
  - Aalter
  - Evergem
  - Kaprijke en
  - Maldegem.

PO2134896

Omslagtekening van Luc Verstraete

In memoriam
Luc Stockman

APPELTJES VAN HET MEETJESLAND

JAARBOEK
van het
HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP
VAN HET MEETJESLAND
Nr. 50 - 1999

MALDEGEM
1999

Het bestuur van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland

Zittend v.l.n.r. : Dirk De Reuck, Filip Bastiaen, Hugo Notteboom, Oskar Lippens. Staand v.l.n.r. : Peter Laroy, Walter Notteboom, Marc De Vleesschauwer, Erik De Smet en Roger Buyck. Wilfried Steeghers ontbreekt op de foto.

(Foto : Noël De Vos)

In memoriam

Luc Stockman

VIERDE VOORZITTER VAN HET HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP VAN HET MEETJESLAND

Verleden jaar, in de namiddag van zaterdag 14 maart 1998, liep het Aalterse gemeentehuis vol vrienden en kennissen om er de viering en huldiging mee te maken van Luc Stockman, voorzitter van het Heemkundig Genootschap ven het Meetjesland. Van heinde en ver, uit heel Vlaanderen, waren mensen die dag speciaal naar Aalter gekomen om, via hun aanwezigheid, hun dankbaarheid en erkentelijkheid te tonen tegenover de man die zoveel had verwezenlijkt voor de bloei van de plaatselijke geschiedenis. Het hoogtepunt van de namiddag was de overhandiging van het vriendenboek aan een ontroerde voorzitter die daarna op zijn eigen, schalkse manier de hele zaal voor zich wist in te palmen tijdens een toespraak *à l'improviste* die iedereen die erbij was, zich nog ongetwijfeld herinnert. Het was Luc op z'n best.

Het was voor de voorzitter, zoals hij zelf achteraf getuigde, de schoonste dag uit zijn leven en hij was er iedereen heel dankbaar voor. Zijn medewerkers waren tevreden omdat ze hem die onvergetelijke dag hadden bezorgd, niet alleen omdat hij het verdiende, maar meer nog omdat het een echte vriend was.

Luc zag er in de loop van het jaar bijzonder goed uit. Bij een bezoek aan een tentoonstelling in Brugge blonk hij uit door zijn gevatte uitspraken. Ook op de bestuursvergaderingen van Appeltjes was hij het weer die plannen beraamde en ons aan het werk zette. Nog maar enkele maanden geleden, tijdens een etentje met het bestuur was hij opvallend optimistisch. Kortom: iedereen was ervan overtuigd dat we onze voorzitter nog jarenlang in ons midden zouden hebben. Enkele weken geleden nog belde hij in verband met de biografie van dr. Edmond Tieleman, eerste voorzitter van Appeltjes, die zou verschijnen in het vijftigste jaarboek. Dat vijftigste *Appeltje*, het jubileumnummer, moest iets heel bijzonders worden en er werden reeds namen van auteurs en bijdragen genoemd. Verdere

concrete afspreken zouden gemaakt worden na de voorstelling van het jaarboek in Middelburg op zaterdag 13 februari waarvoor Luc nog eigenhandig de uitnodiging had opgesteld en die hij, zoals altijd, tekende met: *Uw voorzitter.*

De dag ervoor belde Anny ons op, Luc zou niet aanwezig zijn in Middelburg aangezien hij was opgenomen in het ziekenhuis. Het maakte ons bijzonder ongerust. Maar toch was er nog hoop, zo werd gezegd. Niemand durfde het onuitsprekelijke uitspreken. Op zondagavond 14 maart, toen ons het overlijden van onze voorzitter werd medegedeeld, kregen we een heel beklemmend gevoel en we beseften dat niets in ons genootschap nog hetzelfde zou zijn.

De verdiensten van Luc zijn niet gering. Over zijn werk in Brussel liet hij niet zoveel los, desalniettemin was hij toch fier op een paar van

zijn realisaties waarvan we enkel de doortocht van Aalter en de infrastuctuurwerken in Oudenaarde noemen. Hij was er bijzonder trots op secretaris te zijn van de kerkfabriek van Sint-Cornelius, hij aanzag het als zijn plicht de vele relicten die dit kerkgebouw bewaart, te behoeden voor de toekomst. Zijn zangtalent, dat hij zelf erg relativeerde, kon hij wekelijks uitproberen bij het plaatselijke zangkoor.

Het allerbelangrijkste is en blijft echter zijn historisch werk. Het ontrafelen van het verleden van onze streek hield hem altijd passioneel bezig. Hij mag een voorbeeld worden genoemd, in tijd en ruimte, voor elke amateur historicus en ook voor veel professionelen, die zijn werk naar waarde wisten te schatten. Hij werkte in onontgonnen archieven, ontdekte veel en liet zich niet afschrikken door de dikwijls moeilijke toegankelijkheid, het soms onleesbare geschrift of het onverstaanbare middeleeuwse kerklatijn. Wekenlang kon hij een bepaald document zitten bestuderen tot hij het tot op het bot had ontcijferd en er een artikel over publiceerde. Slechts iemand die zelf regelmatig in archieven werkt, weet wat voor een kolossale massa archieven Luc heeft doorworsteld om tot zo'n rijk en gevarieerd oeuvre te kunnen komen.

Hoe dikwijls hebben we onze voorzitter niet horen zeggen: *"Ik heb iets interessants gevonden waarover nog niet zoveel is gepubliceerd!"*, waarna hij een lang exposé hield over het belangrijke testament van een pastoor, over een verdwenen parochie, over een charter in verband met de polders. In het laatste *Appeltje* schreef hij niet minder dan drie bijdragen: een over het kerkelijk leven te Zomergem, een ander over de heikele kwestie van het aantal parochies in het decanaat Aardenburg en tenslotte nog een artikel over den Generalen Vrijen Polder. Kerkgeschiedenis en historische geografie, het waren zijn twee *stok*-paardjes. Zijn oeuvre daaromtrent kan dan ook zonder overdrijven baanbrekend, vernieuwend worden genoemd.

Hij had een ongelooflijke feeling voor geschiedenis, zijn scherpe geest en zijn aanleg voor het formuleren van een goede synthese maken dat het lezen van zijn historische geschriften een waar genoegen wordt. Nooit keek Luc geringschattend neer op het werk van anderen, hij wist te waarderen en te stimuleren. Alles vond hij de moeite waard, als het tenminste op een eerlijke manier was tot stand gekomen en gebaseerd was op bronnenonderzoek. Zelf ging hij steeds zeer wetenschappelijk en accuraat te werk, zijn werk zal nog in lengte van dagen worden gebruikt en geraadpleegd.

Het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland lag Luc zeer nauw aan het hart. Hij zorgde voor jong bloed in het bestuur, stond open voor vernieuwingen en stimuleerde alle initiatieven waar het Genootschap beter van werd. Meestal was hij het die de initiatieven nam, die zorgde voor de jaarlijkse uitstap, voor voordrachten en andere activiteiten. Soms vroegen we ons wel eens af waar onze voorzitter de tijd en de kracht haalde om dat allemaal te realiseren. Toch deed hij het. Zijn

grootste bekommernis was immers de continuïteit van het Genootschap te verzekeren, daar had hij alles voor over.

Luc is er nu niet meer. Het is met veel verdriet en pijn in het hart dat we definitief afscheid van hem moeten nemen. Weemoed overvalt ons als we denken aan alles wat nu zullen moeten missen, aan alles wat nog had gekund. De guitige gezegden en de aparte maar nooit kwetsende humor, de interesse voor iedereens opzoekingen, de stimulerende woorden, de opgewektheid en het optimisme waarmee hij door het leven ging maar vooral zijn warme vriendschap zullen we erg missen. Ondanks het pijnlijke van het afscheid voelen we ons dankbaar omdat het ons gegund was, jaren te hebben mogen samenwerken met zo'n trouw, eerlijk en rechtschapen man. Zijn stem, zijn monkelende glimlach en zijn goedheid zullen ons voor altijd bijblijven.

Het fysieke afscheid is onomkeerbaar, desalniettemin zal Luc over de dood heen, in ons midden blijven, niet alleen via zijn boeken en artikelen, maar ook via de vele herinneringen die in ons hart zullen gekoesterd worden als kostbare relikwieën.

Mevrouw en achtbare familie,

Zeer veel mensen uit het Meetjesland en van ver daarbuiten, leven vandaag intens met U mee. Iedereen zal aan Luc zijn eigen herinneringen bewaren, en dat zullen altijd wel goede herinneringen zijn. Moge het voor U allen een steun zijn te weten dat het verdriet om het heengaan van Uw echtgenoot en vader door velen wordt gedeeld.

Vaarwel dan, goede vriend Luc, we zullen u niet vergeten.

(Tekst van Hugo Notteboom, uitgesproken in de Sint-Corneliuskerk aan het eind van de indrukwekkende uitvaartplechtigheid.)

De Tienden van Zomergem, Waarschoot en Oostwinkel

Luc STOCKMAN

In de nota's van Luc Stockman troffen we onderhavig artikel aan dat bijna was afgewerkt. Het is het allerlaatste artikel van Luc zijn hand, het laatste artikel van hem dat in Appeltjes verschijnt...

In 1243 kocht Walter van Marvis, bisschop van Doornik, de tienden van de uitgestrekte parochie Zomergem van de heer van Maldegem[1]. Al op 20 april 1244 bevestigde hij dat er een overeenkomst gesloten was over de verdeling van de tienden in het (ambacht) Zomergem tussen het O.-L.-Vrouwkapittel van Doornik en Raimfridus, pastoor van Zomergem[2]: drie vierde gaat naar het kapittel en een vierde naar de pastoor van Zomergem, die ook nog de opbrengsten van het altaar van Zomergem en de kleine tienden krijgt. Hij moet evenwel daarvoor drie *malle de Troisse* aan het kapittel betalen.

Na de dood of het ontslag van Raimfridus moeten er nog tweemaal tiend pond van de pastorale inkomsten van Zomergem afgetrokken worden voor de bezoldiging van twee pastoors in de nieuw op te richten parochies in Waarschoot en Oostwinkel. Tien jaar later, in 1254, bestond de *parochia de Warscoth* al effectief[3]. Ook te Oostwinkel moet er werk gemaakt zijn van het oprichten van een nieuwe parochie. In 1277 verschijnt er *een pape van Wostwincle* in de bronnen[4].

In 1558 werden op verzoek van Lieven De Schoemaekere, voorpachter van de tienden van Zomergem, Waarschoot en Oostwinkel, de tiendebelopen opgemeten[5]. Zowel Achiel De Vos in zijn *Geschiedenis van Waarschoot* als Hugo Notteboom in zijn *750 jaar parochie Oostwinkel* hebben de tiendewijken van Waarschoot respectievelijk van Oostwinkel beschreven[6]. Die van Zomergem, die nochtans de belangrijkste waren, zijn echter nog niet aan bod gekomen. Daarom leek het mij nuttig de *hopen* of belopen van Zomergem volledig uit te geven en van wat com-

mentaar te voorzien op basis van de Zomergemse plaatsnamen tot 1600[7]. Steunend op beide genoemde werken en op de beschrijving van de Zomergemse tienden, zullen wij voor de volledigheid de verdeling van het geheel van de tienden van het Ambacht Zomergem per beloop en per parochie geven.

DE TIENDEN VAN ZOMERGEM

DEN HOOP VAN SPENNAUT OF DE SPINHOUTTIENDE

Dit beloop begint op de wijk Durmen en volgt de grens Merendree-Hansbeke tot Hamme-Voorde[8]. De grens gaat voorbij de meersen van het Goed te Schipdonk, dat in 1568 nog aan de koning van Spanje toebehoorde[9]. Dan loopt de grens noordwaarts door de Spenhoutakker[10] voorbij de Veebilk[11], waar vijf schoven deel uitmaken van de Spinhouttiende.

Vandaar gaat het naar een straatje komende van de Zuttershoek[12] van Bellem, voorbij een stuk land genaamd Hepschoot[13] en komt dan via Berrendonk[14] op de Hoetselstraat[15] uit. Het gebied ten westen van die lijn is Bellemtiende en dat ten oosten is de Spinhouttiende. Vandaar keert de grens oostwaarts langs de Hoetselstraat tot op de plaats waar vroeger een linde met vierschaar stond en loopt dan verder naar de wijk Nekke[16] en volgt de Uitgemstraat[17] terug naar Durmen.

De Spinhouttiende die zes roten bevat, wordt verdeeld in drie stukken: 3 3/4 roten gaan naar het kapittel van Doornik, 1 1/4 roten zijn bestemd voor de twee pastoors van Zomergem en 1 rot was eigendom van de kapelanij op de Pietendries te Aalter op de grens Knesselare-Ursel[18].

DEN HOOP VAN HOETSELACKERE OF DE HOETSELAKKERTIENDE

De Hoetselakkertiende begint te Nekke aan het Withuis[19] en de grens loopt dan langs de noordzijde van de Hoetselstraat tot de vierschaar, waar een grote linde placht te staan en nu Hoetselkruis zich bevindt. Vandaar gaat het langs diezelfde straat tot het westeinde van de wijk Hoetsel en vervolgens loopt de grens een langs watergang die de scheiding tussen het Ambacht Zomergem en het Brugse Vrije te Ursel vormt.

Bij de Gentweg[20] aangekomen volgt de grens de Sint-Maartensweg[21] tot de Bauwerwaanstraat[22], keert dan langs die straat terug naar Nekke tot vóór de Rijversdreef[23] en loopt dan over naar de Gentweg. Vervolgens gaat het langs de Gentweg naar Nekke, loopt langs een gracht opnieuw over naar diezelfde Bauwerwaanstraat en eindigt op het zuideinde van de Kleiten[24], bij diezelfde straat.

De Sint-Maartensstraat is ongetwijfeld een processieweg, want Sint-Maarten is de patroonheilige van de kerk van Zomergem. De pro-

cessiewegen volgden meestal de grenswegen van de parochie en dat is hier duidelijk het geval.

De parochie Ursel strekte zich uit over twee kasselrijen nl. die van de Oudburg en die van het Brugse Vrije. Het deel dat onder het Brugse Vrije ressorteerde, paalde dus aan het Ambacht Zomergem.

Het beloop van de Hoetseltiende telde acht roten waarvan zes roten naar het kapittel van Doornik gingen en twee roten naar de beide parochiepriesters van Zomergem.

Den hoop van Meerelare-Akker of de Meerelare-Akkertiende

De Meerelaretiende begint in de straat te Nestevoorde[25] op de hoek van de Jagermeers[26] en loopt langs de Daalmenstraat[27] tot aan de Meerlarestraat[28]. Dan gaat het naar Stoktevijver[29] vlakbij een meers Sompenbeke[30] genaamd. Daar werden tiendeschoven verdeeld over de Meerelaretiende en de Ronseletiende.

Daar steekt de grens de brug van Stoktevijver over en volgt de Weststraat tot aan het Goed te Breebroek[31]. Het Zompelstraatje dat op de Weststraat uitkomt, vormt dan de grens tot aan het klophekken van het Goed te Rapenburg[32]. Dan loopt ze van de straat naar Rapenburg verder naar de Lieve en naar Bekebrug[33]. Vandaar volgt ze een beek en een gracht naar het leiken van Maarten Snouckaert en langs dat leiken gaat het naar het Goed te Schouwbroek[34] (de Schouwbroekdam) en door de akker van Landonk[35] richting Jagersmeers.

Interessant is de mededeling dat Maarten Snouckaert junior onlangs, dus enkele jaren vóór 1568, een Leiken liet graven tussen de Lieve en het Goed te Schouwbroek om schepen tot aan die hoeve te laten varen. Deze Maarten Snouckaert kwam in 1559 door aankoop in het bezit van de heerlijkheid Zomergem en na enkele processen mocht hij zich ook heer van Zomergem noemen[36].

Het beloop van de Meerelare-Akkertiende telde acht roten waarvan zes roten naar het kapittel van Doornik en twee roten naar de beide parochiepriesters gingen.

Den hoop van Beke of Beketiende

Het beloop van Beke begint aan Bekebrug en loopt in de richting van het pachtgoed van het Wenemaershospitaal[37] (=het Goed ter Beke) en omvat een aantal percelen ten noorden van de Lieve, in de buurt van het Gastelstuk[38], tot aan de Beirtjesbrug. De grens schiet dan over deze brug, loopt door de bossen naar het Voordestraatje en steekt dit over naar de wijk Builare[39]. Vandaar gaat het noordwaarts naar de Hoekmeers[40]

en dan in de richting van de Bergweg[41], waar de Hoge en de Nere Hostijne[42] liggen. De Hoge geeft tiende aan Beke en de Nere tiende aan Boeken. Dan volgt de grens de Hoekstraat[43] tot op de Korteboekenstraat[44] die ze oversteekt en volgt dan een gracht die naar het Leiken van meester Maarten Snouckaert loopt en langs dat leiken naar het eindpunt op Bekebrug.

Dit beloop omvat dus een stuk van Waarschoot. Een nauwkeurige grensbepaling is niet haalbaar, omdat bepaalde stukken of hoevetjes niet meer te lokaliseren zijn. In grote trekken konden we toch het beloop van Beke omschrijven.

Het beloop van Beketiende telde acht roten waarvan zes roten naar het kapittel van Doornik en twee roten naar de beide parochiepriesters van Zomergem gingen.

DEN HOOP VAN GROOT ACKERE OF MOLENTIENDE

Het beloop van de Grootakker[45] begint op de wijk Durmen aan de Linde, loopt langs de Uitgemstraat naar Nekke en bereikt dan langs de Bauwerwaamstraat een lang straatje, Baarstraatje[46] geheten. Dat straatje wordt oostwaarts gevolgd tot de straat van Rijvers[47] naar de kerk.

Langs de Kerkstraat bereikt men de wijk ter Straten[48] en komt via de Westerling[49] en het kerkhof bij de vierschaar, waar zich een fontein, de Vonteput[50] genaamd, bevindt. Daarlangs gaat de grens naar Zomergem-Boven[51], draait langs de Gentweg door het dorp en keert langs een kerkweg naar de Durmenstraat terug om zo opnieuw de wijk Durmen te bereiken.

Het beloop van de Molentiende telde acht roten waarvan zes naar het kapittel van Doornik en twee roten naar beide parochiepriesters van Zomergem gingen.

DEN HOOP VAN MIDDELACKERE OF MIDDELAKKERTIENDE

De Middelakkertiende begint op de wijk Durmen, daar waar de Spinhouttiende een aanvang neemt. Via de straat naar Zomergem-Boven loopt de grens voorbij het dorp, tot aan de hofstede die toebehoort aan Jacob Cornelis, koster van Oostwinkel. De tiendegrens volgt verder de beek rechtover de Vonteput tot aan de straat die van Gent naar Ronsele loopt.

De Gentweg wordt gevolgd tot aan het Vellaartstraatje. Dit straatje eindigt aan een hooggelegen vierkantig stuk land van Pieter Van der Straeten. Als men vanaf het mennegat van dit stuk land naar de toren van Merendree kijkt, hoort het stukje land op de zuidoostzijde bij de tiende van Lovendegem. Vervolgens wordt de gracht tot aan Lembeke gevolgd.

Vandaar loopt de gracht noordoostwaarts tot aan de Drapstraat Via deze straat komt men weer op Durmen, waar de Middelakkertiende een aanvang nam.

Den hoop van Bouchaut of Boekhouttiende

Deze tiende begint op de zuidwesthoek van de Jagermeers die op de zuidoostkant van de Merelaartiende ligt. Langs een gracht komt men aan de Langdonkakker tot aan Maaarten Snouckaerts Leiken en van daar tot aan het pachtgoed van Schouwbroek, eigendom van dezelfde Snouckaert. Via dit pachtgoed loopt de grens naar de Korteboekenstraat. Vandaar gaat het richting de Hoek en via de Hoek naar de molen van Beke tot aan de Bergweg. De scheiding loopt verder tussen de Hoge Ostijne en de Nere. De Hoekmeers wordt gevolgd tot an het Rooiken, waar men op een drietiendenpunt komt: de noordoosthoek hoort bij Beke, de zuidoosthoek bij de Keure en de westkant bij de Boekhouttiende.

Nu wordt een denkbeeldige lijn gevolgd in de richting van het kasteeltje van Lovendegem, door de akkers tot aan de Gravenmeers waarvan één derde bij deze tiende hoort. Langs een grachtje naar Huzegaver wordt opnieuw de kerk van Merendree als richtpunt genomen en zo komen we op Vellare. Via het Vellarestraatje passeren we de Kruisstraat en we volgen de straat tot op Nestevoorde.

't Hoopkin van Raecktiende of Raaktiende

Het beloop van de Raaktiende begint aan het kerkhof van Zomergem, bij de vierschaar en volgt de straat tot op Rijvers. Daar wordt de Baarstraat gevolgd tot aan de Bauweraanstraat op de wijk Nekke. Daar wordt een gracht gevolgd die naar het Witte Huis leidt op de Gentweg. Langs de heerweg die van Gent naar Brugge loopt, komen we aan het Galgestuk op Hoetsel. De dreef tot aan het Goed van Rijvers brengt ons tot op het Lindeken aan de Bauweraanstraat.

In het voorgaande beloop ligt een kleine tiende waarvan drie vijfde van de opbrengst naar de eigenaar van het Goed van Rijvers gaat.

Het beloop van de Raaktiende volgt verder de dreef van Rijvers tot aan de Wallestraat en volgt dan in noordwestelijke richting een beekje tot omtrent een boogscheut van de plaats waar de tiende van Ronsele begint. Van het Goed van de Droge Boom komt men terug op de Daalmenstraat waar de Wallebilk ligt. Deze wordt zo genoemd omdat er op de noordkant nog restanten te zien waren van van een oude molenwal. Van de Daalmenstraat wordt de kerkweg tot aan Stoktevijver gevolgd en van Stoktevijver komen we op het Vaarnewijkstraatje dat we volgen tot op de zuidkant van de Tien Gemeten waar een beek loopt tot aan de Zomergemse kerk. Zo komen we terug aan de vierschaar waar de Raaktiende begon.

NOTEN

1. A. DE VOS, *Geschiedenis van Waarschoot*, Deel I, Waarschoot, 1990, p. 137.
2. Kathedraal Archief Doornik (KAD), *Cartularium D*, f. 208 r. en v.
3. KAD, *Cartularium D*, f. 209 r.
4. H. NOTTEBOOM, *750 jaar parochie Oostwinkel*, Maldegem, 1995, p. 10.
5. Rijksarchief Gent, *Fonds Bisdom Gent*, nr. B 3702.
6. A. DE VOS, *a.w.*, p. 138-140 en H. NOTTEBOOM, *a.w.*, p. 11-13.
7. Kris MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Meetjeslandse toponiemen tot 1600*, Deel IV, Het Ambacht Zomergem, Band 3, *Zomergem*, Landskouter, 1997.
8. J. LUYSSAERT, *Meetjeslandse toponiemen tot 1600*, Deel III, Het Gentse, Band 1, *Hansbeke*, Gent, 1995, p. 109-110.
9. M. RYCKAERT, *Het hof van Schipdonk te Zomergem*, in: Appeltjes van het Meetjesland, jb. 47 (1996), p. 187-208.
10. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 262.
11. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 270.
12. M. DEVOS, *Meetjeslandse toponiemen*, Deel II, Het Houtland, Band 2, *Bellem*, Landegem, 1992, p. 97-98.
13. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 201.
14. M. DEVOS, *Bellem*, p. 68-69.
15. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 204.
16. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 242.
17. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 268-269.
18. R. MOELAERT, *De kapelanij Onze Lieve Vrouw ter Pieten te Aalter*, in: Appeltjes van het Meetjesland, jb. 13 (1962), p. 199-224).
19. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 282.
20. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 187.
21. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 261.
22. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 164-165.
23. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 252.
24. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 219.
25. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 243.
26. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 211.
27. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 176.
28. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 236.
29. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 265.
30. Dit toponiem staat niet in het glossarium van de Zomergemse plaatsnamen. Wel zijn er veel Zompeltoponiemen in die buurt.
31. L. STOCKMAN, *Het goed te Breebroek te Waarschoot*, in Ons Meetjesland, jg. 13 (1980), p. 179-180.
32. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 251 en M. RYCKAERT, *Het goed te Rapenburg te Zomergem*, in Appeltjes van Meetjesland, jb. 30 (1979), p. 4-43.
33. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 166.
34. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 259.
35. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 227.
36. M. RYCKAERT, *Zomergem, zijn heerlijkheden en hun heren*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 6 (1954), p. 83-87.
37. A. DE VOS, *Het goed ter Beke te Waarschoot*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 37 (1986), p. 140-173.
38. A. DE VOS, *Geschiedenis van Waarschoot*, Deel I, Waarschoot, 1990, p. 280.
39. G. ANDRIES, *Meetjeslandse toponiemen tot 1600*, Deel III, Het Gentse, Band 2, *Lovendegem, Landegem*, 1993, p.119.

40. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 203.
41. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 166.
42. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 207.
43. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 203.
44. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 222.
45. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 193.
46. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 163.
47. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 252.
48. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 266.
49. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 280.
50. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 275. De Vonteput wordt niet vermeld, enkel een Vontebilk.
51. K. MATTHEEUWS en M. DEVOS, *Zomergem*, p. 286.

BIJLAGE

BESCHRIJVING VAN DE TIENDEBELOPEN
(RAG, Bisdom, Sint Baafs, nr. 3702, anno 1568)

DEN HOOP VAN SPENNAUT

(2v) Desen hoop beghint te Durmen daer den hoop van Middelackere up de oostzijde vander straten an compt ende de thiende van Meerendre, ten zuuden, daer streckt den hoop van Spennaut westwaert up achter den cant vanden maymeerschen naer tpachtgoet van Scipdonck, toebehoorende ons gheduchten heere den Coninck van Spaingnen ende van Enghelant, grave van Vlaenderen etc, van Scipdonck loopende achter den merschcant tot Hamme de voort.

Alzoo schietende over Spennautackere noortwaert over, wat voorder van talfven ackere light een partcheel gheheeten den veebilck, vanden welcken behooren vijf schooven *(3r)* vande oosthoucke naer Spennaut hoop ende daer compt dat rechte noortwaert ten noorthoucke of vanden zelven ackere, welcken noorthouck behoort te deser daten toe Pieter Weynant ende daer compt een vierhoucktte stick metten zuuthende daer loopet tghesceet inden middel duere ende deelet tstick thalfven duere totten noorthende, den westcant gaet de thiende naer Bellem, den oostcant naer Spennaut.

Ende vanden noorthende vanden voors. sticke schietet altijts noortwaert noesch duer diversche sticken lants tot op een grooten waterhouc den welcken light an een groot stick lants toebehoorende Jan De Meyere fs. Symoens, tzelve stick ghaet up twesthende een cleen hendekin naer Bellem maer meesten deel naer Spennaut.

Vandaer noortwaert naer het straetkin tZuttershoucke over de zelve straete ter noortzijde light *(3v)* een cleen houcxkin van eenen bilcxken naest Jan tZutters dat gheeft thiende naer Bellem, de oosthouck naer Spennaut up tnoorthende vanden voors. sticxkin compt een groot stick an commende uuten huyse vanden hauden Jan Rutssaert nu up de kinderen Jan sClercx beede de voorn. partien gaet de thiende naer Spennaut.

Vanden noorthende vanden grooten sticke schieter duer het noorthende van Jan Joos sticke, alzoo schietet duer den gracht, bevanghende een stick gheheeten het Hepschoot tot up tzuuthende van eene sticke thalfven lancx duere den westcant de kinderen Joos Raes fs. Pieters, den oostcant naer Bellem, noortwaert compt noch een stick toebehoorende Jacob Blomme den oostcant naer Spennaut, west naer Bellem, noortwaert van desen *(4r)* compt Jan van Screywaters pitbilck die heeft up den zuutwesthouck een grooten pit, dat houcxkin gaet naer Bellem, den meesten deel naer Spennaut.

Van daer schietet westwaert over een straetkin dat van Zuttershouck loopt naer Hoetzele tenden zuuthende van eenen bosschelkene tot een sticke lants, wijlen toebehoorende Pieter Clays fs. Charles, groot ontrent vijf ghemeten, gheheeten den Berrendonck, daer loopet van zuutoosthende naer tnoortwesthende thalfven duere den noortoostcant gaet naer Spennaut, den zuutwestcant naer Bellem, bevanghende noort Willem Steyaert bilcken metten Moortelkene ende wijlent Passchier Hautemans hoefstedekin.

Vandaer keeret oostwaert omme achter de Oetsselstrate totten keer vander straeten daer placht te staene de groote linde ende de vierschare, van daer volghet altoos de strate totten Necken ende keert ten Necken omme de strate die loopt naer Heuteghem totter Durmen daer wij beghonsten al dit voorscreven bevanck behoort totten hoop van Spennaut.

DEN HOOP VAN HOETSELACKERE

(4v) Desen hoop nempt zijn beghinzel ten Necke ten Wittenhuusse an de linde alzoo loopende lancx der noortzijde vander Oetsselstraeten tot der vierschare daer de grote linde placht te stane. Volghende de alzoo de Hoetselstraete toter hofstedekin van wijlent Paesscierkin Hautman up twesthende *(5r)* van Hoetssele volghende alzo den waterghanck daer tHambacht van Somerghem scheet ende tVrije an compt.

Alzoo loopende achter den waterghanck naer den Ghentwech volghende Sente Martinswech alzoo tot up Beyderwaenstrate, alzoo wederommekeerende lancx der selver straete naer de Necke tot voor Rijvischdreve daer de linde staet up de selve straete alzoo overloopende naer den rechten Ghentwech westwaert oppe uutcommende up de noortzijde van den toebehoort de hoorie van jonckheer Joos De Gruutere.

Alzoo loopende lancx den Ghentwech tot bij den Necke op een stick lants, naer den Neckestraete aldaer omme loopende naer de zelve Beyderwaenstrate lancx eender gracht ligghende up tzuuthende vanden grooten wijnghaerde, alzoo up tzuudhende vander Cleyten toebehoorende der hoorie van Willem Willems *(5v)* uutcommende up de Beyderwaenstrate.

THIENDE HOOP VAN MEERELARE-ACKER

Desen voorn. hoop neempt zijn beghinsele in de straete te Nestevoorde up den zuutwesthouck vander Jaeghermersch up een cleen houcxkin van eenen langhen sticke lants ter daten van desen toebehoorende der weduwe van Jan De Rycke ghenaempt Anna vander Heyden.

Ende vandien houcxkene volghet *(6r)* de straete noortwest totter Dalemstrate, keerende noortoostwaert omme tot voor Jacobs Van Steelant daer straetkin van Meerelare uutcompt dan keeret het bevanck van desen thienden achter doostzijde vander straten tot bij Staeck te Vijvere jeghens een mersch gheheeten Sompenbeke, schietet dwersch overe strate up een stick lants bachten woenhuuse vanden pachtgoede daer wijlent woende Martin De Rycke fs. Jooris ter daten van desen Jan De Rycke fs. Martins. Vanden selven sticke behooren vijf thiende schooven naer den hoop van Meerelare ende de reste vanden selven sticke gaet de thiende naer Ronssele.

Vandaer schietet over een ander strate den welcken compt van Ronssele naer de Lieve ende scricket up een stick lants toebehoorende de hoorie van vanden voorn. wijlents Martin De Rycke gheheeten den Mersch vanden selven stick toebehoorende drie schooven te Meerelarewaert van den houcxkene naest den *(6v)* Crevel hul ende van daer volghet recht over de brugghe gheheeten de Staeck te Vijvere, volghende alzo duer Staeckt ten Vijvere naer de Weststraete van Waerschoot tot jeghen over Breebroucke casteel ende totten Zompelstraetkene ende keert ten zelven straete in, achter ghesceet dat van Rapemburch naer tvoorn. Zompelstraetkin compt, want de noortoostzijde behoort totten hoop vander Weststraete, thiendehoop, zonder een stick lants toebehoorende Coornelis Taets daer halen de tiendenaers van Meerelare up den Waerschootschen cant de tiende af, twelcke compt bij veroorzatinghe ende manghelinghe dwelcke de thiendaers jeghens elckanderen maecten.

Ende de Weststraete heeft daervoren de thiende van eenen sticke ghenaempt den Eeckbosch ende de zuutwestzijde behoort totten hoope *(7r)* van Meerelare ende es van hauts tijden vanden beghinsele van tZompelstraetkin totten clopheckin voor tpachtgoet van Rapenburch trechte ghesceet, ende vandien clopheckene zo loopet achter straetkin dat van Rapenburch loopt naer de Lieve ende brugghe van Beke ende vander zelver brugghe neven thuus dat anden westhouck vander zelver brugghe up den cant vander zelver Lieve staet.

Zo schietet bachten den selven huuse noesch duere een stick lants rechte naer Anthuenis van Steenlants hovenhuus ofte hovenbuer, den noorthouck vanden selven sticke behoort naer Meerelare, den zuuthouck behoort naer den thiende hoop van Beke. Vanden voorn. Anthuenis hovenbuer zoo volghet eender gracht ende haeghe noortwestwaert achter een stick lants, dat tusschen der *(7v)* Lieve ende voorn. haghe besloten light tot up meester Martin Snouckaert leykin dat de voorn. meester Martin onlancx voor de date van desen dede delfven omme de schepen te crijghene uuter Ghentscher Lieve tot pachtgoede Schaubrouck gheheeten, tvoorn. stick lants dat tusschen der haghen Lieve ende meester Martins leykene besloten light danof gaet de thiende naer den hoop van Meerelare.

Ende dan volghet meester Martins leyken zuutwestwaert up totten goed van Schaubrouck, achter den gherechten waterloop, duer den ackere naer Lanckdonck ende compt ter noortzijde ende vander hoefstede van wijlent Jan Maenhaut daer ter daten van desen up woent Jan Clays, ende schiet over de straete tot in de Jaeghermersch *(f.8r)* loopende achter den zuutoostcant vander zelver mersch totten zuutoostoucxkene daer de voorn. weduwe sRijcken lant met een beexken in compt, daer we ons beghinzele up nomen, al dat binnen de voorschreven bevanghe besloten es, behoort de thiende van taerwe, rogghe, havere, gheerste, boonen, eerweten, vitssen, bouckheyt ende vlas, den thienden schoof inden voorn. hoop van Meerelare.

DEN HOOP VAN BEKE

Desen hoop neempt zijn beghinsel te Beke, up de brugghe ende volgt *(8v)* den oostcant vander straten tot leden ende voorbij der hoefstede van wijlent Jan Smet jeghens over tpachtgoet van Wenemaershospitael bevanghende den gheheelen grooten bilck bachten der schuere vander voorn. Smets hoefstede loopende achter den oostcant totter Lieve ende scrickt over de Lieve, haudende den zuutcant totten derden bilck, die up de noortsijde vander Lieve licht, vanden zelven bilck begrijpende een cleen houcxkin danof de thiende inden hoop van Beke compt met noch drie sticken lants gheheeten tleen.

Wanof deen stick streckt achter de Lieve ende dander twee ligghende oft daer neven te Ghasteelwaert an, ende zuutoost daer thenden een mersch daerden hoop van Harisdonck ancompt ende up den zuuthouck de Bertenbrugghe daer schietet over *(9r)* de brugghe, haudende den zuutwestcant vander Lieve naer Ghendt loopende achter de Lieve totten pachtgoede van wijlen Symoen de Ruede, ende ter daten van desen bezeten ende bewoent bij de kinderen vanden voorn. Symoen.

Ende daer neempt men dmerck vanden houck vander schuere die up tselve pachtgoet staet naer Lovendeghem casteel, ende aldaer schietet over vier of vijf sticken lants wanof de noortwesthende metten noort-

houcken in begrepen zijn in de thiende van Beke, de meeste henden vanden selven sticken gaen naer de Kuere.

Alzoo scheedet up den zuuthouck van eenen bosch schietende noesch zuutwestwaert hende, welck stick es gheheeten den Sprinckt ende es ghepossesseert bij Jan Claissins ende tzelve stick gaet den noorthouck naest den bosch naer Beke, van dien sticke scheetet over eenen *(9v)* grooten waterhouck up tlant toebehoorende den helighen Gheest van Sente Jacops in Ghendt.

Vandaer up tVoordestratkin dwelck loopt naer Meyenbrouck, over tzelve straetkin schietet noesch over een stick lants ende duer den houck vanden draybosch zuutwestwaert henen tot up Buelare ende merck nemende up tvoors. casteel zo scheetet voor Job Clays huuskin ter hofsteden in toebehoorende Pieter Wille ende bewoent ter daten van desen bij Lauwereins Grijp, bevanghende dezelve hoefstede ende tbilcxkin daer thenden met noch eenen houcxkene up tstick daer nevens.

Ende compt dan op den noorthouck van eender sticke ende schietet tot op den zuuthoucke vanden zelven sticke. Tzelve stick gheeft tiende in drie tiende hoopen. Men scheedet up Meerendre kercke, den oosthouck gaet naer de Kuere, den zuutwest ende noortwesthouck gaen naer Bouckhaut ende dnoorthende naer *(10r)* Beke.

Vandaer westwaert loopet tot Lievin Salaerts roykin, daer af gaet tnoortoosthende naer Beke, dander gaet naer Bouckhaut ende vandaer noortwaert volghet altijts den oostcant vander Houckmeersch tot Lauwereins Willems eeckbosschelkin ende loopt den zelven eeckbosschelkin voorbij up de oostzijde daer latende twee cleene bilcxkins inde Houckmeersch neven den Eeckbosschelkin ligghende. De zelve gheven thiende naer Bouckhaut ende loopt van daer naer Jan tZuttersleen tusschen Pieter Willems leen ende Jan Zuttersleen duer, alzoo totten Beerchwegh ende alzo tusschen Wauter Clays Hooghe Hostijne ende de Nere. De Hooghe gheeft thiende naer Beke ende de Nere naer Bouckhaut, keerende westwaert tusschen Conelis sKeysers hofstede ende thof van Lievin Van Eede, tLievins gheeft thiende naer Beke *(10v)* Cornelis naer Bouckhaut.

Volghende alzo de Houckstrate tot up de Curte Bouckhautstrate, daer scheetet dwers overe in een gracht de welcke light tusschen Joos Keerckaerts brouckelinck ende den stijckene bachten Jan sKeysers schuere, volghende alzoo de zelve gracht noortwestwaert tot up meester Martin Snouckaert leykin daer up de westzijde vander gracht treckt de thiende naer Bouckhaut, de oostzijde naer Beke, ende keert alzoo noortoostwaert achter meester Martins leykin tot up eenen bilck lants naer der Ghendtscher Lieve.

Dan keeret zuutoostwaert achter de haghe ende gracht daer de thiende van Meerendre scheet tot up Anthuenis van Steelant ovenbuer

ende van den zelven hovenbuere schietet noesch over oostwaert tot up de brugghe die light over de Ghentsche Lieve, gheheeten de Beke, daer wij den voorn. hoop begonsten *(11r)*. Al dat binnen den voorn. bevanghe ghelegen es behoort de thiende naer den hoop van Beke.

DEN HOOP VAN GROOT ACKERE

Desen hoop neempt beghinsel ter Durmen uuten plaetssekin daer de linde up staet, de voors. hoefstede bewoent ter daten van desen Pauwels Van Mullem ende strate daert tghewest vanden voorn. Pennaut hoop medesloot commende van Necke naer Durmen, moeten wij nu wederkeren om de thiende van Muele Ackere mede te bewijsen.

Weederkeerende zoo volghen wij de zelve strate totten Necke te Beyderwaenstrate inhaudende dhoostzijde *(11v)* vander straten tot up een lanck smal straetkin lancx gheheeten tBarestraetkin, alzo oostwaert up lancx eender gracht uutcommende neffens wijlent Jan Teerlinck bosch hoofdende up de strate die loopt van Rivisch naer Somerghem keercke, commende alzoo duer den wijck ghenaempt ter Straten bevanghende de hofstede van Gheerolf Van Hulle commende naer tWesterlinck tot bij den kerchove an vierschare bevanghen de stede van wijlent Joos Vrient daer de fonteine up staet ghenaempt de Vontepit.

Keerende alachter de zuutzijde vander zelver stede totter straten van Zomerghem Boven, keerende den Ghentwech tZomerghem Boven duer tdurp tot den hove ghenaempt tWallekin toebehoorende ter daten van desen de weduwe ende hoors Jan de Redichove vandaer achter de strate die loopt naer Meerendre tot Durmen ande Linde.

DEN HOOP VAN MIDDELACKERE

(12r) Desen hoop van Middelackere den welcken beghint ter Durremen daer den hoop van Spennaut begonste up thende vanden hofstedekene vander weduwe ende hoirs van Daneel de Reytere ende neempt zijnen loop ter Durmen over tplaetssekin tusschen der hofstede van Pauwels Van Mullem ende Ydrop Hostin steenen huus ter straten inne ter rechterhant ofte oostzijden vander straten volghende alzoo de strate naer Zomerghem Boven duer tdurp totter stede die toebehoort Jacob Cornelis ter date van desen den costere van Oostwijnckele.

Daer neempse den keer totten waterloope jeghens over den Vontepit, loopende alzoo tusschen der hofstede van Arent van Steenlant ende bevanckt Jans Van Hecke stede, alzo achter den waterghanck bachten Willem sNevens schuere volghende den zelven stroom recht neder naer *(12v)* den zuutcant vanden thien ghemeten totter straeten dit van Ronsele loopt naer Ghent.

Als dan achter den Ghentwech tot Vellaersstraetkin, volghende tzelve straetkin totten hende, twelck straetkin hendet bij eenen viercanten hooghen bilck, toebehoorende Jan Willems, te desen date gheposseert bij Pieter Van der Straten ende staende int mennegat vanden voors. bilck neempt men tghescheet op den turre van Meerendre kercke, ende dan gaeter een clein houcxkin ter zuutoostzijde gheleghen naer Lovendeghem, vanden voors. sticke ende den anderen ende den meestendeel volght Middelackere met een bilck zuutwaert tot up de gracht daer de neringhe an compt gheheeten de Lambeke.

Dan volgh men die gracht noortwestwaert totten uutvanghen, keerende achter den zuutcant vanden uutvanghen totter Drapstrate. Alzoo achter de Drapstrate tot daer de zelve straete keert (vande mersschen bevanghende dlant ende hoefstede van wijlent Gheerart Standart ende loopt recht achter de merschgracht totten stedekene vander weduwe ende kinderen Daneels sReyters daer wij begonsten ten zuuthende vanden voorn. stedekene. Desen voorn. sirck ofte Middelackere gheweest, behoort totten hoop vanden Middelackere.

Den hoop van Bouchaut

Desen voorn. hoopt nempt zijn beghinsel up den zuutwesthouck *(13v)* vander Jaghermersch up een oucxken van eenen sticke lants dat binnen den viercanten vander meersch gheschoten compt ende volghet altoos den zuutoostcant vander voors. meesch, bevanghende al tguent dat ter zuutoostzijde light ende ter noortwestzijde es de thiende van Meerelare.

Volghende alzo den voors. cant totter hofstede van Jan Clays fs. Joos ende dan schietet over de strate up de noortwestzijde vander selver hoefstede achter eenen waterghanck duer Lanckdonckackere tot in meester Martin Snouckaerts leykin tot leden den pachthove van Schaubrouc toebehoorende den voorn. meester Martin jeghens een stick lants ter zuutoostzijde vanden voorn. leykene gheleghen gheheeten den Bilck, ter noortoostzijde vanden selven sticke compt de gracht daer wij achter keeren naer de Curte Bouchautstraete.
Ende alzoo ter straeten inne naer den Houck *(14r)* en ten Houcke zijde zoo schieten wij tusschen der hofstede daer ter deser daten woent Lievin Van Hee, ende tusschen den hove van Cornelis De Keysere achter een voetweghelkin loopende naer de muelene van Beke tot up den Berchwech ende alzoo tusschen Wauter Clays Hooghe Ostijne en de Nere tusschen in tZutters leen ende Pieter Willem leene altijts dat ter rechter hant light, behoort inden hoop van Bouckhaut ende ter stuycker hant es buuten onsen bevanghe.

Aldus volghen wij den oostcant vander Houckmeersch tot bij den zuuthouck daer rammelden wij over een sticxkin lants gheheeten tRoyken toebehoorende Lieven Zalaert twesthende gheeft thiende naer Bouchaut, toosthende naer Beke ende schieten alzo zuutwaert tot up een

hooghe stick lants, dwelcke thiende gheeft in drie tiende hoopen. Den noortoosthouck gaet naer Beke, den zuutoosthouck naer de Keure, den westcant naer Bouchaut.

Vandaer *(14v)* nemen wij ons merck rechte naer Lovendeghem casteelkin noesch over diversche sticken tot in sGravenmersch wanof tnoortwesthende ontrent tderde vander mersch gaet naer Bouchaute ende alzo schieten wij dwersch over naer een grachtkin loopende naer den Huusgavere nemende ons merck naer Meerendre kercke ende commende up Vellare huute up den noorthouck van een stick toebehoorende Gheeraert Standart huusvrauwe ghenaemt Aremandijne fa. Jans vanden Hecke.

Noesch schietende duer tzelve stick naer een zuuthouck daer an compt de Vellaersstrate ende keerende achter de zelve strate noortwestwaert hende ter Cruusstrate voorbij, altijts haudende de strate totten wijck van Nestevoorde totten zuuthouck vander Jaghermersch daer wij beghonsten tvoorschreven bevanck begrijpt de thiende van Bouckhaut.

tHoopkin van Raecktiende

(15r) Ende beghint tSomerghem an tkerckhof ande vierschare loopende aldaer westwaert ter Straten in naer Rijvisch tot wijlent Jan Teerlinck bossche daer loopet achter den cant tot een lanck streepkin gheheeten tBaersstraetkin ende schiet dwersch over de Beyderwaenstraete ende loopt achter den westcant vander Beyderwaenstrate ten Necke waert an tot up tnoortwesthende vant Francois tZeeldrayers hofstedekin ende loopt dan achter de gracht westwaert uppe naer dWittehuus totter Ghentweghe *(15v)* laetende tusschen der voorn. gracht ende der straete, die van Necke naer Hoetsel loopt, drie of vier sticken lants ligghen, de welcke tiende gheven naer Hoetsselackere.

Dan keert tgheheel vanden Raepthiende hene achter den heerweghe, die van Ghent naer Brugghe loopt totten voorn. Ghalghensticke daer wij vooren int gheleet van Hoetzelackere afgheroert hebbende, schietende talfven Ghalghensticke, noortoostwaert naer de dreve vanden pachtgoede te Ryvisch tot an tLindekin, tot up de Beyderwaenstrate.

Hier moet men weten dat vanden Baerestraetkene, daer wij vander Beyderwaenstrate naer den herwech trocken ende achter den herwech totten Ghalghesticke, vanden Ghalghesticke totten Lindeken voorst. compt een thiendekin int voorn. sticxkin, dat toebehoort den pachtgoede van Rivisch, waeraf dat proprietaris es Lievin Petrus woenachtig binnen der stede van Ghendt *(16r)* ende hem behooren toe binnen den voorn. sticxkene van vijf thiende schooven de drie. Ende ons voorn. Raecktiendekin en haelt maer van vijven de twee.

Nu willen wij meer voorts bewijsen wat dan Raectiendekin competeert ende volghende de dreve van Rivischstol up Wallestrate achetr den

westcant vander Wallestrate uptreckende totten pachtgoede daer ter date van desen woent Eloy Manaut nemende thiende vanden zaylante tot an de bosschen up de zuutzijde van zijnder hove, ende schietet noortwestwaert over de strate achter een waterloopkin, ende keerende alzoo achter den zelven cant vander straten ontrent een booghschuete ten ackere waert inne daer tghescheet vander thiende van Ronsele an compt.
Volghende zuutoostwaert het zelve ghescheet totten pachtgoede ghenaempt ten Drooghen Boome daer keert metter Dalemstrate, altijts blijvende vander straten eenen bilck ofte meer *(16v)* ende schiet alzo naer een stic lants Wallebilck, hebbende alzoo den name Wallebilck omdat op tnoorthende light eenen hauden muelenwal, van welcken bilck up den zuuthouck vijf schooven commen naer de Raecktiende ende schietet gheheel ten hoosthouck of up den Dalmenstrate.

Volghende alzoo de Dallemstrate totten kerckwegh van Staeck te Vijvere, keerende alzo achtere den kerckwegh van Staeck te Vijvere te Vaerewijckstraetkin voorbij naer Andries vanden Kerckhove achter den cautercant volghende den Ghentwech tot voorbij den hove van Jacop Van Hijfte tot up den suutcant vanden thien ghemeten, volghende den waterloop naer de kercke van Zomerghem totter vierschare daer wij beghonsten desen voorscreven hoop.

Geschiedenis schrijven in het Meetjesland[1]

EEN AANZET TOT REGIONALE HISTORIOGRAFIE

Filip BASTIAEN

Jaren geleden vroeg onze toenmalige voorzitter Luc Stockman me de historiek van het *Heemkundig Genootschap van het Meetjesland*, en zelfs ruimer, de historiografie in het Meetjesland, eens nader te bekijken. Die vraag werd eenvoudigweg mij gesteld omdat ik toen het jongste bestuurslid was. En normaal gezien kon ik dus het meest afstand nemen van de vereniging.
Ik was er enthousiast over, er rijpten direct een aantal ideeën en ik had een structuur klaar om dit uit te werken. Enkele omstandigheden - maar zeker geen spijtige - verhinderden dit toen en ook deels nu om die historiografie uitgebreid uit de doeken te doen. De basis voor de geschiedenis van de geschiedschrijving in het Meetjesland moest (en moet nog steeds) volgens mij een uitgebreide bibliografie zijn. Maar dit is vlugger gezegd dan gedaan. Gelukkig werd er een aanzet gegeven met de lopende bibliografie vanaf 1991[2], gepubliceerd in ons jaarboek *Appeltjes van het Meetjesland*. De reden voor deze denkpiste is de vaststelling dat ons *genootschap* niet echt een oude vereniging is. Een goede 50 jaar, het is dus nog geen mensenleven. Ons *Eekloos* genootschap is dus qua leeftijd niet te vergelijken met het *Genootschap voor Geschiedenis gesticht onder de benaming Société d'Emulation* van Brugge (1839)[3], de *Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde van Gent* (1893)[4] of zelfs maar de *Kunst- en Oudheidkundige Kring* van die andere provinciestad Deinze (1929)[5]. Toch is het Genootschap ook niet de jongste telg van de Oost-Vlaamse historische kringen[6]. Maar de interesse voor het (lokale) verleden is wel een flink stuk ouder dan het *Genootschap*. Daarenboven worden de heemkunde, de lokale geschiedenis, de familiekunde, de taalkunde, de toponymie, de volkskunde en andere aanverwante disciplines in het Meetjesland gedragen door een uiterst talrijk en ook bont gezelschap. Dit artikel behelst dus een aanzet tot overzicht van de heemkundige activiteiten, in de ruimste betekenis, in het Meetjesland, voor en vanaf het Genootschap, waarop toch wel de klemtoon ligt. Het Genootschap is dus de kapstok waaraan we de rest ophangen. Die eerste periode wordt trou-

wens gekenmerkt als een tijd van erg losse activiteiten, de kiemen als het ware voor een echte vereniging.
De term *aanzet* houdt ook in dat we ons bewust zijn van fouten en tekortkomingen, deels door tegenstrijdige bronnen en het bijna louter gebruik van gepubliceerde informatie. Maar zelfs met die beperking dreigen we het bos soms niet meer door de bomen te zien. Hoe langer we met dit onderwerp bezig waren, hoe duidelijker het werd dat over geschiedschrijving in het Meetjesland alleen reeds een boek te vullen is, en dat is niet onze bedoeling. Het uitpluizen van verenigingsarchieven en oude kranten of weekbladen zou daarbij zeer verrijkend zijn.
Deze geschiedenis heeft zeker niet de pretentie te peilen naar de manier waarop de lokale geschiedenis methodologisch werd en wordt bedreven, maar toch komt dit aspect al eens om de hoek kijken.
Een integrale historiografie van het Meetjesland is misschien ook een geschikte opdracht voor een licentiaatsverhandeling, zoals dit gebeurde voor het Genootschap voor Geschiedenis van Brugge[7].

1. EEN MEETJESLANDSE HOUTKANT

1.1 TEENTJES

In alle archieffondsen voor Meetjeslandse gemeenten vinden we stukken met betrekking tot oude verenigingen. Tussen al die verenigingen is er echter geen enkele te vinden die louter en alleen bestond om het verleden van de eigen gemeente of de streek te bestuderen. Sommige culturele verenigingen hadden wel een historische reflex, maar zij het bijna louter passief. Dit kan o.a. gezegd worden van het Ledeganckgezelschap dat eind 1899 in Eeklo het levenslicht zag. De interesse voor geschiedenis bleek uit de titels van enkele voordrachten: *Oude geschiedenis van Eeklo, Geschiedenis van 't onderwijs...* Ook het Eeklose Willemsfonds, trouwens zeer sterk verwant met de vorige vereniging, programmeerde omstreeks de eeuwwisseling geschiedkundige voordrachten over folklore, heksenprocessen enz. Meer in het noorden van het Meetjesland was de vereniging Diederik van Assenede vroeger actiever. Reeds in 1868 gaven ze de *Almanak der Diederiks* uit, "*een jaarboekje gewijd aan de streekgeschiedenis en de Vlaamse Beweging*"[8]. In die beginperiode duikt het Vlaamse element trouwens overal en bij iedereen duidelijk op.

Ook de belangstelling van de lokale overheden voor het verleden was uiterst beperkt of zelfs totaal onbestaand. Een circulaire van het provinciebestuur van 13 januari 1863 gaat er wel op in en geeft een voorzet[9]. Of de brief ook effect had, dient nog nader onderzocht. De zendbrief ging niet direct van het provinciebestuur uit, maar van de minister van Binnenlandse zaken, zelf aangespoord door een zekere Wambacq, provincieambtenaar en burgemeester van Essene (nu deel van Affligem). Deze burgemeester had vastgesteld dat het merendeel der gemeentebesturen niet veel acht sloeg op de plaatselijke geschiedenis. In zijn eigen

lokaliteit had hij daardoor een *mémorial historique* aangelegd. De minister juichte dit initiatief toe en verwees onder meer naar het *memoriael/registrum* van de vroegere neringen, gilden, kloosters enz. Hij vroeg de gouverneurs de gemeentebesturen dit ook aan te bevelen. Het was vanzelfsprekend vrijblijvend, maar de minister had toch graag geweten welke gemeenten die aanbeveling zouden volgen.
De gemeente Aalter antwoordde alvast dat er sedert 1844 een *registre mémorial* bestond, met als titel "*Notice statistique, topographique et historique*"[10]. Het werd zoals reeds gezegd opgemaakt in 1844 en telde 10 onderdelen, o.a. oorsprong van de gemeente, kunst en wetenschappen, monumenten en geschiedenis. Trouwens ook in het jaarverslag over 1844 werd dit werkstuk vermeld. Toen had het college het over "*une déscription sommaire de l'historique de la commune*", waaraan voornamelijk schepen Van Peene had gewerkt[11]. Sedertdien werd dit register systematisch aangevuld door de bestuurders.

Het register was echter geen lang leven beschoren. En met de volgende anekdote geraken we verzeild bij het eerste grote, georganiseeerde lokale geschiedschrijvingsproject, nl. het idee van Frans De Potter en Jan Broeckaert om van alle Oost-Vlaamse gemeenten een dorpsgeschiedenis te schrijven[12]. Enorm lovenswaardig, maar naar hedendaagse normen een quasi onbegonnen werk. Toch deden ze het, met beperkte middelen, maar toch heel wat archiefonderzoek. Maar het is duidelijk, en zeker menselijk, dat ze zich zouden behelpen met eventuele publicaties of andere documenten, indien die zich aanboden. Bij een bezoek van Jan Broeckaert aan het gemeentehuis van Aalter werd vermoedelijk met de nodige trots op het register gewezen. Het bleek hem blijkbaar enorm nuttig, want op 9 september 1865 werd dit document naar de burgemeester van Wetteren gestuurd met een dubbele vraag: enerzijds om het te bezorgen aan de geschiedschrijver en anderzijds om het zo vlug mogelijk terug te sturen[13]. Nadien heb ik van dit register geen spoor meer gevonden: noch enig materieel relict, noch enige verwijzing in de briefwisseling (zie ook 3.3 i.v.m. dorpsboeken).
En nu we toch bij De Potter en Broeckaert zitten, geschiedenis schrijven is één zaak, maar iedereen heeft ook graag dat zijn werk wordt gelezen. In de 19de-eeuwe plattelandsdorpen was dit vermoedelijk geen evidentie. Enige steun konden de auteurs dan ook wel gebruiken. De auteurs vroegen geen subsidie, maar we vonden toch voor enkele gemeenten dat ze vroegen een aantal exemplaren van hun pennenvruchten te kopen. Het gemeentebestuur van Watervliet schreef zelfs *gaarn* in voor "*25 afdruksels op het nuttig werk der geschiedenis van Watervliet*", en dit voor de prijs van 25 frank[14]. Waarschoot bestelde zelfs 50 exemplaren. Ik vermoed dat de brochures aan de man zullen gekomen zijn bij de alomgekende prijsuitreikingen in de gemeentescholen, een duidelijke vorm van volksontwikkeling.

De Potter en Broeckaert kwamen van buiten het Meetjesland, maar ook lokaal bestond er toch enige interesse, vaak soms een stuk ouder. Zo vermelden net ook al weer de twee aangehaalde auteurs een zekere

Marten De Smet, geboortig van Oostwinkel. Deze 16de-eeuwse man was priester en als dusdanig actief in Sleidinge, maar betoonde een ongewoon grote interesse voor de oudheidkunde, weliswaar niet van ter plaatse, maar voor de geschiedenis van Rome[15]. Het ging hierbij dus niet om lokale geschiedschrijving. Ik wil hiermee op één zaak wijzen, nl. dat die interesse bij een priester leefde. Dichter bij ons zien we inderdaad ook vaak priesters als heemkundigen en lokaalhistorici opduiken. Dit is niet eigenaardig, want zij hadden doorgaans gestudeerd en ze hadden misschien ook meer de tijd om zich met die niet-levensnoodzakelijke zaken bezig te houden. In die context wil ik ook naar Antonius Sanderus verwijzen, pastoor te Sleidinge (en ook in Oosteeklo), eveneens meer geleerde dan priester. Tijd en/of geld en studie (eventueel zelfstudie) blijken een noodzaak. Ik veronderstel, maar voorlopig ook nog niet meer dan veronderstellen, dat de interesse van de vroegere echt geletterde voor geschiedenis een stuk groter was dan nu, maar dat toen al evenzeer de stap van *geschiedenis lezen* naar *geschiedenis schrijven* verre van evident was. Inventarissen van oude bibliotheken zouden ons vermoedelijk op dit punt één en ander kunnen leren. Voor het Meetjesland zijn er mij echter uiterst weinig bekend[16].

Toch kan voor elke Meetjeslandse gemeente wel een 19de-eeuwse publicatie of figuur naar voor worden geschoven. Maar vaak, bijna altijd, gaat het om iets eenmaligs, één enkele figuur of uitgave. Enkelen zal ik kort aanhalen, zonder ook maar enigszins volledigheid te beogen, o.a. wegens het ontbreken van een degelijke bibliografie, alhoewel dat het *Repertorium* van De Wachter[17] terzake nuttig is.
Ik denk bijvoorbeeld aan kanunnik Joseph-Olivier Andries, ooit pastoor van Middelburg (1827-1836). Niet zozeer voor historisch werk in ons gebied, alhoewel hij over het hospitaal van Maldegem publiceerde, maar als voorzitter van de Brugse Emulatie en dit gedurende 23 jaar (1863-1886)[18]. En we blijven nog even in het Maldegemse met gravin de Lalaing, geboren Henriette de Maldeghem, die in 1849 *Maldeghem la Loyale* schreef[19], nog steeds een basiswerk voor de geschiedenis van Maldegem. Aan het einde van vorige eeuw was ook pastoor Theodoor De Swaef actief in Maldegem-Donk en St.-Laureins. In de eerste parochie verwierf hij heemkundige naam en faam door de grondvesten van het kasteel van Brezende te laten opgraven. In St.-Laureins borrelde de heemkunde nog meer op: hij deed allerlei opzoekingen en ging zich bij de bevolking informeren. Al zijn historische bevindingen schreef hij neer in een 20-tal *cahiers*, met daarin een handschriftelijke *Geschiedenis van Sint-Laureins vanaf de vroegste tijden*. Er volgde echter geen publicatie, alhoewel dit vermoedelijk de bedoeling was[20]. De latere onderpastoor Robert Bernaert paste er een mouw aan en bewerkte het materiaal voor het *Vrije Maldegem*[21].
Het is evident dat de hoofdstad van het Meetjesland niet kon achterblijven. Maar ook hier beperk ik me tot enkele namen. In het midden van de 19de eeuw, en ook later, speelde het weekblad *De Eecloonaer* met August Van Acker een sleutelrol om historische nota's te verspreiden. Eén van de

medewerkers was de latere Eeklose burgemeester Eduard Neelemans[22] die in 1856 als eerste autochtoon een dorpsgeschiedenis over Eeklo schreef. In 1872 volgde ook een *Geschiedenis van Lembeke*. Hij publiceerde tevens talrijke oorkonden en een lijst van de Eeklose schepenen in het Ancien Régime. Neelemans verzocht ook anderen iets over het Eeklose verleden te onthullen, o.a. Edouard Van Damme-Bernier. Volgens Peter Laroy kan deze laatste trouwens beschouwd worden als één van de meest verdienstelijke 19de-eeuwse figuren betreffende de Eeklose geschiedschrijving, daar hij maar al te goed de waarde besefte van origineel bronnenonderzoek. Zijn gepubliceerde *brief* aan Neelemans over de geboorte van keizer Karel lokte een reactie uit van de onderlegde Zeeuws-Vlaamse amateur-historicus Egbert Risseeuw[23]. De uitgever August Van Acker publiceerde vanaf 1892 zelf, in afleveringen, de geschiedenis van Eeklo in de *Gazette van Eecloo en het District*[24]. Dit bood misschien ook het meest kans op succes. Trouwens later zou heemkunde nog vaak op die manier aan de man worden gebracht. Al verrichtte Van Acker ernstig werk, hij was ook niet bang om gefantaseerde *geschiedenis* te schrijven[25]. Een andere Eeklonaar, Julius De Hulsters (1857-1938), werkte een tijd voor *De Eecloonaer* en ontpopte zich nadien tot folklorist en heemkundige met bijdragen als *Volkskunde uit 't Meetjesland*, *De Meetjeslandsche gewestspraak* en *Eecloosche Herbakker*[26].

Wie er het repertorium van De Wachter op naslaat, zou nog heel wat namen kunnen toevoegen, maar vaak gaat het daarbij om vreemden, mensen niet uit het Meetjesland. Voor een stuk verschillen ook de onderwerpen van onze lokale mensen. De *vreemden* schreven meer artikels van geologische en archeologische aard. Het platteland had voor de *geleerde stedelingen* geen interessante geschiedenis, de ondergrond ervan wel. De eerste specifieke verenigingen droegen dan ook bijna alle de term *oudheidkunde* in hun naam.
Maar daarnaast bestaan ook, dikwijls anonieme, kleine, 19de-eeuwse werkjes met legendes, stichtende verhalen, van godsdienstige aard en met een al dan niet gefantaseerd verleden, bv. over het Veronicakruis op de grens Bellem-Lotenhulle[27]. Ze werden dan eventueel aan de man gebracht als *eene ware geschiedenis*. De weg tussen geschiedenis en letterkunde bleek soms zeer smal; wat aanvankelijk fictie lijkt, blijkt bij onderzoek heel wat realiteit te bevatten.
Er kan hier terloops gewezen worden op volksalmanakken, zoals bv. van de folklorist Constant Duvillers, pastoor van Middelburg tussen 1836 en 1854. Hij werkte ook mee aan *De Eecloonaer* en het *Algemeen Vlaamsch Idioticon* van L.W. Schuermans[28]. Op het volkskundige vlak kunnen we ook Octaaf Steghers aanhalen, die o.a. over kinderspelen schreef. Deze letterkundige en journalist publiceerde zijn eerste werken in de *Duimpjesuitgaven* van De Lille. Op het volkskundige/folkloristische terrein schreef hij bv. *En d'oude schuur schoot in brand*. Hij beschreef op folkloristische wijze het gemoedelijk boerenleven van zijn geliefde Meetjesland[29].

Er waren nog anderen, soms charlatans, en dan denk ik bv. aan Hendrik Van de Genachte uit Aalter. Hij schreef *Rond Aalter in de Franschen tijd of de gruweldaden van Wildemouwe en zyne spitsbroeders* (Gent, 1904, 623p.), een titel die beter bij het fictieve dan bij het historische werk wordt gerekend[30]. Arthur Verhoustraete zou er later trouwens een vrij uitvoerige refutatie op schrijven[31].

Rond de eeuwwisseling begon duidelijk toch meer interesse te leven voor het lokale verleden, zij het schuchter (en) in verhalende trend. Vanaf omstreeks 1890 duiken ook figuren op die (lokale) geschiedenis op meerdere terreinen en ernstiger opvatten. Enkele *gelijkgestemden* zochten en vonden elkaar en eventjes leek het er op dat de individuele acties zouden worden gebundeld. We staan er wat langer bij stil, temeer daar er een principe naar voor komt dat later opnieuw opduikt en waarop de heemkunde en lokale geschiedenis in het Meetjesland een hele tijd was gebouwd en gesteund. Deze figuren kunnen we vermoedelijk beschouwen als kinderen van hun tijd, van de Romantiek, de cultuurstroming waaruit ook de Vlaamse Beweging ontstond, alsook het Willemsfonds en het Davidsfonds (zie ook verder). Eén van de kenmerken van de Romantiek was o.a. de belangstelling voor geschiedenis, ook de regionale en lokale[32]. De prille, niet formele, organisatievorm viel blijkbaar, voorlopig om ons deels onduidelijke redenen, vlug uiteen.

Uit de beperkte bronnen waarover we momenteel beschikken, zijn we geneigd af te leiden dat de Maldegemnaar Victor De Lille (1863-1940) en de Bellemnaar Jules Van Lantschoot (1871-1941) mogelijks/waarschijnlijk (de) spilfiguren zijn omtrent een Meetjeslands idioticon. Of ze samenwerkten is mij momenteel verre van duidelijk, alhoewel de kans ertoe bestond.
De Lille is vooral bekend als uitgever van *'t Getrouwe Maldeghem*, de Duimpjesuitgaven en de moorden van Beernem. Hij betoonde, alvast voor de eeuwwisseling, ook een serieuze belangstelling voor lokale geschiedenis. In augustus 1891 was hij één van de sprekers op het XXIste Taal- en Letterkundig Congres in Gent. Hij onderhield de congresleden over "*de locale geschiedenis, hare plaats in onze beweging; middelen ter harer opbeuring*". Het was een vurig en stevig gedocumenteerd pleidooi voor de plaatselijke geschiedschrijving waarbij hij vooral rekende op het onderwijs en de onderwijzers. De Lille wist waarover hij sprak, want hij kan worden beschouwd als een heemkundige avant-la-lettre[33]. In de eerste jaargangen van zijn weekblad liet hij korte geschiedkundige afleveringen verschijnen over Maldegem, Adegem, Middelburg, St.-Laureins ... onder de titel *Vlaanderen in Beeld en Schrift*. Later verscheen eveneens in afleveringen zijn verhaal *De verwoesting van de abdij van Zoetendale*[34].
Jules Van Landschoot behaalde in 1891 het onderwijzersdiploma en werkte vanaf dat jaar ook mee aan *'t Getrouwe Maldeghem* van De Lille. Deze elementen lijken stimulerend voor ook andere samenwerking. Maar mogelijks professionele redenen deden die activiteiten stokken. Nog tijdens zijn studententijd hielp hij mee aan *Vertelsels voor het Vlaamse Volk*

uitgegeven door Amaat Joos. In 1895 gaf hij zijn *Volksvertelsels uit het Meetjesland* uit, die nog in 1929 werden herdrukt. Zijn werk *Kinderspelen uit het Meetjesland* is vermoedelijk nooit verschenen[35].

Jules Van Lantschoot wierp zich, naar het voorbeeld in andere regio's, met veel enthousiasme op het Meetjeslandse dialect. Het werd hem alras duidelijk dat een dergelijk project geen éénmanszaak was. Op 8 augustus 1890 lanceerde hij een eerste oproep tot medewerking om een *zantersbond* te stichten. In zijn enige publicatie hieromtrent uit september 1892 schreef hij: "*Voor en met ons waren eenige taalvrienden aan 't zanten en leverden al menige zante. Op de eerste vergadering waren wij getienen. Geestdrift zonder einde noch grond! Ja, 't zou, 't moest gaan! Hoe deerlijk waren we mis! Den tweeden keer kwam vijf man op en den derden keer stonden we quasi alleen. Veel uitgenoodigden waren belet, andere waren verlegen dat ons lang en lastig werk op niets goeds uitkomen zou ..... Elk wist 't zijne.*".
Toch besloten ze met twee door te gaan: Jules Van Lantschoot en P. Schelstraete. Met het *geschrijf en gewrijf over standregelen* sukkelden ze het jaar 1891 in. Toch verzamelden ze zo'n 10.000 items. Ze dachten reeds aan de uitgave van een *Idioticon*, geschoeid op de leest van het Wase. Ze zouden ook veel streek- en plaatsnamen opnemen. Ook de kinderwereld en -spelen trokken in het bijzonder hun aandacht. We zijn zelfs geneigd af te leiden dat een bijdrage over kinderspelen van Jules Van Lantschoot ooit werd bekroond[36]. Na september 1892 werd over zijn project niet meer gehoord. Omstreeks die tijd week hij uit naar Dendermonde, waar hij toen les gaf in het College en waar hij vanaf 1901 drukker-uitgever werd.

Tot onze spijt weten we niet wie tot het tiental behoorde. Het lijkt ons niet uitgesloten dat Victor De Lille erbij was, gezien hun contacten door *'t Getrouwe Maldeghem*. Op de *Vlaamsche Studenten- en Volksvergadering* van 1891 in Maldegem, een taalinitiatief, komt de uitgave van een Meetjeslands idioticon ook speciaal ter berde. Betrokkenen hierbij waren o.a. een zekere F. Herpelinck en Jules Van Hoorebeke. De bedoeling van de bijeenkomst was het stichten van een *Vlaamschen Meetjeslandsen Bond*. Twee andere sprekers waren August Bultynck van Knesselare, hoofdredacteur van het katholieke Gentse *Fondsenblad*, en Eduard Schelstraete uit Wondelgem. Van de geplande uitgave kwam (ook al) niets in huis, ondanks dat een zekere Frans Verstrynghe reeds meer dan duizend woorden had verzameld[37].

Twee gelijkaardige initiatieven op hetzelfde tijdstip en die alle twee een roemloos einde kennen? Het lijkt van het goede te veel. Ging het niet om één en hetzelfde, maar liep het fout door botsende karakters en (professionele) concurrentie? Waren Eduard en P. Schelstraete één en dezelfde figuur?
Het idee was echter niet dood, want omstreeks 1900 vatte ook het Ledeganckgezelschap het plan op een *Idiotikon van het Meetjesland* op te

stellen. Naar verluidt werden zesduizend woorden en zegswijzen verzameld. Opnieuw werd het werk niet voltooid[38].

1.2 De eerste struiken: geplant door de VTB

In dit tweede luik wil ik het hebben over de verenigingen met de lokale geschiedenis of aanverwante disciplines als hoofddoel.
Het Heemkundig Genootschap, gesticht in 1946, beet zeker niet de spits af. We vonden tot nu maar liefst vijf voorlopers, kort na elkaar gesticht, maar zonder dat er ook maar één vereniging het predicaat *oud* kan krijgen. Bij vier ervan wordt erin een sleutelrol gespeeld door de VTB, met Jozef Van Overstraeten als grote voortrekker.

Bij de oprichting van de VTB in 1922 werd als strategie vooropgesteld: "*dat vooral de onderwijzers en onderwijzeressen een werkzaam deel zouden nemen aan het tot stand brengen van ons organisme*"[39]. In het culturele- en het verenigingsleven algemeen werd trouwens veelvuldig, om meerdere en evidente redenen, op hen beroep gedaan.
Enkele jaren later, de dertiger jaren, drong de *heemgedachte* in Vlaanderen door, via literatuur, voornamelijk uit Duitsland en nadien ook Nederland. Van doorslaggevende aard voor de doorbraak was dan in 1936 het *Leerplan voor het Lager Onderwijs*. In de rijksscholen gebruikte men de term *milieustudie* en in het katholiek onderwijs de term *werkelijkheidsonderricht*. Vanaf dan besteedden onderwijsmiddens veel aandacht aan de *heemkunde*[40], waarvoor Victor De Lille reeds 40 jaar vroeger in het Meetjesland pleitte.
Gezien de band onderwijzers-VTB en onderwijzers-heemkunde, lijkt het dan bijna evident dat uit lokale VTB-werkingen ook georganiseerde heemkundige werkingen zouden spruiten. In het Meetjesland was het niet anders. Deze twee gegevens vormden de aanzet voor nu reeds meer dan 50 jaar onafgebroken heemkundige werking. De eerste lokale kringen doken pas op na de oprichting van een *Verbond* in de VTB.

Op 6 mei 1939 werd in Brussel de *Werkgemeenschap voor Heemkunde* gesticht, met als initiatiefnemers o.a. de inspecteur Leo Michielsen, de journalist en gewezen onderwijzer Karel Peeters[41] en de Meetjeslandse atheneumleraar dr. Edmond Tieleman[42]. Zij wensten een overkoepelende structuur te zijn voor de heemkundige kringen in Vlaanderen. Ze besloten vanaf 1 januari 1940 een maandblad *Heemkunde* uit te geven. Zij zochten tevens toenadering tot het Davidsfonds en de VTB. Edmond Tieleman werkte in 1938 reeds samen met de VTB en Jozef Van Overstraeten voor het Jacob Jordaenspad in Ekeren, waar hij toen woonde[43]. In de rubriek *Van Treffende Boeken* in het VTB-tijdschrift *Toerisme* besprak hij ook geregeld de jaarboeken van oudheidkundige kringen en andere heemkundige publicaties en schreef hij een merkwaardige bijdrage over *De Vlaamsche Polderstreek*, met o.a. de Meetjeslandse polders[44]. Hij schreef ook een artikel *Pleidooi voor Heemkunde* en had het erin over het propageren van de heemkunde via

EEN EN TWINTIGTIGSTE JAARGANG. 1 JANUARI 1942.

TOERISME

HALFMAANDELIJKSCH ORGAAN VAN DEN VLAAMSCHEN TOERISTENBOND
VEREENIGING ZONDER WINSTOOGMERK ▣ SI.-JACOBSMARKT 45, ANTWERPEN
HOOFDREDACTEUR: JOZEF VAN OVERSTRAETEN
LIDMAATSCHAP : 18 FRANK 'S JAARS ▣ POSTCHEQUEREKENING : 93627

het basisonderwijs. Een kind van zijn tijd dus. Hij deed tevens aan familiekunde en had interesse voor volkskunde. Het Davidsfonds was echter niet gelukkig met de concurrentiesituatie met de VTB. De *werkgemeenschap* werd reeds op 22 maart 1941 ontbonden.

Jozef Van Overstraeten van de VTB speelde heel anders in op de groeiende belangstelling voor heemkunde. Op zijn initiatief werd op 21 september 1941 het *Verbond van de VTB-studiekringen voor Heemkunde*, later kortweg *Verbond voor Heemkunde*, gesticht, een nieuwe overkoepelende organisatie. Het verbond gaf aanvankelijk het tijdschrift *Heemkunde* uit en vanaf 1947 *Ons Heem*[45]. Eén van de eerste medewerkers (consulent) bleek opnieuw Edmond Tieleman[46].

In het Meetjesland kwam een eerste *Studiekring voor Heemkunde*, door toedoen van de VTB, op 25 oktober 1942 van de grond in Evergem. We staan er wat langer bij stil, daar hij ons de belangrijkste kring en *de facto* de voorloper van het *Genootschap* lijkt.
Die bewuste 25ste oktober vond een algemene vergadering van de VTB-Evergem plaats. Bavo De Vlieger sprak er over *heemkunde* en Herman Van Nuffel over *volkszang*. De bedoeling was om een VTB-afdeling voor volkszang (zgn. voza-groep) op te richten[47]. Nadien werd die dag beschouwd als de oprichting van een heemkundige kring.
Uit de eerste vermelding blijkt geen betrokkenheid van Firmin De Clercq, maar het staat vast dat hij toen reeds enkele jaren op heemkundig vlak actief was. Hij zorgde voor het archief (zie ook 3.3) en, sedert het begin van de oorlog, voor een uitvoerige kroniek van het dorp[48]. Hij werd volgens Andries De Schepper en Achiel De Vos de eerste bezielende leider van een aanvankelijk 10-koppige ploeg. Volgens een verslag in *Ons Heem* was hij zelfs de stichter[49]. De groep zou maandelijks samenkomen; ze deden bezoeken, zochten naar de Christoffelput, vroegen het schepencollege het herstel van de schandpaal enz. De oorlogsomstandigheden maakten het de jonge kring niet gemakkelijk, zeker niet toen Firmin De Clercq vanaf juni 1943 verplicht werd tewerkgesteld in Duitsland.

Omstreeks augustus 1943 vernemen we dat de kring (opnieuw) vast in zijn schoenen staat. Georges Nuytinck, een student in de rechten, was voorzitter en gaf reeds twee interessante voordrachten, Bavo De Vlieger ondervoorzitter en Andries De Schepper secretaris. De kring telde toen 23 leden. Men oordeelde dat alle onderwijzers het als een plicht moesten voelen lid te worden[50]. In augustus werd trouwens ook Achiel De Vos lid en in april 1944 gaf hij een voordracht over *Heemkunde en Onderwijs*. We wezen hoger reeds op de band VTB-onderwijzers-heemkunde, en ook de nationale leiding liet niet na er herhaaldelijk op te wijzen. Uit een brief van een burgemeester aan de bestuurders van zijn scholen, citeerde men: "*Ieder onderwijzer, bewust van zijn socialen plicht en zijn opvoedende rol, zou dus een heemkundige moeten zijn, dat wil zeggen een vorscher op heemkundig gebied.*"[51]. Later bleek Achiel De Vos op dit vlak het spreekwoordelijke schot in de roos.
Andere voordrachtgevers waren bv. Cyriel Plaetinck en Firmin Robbrecht, die later ook werkvergaderingen leidde. Deze bijeenkomsten mochten enkel door leden worden bijgewoond, spreekbeurten door iedereen[52]. Het verdwijnen van Firmin De Clercq deed de kring ook het lokaal-heemkundige profiel verliezen.
Begin 1944 werd dr. Louis Daeninck voorzitter (soms ook als ondervoorzitter vermeld[53]) en gaf hij een voordracht over *familiekunde*, wat eveneens door de VTB werd gepropageerd. Enkele heemkundigen begonnen trouwens als genealoog, ook vandaag de dag nog. De kring organiseerde begin 1944 een "*buitengewoon geslaagde jaarvergadering, waarop de heele geestelijke en burgerlijke overheid der gemeente aanwezig was, benevens een mooi aantal onderwijzers en onderwijzeressen. Zoo hoort het. Doch dat bereikt men slechts met volhardende, degelijke en tactvolle werking!*"[54].

Vanaf maart 1944 gaf de kring het tijdschrift *Heemkundige Tijdingen* uit, waarvan vier afleveringen verschenen (de laatste in augustus 1945). Hieruit blijkt dat de leuze van de kring was: *Volk en gemeente ten goede.*
Ook het ledenaantal evolueerde in positieve zin. In maart 1944 telde men er reeds 43. In augustus van hetzelfde jaar werd in de schoot van de kring een *Werkgemeenschap voor Heemkunde* opgericht. Ze hoopten opnieuw op talrijke actieve leden uit het onderwijs. De groep vergaderde om de veertien dagen en bestudeerde bv. de Evergemse buurschappen, n.a.v. de vragenlijst van het *Verbond*[55].
De kring overleefde de bevrijding en bestond nog even zelfstandig verder, los van de VTB. Daeninck was nog steeds voorzitter en na zijn vrijwillig vertrek in een verplegerkorps naar Duitsland, werd Bavo De Vlieger plaatsvervangend voorzitter. Achiel De Vos werd de leider van de werkgemeenschap tot aan zijn militaire dienst. Daardoor en door het overlijden van onderpastoor Willem Noë in juli 1946 viel de kring in dat jaar stil. Toch was er nog een teken van opleving in 1947, door de aankondiging voor een heemkundige tentoonstelling, maar in dat jaar zochten de actieven aansluiting bij de *Heemkundige Kring van het Meetjesland*[56].

Heemkundige Kring
EVERGEM

Evergem, Postdatum.

HOOGGEACHTE HEER,

Sinds geruimen tijd bestaat er een heemkundige kring te Evergem. Bij gebrek aan medewerkers bleven de prestaties eerder gering.

Dank zij de inspanning van enkele intellektueelen, werd een nieuwe richting ingeslagen. Wij houden er aan U het nieuwe werkplan voor te leggen, omdat wij Uwe raad ten zeerste op prijs stellen.

ONS DOEL : de studie van het worden en het zijn van het volk en de kultuur, in den ruimsten zin, van onze eigen gemeente en streek.

ONZE METHODE : wetenschappelijk. Daarom is elk onderwerp ingedeeld in een voordracht of les, en een toepassing.

ONZE MIDDELEN : studie en opzoekingen — Dus geen liefhebberij.

ONS PROGRAMMA bevat o. m. volgende onderwerpen (tusschen haken den naam van den voordrachthouder.)

— Oorsprong en afstamming van het Nederlandsche Volk. (G. Nuytinck)
— Plaatsnamen (bestanddeelen - beteekenis - oorsprong) Toepassing : plaatsnamen te Evergem (L. Daeninck.)
— Germaansche mythologie en zinnebeelden (runen, sibbeteekens.) Toepassing : resten in de streek. (A. Steyaert.)
— Kerstening van de Germanen in de Nederlanden. (bekeeringswerk en invloed op het volkswezen. (Abbé Lejeune.)
— De Nederlandsche taal. - Ontstaan en ontwikkeling - Toepassing : Evergemsch dialect. [E. H. Noë.]
— Nederlandsche volkskarakter in de Middeleeuwen. - Uitstraling in instellingen en kunsten. Toepassing : Kultuurresten te Gent en hier.

Min of meer chronologisch willen wij opklimmen tot meer moderne problemen die later zullen volgen.

Deze groep uit ons werkplan moge U ervan overtuigen " dat het de moeite waard is „ Wij mikken hoog, en wij beseffen wat het ons zal kosten aan studie en werk. Om het tot een goed einde te brengen, ons volk ten bate, hebben wij Uwe steun en hulp noodig, met zooveel te meer durf richten wij ons tot U, omdat Gij het doel van onze inspanning zult waardeeren. Wij twijfelen er niet aan dat Gij door aan te sluiten bij den Heemkundigen Kring, niet alleen een belangstellende maar vooral een medewerker zult zijn.

Wij hopen U op de e.k. vergadering te mogen begroeten.

Namens het Bestuur
De Voorzitter : G. NUYTINCK.

Brief van de Heemkundige Kring van Evergem, bij een nieuwe start, midden 1943.

In 1948 kwam de Heemkundige Kring nog voor op de lijst in het Cultureel jaarboek, met Achiel De Vos als voorzitter en André (Andries) De Schepper als secretaris. Er was evenwel geen werkingsverslag te vinden. In 1947 prijkte de kring niet op de lijst[57].

De tweede kring in het Meetjesland ontstond in Maldegem. Deze kring bleef vermoedelijk iets meer dan een jaar actief. F. Silis vermeldt hem omstreeks 1943[58].
Op 17 februari 1943 vond alvast een heemkundige voordracht plaats door Cyriel Albrecht, leraar aan de rijksmiddelbare school[59]. Kort daarop, in april en mei, volgden twee heemkundige wandelingen. In april spreekt men ook van de "*heemkundige afdeeling gesticht in den schoot van V.T.B.-Maldegem*". De contactpersonen waren C. Albrecht en R. Vanderbeke[60]. Nadien bespeurden we niet zoveel activiteit. Volgens ons beperkt onderzoek was de heemkundige wandeling op 14 en/of 21 mei de zwanenzang. Onderweg hield P. Blomme een voordracht over meigebruiken[61]. De heemkundige gedachte zou zeker C. Albrecht niet loslaten.

Op 4 juli 1943 werd in het stadhuis van Eeklo de *Gewestelijke Heemkundige kring Meetjesland en Polder* boven de doopvont gehouden. Dit was de eerste vereniging met het woord gewestelijk in de benaming en aldus de voorloper van het latere Genootschap. De nieuwe vereniging sloot ook direct aan bij het Verbond voor Heemkunde van de VTB[62]. Het Verbond streefde trouwens sedert begin 1943 steeds meer naar het vormen van regionale heemkundige verenigingen[63].
In Eeklo betoonde de VTB reeds een tijd interesse voor de heemkunde. Dit bleek o.m. bij de Provinciale Toeristendag in 1929. Op het namiddagprogramma stond een *Wandelvoordracht over Hoevenbouw* door Clemens Trefois. In datzelfde jaar hield dr. Alfons Haemers een voordracht over *Spreekwoorden berustend op folklore*. De spreker werd later trouwens voorzitter van het Davidsfonds. Van concurrentie was lokaal geen sprake. Ook de voorzitter van het Willemsfonds was lid. De stedelijke culturele verenigingen waren dus allemaal een beetje familie van elkaar[64].
Op 15 augustus 1943 vond de vierde *Heemkundige Studievergadering voor het Onderwijs* van het Verbond voor Heemkunde plaats in Eeklo. Dat dit gebeurde onder impuls van de VTB-afdeling Evergem[65] en eventueel de Evergemse studiekring lijkt weinig waarschijnlijk. VTB-Evergem riep wel meermaals op tot deelname. Ook de medewerking van de nieuwe kring aan de organisatie lijkt twijfelachtig, daar de studiedag reeds een hele tijd werd aangekondigd en reeds elders plaatsvond. Het lijkt ons toch niet onwaarschijnlijk dat de kring deels voortsproot uit de voorbereiding van de studievergadering. Er werd namelijk een *belangrijk* heemkundig bezoek aan gekoppeld[66]. De geknipte vrouw daartoe was natuurlijk Elisabeth Dhanens.
Zij werd trouwens de secretaris van de nieuwe vereniging. Als zuster van Arnold Dhanens, die de VTB-Eeklo in 1929 heroprichtte, kende ze de geest van de vereniging. Op de gouwdag van 3 oktober 1943 was ze als

kunsthistoricia de uitgelezen gids om de historische rondleiding, o.a. de Huysmanshoeve, te verzorgen[67].
De stichting ging vermoedelijk niet zozeer uit van VTB-Eeklo, dan wel van de Maldegemse afdeling. De Eeklose VTB was toen trouwens wat weggedeemsterd en de VTB-Maldegem profileerde zich zowaar als gewestelijke leider en de vertegenwoordiger Marcel Boey stuurde vaak verslagen en berichten naar Antwerpen onder het briefhoofd Meetjesland in plaats van Maldegem[68]. Ook voordien werkten Eeklo en Maldegem meermaals broederlijk samen[69].
Op Elisabeth Dhanens na waren alle andere ons bekende bestuursleden Maldegemnaren en trouwens dezelfde als van de Maldegemse kring. Cyriel Albrecht was voorzitter, Remi Vanderbeke was bij de stichting de (Maldegemse) VTB-afgevaardige en Marc(el) Boey was bestuurslid. Bij de stichting was een een verbondsafgevaardigde aanwezig.
Met Eeklo en Maldegem samen had men dus reeds een goede basis, maar de kring probeerde ook subsidies los te weken bij meerdere Meetjeslandse gemeenten. Toch bestaat de indruk dat de kring nooit echt van de grond kwam[70]. Ook de Maldegemse kring deemsterde weg (zie hoger).

In Aalter vond in september 1943 een heemkundige tentoonstelling plaats, volgens de *kataloog* een organisatie van de plaatselijke VTB. Ze was gepland van 19 tot 22 september (kermisweek), maar door de massale belangstelling werd ze eveneens geopend op 26 september en 3 oktober. Heemkunde was wel erg ruim geïnterpreteerd als vrijetijdsbesteding: tekeningen en schilderijen van lokale kunstenaars, kunstsnijwerk, kaarten en plans, naast pastoorslijsten, bevolkingsgrafieken enz. De titulatuur en vooral de toespraak van de VTB-voorzitter, Amedée Laroy, maakten overduidelijk dat het bij deze activiteit eigenlijk ging om de stichting van een heemkundige kring, met 14 leden. De voorzitter had het over een museum, het schrijven van een geschiedenisboek van Aalter en het zich spiegelen aan de K.O.K. van Deinze met 300 leden. De organisatoren stelden tevens duidelijk dat de kring geen oorlogsinstelling was. Politiek moest erbuiten blijven, maar de vereniging moest wel *Roomsch* en *Vlaamsch* zijn. Het einde van de Tweede Wereldoorlog werd desondanks toch het eindpunt van deze kring.
De spilfiguur, wat op de achtergrond, in dit gebeuren was Arthur Verhoustraete (1895-1971), die reeds voor de oorlog actief was als genealoog, heemkundige en het belang van archieven naar waarde schatte[71]. Hij publiceerde, onrechtstreeks want ondertekend door Jozef Van Overstraeten, in het tijdschrift *Toerisme* van de VTB in 1944 een artikel over *Molens te Aalter*[72]. We merkten hem ook enkele keren op als consulent. In deze kring vonden we ook, traditioneel intussen, een aantal onderwijzers: voorzitter Amedée Laroy, Jan Alyn en Joseph De Doncker[73]. Luc(ien) Van Averbeke tekende tijdens de oorlog ook een uitvoerige stratenatlas, met heel wat oude benamingen – op basis van het speurwerk van Arthur Verhoustraete - , maar ook de nieuwe namen gegeven door de *Nieuwe Orde.*

Het einde van de oorlog betekende ook de start voor een nieuwe kring, meer bepaald in Knesselare. Het zal niemand verwonderen dat we

hier de onderwijzer, en later inspecteur, Alfons Ryserhove ontmoeten, die meteen secretaris werd en die reeds een tijdje actief was met familie- en heemkunde. In 1944 kwam hij reeds voor als correspondent voor Knesselare van het Verbond voor Heemkunde. Toch is van enige band met de VTB nergens sprake, wat gezien de omstandigheden, niet eigenaardig is. Gemeentesecretaris René Sierens was voorzitter.
Reeds in 1946 kreeg Alfons Ryserhove de August De Reesprijs van het Davidsfonds voor zijn boek over Knesselare.
In die eerste jaren hielden de kringleden zich bezig met de inventarisatie van het verspreidde Knesselaarse archief, het verzamelen van documentatie over molens, oude hoeven, kapellen enz. De vereniging bezat ook een uitgebreide verzameling fotografisch en cartografisch materiaal, werkte mee aan een stoet en gaf in 1947 een brochure over *Het Onderwijs in Knesselare* uit. Ze zorgde ook voor een reeks artikels met betrekking tot de geschiedenis, de folklore en de heemkunde van de streek in weekbladen (o.a. De Ster).
In 1948 zette de voorzitter "*eindelijk*" de werking van de heemkundige kring uit gedurende drie spreekbeurten voor de Gewestelijke Zender Gent. In datzelfde jaar noteerde men ook schaduwzijden: er was vers geld nodig en een ruimere kring van belangstellenden.
De werking kon in 1949 op die groeiende belangstelling rekenen, zodat de kring 21 leden telde. De activiteiten waren ook niet min: vier voordrachtavonden over lokale zaken, uitbreiden documentatiebestand en werkfiches, genealogie, uitgave van het boek *Beernem. Een heemkundige Studie* van Alfons Ryserhove en een uitstap naar de bossen en de hoeve van het Drongengoed. De kring beschikte tevens over een bibliotheek met ruim 1200 heem- en geschiedkundige boeken en nam een abonnement op vijf vaktijdschriften. Toen droomde men ook van een eigen jaarboekje, liefst nog voor 1950.
In 1950 waren er 24 leden, maar de activiteiten waren flink gedaald. Toponymie was het enige onderwerp. In 1951 was de kring opnieuw actiever, met voordrachten, een nieuwe reus, een brochure en uitbreiding van de bibliotheek[74].
In 1952 kwam de kring niet meer voor in het Cultureel jaarboek.

2. DE GROEI VAN EEN STATIGE BOOM

2.1 De stam: het Heemkundig Genootschap

Het klinkt contradictorisch dat een historische vereniging over weinig archief beschikt. Een dergelijke vereniging wordt verondersteld archiefbescheiden te koesteren. Toch is het een feit dat onze kring voor de beginperiode weinig documenten bezit. Pas na 20 jaar werking (1966) verscheen er in het jaarboek Appeltjes van het Meetjesland een kroniek van het heemkundig gebeuren in het Meetjesland, met daarin veel aandacht voor ons eigen Genootschap. Pas vanaf 3 mei 1968 werden er notulen van bestuursvergaderingen opgemaakt. Of anders gezegd, de normaal te verwachten bronnen voor de periode 1946-1966, zijn dus zeer schaars.

In 1972 schetste de toenmalige voorzitter Achiel De Vos een korte historiek van het Genootschap. Luc Stockman trachtte dan ook terecht deze lacune op te vullen door vanaf 1981 brokjes en stukjes, her en der verzameld, te publiceren in een reeks *Bouwstenen*[75].
Voor dit overzicht baseren we ons dus op die bouwstenen, aangevuld met de gepubliceerde teksten n.a.v. huldigingen van de pioniers en andere belangrijke heemkundigen, alsook *in memoriams*. Indien mogelijk putten we eveneens uit een zeldzame andere bron. We maken natuurlijk ook gebruik van de *Kroniek* en de notulen van de bestuursvergaderingen. Deze laatste bron boren we wat minder aan, daar ze voor een flink deel een weerspiegeling is van de eerste (of omgekeerd). Daarenboven laten we de persoonlijke elementen, om begrijpelijke redenen, buiten beschouwing.
Diezelfde bronnen zijn ook bruikbaar voor een overzicht van de andere verenigingen en de activiteiten, waarvoor we ons ook baseren op datgene dat in andere tijdschriften is gepubliceerd.

De oprichting: starten onder een slecht gesternte

Over de eigenlijke oprichting van het Heemkundig Genootschap circuleren verscheidene versies. De verschillen doen echter geen afbreuk aan de grond van de zaak. Het staat vast dat de sleutelfiguren in de cruciale oprichtingsfase dr. Elisabeth Dhanens, dr. Edmond Tieleman en apotheker Prudent Ryckaert waren. Onrechtstreeks begint het verhaal bij laatstgenoemde. Op 5 maart 1946 schreef hij een kaartje naar Elisabeth Dhanens met de vraag om fotomateriaal. Daaruit volgden enkele persoonlijke contacten en tijdens één van die gesprekken stelde zij voor om een gewestelijke heemkundige kring te stichten. Prudent Ryckaert, afkomstig uit Watervliet, wist zijn streekgenoot Edmond Tieleman, afkomstig uit Waterland-Oudeman en toen woonachtig in St.-Amandsberg, te overtuigen mee te werken. Hij bleek de geknipte man (zie ook hoger) om de bal definitief aan het rollen te brengen. In een andere versie, maar minder waarschijnlijk, is Edmond Tieleman de initiatiefnemer en contacteert hij de andere twee.
Wat ook zeker is, is dat op 3 november 1946 een aantal heemkundigen te Zomergem bijeen kwamen in de herberg *De Tramstatie* langs de Kasteeldreef. Deze vergadering kan beschouwd worden als de stichting van het Genootschap. Naast de reeds genoemden waren ook Etienne Van Acker, de EE.HH. Remi Van de Moortel (Remoortel) en Maurice Steel[76] en een zekere juffrouw Van de Veire aanwezig. Tijdens die eerste vergadering werd er vooral aandacht besteed aan de naam Meetjesland, aan de begrenzing van het werkgebied en de toekomstige werving van beschermende, belangstellende en actieve leden. Men zou daartoe lijsten aanleggen om te zorgen dat alle belangrijke gemeenten vertegenwoordigd waren. Deze beperkte groep besloot ook zes vergaderingen per jaar te beleggen, bij voorkeur in Eeklo. Na aandringen werd dr. E. Tieleman bereid gevonden het voorzitterschap van de nieuwe kring op zich te nemen en werd hij vanaf dan de spilfiguur. Prudent Ryckaert werd de eerste secretaris.

Volgens Elisabeth Dhanens werd er toen enkel de mogelijkheid tot de oprichting van een gewestelijke kring besproken[77].
Dit laatste is vrij evident, daar Tieleman haar een week na de stichting dit zo vroeg. Hij wou slechts iets algemeens, zonder concrete gegevens, gepubliceerd zien, onder meer daar er nog problemen waren inzake het ondervoorzitterschap. In diezelfde brief aan Elisabeth Dhanens vroeg hij zich ook af of ze niet beter eerst in beperkte kring werkten, tot ze wat grond onder de voeten hadden (een eerdere mislukking in Ekeren indachtig). Hij dacht om eventueel eerst wat in de breedte te werken, en misschien voeling te zoeken met het Davidsfonds en de regionaal weinig actieve VTB. Hij polste eveneens naar de verhouding tussen het Verbond (zie verder) en genoemde verenigingen (zie 1.2). Medewerking aan de Ledeganckviering in Gent leek hem geschikt om naar buiten te treden[78] (de jonge kring werkte mee aan de tentoonstelling).
In de weinig beschikbare gegevens steken toch twee belangrijke elementen: enerzijds de figuur Elisabeth Dhanens en anderzijds het gewestelijke karakter van de nieuwe vereniging. De gelijkenis met die eerste gewestelijke kring *Meetjesland en Polder* is niet veraf. We mogen in zekere zin stellen dat deze, ondanks de beperkte werking, de voorloper was. Het lijkt daarenboven vrij logisch dat Elisabeth Dhanens stappen zette om een eigen vereniging te vormen, daar ze vanaf juni 1946 secretaris was van het *Verbond voor Heemkunde*. Ze zou dit trouwens blijven tot augustus 1947[79]. Gedurende de Tweede Wereldoorlog was ze trouwens ook consulente en via de eerste gewestelijke kring in contact met het Verbond. Tijdens de eerste vergaderingen werd ze steeds bestempeld als aanwezig namens het *algemeen landelijk bestuur*. Zij stond er ook op geen bestuursfunctie op te nemen.

De illustraties bij de jaarverslagen van de heemkundige verenigingen, gepubliceerd in het cultureel jaarboek van de provincie.
Links Knesselare en rechts Eeklo (Heemkundig Genootschap).

Mon Tieleman, zoals hij gemeenzaam werd genoemd, begon met het zoeken naar actieve leden, die hij o.a. vond bij de medewerkers van de vroegere kringen in Eeklo, Evergem (was nog halvelings actief maar vele leden stapten over[80]) en Aalter en ook in de actieve kring van Knesselare. Op de eerste openbare vergadering in de *Groenen Boomgaard* op 19 januari 1947 waren dan ook minstens reeds 12 personen aanwezig. Naast de drie stichters ontmoetten we weer E.H. Maurice Steel, juffr. Van de Veire en Etienne Van Acker. Er daagden eveneens vijf nieuwkomers op: E.H. Gaston De Smet (onderpastoor in Kleit, heemkundig auteur en de vorige keer afwezig), Arthur Verhoustraete (de *nestor* van de heemkunde), Alfons Ryserhove (onderwijzer), Jozef Vandeveire (licentiaat geschiedenis) en verder een zekere Bousseauw en Van Poucke[81].
Het samenstellen van een bestuur liep blijkbaar niet van een leien dakje. Secretaris Ryckaert liet reeds in 1947 verstek gaan, waarna Etienne Van Acker, een filoloog uit Bassevelde werd aanzocht voor deze functie. Het is twijfelachtig of hij ooit heeft aanvaard. In elk geval was hij niet bijzonder actief, zodat medio 1948 naar een vervanger werd uitgekeken. De eerste keuze viel op Jozef Vandeveire, maar hij moest nog soldaat worden, zodat het uiteindelijk – september 1948 - aan Achiel De Vos (onderwijzer) werd gevraagd[82]. Vanaf dan werd Prudent Ryckaert als penningmeester vermeld.

Het opduiken van Achiel De Vos kwam niet onverwacht (zie ook 1.2), maar werd vermoedelijk door zijn legerdienst uitgesteld. Hij was alvast reeds genoemd als potentiële ondervoorzitter[83] en werd door Cyriel Plaetinck bij Tieleman geïntroduceerd. Uit een brief die hij in januari 1947 aan Andries De Schepper schreef, blijkt dat hij wel wat voelde voor het werkplan van Tieleman. Hij stelde het als volgt: "*In het kader van een gewestelijken kring onder vakkundige leiding, iets wat wij vroeger meestal misten, zou het ons veel gemakkelijker vallen, renderend werk te leveren. Met enkele werkzame elementen te groeperen, zouden wij ons van meetaf kunnen toespitsen op het echte heemkundig werk en opzoekingen, zonder het dodend clubleven te kennen.*
... Veel en heerlijk werk ligt ons langs dien kant nog te wachten."[84].
Met deze stellingname, en de uitvoering ervan inzake het clubleven, werd hij later het gezicht van de Meetjeslandse geschiedschrijving.

In 1948 werd de vereniging steeds actiever en trad ze meer naar buiten, o.a. met het oog op het verschijnen van het eerste jaarboek. Er bleek in elk geval een adressenlijst met enkele honderd namen beschikbaar. In de zomer stelde de voorzitter ook een brief op om leden te werven voor het *Heemkundig Genootschap van het Meetjesland*. Voor zover ons bekend, is dat de tweede maal dat die naam werd gebruikt. De eerste maal dook hij op in het jaarverslag over de werking in 1947, maar pas gepubliceerd in 1948[85]. Voordien had men het over de *Heemkundige Kring van/uit het Meetjesland* of ons *Verbond*[86] (zelfs tot zeker 1960). We vermoeden dat er een dubbele reden is voor de naamswijziging. Vooreerst was Elisabeth Dhanens geen secretaris meer van het *Verbond voor Heemkunde* en ten tweede was de vereniging toegetreden tot het eind

1947 opgerichte *Oost-Vlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis* of werd ze alvast als een historische kring erkend: "*Zij onderscheidden zich van de typische heemkundige kringen, vooral door de afbakening van het territorium, dat de nauwe stads- en gemeentegrenzen verre oversteeg*"[87]. Edmond Tieleman engageerde zich van in het begin in deze overkoepelend organisatie, was trouwens een van de medeoprichters,[88] en de kring werkte inderdaad regionaal en niet lokaal, zoals bv. Knesselare. Toch blijft de naam *Heemkundige Kring van het Meetjesland* nog een tijd in zwang.

Op zondag 26 september 1948 had in Eeklo de eerste algemene vergadering plaats in aanwezigheid van reeds 35 heemkundigen. Voorzitter Tieleman zette in zijn welkomstwoord het doel en de werking van het Genootschap uiteen. Daarna belichtte ir. De Wilde, voorzitter van de provinciale commissie voor culturele aangelegenheden, de rol van de dichter K.L. Ledeganck in het onderwijs. Elisabeth Dhanens vergastte de aanwezigen op een voordracht met lichtbeelden over de hoevetjes in het Meetjesland.

Vanaf mei 1949 was de voorzitter regelmatig afwezig door ziekte. Een zekere Gilleman uit Zelzate, o.a. verzamelaar van prehistorische voorwerpen, werd eenmaal als waarnemend voorzitter vermeld. En na de voordracht in februari 1950 kwam de werking op een laag pitje te staan. In een ongedateerde brief van penningmeester Ryckaert aan E. Dhanens is er sprake van "*onze sluimerende Heemkundige Kring*", wat niet belette dat de geplande activiteiten doorgingen. In een kort briefje van 10 januari 1951 aan E. Dhanens luidde Achiel De Vos toch de alarmklok: "*Daar onze voorzitter nog steeds lijdend is, neem ik de taak op mij, na een lange periode van onderbreking, terug te herbeginnen. Begin maart zijn we van plan, terug te vergaderen. Ons eerste doel is het verachterd Jaarboek 1950 persklaar te maken. Zou, het mogelijk zijn mij voor die tijd een artikel toe te sturen, liefst over Eeklo? Met oprechte dank bij voorbaat.*"[89].
Van dan af neemt Achiel De Vos de facto de leiding van het Genootschap over. Op 3 oktober 1951 overleed de eerste voorzitter Edmond Tieleman in zijn huis in Mariakerke. Na enkele jaren, soms moeizame werking, verloor de jonge vereniging de bezieler van het eerste uur.

Elisabeth Dhanens: naar een succesvolle periode

Het overlijden van de voorzitter betekende een serieuze opdoffer. Over deze periode zei Achiel De Vos later: "... *bij het verlaten van het kerkhof te Mariakerke, waar Mon Tieleman zijn laatste rustplaats kreeg, hebben wij besloten dat zijn werk met zoveel kennis en toewijding opgebouwd, niet mocht noch kon verloren gaan.*
Wie kon toen beter aangezocht worden om dit levenswerk verder te zetten, dan Mej. Elisabeth Dhanens, dr. in de kunstgeschiedenis, Inspectrice van het Kunstpatrimonium in Oostvlaanderen. Met vrouwelijke, bijna schroomvallige tact, heeft zij gedurende meer dan 16 jaar het Genootschap geleid.

Wat meer is, zij heeft, mede door haar persoon, krediet weten te verwerven voor ons Jaarboek, dat van nu af als een vaste waarde geldt in alle wetenschappelijke en meer volkse kringen en als dusdanig aanvaard en geapprecieerd wordt."[90].

Dr. Elisabeth Dhanens bleef voorzitter tot 1968. De ledenaangroei in die periode was één van de meest spectaculaire feiten. Telde de vereniging in 1951 154 leden, dan ging dit de volgende jaren stelselmatig omhoog: in 1952 een aangroei met 79 en het jaar daarop nog eens 51. In 1962 was dit reeds opgelopen tot 337 leden of dus een groei van ruim 100% op een 10 jaar tijd.

Het bestuur bestond slechts uit een trio: voorzitter Dhanens, secretaris De Vos en penningmeester Ryckaert. Eind 1958 kwam er versterking met Oskar Lippens, die instond voor de public relations (*pers- en propagandaleider* in het jargon van toen) en de eerstvolgende jaren regelmatig uitgebreide verslagen over de activiteiten liet verschijnen in *Het Vrije Maldegem*[91]. Hij was toen reeds ongeveer tien jaar een bekende van het Genootschap. Uit het jaarboek van 1964 blijkt dat hij toen penningmeester werd en staat Prudent Ryckaert genoteerd als ondervoorzitter.

Dit maakt duidelijk dat het *wij* uit het citaat van Achiel De Vos niet veel inhoud had. Maar hij begreep dat men niet bij de pakken mocht blijven zitten en werd vanaf dan de soms wat eenzame voortrekker. Hij moest vooral zelf het grote werkpaard spelen om de logge kar van het Genootschap te trekken. Uit de volgende stap blijkt duidelijk dat Oskar Lippens zijn rechterhand was, maar ook dat het bestuur kon rekenen op meerdere zeer actieve leden.
In een brief van 28 februari 1967 stelde Achiel De Vos, na ruggespraak met Oskar Lippens, Elisabeth Dhanens voor om het bestuur uit te breiden. Zijn kandidatenlijstje bevatte acht namen, allemaal bekenden in heemkundige middens en sommigen uit de werkgroepen (zie verder). Er was echter nog niemand in die zin aangesproken en de secretaris wenste de mening hieromtrent van de voorzitster. Hij hoopte tevens dat zij bij de eerstvolgende vergadering zou aanwezig zijn. Mogelijks betekent dit dat zij regelmatig afwezig was. Hij besloot zijn brief met: "*Wij menen evenwel dat de bloei en uitbouw van ons Genootschap erdoor zal gebaat worden. Het is dan ook uitsluitend deze bedoeling, die aan de verruiming ten grondslag ligt.*"[92].
Het effect op korte en lange termijn was ingrijpend: het ontslag van twee stichtende leden, maar ook het veilig stellen van het Genootschap voor ruim 25 jaar, want de meesten bleven een hele tijd, soms tot op vandaag. In de loop van 1967 telde het bestuur eventjes 10 leden.

Dynamische voorzitters: Achiel De Vos en Luc Stockman

In 1968, toch een merkwaardig historisch jaar, namen twee stichtende leden ontslag: op 26 januari E. Dhanens als voorzitster en op 3 mei P.

Ryckaert als ondervoorzitter. Beiden mochten de eretitel van hun functie dragen. Achiel De Vos, wie anders, werd toen unaniem als nieuwe voorzitter gekozen. Hij combineerde die functie met deze van secretaris. Oskar Lippens bleef penningmeester en reeds in 1967 was Alfons Ryserhove aangesteld als bibliothecaris. Er was geen sprake meer van een ondervoorzitter. De andere bestuursleden (sedert 1967) waren: Romano Tondat, Luc Stockman, Georges Van Vooren - uit Zeeuws-Vlaanderen, waarmee een hele tijd een intense band en samenwerking bestond -, Lucien Lampaert en Wilfried Steeghers. In 1968 trad ook Daniël Verstraete (de *vader des vaders* van de Meetjeslandse heemkunde) tot het bestuur toe.
De nieuwe voorzitter riep deze ploeg tweemaal per jaar ten zijnen huize bijeen om de voordrachten en jaarlijkse uitstap (zie 3) voor te bereiden, maar vooral om de publicatie van het jaarboek in goede banen te leiden. Hij was erg bekommerd om de kwaliteit van de artikels en aarzelde niet om minderwaardige bijdragen af te wijzen. Voor het eerst was er toen sprake van een *hoofdredacteur*.
In 1969 waren reeds twee personen uit het bestuur verdwenen: Romano Tondat, die nogmaals bestuurslid werd tussen 1975 en 1987 en Lucien Lampaert. Ook Daniël Verstraete gaf er de brui aan in 1970.

Het bestuur van het Genootschap in 1989. V.l.n.r. Georges van Vooren, Roger Moelaert, Hugo Notteboom, Luc Stockman, Achiel De Vos, Erik De Smet, Filip Bastiaen, Oskar Lippens, Wilfried Steeghers en Walter Notteboom.

De voorzitter zette zijn dynamische aanpak uit de vorige periode verder en kreeg inzake nieuwe initiatieven vooral steun van Luc Stockman (zie 3).
Op 30 april 1972 werd het 25-jarig bestaan van het Genootschap tijdens een academische zitting in Eeklo feestelijk herdacht. De voorzitter schetste in zijn inleiding een korte historiek, waarbij hij de nadruk legde op de grote verdiensten van de eerste voorzitter, Edmond Tieleman. Ook Prudent Ryckaert en Elisabeth Dhanens werden in de huldiging van de werkers van het eerste uur betrokken. De feestredenaar prof. dr. A. Verhulst bracht o.m. een warme hulde aan Achiel De Vos voor zijn enorme verdiensten op het gebied van de lokale geschiedschrijving. Dr. Jozef Weyns van zijn kant onderstreepte dat de *Geschiedenis van Ertvelde* van de voorzitter tot de beste dorpsmonografieën mag gerekend worden[93].

De tandem De Vos-Stockman wist als geen andere dat een vereniging regelmatig nieuw bloed nodig had en heeft. Vanaf 1977 verjongden en/of vernieuwden ze geleidelijk aan het bestuur. De spits werd afgebeten door onderwijzer Roger Moelaert uit Ursel, die in het begin van het volgende jaar het secretariaat op zich nam, zodat Achiel De Vos werd ontlast. Het jaar daarop trad Erik De Smet toe en in 1982 volgden Hugo en Walter Notteboom, opnieuw twee onderwijzers. In 1975 kwam Romano Tondat terug, om opnieuw ontslag te nemen in 1987. Aan het einde van dat jaar kwam, op voorstel van Luc Stockman, Filip Bastiaen in het bestuur. Met hem kwam er opnieuw een historicus in de gelederen van het Genootschap. Door zijn jeugdige, kritische ingesteldheid werd hij vanaf midden 1988 betrokken bij de redactie van het jaarboek. Vanaf eind 1987 beschikt het Genootschap ook over nieuwe statuten, waardoor de functie van ondervoorzitter opnieuw werd ingesteld. Hugo Notteboom vulde de nieuwe functie in vanaf 18 januari 1988.

En toen kwam 1989: een groots jaar met de viering van Achiel De Vos, maar ook een triest jaar door diens overlijden. Ter gelegenheid van zijn 65ste verjaardag bood het *Oost-Vlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis*, het *Heemkundig Genootschap* en het gemeentebestuur van Evergem op 9 september Achiel De Vos een *Liber amicorum* aan, in aanwezigheid van provinciegouverneur-historicus Herman Balthazar en prof. Walter Prevenier. Deze feestelijke gebeurtenis werd tevens zijn zwanenzang, want reed op 30 oktober 1989 overleed hij in zijn landhuis *Malpertuis* in Evergem. Net één jaar vroeger deelde hij mij mee dat hij een dergelijk boek beschouwde als het begin van het einde...

Maar het Genootschap stond toen sterker dan in 1951. Er was een serieuze basis en er stond een hechte ploeg. Een bezieler was weg, maar er kwam niet de minste onderbreking. De taken werden wat herverdeeld en herschikt. Luc Stockman werd de vierde voorzitter, ondanks dat enkele bestuursleden hem minder genegen waren, wat hij grotendeels wist om te buigen. Zijn verkiezing kwam niet helemaal onverwacht, want hij had al jaren een intense samenwerking achter de rug met De Vos. Zij vormden een duo waarbij laatstgenoemde vooral instond voor de algemene lei-

ding en inhoudelijke aspecten van de werking van het Genootschap en de organisatorische en praktische uitvoering van de geplande initiatieven overliet aan Luc Stockman.

Het voorzitterschap van Luc Stockman werd gekenmerkt door nieuwe initiatieven zoals de oprichting van de *Stichting Achiel De Vos*, samenwerking met andere verenigingen inzake voordrachten en een enorme persoonlijke inzet. Hij legde voortdurend contacten met mogelijke sprekers, maar bezorgde evenzeer boeken of inde lidgelden. Toch werd het Genootschap geen éénmanszaak, integendeel, want Stockman wist als geen andere te delegeren en werk te verdelen. Hij wist het daarenboven zo aan boord te leggen, dat het nooit over kwam als opdragen, maar dat de uitverkorene helemaal niet kon weigeren. Luc Stockman was de eerste voorzitter die er niet van bij het begin bij was en besefte daardoor des te meer dat verjonging en vernieuwing een noodzaak waren. Op enkele jaren tijd verwelkomde hij maar liefst zeven nieuwe bestuursleden, wat hij zich nadien wel een enkele keer beklaagde. Lieve De Vos kwam in 1990 in de plaats van haar betreurde vader, waarna vier historici hun opwachting maakten. Dirk De Reuck beet de spits af en werd eind 1992 meteen secretaris in vervanging van de ontslagnemende Roger Moelaert. Bea Augustyn bleef op papier drie jaar bestuuslid tot 1994. Het rijtje van historici werd dat jaar vervolledigd met Roger Buyck en Peter Laroy, die beiden recent in de redactie kwamen. Het bestuur kende dat jaar een maximale bezetting met maar liefst 15 leden, waaronder ook Marc De Vleesschauwer en Freddy Pille. Een Eekloos dispuut deed de laatste het jaar daarop opstappen en ook Roger Moelaert en Georges van Vooren namen ontslag.

Luc Stockman verpersoonlijkte de vitaliteit van het Genootschap bij het 50-jarig bestaan in 1996. De uitnodiging voor de feestzitting in het stadhuis van Eeklo moest dynamiek uitstralen en hij liet kunstenaar Luc Verstraete een nieuw logo ontwerpen: een gestyleerde boom met blozende appels op een frisgroene achtergrond. De feestzitting werd aangegrepen om (nogmaals) de pioniers van de Meetjeslandse heemkunde in de bloemetjes te zetten. Het jubileumjaar gaf ook aanleiding tot een bijzondere uitgave, nl. de *Kunstmap Armand Heins* met *Oude hoekjes uit het Meetjesland*, een initiatief van kunstkenner Oskar Lippens.

Twee jaar later, in 1998, werd een volgende hoogtepunt bereikt. Voorzitter Luc Stockman mocht op 13 maart zijn 65ste verjaardag vieren en kreeg 's anderendaags door een kleine werkgroep en talrijke sympathisanten in Aalter een *Vriendenboek* aangeboden. De feestrede werd gehouden door prof. dr. Stefaan Top die het had over het belang van lokale geschiedenis en geschiedschrijving.
Iedereen was ervan overtuigd dat Luc zijn ziekte had overwonnen en nog jarenlang het bestuur op sleeptouw zou nemen. Hijzelf wou echter het voorzitterschap in 2000 doorgeven. Toen net voor de voorstelling van het 49ste jaarboek Luc Stockman in het ziekenhuis werd opgenomen, werd de stemming in het bestuur bedrukt. Ruim een maand later, op 14 maart

De sfeer van een bestuursvergadering. (Foto : Noël De Vos)

1999, overleed de vierde voorzitter, na nog de nodige richtlijnen te hebben gegeven.

In april 1999 werd ondervoorzitter Hugo Notteboom bij consensus aangesteld als nieuwe voorzitter en Filip Bastiaen als ondervoorzitter.
De geest van het Genootschap blijft dezelfde. De werkwijze is ook nog dezelfde zoals uitgetekend door Achiel De Vos ruim 30 jaar geleden. Er zijn nog steeds twee, uitzonderlijk drie, bestuursvergaderingen per jaar, - een zomer- en een wintervergadering – met een weinig afwijkende agenda: kastoestand, ledenbestand, redactie jaarboek, programmatie en varia. Een speciale gelegenheid zorgt voor een extra punt. Dit lijkt een saaie bedoening, maar is dit in werkelijkheid helemaal niet. In principe kan een dergelijke vergadering op een tweetal uur afgehandeld zijn, maar dat is om twee redenen nooit zo. Vooreerst zijn er de aanwezigen, de bestuursleden, waaronder al altijd enkele geboren vertellers aanwezig

waren en zijn. In die kring van gelijkgestemden moet toch soms eens de eigen kennis geëtaleerd worden. Niet zelden leidt dit tot één à twee causeries of spittante commentaren. Achiel De Vos had er een handje van weg – vier/vijf uur vergaderen was normaal -, terwijl een Luc Stockman, Alfons Ryserhove en Oskar Lippens, om er maar enkele te noemen, niet moesten onder doen. Bij de jongeren durven Dirk De Reuck en Peter Laroy de fakkel al eens over te nemen. De tweede factor is dat er, op een hoogst uitzonderlijke keer na, steeds ten huize van de voorzitter of een bestuurslid wordt vergaderd. Dat creëert een speciale band. Die mentaliteit en sfeer worden subliem weergegeven door secretaris Dirk De Reuck in het verslag van de bestuursvergadering op 14 juni 1993 ten huize *Malpertuus* in Evergem (bij de weduwe Achiel De Vos). We citeren uit de proloog en de epiloog, daar dit een mooie afsluiter is.

Proloog
"Reynaert hadde so menich huus,
maer die casteel Malpertuus
dat was die beste van sinen borghen
daer trac hi in, als hi in zorghen
ende in noode was bevaen"
(Uit: "Van den Vos Reynaerde" geschreven door "Willem die Madoc maecte", 13de eeuw, vs 513-517)

Epiloog
*"Ende doe si waren sat**
van spyse ende dranc
so meenden si alle dat
si hadden vergaedert goet ende lanc
ende si ginghen sonder sorghen
weder naer hunne borghen"

(Uit: "Meetjeslandsch Historiael" geschreven door Anonymus", niet gedateerd, niet gepagineerd, vermoedelijk gefalsifieerd)

* sat: voldaan

2.2 VERTAKKING TOT MOOIE KRUIN

In de inleiding wezen we er reeds op dat de heemkundige gedachte niet door één vereniging werd gedragen. De oprichting van het *Heemkundig Genootschap van het Meetjesland* vulde duidelijk een leemte. De oprichters verwezen zelfs naar de historische kringen in andere streken, die vaak 19de-eeuws van oorsprong waren en daarenboven dikwijls het woord *Oudheidkunde* in de naam droegen. De jonge vereniging was duidelijk een kind van zijn tijd, met de titulatuur *heemkundig*. Waarschijnlijk was dit niet eigenaardig gezien de hoger geschetste vroegere activiteiten van Elisabeth Dhanens en Edmond Tieleman. Aanvankelijk was het zelfs een *kring* en geen *Genootschap*. De activiteit

was in zekere zin heemkundig van aard bij de start, maar werd vrij vlug historisch.
Het Genootschap stelde alras vast dat lokale geschiedenis duidelijk de bovenhand kreeg, en misschien zelfs de enige bestaansreden werd. Bij een algemene vergadering in 1966 werden er, na verscheidene voorafgaande besprekingen, twee werkgroepen in het leven geroepen. Een eerste groep behartigde de *familiekunde*, de tweede *heemschut* (enger het bouwkundig erfgoed). Alfons Ryserhove schreef over deze nieuwe richting: "*Niemand zal betwisten dat onze vereniging, hoewel zij steeds de naam «Heemkundig Genootschap van het Meetjesland» voerde, bijna uitsluitend deed aan plaatselijke geschiedenis. Dit is geen verwijt, want er werd in de loop der jaren prachtig en hoogst verdienstelijk werk geleverd: ook is er geen spraak van deze activiteit te beperken, maar eerder nog te verruimen en te verrijken door uitbreiding tot andere, aangrenzende gebieden.*".

De bedoeling van de werkgroep familiekunde was het aanleggen van een familiekundig en iconografisch archief, het opmaken van kwartierstaten van belangrijke Meetjeslandse figuren, staten van goed repertoriëren enz. Twee gangmakers hierbij waren Alfons Ryserhove en Wilfried Steeghers, die kort daarna tot het bestuur toetraden.
De werkgroep heemschut wenste nadruk te leggen op relieken in het Meetjesland, de evolutie en bewaring van het landschap door bekommernis om oude hoeven, molens, kerken, kruisen en kapellen, volkskundige gebruiken en feestelijkheden, werktuigen, grafzerken, grenspalen enz. Het werk van systematisch opmeten, fotograferen, verzamelen enz. was reeds aan de gang. Romano Tondat nam deze werkgroep enorm ter harte en kreeg steun van opnieuw Alfons Ryserhove en ook Luc Stockman, Maurice Ryckaert en Pierre Van Cleemput[94].

De werkgroepen vergaderden afzonderlijk en bestonden uit zogenaamde vrijwilligers uit de rangen van het Genootschap. We citeren nogmaals Ryserhove: "*Hun werking wordt gepatroneerd en gesteund door het Genootschap: zij blijven steeds in voeling met het algemeen Bestuur.*". Deze evolutie doet denken aan de situatie in het *Verbond voor Heemkunde* waarbij in *Ons Heem* vanaf 1947 eveneens een familiekundige bijlage *Onze Stam* stak[95]. Een eerste resultaat van de werkgroep heemschut was *Oud Aalter*, in 1967. Merkwaardig detail: deze bijdrage in het jaarboek volgde na de artikels en zelfs na de *Kroniek*. Werd dit door het bestuur als iets onvolwassens beschouwd? Het jaar nadien was de zienswijze hieromtrent reeds veranderd. Achiel De Vos had trouwens zelf een deel van de mensen uit de werkgroepen aangetrokken voor het nieuwe bestuur. De naam Achiel De Vos duikt weliswaar niet op tussen de leden van de werkgroep. Van hem is bekend dat hij de familiekunde alvast niet erg genegen was[96]. En in 1969 nam de bezieler van de werkgroep heemschut, Romano Tondat, ontslag uit het Genootschap.
De werkgroepen boekten resultaat, er volgden publicaties, maar de doelstelling werd volgens mijn eerste indrukken nooit in zijn geheel gerealiseerd, toch niet in de bestaande structuur van het Genootschap.

De oprichting van werkgroepen kan misschien beschouwd worden als een speldenprik, of een trendsetting, het leggen van een basis voor lokale of specifieke verenigingen in het Meetjesland, niet onder de vleugels van het Genootschap. En toch.
Het maakt alvast duidelijk dat er na verloop van tijd en het in de lift zitten van heemkunde en lokale geschiedenis, mee door meer vrije tijd en een stijgend opleidingsniveau, er behoefte zou ontstaan aan andere, specifieke verenigingen. En die lieten niet lang op zich wachten. Nieuwe verenigingen hoeven geen concurrentie te betekenen. In een eerste publicatie wordt daar trouwens vaak op gewezen. Achiel De Vos had in een toespraak op 21 januari 1984 zelfs over *zusterverenigingen*[97]. In het Meetjesland bestaat er duidelijk een wisselwerking, een kruisbestuiving als je wil. Individuele bestuursleden hebben/hadden vaak de hand in andere initiatieven. Het omgekeerde is evenzeer waar: omdat iemand iets op poten zette, kwam hij vaak in het bestuur van het Genootschap terecht. Dit was zo bij de oprichting en is vandaag de dag nog steeds waar. Het Genootschap is misschien, symbolisch als het ware, de stam van een boom die steeds meer takken kreeg.

Een eerste vereniging ontstond overduidelijk uit het Genootschap, nl. *Ons Meetjesland*, met duivel-doet-al Romano Tondat, naast Alfons Ryserhove, Luc Stockman en Pierre Van Cleemput. Dit zijn duidelijk mensen uit de werkgroep Heemschut. In het *Ten geleide* in het eerste *heemkundig blaadje* spreekt Romano Tondat daarover ook klare taal: "*ONS MEETJESLAND wil vooral de richting van de HEEMSCHUT inslaan, omdat dit onderwerp tot hiertoe al te weinig aan bod kwam in de werking en in de jaarboeken van het «Heemkundig Genootschap»*.". De nieuwe vereniging wou ook een ruimer publiek bereiken en *propagandistisch* zijn voor de heemkunde[98]. Er duiken daar ook nieuwe namen op zoals Jef De Paepe, Erik De Smet (later *Genootschapper*), Robert Claeys, e.a. Deze groep deed 19 jaar lang enorm en prachtig werk. Toen Romano Tondat besloot ermee te kappen, moest de hele vereniging eraan geloven. Er ontstond, mijn inziens, een leemte die tot nu niet volledig werd ingevuld door nieuwe initiatieven, doordat de invalshoek *heemschut* grotendeels achterwege bleef. In deze vereniging bestond trouwens ook een werkgroep *Heemschut*.
Tot de opvolgers van het ter ziele gegane *Ons Meetjesland* hoort o.a. de *Vereniging voor Heemkunde in het Meetjesland*, met als frontman Paul Van de Woestijne. Enkele van de vroegere mensen waren opnieuw van de partij, waaronder Luc Stockman, Hugo en Walter Notteboom en Erik De Smet, tevens *Genootschappers*, naast bv. Staf De Roo en Jozef Dobbelaere[99].
Een andere opvolger is de *Geschied- en Heemkundige Kring van de stad Eeklo*, met opnieuw Romano Tondat. De nieuwe kring kwam in 1992 van de grond, maar beperkt het werkterrein zoals de naam het zegt tot Eeklo. Hij kreeg, vanaf 1994, de steun van onder meer Freddy Pille, die even bestuurslid van het Genootschap was. Er is tevens een nauwe band met het Eeklose stadsarchief en dus ook met die andere Genootschapper Erik De Smet.

Ook buiten Eeklo schoot men eind de jaren '60 in gang. Het *Land van Nevele* lag er in feite verwaarloosd bij, want dr. Tieleman wou het niet bij het Meetjesland rekenen, daar hij oordeelde dat het in de invloedssfeer van de Kunst- en Oudheidkundige Kring van Deinze lag. De eerste algemene vergadering op 8 maart 1970 van de pas gestichte heemkundige kring werd naar verluid zeer talrijk bijgewoond, o.a. door enkele burgemeesters en gemeenteraadsleden uit het werkgebied. Prof. dr. Johan Taeldeman gaf er een uiteenzetting over het doel, de werking en de eerstvolgende projecten van de vereniging. Ondanks het gure winterse weer kwam dr. Jozef Weyns er opdagen als eregast. Hij bracht er o.a. even hulde aan de medestichter Antoine Janssens die reeds lang als een eenzaat onvolprezen heemkundig werk had geleverd (zie ook 3.3). Ook bij de stichting van deze kring onderkennen we toch een link met het *Heemkundig Genootschap.* Bij de stichters bevonden er zich naast gewone leden ook enkele bestuursleden, nl. de stilaan alomtegenwoordigen Tondat en Ryserhove. Op de lijst prijken ook de namen van Arthur Verhoustraete (een Genootschapper van het eerste uur) en Frans Michem[100].
Deze kring is in zekere zin een buitenbeentje, daar hij voor een flink stuk werd en wordt gedragen door filologen, deels zoals het Genootschap in de eerste jaren. Ik denk daarbij aan Jan Luyssaert, reeds 30 jaar lang voorzitter, de reeds genoemde Johan Taeldeman, Jozef Van de Casteele en Arnold Strobbe. Bij de niet-filologen verdienen zeker Albert Martens, Lieven De Ruyck (historicus) en archeoloog Wim De Clercq te worden vermeld. Deze kring bood ook jonge afgestudeerden de kans hun scriptie of verhandeling te publiceren en moedigde medewerkers aan zich bij te scholen[101].

In Eeklo ligt de bakermat van zowel een historische als een heemkundige vereniging voor het hele Meetjesland, maar er roerde nog meer. Gezien het vroegere bestaan van een werkgroep *Familiekunde*, moest dit bijna automatisch leiden tot een specifieke vereniging. En inderdaad, in 1976 zag *De Eik* het levenslicht. De stichters wezen er op dat het Meetjesland genealogisch zeker geen dorre grond was, "*want vele bomen, boompjes en struiken stonden – in een binnentuintje – aan het botten*". Een van de doelstellingen was om via familiegeschiedenis een steentje bij te dragen tot de plaatselijke geschiedenis. Eigenaardig genoeg sloot die vereniging niet aan bij de toen reeds vrij grote familie van de Vlaamse Vereniging voor Familiekunde, daar *ze streekgebonden* wou zijn[102]. Maar na meer dan 20 jaar is Willy Hamerlynck nog steeds de drijvende kracht en blaakt *De Eik* van levenslust en werden de objectieven bereikt. Opnieuw doken nieuwe namen op, naast deze van enkele Genootschappers (Wilfried Steeghers, Georges Van Vooren en Erik De Smet). Later kwam o.a. Firmin De Clercq de ploeg vervoegen.
We mogen evenmin de rol van de VVV vergeten inzake het Eeklose element in dit heemkundig gebeuren. Deze vereniging ontstond onrechtstreeks in mei 1967 en loopt als een rode draad door de Eeklose heemkundige kringen: een beetje een katalysator[103].

In Aalter kwam er in 1977 opnieuw een kring van de grond. Hij werd genoemd, als teken van eerbetoon, naar de *nestor* van de Meetjeslandse heemkunde, nl. Arthur Verhoustraete, die tot dan het meest had bijgedragen tot de kennis van het oude Aalter. De stichting gebeurde onder impuls van onderwijzer Roger Defruyt, terwijl Luc Stockman, alweer, de eerste voorzitter werd[104]. Hij werd opgevolgd door Jan Camerlinckx. Een ander uiterst actief lid van bij de start was Maurice Thys. Bij deze kring was er een zachte band met de VTB-VAB door Roger Defruyt. Hij nam trouwens als VTB-vertegenwoordiger in 1974 het initiatief om een gedenkplaat voor Arthur Verhoustraete te laten aanbrengen aan diens ouderlijk huis. Het werkgebied beslaat de fusiegemeenten Aalter en Knesselare.
Voor zover me bekend, is dit de enige kring die op zoveel jonge, vrij bekende, historici beroep kon doen: Jean Van Cleven, Ivan Hoste, Filip Bastiaen, Dirk De Reuck en Peter Laroy. Opmerkelijk daarbij is dat de meesten er niet zo lang actief bleven, maar bv. wel gedijen in het Genootschap. Het enge karakter van *heemkunde onder de kerktoren* botste hier soms eens te veel met een meer ernstige of academische ingesteldheid. De buur Nevele bewees nochtans dat dergelijke moeilijkheden niet hoefden. Soms werd er zelfs eventjes getwijfeld over het voortbestaan van de Aalterse kring. Het lijkt erop dat de huidige voorzitter Willy Stevens de wagen weer op de juiste sporen heeft gekregen.

In Maldegem bestond er reeds lang een heemkundige traditie, deels vanuit het Davidsfonds. In 1980 slaagde deze vereniging erin belangrijke successen te behalen inzake de bescherming van het Maldegemse patrimonium (de dorpskern en de Papinglohoeve als dorpsgezicht)[105]. In 1982 stelde deze vereniging zelfs een memorandum op rond de bescherming van de Maldegemse monumenten en het leefmilieu. Luc Stockman noemde dit, terecht, een lichtend voorbeeld, ook voor de heemkundige kringen die nog lang niet toe waren aan dergelijke informatiecampagnes[106]. Vanaf dan duikt ook al eens de naam *Heemkundige Werkgroep van Maldegem* op[107]. Er waren zodanig veel *losse* activiteiten, zoals bv. van Gabriël De Lille[108], dat een degelijke organisatie een *must* werd. Op 18 oktober 1984 dan kwamen de meest fervente beoefenaars van de heemkunde samen om een heemkundige kring te stichten: *Het Ambacht Maldegem*. De bescherming en instandhouding van het bouwkundig erfgoed, in de breedste zin, werd, bijna logischerwijze, één van de doelstellingen. De bestuursploeg telt een kleine 20 leden. Belangrijke pionnen daarbij zijn Walter (voorzitter) en Hugo Notteboom, ook al uit het Genootschap, Marc Martens, Jeroom Van Maldeghem, Georges De Vogelaere, e.a. Ook Georges van Vooren, de Zeeuwse vertegenwoordiger in het Genootschap, was een tijd bestuurslid.

En nog oordeelden er blijkbaar Meetjeslanders dat ze niet of te weinig aan hun trekken kwamen. In Bellem werd in 1987 voor de tweede maal de heemkring Emiel Mettenanxt opgestart. De eerste maal gebeurde dit op 21 december 1975, naar aanleiding van de nakende gemeentefusies. Het blijkt dat dit in de regio de enige kring is die daarin een ont-

staansreden vond. De initiatiefnemers vreesden namelijk dat de eigenheid van elk dorp en zelfs de naam Bellem zou teloorgaan. In de jaren '30 hield Emiel Mettenanxt zich reeds bezig met de lokale geschiedenis en het cultureel patrimonium, waardoor de kring naar hem werd genoemd. De voorzitter-onderwijzer Cyriel Lootens kreeg o.a. de steun van Ivan Hoste. Tussen 1981 en 1986 werden de activiteiten op een laag pitje gezet, om dan vanaf 1987 opnieuw uit de startblokken te schieten. De nieuwe stimulerende kracht werd Dirk De Reuck[109], die enkele jaren later door het Genootschap werd aangetrokken.

In hetzelfde jaar zag ook de afdeling Meetjesland van de Vlaamse Vereniging voor Familiekunde het licht, om dan officieel van start te gaan op 13 maart 1988. De indirecte aanleiding tot de oprichting waren de familiekundige lessenreeksen georganiseerd door Filip Bastiaen, voor het gemeentebestuur van Aalter en enkele heemkundige verenigingen in de omgeving. Rond de wieg stonden ook Marc Maeyens, Etienne Van Wonterghem, Adhémar Van Acker en 14 anderen. Met Walter Notteboom erbij waren dus weer twee Genootschappers erbij betrokken. Talrijke bestuursleden werden trouwens uit heemkundige kringen gerecruteerd. De band met heemkunde en geschiedenis is evident en die band werd meteen ook ingebouwd in het bestuur[110]. Er werd even gedacht aan samenwerking met *De Eik*, maar door het verschillend opzet ging dit niet door.
Drie jaar later stak een afzonderlijke werkgroep familiekunde van wal in de heemkundige kring *Het Land van Nevele*. Hij ontstond uit de "*gelukkige samenwerking van heemkundigen met belangstelling voor familiegeschiedenis en familiekundigen met belangstelling voor de geschiedenis van ons heem*"[111]. Een erg vertrouwde naam hierbij is Albert Martens.

Het aantal verenigingen was hiermee reeds vrij uitgebreid, maar in Groot-Assenede oordeelden een aantal personen dat hun gemeente te weinig aan bod kwam via de bestaande kanalen. Het noorden van het Meetjesland kwam dus wat achterna gehinkt, maar de publicatie van het majestueuze boek over de *Vier Ambachten* wierp blijvende vruchten af. Eigenheid primeerde echter op aansluiting en medewerking bij andere kringen. Op 12 mei 1993 verrees dan het *Heemkundig Genootschap De Twee Ambachten*, met Assenede, Bassevelde, Boekhoute en Oosteeklo als werkgebied. Het bestuur bestond uit tot dan in heemkundige middens doorgaans weinig bekende personen zoals de onderwijzer Christ Dierickx, Jackie Claeys...[112]. Marc De Vleesschauwer werd vanuit de kring opgemerkt door het *Genootschap* en uitgenodigd als bestuurslid, terwijl Noël Kerckhaert (van opleiding onderwijzer) veel vroeger een actief lid en medewerker was. In 1995 dacht men ook aan de oprichting van een werkgroep genealogie.

Van een iets andere aard is de *Stichting Achiel De Vos* die kort na het overlijden van deze voorzitter van het Genootschap ontstond. Het hoofddoel van deze vereniging is de uitgave van de Meetjeslandse toponiemen tot 1600. Dit project was gestart door Achiel De Vos en Luc

Stockman die samen zo'n 20.000 toponiemen hadden verzameld. De eerste publicaties gebeurden door *Het Ambacht Maldegem*. De stichting nam dit dus over. Het leek aangewezen deze taak in de kundige handen van een taalkundige, met name prof. dr. Johan Taeldeman, te geven. Dreigde dit eventjes een driemansonderneming te worden, dan staat er nu een heuse ploeg van een dozijn medewerkers, *zanters*, verklaarders, wetenschappelijke begeleiders en administratieve krachten. De inbreng van het Genootschap spreekt voor zich: Luc Stockman, Hugo en Walter Notteboom en ook Lieve De Vos. Een belangrijke kracht in dit geheel is Jozef Vandeveire, de nestor van de Meetjeslandse plaatsnaamkunde. Daarenboven bestaat er een groeiende professionele interesse voor dit werk, onder meer door dr. Magda Devos[113].

Daarmee kunnen we het overzicht over louter heemkundige of genealogische verenigingen bijna afsluiten. Er moet toch nog gewezen worden op een minder bekende vereniging, namelijk *Godsdienstig en Heemkundig Erfgoed* uit Waarschoot. Deze vereniging kwam tot stand op 9 juli 1975, door toedoen van de regent Lorand Vereecke en Gustaaf Bulté, trouwens de eerste lokale VTB-vertegenwoordiger. Ook Hubert Reyniers moet hier vermeld worden. Zij vonden het bewaren en vastleggen van het voorvaderlijke erfgoed "*een dwingende noodzaak om tegen een steeds maar meer om zich heen grijpende verloedering en nivellering in te gaan*". Zoals de naam zegt, schenken ze naast heemkunde aandacht aan volksdevotie en (het herinvoeren van) religieuze gebruiken[114].

Er verschijnen (verschenen) ook een aantal periodieke publicaties met een flinke heemkundige inslag. We denken bv. aan het *Soldatenblad* van Zomergem met als spilfiguur Robert Claeys[115], het Hansbeekse dorpstijdschrift *Vlakaf* en de *Sint-Laurensklok* uit Zelzate, een schooltijdschrift, met artikels over het Ambacht Assenede.
Ten titel van afsluiting, maar allesbehalve van volledigheid, vermelden we nog de *Heemkundige Werkgroep van het Meetjesland*, bestaande uit voornamelijk heemkundig actieven uit meerdere verenigingen om specifieke zaken voor te bereiden, en het kortstondig bestaan van de *Studiegroep voor Folklore* in het Sint-Gerolfinstituut in Aalter en met Erik Wille als bezieler.

3. HET BLADERDEK

In een brief uit de zomer van 1947 vatte dr. Edmond Tieleman het hele gamma van activiteiten waarop het Genootschap, en in feite alle kringen, moesten werkzaam zijn, mooi samen. Deze brief kan worden beschouwd als een keure of programmaverklaring van de vereniging, zodat het ons verantwoord lijkt de inhoud bijna integraal weer te geven.

HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP
VAN HET MEETJESLAND

Eeklo, datum als postmerk

L.S.,

Wij houden allen van onze eigen streek, waar ofwel onze jeugd verliep, ofwel we sedert jaren wonen. De met elzen kanten omzoomde velden, de dennenbossen, de hoevetjes met witgekalkte huisjes en groene luiken, de boomgaarden die de «appeltjes van het Meetjesland» leveren, het is alles ons zo vertrouwd.

We wensen allen dat gewest beter te leren kennen, te weten hoe het gegroeid is, hoe onze voorvaderen er hebben geleefd en gewerkt. We wensen het verleden er van in zijn geheel te leren kennen, wensen het schone dat er heden nog is, behouden te zien.

Sinds November 1946 hebben zich enkele belangstellenden aaneengesloten ...

Thans wordt het tijd de actie uit te bouwen. Behalve studievergaderingen en -uitstappen werden plannen gemaakt voor het uitgeven van een jaarboek, het inventariëren van boeken, tijdschriftartikels, archivalia en iconografische documenten, het inrichten van tentoonstellingen, het aanleggen van eigen documentatie en eigen bibliotheek, het oprichten van een gewestelijk museum, het beschermen van dorps- en landschapsschoon.

Om dit uitgebreid programma te verwezenlijken is de steun en medewerking van alle belangstellenden nodig. ...

Van nu af doen we ook een oproep tot het inzamelen van voorwerpen en druksels voor ons gewestelijk museum en onze documentatie. Alles komt in aanmerking wat een enigszins lokaal karakter heeft, bv. afgedragen kledij: kapmantel, mutsen, châles, gereedschap van ambachten en landbouw, oude meubels, interessante onderdelen bij afbraak, oude familiepapieren, oude boeken en weekbladen uit het gewest, voorwerpen en druksels in verband met de voorbije oorlogen en bezettingen, enz. U kunt de voorwerpen signaleren of afgeven bij onze plaatselijke vertegenwoordigers of op een van onderstaande adressen. Leden of belangstellenden die boeken, artikels in tijdschrift of weekblad publiceren, vragen wij ons een exemplaar over te maken.

Na 50 jaar is hierin geen verandering gekomen en de oudere verenigingen waren er reeds in voorgegaan (zie 1.2). In feite werden al deze ideeën en wensen in min of meerdere mate gerealiseerd, soms slechts gedeeltelijk, in een andere vorm, of niet door de eigen vereniging en vaak zelfs pas na verloop van veel, zeer veel tijd.
De meeste heemkundige verenigingen hadden bij de start geheel of gedeeltelijk dezelfde doelstellingen. Een volledig overzicht ervan brengen

is een bijna onbegonnen taak of zou voor een brok saaie lectuur zorgen. We willen hierbij benadrukken dat we in de titel spreken van een aanzet. Voor een diepgaande studie zou onder meer een kwantitatieve analyse van de activiteiten en publicaties nodig zijn. We zullen ons bijgevolg beperken tot het proberen leggen van klemtonen, wijzen op belangrijke feiten en trends.

3.1 PUBLICATIES, UITSTRALING EN APPRECIATIE

Een eigen publicatie werd en wordt altijd als zeer belangrijk ervaren. Voor sommige verenigingen is dit bijna de enige bestaansreden, terwijl de kringen in Maldegem en Bellem pas na een tiental jaar werking met een periodieke publicatie voor de dag kwamen.

Ook bij het Heemkundig Genootschap liet een eerste pennenvrucht toch wel eventjes op zich wachten. Op de tweemaandelijkse werkvergaderingen in 1947 waren nochtans de twee meest dringende zaken het werven van leden en het voorbereiden van de uitgave van een tijdschrift of jaarboek[116]. Ook tijdens de werkvergaderingen in 1948 en 1949 kwam telkens het uitgeven van een eigen publicatie aan bod. Sommige van de aangeboden artikels werden er zelfs besproken. In september 1948 blijkt reeds vast te staan dat men een jaarboek zal uitgeven. We vernemen ook dat er contacten worden gelegd met drukkers, bij voorkeur in het Meetjesland; er wordt gedacht aan een omslag en Oskar Lippens verzocht Luc Verstraete een kaftontwerp te maken. Hij kreeg als opdracht: "*kaft in twee kleurendruk. Tekst "Appeltjes van het Meetjesland" en zo mogelijk groen en wit verwerken*". Voorzitter Tieleman gebruikte die naam reeds in 1947, totaal los van het jaarboek. Een dergelijke naam is enig in historische middens en volgens prof. dr. Walter Prevenier vinden Nederlandse en Nederlandstalige Engelse en Amerikaanse historici "*dat het de origineelste en leukst bedachte dubbelzinnige titel ter wereld*" voor een historisch tijdschrift is[117]. We kunnen enkel vermoeden dat deze bijzondere en pittoreske naam voor een historisch jaarboek werd overgenomen van het lied *De appeltjes van het Meetjesland*, een tekst van Maurice Sabbe en op muziek van Remi Ghesquiere[118]. In het tweede jaarboek verwijst Tieleman er trouwens naar in zijn artikel *Appeltjes van het Meetjesland. Een beetje folklore*. Hij handelt daarbij over de soorten en het gebruik ervan in huishouden en keuken[119]. In de 17de en 18de eeuw werden appels zelfs gebruikt als een vorm van steekpenningen en presenten. En oorspronkelijk zou men de sprokkelingen groeperen onder de rubriek *Vondsten op de appelzolder*[120]. Maar, zijn die *Appeltjes* nu zo eigenaardig als men bedenkt dat de eerste jaren er steeds werd vergaderd in *Den Groenen Boomgaard*?
Het eerste jaarboek verscheen in december 1949. De omvang was beperkt tot 96p. Het volgende jaarboek kwam er reeds met een vertraging van enkele maanden aan (pas op 15 september 1951), maar dat was grotendeels te wijten aan de ziekte van Edmond Tieleman. Maar er kwam steeds opnieuw een jaarboek, met dien verstande dat men door de achterstand

Deze tekening van Luc Verstraete sierde 46 jaarboeken. Bij het 50-jarig bestaan in 1996 werd de tijd rijp geacht voor een nieuw ontwerp, een andere appelaar.

jaarboek 7 spreidde over 1955 en 1956. Intussen is de 50ste aflevering voorgesteld. Startte men bescheiden, alras nam de omvang gevoelig toe. Het jaarboek in 1951 telde 166p., dat in 1957 reeds 272p. om in 1964 een maximum te bereiken van 480p. Nadien schommelde de omvang bijna steeds tussen 240 en 320p.

Achiel De Vos drukte bijna 40 jaar lang zijn stempel op het jaarboek, daar hij naast secretaris en/of voorzitter ook redactiesecretaris was. Hij ontpopte zich bij deze taak als een hard, maar rechtvaardig criticus. Compilaties vonden in zijn ogen zelden genade, terwijl bijdragen gebaseerd op origineel bronnenonderzoek de nodige aandacht kregen die ze verdienden door publicatie. Het weigeren van een artikel gebeurde op zeer gefundeerde argumenten. Het morele gezag en de intellectuele integriteit van Achiel De Vos waren daarbij van een onschatbare waarde[121]. Na hem worden nog steeds dezelde principes gehanteerd, maar beslissingen worden nu genomen door de redactieraad, om de objectiviteit te vergroten en niemand voor het hoofd te stoten. Filip Bastiaen houdt zich als redactiesecretaris wat intenser bezig met de redactie, zowel inhoudelijk als vormelijk.

Vanaf eind der jaren '80 wordt er ook meer aandacht besteed aan het uitzicht van het jaarboek. Er kwam een hardere kaft, auteursrichtlijnen en de lay-out werd herbekeken. Het bestuur besloot ook het aantal grote artikels te beperken en te streven naar bijdragen van ongeveer 25p. Een goede structuur en illustratie, indien mogelijk, werden belangrijker met het doel de leesbaarheid en aantrekkelijkheid te bevorderen. Naar aanleiding van het 50-jarig bestaan kwam er een nieuwe, frisse kafttekening en de vernieuwing werd afgerond met een totaal nieuwe lay-out van het 50ste jaarboek. Ook op dit vlak zijn de bakens voor de komende jaren uitgezet.

De andere verenigingen vermeld bij 2.2 brachten of brengen allemaal een eigen periodiek, overwegend een driemaandelijks tijdschrift, op de heemkundige markt. In aanvang ging het vaak om bescheiden blaadjes waarbij de middelen geen drukker toelieten. De Nevelse kring vermeldde zelfs dat het eerste dubbelnummer van hun *berichtenblad* in moeilijke omstandigheden tot stand kwam[122]. De uitgevers grepen dan terug naar het zelf stencillen of klaarmaken met de PC. Een enkele keer ontgroeide men dit stadium niet, terwijl de genealogische publicaties bijna steeds uit beperkte middelen moeten putten. Een aantal verenigingen boort zelfs advertentiegeld aan. De meeste groeiden intussen uit tot degelijke tijdschriften of jaarboeken die mogen gezien worden.
Deze technische en financiële elementen staan veelal los van het inhoudelijke. Heel wat kringen geven in een *ten geleide* aan dat hun opzet verschilt van dat van *Appeltjes*. De stichters van de *Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland*, die oorspronkelijk samenwerkten met de heemkundige kring van Maldegem, vonden dat er naast het jaarboek in het Meetjesland ruimte was voor een driemaandelijks tijdschrift, minder historisch en meer fokloristich, heemkundig, vlot-leesbaar door een anekdotische stijl en met veel illustratie[123]. De andere verenigingen huldigen een gelijkaardig principe. In een tabel schetsen we een overzicht van wat, waar en wanneer.

AARD	NAAM PUBLICATIE	UITGEVER	PERIODE
driemaandelijks	Ons Meetjesland	Ons Meetjesland	1968-1986
driemaandelijks	Het Land van Nevele	Gelijknamige heemkundige kring	vanaf 1970
driemaandelijks	De Eik	Gelijknamige genealogische kring	vanaf 1976
driemaandelijks	Land van de Woestijne	Heemkundige kring "Arthur Verhoustraete", Aalter	vanaf 1977
driemaandelijks	Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland	Vereniging voor Heemkunde in het Meetjesland i.s.m. Het Ambacht Maldegem	vanaf 1987
driemaandelijks	De Levensboom	VVF-Meetjesland	vanaf 1988
driemaandelijks	De Belle	Heemkring "Emiel Mettenaxt", Bellem	vanaf 1988

driemaandelijks	De Eeklose Dobbelgebakkene	Geschied- en Heemkundige Kring van de stad Eeklo	vanaf 1992
driemaandelijks	Mensen van Toen	Werkgroep familiekunde Het Land van Nevele	vanaf 1991
halfjaarlijks	De Twee Ambachten	Gelijknamige gemeentelijke heem- en oudheidkundige vereniging	vanaf 1993
jaarboek	Het Ambacht Maldegem	Gelijknamige heemkundige kring	vanaf 1995

Een dergelijk overzicht zegt wel iets vaags over de productie, maar helemaal niets over de inhoud en kwaliteit van het gepubliceerde. Zonder de in de inleiding vermelde bibliografie is dit quasi zo goed als onmogelijk om te bespreken. We willen er hierbij ook op wijzen dat dr. Edmond Tieleman reeds van in den beginne pleitte voor het samenstellen van een dergelijk werkinstrument[124]. In een aantal publicaties wordt wel periodiek een index gemaakt, verschijnt er een afzonderlijk overzicht of zelfs een lokale bibliografie[125].
Zonder een bibliografisch instrument ontglipt er ons heel wat van de heemkundige productie: artikels in andere tijdschriften en de talrijke afzonderlijke publicaties. Het gaat daarbij om werk van talrijke personen uit het verenigingsleven, maar ook van anderen. Een flink deel ervan komt wel aan bod in de *Kroniek* van *Appeltjes van het Meetjesland.* Maar ook een bibliografie is niet het enig zaligmakende middel. Een dergelijk instrument geeft in elk geval een indicatie van het aantal titels, momenteel ruim 150 per jaar. Dit is slechts een summiere aanwijzing inzake de kwantiteit. Maar toch is ook de kwaliteit enigszins af te lezen uit de annotaties.

Er zijn natuurlijk ook de globale appreciaties. Bij het verschijnen van het eerste *Appeltje* werd er alvast heel wat lof geoogst uit onverdachte bron. Prof. dr. Jan Dhondt schreef erover: "*...een mooi boekje van 93 bladzijden. Door het evenwicht, de degelijkheid en de veelzijdigheid van dit jaarboek komt het ons onvoorwaardelijk voor als de meest geslaagde van al die welke in 1949 in het Vlaamse Land verschenen. Taalkunde, kunstgeschiedenis, folklore, geschiedenis, alle zijn door onberispelijke bijdragen vertegenwoordigd, hier van de hand van universitair geschoolden, daar weer geleverd door de plaatselijke vorsers. Korte stukjes – een procédé waar we, we bekennen het, in de regel weinig voor voelen – worden hier handig ingeschoven tussen de grote bijdragen om geen plaats te laten verloren gaan. Aan boekbespreking wordt er ook gedaan. Een juweel! Dr. Tieleman, ziel van de kring, en secretaris A. De Vos verdienen onze hartelijkste gelukwensen.*"[126].
Deze bron lijkt ons alvast onverdacht daar prof. Dhondt in 1951 een zeer kritisch artikel schreef onder de titel *Enige taken voor plaatselijke vorsing.* Hij stelde te vaak vast dat publicaties van plaatselijke vorsers onbruikbaar waren. Aan miljoenen feiten en details had hij geen boodschap. Voor hem was het ook duidelijk dat een dorp nooit een alleenstaand geheel was. Kritiek die, als men zelfs vandaag tal van heemkundige artikels en zelfs in onze regio bekijkt, nog brandend actueel is. In zijn artikel wees hij erop wat er wel zou moeten gebeuren, welke problemen er moesten worden opgelost. Hij haalde ook aan wat als voorbeeld gold. Als model van een ontginningsgeschiedenis verwees hij naar diverse studies over het Maldegemveld van de hand van Daniël Verstraete[127]. In een overzicht van publicaties in 1949 werd dienst artikel in het eerste jaarboek ook al geprezen: "*Een Modelstudie, moge ze navolging verdienen*"[128].

Ook dr. Jozef Weyns, voorzitter van het Verbond voor Heemkunde, noemde het jaarboek *een aanwinst van belang*[129].

Het commentaar van een lokaal medewerker aan het dagblad *Het Volk* lijkt iets meer verdacht: "*zowel voor wat de prestatie als de inhoud aangaat kan het bogen op een smaakvolle verzorging en zonder enige overdrijving zou men zijn titel «Appeltjes van het Meetjesland» mogen wijzigen in «Pareltjes van het ...» want het behoort tot de kroonjuwelen van wat op dit gebied wordt op de markt gebracht. Van jaar tot jaar zagen we dit jaarboek groeien en verbeteren en het huidige nummer heeft ongeveer de dubbele omvang van de pasgeborene die acht jaar geleden voor het eerst aan de leden werd uitgereikt. Ook de inhoud is er op vooruitgegaan en biedt een verscheidenheid die aan de verwachtingen van de meest kieskeurigen moet voldoen.*"[130].
Sommigen spaarden de superlatieven niet, maar men mag niet overdrijven. Tot nu kaapte het jaarboek op zich nog geen enkele eervolle onderscheiding weg, wat echter geen afbreuk doet aan de prestaties. Zo werd in 1994 nog meegedongen naar de *Prijs van het Gemeentekrediet* voor verenigingen voor plaatselijke en gewestelijke geschiedenis.

Ook de heemkundige kringen kregen, vaak in *Appeltjes*, een gunstige beoordeling. De gelegenheid bood zich bv. bij een jubileum of uitgaven die het lokale belang overstegen. We denken daarbij aan de vijf themanummers van het Land van de Woestijne[131], het boerenkrijgartikel van Marc De Vleesschauwer[132] en de talrijke huldigingen van heemkundigen door het Genootschap, alhoewel dat daarbij de objectiviteit toch met enige korrel zout moet worden genomen.
Hetzelfde kan gezegd worden inzake bepaalde prijzen en vereremerkingen, vnl. als ze niet door een onafhankelijke jury worden toegekend, maar door een (overkoepelende) vereniging. Men moet daarbij vooral opletten voor het *ons-kent-ons-principe*, alhoewel dit geen afbreuk aan de verdienste van de gelauwerde hoeft te doen. Bij de uitreiking van de *Frans De Potter-Jan Broeckaertprijs* van het *Oost-Vlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis* aan Achiel De Vos in 1989 verwoorde Leo Pée dit zeer mooi: "*... dat deze prijs, in tegenstelling met andere prijzen die door jury's worden toegekend, die van de vriendschap is gegeven door gelijkgezinden, die van het vorserswerk hun hobby en hun passie hebben gemaakt*"[133].
Ook Luc Stockman viel die eer postuum te beurt in oktober 1999.
Beiden kregen ook de *Reinaertprijs* van het *Oost-Vlaams Verbond van de Kringen voor Heemkunde*, respectievelijk in 1983 en 1987. In 1977 kreeg ook Antoine Janssens deze laatste prijs.

Toch mag er uit blijken dat er in het Meetjesland letterlijk en figuurlijk geschiedenis werd geschreven. Vooral op individuele basis, voornamelijk door genootschappers, werd er baanbrekend werk verricht, werden er modellen gecreëerd die navolging verdienen. Dit blijkt onder meer uit de waardering van prof. dr. Walter Prevenier voor het werk van Achiel De Vos. Hij zei over hem onder meer dat hij *de universitaire vakhistorici tot een ernstige identiteitscrisis* bracht en dat hij historische producten afleverde "*van zulke kwalitatieve hoogwaardigheid en gefatsoeneerd met de diverse, gesofistikeerde vaktechnieken, waarvan de universiteit denkt dat ze het monopolie bezit*". Hij vevolgde : "*Met zijn*

"Geschiedenis van Ertvelde" uit 1971, ... , creëerde Achiel De Vos inderdaad het prototype van de lokale monografie "nieuwe stijl", d.w.z. boordevol nieuw archiefmateriaal, exhaustief opgespoord in lokale, maar ook (en dat was nieuw toen) in de fondsen van centrale en regionale instellingen die toch ook impact hebben op het lokale leven; d.w.z. met interesses voor de probleemstellingen van de historici met grote H, zoals de demografische evolutie, de verkeersgeografische aspecten, lokale industrie en handel, ..., en zelfs interesse voor het toen nog erg prille domein der mentaliteiten, waarbij veroordelingen voor overspel, verbaal geweld en messteken de klassieke verklikkertjes zijn.". Hij bekende dat de universitaire vaklui er echt iets mee kunnen doen, maar dat ook het brede publiek en de bewoners van ter plaatse er iets aan hadden. Eén zin in de toespraak is zeer vleiend voor de lokale geschiedschrijving in het Meetjesland: *"Voor althans enkele Oostvlaamse gemeenten – want er lopen her en der nog een paar De Vossen rond – beschikken we nu over een nieuwe De Potter en Broeckaert, maar dan wel bereid in een heel bijzondere "nouvelle cuisine."* [134]. Het Meetjesland beschikt inderdaad over een aantal alomgeprezen dorpsgeschiedenissen en waarin Achiel De Vos en Luc Stockman voor het leeuwendeel de hand hebben.

Aan de Gentse universiteit worden ze als model geprezen en Meetjeslandse studenten krijgen al eens te horen: *U bent met uw gat in de boter gevallen in uw streek.*
Reeds in 1959 schreef weeral prof. Jan Dhondt dat Achiel De Vos de beste onder de lokaalhistorici van Oost-Vlaanderen was. Dat kan natuurlijk tellen. Andere vormen van waardering bleven dus niet uit. In 1979 behaalde hij de *Prijs voor Geschiedenis* van het Gemeentekrediet, waardoor hij tot de beste onder de Vlaamse vorsers werd gelauwerd. Hij werd toen door de jury uitgekozen onder tien verenigingen en dertien individuele vorsers[135]. Voordien ontving hij reeds de August De Reesprijs (Davidsfonds, 1963) en de Pro Civitateprijs (Gemeentekrediet, 1969). De waardering voor Achiel De Vos blijkt ook uit zijn verkiezing tot voorzitter, de eerste niet-prof, van het Oost-Vlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis in 1982[136] en het feit dat hij werd gevraagd lid te worden van de *Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis.*
Op 13 december 1995 viel het Meetjesland zelfs tweemaal in de prijzen door de prestigieuze ABB-prijs voor de geschiedenis van het Vlaamse platteland in beide categorieën weg te kapen. De *Geschiedenis van Evergem* van Achiel De Vos, Freddy Pille en Luc Stockman en de *Geschiedenis van Bellem*, ook al in coördinatie van Luc Stockman, werden respectievelijk in de niet-academische en academische werken bekroond. Het hoofdstuk *Krachtlijnen van het demografische proces* van Filip Bastiaen werd trouwens door prof. Cloet in zijn kandidatuuroefeningen aan de KUL als model gebruikt.
We beogen zeker geen volledig overzicht te maken van bekroningen, maar we moeten er toch op wijzen dat een aantal Meetjeslanders ook provinciale prijzen wegkaapten. De prijs voor geschiedenis ging o.a. naar Roger Buyck, Ivan Hoste en Martine De Reu, telkens behaald met hun licen-

tiaatsverhandeling. Desondanks stellen we, op enkele uitzonderingen na, vast dat de pas-afgestudeerde historici weinig belangstelling tonen voor de lokale en regionale geschiedenis. De provinciale prijs voor heemkunde viel onder meer te beurt aan Luc Stockman en Paul Rogghé, terwijl opnieuw Antoine Janssens een dergelijke prijs voor populair-vulgariserend werk ontving.

Er is nog een ander project waaronder Achiel De Vos en Luc Stockman samen de schouders zetten en dat een even grote uitstraling te beurt valt. Ik heb het dan over de uitgave van de Meetjeslandse toponiemen van voor 1600. Een dergelijk project is een levenswerk, waaraan Achiel De Vos ook reeds in 1947 begon (zie ook 2.2).

Het gebeurt ook dat één artikel flink wat deining laat ontstaan. Luc Stockman oordeelde dat een polemiek veroorzaakt door een genootschapper een goede zaak was: het bewees dat de bijdrage werd gelezen en dat er iets in werd verteld. Filip Bastiaen, stichter en toen voorzitter van de Meetjeslandse VVF-afdeling, wenste de familiekunde op een hoger peil te tillen en schreef in 1990 daartoe twee opmerkelijke artikels: een theoretisch-methodologische beschouwing en een klein model. Voor heel wat genealogen stond hun wereld op zijn kop[137].

Om het onderdeel publicaties af te sluiten willen we er nog op wijzen dat tal van heemkundigen met de regelmaat van de klok kleine, meer populariserende stukjes schreven in dag- of weekbladen. Het waren zeker niet de minsten. Namen noemen is steeds gevaarlijk, daar men dreigt velen te vergeten, maar we willen er toch enkele vermelden: Achiel De Vos in *Het Vrije Noorden*, Alfons Ryserhove in *De Vrijheid* en nadien in *De Sterre* en Daniël Verstraete, Maurice Ryckaert e.a. in *Vrij Maldegem*. Dit laatste blad nam zelfs een speciale rubriek op: *Archief*. Noël Ryheul, Rik Van de Rostyne, Jeroom Van Maldeghem e.a. schreven vele kolommen vol of illustreerden ze mooi. In *De Eecloonaar* verscheen een fotorubriek onder de naam *Eeklo in vroeger jaren* en Lucien Lampaert bewerkte in hetzelfde blad vanaf mei 1966 de *Geschiedenis van Eeklo* van August Van Acker[138].

Dit geheel, hoe onvolledig ook, bewijst dat in het Meetjesland niet éénmalig werd gepresteerd, het zijn vele – vaak geen losstaande – feiten.

3.2 MONDELINGE KENNISOVERDRACHT

Voordrachten

De kennis van het verleden moest ook tot uiting komen in werkvergaderingen, dus voordrachten of panelgesprekken, al dan niet geïllustreerd met dia of film. Het Heemkundig Genootschap hield van in het begin dergelijke bijeenkomsten, met een tussentijd van ongeveer twee maand. Aanvankelijk waren het de leden die een bepaald onderzoeksthema kwa-

men toelichten en met gelegenheid tot discussie. Zo zou Edmond Tieleman de spits afbijten met het *begrip* Meetjesland.
Er was direct ook sprake van studie-uitstappen, die doorgaans te voet werden afgelegd. In 1961 dan werd de traditie van het jaarlijks bezoek aan een gemeente in het Meetjesland (of er net buiten) ingezet met een uitstap naar de Meetjeslandse polders, in 1962 gevolgd door een bezoek aan Aalter enz. Tijdens zo'n uitstap worden de kerk, voorname hoeven, de waterlopen en beken, de oude heerwegen, de kapellen en veldkruisen en opmerkelijke gebouwen bezocht. Er wordt ook heel wat aandacht geschonken aan de landschappen. De gids – een genootschapper of iemand uit een lokale kring, waarmee wordt samengewerkt - zorgt voor een geïllustreerde brochure met de reisroute, een historische achtergrond en een beschrijving van de bezochte monumenten.
De reisroute verscheen een tijdlang in *Ons Meetjesland*, nadien eventjes in *Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland*, maar later als een afzonderlijke, verzorgde brochure. De bezoeken trekken gewoonlijk 80 tot 100 geïnteresseerden, met soms uitschieters (1971, Knesselare, meer dan 160 en in Merendree zelfs ruim 200).

Ook de eigenlijke werkvergaderingen evolueerden. Na verloop van tijd werden sprekers aangetrokken om voordrachten te houden. Vaak waren ze een weerspiegeling van de actualiteit en trends in het historisch onderzoek. Zo worden er in 1971 twee voordrachten inzake genealogie gehouden; in 1976 spreekt Jean Van Cleven over de neogotiek en Adriaan Linters over industriële archeologie. In 1967 besprak dr. C. Wijffels 10 jaar archiefwet. De voordrachten slaan ook niet steeds meer op het eigen werkgebied, maar bv. over het Calvinistisch bewind in Kortrijk (door Bea De Walsche, afkomstig uit Sleidinge). Ook pas-afgestudeerden krijgen de kans hun scriptie voor te stellen, zoals Roger Buyck, Ivan Hoste, Filip Bastiaen en Dirk De Reuck. Daarnaast duiken ook *grote* namen op zoals Michel Baelde, Adriaan Verhulst, Walter Prevenier, Hugo Thoen, Romain Van Eenoo, Johan Taeldeman (een autochtoon), de meesten als doctoraal student en lang voor ze prof. werden. De voeling met de wetenschappelijke wereld is dus duidelijk.

De eigen mensen bleven ook voordrachten houden, maar de belangstelling over het algemeen taande. Het werd in de jaren '80 ook steeds moeilijker om goede, nieuwe sprekers aan te trekken, want ook de andere verenigingen waren regelmatig op zoek. Vanaf 1988 werd dan geopteerd om regelmatig samen te werken met andere verenigingen en bijgevolg ook om de vaste stek in Eeklo te laten varen. De locatie van voordrachten is sedertdien afhankelijk van het onderwerp en van de eventuele co-organisator. De sprekers kunnen doorgaans op een iets talrijker publiek rekenen.

De naam *werkvergadering* verdween weliswaar bij het Genootschap, maar enkel de *werkende* leden worden naar de gewone voordrachten uitgenodigd. Wie interesse heeft voor dergelijke activiteiten, moet zich via een formulier melden. De lijst wordt af en toe herzien.

Tweemaal per jaar worden alle leden uitgenodigd: voor de uitstap en naar de voorstelling van het jaarboek.
Dit laatste dateert pas vanaf jaarboek 32 (1981). Bij een dergelijke gelegenheid wordt veelvuldig een verdienstelijk heemkundige of een vereniging in de bloemetjes gezet. Vaak biedt deze bijeenkomst ook de mogelijkheid een korte voordracht te houden voor een talrijk publiek (80 à 100 personen is gebruikelijk).

Radio

Vandaag de dag lijkt het wat eigenaardig dat radio impact zou hebben inzake lokale geschiedenis. Toch is het medium nog belangrijk vanwege het nog steeds ruime, weliswaar onbekende, publiek, vergelijkbaar met de vroegere heemkundige stukjes in dag- en of weekbladen. Het medium is wel vluchtig, maar kan interesse wekken.
De aanbreng van geschiedenis op radio vraagt ook een andere techniek/aanpak: korte stukjes waarbij de aandacht voortdurend wordt gaande gehouden door herhaling van kernwoorden en plaatsen, intonatie en kernachtigheid/geestigheid.
Omstreeks 1950 bood radio heemkundigen vaak een forum. Blijkbaar kon en mocht/moest men toen zeer ernstig zijn. Dit valt toch af te leiden uit bewaarde teksten. We vermeldden reeds het gebruik van dit informatiekanaal door de heemkundige kring van Knesselare (zie 1.2). In die tijd stond medewerking met de Zender Gent ook af en toe op het programma van het Genootschap. De *lezingen* werden gehouden door o.a. Jozef Vandeveire en Achiel de Vos[139].

Omstreeks 1990 kreeg heemkunde weer een stem op de radio, nl. in de zogenaamde ontkoppelde programma's op wat later Radio 2 werd genoemd. Aanvankelijk werden korte stukjes aangebracht door de Oost-Vlaamse heemkundige kringen via hun provinciaal verbond. Een vaste radiostem, Yvette Verbauwen, las de teksten voor *Van Hier en Toen* in.
Het systeem liep niet zo goed en na enige tijd werd overgestapt op vaste medewerkers voor zowel het schrijven als vertellen van de items. Sedert augustus 1993 zorgt Filip Bastiaen ervoor dat het Meetjesland ongeveer één maal per maand aan bod komt. Intussen waren reeds zo'n honderd verhaaltjes, gebaseerd op origineel onderzoek of herwerkt gepubliceerd materiaal, van hem te horen. In 2000 wordt een overzicht van de 20ste eeuw gebracht onder de naam *honderd-uit.*

3.3 BIBLIOTHEKEN, MUSEA EN ARCHIEVEN

Bibliotheken – documentatiecentra

De uitbouw van een eigenbibliotheek kunnen we koppelen aan de eigen publicaties en het ruilen ervan met andere gelijkaardige verenigingen, maar ook aan het bibliografisch repertoriëren en het verzamelen van geschreven en gedrukte bronnen. De heemkundige bibliotheken zijn dus

veeleer documentatiecentra. Het degelijk uitbouwen ervan kan slechts als een geschikte locatie voor handen is, zodat raadpleging van de collecties mogelijk is. Dit was en is doorgaans niet zo evident.

Zowat alle Meetjeslandse kringen koester(d)en die hoop. De intentie van een bibliotheek kwam bij het Genootschap dan ook naar voor in de zogenaamde programmaverklaring. Met deze bibliotheek werd van wal gestoken in 1949. Ze werd *voorlopig* ondergebracht bij de secretaris Achiel De Vos in Evergem[140]. Ze bevatte toen een aantal werken en de belangrijkste geschiedkundige en volkskundige tijdschriften uit Vlaanderen en enkele uit Nederland. In 1950 werd ze uitgebreid met ongeveer 500 boeken uit de private bibliotheek van een lid, een zekere Goossenaerts[141]. Mogelijks bleef die collectie er niet lang, want reeds in 1952 bestond ze hoofdzakelijk uit eigen publicaties en enkele werken van lokaal-historisch belang, naast de ruiltijdschriften. Vanaf dat jaar ontstond er namelijk een ruildienst, die in 1968 nog werd geïntensifieerd. Vanaf 1981 werd daarin gesnoeid.

Het gebrek aan een specifiek lokaal leidde er toe dat de bibliotheek wat stiefmoederlijk werd behandeld: vanuit de voutekamer verhuisde alles richting garage. Er was geldgebrek, er ontbrak de nodige meubilering en door gebrek aan een catalogus was het geheel moeilijk te raadplegen en de ontleningen navenant te controleren. Daar de toestand zo niet verder kon, liet het (dagelijks) bestuur in november 1967 alles overbrengen naar Knesselare, bij Alfons Ryserhove. Het doel bleef evenwel een lokaal (museum) in Eeklo. Alfons Ryserhove klasseerde en catalogeerde het geheel. Er werd eveneens beslist naargelang de middelen werken aan te kopen. Daarbij primeerde alles in verband met het Meetjesland. Leden konden gratis werken ontlenen voor één maand[142].

Het onderbrengen van een bibliotheek in een particuliere woning stelt steeds problemen inzake raadpleging. Ook daaraan werd uiteindelijk verholpen. 21 januari 1984 was een hoogtijdag voor de lokale geschiedenis in het Meetjesland door het openstellen van een eerste volwaardig lokaal archief met leeszaal, het Eeklose stadsarchief (zie verder). Ook de bibliotheek van het Genootschap en van de VVV-Eeklo vonden er – al dan niet voortdurend - onderdak. Aldus kon er gesproken werden van een documentatiecentrum voor streekgeschiedenis[143].

Een dergelijk samengaan lijkt mij vanuit diverse oogpunten ideaal: de bewaring (op lange termijn) lijkt verzekerd, er is consultatiemogelijkheid op vastgestelde uren, er is een ruim aanbod (archief en literatuur), voor beide partijen kan het een besparing zijn ...
De bibliotheek vindt er nog steeds een onderkomen en momenteel wordt er gewerkt aan een overeenkomst met het stadsbestuur. Dat de bibliotheek meer is dan een verzameling boeken en tijdschriften blijkt bv. uit de stichting *Atlas van het Meetjesland* in 1995. Dit initiatief spruit voort uit de schenking van drie unieke foto-albums door de familie Dhanens. Ze bevatten foto's, postkaarten, bidprentjes, tekeningen enz. t.v.m. de

kerk en het parochiale leven in Watervliet. Deze drie documenten vormen de basis voor een iconografische verzameling[144], het startschot voor een *beeldarchief*. Het idee bestaat reeds jaren en werd reeds in 1978 gepropageerd door Erik De Smet in *Ons Meetjesland*. Het project viel toen snel stil[145]. Het Genootschap beheert verder ook het archief van E.H. Jozef De Wilde die een tijdlang pastoor was in Lembeke (1959-1975), waar hij heel wat heemkundig werk verrichtte[146].
Tot slot is ook de Eeklose heemkundige kring met het Stadsarchief gelieerd.

Een gelijkaardig scenario bestaat in Aalter, waar in het gemeentearchief de documentatie van VVF-Meetjesland is ondergebracht. Deze samenwerking maakte het ook mogelijk dat de registers van de Burgerlijke stand en de parochieregisters op microfiche werden gezet. Daarenboven kocht de VVF ook microfilms aan, terwijl het gemeentebestuur de nodige apparatuur aanschafte. Uit dergelijke samenwerkingen puurt de heemkundige alleen maar voordeel.
De bibliotheek van de Aalterse heemkundige kring is niet in het lokaal archief ondergebracht, wat alleen maar kan betreurd worden. Toch leek het er even op dat ook deze collectie uit een particuliere woning naar het archief zou verhuizen. Sedert kort vindt ze een onderkomen in een ander gemeentelijk gebouw, nl. 't Vrijhof, een gerestaureerde landarbeiderstweewoonst. De eerste pogingen om een gemeentelijk lokaal te verkrijgen dateren van ongeveer 20 jaar geleden.

De andere heemkundige kringen kregen ook veelal een gemeentelokaal ter beschikking. Dit is zo voor Het Land van Nevele, het Ambacht Maldegem, De Twee Ambachten en Emiel Mettenanxt. Het gaat telkens om een bibliotheek, aangevuld met zeer diverse documentatie gaande van werkfiches (bv. staten van goed Nevele) en krantenknipsels, over bidprentjes, rouwbrieven tot weekbladen, programma's enz. In de meeste gevallen is de consulteerbaarheid vrij beperkt, een enkele keer onbestaand.

Musea

De uitbouw van een museum is geen sinecure en bijgevolg zijn er ook weinig in het Meetjesland gegroeid in de schoot van een historische of heemkundige vereniging. Toch stond dit onderwerp vaak hoog op het verlanglijstje, vnl. in de beginjaren van een kring. Jeugdige overmoed of onbezonnenheid?

Het lijkt enigszins zo voor het Genootschap. Tijdens de werkvergaderingen in 1948 stond het inrichten van een gewestelijk museum steevast op de agenda. Dit leek de stichters de ideale manier om naar buiten te treden. In afwachting van een geschikt en bestendig lokaal zou men alvast verzamelen[147]. In 1949 werden ook plannen gemaakt om in september een heemkundige tentoonstelling te houden in Eeklo, als voorbe-

reiding op een bestendig museum. De praktische uitvoering werd toevertrouwd aan een commissie met o.a. Elisabeth Dhanens en Oskar Lippens. In mei bleek dat het onderwerp schuttersgilden was[148].
Het lokaal werd een heikel onderwerp. In heel wat jaarverslagen, bestemd voor de *Federatie van de Oostvlaamse Kringen voor Geschiedenis*, lezen we onder de rubriek *onderhoud eigen museum: tot nu toe niet ingericht*[149].

Het museum werd nog af en toe besproken. Omstreeks 1961 werden zelfs stappen gezet om met de medewerking van het stadsbestuur van Eeklo aan de inrichting ervan te beginnen. Kort daarop werd ermee een aanvang genomen, maar het ontbreken van een budget deed het project stranden. Het stadsbestuur ging niet in op de voorstellen, zodat de inrichting werd *verdaagd*. Met enige weemoed werd toen bericht dat E.H. Pierre De Wulf in Aalter zelf een museum had ingericht met als doel een overzicht te geven van de ontwikkeling en de geschiedenis van de streek. Het museum herbergde een geologische verzameling, een collectie vuurstenen en folkloristische en heemkundige stukken[150]. Hetzelfde jaar werkte het Genootschap wel actief mee aan de heemkundige tentoonstelling in het Sint-Vincentiuscollege. De organisator was de *Heemkundige Studentenkring* van het college.
Toen bleef het even stil rond een museum, tot de *heemschutgedachte* flink wortel schoot.

De *Werkgroep Heemschut* plaatste dit onderwerp al gauw op de agenda. En in december 1968 hield Romano Tondat in Eeklo een opgemerkte tentoonstelling over oude ambachten[151]. Hij wou meer en stelde zelf een magazijn ter beschikking. Hij dacht zelfs aan een *klein Bokrijk* en schreef hieromtrent een merkwaardig artikel[152]. Men hoopte dat deze tweede poging meer succes zou kennen dan de voorgaande. Het Genootschap sprong nog even mee op de boot bij de oprichting van een stedelijke commissie tot uitbouw van een recreatief centrum. Achiel De Vos was de vertegenwoordiger. Reeds in november 1967 werd principieel besloten tot de bouw van een heemmuseum, wat door de gemeenteraad werd gevolgd[153]. Nadien speelt het Genootschap geen beduidende rol meer. Voornamelijk het onverpoosd zwoegen van Tondat leidde in april 1974 eindelijk tot de opening van een heemmuseum in de vroegere stadsmeisjesschool in de Raamstraat. Een andere medewerker was Marcel Haers, terwijl ook de VVV-Eeklo betrokken partij was[154].
Het museum bleef er tot eind september 1987. In 1988 verhuisden de collecties naar een locatie in het provinciaal domein Het Leen[155]. Een merkwaardig onderdeel van de verzameling is ongetwijfeld het volledig atelier van de horloge- en juweliersfamilie Minne. Er werd een speciale tentoonstelling aan gewijd in 1985[156].

Dit museum was dus niet het eerste in onze regio, maar kende vermoedelijk de langste aanloop. Het eerste, particuliere, streekmuseum ontstond in Nevele. Antoine Janssens begon er in feite aan in 1941 (of zelfs in 1939) en hij hield een eerste tentoonstelling in 1945 in het gemeentehuis. In 1963 ging zijn *Rietgaeverstede* – naar een oude heer-

lijkheid – open voor het publiek en het mag als een levenswerk van deze heemkundige worden beschouwd. Eén van de parels aan de kroon is onweerlegbaar de letterkundige afdeling. Daarin prijken ettelijke en kostbare handschriften van Cyriel Buysse, naast deze van de gezusters Loveling. Voor deze inzet, naast zijn publicaties, ontving Antoine Janssens in 1977 de Oost-Vlaamse Reinaertprijs en in 1989 het dr. Jozef Weyns-eremerk van het *Verbond voor Heemkunde*. J. Weyns was trouwens aanwezig bij de opening van zijn museum[157].

In de eerste helft van de jaren '70 (de fusies en het *Jaar van het Dorp* naderen) zien we her en der heem- en volkskundige tentoonstellingen geopend worden: over kerkschatten in Sleidinge (1972), volksdevotie tot St.-Cornelius in Aalter (1974), bouwkundig erfgoed in Waarschoot (1975), maar ook in Zomergem, Knesselare, Adegem-Kruipuit enz.
Dit gebeurde ook later nog. We beperken ons met de vermelding van de volkskundige tentoonstelling rond bedevaartvaantjes door Romain Coppens in Lovendegem in 1995[158].

Er ontstaan ook nog nieuwe blijvende zaken zoals het *Bardelaremuseum* in Lembeke, dat in mei 1975 voor het eerst de deuren opende. Het idee ontsproot bij enkele leden van de VVV Warande Lembeke, die zich verenigden in een vzw. De voorzitter werd Oskar Lippens, tevens penningmeester van het Heemkundig Genootschap. De zeer diverse verzameling werd ondergebracht in de vroegere brouwerij Stockman. De vzw-structuur maakte het mogelijk om in 1979 beroep te doen op het ministerie van Nationale opvoeding en Nederlandse cultuur. De historicus en volkskundige Arnold Eloy kwam in een project het museumbezit inventariseren[159].

Om dit onderdeel te besluiten, vermelden we nog de boot BOU 8 en het visserijmuseum in Boekhoute en de privé-initiatieven van bv. Etienne Peltyn in Zomergem, Marie-José Van den Berghe in Bellem ... Deze laatste zijn vaak niet bekend en de middelen beperkt, maar daarom waart de heemkundige geest er niet minder rond.

Het Meetjeslandse archiefwezen

Over het lokale archiefwezen de laatste twee eeuwen alleen kan reeds een uitvoerige bijdrage worden geschreven: de gevolgen van het afschaffen van de feodaliteit, vernielingen door lokale opstanden[160], brand of oorlogen, het opmaken van allerlei indices, de bevoegdheid en taak van het College van burgemeester en schepenen en de secretaris, de provinciale omzendbrieven i.v.m. de lokale archiefbescheiden enz. Om vrij evidente redenen behandelen we dit hier niet.

Het lokale archiefwezen is in principe een aangelegenheid van de gemeentebesturen. Door de aard van de historische en heemkundige verenigingen is het evident dat zij de archivalia koesteren en soms het voor-

touw (moeten) nemen om het waardevolle culturele erfgoed te bewaren. Het behoud van delen van dit patrimonium is in enkele gevallen louter te danken aan individuele acties, opnieuw vaak van *genootschappers*.

Op dat vlak werden soms merkwaardige verhalen opgetekend. In *De Toerist* lezen we over de Evergemnaar Firmin De Clercq (zie ook hoger) dat hij "*sedert 4 à 5 jaar het archief der gemeente, dat op den zolder van het gemeentehuis onder een dikke laag stof en in de grootste wanorde lag, zorgvuldig geklasseerd*" heeft en "*Het kerkarchief, dat in een koffer in de stallingen der dekenij berustte, heeft overgebracht naar het Rijksarchief te Gent*"[161]. Dit laatste gebeurde per fiets en verpakt in jutebalen. Het werd dus van een gewisse ondergang gered. Achiel De Vos sprak later dan ook van "*onbaatzuchtig en vooruitziend veldwerk*". Ook het gemeentearchief van Waarschoot passeerde door de handen van Firmin De Clercq[162].
We kunnen hierbij ook nog eens verwijzen naar de dorpskroniek (zie 1.2). Met deze kroniek vanaf 1939 was De Clercq mogelijks het pleidooi in *De Toerist* tijdens de oorlogsjaren voor. Het zogenaamde *dorpsboek* doet ook denken aan het *mémorial* uit de 19de eeuw (zie 1.1). In een dergelijk boek zouden alle belangrijke gebeurtenissen en overzichten worden genoteerd. Ook het aanleggen van een *gulden boek* kwam daarbij te sprake[163].

Een gelijkaardige toestand onderkennen we in Aalter met Arthur Verhoustraete[164]. Hij klasseerde het gemeentearchief en bracht ook stukken over naar het rijksarchief (hier en daar zit rond een bundeltje nog een band met zijn handschrift). Volgens Luc Stockman redde hij ook het archief *Land van de Woestijne* en de *Preud'homme d'Hailly*. Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog redde hij ook een aantal stukken van de brandstapel. Dit zou o.a. gebeurd zijn met de atlas van het Frans kadaster uit 1811.

Beiden, naast mogelijks anderen, leunden hiermee aan bij de zendbrief van de gouverneur van Oost-Vlaanderen van 1 juni 1942. Deze ambtenaar kende de *zorgeloosheid* waarmee de lokale besturen inzake archief omsprongen. Deze *onduldbare* toestand moest dan ook een halt worden toegeroepen. Provinciale ambtenaren zouden trouwens de opdracht krijgen zich te vergewissen van de toestand. De heemkundigen konden deze maatregel alleen maar toejuichen[165]. Door de oorlogsomstandigheden zal hiervan wel niet veel in huis zijn gekomen. Zelfs tientallen jaren later was de toestand in een aantal Meetjeslandse archieven nog echt betreurenswaardig.

In Eeklo, de hoofdstad van het Meetjesland, was het begin 1960 niet beter. Toen dr. Carlos Wijffels, toenmalig inspecteur bij het Algemeen Rijksarchief, het Eeklose stadsarchief kwam bezoeken, vond hij dit in een zo erbarmelijke toestand, dat hij het stadsbestuur voor de keuze plaatste: ofwel een deeltijdse archivaris aanstellen of hij liet het oude archief naar het Rijksarchief in Gent overbrengen. Het stadsbestuur koos voor

de eerste oplossing en belastte, op voorstel van dr. Wijffels, Achiel De Vos met de bewaring van het stadsarchief. Achiel De Vos toog aan het werk in de zomervakantie van 1960 en presenteerde reeds eind 1962 de inventaris van het oude archief. Dit betekende ook dat het archief opnieuw toegankelijk werd voor de vorsers en heemkundigen. Op zaterdag hielp de archivaris hen daarbij. Vanaf 1969 verscheen daar ook Erik De Smet, die Achiel De Vos hielp en eventueel verving en na diens dood opvolgde. Hij werkt momenteel aan de inventaris van het moderne archief.
Op 21 januari 1984 werd een droom van de stadsarchivaris waar door de opening van het archief met leeszaal in de vroegere kantoren van de politie in het stadhuis. Er kon zowaar van een documentatiecentrum voor streekgeschiedenis gesproken worden doordat ook de bibliotheken van enkele verenigingen er een onderkomen vonden (zie ook hoger). We denken daarbij natuurlijk aan de bibliotheek van het Genootschap zelf, maar ook aan de *Bibliotheek van het Meetjesland* en het *Archief voor het Meetjeslands Cultuurleven*. Deze collecties omvatten publicaties van Meetjeslandse auteurs (vnl. door toedoen van Lucien Lampaert), lokale kranten zoals *De Eecloonaer*, de *Gazette van Eecloo*, *Recht voor Allen* en *Het Liberale Noorden*, naast andere documentatie[166].

Dit Eeklose archief speelde ook een belangrijke rol in de regionale geschiedschrijving. Sommigen nemen zelfs de woorden *Meetjeslandse school van heemkundigen* in de mond, daar Achiel De Vos menigeen wegwijs maakte in bronnen en hen inwijdde in de geheimen van de paleografie. Zijn bezieling sloeg over op anderen en deed hen de Meetjeslandse geschiedenis uitpluizen. Eén van hen was Luc Stockman. Vanuit het archief nam hij ook de leiding op zich voor een aantal projecten, waaronder de geschiedenis van Eeklo[167].
Recente verwezenlijkingen vanuit het stadsarchief zijn de uitgave van een eigen archieftijdschrift (*Archiefkrant*, enkel 1995-1996) en de uitgave van de stadsrekeningen en andere bronnen, met Freddy Pille als bezieler.
In mei 1999 werd officieel een archiefcommissie aangesteld.

Daarnaast telt het Meetjesland nog twee opengestelde gemeentearchieven met leeszaal, nl. in Aalter en Maldegem. Wat in beide gevallen ruim 10-15 jaar geleden begon als een tewerkstellingsproject, is ondertussen uitgegroeid tot een vaste waarde. Het Maldegemse archief, dat ondertussen ook degelijk is behuisd, kan gelden als een lokaal modelarchief met Erik Blomme als begeesterende kracht. Met zijn vroegere collega stelde hij uitvoerige inventarissen op. Enkele heemkundigen, w.o. Hugo Notteboom, hadden in 1978 ook reeds een inventaris opgemaakt van het Adegemse kerkarchief.
In Aalter kon Filip Bastiaen zich enkele jaren ontplooien in het lokaal archief. Er volgden bv. publicaties over de brandweer en de spoorweg. Vanuit het archief kon hij eveneens cursussen genealogie en paleografie organiseren. Door de verhuis van het archief naar het nieuwe gemeentehuis in 1994 en zijn nieuwe functie, werd de activiteit flink teruggeschroefd. Mede daardoor kwam er niets in huis van de geplande overdracht van het oud archief uit het Rijksarchief Gent.

Er zijn nog enkele gemeenten waar het, ondanks het gebrek aan een leeszaal en personeel, goed zoeken is. Dit kan o.a. in Waarschoot, Evergem, Nevele e.a.
In het *hoge noorden* van het Meetjesland daarenboven was het omstreeks 1985-1990 zeer lamentabel gesteld met de archiefbewaring. We vonden toen in St.-Laureins een ongeklasseerd archief, bepaalde delen gewoon op een hoop gegooid, met het gevolg dat slechts een beperkt aantal stukken kon worden geraadpleegd. Gelukkig was er een deel in het Rijksarchief gedeponeerd. In Watervliet ontbraken indices of delen van registers enz. We botsten slechts (?) op één zolder op een emmer om doordruppelend water op te vangen.
En omstreeks 1985 ontbraken in het gemeentearchief van Oostwinkel (Zomergem) nogal wat registers van de beraadslagingen gemeenteraad en schepencollege. Via mondelinge contacten vernamen we dat ze berustten bij de gewezen burgemeester Van Haele, De man is intussen overleden. Het bestuur van het Genootschap oordeelde toen dat het niet aangewezen was om het Zomergemse gemeentebestuur op haar plicht te wijzen: bepaalde bestuursleden vreesden voor hun persoonlijke relaties, waardoor ze de stukken wel konden inzien.
Lokaalhistorici reageerden ooit anders inzake archivering!
Het is me niet bekend of de registers intussen terecht zijn.

3.4 Varia

Voor drie belangrijke peilers van de heemkundige werking – publicaties, gedachtewisseling en bewaren – poogden we een bondig overzicht te schetsen. De verenigingen en de actieve heemgeïnteresseerden doen nog veel meer. We denken daarbij aan massamanifestaties zoals stoeten, waarbij niet zelden op de lokaalhistorici beroep wordt gedaan.
Minder spectaculair, maar met een langere uitstraling, zijn de voorstellen tot bescherming en restauratie van het bouwkundig erfgoed. Op het eerste gezicht lijkt het erop dat er niet zoveel initiatieven gebeurden (zie ook 2.2). Er is hier alvast meer onderzoek nodig, alhoewel duidelijk is dat Romano Tondat op dit terrein uitermate actief was en is. In 1982 hield de werkgroep *Heemschut* van het tijdschrift *Ons Meetjesland* een fototentoonstelling in Eeklo over bekroonde restauraties in het Meetjesland. De prijs voor de geslaagde restauraties werd door de werkgroep – i.c. Romano Tondat – zelf ingesteld. Aldus wou hij de eigenaars stimuleren[168].
We vermelden alvast ook enkele andere merkwaardige initiatieven, louter als voorbeeld. Tijdens het werkjaar 1961-62 drong het Genootschap bij de burgemeester van Lembeke aan om de windmolen aldaar te laten herstellen[169]. In 1973 liet de VVF (Oost-Vlaanderen) een nieuwe grafsteen op een oud graf in Ursel plaatsen. Het betrof het graf van de laatste abdis van de Bijloke, afkomstig van Ursel[170]. Deze vereniging spande zich toen ook in voor het herstel van merkwaardige familiegraven.
Ook Arthur Verhoustraete liet zich niet onbetuigd inzake landschapsbescherming en ijverde enorm voor het behoud van de Aalterse Kraenepoel[171].

Sedert 1973 bekroont het Oost-Vlaamse Verbond voor de Kringen voor Heemkunde geslaagde restauraties. Luc Stockman was regionaal de man om de voordrachten te realiseren.
Om af te ronden stippen we ook de inspraak van lokaalhistorici inzake straatnaamgeving aan. Luc Stockman was trouwens lid van de *Centrale Commissie van advies voor Plaatsnaamgeving* te Brussel.

BESLUIT

Uit onze uiteenzetting blijkt duidelijk – zoals verwacht – dat de lokale geschiedschrijving pas een vaste voet aan de grond kreeg na het ontstaan van het Heemkundig Genootschap.
Heemkunde, lokale geschiedenis volgt in het Meetjesland een traditioneel patroon, de tijdsgeest. In de 19de eeuw noteerden we voornamelijk individuele, losse activiteiten, waarvan een aantal toch zeer verdienstelijk.
De Romantiek lijkt voor een eerste echte opstoot te zorgen: het Vlaamse en streekeigene komt op de voorgrond, maar het enthousiasme resulteerde niet in organisatie en ebde spoedig weg. Voor het eerst duikt het element onderwijs en onderwijzers op via een pleidooi van Victor De Lille. In de jaren '30 wordt dit nationaal hernomen via het *Onderwijsplan* en zou dit een deel de basis vormen voor de eerste organisaties. Deze kwamen er in de geest van de tijd via de Vlaamse Toeristen Bond, die voor een stuk dreef op het verenigingswerk van vele onderwijzers. Heemkunde en lokale geschiedenis konden ze er dus ook wel bijnemen. Zij werden de spilfiguren en het bleek goed te gaan. De invloed van de VTB, via onrechtstreekse deelname van de lokale vertegenwoordigers, en onderwijs blijven bijna tot op vandaag aanwezig.
In het Meetjesland ontstonden tijdens de Tweede Wereldoorlog, mede door de beperkte bewegingsvrijheid, maar liefst vier kringen, de ene wat actiever dan de andere. Het culturele, het Vlaamse of streekeigene, de heemkunde bond mensen van allerlei pluimage. Zonder dat het om oorlogsinstellingen ging, bloeiden ze dood door het einde van de oorlog: ze waren (een beetje) verdacht.
Maar er was een basis gelegd.

De basis, bleek later, voor het Heemkundig Genootschap, dat zelf vlug de richting insloeg van de (meer wetenschappelijke) lokale en regionale geschiedenis. Via de bestuursleden werd de vereniging zelf een stimulator en bouwde mee aan een cultuur-historisch netwerk van heemkundige verenigingen, met diversificatie en specialisatie. Deze laatste verenigingen beperken zich doorgaans qua thema of zijn meer lokaal gebonden, maar daarom niet noodzakelijk minder ernstig en actief.
Aan het *vele en heerlijke* werk van Achiel De Vos werd zeer veel arbeid besteed, maar nog meer ligt er te wachten.
De impact op het maatschappelijk gebeuren is ook veel groter dan op het eerste gezicht zou lijken. Er wordt inderdaad gepubliceerd voor een kleine doelgroep (alles samen ongeveer 3.500 abonnementen) en sporadische lezers-gebruikers. Maar via eigen bibliotheken, musea, inspraak in het

archiefwezen, straatnaamgeving, monumentenzorg enz. spreken deze verenigingen en hun vrijwilligers, bewust en onbewust, zeer velen aan.

De aanwezigheid van opmerkelijke figuren – en de dominantie van twee personen - resulteerde in een zeer vaste voet en zorgde er voor dat de Meetjeslandse geschiedschrijving staat voor gedegenheid, bekroond met talrijke prijzen voor nog meer uitmuntende studies.

En misschien individueel, maar alvast collectief, *schrijven* we geschiedenis.

INDEX VAN DE VERMELDE *MEETJESLANDSE* LOKAALHISTORICI EN HEEMKUNDIGEN

* Deze personen maken of maakten deel uit van het bestuur van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland. Er is van hen een korte nota opgenomen in de bijlage.

Albrecht Cyriel 36,37
Alyn Jan 37
Andries Joseph-Olivier 28
Augustyn Bea* 46
Bastiaen Filip* 45, 47, 52, 53, 62-65, 71
Bernaert Robert 28
Blomme Erik 71
Blomme P. 36
Boey Marcel 37
Bousseauw 41
Bulté Gustaaf 54
Bultynck August 31
Buyck Roger* 46, 62, 64
Camerlinkx Jan 52
Claeys Jackie 53
Claeys Robert 50, 54
Coppens Romain 69
Daeninck Louis 34
De Clercq Firmin 33, 34, 51, 70
De Clercq Wim 51
De Doncker Joseph 37
Defruyt Roger 52
De Hulsters Julius 29
De Lille Gabriël 52
De Lille Victor 30, 31, 32
de Maldeghem Henriette 28
De Paepe Jef 50
De Reu Martine 62
De Reuck Dirk* 46, 48, 52, 53, 64
De Roo Staf 50
De Ruyck Lieven 51
De Schepper Andries 33, 34, 36, 41
De Smet Erik* 45, 50, 51, 67, 71
De Smet Gaston 41
De Smet Marten 28
De Swaef Theodoor 28
De Vleesschauwer Marc* 46, 53
De Vlieger Bavo 33, 34
De Vogelaere Georges 52
De Vos Achiel* 33, 34, 36, 41-45, 47, 50, 53, 57, 60-63, 65, 66, 68,70, 71
De Vos Lieve* 46,54
De Wilde Jozef 67
De Wulf Pierre 68
Dhanens Elisabeth* 36, 37, 39-43, 68

Dierickx Christ 53
Dobbelaere Jozef 50
Duvillers Constant 29
Emiel Mettenanxt 53
Gilleman 42
Haemers Alfons 36
Haers Marcel 68
Hamerlynck Willy 51
Herpelinck F. 31
Hoste Ivan 52, 53, 62, 64
Janssens Antoine 51, 61, 63, 68, 69
Kerckhaert Noël 53
Lampaert Lucien* 44, 63, 71
Laroy Amedée 37
Laroy Peter* 46, 48, 52
Lippens Oskar* 43, 44, 46, 48, 56, 68, 69
Lootens Cyriel 53
Luyssaert Jan 51
Maeyens Marc 53
Martens Albert 51, 53
Martens Marc 52
Mettenanxt Emiel 52, 53
Michem Frans 51
Moelaert Roger* 45, 46
Neelemans Eduard 29
Noë Willem 34
Notteboom Hugo* 45, 47, 50, 52, 54, 71
Notteboom Walter* 45, 50, 52-54
Nuytinck Georges 34
Peltyn Etienne 69
Pille Freddy* 46, 50, 62, 71
Plaetinck Cyriel 34, 41
Reyniers Hubert 54
Robbrecht Firmin 34
Rogghé Paul 63
Ryckaert Maurice 49, 63
Ryckaert Prudent* 39, 41-44
Ryheul Noël 63
Ryserhove Alfons* 38, 41, 48-51, 63, 66
Sanderus Antonius 28
Schelstraete Eduard 31
Schelstraete P. 31
Sierens René 38
Steeghers Wilfried* 44, 49, 51
Steel Maurice 39, 41
Steghers Octaaf 29
Stevens Willy 52
Stockman Luc* 1, 44-46, 48-50, 52, 54, 61-63, 71, 73
Strobbe Arnold 51
Taeldeman Johan 51, 54, 64
Thys Maurice 52
Tieleman Edmond* 32, 33, 39-42, 51, 54, 56, 60, 64
Tondat Romano* 44, 45, 49, 50, 51, 68, 72
Van Acker Adhémar 53
Van Acker August 28, 29
Van Acker Etienne* 39, 41
Van Averbeke Luc 37
Van Cleemput Pierre 49, 50
Van Cleven Jean 52, 64
Van Damme Edouard 29
Van de Casteele Jozef 51
Van de Genachte Hendrik 30
Van de Moortel Remi 39
Van den Berghe Marie-José 69
Vanderbeke Remi 36, 37
Van de Rostyne Rik 63
Vandeveire Jozef 41, 54, 65
Van de Veire juffr. 39, 41
Van de Woestijne Paul 50
Van Hoorebeke Jules 31
Van Lantschoot Jules 30, 31
Van Maldeghem Jeroom 52, 63
Van Nuffel Herman 33
Van Poucke 41
Van Vooren Georges* 44, 46, 51, 52
Van Wonterghem Etienne 53
Vereecke Lorand 54
Verhoustraete Arthur 30, 37, 41, 51, 52, 70, 72
Verstraete Daniël* 44, 60, 63
Verstrynghe Frans 31
Wille Erik 54

NOTEN

1. Dit artikel is een bewerkte en (flink) uitgebreide versie van de toespraak die de auteur hield op zaterdag 16 november 1996 in het stadhuis van Eeklo bij de viering van het 50-jarig bestaan van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland.
2. F. BASTIAEN, *Heemkundig repertorium. Lopende heemkundige bibliografie voor de geschiedenis van het Meetjesland*, vanaf 1991, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 43(1992) e.v. In de eerste aflevering is een uitgebreide inleiding opgenomen over het opzet, het waarom en hoe. In de latere afleveringen werd wat gesleuteld aan de methodologie. Er zijn reeds meer dan 1.000 titels opgenomen, veelal met een annotatie, thematisch gerangschikt en met vier registers: auteurs, trefwoorden, plaatsnamen en familienamen.
   Het ligt in de bedoeling de bibliografie in de toekomst met meerderen samen te stellen om het *maaiveld* beter te bestrijken.
3. S. VRIELINCK en R. VAN EENOO, *Ijveren voor geschiedenis. 150 jaar Genootschap voor Geschiedenis«Société d'Emulation» te Brugge*, Brugge (Genootschap voor Geschiedenis), 1989, 182p.
4. M. BERCKMOES, *Historiek van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent (1893-1993)*, in Honderd jaar geschiedenis van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent (1893-1993). Gent (Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, nr. 18), 1993, p. 7-230.
5. Deze vereniging wijzigde recent zijn naam in Kring voor Geschiedenis en Kunst van Deinze en de Leiestreek. Een historiek van de vereniging in W. JONCKHEERE, *De Kring voor Geschiedenis en Kunst van Deinze en de Leiestreek (1928-1997)*, in Bijdragen tot de geschiedenis van Deinze en de Leiestreek, jb. 65(1998), p. 5-23.
6. J. DHONDT, *Plaatselijke geschiedschrijving in het Vlaamse land in 1949*, in Cultureel Jaarboek voor de provincie Oostvlaanderen, 1949, band 2, p. 32-35.
7. S. VRIELINCK, R. VAN EENOO, *a.w.*, p. VII.
8. P. LAROY, *"Aan de wieg van de Vlaamsche Beweeging..." De geschiedenis van het Willemsfonds in Eeklo en het Meetjesland*, Gent-Eeklo, 1993, p. 19, 26-27 en 80.
9. *Bestuurlijk Memoriaal Oost-Vlaanderen*, deel 93, 1863, p. 70-79.
10. GAA, 205.1, *registers briefwisseling*, 6 februari 1863 (nr. 1418).
11. GAA, 172.3:504, *beslissingen schepencollege*, jaarverslag 11 november 1844.
12. F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, arrondissement Gent*, Gent, 1864-1872 en *arrondissement Eeklo*, Gent, 1870-1872.
13. GAA, 205.1, *registers briefwisseling*, 9 september 1865 (nr. 1815).
14. RAG, *fonds Watervliet modern*, nr. 2 (brief van 10 februari 1872, nr. 648 en 5 april 1872, nr. 669).
15. F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Geschiedenis van ...* , deel Oostwinkel, p. 26; zie ook H. NOTTEBOOM, *750 jaar parochie Oostwinkel*, Oostwinkel, 1994, p. 21-22.
16. Zie bv. L. STOCKMAN, *De bibliotheek van een plattelandspastoor in de XVIIe eeuw*, in Ons Geestelijk Erf, deel XLIX (1975), p. 416-422. De bibliotheek van deze Aalterse pastoor bevatte enkel theologische werken.
17. L. DE WACHTER, *Repertorium van de Vlaamse Gouwen en Gemeenten*, Antwerpen, 6 delen, 1942-1957. Deze bibliografie bestrijkt de periode tot ongeveer 1950, maar is verre van volledig.
18. Zie o.m. *Herdenking Kanunnik J.O. Andries, 1796-1886*, Maldegem, 1986.

19. Zie o.a. H. NOTTEBOOM, *Kanunnik Andries en het Maldegemse Hospitaal*, in Herdenking Kanunnik J.O. Andries, p. 13.
20. P. DE CEUNINCK, *Ontstaan van de parochie Donk*, in Jaarboek Ambacht Maldegem, jb. 5(1999), p. 144-146.
21. De artikels werden later gebundeld in R. BERNAERT, *Uit de kronieken van Sint-Laureins voor 1900*, Maldegem, 2 delen, 1970-1971, 526p.
22. Zie bv. W. STEEGHERS, *Eduardus Ludovicus Neelemans (1820-1899)*, in Ons Meetjesland, jg. 4(1971), nr. 3, p. 83-84.
23. P. LAROY, *Negentiende-eeuwse geschiedschrijvers over de geboorte van Keizer Karel te Eeklo*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 50(1999), p. 151-157.
24. *Zevenhonderdvijftig jaar Eeklo*, Eeklo, 1990, p. 1.10.
25. Lees hieromtrent bv. H. NOTTEBOOM, *Kruisvaarder Salomon van Maldegem. Echt of verzonnen?*, in Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland, jg. 13(1999), nr. 3, p. 136-143.
26. P. VAN DE WOESTIJNE, *150 jaar van De Eecloonaer tot de Eecloonaar*, Eeklo, 1999, p. 44 en 65.
27. Zie F. BASTIAEN, *Veronica's kruis in Lotenhulle. Moord, legende en mysterie*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 50 (1999), p. 231-254. De legende is gebaseerd op realiteit.
28. Meer hierover bij P. VAN DE WOESTIJNE, *Het Meetjesland*, in Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland, jg. 10(1996), nr. 1, p. 18.
29. W. STEEGHERS, *Octaaf Steeghers 1889-1942*, in Ons Meetjesland, jg. 1(1968), nr. 3, p. 2-3 en W. STEEGHERS, *De kwartierstaat van de Vlaamse letterkundige Octaaf Steghers (1889-1942)*, in De Eik, jg. 6(1981), nr. 1, p. 18.
30. Zie ook P. LAROY, *De roversbendes van het Meetjesland*, Eeklo, 1995, p. 104-105.
31. A. VERHOUSTRAETE, *Refutatie van het boek "Rond Aalter in den Franschen Tijd" van H. van de Genachte*, stencil, 20p. op 75 ex., 1963.
32. J. GERITS, *De pionierstijd van de georganiseerde heemkundige werking in Vlaanderen*, in Ons Heem, jg. 45(1991), nr. 6, p. 190.
33. H. NOTTEBOOM, *Victor De Lille, 1863-1940*, in Jaarboek Ambacht Maldegem, jb. 3(1997), p. 11 en 15.
34. W. NOTTEBOOM, *Gabriël De Lille 1899-1995*, in Jaarboek Ambacht Maldegem, jb. 1(1995), p. 227-228.
35. Meer informatie in J. DOBBELAERE, *Juul Van Lantschoot – Drukker-uitgever uit Bellem*, in De Levensboom, jg. 1 (1988), nr. 3, p. 12-14.
36. J. VAN LANTSCHOOT & P. SCHELSTRAETE, *Een Meetjeslandsch Idioticon*, in Het Belfort, 1892, p. 368-373.
37. H. NOTTEBOOM, *Victor De Lille 1863-1940*, in Jaarboek Ambacht Maldegem, jb. 3(1997), p. 15-16.
38. P. LAROY, *"Aan de wieg...*, p. 20.
39. R. VAN HOECKE, *75 jaar VTB in Eeklo*, in De Eeklose Dobbelgebakkene, jg. 7(1998), nr. 4, p. 180.
40. J. GERITS, *a.w.*, p. 190.
41. M. DAEM, *Hoe kwamen Karel C. Peeters en Jozef Weyns tot de volkskunde?*, in Oostvlaamse Zanten, jg. 49(1984), p. 222-223 en P. PEETERS, *Uit de archieven van K.C. Peeters. K.C. Peeters en de volkskunde voor 1940*, in Volkskunde, jg. 100(1999), nr. 2, p. 161-182.
42. Zie H. NOTTEBOOM, *Edmond Tieleman, stichter van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 50(1999), p. 87-149.
43. L.S., *Dr. Edmond Tieleman en de polders*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 47(1996), p. 280.
44. L. STOCKMAN, *Bouwstenen voor een historiek van het Heemkundig Genootschap (deel V)*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 36(1985), p. 295.

45. J. GERITS, *a.w.*, p. 191-200.
46. L. STOCKMAN, *Bouwstenen ...*, p. 295. Zie over de *Werkgemeenschap* en het *Verbond* ook H. NOTTEBOOM, *Edmond Tieleman, stichter van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 50(1999), p. 124-129.
47. *De Toerist*, jg. 21(1942), p. 296.
48. *De Toerist*, jg. 21(1942), p. 300.
49. A. DE SCHEPPER en A. DE VOS, *Firmin De Clercq en de Heemkundige Kring van Evergem*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 34(1983), p. 127-136.
50. *De Toerist*, jg. 22(1943), p. 163.
51. *De Toerist*, jg. 21(1942), p. 137.
52. *De Toerist*, jg. 23(1944), p. 27.
53. *De Toerist*, jg. 23(1944), p. 133.
54. *De Toerist*, jg. 23(1944), p. 44.
55. *De Toerist*, jg. 23(1944), p. 120 en 133.
56. A. DE SCHEPPER en A. DE VOS, *Firmin De Clercq en de Heemkundige Kring van Evergem*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 34(1983), p. 127-136 en L. STOCKMAN, *Firmin De Clercq, een heemkundige veldwerker van het eerste uur*, in Ons Heem, jg. 45(1991), nr. 6, p. 233-234.
57. *Provinciaal jaarboek van de provincie Oostvlaanderen*, 1947, p. 431-433 en 1948, p. 231.
58. J. GERITS, *a.w.*, p. 195.
59. *De Toerist*, jg. 22(1943), p. 44.
60. *De Toerist*, jg. 22(1943), p. 72 en 84.
61. *De Toerist*, jg. 23(1944), p. 82 en 90.
62. *De Toerist*, jg. 22(1943), p. 148.
63. J. GERITS, *a.w.*, p. 195.
64. R. VAN HOECKE, *a.w.*, p. 185 en 188-189.
65. IBID, in De Eeklose Dobbelgebakkene, jg. 8(1999), nr. 1, p. 20. In *De Toerist*, jg. 22(1943), p. 147, haar bron, staat dit echter niet.
66. *De Toerist*, jg. 22(1943), p. 136.
67. IDEM 65, p. 20-21.
68. R. VAN HOECKE, *a.w.*, p. 20.
69. IDEM, jg.7 (1998), nr. 4, p. 187 en 190.
70. L. STOCKMAN, *Bouwstenen voor een historiek van het Genootschap (deel IV)*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 35(1984), p. 269.
71. A. RYSERHOVE, *Arthur Verhoustraete 75 jaar*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 20(1969), p. 8-16.
72. A. RYSERHOVE en L. STOCKMAN, *Bibliografie van Arthur Verhoustraete*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 22(1971), p. 401.
73. R. DEFRUYT, *Heemkundige tentoonstelling 1943*, in Land van de Woestijne, jg. 1(1977-78), nr. 1, p. 7-11 en L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Aalter*, Aalter, 1979, p. 554.
74. L. STOCKMAN, *De heemkundige kring van Knesselare*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 36(1985), p. 301-304, met daarin de verslagen uit het Cultureel jaarboek 1947-1951.
75. L. STOCKMAN, *Bouwstenen voor de historiek van het Heemkundig Genootschap*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 32(1981), p. 251-252. In totaal liet hij 10 afleveringen met 48 *steentjes* verschijnen. Bij de verwijzing zullen we het nummer van de bouwsteen opnemen, bv. Bouwsteen 3, AM, jb. 32(1981), p. 253.
76. L.S., *In memoriam M. Steel*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 38(1987), p. 243-244. Hij was afkomstig uit Sleidingen en leraar in het St.-Vincentiuscollege.
77. *Bouwsteen 27*, AM, jb. 36(1985), p. 295; Bouwsteen 5, AM, jb. 33(1982), p. 300; Bouwsteen 31, AM, jb. 37(1986), p. 285-286 en de toespraak van voorzitter

Achiel De Vos n.a.v. het 25-jarig bestaan in AM, jb. 23(1972), p. 216-217. Zie ook L. STOCKMAN, *Het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland*, in D. LAMARCQ (red.), *50 jaar Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis*, Zottegem, 1997, p. 130.

78. *Bouwsteen 46*, AM, jb. 41(1990), p. 268.
79. J. GERITS, *a.w.*, p. 200.
80. *Cultureel jaarboek voor de provincie Oostvlaanderen 1948*, band 2, p. 240.
81. *Bouwsteen 14*, AM, jb. 34(1983), p. 222.
82. *Bouwsteen 25*, AM, jb. 36(1985), p. 293-294; Bouwsteen 6, AM, jb. 33(1982), p. 301, waar de brief verkeerdelijk werd gedateerd als 1947 i.p.v. 1948. Achiel De Vos beweerde in zijn reeds vermelde toespraak i.v.m. het 25-jarig bestaan dat hij in 1947 voorlopig secretaris werd.
83. H. NOTTEBOOM, *Edmond Tieleman ...*, p. 139.
84. *Bouwsteen 47*, AM, jb. 41(1991), p. 270.
85. *Cultureel jaarboek voor de provincie Oostvlaanderen 1947*, Gent, 1948, p. 446.
86. Dit was zo in het verslag van de stichtingsvergadering, het verslag over de vergadering op 19 januari 1947 en de lijst gepubliceerd in het Cultureel jaarboek.
87. L. PEE, *a.w.*, p. 23.
88. Hij ging onder meer naar de eerste algemene vergadering die samenviel met de Provinciale Cultuurdagen op 12 en 13 juni 1948. Zie Bouwsteen 25, AM, jb.36(1985), p.293 en L. PEE, *a.w.*, p. 25 en *Cultureel jaarboek voor de provincie Oostvlaanderen 1951*, p. 271.
89. *Bouwsteen 7*, AM, jb. 34(1983), p. 215-216.
90. Toespraak n.a.v. het 25-jarig bestaan, AM, jb. 23(1972), p. 218.
91. L. STOCKMAN, *Het Heemkundig Genootschap...*, p. 134-135.
92. *Bouwsteen 26*, AM, jb. 36(1985), p. 294.
93. L. STOCKMAN, *Het Heemkundig Genootschap...*, p. 137.
94. *Kroniek*, AM, jb.17(1966), p. 267-268.
95. J. GERITS, *Ten huize van ir. Albert Clabots, promotor van de familiekundige studie in Vlaanderen*, in Ons Heem, jg.45(1991), nr. 6, p. 223.
96. In een lang telefoongesprek in november 1988 deelde hij me dit persoonlijk mee. Aangezien ik toen een familiekundig artikel voorbereidde voor *Appeltjes* oordeelde hij dat ik mijn tijd verspilde. Toen wist hij niet dat ik niet de *traditionele* paden van de genealogie bewandelde. Het artikel heeft hij echter nooit kunnen lezen.
97. *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 35(1984), p. 266.
98. R. TONDAT, *Ten geleide*, in Ons Meetjesland, jg. 1(1968), nr. 1, p. 1.
99. P. VAN DE WOESTIJNE, *Ten geleide*, in Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland, jg. 1(1987), nr. 1, p.1.
100. *Kroniek* en *Reglement*, in Berichtenblad van de heemkring Het Land van Nevele, jg. 1(1970), nrs. 1-2, p. 37-38 en 50.
101. J. LUYSSAERT, *Bij deze vijfentwintigste jaargang*, in Het Land van Nevele, jg. 25(1994), nr. 1, p. 4.
102. *Waarom een gewestelijk tijdschrift voor familiegeschiedenis in het Meetjesland*, in De Eik, jg. 1(1976), nr. 1, p. 2.
103. A. DE VOS, *Huldiging van de V.V.V.-Eeklo*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 39(1988), p. 204.
104. R. DEFRUYT, *Bij de stichting van de heemkundige kring "Arthur Verhoustraete"*, in Land van de Woestijne, jg. 1(1977), nr. 1, p. 3-5.
105. *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 31(1980), p. 354.
106. L.S., *Davidsfonds Maldegem en de gemeentelijke ruimtelijke ordening*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 33(1982), p. 306-307.
107. *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 35(1984), p. 266.
108. W. NOTTEBOOM, *Gabriël De Lille 1899-1995*, in Jaarboek Ambacht Maldegem, jb. 1(1995), p. 277-279.

109. C. LOOTENS, *Korte historiek van de Heemkring*, in De Belle, jg. 1(1988), nr. 1, p. 2-4.
110. Zie ook R. DE CLERCQ, *Ten geleide*, in De Levensboom, jg. 1(1988), nr. 1, p. 3.
111. J.L., *Bij deze eerste aflevering*, in Mensen van Toen, jg. 1(1991), nr. 1, p. 2.
112. C. DIERICKX, *Ten geleide*, in De Twee Ambachten, jg. 1(1993), nrs. 1-2, p. 2.
113. J. TAELDEMAN, *De Stichting Achiel De Vos en het project "Meetjeslandse Toponiemen tot 1600"*, in Meetjeslandse Toponiemen tot 1600. Deel II Het Houtland Band 2 Bellem, 1992, p. 3-4.
114. A. DE VOS, *Geschiedenis van Waarschoot*, Aalter, 1990, dl. 2, p. 376-377.
115. *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 32(1981), p. 265.
116. *Bouwsteen 1*, AM, 32(1981), p.252.
117. *Huldiging Achiel De Vos* (toespraak prof. W. Prevenier), in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 40(1989), p. 11.
118. L.S., *Dr. Edmond Tieleman en de polders*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 47(1996), p. 280-281.
119. E. TIELEMAN, *Appeltjes van het Meetjesland. Een beetje folklore*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 2(1950), p. 5-7.
120. *Bouwstenen 37 tot 42*, in AM, jb.39(1988), p. 218-220 en jb. 40(1989), p. 217-220.
121. *Huldiging Achiel De Vos* (toespraak Hugo Notteboom), in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 40(1989), p. 15-16.
122. *Ten geleide*, in Berichtenblad van de heemkring "Het Land van Nevele", jg. 1(1970), nrs. 1-2, p. 2.
123. P. VAN DE WOESTIJNE, *Ten geleide*, in Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland, jg. 1(1987), nr.1, p.1.
124. *Bouwsteen 31*, AM, jb. 37 (1986), p. 286.
125. Indices worden bv. om de vijf jaar gemaakt in het tijdschrift Land van de Woestijne. Er verscheen eveneens een overzicht in De Twee Ambachten. Voor Het Land van Nevele verscheen er een bibliografie: L. DE RUYCK & K. DE GROOTE, *Bibliografie van het Land van Nevele*, Nevele, 1990, 173p. Er werden afzonderlijke indices opgemaakt voor Appeltjes van het Meetjesland. De eerste maal gebeurde dit na 25 jaarboeken door L. STOCKMAN, *Indices op de jaarboeken Appeltjes van het Meetjesland, 1 - 25 (1949-1974)*, LIIIp. en bij het verschijnen van het 50ste jaarboek door J. VANDEVEIRE. Verder verscheen J. VANDEVEIRE, *Indices op de heemkundige tijdschriften Ons Meetjesland (1968-1986) en Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland (1987-1998)*. - [Eeklo], 1999, 105p. en M. DE VLEESSCHAUWER, *Bibliografisch repertorium De Twee Ambachten jaargang 1t/m 5*, 1995, 40p.
126. *Bouwsteen 2*, AM, 32(1981), p. 253.
127. J. DHONDT, *Enige taken voor plaatselijke vorsing*, in Cultureel jaarboek voor de provincie Oostvlaanderen, 1951, dl. 4, p. 5-20.
128. *Cultureel jaarboek*, 1949, 2e band, p. 44.
129. *Ons Heem*, jg. 8(1950), p. 55.
130. *Bouwsteen 15*, AM, 34(1983), p. 226.
131. L.S., *De heemkundige kring 'Arthur Verhoustraete' jubileert*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 38(1987), p. 242.
132. *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 49(1998), p. 291-295.
133. *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 40(1989), p. 228.
134. *Huldiging Achiel De Vos*, a.w., p. 7-9.
135. L. STOCKMAN, *Levensschets van Achiel De Vos*, in Liber amicorum Achiel De Vos, Evergem, 1989, p. 13.
136. L. PEE, *a.w.*, p. 37.
137. F. BASTIAEN, *Wat is een echte familiegeschiedenis?*, in Vlaamse Stam, jg. 26(1990), nr. 2, p. 49-57 en F. BASTIAEN, *De kleine luyden ... De familie*

Bastiaen te Bellem, in Vlaamse Stam, jg. 26(1990), nrs. 3-4, p. 131-144.
Er werden zelfs professoren gecontacteerd om informatie over de auteur in te winnen. Prof. dr. Romain Van Eenoo merkte op dat er nu een goed model was neergeschreven, maar stelde zich de vraag welke amateur-genealoog dit zou of kon navolgen. De auteur kreeg door het voorval van her en der in Vlaanderen steun, vragen om voordrachten te houden en artikels over familiekunde te schrijven.

138. *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 17(1966)n p. 263.
139. Zie bv. *Bouwsteen 40*, AM, jb. 40(1989), p. 217 en *Liber Amicorum Achiel De Vos*, Evergem, 1989, p. 15-16.
140. *Bouwsteen 39*, AM, jb. 39(1988), p. 220.
141. *Bouwsteen 40*, AM, jb. 40(1989), p. 217.
142. A.R., *Bibliotheek*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 18(1967), p. 303-304.
143. Appeltjes van het Meetjesland, jb. 35(1984), p. 266.
144. L.S., *9 juni 1995 – Stichting Atlas van het Meetjesland*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 56(1995), p. 263-266.
145. EDS, *Stichting "Atlas Meetjesland"*, in Archiefkrant, jg. 1(1995), nr. 3, p. 2.
146. E. DE SMET, *Inventaris Fonds E.H. J. De Wilde*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 42(1991), p. 178-180.
147. *Bouwsteen 37 en 38*, AM, jb. 39(1988), p. 218-219.
148. *Bouwsteen 40 en 41*, AM, jb. 40(1989), p. 217-219.
149. Zie bv. *Bouwsteen 34 en 35*, AM, jb. 38(1987), p. 226-228 over 1956, 1957 en 1961.
150. *Bouwsteen 11 en 12*, AM, jb. 34(1983), p. 218-219.
151. *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 19(1968), p. 356.
152. R. TONDAT, *Heemmuseum "Ons Meetjesland"*, in Ons Meetjesland, jg. 1(1968), nr. 2, p. 1-4.
153. *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 18(1967), p. 302.
154. *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 25(1974), p. 248-249.
155. A. DE VOS, *Huldiging van de VVV-Eeklo*, ..., p. 204-205.
156. *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 35(1985), p. 306.
157. J. TAELDEMAN, *Museum "Rietgaeverstede" te Nevele 10 jaar "oud"*, in Het Land van Nevele, jg. 4(1973), nr. 2, p. 70-72 en Redactie, *Antoine Janssens is niet meer*, in Het Land van Nevele, jg. 27(1996), nr. 4, p. 275-277.
158. *Volkskundige kroniek*, jg. 3(1995), nr. 2, p. 57.
159. A. ELOY, *Het Bardelare-museum te Lembeke*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 32(1981), p. 255-256.
160. Zie bv. GAAalter, 205.1, *registers briefwisseling*, o.a. brief van 19 augustus 1815 i.v.m. de vernietiging van de registers beraadslagingen gemeenteraad en Burgerlijke stand.
161. *De Toerist*, jg. 21(1942), p. 300.
162. A. DE VOS & A. DE SCHEPPER, *a.w.*, p. 131.
163. Zie bv. *De Toerist*, jg. 22(1943), p. 37-38.
164. L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Aalter*, Aalter, 1979, p. 554-555.
165. *De Toerist*, jg. 22(1943), p. 38.
166. L. STOCKMAN, *Levensschets Achiel De Vos*, ... p.9-10; A. DE VOS, *Documentatiecentrum voor de geschiedenis van het Meetjesland*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 35(1984), p. 266-268; A. DE VOS, *Huldiging van de V.V.V.-Eeklo*, ..., p. 205 en *Eeklo 750 jaar*, Eeklo, 1990, p. 635.
167. L. STOCKMAN, *Levensschets...*, p. 10.
168. *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 33(1982), p. 306.
169. *Bouwsteen 12*, AM, jb. 34(1983), p. 219.
170. *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 24(1973), p. 308.
171. Hieromtrent zal Ivan Hoste in het volgende jaarboek een bijdrage publiceren.

BIJLAGE
OVERZICHT VAN DE BESTUURSLEDEN

A. Gewezen bestuursleden

Edmond TIELEMAN
† Mariakerke 3 oktober 1951
Dr. Germaanse filologie, leraar
Stichter-voorzitter van het genootschap (1946-1951)
Voordien actief in de Werkgemeenschap voor Heemkunde e.a.
Bibliografie: -
Biografie: H. NOTTEBOOM, in *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 50(1999), p. 87-149.

Elisabeth DHANENS
Dr. Kunstgeschiedenis, inspectrice Momenten en Landschappen
Medestichter en voorzitter 1951-1968
Voordien actief als secretaris van de gewestelijke heemkundige kring Meetjesland en Polder (1943) en het Verbond voor Heemkunde (1946-1947)
Bibliografie: -

Prudent RYCKAERT
† 30 december 1995
Apotheker
Medestichter en secretaris (1946), penningmeester (1947-1963) en ondervoorzitter (1963-1968)
Bibliografie: schreef enkel een In memoriam Edmond Tieleman

Etienne VAN ACKER
Filoloog Germaanse talen
Secretaris 1947

Achiel DE VOS
†Evergem 30 oktober 1989
onderwijzer, schoolhoofd en tenslotte directeur
Secretaris 1947-1977 en voorzitter 1968-1989
Voorzitter Oost-Vlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis (1982-1989)
Bibliografie: *Liber amicorum Achiel De Vos*, Evergem, 1989, p. 21-23.

Romano TONDAT
Bestuurslid 1967-1968 en 1975-1987
Stichter van zowel (vereniging/ tijdschrift) Ons Meetjesland (1968

–1986) als van de Geschied- en Heemkundige Kring van de stad Eeklo
Bibliografie: nog steeds actief

Georges VAN VOOREN
† Aardenburg 15 november 1996
onderwijzer van opleiding, gemeentesecretaris Aardenburg
bestuurslid 1967 –1993
Van 1970 tot 1995 secretaris van de Heemkundige Kring West-Zeeuws-Vlaanderen
Bibliografie: *Geleefde tijd. Liber amicorum G.A.C. Van Vooren*, 1995, p. 201-205.

Luc STOCKMAN
† Gent 14 maart 1999
burgerlijk ingenieur, directeur-hoofdingenieur NMBS
bestuurslid vanaf 1968, voorzitter 1989-1999
Medestichter heemkundige kring Arthur Verhoustraete en voorzitter 1977-198.; actief bij vele andere verenigingen: Verbond voor Heemkunde (opstelraad Ons Heem), redactielid Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland
Bibliografie: *Vriendenboek Luc Stockman*, Aalter, 1998, p. 14-20.

Daniël VERSTRAETE
† Assebroek 24 oktober 1995
licentiaat geschiedenis, leraar
bestuurslid 1968-1970
Bibliografie: onvolledig in *Historische verkenningen in het Meetjesland*, 1982

Alfons RYSERHOVE
† Gent 11 december 1997
onderwijzer, inspecteur Lager onderwijs
bestuurslid 1967-1997, bibliothecaris 1967-1983
Medestichter Heemkundige kring Knesselare en een hele tijd ondervoorzitter van de heemkundige kring Bos en Beverveld
Bibliografie: onvolledig in *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 34(1983), p.

Lucien LAMPAERT
† Eeklo 1975
Bestuurslid 1967-1968

Roger MOELAERT
Gewezen onderwijzer
Bestuuslid en secretaris 1978 – 1992
Bibliografie: in *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 44(1993), p. 238-240 en nog actief

Lieve DE VOS
† Gent 31 maart 1998
Licentiate Germaanse filologie, lerares
Bestuurslid 1990-1998
Bibliografie: -

Bea AUGUSTYN
Dr. in de geschiedenis
Bestuurslid 1992-1994
Bibliografie: nog steeds actief

Freddy PILLE
Licentiaat Germaanse filologie, leraar
Bestuurslid 1994
Ook eindredacteur De Eeklose Dobbelgebakkene
Bibliografie: nog steeds actief

B. Huidige bestuursleden

Oskar LIPPENS
° Eeklo 21 mei 1921
belastingontvanger
bestuurslid sedert 1958 en penningmeester sinds 1964

Voorzitter van de vzw Vrienden van het Bardelaeremuseum
Zijn interesse gaat voornamelijk uit naar archeologie en kunst

Wilfried STEEGHERS
° Gent 27 juni 1932
gewezen archiefbediende Stadsarchief Gent
bestuurslid sinds 1967

Redactielid van De Eik
Overwegend actief op genealogisch vlak

Walter NOTTEBOOM
° 24 april 1937
gewezen onderwijzer
bestuurslid sinds 1982

Voorzitter van de heemkundige kring Het Ambacht Maldegem, bestuurslid Vereniging voor Heemkunde in het Meetjesland en penningmeester Stichting Achiel De Vos.
Interesse gaat vooral uit naar lokale geschiedenis 19de en 20ste eeuw.

Hugo NOTTEBOOM
°Adegem 19 november 1942
onderwijzer
bestuurslid sinds 1982, ondervoorzitter vanaf 1988 en voorzitter sinds april 1999

Bestuurslid heemkundige kring Het Ambacht Maldegem, Vereniging voor Heemkunde in het Meetjesland en Stichting Achiel De Vos.
Belangrijkste onderzoeksthema's: regionaal-historisch inzake het Ambacht Maldegem en de Franse en de Hollandse tijd

Erik DE SMET
°Eeklo 11 juli 1949
HTO productverificatie, werkzaam in de studiedienst van SIDMAR
Bestuurslid sedert oktober 1978 en bibliothecaris sinds mei 1984

Bestuurslid van Vereniging voor Heemkunde in het Meetjesland en De Eik
Belangrijkste onderzoeksthema's: sociale en kavelgeschiedenis, 16de – 18de eeuw

Filip BASTIAEN
° Aalter 28 maart 1962
Studeerde Geschiedenis aan de UG en is bestuurssecretaris-afdelingshoofd Burgerzaken gemeentebestuur Aalter
Bestuurslid sinds 1988, redactiesecretaris sedert eind 1989 en ondervoorzitter sinds april 1999

Lid beschermcomité van de op te richten vzw Intergemeentelijke archeologische dienst en lid van de Algemene vergadering van de Koninklijke Bond van Oost-Vlaamse Volkskundigen.
Belangrijkste onderzoeksthema's: sociale geschiedenis, instellingen, mentaliteitsgeschiedenis en volkskunde (vnl. 19de eeuw)

Dirk DE REUCK
° Aalter 16 maart 1962
Studeerde Geschiedenis aan de UG en is bediende bij Roularta Media Group
Bestuurslid en secretaris sedert 1992
Eveneens penningmeester van de heemkring "Emiel Mettenanxt" Bellem
Belangrijkste onderzoeksthema's: bestuurlijke en politiek-militaire geschiedenis; sociaal-economische achtergrond van lokale machthebbers

Peter LAROY
° Gent 15 mei 1968
Studeerde Geschiedenis en Communicatiewetenschappen aan de

UG en is werkzaam als uitgever bij Story-Scientia
Bestuurslid sedert 1993 en lid van de redactieraad (1999)

Is ook ondervoorzitter van de heemkundige kring "Arthur Verhoustraete", Aalter
Belangrijkste onderzoeksthema's: persgeschiedenis, politieke geschiedenis (19de en 20ste eeuw) en de Vlaamse Beweging

Roger BUYCK
°Kaprijke 22 april 1933
Studeerde onder meer Geschiedenis aan de UG en werkte als leraar
Bestuurslid sedert 1993 en lid van de redactieraad (1999)

Belangrijkste onderzoeksthema's : sociaal-economische en demografische geschiedenis

Marc DE VLEESSCHAUWER
° Sas van Gent 12 september 1955
Bibliothecaris Faculteit Psychologie UG

Bestuurslid sedert 1993

Bestuurslid van De Twee Ambachten
Belangrijkste onderzoeksthema's : lokale geschiedenis in het algemeen - Assenede

Edmond Tieleman, stichter van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland

Hugo NOTTEBOOM

AFKOMST EN JEUGD

Van Lapscheure naar Waterland-Oudeman

Op 1 april 1902 wordt te Waterland-Oudeman, in het reeds kroostrijke gezin van Karel Lodewijk Tieleman en Emma Dossche, een jongetje geboren dat de naam Edmond meekrijgt. Vader Tieleman baat aan de Lathouwersstraat een vrij grote polderboerderij uit waarvan de landerijen zich uitstrekken in Waterland-Oudeman, Watervliet en IJzendijke.

De familie Tieleman heeft haar roots in Lapscheure, een kleine West-Vlaamse gemeente die aanleunt tegen het Meetjesland. In de 18de

eeuw trekt Filip Tieleman vanuit Lapscheure naar Middelburg. Jan Tieleman, een van de kinderen van Filip, verhuist naar Waterland-Oudeman en huwt er met de uit Kaprijke afkomstige Maria Dierickx. Deze Jan, grootvader van Edmond, is vlug ingeburgerd in zijn nieuwe gemeente. In 1854 zien we zijn naam voor de eerste keer op een lijst als kandidaat voor de gemeenteraadsverkiezingen, maar hij wordt niet verkozen. Bij de verkiezing van 27 oktober 1857 lukt dat wel: Jan krijgt 18 van de 20 stemmen en wordt gemeenteraadslid. Een gedreven gemeentepoliticus kunnen we hem niet noemen, daarvoor is hij te dikwijls afwezig op de gemeenteraadszittingen. Enkel als er belangrijke punten op de agenda staan (infrastructuur, onderwijs, reglement op de herbergen, belastingen) is hij present[1].

Waterland-Oudeman is in de 19de en nog lang in de 20ste eeuw een echt *dorp buiten de wereld*. Behalve enkele tientallen meter in de dorpskom, is geen enkele weg verhard, stenen huizen zijn voorbehouden aan de burgerij en de rijkere landbouwers. Werkmensen, landarbeiders, knechten en meiden leven in armoedige omstandigheden in vochtige huisjes en zelfs hutten, en verdienen hun brood door hard labeur. 's Winters raakt de bevolking dikwijls geïsoleerd van de buitenwereld, de wegen liggen er dan erbarmelijk bij en zijn onberijdbaar. Het leven van eenieder is in die jaren nog volledig afhankelijk van gezondheid en natuur.

Soms slaat ook voor de Tielemans het noodlot toe. Op 29 oktober 1872 leggen enkele kinderen een vuurtje aan in de schuur die natuurlijk in brand vliegt. De kinderen kunnen zich ternauwernood uit de vlammenzee redden, aan blussen valt er niet te denken, men heeft alle moeite van de wereld om het woonhuis te redden. Verschillende tientallen hectoliters erwten en heel wat stro gaan verloren.

KAREL TIELEMAN, EEN SOCIAALVOELEND LANDBOUWER

Karel Lodewijk, vader van Edmond, wordt in 1855 geboren. Hij loopt school in Watervliet, niet omdat het onderwijs er beter is, maar gewoon omdat die school makkelijker te bereiken is. Karel huwt op 6 mei 1884 met de *hollandsche* Emma Dossche, een zeer welstellende boerendochter, wiens familie eigendommen bezit in IJzendijke, Watervliet en Waterland-Oudeman. Het echtpaar krijgt tien kinderen.

Net als zijn vader laat Karel zich ook in met de dorpspolitiek, zij het met meer succes. In 1895 wordt hij voor het eerst verkozen. Dat hij een welgesteld man is, blijkt uit het aantal stemmen die hij mag uitbrengen: drie voor de kamer, senaat en provincie, vier voor de gemeenteraad. In 1904 behaalt hij 118 stemmen, de meerderheid is 105.

In april 1897 stichten enkele landbouwers te IJzendijke een Wederlandschen Bond voor Bietenbouwers. De bedoeling van de bond is de belangen van de landbouwers te verdedigen bij de suikerfabrikanten,

Burgemeester Karel Tieleman

een betere regeling te verkrijgen bij im- en export, te zorgen voor betere transportmogelijkheden, enz.[2]. Van Belgische zijde is o.a. Karel Tieleman aanwezig. Omwille van zijn kennis en kunde, maar ook wel omdat hij lid is van de gemeenteraad, wordt hij in mei 1897 door het gemeentebestuur van Waterland-Oudeman aangesteld als afgevaardigde om bij de nieuw opgerichte vereniging de belangen van zijn collega's te behartigen[3]. Ook is hij een van de initiatiefnemers om een Maatschappij van Onderlinge Verzekering op te richten die het verlies van paarden vergoedt[4]. Bijna komt die verzekering Tieleman een jaar later reeds goed van pas. Een knecht is graan aan het lossen aan de herberg Den Kleinen Hert als plots een van de paarden schrikt en op hol slaat. Bij het station struikelt het dier en kan men het gelukkig in bedwang houden[5].

Als op 25 februari 1900 te Watervliet de Vereeniging der Vooruitziende Landbouwers wordt gesticht - voornamelijk opgericht voor gezamenlijke aankoop van meststoffen - is Karel Tieleman een der initiatiefnemers. Op de eerste vergadering wordt hij, met tien stemmen tegen een, verkozen tot secretaris - schatbewaarder: "*De gekozen sekretaris-*

Op 5 mei wordt eindelijk begonnen met de aanleg van een nieuwe weg die Waterland-Oudeman en Watervliet uit hun isolement moeten halen. Feest dus. In het midden zien we Edmond, rechts van hem zijn vader. De mannen met de buishoeden dragen elk een plankje waarop : "Bedankingen" en "Geduld overwint". Edmond staat als het ware op de scheiding tussen rijk en arm : rechts de notabelen met de bolhoeden en de man der wet, links de mannen met de pet.

schatbewaarder staat vervolgens recht en bedankt de vergadering voor het groot vertrouwen die zij in hem stelt en belooft stellig de maatschappij zoo veel als dat in zijne macht ligt, te doen aangroeien en te doen bloeien." In december 1907 wordt Tieleman door een *gevaarlijke ziekte* getroffen, bij zo verre dat men voor zijn leven vreest. Pas twee jaar later is hij volledig hersteld, ondervoorzitter Buysse van de Vooruitziende Landbouwers heet hem hartelijk welkom op de vergadering van 9 december 1909: "*Dan gaf onzen talentvollen Ondervoorzitter een roerend en aandoenlijk taffereel over de groote en pijnelijke ziekte van de Sekretaris-Schatbewaarder en kenschetste in treffende en gloedvolle woorden het blijde terugzien in de algemeene vergadering waar hij zijne bezorgde werkzaamheden kan vervullen en zijne diensten terug kan bewijzen*"[6]. In september 1912 krijgt Tieleman "*een dekoratie-medaille van tweede klas van landbouw*" voor bewezen diensten. Tijdens de feestmaaltijd van de Vooruitziende Landbouwers wordt hij gehuldigd en wordt hem een foto aangeboden van dorpsfotograaf De Mulder uit Watervliet, "*de fanfare Eendracht maakt Macht speelde schoone airen*" en na het feest maakt het gezelschap "*eene schoone wandeling door het lieve dorp van Watervliet.*"

Het gouden bruiloftsfeest van het echtpaar Karel Tieleman en Emma Dossche dat werd gevierd te Watervliet op 16 juli 1934. Edmond staat achter zijn ouders.

Karel Tieleman is ook een van de stichtende leden van de dorpsfanfare Steunt Elkander die in 1922 in Waterland-Oudeman wordt opgericht. Bij de inhuldiging van een nieuwe vlag van deze fanfare in 1925 worden zowel Oscar als Karel Tieleman bij de leden vermeld. Karel is dan al burgemeester van Waterland-Oudeman, hij oefent dit ambt uit van 1921 tot 1927[7].

Het echtpaar verlaat Waterland-Oudeman en gaat rentenieren in Watervliet. Ze vieren er op 16 juli 1934 "*hun gouden bruiloftfeest van vijftig jaren huwelijk, zij werden opgeleid door het Muziekgezelschap Eendracht maakt Macht van Watervliet naar de kerk, waarin een soleneele mis om tien uren met drie priesters.*" Er is een ontvangst op het gemeentehuis, 's avonds wordt tijdens het familiefeest nog een serenade gebracht aan de jubilarissen die het hun plicht achten "*oprechte bedankingen toe te sturen aan het gemeente bestuur, aan de maatschappij de Vooruitziende Landbouwers, het bestuur van het muziek en de spelende leden, aan de inwoners van de Ketterijstraat en alle inwoners die mede gewerkt hebben voor het feest, ook bedenkingen voor de schoone geschenken hun aangeboden, maar inzonderheid eene hartelijke bedanking aan de Geestelijken voor hunnen schoone soleneele mis die zij voor de jubilarissen opgeofferd hebben.*"[8] Een jaar na deze viering, op 29 november 1935, overlijdt Emma Dossche. Karel overlijdt in 1943, voor elk van zijn kinderen laat hij een eigendom na.

Edmond Tieleman loopt, net als vader, school in Watervliet. In 1912 zit hij er, samen met 23 andere bengels, in de *hoogste* klas en ontpopt er zich als een pientere knaap. Het is dan ook normaal dat Edmond verder mag studeren, een achtenswaardige, diep christelijke boerenfamilie was het bijna aan zichzelf verplicht minstens een priester, een dokter, veearts of advocaat in eigen rangen te bezitten.

COLLEGEJAREN

EEN BEGAAFD STUDENT

Edmond Tieleman wordt in 1913 ingeschreven als leerling van het Sint-Vincentiuscollege van Eeklo, waar hij intern wordt. Superior E.H. Borreman heeft sedert 1909 de leiding over het instituut en voor deze man is werken en bidden het allerbelangrijkste, het ideaal in die jaren is

La classe vive et gentille
Où tous travaillent à la fois
Où le coeur bat, l'ardeur pétille
Où toujours se lèvent les doigts[9].

Voor de kleine Edmond zullen de eerste maanden in het college wel even wennen geweest zijn, gewoon als hij is te genieten van het buitenleven en van de weidse polders. Edmond doorloopt eerst de middelste en

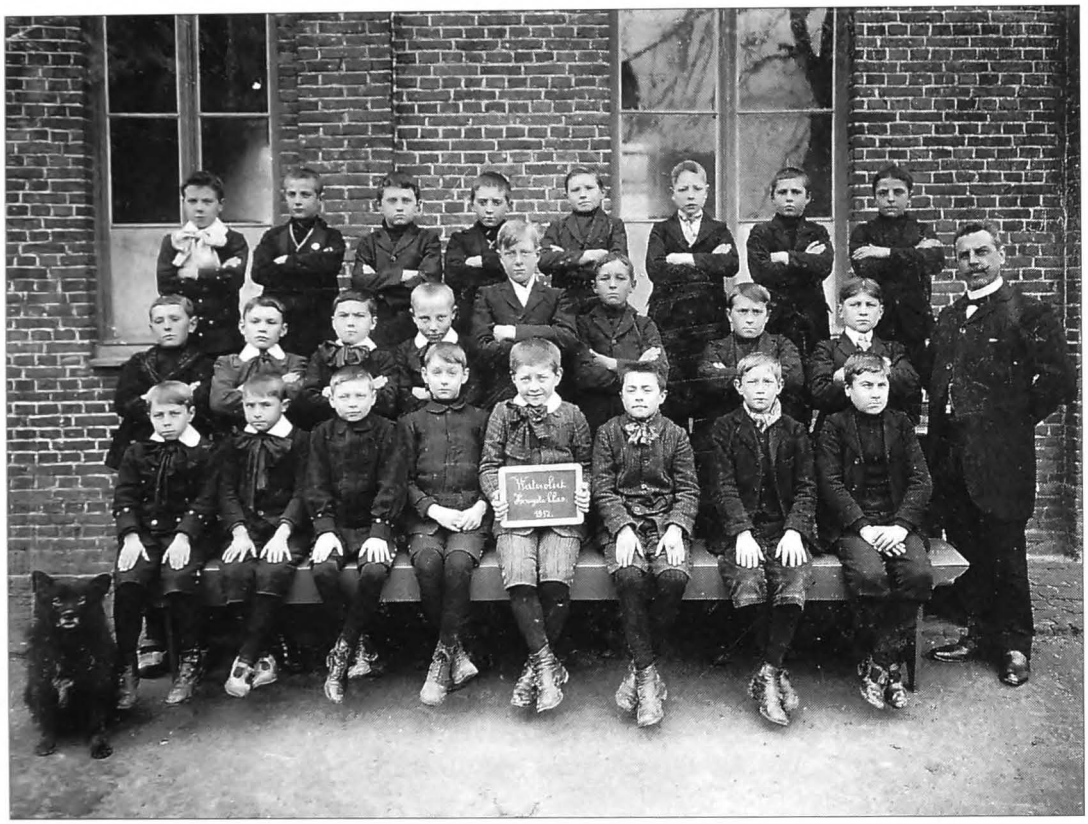

Reeds op tienjarige leeftijd zit Edmond, in het midden met de lei, in Watervliet in de hoogste klas. Links, de trouwe helper van de onderwijzer en de vriend van alle bengels. Een hond is wel een rariteit op een klasfoto !

daarna de hoogste voorbereidende klas om tenslotte in 1915-1916 over te stappen naar de humaniora die begint met *de Kleine Figuur* gevolgd door *de Groote Figuur*, Grammatica, Syntaxis, Poësis en Retorica.

Bij het uitbreken van de oorlog in 1914 wordt in het college eerst een soort noodhospitaal ingericht voor gekwetste Belgische soldaten, waarna de gebouwen worden bezet door Duitse soldaten. Midden het schooljaar, op 25 januari 1916, overlijdt superior Borreman, totaal uitgeput door de spanningen die de oorlog met zich meebracht. Hij wordt opgevolgd door superior De Vildere die de humanioraopleiding niet louter ziet als het bijbrengen van kennis, maar die ook dient om geesten te vormen die kritisch denken en creatief zijn[10]. En dat is een kolfje naar de hand van Edmond die liever redeneert dan van buiten leert.

De Vildere slaagt erin dat de lessen tijdens de oorlogsjaren nauwelijks onderbroken worden, wel is men genoodzaakt een tijdlang het halve dag systeem toe te passen. Met de voedselbevoorrading heeft de superior het niet zo moeilijk, het *boerencollege* - een spotnaam omwille van de

aanwezigheid van vele boerenzoons - kan beroep doen op landbouwers die bereid zijn af en toe wel eens iets te *organiseren* voor de interne leerlingen.

Binnen de beschermende muren merken de studenten niet zo veel van de oorlog. Enkel het laatste oorlogsjaar, schooljaar 1917-1918, verloopt vrij verward. Rond nieuwjaar wordt het college door de Duitsers bezet waardoor het tijdens het tweede en derde trimester onmogelijk is het internaat te behouden. Veel studenten gaan op kamers bij particulieren of gaan dagelijks naar huis. Gezien de afstand naar Waterland-Oudeman, zal Edmond ook wel ergens in *Eeklo-binnen* logement hebben gevonden[11].

Door het lerarenkorps, dat uitsluitend uit priesterleraars bestaat, worden allerlei ontspanningsmogelijkheden georganiseerd: toneel, sport (bollen!), wandelingen, enz. Edmond neemt actief deel aan deze activiteiten, zijn voorkeur gaat uit naar toneelspelen en wandelen. Vanzelfsprekend wordt in het college zeer veel aandacht besteed aan de religieuze opvoeding van de studenten. Het *Boerencollege* levert in die jaren pro-

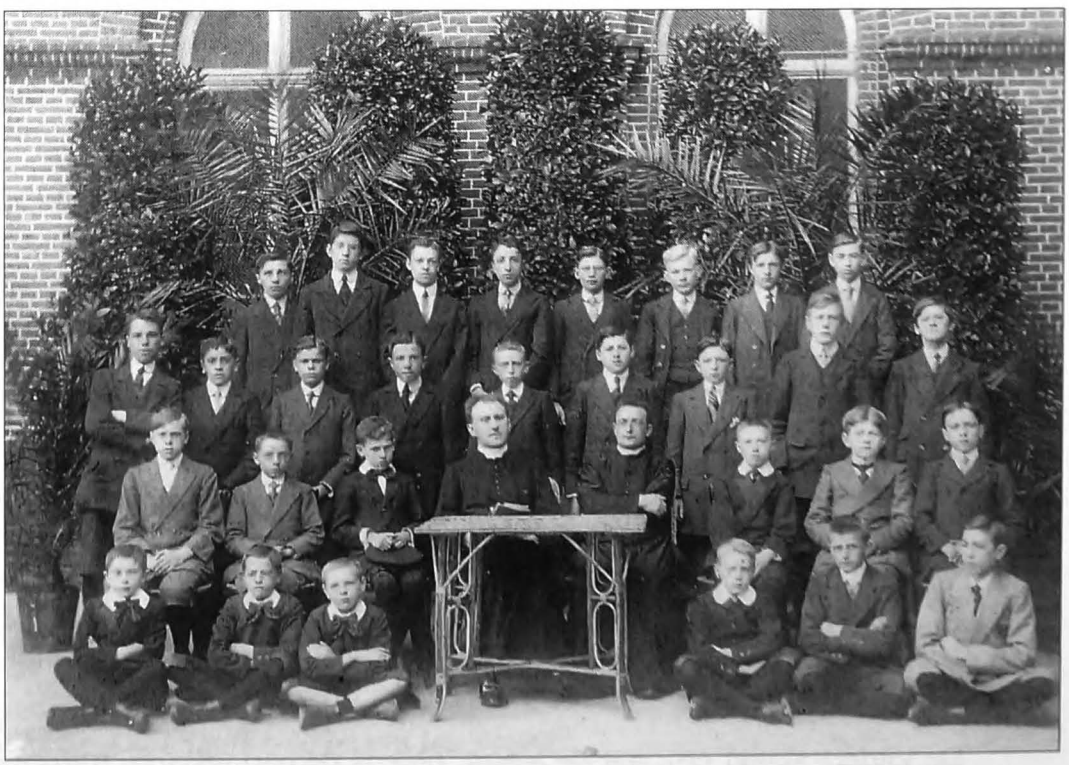

De eerste collegefoto : Collège Saint-Vincent, Eecloo, 1914-1915, section primaire, 6e année d'études 1914-1915. We herkennen Leo De Kesel (tweede rij, 2de van links) en Edmond Tieleman (tweede rij, 7de van links)

centueel het hoogste aantal priesters, de scheldnaam wordt daardoor een eretitel. De dagelijkse mis (op zondag: vroegmis, hoogmis, vespers, lof), regelmatige biecht, retraites, godsdienstoefeningen, bezinningsmomenten en ook bijvoorbeeld de jaarlijkse inschrijving in de Congregatie van O.-L.-Vrouw Onbevlekte Ontvangenis, waaraan ook Edmond niet ontsnapt, zijn maar een greep uit het rijke arsenaal van middelen die ter beschikking staan om het geloof, zowel in- als uitwendig, levendig te houden, "*de oude goede geest bleef het huis bezielen*"[12].

UITSLAGEN

Edmond is bijzonder intelligent en leergierig, de vlijtigste van de klas is hij echter niet. In het schooljaar 1916-1917 staat hij voor vlijt slechts op de tiende plaats gerangschikt. Volgens monseigneur Leo De Kesel, een medestudent, studeerde Edmond bijzonder graag, het was voor hem geen last, maar eerder een plezier. Verder was een genoegen met hem over allerlei problemen te discussiëren, zij het dat hij meer denker dan spreker was. Een haantje de voorste was hij beslist niet. Zijn minder begaafde medestudenten deden nooit vergeefs beroep op hen. "Hij was wel een beetje aan de koppige kant," wist monseigneur nog te vertellen.

In de einduitslag van het schooljaar 1916-1917 eindigt Edmond met 871,6 punten op 960 op de derde plaats, in zijn klas zitten 18 leerlingen[13]. In detail zien zijn uitslagen eruit als volgt:

Godsdienst:	54,5/60	4de plaats
Latijn (thema, vertaling, spraakkunst)	159,3/180	5de
Grieks (idem)	170,5/180	1ste
Vlaams (stijl, spraakkunst)	109,6/120	2de
Frans (idem)	109,4/120	1ste
Rekenkunde	54,5/60	5de
Geschiedenis	55,8/60	3de
Aardrijkskunde	56,9/60	2de
Algemeen examen	55,3/60	2de
Voordracht	45,9/60	10de
Laatste prijskamp:	55,7/60	1ste[14]

Naarmate de jaren in het college vorderen, gaat Edmond er steeds maar op vooruit. In de einduitslag van het schooljaar 1918-1919 deelt hij de eerste plaats met Jan Rijffranck. Het aantal studenten is geslonken tot 15[15].

Op donderdag 28 juli 1921 wordt de collegetijd definitief afgesloten met de laatste *Distribution Solennelle des Prix*. Voor goed gedrag in het internaat van de humaniora komt Edmond op de tweede plaats, net na Leo de Kesel.

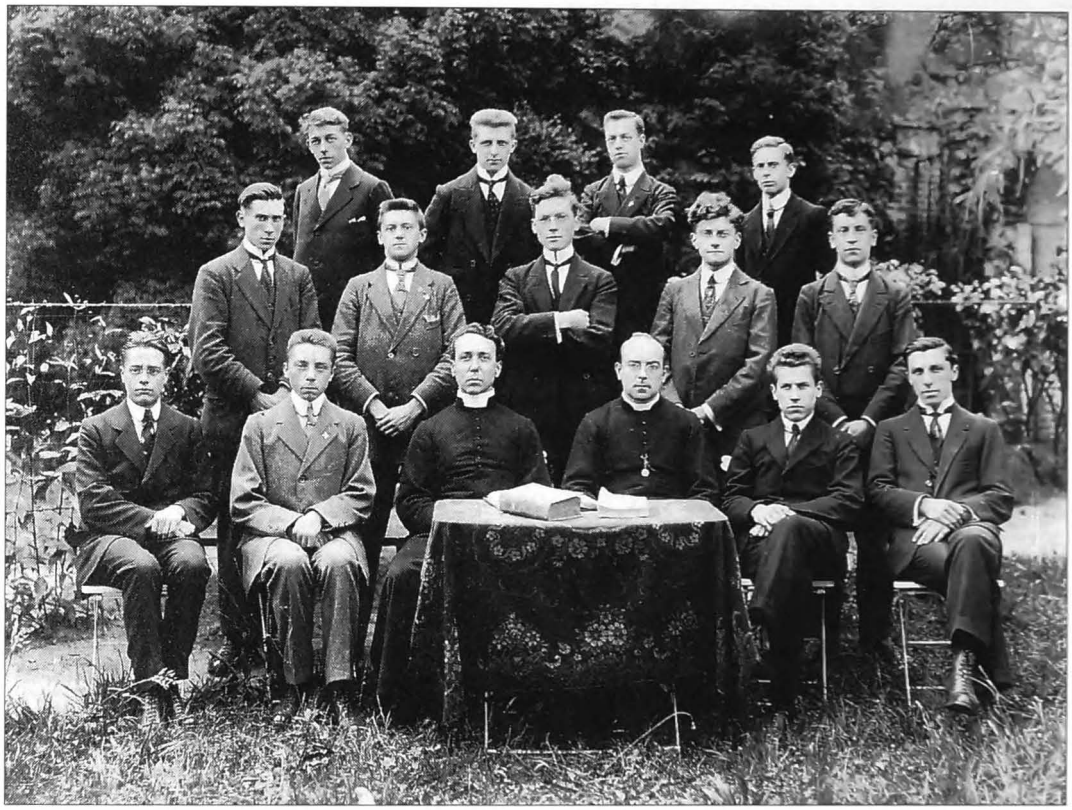

De laatste collegefoto : retorica 1920-1921. Vooraan zittend (2de van links) zien we Leo De Kesel, op de tweede rij (4de van links) Edmond Tieleman.

Hij rondt zijn collegejaren bijzonder succesvol af:

Uitmuntendheid:	1ste	Duits	1ste
Vlijt:	6de	Wiskunde	2de
Godsdienstleer	1ste	Geschiedenis	3de
Welsprekendheid	1ste	Aardrijkskunde	2de
Latijn	2de	Natuurkunde	2de
Grieks	2de	Algemeen examen	2de
Vlaams	1ste	Voordracht	6de
Frans	2de		

In wat genoemd wordt *de drie laatste prijskampen* behaalt Edmond met glans de eerste plaats. Ook in de (vrij te volgen?) cursus landbouwkunde prijkt de knappe bol uit Waterland-Oudeman helemaal alleen vooraan.

DRIE JAAR LEUVEN

Op 22 september 1921 schrijft Tieleman zich in aan de "*Université Cartholique de Louvain, pour suivre les Cours de la Faculté de Sciences*

EXTRAIT
DU RÈGLEMENT GÉNÉRAL

L'inscription au rôle des étudiants doit être renouvelée tous les ans.

Les frais d'inscription sont de 30 fr. *(Art. 2).*

Les séances de la Commission pour les inscriptions et les recensements se tiennent annuellement depuis le jour qui précède l'ouverture des cours jusqu'au samedi suivant.

Après le 10 novembre, les frais d'inscription ou de recensement sont doublés pour ceux qui ne justifient pas des motifs légitimes du retard *(Art. 6)*.

Lors de l'inscription et du recensement, les étudiants promettent d'observer le règlement, et confirment cette promesse par leur signature sur le registre des inscriptions *(Art. 7)*.

Les étudiants externes doivent, avant de louer un appartement, notifier au Vice-Recteur, spécialement chargé de la discipline, le nom, la profession et l'adresse (rue et numéro) des personnes chez lesquelles ils désirent se loger.

Les mêmes indications devront être données avant chaque changement d'appartement.

Le Vice-Recteur peut toujours obliger les étudiants externes à abandonner un appartement *(Art. 21)*.

Les étudiants ne peuvent former des associations, ni donner des fêtes, ni faire des démonstrations collectives, sans une autorisation préalable *(Art. 23)*.

L'entrée de toute maison dont la réputation ne serait pas reconnue irréprochable est rigoureusement défendue *(Art. 2[illegible])*.

Les rétributions, fixées par les art. 37 à 43, sont payées intégralement entre les mains du Receveur des Facultés, au moment de l'inscription ou du recensement.

Le Receveur remet aux étudiants avec la quittance une carte d'entrée portant un numéro d'ordre qui indique la place à occuper par eux dans les auditoires *(Art. 44)*.

Le Recteur peut accorder, à la demande expresse des parents, un délai pour le paiement des rétributions *(Art. 46)*.

L'étudiant qui a payé la rétribution pour un cours, ou pour les cours d'une année, peut, à la demande écrite des parents, être autorisé par la Faculté à fréquenter de nouveau les mêmes cours.

Celui qui, par application de l'article 48 du Règlement sur la collation des grades, a été refusé à l'examen, ne peut se représenter pour le même examen sans avoir fréquenté de nouveau les mêmes cours.

Dans l'un ou l'autre cas, il n'est pas perçu de nouvelle rétribution, sauf pour les cours pratiques.

Nul ne peut être admis à fréquenter une troisième fois les mêmes cours *(Art. 47)*.

Les étudiants sont tenus de fréquenter avec exactitude tous les cours pour lesquels ils sont inscrits.

Ceux qui ne s'étant pas présentés ou ayant été ajournés à l'examen, ne fréquentent pas de cours, ne peuvent pas résider à Louvain *(Art. 49)*.

Les étudiants externes qui sont empêchés d'assister aux leçons doivent en informer le Vice-Recteur chargé de la discipline *(Art. 53)*.

Ils sont admis à fréquenter les cours que ceux qui ont été portés au rôle des étudiants, conformément aux prescriptions du Titre I, et qui sont munis de leur carte d'entrée *(Art. 55)*.

UNIVERSITÉ CATHOLIQUE DE LOUVAIN

ANNÉE ACADÉMIQUE

1922-1923.

M. Tieleman, Edmond

de Waterland-Oudeman

ayant promis d'observer le Règlement de l'Université, a été inscrit (n° 368)

1°) pour suivre les Cours de la Faculté de ~~[illegible]~~ Phil. Lett.

(grade) Cand. ~~[illegible]~~ germanique

(année d'études) ~~2e~~ 1e

pour la première ou ~~la seconde~~ fois

(régime linguistique) flamand

2°) une seconde fois, en

sans devoir en fréquenter les cours ;

3°) pour suivre les cours libres suivants :

Louvain, le 28 Septembre 1922.

LE RECTEUR.

UNIV. CATH. LOVANIENSIS
Sedes Sapientiae
1425

100 500

LE SECRÉTAIRE.

Inschrijving aan de Université Catholique de Louvain op 28 september 1922. Zoals te zien is dacht men dat hij verder zou studeren voor geneesheer.

Naturelles préparatoires à la Médecine." Het is tegen zijn zin dat hij geneeskunde studeert, maar thuis overtuigt men hem het toch maar eens te proberen. Hij eindigt zijn jaar met *satisfaction.* Toch verbaast hij een van zijn professoren met zijn kennis van de botanie. Edmond kent namelijk van nagenoeg alle inheemse planten de wetenschappelijke en Nederlandse naam alsook de dialectbenaming. "Daar doe ik mijn hoed voor af", zei de professor die nieuwsgierig was naar het waarom. "Zomaar, omdat het mij interesseert," luidt het antwoord.

Kort nadat het academiejaar 1922-1923 is gestart, schakelt hij over naar Germaanse filologie wat hem heel wat beter ligt, want hij eindigt het academiejaar jaar met *grande distinction.* Ook het jaar daarop volgt grote onderscheiding. In Leuven verblijft hij op kamers in het Klein Begijnhof. Financieel hoeft hij zich blijkbaar geen zorgen te maken, hij laat zelfs naamkaartjes drukken waarop niet alleen zijn Leuvense adres, maar ook *het Kapelhof* te Watervliet wordt vermeld[16].

STUDENTENLEIDER IN HET MEETJESLAND

Edmond is niet alleen een knap student, ook is hij, net als zijn vader, zeer sociaalvoelend. In het studentenleven speelt hij een actieve, leidende rol. Reeds in 1920 is hij leider of *hoofdman* van de studentenbond van het gewest Meetjesland die ressorteert onder de Katholieke Oost-Vlaamsche Studentenbond, *afdeeling Verlofbonden.* Op zaterdag 18 september 1920 reist de Vlaamschen Studentenbond van Eeklo in groep en met het vaandel naar Antwerpen om er het tienjarig bestaan van het Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond, afdeling Antwerpen, mee te vieren.

De bedoeling van de studentenbond wordt duidelijk omschreven in een uitnodiging die naar alle leden wordt gestuurd naar aanleiding van een gouwdag die op 5 september 1922 in Eeklo wordt georganiseerd: trouw blijven aan en het standpunt van het A.K.V.S. bewaren, "*katholiek Vlaamsch buiten alle politiek en dit is de eenige mogelijke oplossing, op het oogenblik, die de Studentenbeweging heeft onttrokken aan innerlijke verdeeldheid, haar de mogelijkheid heeft geschonken hare krachten te ontwikkelen tot heil van Vlaanderen en aldus heeft bewerkt dat ook in Studentenrangen - naar de mate van de noodzakelijkheid - tucht heerscht.*"

Op de gouwdag voeren gerenommeerde Vlaamse voormannen het woord: pater Jules Callewaert houdt de kanselrede tijdens een plechtige mis in de kerk van de paters minderbroeders - in die jaren toch lichtjes provocerend - en in de Katholieke Kring zijn Cyriel Verschaeve en advocaat Juul Storme de feestredenaars. Er wordt een optocht door de stad gehouden, en in de namiddag wordt door de Studentengilde Eecloo Koning Oidipos vergissingen opgevoerd[17].

In 1923 is Edmond bestuurslid van de Katholieke Vlaamsche Studentengilde Eikels worden Boomen, afdeling Voor God en Vlaanderen

uit Assenede. Op dinsdag 11 september 1923 richt de gilde een *Studentenbedevaart - vergadering* in naar de kapel van O.-L.-Vrouw van Stoepe te Ertvelde, "*t moederke van ons jongere diet.*" 's Voormiddags wordt vergaderd in het Ertveldse gemeentehuis waar het woord gevoerd wordt door onder andere Tony Herbert en waar Raf Van Hulse[18], een goede vriend van Tieleman, enkele Vlaamse gedichten voordraagt. Edmond kent Tony Herbert ook vrij goed, reeds van in 1921 heeft hij in Leuven nauwe contacten met deze studentenleider die in 1924 het consilium abeundi krijgt wegens protest tegen de academische overheid[19]. Onder het zingen van Vlaamse strijdliederen, maar ook het Magnificat, trekken de studenten naar Stoepe waar ze de ommegang doen en waar de bedevaart wordt afgesloten met een lof. "*Door bede en werk, wordt Vlaanderen sterk*", aldus het devies van deze bedevaart[20].

Van de Katholieke Vlaamsche Studiekring De Viking, die de studenten van Watervliet en omliggende verenigt en diverse activiteiten organiseert, is Edmond ook al een der belangrijkste bestuursleden. Samen met Raf Van Hulse, Berten De Mulder[21], Firmin Van de Poele en andere studenten, worden openluchtspelen opgevoerd die door het publiek erg worden gesmaakt. In juni en augustus van 1927 vertoont de kring in verschillende Meetjeslandse gemeenten het treurspel Jozef in Dothan van Vondel. Raf Van Hulse, *den gekenden declamator*, maakt een moderne versie van het stuk en krijgt daarvoor veel lof toegezwaaid: "*Gij hebt ons schoone, zuiver Vlaamsche volk eens iets fijns laten smaken en genieten*", aldus een commentaar in 't Getrouwe Maldeghem[22]. Via deze studentenkring en de toneelvoorstellingen maakt Edmond kennis met Germaine Dessomviele uit Watervliet die hij reeds kent vanuit zijn collegejaren. Tussen beiden groeit een prille liefde.

HET ALGEMEEN KATHOLIEK VLAAMSCH HOOGSTUDENTENVERBOND

In Leuven is Edmond eveneens nauw betrokken bij het Vlaamse studentenleven, we vermeldden reeds zijn contacten met studentenleider Tony Herbert. Tieleman verblijft nauwelijks enkele weken in Leuven of hij is al bestuurslid van het Algemeen Katholiek Vlaamsch Hoogstudenten-verbond dat om de twee jaar een overkoepelend studentencongres inricht[23]. Het clubleven an sich trekt hem weinig aan, hij vindt het te banaal en te oppervlakkig. De verbondsvergaderingen daarentegen woont hij trouw bij: hij luistert er geboeid naar befaamde sprekers men kan er zijn Vlaamse hart ophalen. Bij studentenoptochten is Tieleman steeds van de partij: men ziet hem steeds opstappen in de eerste rijen, achter de fanfare, een zware wandelstok in de hand en Vlaamse liederen zingend[24].

Voor de landdag van 29 augustus 1923 te Gent is Tieleman verantwoordelijk voor "*het 3de punt van de Afdeeling der Normalisten dat loopt over 't Nationalisme*". Tieleman vindt het heel belangrijk dat ook de toekomstige onderwijzers worden betrokken bij de Vlaamse studentenbeweging.

"*Van ongemeen groot belang is voorzeker het gebaar dat besloten ligt in het initiatief nemen vanwege het AKVS om op dezen landdag voor het eerst een bizondere aandacht te wijden aan de stiefkinderen of beter aan de alleenloopers van de Vlaamsche Studentenbeweging De normalisten nemen in de rangen van het Vlaamsche Studentenschap een heele aparte plaats in. Ze hebben een gansch andere mentaliteit dan onze humaniora-studenten. Ze staan dichter bij 't werkelijke leven, ze zijn meer onmiddellijk gewezen op 't vraagstuk der broodwinning, dikwijls uitsluitend op deze materieele aangelegenheid gewezen van huis uit. Het complex van deze factoren heeft meegebracht dat de normalisten later en trager het ideaal van de Katholieke Vlaamsche Studentenbeweging voor hun geest en hart geboren worden,*" aldus zijn intentieverklaring[25].

Met de Pinksterdagen contacteert Tieleman Jozef Goossenaerts om daarover een lezing te komen houden of om in een vervangend spreker te voorzien. Goossenaerts belooft persoonlijk naar Gent te zullen komen. Daar er "*een soort Congresboekje zal uitgegeven worden met de schema's van de inleidingen tot de besprekingen in de verschillende afdelingen*" dat op de Landdag zal worden verkocht, en daar Goossenaerts eind mei nog niets van zich heeft laten horen, schrijft Edmond hem op 1 juni 1923 een briefje, waarin hij vraagt dat "*zoo gauw mogelijk een schema van uw hand (of van den Heer die U ons zoudt ter hand doen) ons toegestuurd worde*". En Tieleman zet de bedoeling van de bespreking achteraf nog eens uiteen: "*Ik moet er nog eens op steunen dat die bespreking meer bedoeld is als peillood, niet zoozeer als overreding, een zoveel mogelijk objectief voorstellen van het Princiep (b.v. Vlaamsche Volk met zijn consekwenties) opdat daarop een kleine gedachtenwisseling zou kunnen geschieden waardoor 't Sekretariaat dan zou kunnen inzien hoe het staat met de opinie van zijn leden.*" De toon van de brief is er een van jeugdig idealisme voor de Vlaamse zaak. Goossenaerts laat het echter afweten: hij zit met de nasleep van een begrafenis en ook het feit dat Wies Moens *naar 't kamp is*, werkt terneerdrukkend. "*Voor mij is 't niet mogelijk.*" antwoordt

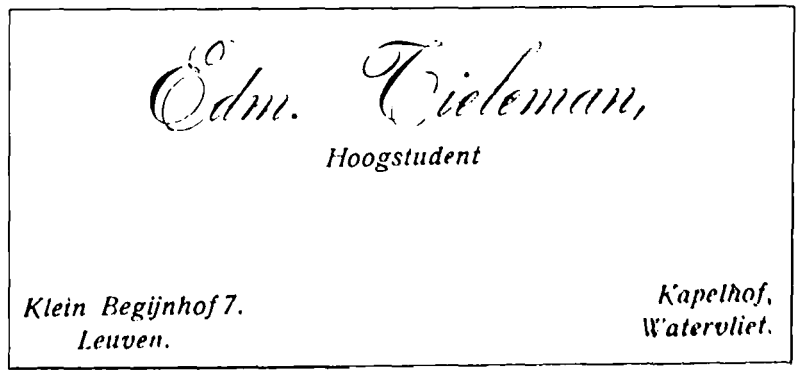
Edm. Tieleman,
Hoogstudent
Klein Begijnhof 7.
Leuven.
Kapelhof,
Watervliet.

Naamkaartje van hoogstudent Edmond Tieleman

hij en hij raadt Tieleman aan contact op te nemen met Berten D'Haese of met Berten Pil[26]. Na veel moeite vindt Tieleman een drietal sprekers : E.H. Valckaert uit Mechelen die de "*Rol van de normaalscholen in de Studentenbeweging*" voor zijn rekening neemt, leraar Bauwenaerts uit Ukkel die "*De rol van de Normalisten in de Vlaamsche Beweging*" belicht en een derde, niet genoemde spreker die het heeft over "*Hoe de radicale Katholieke Vlaamsche gedachte blijven volgen?*"

Tieleman is heel tevreden over de resultaten van deze afdeling: "*De normalisten hebben hun eigen afdeeling gehad, ze hebben er veel kunnen leeren en hopen wij, er de overtuiging en de geestdrift uit meegebracht intensief te werken in de hun aangeduide werking : 1. om hun rol in de studentenbeweging te spelen, 2. om hun taak later als onderwijzer eerlijk en heerlijk te volbrengen. Normalisten voorwaarts op die baan voor Vlaanderen en Christus*"[27].

Na dit eerste contact worden Edmond Tieleman en Jozef Goossenaerts heel goede vrienden, die mekaar nooit meer uit het oog zullen verliezen.

EEN VERBODEN BETOGING

Op het programma van de studentencongressen staat steevast de eis voor de Vervlaamsing van de Gentse universiteit, het is een populair en specifiek strijdpunt, niet exclusief voorbehouden aan de studentenbeweging want na de Eerste Wereldoorlog eist heel Vlaanderen waarop het recht heeft: Vlaams in het leger, Vlaams in het middelbaar onderwijs, Vlaams in de administratie, een Vlaamse universiteit in Gent. Vlaams in Vlaanderen, Frans in Wallonië, het wordt een populaire uitdrukking.

Het Eeklose college is, net als de meeste colleges overigens, volledig verfranst. Pas na de Eerste Wereldoorlog worden enkele toegevingen gedaan; er verschijnt bijvoorbeeld een tweetalig palmares. Waarschijnlijk is het in Eeklo dat de kiem wordt gelegd voor Edmonds Vlaamse overtuiging die hij zijn hele verdere leven meedraagt, want ook in het college leeft - min of meer in de illegaliteit - een echt Vlaamsgezinde studentenkern[28]. In Leuven blijft Edmond, zoals vermeld, niet aan de kant staan, maar steunt hij op actieve wijze de gerechtvaardigde Vlaamse eisen. Ongetwijfeld is hij en van de duizend aanwezigen die op 9 november 1922 deelnemen aan de *geestdriftige betooging te Leuven* waar, in een bomvolle Eden-schouwburg, De Swarte, senator Carnoy, advocaat Van Dieren en professor Daels het woord voeren ten voordele van de vernederlandsing van de Gentse universiteit[29].

In de Kamer worden woelige en verhitte debatten gehouden over hetzelfde thema en heel wat gemeentebesturen en verenigingen zenden hun eis voor een Vlaamse universiteit aan de regering. Op zondag 5 november 1922 betogen 3000 Vossen te Gent, in Aalst en Oostende worden indrukwekkende meetings georganiseerd.

Een reactie van Franstalige zijde tegen al dat Vlaamse protest kan niet uitblijven. De Gentse liberale bourgeoisie besluit op zondag 19 november eveneens op straat te komen. Echt verontrust is die wel niet, want op 8 november 1922 wordt de liberaal Pierre Nolf door eerste minister Theunis aangesteld als nieuwe Minister van Wetenschappen en Cultuur, van hem hebben ze niet veel te vrezen. Maar toch, een betoging waarin de Vlaamse eisen aan de kaak worden gesteld, zou geen kwaad kunnen. De liberale kranten spelen het link en stellen dat "*een Vlaamsche hoogeschool de vernietiging van 's lands eenheid betekent, de betoging van 19 november zal op een schitterende manier de onverschrokken verkleefdheid der Vlamingen aan het Belgisch Vaderland uitroepen en bewijzen. De opperste belangen van België dienen gevrijwaard te blijven. Wij keuren af: de totale, gedeeltelijke of trapsgewijze vervlaamsching onzer Fransche hoogeschool die de Vlaamsche bevolking op eenen ondergeschikten trap zal brengen*"[30].

Dat op affiches en strooibiljetten geschreven staat dat de Belgische eenheid in gevaar wordt gebracht door de Vlaamse eis om hoger onderwijs en dat er steevast verwezen wordt naar de von Bissing-universiteit, wordt in alle Vlaamse kranten schandalig gevonden, het *Franskiljonsch volksbedrog* wordt *ontmaskerd*, met de *Gentse ultra-nationalistische leugenbetooging* wordt de draak gestoken. Veel kranten verwijzen naar de uitspraak van koning Albert I die de Vlamingen gelijkheid beloofde *in rechte en in feite*. Enkel het socialistische Vooruit distantieert zich van "*het betoogen voor eene zaak als ondergeschikt aan onze grondbeginselen zelf, taal- en rassenstrijd zijn kwesties waaraan het proletariaat niet mag meedoen*"[31].

De Fronters, Vossen en verschillende studentenverenigingen willen op dezelfde dag betogen, maar dat wordt hen verboden door de Gentse burgemeester omdat ze zogezegd geen parcours kenbaar maken. Toch arriveren er in de vroege morgen ongeveer 2000 tegenbetogers in het Sint-Pietersstation, waaronder een flinke delegatie uit Leuven met in hun rangen Edmond Tieleman.

De ongeveer 5000 franskiljonse betogers worden langs het hele parcours uitgejouwd. De "*mooie heertjes en damen in pels ingeduffeld*" krijgen scheldwoorden naar het hoofd geslingerd "*voor hun gemeene uitdaging en het gebruik van versleten politieke dwangmiddelen uit de politieke doos van een halve eeuw geleden.*" Scholen, fanfares en arbeiders worden quasi verplicht mee op te stappen. Sommige directeurs hebben hun werkvolk daarvoor zelfs betaald[32]. Ook worden de betogers hier en daar onthaald op paardenvijgen, achtergelaten door paarden van de rijkswacht. Als op een bepaald ogenblik een verdacht projectiel tussen de betogers terechtkomt, deinzen deze verschrikt achteruit: "*N'est ce pas une bombe? Avec les frontistes, on sait jamais...*"[33]. In de Vlaanderenstraat, Posthoornstraat, Veldstraat en Bennesteeg ontstaan relletjes waarbij enkele ruiten sneuvelen en de nationale driekleur het moet ontgelden. Enkele politieagenten raken in paniek en trekken hun revolver.

Eén is daarbij zo onhandig dat hij zichzelf een kogel door het hoofd schiet, gelukkig zonder veel erg. De betoging eindigt in een complete chaos.

De hele namiddag blijft het onrustig in Gent. Betogers en ordehandhavers spelen een kat- en muisspelletje in de nauwe straatjes van de stad. Een vijftigtal personen worden opgeleid en er worden ook enkele tientallen processen-verbaal opgesteld, onder andere tegen Edmond Tieleman.

In de week daarop verschijnen in alle Vlaamse kranten vernietigende commentaren, vooral de duidelijke haat tegen als wat Vlaams is, wordt aangeklaagd. "*Welken naam geven wij die wilde beesten, dat gemeen gespuis, welke op vrouwen spuwen en ouderlingen sloegen en uit volle borst riepen: Weg met België? Zijn dat de toekomstige leerlingen eener Vlaamsche Hoogeschool?*" schrijft bijvoorbeeld de franskiljonse Gazette van Gent[34]. Op een van de spandoeken was te lezen: "*44 ten honderd der Vlamingen zijn ongeletterd. Zijn zij het welke een Vlaamsche Hoogeschool moeten hebben?*"[35]. Het mooiste staaltje van Vlamingenhaat lezen we in *Le Bien* Public: "*Ce n'est pas beau, le Flamingantisme. Figures convulsionées et blêmes de rage, l'écume aux lèvres, les jeux fous, bouches lançant des crachats et vociférant au passage des dames et jeunes filles les injures les plus ignobles. Arm Vlaanderen*"[36]. Maar Vlaanderen mag de toekomst optimistisch tegemoet zien: "*Wat ook wordt aangevangen ertegen, de Hoogeschool van Gent zal worden vervlaamscht. Geheel ons volk is tegen hun beweging en voor de vervlaamsching. Ze komt er*"[37].

Voor Edmond Tieleman krijgt de betoging uiteraard nog een staartje. Op 20 januari 1923 moet hij voor de politierechtbank verschijnen, "*beticht van te Gent den 19 november 1922 deel genomen te hebben aan eenen stoet door den Burgemeester verboden.*" Hij wordt veroordeeld tot het betalen van een geldboete, maar gaat tegen het vonnis in beroep. Op 22 maart 1923 verschijnt hij opnieuw, de afloop van de zaak is ons onbekend. Wat we wel weten is dat ze thuis helemaal niet opgezet waren met wat hun zoon in Gent had uitgespookt[38].

NAAR GENT

EEN MERKWAARDIGE OVERSTAP

In september 1924 neemt Edmond Tieleman een vrij merkwaardige beslissing: voor zijn licenties laat hij zich inschrijven aan de Gentse Universiteit. Voor deze overstap zijn verschillende redenen aan te geven.

Bij het begin van het academiejaar 1924 worden enkele cursussen aan de Gentse universiteit in het Nederlands gegeven. Alhoewel aan Vlaamse kant de zogenoemde Nolf-barak wordt geboycot, is het toch een kaakslag voor de Franstaligen die de almacht van het Frans in Gent zien verloren gaan.

Heel wat Vlaamse studenten laten zich inschrijven op de Franse taalrol, om aldus het onzinnige van het systeem aan te tonen. Het Algemeen Vlaamsch Studentenverbond, maar ook het Katholiek Vlaamsch Studentenverbond roepen op tot een boycot van het systeem, ook Tieleman volgt die. Het gevolg van dit alles is dat er in 1924 slechts 56 studenten het Vlaams regime volgen.

Een andere reden die wordt opgegeven voor de Gentse overstap is dat Tieleman later, in het onderwijs, kans maakt om zowel in het katholieke als in het officiële net te worden aangenomen, hij studeerde namelijk zowel aan een katholieke als aan een neutrale universiteit.

Een derde reden voor de overstap naar Gent is misschien dat Tieleman zich niet wil of kan neerleggen bij bepaalde beslissingen van de Leuvense academische overheid die steevast in het nadeel van de Vlaamse studenten worden genomen. Leuven is in de jaren na de Eerste Wereldoorlog een vrij woelige stad: amnestiebetogingen voor activisten, de August Borms - hulde op 10 februari 1924, Gent, maar vooral het feit dat het KVHV de nationalistische toer opgaat en zelfbestuur voor Vlaanderen eist, lokt angstige reacties uit bij zowel Franstalige studenten als de overheid. Misschien vindt Edmond het wel verstandiger uit het oog van de storm te blijven[39]. In Gent verblijft hij op kamers aan de Meersstraat, tussen de Kortrijkse Steenweg en het Maria Hendrikaplein[40].

Vooraleer de cursussen herbeginnen willen Tieleman en Gerard Haes, die eveneens naar Gent trekt, toch eventjes kennismaken met hun nieuwe professor, de toen reeds befaamde Jozef-Frederik Vercoullie. Nadat de meid hen had binnengelaten in een spreekkamertje, maakte de professor zijn entree, gehuld in een versleten kamerjas. Onze twee vrienden worden uitgenodigd te gaan zitten, en de verstrooide professor, die in de waan verkeert dat er een stoel achter hem staat, zet zich ook neer, maar valt pardoes neer op de grond. Beide studenten reppen zich om de professor uit zijn netelige toestand te helpen, van een ernstig gesprek komt vanzelfsprekend niets meer terecht, met moeite kunnen de twee vrienden een lachbui onderdrukken. Bij het buitenkomen hoort men Edmond straten ver schaterlachen[41].

DOCTOR IN DE GERMAANSE FILOLOGIE

Zijn "*première épreuve au doctorat en philologie germanique*" legt Tieleman af op 11 juli 1925, Vlaanderens nationale feestdag[42]. De commissie is samengesteld uit de professoren Vercoullie, Van de Woestyne, Polderman, De Backer en Colle. Ook hier behaalt Tieleman, samen met Robert Claeys uit Oostende, grote onderscheiding, "*tous deux présentaient des matières relatives à l'anglais ainis que l'histoire de la philiosophie moderne*" staat in het juryverslag.

Om zijn Engels wat bij te schaven verblijft Tieleman, samen met zijn kompaan Gerard Haes uit Lembeke die hij nog kent vanuit zijn col-

legetijd, gedurende de verlofperiode een tijdlang in Londen, waar hij een vakantiecursus Engels en Engelse cultuurgeschiedenis volgt aan de universiteit. De grootstad trekt hem niet aan, de zondagen worden doorgebracht in het typisch Engelse landschap tussen Londen en Oxford, te Richmond, langs de oevers van de Theems tot Eton. Voor Edmond is het een buitengewoon genoegen te zien hoe men de knoestige eeuwenoude bomen, overal verspreid in de weiden en velden, gewoon laat sterven van ouderdom in plaats van ze te vellen[43]. Heel zijn leven lang is hij een kind van de natuur gebleven.

Het jaar nadien, op 10 juli 1925 legt Edmond zijn tweede doctoraatsproef af. De examencommissie ziet er dan uit als volgt:
- voor alle kandidaten:
  Vercoullie: vergelijkende grammatica en Vlaamse auteurs
  Roegiers: geschiedenis van de pedagogie
  Van de Woestyne: Vlaamse literatuur
- voor Edmond Tieleman (en enkele andere studenten):
  Van de Woestyne: Vlaamse literatuurkritiek
  Van Langenhove en De Backer: Engelse auteurs (middeleeuwen en moderne tijd)
  De Backer: geschiedenis van de Engelse letterkunde
  Blancquaert: dialectologie

Na deliberatie besluit de faculteit dat de vier *récipiendaires* die examen hebben afgelegd, toegelaten worden tot *l'épreuve finale*. De vier kandidaten zijn: Robert Roemans uit Gent, Robert Claeys uit Oostende, Gerard Haes uit Lembeke en Edmond Tieleman.

Op maandag 12 juli 1925 verdedigt Tieleman, in openbare zitting, zijn verhandeling over "*De vrome literatuur (ascetisch-mystisch) in de Zuidelijke Nederlanden in de XVIIe eeuw.*" Met zijn dissertatie betreedt Tieleman zo goed als onbekend studieterrein, hij wacht er zich dan ook voor om "*op grond van een enkele studie op een onafzienbaar en bijna gansch onontgonnen veld hier een definitief besluit te formuleren aangaande het geestesleven van onze voorvaderen in de XVIIe eeuw.*" Toch meent hij "*een korte bijdrage tot de kultuurgeschiedenis van ons land te hebben geleverd die voor de litteraire geschiedenis hoop ik, niet van belang zal ontbloot zijn, vermits zij het milieu en de diepste ondergrond van de XVIIe eeuwsche literatuur in de Zuidelijke Nederlanden iet of wat beter bekend zal gemaakt hebben*"[44]. Edmond krijgt grote onderscheiding en wordt, samen met Robert Roemans en Gerard Haes, door professor Vercoullie, deken van de faculteit, uitgeroepen tot "*docteur en philosophie et lettres, groupe: philologie germanique*"[45]. Alhoewel hij er niet mee te koop loopt, is hij zijn hele leven lang fier op zijn doctorstitel.

LESGEVER IN WALLONIË

Het "*gezegend examen en de gezegende dissertatie*" hebben de kersverse doctor algeheel verzwakt, het duurt maanden vooraleer hij

weer de oude is. "*Zoals U weet heb ik een lange tijd ziek geweest, oververmoeid en verzwakking van zenuwen*", laat hij Goossenaerts weten. Begin 1927 is hij echter hersteld en wordt het uitkijken naar een job in het onderwijs. Een brief die hij in juli 1926 aan de minister van Kunsten en Wetenschappen schrijft en waarin hij solliciteert naar een benoeming als studiemeester of leraar Engels of Nederlands, blijft onbeantwoord. In het atheneum van Gent komen enkele plaatsen vrij, Edmond "*maakt jacht op die plaatsen*" en roept daarbij de hulp in van Goossenaerts die les geeft in dat atheneum: "*Kunt U niets voor mij doen, 't zij rechtstreeks, 't zij onrechtstreeks. Ik zou Ued. er zeer dankbaar voor zijn. Indien ik geen plaats aan een Staatsatheneum vooralsnog kan verkrijgen, weet U me soms van niets, al ware 't maar een voorlopige betrekking. Met de hoop dat U U mijn zaak zult aantrekken, bied ik U mijn gevoelens van echte hoogachting aan*"[46]. Goossenaerts laat Tieleman niet in de steek en wendt zijn invloed aan, met aanvankelijk een enigszins pover resultaat; op 25 maart 1927 komt er een eerste telegram van het ministerie waarbij Edmond een interim van 10 dagen wordt aangeboden aan de Rijksnormaalschool te Gent. Daar blijft het voorlopig bij. In september klopt Tieleman opnieuw aan bij Goossenaerts. Opnieuw vraagt hij een woordje te doen op het ministerie om toch tenminste in oktober een betrekking te krijgen, "*een jaar op de klavers lopen zal toch al genoeg zijn, gaat zelf eens naar Brussel*," vraagt hij Goossenaerts[47]. In oktober van hetzelfde jaar is hij nog enkele weken studiemeester aan het Antwerpse atheneum en op 15 november 1927 wordt hij voorlopig aangesteld als leraar in het atheneum

OP 28 JULI 1930
WORDT TE WATERVLIET HET
HUWELIJK INGEZEGEND
VAN
GERMAINE DESSOMVIELE
MET
EDMOND TIELEMAN
DOCTOR IN DE WIJSBEGEERTE & LETTEREN
MIJNHEER & MEVROUW
A. DESSOMVIELE-DE SMET
MIJNHEER & MEVROUW
CH. TIELEMAN - DOSSCHE
WATERVLIET

Trouwbericht van Edmond Tieleman met Germaine Dessomviele

van Bouillon. De demarches van Goossenaerts hebben tenslotte dan toch resultaat. Wallonië heeft nauwelijks germanisten, vandaar dat er heel wat Vlaamse doctoren les geven aan Franstalige athenea of colleges. Van Bouillon gaat Edmond in september 1929 naar Neufchateau om tenslotte op 23 november 1929 aangesteld te worden als waarnemend leraar aan het atheneum van Ath. Tieleman gaat er wonen aan de Chemin vert, even buiten het stadscentrum.

Ondanks de verre afstanden blijven de contacten met het Meetjesland tijdens zijn Waalse periode vrij intens; familie, vrienden en kennissen worden niet vergeten. Tijdens de vakantieperiodes haast Edmond zich terug naar het Meetjesland om er met volle teugen te genieten van het weidse polderlandschap. Hij maakt lange wandelingen en fietstochten, zijn gezondheid vaart er wel bij. En vanzelfsprekend is er ook het gezelschap van verloofde Germaine, met wie hij vanuit Wallonië een drukke correspondentie voert. Edmond schrijft haar niet alleen brieven, maar ook gevoelige liefdesgedichten. Op 28 juli 1930 treedt het paar te Watervliet in het huwelijk, beiden zijn 28 jaar oud.

Van de Chemin vert in Ath verhuist het gezin naar de Rue de la Trahison, een rustige straat, ook even buiten het stadscentrum. Op 22 mei 1931 wordt Jo(hanna) geboren en in 1933 ziet Jan het levenslicht. Het gezin blijft tot in september 1935 in Ath wonen.

Huwelijksfoto van Edmond Tieleman met Germaine Dessomviele

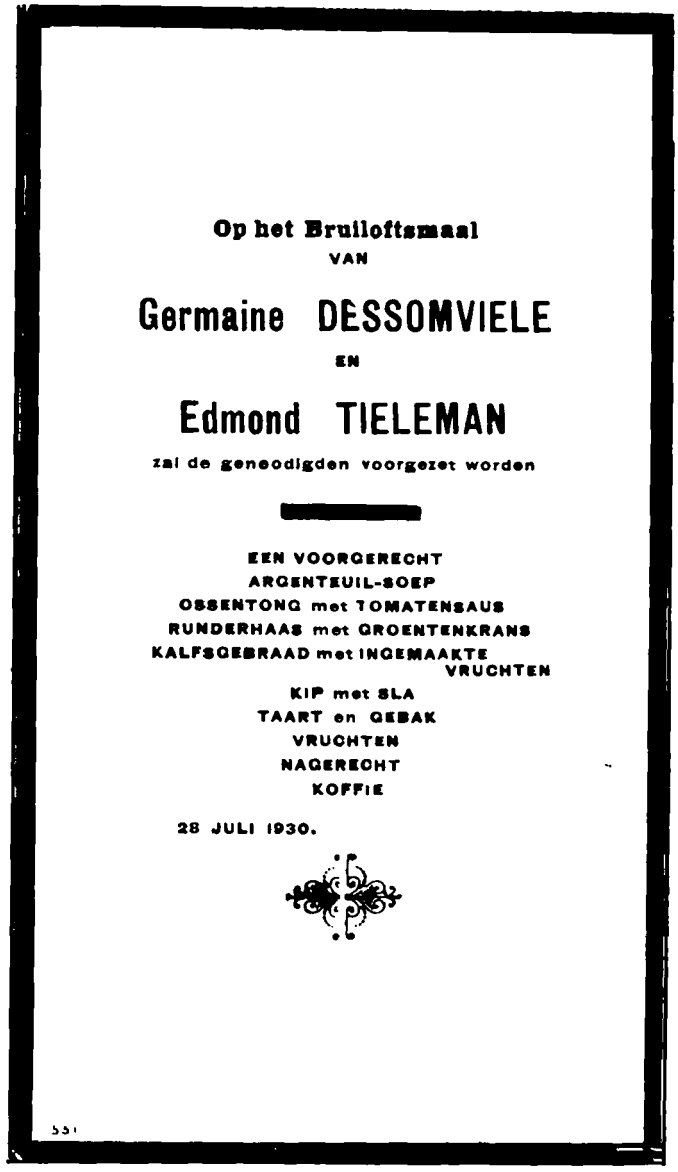

Op het Bruiloftsmaal
VAN

Germaine DESSOMVIELE

EN

Edmond TIELEMAN

zal de geneodigden voorgezet worden

EEN VOORGERECHT
ARGENTEUIL-SOEP
OSSENTONG met TOMATENSAUS
RUNDERHAAS met GROENTENKRANS
KALFSGEBRAAD met INGEMAAKTE VRUCHTEN
KIP met SLA
TAART en GEBAK
VRUCHTEN
NAGERECHT
KOFFIE

28 JULI 1930.

Menu van het bruiloftsmaal

Edmond koestert jarenlang de droom om benoemd te worden aan een Vlaams atheneum. Zijn pogingen daartoe kennen niet het minste resultaat, alhoewel hij van allerlei vacatures trouw op de hoogte wordt gehouden door Goossenaerts. In december 1930 lijkt hij alle hoop te hebben opgegeven, "*tegenwoordig ben ik nogal honkvast*," schrijft hij. Na een zoveelste tip van zijn vriend, ditmaal over een vacature in Gent, reist Tieleman naar Brussel om te informeren naar de *chaire* die in de Gentse Handelsschool vacant komt. Op het ministerie kan men geen informatie kwijt, men belooft enkel aan Tieleman te denken. "*Hou een oogje in 't*

zeil." vraagt hij zijn vriend[48]. Tot het hem in 1934-1935 ernstig wordt, hij wil namelijk niet dat zijn kinderen een Franstalige lagere school doorlopen. Op 17 september 1935 schrijft hij: *"Tot nu toe zit ik nog steeds te Ath. De heer Adam* (een ambtenaar van het ministerie?) *zei me dat er te Oostende geen germanist moest komen, dat hij me wellicht naar Aalst zou sturen. Verder geen nieuws. Ik wanhoop niet"*[49]. Kort daarna krijgt hij dan eindelijk een plaats aangeboden in het atheneum van Antwerpen. Het gezin verhuist naar Ekeren en op 2 oktober staat Edmond voor de klas in Antwerpen. Een van de weinige zaken die hij van Wallonië heeft overgehouden is, naast zijn perfecte kennis van de Franse taal, lekker eten, hij is in *het Walenland* zoals hij Wallonië steevast noemt, een echt gourmand geworden die een stukje wild erg apprecieert, ondanks een eerder zwakke maag en gevoelige lever.

SECRETARIS VAN DE VLAAMSCHE PHILOLOGENCONGRESSEN

Het eerste Vlaams Taal- en Geschiedkundig Congres van Antwerpen in 1910 wordt als stichtingscongres van de Vlaamsche Philologencongressen aangezien. Vanaf 1910 tot in 1983 wordt dit congres om de twee jaar georganiseerd in een Vlaamse stad. Samen met nog andere congressen, wordt het filologencongres tijdens het interbellum een deelcongres van de overkoepelende Vlaamsche Wetenschappelijke Congressen. Stuwende kracht achter deze groots opgezette organisatie is Jozef Goossenaerts. De strijd voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit zorgt ervoor dat de wetenschapsbeoefening in eigen taal in Vlaamse intellectuele middens als een dringende noodzaak wordt aangevoeld. De onvermoeibare Goossenaerts slaagt erin van de Vlaamsche Wetenschappelijke Congressen hoogstaande wetenschappelijke, en expliciet Vlaamse manifestaties te maken[50].

Tieleman zelf is altijd erg geïnteresseerd geweest in filologie, de Vlaamsche Philologencongressen woont hij trouw bij en hij neemt ook regelmatig deel aan Nederlandse filologencongressen. In april 1922 treffen we hem aan op het congres in Leiden en in 1925 vertegenwoordigt hij in Groningen de Vlaamsche Philologencongressen in vervanging van prof. dr. Vercoullie die belet geeft wegens tijdsgebrek[51].

Voor Goossenaerts, niet alleen algemeen voorzitter van de Vlaamsche Wetenschappelijke Congressen, maar daarenboven ook nog secretaris van de Vlaamsche Philologencongressen, wordt het allemaal een beetje te veel. Het is dan ook niet verwonderlijk dat hij in 1930 Tieleman vraagt het secretariaat van het filologencongres op zich te nemen. Vanzelfsprekend aanvaardt Tieleman, Goossenaerts heeft hem immers ook nog nooit in de steek gelaten. Echter, de *Mussoliniaansch-dictatoriale* manier waarop hij Tieleman tot secretaris heeft gebombardeerd, bezorgt deze laatste scrupules en ook vreest hij voor jaloezie bij andere bestuursleden. Edmond is vooral beducht voor de reactie van prof. Vercoullie. *"Moest hij mij niet aanstellen, of stelt U hem op de hoogte van uw ukaze?"*, vraagt Edmond zich bezorgd af[52].

Goossenaerts is echter gebrouilleerd met Vercoullie in verband met een zakelijke affaire, en dus brengt hij hem liever niet persoonlijk op de hoogte van zijn beslissing[53]. Tieleman gaat dan zelf maar naar Vercoullie. Hij treft zijn gewezen professor *zeer kregelig aan*, maar deze neemt toch vrede met de aanstelling van zijn vroegere student. Omtrent het voorzitterschap voor het komende filologencongres, dat blijkbaar ook ter discussie staat, "*ben ik van een kale reis thuisgekomen.*" Vercoullie, 70 jaar oud, is al jarenlang voorzitter en wil blijkbaar van de doorgevoerde hervorming gebruik maken om ontslag te nemen. Een beetje zenuwachtig laat Tieleman dit aan Goossenaerts weten en insisteert om het vraagstuk van het voorzitterschap binnen de kortste keren opgelost te krijgen, de tijd dringt. Goossenaerts wil Tieleman dan ook nog als waarnemend voorzitter aanstellen. In een brief aan dr. Jules Persyn alludeert Edmond daar op. Hij begeeft zich in januari 1930 naar Gent waar hij Persyn, die er een voordracht over Gezelle houdt, hoopt te ontmoeten om hem te spreken over het "*Vlaamsche Philologencongres waarvan ik voorlopig voorzitter ben.*" Beide heren lopen elkaar mis, en Tieleman schrijft dan een brief waarin hij Persyn om een onderhoud vraagt over de kwestie[54]. Gelukkig komt prof. Vercoullie op zijn beslissing terug en aanvaardt hij opnieuw het voorzitterschap, waarmee een netelig probleem van de baan is[55].

HET TIENDE VLAAMSCH PHILOLOGENCONGRES (ANTWERPEN, 25-27 APRIL 1930)

De aanvankelijke scrupules van Edmond verdwijnen als sneeuw voor de zon: "*'k Heb mijn pen al eens duchtig gewet en links en rechts geschreven,*" laat hij Goossenaerts weten. De nieuwe secretaris vliegt er inderdaad in. Voor het tiende Vlaamsche Philologencongres, dat van 25 tot 27 april te Antwerpen wordt georganiseerd, dient hij immers tientallen contacten te leggen en afspraken te regelen.

Het filologencongres is slechts één van de acht congressen die onder de overkoepelende naam *Wetenschappelike Kongressen 1930* in Antwerpen worden gehouden. Een *Gezamenlike Regelingscommissie*, samengesteld uit vertegenwoordigers van die "*Kongressen waarvan er reeds twee zijn gehouden,*" staat in voor de algemene organisatie en telt 14 leden. Algemeen secretaris is dr. Jozef Goossenaerts. Namens de Philologencongressen zijn dr. J. Vercoullie, dr. Tieleman en J.J. Van Hauwaert vertegenwoordigd, respectievelijk voorzitter, secretaris en penningmeester[56].

Daarnaast wordt voor ieder congres een *Plaatselijke Regelingscommissie* in het leven geroepen. Voorzitter van deze commissie voor het Antwerpse congres van 1930 is dr. Willy Peremans, die samen met drie ondervoorzitters, een secretaris, twee hulpsecretarissen, en een penningmeester voor een vlekkeloze organisatie zorgt. In deze plaatselijke commissie zijn alle congressen door een aantal leden vertegenwoordigd:

- het Natuur- en Geneeskundig Kongres: 17 leden;
- het Rechtskundig Kongres: 9 leden;
- het Philologenkongres: 12 leden: mej. Belpaire, Mr. Cornette, dr. De Cleene, dr. Denuncé, dr. Camille Huysmans, mr. Jozef Muls, prof. dr. Jules Persyn, E.H. dr. Floris Prims, dr. A. Stefens, dr. Jozef Uytterhoeven, E.H. dr. Van Herck, dr. Jozef Van Mierlo s.j.;
- het Kongres voor Sociale Geneeskunde en Verpleegkunde: 6 leden;
- het Ekonomies Kongres: 8 leden;
- het Landbouwkundig Kongres: 1 lid;
- het Technies Kongres 2 leden;
- het Kongres voor Boek- en Bibliotheekwezen: 6 leden.

De laatste vier congressen nemen voor het eerst deel en zijn dus niet vertegenwoordigd in de gezamenlijke regelingscommissie.

Op zaterdag 21 april, enkele dagen voor het congres in Antwerpen begint, wordt de statutaire algemene vergadering van de Vlaamsche Philologencongressen gehouden, "*zij werd niet erg druk bijgewoond,*" merkt de secretaris droogjes op. Zonder problemen stelt de vergadering "*dienstdoende sekretaris Dr. E. Tieleman aan als de nieuwe algemene sekretaris.*" En dat de secretaris een man is die van aanpakken weet, blijkt uit de besproken agendapunten: de voorbereidingen voor het congres moeten vroeger beginnen, de vereniging moet omgevormd worden tot een VZW, de handelingen moeten de volledige tekst van de lezingen bevatten, op het volgende congres moet de spellingkwestie worden behandeld, enz.[57] Over de uitgave van de Handelingen pleegt Tieleman reeds overleg met algemeen voorzitter dr. Willy Peremans. Hij had in al zijn ijver waarschijnlijk voorgesteld dat hij de lezingen wel persklaar zou maken en ze desnoods zelf typen, een idee waar hij vrij vlug op terugkomt: "*Ik had zelf ook gedacht dat het moeilijk te doen was die groote boterhammen te typen, er zou wel een vermenigvuldiging der brooden voor nodig geweest zijn.*" Er worden enkele drukkers aangeschreven en de Handelingen worden uitgegeven door de Sint-Norbertus drukkerij uit Tongerlo[58].

Als voorzitter voor dit congres valt de naam van Camille Huysmans. Tieleman vraagt hem "*dringend het algemeen voorzitterschap van dit Kongres te willen aanvaarden, prof. Vercoullie, de bestendige voorzitter van de Vl. Kongressen, schreef me nog dezen morgen: De heer Huysmans ware wel de beste persoonlijkheid, dring er bijzonder op aan dat hij zal aannemen.*" Tieleman weet natuurlijk dat Huysmans met het argument tijdsgebrek voor de dag zal komen, maar hij maait hem reeds bij voorbaat het gras van voor de voeten: "*Wellicht zult Ued. als bezwaar aanvoeren dat U het te druk hebt, maar laat ik U mogen opmerken dat dit hoegenaamd niet uw tijd roven zou. Wat U zou te doen hebben is enkel een algemeene vergadering voorzitten (indien U niet kunt aanwezig zijn, zou U U altijd kunnen laten vervangen). Ik ben bereid al het regelingswerk op mij te nemen, ik ben er trouwens reeds volop mee bezig*"[59]. Huysmans, waarschijnlijk gecharmeerd door de ontwapende toon van de brief van Tieleman, aanvaardt "*maar enkel voor het voorzitterschap.*"

Voor het komende filologencongres dient Tieleman te zorgen voor een dagelijks bestuur, voor acht voorzitters en evenveel secretarissen voor de verschillende afdelingen, voor sprekers, liefst zeven in elke afdeling, enz. Vanuit Ath vertrekken tientallen brieven naar alle windstreken in Vlaanderen en Nederland. Ook hier slaagt Tieleman in zijn opdracht, zij het niet zonder moeilijkheden, er dient immers met ongeveer 80 mensen een sluitende afspraak te worden gemaakt:

Sectie	voorzitter	aantal sprekers
Klassieke filologie	prof. dr. Albert Carnoy,	7
Nederlandse taalkunde	prof. dr. Edgard Blancquaert	7
Geschiedenis	E.H. dr. Floris Prims	7
Ziel- en opvoedkunde	prof. dr. Jan F. Fransen	7
Gesch. van de letterkunde	dr. Jozef Van Mierlo s.j.	6
Wijsbegeerte	E.H. prof. dr. Jozef Bittremieux	6
Gesch. van de Vlaamse Beweging	Lode Baekelmans	5
Folklore	Victor De Meyere	6

Even denkt Tieleman nog aan een negende afdeling, een Gezelle-afdeling. Hij schrijft daarvoor dr. Jan Grauls aan, die daar uiteraard voor te vinden is. Edmond laat Grauls weten dat hij "*voor de Gezelle-actie reeds in briefwisseling is,*" onder andere met Rene Gaspar uit Roosendaal die bereid is de figuur van Gezelle wat nader toe te lichten[60]. Uiteindelijk wordt het Gezelle-project afgevoerd want, "*'t is toch paardewerk, of beter, 't is niet praktisch zoo op 't laatste nippertje*"[61]. Niet uitsluitend het bijkomende werk, ook het niet vinden van voldoende bekwame sprekers is oorzaak dat Gezelle met stille trom verdwijnt. Tieleman zal al content zijn als de afdeling Geschiedenis van de Vlaamse Beweging zal kunnen doorgaan[62]. Huysmans oppert immers bezwaar "*tegen de kandidatuur van de voorgestelde kandidaat-voorzitter*" (waarvan de naam niet wordt genoemd). Professor Vermeylen laat op het laatste nippertje verstek gaan, Hendrik Elias geeft ook belet, maar tenslotte aanvaardt Lode Baekelmans het voorzitterschap van deze sectie[63].

Als men bedenkt dat voor de overige congressen ongeveer op dezelfde manier wordt gewerkt, dan is het zeker niet overdreven te stellen dat Antwerpen van 25 tot 27 april 1930 overspoeld wordt door het kruim van wetenschappelijk Vlaanderen (en Nederland). De Vlaamsche Wetenschappelijke Congressen zijn in die jaren het uithangbord van Vlaanderen en van de Vlaamse Beweging.

Voor Tieleman zijn het slopende weken, zijn gezondheid vaart er niet wel bij. Herhaaldelijk klaagt hij daarover: "*'k Heb niet veel kunnen doen, 'k ben moe, ik kan niet uitrusten, tegen Maandag moet het boeltje toch af*"[64]. Wat later: "*Mijn kop hangt haast niet meer samen...*"[65] Hij is dan ook opgelucht als het congres achter de rug is: "*De eerste week was*

ik zo moe. Ik heb alle kongresbekommernissen uit mijn hoofd gegooid." Hij is blij dat hij met zijn vrouw terug naar het Meetjesland kan om even uit te blazen. Maar ook daar verlaat de Vlaamse zaak hem niet, want hij houdt in het Eeklose college een voordracht over beschaafde uitspraak. Zijn hele leven lang propageert Tieleman het correct gebruik van de Nederlandse taal, het West-Vlaamse taalparticularisme vindt hij maar niks. Alhoewel hij het dialect van zijn streek bestudeert en ervan houdt, spreekt hij het toch niet. Als taalmaniak laat hij zelfs op zijn schrijfmachine de specifieke Nederlandse *ij* met één enkele toets aanbrengen.

In het tijdschrift Vlaanderen krijgt Tieleman een goede beurt, de redactie geeft hem een "*brevet van goede nationaliteit,*" van werkzaamheid, maar ook van kortzichtigheid[66]. Dit laatste is geheel onterecht, uit alles blijkt dat Tieleman openstaat voor nieuwe, constructieve ideeën. Hij nodigt mensen uit van alle universiteiten en zorgt dat alle gezindten vertegenwoordigd zijn. Voor Tieleman primeert eerst en vooral de kwaliteit, hij staat er op "*de lezingen op hoog peil te houden en zo nodig min goede lezingen te weren*"[67]. Het filologencongres zelf wil hij levendiger maken door de lezingen rond één centraal en liefst actueel thema te houden en meer tijd te besteden aan de discussie achteraf, "*dat zou toch interessanter zijn dan het eenvoudig afdreunen van enige disparate lezingen, die evengoed in 'n tijdschrift konden gepubliceerd worden*"[68].

Edmond zorgt ook voor efficiënte propaganda: hij houdt een adressenbestand van propagandisten in athenea en colleges en van de deelnemers aan de Nederlandse congressen bij, hij laat affiches verspreiden, hij stuurt het programma aan: professoren, leden van de verschillende academies, leraars geschiedenis in handelsscholen, normaalscholen, technische scholen, kloosters en noviciaten (toen nog zeer dicht bevolkt), archivarissen, bibliothecarissen, ambtenaren, kanunniken, pastoors, onderpastoors, enz., hij pluist de Almanach Royal en de jaarboeken van elk bisdom uit en bij dit alles vergeet hij ook het *Walenland* niet[69]. Het aantal leden van de vereniging Vlaamsche Philologencongressen stijgt tot boven de 400 en de Handelingen, gedrukt op 500 exemplaren, worden grotendeels verkocht. En, het beste bewijs dat het tiende Philologencongres een succes werd, is het aantal deelnemers: ongeveer 420 ingeschrevenen wonen de diverse lezingen en discussies bij[70].

DE VOLGENDE CONGRESSEN

Vrij vroeg begint de secretaris met de voorbereidingen van het elfde congres dat op 1, 2 en 3 april 1932 te Gent wordt gehouden. Zo reist hij in april 1931 naar het congres in Amsterdam waar alles bijzonder vlot verloopt, maar waar "*het Vlaamsche schip echter schaars was bemand met slechts twee matrozen: prof. Blancquaert en Uw dienaar.*" Vercoullie was ongesteld en vermoeid, vandaar dat Edmond er namens de Vlaamse filologen een toast uitbrengt waarin hij zich verontschuldigt voor de zeer geringe opkomst, maar tezelfdertijd de inrichters looft voor de puike orga-

nisatie en het hoge peil van de lezingen. Tussen de lezingen door "*heb ik goed rondgelopen en naar mogelijke sprekers uitgekeken.*" Hij luncht zelfs met professor Brom, dit alles met het oog op de organisatie van het Gentse congres[71].

Over een eventuele ontvangst in het provinciehuis toont Edmond zich niet zo enthousiast, nochtans staat gouverneur Karel Weyler bekend als gematigd liberaal - Vlaamsgezind. Misschien is het wel de rol die Weyler speelde in de zogenoemde Bloedraad, die het gedrag van de Antwerpse leerkrachten gedurende WO I onderzocht en die hem veel kritiek opleverde, die Tielemans weigerachtige houding verklaart. Ietwat ironisch schrijft hij: "*En als we in 1944 te Brussel kongresseren worden we zeker ontvangen op het Paleis?*" Ook zit Tieleman ietwat verveeld met de stichting in Gent van een Oud - Germanistenbond, die hij als concurrerend voor het filologencongres aanziet, maar waarvan hij toch geen afstand wil nemen[72].

Tieleman beschrijft de organisatie van een congres als volgt: "*Gewoonlijk vergaderde het bestuur van het vorige congres, dat de raad van beheer uitmaakt voor de periode tussen de twee congressen, en duidde tegen dat het tijd was om het nieuwe congres te organiseren, een nieuwe reeks sectievoorzitters aan die dan een algemeen voorzitter aanduidden. Het was traditie geworden van zowat sedert 1934, op het voorbeeld van Noord-Nederland, dat de voorzitter van de sectie in overleg met de algemeen secretaris het programma opstelde en de sprekers - inleiders uitnodigde. De ene voorzitter gaf daarbij meer blijk van initiatief dan een andere, natuurlijk. Traditie was ook dat de universiteit waar gecongresseerd werd, den Algemenen Voorzitter leverde, en ook het meeste aantal sectie - voorzitters, maar toch niet uitsluitend. Een zeker aantal uit Gent diende gevraagd te worden, anders voelden de hh. zich uitgesloten. Wij waren de laatste jaren hoe langer hoe meer niet op uitgebreidheid en een zeer groot aantal lezingen uit, maar wel op concentratie*"[73].

Opnieuw worden tientallen brieven geschreven, contacten gelegd, overleg gepleegd, naar passende locaties uitgekeken, de vrije tijd van Tieleman gaat volledig naar de organisatie van het congres. Men moet hierbij bedenken dat geen enkele spreker een vergoeding ontvangt, ze moeten het allemaal pro deo doen. Een enkele professor doet daar wel eens moeilijk over, maar Tieleman houdt voet bij stek: iedereen krijgt een gratis lunch aangeboden, "*meer kan de kas niet dragen.*" Tieleman houdt op financieel gebied het huisje bij het schuurtje, dit blijkt bijvoorbeeld ten overvloede uit onderhandelingen die hij voert met drukkerijen over de uitgave van de handelingen van de verschillende congressen.

Thuis is het ondertussen uitkijken naar de komst van een eerste kindje. Jo wordt geboren op 22 mei 1931, de bevalling verloopt moeilijk en het duurt enkele weken vooraleer Germaine hersteld is: "'*t Gaat hier goed met moeder en kind. De eerste verbetert van dag tot dag, maar is nog zeer zwak, tijd en rust,*" dat is wat zijn vrouw nodig heeft[74]. Voor vader

Edmond is het een hele verandering, hij neemt wat gas terug en wordt een beetje zuiniger op zijn uitstappen naar Gent en elders.

VZW VLAAMSCHE PHILOLOGENCONGRESSEN

Edmond steekt veel energie in de omvorming van de filologenvereniging tot een VZW. Eind april verstuurt hij uitnodigingen aan de voorzitters van de verschillende afdelingen voor een *constituante - vergadering* die doorgaat op 16 mei 1931in café Borluut te Gent, het lokaal van de Vlaamse Club[75]. De vergadering draait uit op een mislukking: er is nauwelijks belangstelling en alles wordt uitgesteld tot op het Gentse congres. Ook kan niets over het aantal en de verschillende afdelingen van het filologencongres worden beslist. De mislukte vergadering, de geboorte van Jo, zijn werk in het atheneum, Vercoullie die opnieuw van ontslag spreekt, maar toch nog voorzitter van het congres wil blijven[76], het wordt Edmond allemaal een beetje te veel en hij raakt overspannen. In plaats van zich tijdens verlofdagen en vakanties met zijn gezin te kunnen bezighouden en eens goed uit te rusten, is hij nagenoeg constant bezig met de voorbereiding van het congres.

In verband met de omvorming van de vereniging tot een VZW laat hij echter niet af. De voorlopige statuten worden besproken in 1934 op het congres in Leuven en op elke bestuursvergadering brengt Tieleman de VZW ter sprake: op 2 november en op 24 december te Brussel en tijdens de vergadering van 26 januari 1936 worden "*de formaliteiten vervuld om de Vereniging zonder winstbejag te stichten.*" Tenslotte verschijnen de statuten "*van de vereniging zonder winstbejag De Vlaamsche Philologencongressen*" in het Staatsblad van 11 april 1936. Tijdens de statutaire vergadering van vrijdag 17 april 1936 in Gent worden de statuten bekrachtigd en wordt een nieuwe raad van beheer aangesteld. Tieleman blijft algemeen secretaris, hij wordt bijgestaan door twee hulpsecretarissen: dr. N. Vander Biest en A. De Jonghe. Het volledige bestuur bestaat uit:

- dagelijks bestuur:	
G. Van Langenhove	algemeen voorzitter
E. Tieleman	algemeen secretaris
N. Vander Biest	hulpsecretaris
A. De Jonghe	hulpsecretaris
J.J. Van Hauwaert	penningmeester
- afdelingvoorzitters:	
F. Bauer	Nederlandse literatuurgeschiedenis
E. Blancquaert	Nederlandse filologie
F. De Backer	Engelse filologie
P. De Keyser	Wijsbegeerte
R. Foncke	Duitse filologie
J. Gessler	Opvoedkunde

Lousse	Geschiedenis
F.M. Olbrechts	Etnologie
C. Van Dyck	Romaanse filologie
R. Van Bottelberghe	Klassieke filologie[77]

SUCCES, TEN KOSTE VAN...

In december 1931 laat Edmond aan Goossenaerts weten dat hij "*aan 't wroeten* is, *ik moet met mijn tijd woekeren, zooveel te meer dat ik op mijn tellen moet letten, 's avonds na het avondmaal mag ik niet meer werken. Maar, alles schiet toch op*"[78]. Goossenaerts moet wat in toom worden gehouden, Edmond bezweert hem niet steeds maar congressen bij te voegen, "*straks hebben we zoveel congressen als congressisten.*" Het aantal congressen in Gent loopt op tot tien: natuur- en geneeskunde, rechten, filologie, verpleegkunde en sociale geneeskunde, economische wetenschappen, land- en tuinbouw, techniek, boek- en bibliotheekwezen, kunstgeschiedenis en journalistieke wetenschap[79].

In plaats van acht afdelingen in Antwerpen, worden er op het Gentse filologencongres tien afdelingen ingericht: klassieke filologie - archeologie, literatuurgeschiedenis, opvoedkunde, Romaanse filologie, Engelse filologie, geschiedenis, wijsbegeerte, folklore, Oosterse filologie en taalkunde - dialectologie. Dat Tieleman klassieke filologie combineert met archeologie wordt hem niet in dank afgenomen: "*Ik heb nogal wat moeten horen, de heren classici zijn nogal kittelorig en staan er op dat hun Klassieken erkend worden*"[80]. Edmond heeft het moeilijk, zowel met de organisatie als met de kritiek: "*'k Zal blij zijn als 't drukste uit de voeten is, 'k ben moe en op*"[81]. Een maand later: "*Ik was 'af' gisteravond, 't wordt tijd dat alles van de baan is*"[82].

Toch verliest de secretaris zijn zin voor initiatief niet. In de afdeling geschiedenis krijgt hij het gedaan dat als algemeen onderwerp de geschiedenis van de taalgrens zal worden behandeld. Het aanvankelijk enthousiasme van Tieleman voor de taalgrens bekoelt vrij vlug. Als men Grammens als spreker wil inviteren, stuit dat op verzet bij de secretaris: "*Niet wetenschappelijk,*" luidt het verdict[83]. Tieleman raakt maar niet aan een voorzitter en secretaris voor deze afdeling, vandaar dat Goossenaerts hem adviseert een oproep in enkele kranten te plaatsen, maar daar heeft Edmond geen oren naar: "*Je krijgt dan allerlij* (sic!)*, soms ongewenste, mensen die je bezwaarlijk kunt weren*"[84]. Uiteindelijk wordt prof. Vercoullie voorzitter van de taalgrensafdeling die naderhand een van de interessantste blijkt te zijn. En waar Gezelle in Antwerpen niet aan bod kwam, gebeurt dat wel in Gent: in de afdeling *Literatuurgeschiedenis* belichten drie sprekers onze beroemdste dichter. Tieleman is een stille, maar koppige doordouwer...

De uitbreiding van het lidmaatschap voor niet-academici wordt op enige scepsis ontvangen. Tieleman is akkoord met het lidmaatschap van

normaalschoolleraars en inspecteurs lager onderwijs en "*uitzonderlijk zouden ook wel een paar verdienstelijke onderwijzers kunnen aanvaard worden, maar niet met slaande trom*"[85]. Het gezelschap moet select én wetenschappelijk blijven. Vertaald naar het publiek wordt dat: "*Kunnen door de Raad van Beheer als lid van de vereniging aanvaard worden: 1. Houders van een universitair diploma of zij die een functie uitoefenen of uitgeoefend hebben in het hoger, middelbaar of normaalonderwijs, 2. Andere personen met erkende verdiensten op wetenschappelijk gebied. Andere belangstellenden kunnen door het Bestuur als lid van een congres aanvaard worden*"[86].

Het Gentse congres verloopt zeer goed en krijgt veel aandacht in de kranten. Voor Tieleman is het een hele opluchting: "*Oef! Dat is nog eens achter de rug. Summa summarum is alles toch goed afgelopen*"[87]. Heel goed loopt alles toch niet af, want de gezondheid van Edmond krijgt een knak. Begin 1933 is hij een depressie nabij: "*Ik ben de laatste weken niet goed, ben zeer moe, heb hoofdpijn, ben dikwijls down, ik moet nog al die wedstrijden verbeteren met die hoofdpijn, gelukkig is het straks verlof*"[88]. De kerstvakantie brengt het gezin door in Le Zoute-sur-Mer, zoals uit een kaartje blijkt[89]. In maart 1933 moet hij naar het filologencongres in Leiden, maar hij laat Goossenaerts weten dat hij thuisblijft, "*we verwachten een nieuwe logé tegen eind april begin mei, ik kan niet lang weg.*" Maar misschien is de ware reden wel dat hij zich opnieuw wat depri voelt: "*Met mij gaat het nogal schappelijk als ik veel buiten ben en in beweging ben, als ik kan tuinieren, enz.*"[90].

De geboorte van zoon Jan op 18 mei 1933 brengt een periode van geluk en rust in het gezin. Edmond is bijzonder opgetogen met de geboorte, al het onnodige werk laat hij liggen. Op 12 juni 1933 schrijft hij aan penningmeester Hauwaert dat hij niet eerder op de zaak van "*de propagandacirculaires voor de Anti-oorlogsvereninging van Vlaamse Universiteitsgediplomeerde*" kon ingaan "*wegens 'n gelukkige gebeurtenis in het gezin: deze keer 'n jongen: Jan.*"[91] Nog dezelfde dag verontschuldigt hij zich ook bij professor Constant Cnops uit Gent "*omwille van een laattijdig antwoord wegens een gelukkige gebeurtenis in het gezin.*" Hij meldt zich vooralsnog "*als lid van de Anti-oorlogs vereeniging*" en betaalt 20 fr.[92]

Lang duurt het geluk echter niet, want Edmond raakt er maar niet bovenop. Hij is in die periode namelijk aan 't werk aan een tweede doctoraatsscriptie over Guido Gezelle en dat kost hem veel energie. Begin 1934 laat hij professor Carnoy weten dat zijn "*gemoedsrust veel te wensen over laat*" en dat hij sedert ruim een jaar aan een *zenuwvermoeidheid* lijdt. Hij vreest dat hij ontslag zal moeten nemen als secretaris van de Philologencongressen. Lesgeven, de zorg voor zijn gezin, de beslommeringen én de moeilijkheden die het secretariaatswerk met zich meebrengt, het wordt Edmond allemaal een beetje teveel[93]. Komt daar dan nog het incident bij met professor Mansion uit Luik die, zonder dat hij ervan op de hoogte was, tot voorzitter van het filologencongres wordt gebombardeerd, en prompt zijn ontslag geeft. Tieleman "*zet de zaak uitvoerig en*

oprecht uiteen," bekent ruiterlijk dat het "*een vergissing was U aan te duiden*" en hij probeert Mansion ervan te overtuigen zijn ontslag in te trekken[94].

Blijkbaar kom er een gunstige kentering in zijn toestand want hij blijft secretaris en organiseert met steeds stijgend succes het congres in Leuven (XII -6-9 april 1934), in Gent (XIII -17-19 april 1936) en opnieuw in Leuven (XIV -22-24 april 1938). In feite is het Tieleman die nagenoeg alles bereddert: programma, sprekers, lokalen, logies, bezoeken, enz. Van een feestmaal trekt hij zich niets meer aan, hij deed al eens de moeite "*maar ze komen toch niet.*" Wat hij wel doet is bijvoorbeeld richtlijnen verstrekken aan de voorzitters en de secretarissen van de verschillende afdelingen. De voorzitters dienen te zorgen voor een serene atmosfeer, ze moeten een uitgebreide gedachtewisseling toestaan en erop letten dat niet steeds dezelfde personen aan het woord komen. De secretarissen moeten het aantal aanwezigen nauwkeurig noteren, de argumentatie en de discussies kort samenvatten en er vooral op toezien dat de presentielijsten door iedereen worden getekend, ook door telaatkomers. Verder dienen de secretarissen een evaluatieverslag te schrijven "*over de gang van uw afdeling: goedgelukt?, goedbijgewoond?, lezing die vooral opgemerkt werd of bijval had, lezing die een interessante bespreking uitlokte, besluiten...*"[95].

Uit alles blijkt dat de congressen die door Tieleman worden georganiseerd "*schitterend slaagden, zijn ijver en toewijding waren onverzwakt voorbeeldig.*" Goossenaerts verklaart zelfs dat er nooit een beter Vlaamsch Philologencongres is geweest dan dat uit een bepaald jaar van zijn vriend Mon[96]. Er was "*aldoor verbetering: thans bereikt die* (namelijk de organisatie van de Wetenschappelijk Congressen) *een hoogtepunt met tien verschillende congressen, 200 sprekers, 40 afdelingen en bij de 5000 ingeschreven leden, niet het minst voor de oude congressen steeg middelerwijl het gehalte met de jaren*"[97]. Met de jaren wordt bedoeld: de jaren sedert dat Tieleman algemeen secretaris was.

WETENSCHAP IN VLAANDEREN

NAAR EKEREN

In juli 1935 maakt Tieleman zijn laatste *prijsdeling* mee in het hem vertrouwde atheneum in Ath. De besognes die een verhuizing, een nieuwe omgeving, een andere werkkring, enz., met zich meebrengen wegen niet op tegen het geluk eindelijk in Vlaanderen les te kunnen geven. In plaats van in het lawaaierige Antwerpen, verkiest Edmond het toen nog rustige Ekeren om te gaan wonen. Hij huurt een woning aan de Veldwijklaan.

Het gezin woont pas enkele weken in Ekeren of de moeder van Edmond, Emma Felicita Dossche, overlijdt te Watervliet op 29 november

1935, ze is 75 jaar oud. En nog geen jaar nadien wordt het gezin door het ergste getroffen waardoor het kan getroffen worden: zoontje Jan, iets ouder dan drie jaar, de oogappel van het gezin, overlijdt op 9 oktober 1936, thuis, in de armen van zijn vader aan de gevolgen van kroep, een in die tijd dikwijls fatale ziekte. Zowel Edmond als Germaine zijn ontroostbaar. Nooit wordt Edmond nog zoals vroeger, het is een beschadigd man. Hij zoekt troost in zijn werk, bij vrienden - veel steun krijgt hij van Jozef Goossenaerts - en collega's, maar vooral bij zijn echtgenote. Het leven gaat immers hoe dan ook verder.

✠

Ons engeltje zingt voor den troon van het Lam;
Gezegend zij God, die ons engeltje nam.

Godvruchtige herinnering aan

onzen lieven flinken jongen

Jantje TIELEMAN

geboren te Ath, den 18 Mei 1933 en
aan de liefde zijner ouders ontrukt
te Ekeren, op 9 October 1936.

Wij minden 't zoo,
wij zagen 't noo,
te noo misschien, ontdragen ;
maar Jesu zoet,
ons herte bloedt
en 't breekt van niet te klagen !
geef 't weer ! — o Neen,
ons kindje kleen,
we 'n durven 't U niet vragen !

GEZELLE.

R. I. P.

Edmond en Germaine TIELEMAN-DESSOMVIELE

Dr. C. Van Hoof, Ekeren.

Bidprentje van Jantje Tieleman

In vele brieven wijst hij terloops op zijn wankele gezondheid en op het vele werk dat hij maar met moeite aankan. Bij de minste ongesteldheid, een verkoudheid of griep, voelt hij zich "*mat en vermoeid, lusteloos*"[98]. Als hij in 1937 verneemt dat pater Stracke een nieuw tijdschrift wil opstarten, en dan nog wel over geschiedenis naar het voorbeeld van de Nederlandsche Historiebladen, zou hij vroeger zijn enthousiasme niet onder stoelen of banken hebben gestoken, nu uit hij zijn scepticisme, hij kan geen supplementair werk meer aan: "*De oude veerkracht heb ik nog niet teruggevonden,*" laat hij Goossenaerts eind december 1937 weten[99]. Het lesgeven weegt ook zwaar: "*Hier is alles goed, maar veel werk, 27 uur les en dan nog van 55 minuten. Zijn het te Gent geen 45 minuten? En de talrijke klassen van 40, 42, 44 leerlingen!*"[100].

VEREENIGING VOOR WETENSCHAP

De Vlaamse Wetenschappelijke Congressen kennen midden de jaren dertig zoveel succes - ze zijn een 'instituut' geworden in Vlaanderen - dat Jozef Goossenaerts, Frans Daels en nog een veertigtal andere academici, waaronder Edmond Tieleman, besluiten de Congressen "*een formeel Statuut en een welomlijnd Huishoudelijk reglement*" te geven. Het tijdschrift Wetenschap in Vlaanderen, waarvan het eerste nummer in de zomer van 1935 verschijnt, moet het orgaan worden van de vereniging waarvan de zetel gevestigd is in Huize Mac Leod aan de Sint-Pietersnieuwstraat te Gent[101]. De bedoeling van de vereniging is "*het bevorderen en bekendmaken van de wetenschap die door Vlamingen in de eerste plaats, en ook door andere taalgenoten, als vrucht van persoonlijk werk verkregen is.*" Via het inrichten van congressen, studiedagen, lezingen, de uitgave van verhandelingen en dergelijke meer, wordt gepoogd de resultaten van de Vlaamse wetenschapsbeoefening in binnen- en buitenland bekend te maken. Al deze activiteiten gebeuren exclusief in het Nederlands, uitzonderlijk kan een medewerker een andere taal gebruiken. Als specifiek te verwezenlijken punt ijverde de vereniging voor de oprichting van Vlaamse Academiën, vooral prof. Daels speelt daarbij een hoofdrol[102].

Edmond Tieleman, die deel uitmaakt van de Raad van Beheer van de vereniging, is trouw aanwezig op de statutaire vergaderingen waar hij regelmatig tussenbeide komt met voorstellen om de inrichting van de congressen te verbeteren. Hij breekt een lans voor "*gemandateerde delegaties, voor het raadplegen van de congresleden voor sommige twijfelstukken en het voorbehouden van een deel der gezamenlijk gelden als steun aan de verschillende congressen.*" Verder meent hij dat het misschien goed zou zijn de tien congressen "*geregeld of af en toe te splitsen, dat de speculatieve wetenschappen vergaderen in de ene stad, en de andere wetenschappen in een andere stad, met een gezamenlijke bijeenkomst als slot.*" Voor de congressen van 1938 ziet voorzitter Daels dat niet meer zitten, maar voor die van 1940, het Rubensjaar, kan het voorstel van Tieleman misschien wel worden overwogen.

In de schoot van het bestuur van het Philologenkongres en in historische kringen blijft er het verlangen om een nieuw tijdschrift voor geschiedenis, taalkunde, enz. uit te geven. Tieleman is van mening dat "*een algemene vergadering van dit Congres dient geraadpleegd te worden*" vooraleer dit project van start gaat. Iedereen gaat ermee akkoord[103]. Tijdens de vergadering van 10 juli 1937 komt Tieleman nog eens terug op die uitgave. Alles is bijna in kannen en kruiken om van "*het nieuw op te richten Tijdschrift voor Nederlandsche Beschavingsgeschiedenis het officieel orgaan van (een goed deel) het Filologencongres, het Congres voor Boek- en Bibliotheekwezen en het Congres voor Kunstgeschiedenis*" te maken. We horen er later niets meer over. Blijkbaar heeft de Vereeniging voor Wetenschap de wind in de zeilen, want na de vergadering van 10 juli wordt als besluit geschreven: "*De vergadering duurde niet minder dan 3 uren en was een van de beste die wij gehouden hebben*"[104].

De negen congressen in Leuven in 1938 "*slaagden wel buitengewoon.*" Het filologencongres wordt in de bloemetjes gezet: "*Een pluimpje voor het Filologencongres: dank zij de propaganda door de Vereeniging voor Wetenschap in alle inrichtingen voor het M.O. ten gerieve van alle Kongressen-te-zamen gevoerd (er werden zowat 500 inschrijvingslijsten met begeleidend schrijven verstuurd), waren er heel wat leden meer dan vroeger. Het oude peil hebben zij echter nog niet bereikt*"[105].

POLDER EN KEMPEN

In 1936 verschijnt een revolutionair leerplan voor het lager onderwijs waarin 'milieustudie' als nieuw te onderwijzen vak wordt geïntroduceerd. De aandacht in het leerplan voor het kleinschalige, voor het lokale in al zijn geledingen, mag op heel wat belangstelling en sympathie rekenen in onderwijsmiddens. Vrij spoedig groeit de belangstelling voor de studie van het milieu ook in meer wetenschappelijke kringen: de heemkunde is geboren.

Vooral in de provincie Antwerpen bestaat veel belangstelling voor de Kempische Heimatbeweging. Het is dr. Juul Grietens, doctor in de Germaanse filologie, auteur van literair-historische werken en sprookjes, die tracht Floris Prims, J. Lauwereys, Jozef Simons "*en andere ijveraars voor folklore en heimatkunde te groeperen.*" Onder zijn impuls verschijnt Kempisch Volk dat "*een loflied wil zijn en een kinderlijke getuigenis van bewonderende, verschillend besnaarde en onderlegde Kempenzonen aan de gemeenschappelijke moederstreek*"[106]. Helaas overlijdt Grietens in 1936, net voor de grote heemkundige beweging goed op gang komt.

Het is haast vanzelfsprekend dat Edmond Tieleman een van de promotoren wordt van de heemkunde. Kort na het verschijnen van het nieuwe leerplan steken in Ekeren enkele belangstellenden de koppen bij elkaar om een oudheidkundige kring te stichten. De vrees voor te weinig belangstelling en het feit dat niemand het administratieve werk voor zijn

rekening wil nemen, zorgt ervoor dat de kring pas op 26 december 1938 wordt opgericht. Op initiatief van inspecteur Leo Michielsen verschijnen enkele werkjes die de geschiedenis van de poldergemeenten behandelen. Op 19 november 1938 komen de auteurs en vertegenwoordigers van nagenoeg alle polderdorpen samen in de gemeentelijke jongensschool te Kapellen. Michielsen houdt er een warm pleidooi voor het oprichten van heemkundige kringen en er wordt overeengekomen dat een heemkundige kring van de polderdopen definitief zal worden opgericht tijdens het kerstverlof, wat dan ook op tweede kerstdag gebeurt. Die zesentwintigste december is een gure winterdag, desondanks komen voor de stichtingsvergadering in kasteel Veltwijck, het gemeentehuis van Ekeren, toch een zeventigtal afgevaardigden uit de hele regio bijeen.

Voorzitter van Polder en Kempen wordt Edmond Tieleman, die de vereniging van meet af aan een stevige structuur geeft: plaatselijke kernen, studiecommissies, commissie voor plaatselijke geschiedenis en oudheidkunde, literatuur en kunst, aardrijkskunde, natuurkennis, taalstudie, folklore, polderaangelegenheden en onderwijs. Het bestuur komt regelmatig samen om de vereniging verder uit te bouwen en om allerhande activiteiten te bespreken. Enkele maanden na de stichting, in april 1939, zijn er reeds 118 leden ingeschreven. De gespannen internationale toestand, de mobilisatie in eigen land en de daaruit voortvloeiende problemen, zijn er de oorzaak van dat alle activiteiten nog geen jaar na de stichting worden stopgezet.

Een laatste bestuursvergadering vindt plaats op 2 september 1939, in openlucht in het gemeentelijk park Veltwijck, het gemeentehuis is immers volledig ingenomen door Belgische troepen. Tijdens deze vergadering worden nog allerlei plannen gesmeed, onder andere de uitgave van een brochurereeks en een jaarboek en ook wordt de werking van de commissies besproken, maar "*ten gevolge van de internationale verwikkelingen en de mobilisatie van het leger in ons land, moet voorlopig de aktiviteit stil gelegd worden,*" zo vermeldt het laatste verslag dat als volgt wordt afgesloten: "*Na de vergadering in open lucht op Veltwijck, werd er ten huize van Dr. E. Tieleman nog even geconfereerd door de heren bestuursleden. Daar de toestand in het land van dien aard is, dat er zaken zijn waarheen meer de belangstelling gaat dan naar de heemkunde op dit ogenblik, besluit de vergadering voorlopig af te wachten wat de naaste toekomst op vredesgebied brengen zal.*" Het is het definitieve einde van Polder en Kempen die "*zo goed gestart was en zoveel beloofde voor de toekomst.*"[107].

HET JACOB JORDAENSPAD

Tieleman is reeds sedert jaren actief in de VTB, regelmatig gidst hij reizen, vooral naar Lourdes. Die reizen in stevige, maar tamelijk oncomfortabele bussen, zijn voor Tieleman een verademing tussen al zijn drukke werkzaamheden door.

Jozef Van Overstraeten, Edmond Tieleman en Karel Ressels bij de officiële inwandeling van het Jacob Jordaenspad op 24 juli 1938. Boven hen, de VTB-wandelaar.

In opdracht van de VTB bewegwijzert en beschrijft Tieleman een Jacob Jordaenspad dat op zondag 24 juli 1938 plechtig wordt ingewandeld[108]. Het is een prachtige zomerdag vandaar dat in Ekeren "*trams en autobussen steeds maar nieuwe deelnemers aanvoerden.*" Ondervoorzitter Jozef Van Overstraeten spaart zijn lof niet, "*hij bracht een geestdriftige hulde aan den ontwerper van het pad, Dr. Edmond Tieleman, een ideaal medewerker wat de V.T.B.-wandelwegen betreft.*" Van de 40 km lange wandeling "*werd flink genoten en de zeer interessante uitleg welke voortdurend door den onvermoeibaren Dr. Tieleman over alles en nog wat werd gegeven, was niet een der minste* attracties"[109]. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Edmond door het dagelijks bestuur van de VTB op 1 december 1938 "*tot consulent voor Heemkunde*" (de eerste?) wordt aangesteld[110]. Zijn artikel dat hij wat later over *De Vlaamsche Polderstreek* publiceert, is nog steeds zeer lezenswaard, Tieleman weet immers taalvaardigheid te koppelen aan historische kennis, af en toe wordt hij zelfs poëtisch: "*De Polder is het land van de volheid, tevens van de grote kontrasten? De wenteling van de seizoenen is hier zeer opvallend: 's winters, de wijde sneeuwvlakte, de snerpende wind, het water en ...het slijk; in de lente, frissche veie weiden, appelbloesem en bloeiende meidoorn; 's zomers, de heete gloed over de open vlakte en de gouden tarwe-*

velden. De herfst is wellicht minder sprekend: geen beuken of eiken hier! Hij dient zich aan met de intieme Septembernevels tusschen de verre boomen en met het branden van het aardappelloof. Al vroeg, met "Bamisse" begint het najaar met zwaren mist, regen en slijk, bij het getob van den suikerbietoogst"[111].

Als in mei 1940 de oorlog uitbreekt, vindt Tieleman het geraadzaam de Antwerpse agglomeratie te verlaten, gezien het grote gevaar voor bombardementen. Zijn echtgenote is pas enkele weken bevallen van opnieuw een zoon, Dirk Jan Jozef, geboren te Kapellen op 8 maart 1940. Bij het over en weer trekken tijdens de vlucht naar Watervliet, kwetst Tieleman zich aan zijn kleine teen, een daaruit voortvloeiende banale infectie wordt hem bijna fataal. Zijn teen verzweert en hij krijgt een serieuze bloedvergiftiging. De huisdokter is gemobiliseerd en *een min goede dokter* weet blijkbaar geen raad met het geval. Veertien dagen aan een stuk ligt de ongelukkige Edmond te bed met meer dan veertig graden koorts, hij valt 20 kg af en is niet meer te herkennen. Een ogenblik wordt eraan gedacht zijn voet te amputeren. Van eind mei 1940 tot aan de vakantie is hij met ziekteverlof: "*Ik moest leren gaan en dan weer wat aansterken. Nu* (begin november 1940) *ben ik weer zachtjesaan begonnen, 't gaat maar 't is er al mee. Moet me nog zeer in acht nemen, nu en dan komt die bloedvergiftiging nog wat nawerken. Er waren ook haarden ontstaan op mijn armen en beenen, o.a. ook op het been zelf van de voorarm, dat spookte nog van tijd tot tijd*"[112].

In Ekeren is Tieleman ook betrokken bij de oprichting van Winterhulp, hij maakt er rechtsreeks kennis met schrijnende toestanden: "*Er is hier veel ellende: veel dokwerkersgezinnen - en nog betrekkelijk veel groote gezinnen - eergisteren kwam ik in een arbeidersgezin waar het 16e pas geboren was.*" Ook in het atheneum krijgt men af te rekenen met oorlogsproblemen: "*Waarschijnlijk zullen we dinsdag e.k. de school moeten sluiten bij gebrek aan kolen.*" Voor Tieleman heeft dat een goede kant, want hij zal zijn achterstallig administratief werk voor allerlei verenigingen kunnen inhalen[113].

WERKGEMEENSCHAP VOOR HEEMKUNDE

Samen met inspecteur Leo Michielsen, journalist Karel C. Peeters, kantonnaal inspecteur Leo De Wachter is Tieleman op 6 mei 1939 te Brussel, een van de stichters van de Werkgemeenschap voor Heemkunde, later Werkgroep voor Heemkunde genoemd. Luc Indesteghe, Jan Lindemans, H. De Vis, Jozef Van Overstraeten, e.a. maken er ook deel van uit. Aan het tot stand komen gaan maanden voorbereidend werk en soms moeilijke onderhandelingen vooraf. In Wetenschap in Vlaanderen schrijft Edmond zijn Pleidooi voor Heemkunde waarin hij de stichting aankondigt van een overkoepelend organisme dat de samenwerking tussen de heemkundige kringen en de vele vorsers wil bevorderen: "*Er zou dienen een werkgemeenschap tot stand komen met een centraal bureau voor documentatie. Overleg zou dienen gepleegd te worden tot eenmaking*

van methoden. Onderzoekingen over bepaalde punten zouden, over het heele gewest, over heel Vlaanderen, veelal over de heele Nederlanden dienen uitgewerkt te worden. Eerlang wordt daartoe de hand aan de ploeg geslagen." Hij pleit voor de publicatie van een tijdschrift voor heemkunde, voor het houden van studiedagen en voor medewerking van en aan wetenschappelijke studiecentra voor dialectologie, folklore en toponymie, kortom: weg met het particularisme van de eenzame vorser die niet durft over muurtjes te kijken, leve de samenwerking[114].

Aangezien Tieleman een min of meer leidende rol speelt bij de totstandkoming van de werkgemeenschap of er toch voor pleit, wordt hij voorzitter van de nieuwe organisatie die kan rekenen op steun van *peters*: het Davidsfonds, de Vereeniging voor Wetenschap, de Natuurvrienden, de Algemeene Toneelcentrale, de Hoogeschooluitbreiding voor Vlaanderen, enz. Belangrijkste steunverlener, zowel financieel als materieel, wordt de VTB. Jozef Van Overstraeten vindt heemkunde en toerisme een ideale combinatie, vandaar dat hij aanbiedt om in De Toerist heemkundig nieuws op te nemen. Aan alle Vlaamse provinciebesturen wordt een toelage van 2000 fr. gevraagd, het is Tieleman die daarvoor een omzendbrief opstelt. Enkele provincies reageren negatief, Oost-Vlaanderen echter belooft de gevraagde toelage te zullen goedkeuren.

Door oorlogsomstandigheden, maar nog meer door interne verdeeldheid, bijvoorbeeld over de invulling van het begrip heemkunde - Tieleman wil de heemkunde strikt wetenschappelijk houden, anderen zijn voor een meer algemene benadering - en ook de groeiende rivaliteit tussen Davidsfonds en VTB zijn er de oorzaak van dat de Werkgroep voor Heemkunde op 22 maart 1941 wordt ontbonden, maar de klad zat er al vroeger in, en wel om geheel andere redenen[115].

De voorzitter steekt het bijvoorbeeld niet onder stoelen of banken dat hij dat *voorzitterskarweitje* liever kwijt zou zijn: "*Ik heb het indertijd op mij genomen meer door de omstandigheden, en vooral het "voorzitterschap" heb ik steeds maar als voorlopig beschouwd zoo gauw er een anderen voorzitter zou opdagen.*" Om uit de impasse te geraken wordt te Brussel een vergadering belegd voor de stichters en de peters om te zien hoe het door het uitbreken van de oorlog nu verder moet, maar die vergadering wordt almaar uitgesteld, eerst door de ziekte van Tieleman en daarna door de tijdsomstandigheden.

Tieleman krijgt tijdens zijn *convalescentieperiode* bezoek van Leo De Wachter "*die ver opgeschoten is met een heemkundige bibliografie*"[116] en die komt "*bespreken wat ons te doen stond.*" Ook met Karel Peeters heeft Tieleman contact. De vergadering waarop Tieleman zo aandringt, gaat pas door in december 1940, "*ook hierdoor dat ik ook hieruit me wenschte terug te trekken.*" Peeters stelt de samenkomst steeds maar uit "*omdat hij ook wat hooren waaien had over plannen van de K.R. de activiteiten van folkloristische, geschiedkundige en heemkundige kringen te ordenen. Hij wachtte om er wat nieuws over te vernemen. Echter weten we*

er nu nog niet veel over"[117]. Robert Van Roosbroeck, lid van de Cultuurraad, en Jef Van de Wiele, secretaris van diezelfde raad, komen met het plan voor de dag om 5 provinciale heemkundige leiders aan te duiden: Limburg: J. Lijna[118], Brabant: Jan Lindemans, Antwerpen: Karel C. Peeters en J. Ernalsteen (twee leiders, "*omdat er veel kringen zijn*"), Oost-Vlaanderen: Maurits De Meyer, West-Vlaanderen: Egied Strubbe.

Voor de vergadering te Brussel in december 1941 dagen slechts vier deelnemers op: Karel C. Peeters, Leo De Wachter, inspecteur De Messemaecker en Tieleman. Het voorstel van de Kultuurraad om ook de Werkgemeenschap voor Heemkunde te incorporeren in Volk en Kultuur wordt besproken en beide aanwezige inspecteurs stellen voor "*aangezien de werking toch zou doorgaan en in goede handen zou zijn, de werking van de Werkgroep voor Heemkunde dan stop te zetten daar het bovendien toch zeer problematisch zou zijn dat we ons kunnen laten gelden.*" Tieleman weet echter te vertellen dat hij van VTB - voorzitter Stan Leurs vernomen dat "*de V.T.B. zelf sommige werking zou doen op dat gebied*"[119].

De argumentatie van beide inspecteurs lijkt Edmond geen goede reden om de Werkgroep op te heffen, hij vreest namelijk dat het Vlaamse karakter ervan zal verloren gaan. Peeters stelt dan voor "*onze peters en medestichters schriftelijk te consulteren, wat we dan ook gedaan hebben.*" Tieleman ontvangt drie antwoorden. Inspecteur-generaal Leo Roels adviseert alle activiteiten "*voorloopig te staken.*" Inspecteur Michielsen en Jan Lindemans willen "*voortdoen indien vrij kan opgetreden worden.*"

Begin maart 1941 vindt er een volgende belangrijke vergadering plaats ten huize van dr. Jan Lindemans "*waar het er om ging de houding te bepalen die de in 1938-1939 gestichte "Werkgemeenschap voor Heemkunde" ten aanzien van de gebeurtenissen moest aannemen, in casu, in de eerste plaats welke houding ze zou moeten aannemen, eens er besloten zou worden de werking voort te zetten, tegenover de in het najaar van 1940 ingerichte Kultuurraad voor Vlaanderen.*" Tieleman zit de tumultueuze vergadering voor. De vertegenwoordigers van de VTB, met o.a. Jozef Van Overstraeten, toenmalig ondervoorzitter en afgevaardigd beheerder van VTB en hoofdredacteur van Toerisme, zijn voor doorwerken, maar de kern van de Werkgemeenschap - Karel Peeters, Leo De Wachter, De Messemaecker en Tieleman - nemen dat standpunt niet zomaar klakkeloos over. Goossenaerts die als heemkundige avant la lettre de vergadering eveneens bijwoont, treedt het standpunt van het viertal bij, meer nog: hij uit "*zijn wantrouwen tegenover den kultuurraad, meer bepaaldelijk tegenover den h. Van de Wiele wat betreft de betrouwbaarheid van Vlaamsch standpunt gezien, en alle voorbehoud dienaangaande maande, en sterke omzichtigheid aanried.*" Jef Van de Wiele wordt in november 1940 secretaris van de nieuw opgerichte Nederlandsche Kultuurraad. Zijn Dietse overtuiging verandert al spoedig in het aankleven van een groot-Germaanse visie, hij sluit zich aan bij Kunst en Volk en speelt een actieve rol in de reorganisatie van het Vlaamse culturele

leven in nationaal-socialistische zin. Goossenaerts ergert zich waarschijnlijk aan de al té vlijtige en té ambitieuze Van de Wiele die hem als het ware het gras van voor de voeten maait.

Als Van Overstraeten het standpunt van Goossenaerts hoort, reageert hij vrij scherp en insinueert dat Goossenaerts "*wel andere drijfveren zou gehad hebben dan het wantrouwen jegens den secretaris van den Kultuurraad in Vlaamsch opzicht.*" Van Overstraeten doelt waarschijnlijk op het feit dat Goossenaerts niet kan velen dat Van de Wiele nogal wat succes en medestanders heeft. Goossenaerts protesteert vinnig en dreigt stante pede de vergadering te verlaten als Van Overstraeten zijn insinuatie niet terugneemt. Daarop bindt de VTB-ondervoorzitter in en kan een aangeslagen Tieleman de vergadering voortzetten. De aanwezigen komen tot het besluit dat "*de werkgemeenschap niet meer zou werken en dat V.T.B. in eigen naam de werking op gebied van heemkunde zou overnemen, of juister dat V.T.B. de twee andere groote organismen: Davidsfonds en Hoogeschooluitbreiding voor Vlaanderen voorstellen binnen bepaalden tijd zou indienen*"[120].

Enkele maanden later, "*ik heb er rijpelijk over nagedacht en ook met Dr. K.C. Peeters over gesproken,*" laat Tieleman Goossenaerts weten dat het "*verkieslijk is VTB te laten uit zijn schelp komen en op hun beurt de moeilijkheid te laten proeven daarin orde te brengen, laat ze maar eens betijen.*" Voor Tieleman heeft het niet het minste belang wie de heemkunde ter harte neemt, als het maar iemand doet. Hij hoopt dat VTB het Verbond voor Heemkunde eerst organisatorisch zal aanpakken en pas daarna, zachtjesaan, ook het wetenschappelijke aspect zal uitbouwen. Als met alles tegelijk wordt begonnen, vreest Tieleman dat er met bepaalde kringen moeilijkheden zullen ontstaan. In feite is de *logische instantie* voor het wetenschappelijke luik de Vereeniging voor Wetenschap, dat beseft Tieleman ook wel, en hij denkt niet dat de VTB zich daaraan kan of zal onttrekken. Alhoewel de VTB niemand van de Werkgroep voor Heemkunde om medewerking vraagt, delen ook nog andere medewerkers de mening van Tieleman: "*Indien VTB het wil doen, uitstekend, echter moeten ze het niet op die manier aan boord gelegd hebben om ons opzij te schuiven.*" Hij wenst helemaal niet "*om me nog eens wat wespensteken op den hals te halen,*" hij voelt hij zich als, "*si parva licet componere magnis, een uit het zadel gewipte minister die nu als toeschouwer kan toezien hoe de anderen het "zaakje" oplossen, alleen dit verschil dat ik wensch dat voor de zaak ze deze tot een goed einde brengen.*"

Tieleman heeft niet veel redenen om een verzoenende houding tegenover de VTB aan te nemen, want er wordt openlijk beweerd (door Van Overstraeten?) dat hij geen geschikt voorzitter van de Werkgroep voor Heemkunde was. "*Dat is zoo, maar ik heb dat ook nooit gezocht, ik was maar een pis-aller voorzitter, daarom wensch ik nu daarin niet verder initiatief te nemen,*" schrijft hij Goossenaerts. Toch blijft Edmonds houding positief, zij het niet zonder voorbehoud: "*Indien beroep op mij gedaan*

wordt, zal ik dezen keer bedenktijd vragen alvorens me nog eens daarin te laten meeslepen. Indien ik meen te moeten helpen, zal ik helpen."

Op de vraag van Goossenaerts - die de vergadering bij Lindemans nog niet is vergeten - of er op de filologencongressen geen afdeling Heemkunde zou moeten komen, antwoordt Tieleman dat hij dat principieel verkeerd vindt: "*Heemkunde is geen afzonderlijke wetenschap zooals Geschiedenis, Folklore, enz. Het is een samenbundeling van nagenoeg alle bestaande wetenschappen (ook niet philologische) op het locale plan. M.i. is het beter een afzonderlijke studiedag of studievergadering* (te organiseren) *waar vooral de methode van heemkundige opzoekingen zouden belicht worden, rondvragen, enkwesten opgesteld en besproken. Op een congres is er al te veel te doen buiten dat, er is zoo al te weinig tijd.*" Die studiedag zou georganiseerd kunnen worden "*in de onpare jaren als we niet congresseren, en dan met niet veel tamtam, met niet te veel deelnemers, maar met die deelnemers die de zaak wezenlijk vooruithelpen*"[121].

Maar zoals gezegd, trekt de VTB zich op 22 maart 1941 terug uit de Werkgemeenschap voor Heemkunde, waardoor deze virtueel ontbonden is. Enkele maanden later neemt Jozef van Overstraeten een zogezegd nieuw, maar reeds lang gepland initiatief. Op 21 september 1941 wordt te Brussel in het V.O.S. - secretariaat het Verbond van de V.T.B. - Studiekringen voor Heemkunde, het latere Verbond voor Heemkunde, gesticht als afdeling van de VTB: "*het Verbond van de VTB-studiekringen voor Heemkunde is er en hoopt weldra alle aangeslotenen met een bijzonder verheugend nieuws te kunnen verrassen*"[122]. Het wordt een stevig gestructureerde vereniging waarbij nagenoeg alle bestaande heemkundige kringen aansluiten[123] die met raad en daad worden bijgestaan door provinciale vertegenwoordigers en consulenten. Het *verheugend nieuws* is de uitgave van V.T.B.-Mededeelingen over Heemkunde waarvan het eerste nummer eind 1941 verschijnt en waaraan ook Tieleman zijn medewerking verleent, naast deskundigen als Paul de Keyser en Maurits de Meyer. Maar het is voornamelijk Jozef Van Overstraeten die de nieuwe vereniging het nodige elan geeft, bepaalde nummers van Heemkunde schrijft hijzelf volledig vol. Ook Tieleman levert enkele bijdragen. In Sibbekunde en Heemkunde schrijft hij als het ware een genealogische handleiding voor de beginneling, zijn ideeën kunnen ook nu nog voor heel wat genealogen inspirerend werken. Het wordt de voornaamste bijdrage van het nummer genoemd[124]. De termen *sibbekunde* en *sibbekundigen* worden na dit artikel in Toerisme verder gebruikt tot Jan Lindemans schrijft dat hij een *onoverwinnelijken hekel* aan die woorden heeft en ze wil vervangen zien door Familiekunde: "*De Duitschers zeggen trouwens ook Familienkunde, Familienforschung, Familiengeschichte.*" "*VTB gebruikt voortaan het woord familiekunde.*" wordt droogjes besloten[125]. Wat uit Duitsland kwam, was desondanks in sommige kringen toch meestal goed. Later worden zowel sibbekunde als familiekunde gebruikt.

Het incident tussen Goossenaerts en Van Overstraeten wordt vrij vlug bijgelegd. Het Verbond voor Heemkunde sluit reeds begin 1942 aan bij de Vereeniging voor Wetenschap. "*Onze beide vereenigingen zijn immers overtuigd dat samenwerking volstrekt geboden is en voor de heemkunde evenals voor de Vlaamsche wetenschap bizonder vruchtbaar kan zijn. Dr. J. Goossenaerts in "Wetenschappelijke Tijdingen" en Climax (de h. Maurits Liesenborghs*[126]*), in "Den Dag", lieten zich zeer lovend uit over het eerste nummer van Heemkunde,*" aldus Van Overstraeten[127]. En op zondag 2 september 1942, de tweede studiedag van het Verbond voor Heemkunde, feitelijk de eerste, maar voor Van Overstraeten is de stichtingsvergadering ook een studiedag, zien we dat Jozef Goossenaerts, onmiddellijk na de toespraak van Van Overstraeten, een referaat houdt over De Vereeniging voor Wetenschap en het Verbond voor Heemkunde[128]. En ook nog dit: zowel Goossenaerts, Michielsen, Peeters, Lindemans en Tieleman, allemaal leden van de ontbonden Werkgemeenschap, publiceren bijdragen in Toerisme en/of Heemkunde. Tieleman recenseert voornamelijk heemkundige boeken of romans met heemkundige inslag, maar hij leidt bijvoorbeeld ook een bezoek aan Watervliet met "*zijn kathedraal van het Noorden*"[129]. VTB is een machtige en invloedrijke vereniging.

DE VEREENIGING VOOR WETENSCHAP EN DE VLAAMSCHE KULTUURRAAD

De tweejaarlijkse congressen van de Vereeniging voor Wetenschap zouden in 1940 doorgaan in Antwerpen, tijdens de paasweek. Consciëntieus als hij is, begint Edmond reeds vroeg met de voorbereidingen. In augustus 1939 zijn de verschillende sectievoorzitters aangeduid en de algemene secretaris dringt erop aan "*van meet af aan uit te zien naar sprekers en deze reeds aan te schrijven.*" En, alles staat in het teken van Rubens: "*Voor alle wetenschapsvakken waar het mogelijk is, moet het centrale onderwerp (hetzij voor alle, hetzij voor enkele referaten) de tijd van Rubens dienen te zijn (1940 is het Rubensjaar!)*"[130]. Sedert augustus 1939 werden de activiteiten van de Vereeniging voor Wetenschap echter volledig stilgelegd wegens de oorlogsomstandigheden, maar er werd toch besloten dat de congressen in Antwerpen "*zullen doorgaan indien de tijdsomstandigheden blijven zooals ze zijn.*" Alles wordt besproken op zaterdag 9 december 1939 tijdens een vergadering in Hotel Appelmans te Antwerpen. Daar wordt besloten de congressen dan toch te organiseren, niet in Antwerpen, maar wel in Gent[131].

Goossenaerts is blij dit te kunnen aankondigen: "*In de laatste maanden van vorig jaar heeft méér dan een zich afgevraagd, of het wel zin had, in de Lente van 1940 onze eerstvolgende Wetenschappelijke Congressen te laten doorgaan, zoals in Vlaanderen traditie geworden was. Zij die toen hebben doorgezet ...deden het om in de statige rij van onze wetenschappelijke bijeenkomsten op zijn minst geen kortsluiting te moeten boeken, indien ze niet bepaald onafwendbaar is*"[132]. De congressen gaan door op 29, 30 en 31 maart 1940 in Gent. Algemeen voorzitter wordt

Corneel Heymans die enkele weken eerder, op 16 januari 1940, in de aula van de Gentse universiteit, zijn Nobelprijs uitgereikt kreeg door koningin Elisabeth[133].

Als secretaris van het 15de Philologencongres doet Tieleman meer dan zijn best. Nooit eerder zijn de vertegenwoordigingen[134] en het inrichtend comité[135] zo uitgebreid. Er worden 11 afdelingen georganiseerd waarin telkens een vijftal sprekers aan bod komen. De meeste Vlaamse kranten - en zelfs Le Peuple die het bestaan van twee culturen in België ontkent - schrijven bijzonder lovend over de congressen, over de buitengewone belangstelling voor de plechtige openingszitting en ook over de voordracht van Heymans over de ademhaling. "*De groote belangstelling en de degelijke arbeid waren de kenmerken van deze hoogstaande Vlaamsche Kulturele activiteit,*" aldus Vooruit[136].

Vrij spoedig stelt zich het probleem hoe het nu verder moet met de Vereeniging voor Wetenschap. Pas in november 1940 verschijnt opnieuw een nummer van Wetenschappelijke Tijdingen waar, in een kaderstukje, wordt gewezen op het feit dat de Vereeniging voor Wetenschap "*geen enkel baken heeft te verzetten om beters wil, niets te wijzigen aan haar lijn, niets bij te voegen, niets te schrappen. Wat nog eens ter dege onderstreept, in welke mate ons werk gezond* is"[137]. Tieleman is aanwezig op de algemene statutaire vergadering van 28 januari 1940 te Gent, het lijkt alsof er geen bezetting is want er worden plannen gesmeed en initiatieven genomen dat het een lieve lust is. Ook op de volgende vergaderingen heerst dezelfde sfeer.

Eind 1940 worden door Goossenaerts onderhandelingen gevoerd met de leiding van de Kultuurraad, maar Tieleman weet niets over de resultaten: "*Laat me aub ook eens bondig weten hoe het staat met de onderhandelingen KR-VVW*"[138]. Na mei 1940 doet Goossenaerts een aanvraag bij de bezetter om verder te mogen verschijnen. Het antwoord luidt: "*Ge moogt verschijnen, maar niet aan politiek doen.*" Dat deed de Vereeniging voor Wetenschap nog nooit, en dus verschijnt Wetenschappelijke Tijdingen gewoon verder. Met de Duitse censuur zijn er nooit problemen, integendeel, de bezetter mag best tevreden zijn, want er verschijnen regelmatig bijdragen waarin een of ander aspect van de Duitse wetenschap of cultuur aan bod komt[139].

Anders is het gesteld met de kwestie of er moest samengewerkt worden met organisaties die collaboreren. Goossenaerts vraagt daaromtrent inlichtingen over de houding van andere organisaties. Tieleman laat hem weten dat de Vereeniging van Kempische schrijvers zich, na lang beraad, toch zal aansluiten bij Volk en Kunst. Reeds in augustus 1940 is de Vlaamsche Werkgemeenschap voor Volksche Kultuur actief, ze is ontstaan uit het Antwerpse Volk en Kunst en het Mechelse Nationaal Cultuurverbond. Daarop zet Jozef Van Overstraeten een andere ordeningspoging op het getouw, namelijk het Verbond van Vlaamsche Verenigingen dat echter door de bezetter verboden wordt. Daardoor ver-

krijgt Volk en Kunst een monopoliepositie op het gebied van de cultuurverspreiding, die door de Vlaamsche Cultuurraad in januari 1941 erkend wordt. Culturele organisaties worden slechts gedoogd als zij aansluiten bij een van de koepelorganisaties van Volk en Kunst[140] dat op zijn beurt een onderdeel uitmaakt van de ruimere constructie Volk en Kultuur, waarbij ook Volk en Wetenschap, de Federatie van Scheppende Kunstenaars en de Vereeniging voor Wetenschap zijn aangesloten. Jozef Van Overstraeten licht de ingewikkelde constructie in juni 1941 toe: "*Met den Vlaamschen Kultuurraad, wiens voorzitter*[141] *we hier vandaag onze eerbiedige verkleefdheid kunnen betuigen, onderhouden we de beste betrekkingen. Dit is ook het geval met de federatie "Volk en Kunst", terwijl de VTB zelf, met de Volkshoogeschool voor Vlaanderen, het Vlaamsche Kruis, de Vlaamsche Opvoedkundige Vereeniging, het verbond "Volk en Wetenschap" heeft gesticht, dat samen met "Volk en Kunst" het harmonische geheel "Volk en Kultuur" wil uitmaken.*" VTB houdt zich dus niet afzijdig, maar staat wel op een totale politieke onafhankelijkheid[142].

Terug naar de Kempische schrijvers. Zowel Dirk Baksteen (voorzitter?) als secretaris Sterkens formuleren tijdens de algemene vergadering van zondag 26 januari 1941 het voorstel om aan te sluiten bij Volk en Kunst. Tieleman zelf ziet dat niet zo zitten. Van enkele Antwerpse leden van de overkoepelende Vlaamsche Kultuurraad kan hij geen goeds schrijven: "*Te Antwerpen wordt gezegd, waarschijnlijk als een boutade, maar toch min of meer kenschetsend, "van de K.R. blijft niet veel over dan Hentre en dr. Van Roosbroeck". Van Roosbroeck staat hier in geen geur van heiligheid om dezelfde reden als wat ik van Dr. Schamelhout schreef, 't tegengestelde wat in Van de Wiele wel geapprecieerd werd.*" Volgens Tieleman nemen de heren geen Vlaams, maar een Germaans standpunt in, en daar kan hij niet achterstaan. De houding van Jef Van de Wiele wordt, op dat ogenblik wel te verstaan, wel op prijs gesteld, "*dat hij o.m. in zijn prospectus "Volk en Kultuur" (is dat wel van zijn hand?) een "vrije" onafhankelijke houding aanneemt, het Vlaamsch, niet het Germaansch standpunt inneemt, wat naar men zegt, eveneens het geval was op de bewuste receptie te Berlijn (afgezien dan van de "bijkomenden toestand" waarin hij was, of was dit niet gedeeltelijk oorzaak er van ???). Hij lijkt overigens niet "coulant" en wel eenzelvig*"[143].

Als Gossenaerts in april 1941 met de Vereeniging voor Wetenschap zijn kandidatuur stelt voor de Kultuurraad en opnieuw advies vraagt aan Tieleman antwoordt deze een beetje kregelig: "*Ja, wat kan ik van hier uit op zeggen zonder op de hoogte zijn van de "onderhandelingen"?*" Tieleman meent dat het Vlaamse belang, wat voor hem identiek is aan het Nederlandse belang, de Groot-Nederlandse gedachte leeft toen erg sterk, op de eerste plaats moet komen en pas "*in de tweede plaats de moeten de betrekkingen met het buitenland, ook met het oosten*" genormaliseerd worden, alhoewel hij dat sterk relativeert, "*trouwens ook hierin hebben wij niet veel te veranderen.*" Tieleman kan Goossenaerts in elk geval "*daarin zoo weinig adviseren*", maar wel geeft hij zijn vriend toch volgende persoonlijke bedenkingen mee: "*In elk geval lijkt mij toch eene voorwaarde*

dat wij ons zelf kunnen blijven. Dat wij één rechte lijn volgen die we ook te voren volgden lijkt me gebiedend, al passen we met de actueele daden ook aan bij de gegeven omstandigheden en trekken we eruit de grootst mogelijke voordeelen voor ons volk. In elk geval lijkt mij de actie van de K.R. te luwen"[144]. Tieleman, die reeds van voor de oorlog lid is van het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV) en een Vlaming is in hart en nieren, heeft niet de minste voeling met met het nationaal-socialistische gedachtegoed, daarvoor is hij teveel een christelijk humanist.

Tenslotte sluit de Vereeniging voor Wetenschap aan bij de Interprovinciale Kultuurdienst waarin het VNV het voor het zeggen heeft. Volk en Kunst verkrijgt daardoor meer onafhankelijkheid, maar toch mislukt de poging van het VNV om via deze provinciale diensten het Vlaamse cultuurleven te overheersen, het is de DeVlag die dè dominante rol zal spelen in het culturele oorlogsleven[145].

HET CONGRES VAN 1942 IN GENT

In november 1941 komt Goossenaerts met het voorstel aandraven om, ondanks de ongunstige tijdsomstandigheden, toch te congresseren in 1942. Tieleman voelt er weinig voor, "*m.i. zijn er vooral bezwaren van practischen aard: de moeilijkheden van eten en logeeren en van reizen, die trouwens nog maar zullen toenemen, naar te verwachten is.*" Het zou wel een congres van één dag moeten worden, wat blijft er dan "*aan tijd over om aan wetenschappelijk werk te doen in de afdeelingen*?" En van een normale voorbereiding kan geen sprake zijn, hoe zouden de sectievoorzitters, in overleg met het bestuur, sprekers kunnen vragen en andere afspraken maken? En, voegt Edmond er nog aan toe, "*om het op de oude manier te doen daar bedank ik feestelijk voor, eenvoudig geen denken aan: nog tijd, nog physieke kracht (gezondheid) daarvoor. Ik moet om zoo te zeggen alle werk buiten de school stilleggen. Van onzen 2den secretaris Dr. Van der Biest zou ook al weinig te verwachten zijn nu hij prefect is. Mijn advies luidt dus ontkennend*"[146].

Edmond laat zich echter opnieuw overhalen. De hele administratie voor het 16de filologencongres dat op 17 mei te Gent wordt gehouden, is toch een erg zware last op zijn schouders, vooral als men weet dat een maand eerder, op 8 april een vierde kindje was geboren: Lieven Jan Karel en dat hij opnieuw sukkelt met zijn gezondheid, deze keer is het de lever die hem parten speelt[147]. Ook zijn gemoedsrust is verdwenen. Alhoewel hij zijn lidmaatschap van het VNV opzegt en hem verder absoluut niets te verwijten valt, vreest hij toch voor represailles in Ekeren. Is het misschien daarom dat hij uitkijkt naar een andere school?

Zoals bij vorige congressen steeds het geval was, maakt Tieleman er echter het beste van. Voor dit oorlogscongres werkt hij het volgende plan uit: en worden slechts vijf secties georganiseerd waarin slechts één enkel thema wordt behandeld, *in-principe-zich-aangemeld-hebbende* spre-

kers kunnen na elk referaat tussenbeide komen, "*we beschikken over zo weinig tijd.*" Goossenaerts ziet het echter wat grootser. Zoals vroeger wil hij het congres openen met een plechtige algemene vergadering. Tieleman kan hem daarin moeilijk volgen: "*Ik blijf bij mijn mening dat we deze maal het zonder algemeene vergadering hadden moeten doen: demonstratie naar buiten is er toch zeer weinig aangezien het een besloten vergadering wordt. Mijns inziens zou met degelijk sectie-werk betere demonstratie geweest zijn dan met spectaculair façade-werk.*" En als vriend Jozef opnieuw over een sectie heemkunde begint, krijgt hij weerom lik op stuk van Tieleman: "*Een sectie Heemkunde of Sibbekunde komt er best niet, nu we moeten inkrimpen. Trouwens, Heemkunde hoort niet uitsluitend bij de Philologie! Wel zal er in de samengevoegde sectie Volkskunde en Paedagogik er over gehandeld worden: daar is het juist het thema, m.i. hoort de bespreking van heemkundige vraagstukken en de methodiek ervan beter thuis op een afzonderlijke samenkomst, ik zal dat aan den h. Van Overstraeten schrijven.*"

Voor een hulde aan Willem L. de Vreese[148] is Tieleman, ook al wegens tijdsgebrek, evenmin te vinden. Overigens vindt hij dat dr. Robert Roemans, die over de Vreese zou spreken en die nota bene een oud-studiegenoot is van Tieleman aan de Gentse universiteit, "*toch ook minder aangewezen is om op een algemeene vergadering op te treden.*" Waar hij wel mee akkoord gaat, is dat professor Herman De Vleeschauwer algemeen voorzitter van het congres wordt[149].

Goossenaerts gaat absoluut niet akkoord met Tieleman, wel integendeel: in nagenoeg alle belangrijke kranten en ook in Wetenschappelijke Tijdingen verschijnt een artikel van zijn hand waarin hij de betekenis en het waarom van deze congressen uit de doeken doet. Er kan geen sprake zijn van "*kortsluiting, het grootsche blijde werk van onze kongresdagen*" kan niet worden stilgelegd, "er *moet een passende kontinuïteit liggen in onze geestelijke aktie. Zo ook wordt 17 mei, ondanks zijn bescheiden uitzicht, te midden van een wereld vol geweld, toch een rustpunt in de warreling van veel donkerte, toch een lichtpunt voor onszelf allereerst.*" Ietwat naïef wordt er nog aan toegevoegd: "*Trachten te doen of de omstandigheden gewoon normaal waren, lijkt overigens meer dan eens een veilig richtsnoer in tijden van doolhoven als deze. Dan kijkt men niet links en niet rechts en gaat men door*"[150]. Het lijkt erop dat Goossenaerts aan intellectueel Vlaanderen, maar ook aan de bezetter, wil tonen dat hij en zijn medestanders, *al de getrouwen*, hun geesteskracht niet hebben of zullen verliezen. Hij verwacht moeilijkheden, niet alleen van infrastructurele aard (gebrekkige treinverbindingen, verbod op autorijden), maar andere *moeilijkheden en belemmeringen die niet uitgesloten zijn.*

De organisatie zelf loopt ietwat mank. Op 3 mei 1942, veertien dagen voor het congres van start gaat, zijn er bij de filologie nog verschillende secties waarvoor nog geen voorzitter of secretaris voorhanden is. Voor literatuurgeschiedenis, wijsbegeerte en geschiedenis doet Tieleman dringend beroep op Goossenaerts om hem namen door te spe-

len[151]. Uiteindelijk komt alles toch in orde en op 17 mei zijn de vijf secties *gevuld.*

En wat betreft de voorziene moeilijkheden, krijgt Goossenaerts gelijk. Er worden voor dit congres "*uitnoodigingen voor bizondere vertegenwoordigers*" verzonden, ook naar Duitse militairen, tenslotte is het de bezetter die zijn fiat geeft om te congresseren. Als Duitse geüniformeerde officieren aan de sectievergaderingen willen deelnemen, ontstaat er consternatie bij de leden van de plaatselijke regelingscommissie, er is immers afgesproken niemand in uniform toe te laten. Goossenaerts wijst de heren dan ook kordaat de deur, dàt hadden ze waarschijnlijk nog niet eerder meegemaakt[152].

Deze beperkte Wetenschappelijke Congressen kennen niet de belangstelling en het elan van de vorige congressen, alhoewel Goossenaerts er vrij optimistisch over doet: "*Wij zijn tevreden. De lijn is geweest zoals we die gewenst en "bevochten" hebben en de atmosfeer eveneens: gaaf en deugdelijk gezond. En de stemming was er, niet uitbundig, maar prettig. Niet versagen! Handhaven!*"[153]. Tieleman ziet alles wat minder rooskleurig en vindt het zelfs de moeite niet de handelingen te laten drukken: "*Het congres van '42 was in verhouding met de vorige zoo een arm beestje dat we m.i. maar beter de moeilijkheid van drukken en papierschaarste als voorwendsel laten om ze zooals die van 1926 en 1928 ongedrukt te laten*"[154].

Juli 1942 : de laatste dagen in het atheneum van Antwerpen.

VERHUIZING NAAR SINT-AMANDSBERG

Begin 1942 doet zich voor Tieleman de kans voor om overgeplaatst te worden naar het atheneum te Gent en wel omdat Jozef Goossenaerts met pensioen gaat. Zoals dat het geval was met zijn overplaatsing van Ath naar Antwerpen, is het opnieuw vriend Jozef die eerst "*eens niet-officieel zou polsen.*" Aangezien prof. Herman De Vleeschauwer voorzitter van het Gentse congres wordt, "*zou die misschien ook wel een duit in het zakje kunnen doen.*" De Vleeschauwer wordt in november 1940 benoemd tot directeur-generaal van het hoger onderwijs, wat kadert in de Duitse politiek om zoveel mogelijk *deutschfreundliche* personen in topambten aan te stellen. Tieleman wedt echter niet op één paard, "*morgen zie ik Prof. Van Langenhove, misschien weet die langs de andere zijde iets*"[155]. De Vleeschauwer belooft Tieleman dat alles in orde zal komen. Ook Filip de Pillecyn, in mei 1941 benoemd tot directeur-generaal voor het middelbaar onderwijs, volgt de zaak Tieleman van dichtbij. Hij belooft zelfs dat hij de overplaatsing misschien nog voor het begin van de grote vakantie kan regelen. Inspecteur Van Hoof laat Tieleman weten dat hij een gunstig advies zal uitbrengen en "*zou doen wat hij kon, dus staan de zaken wel goed meen ik,*" aldus een optimistische Edmond[156].

En inderdaad: de verschillende demarches leiden er uiteindelijk toe dat Edmond op 10 november 1942 tot leraar wordt aangesteld in het atheneum van Gent[157]. Zijn huisbaas in Ekeren doet een beetje moeilijk, "*hij zou me het huis willen doen betrekken tot na den winter!! Ik spring er desnoods uit*"[158]. Begin december 1942 woont het gezin reeds in Sint-Amandsberg, aan de Destelbergenstraat.

PUBLICATIEVERBOD

De verordening van 24 mei 1943 van Von Falkenhausen, militair bevelhebber van België en Noord-Frankrijk, houdt in dat alle dag- en weekbladen en tijdschriften de toelating moeten vragen om nog verder te mogen verschijnen. Papierschaarste wordt als reden opgegeven. De Vereeniging voor Wetenschap heeft echter nog een papiervoorraad tot eind 1943 en dus wordt toelating gevraagd, en ook verkregen, om tot nader order verder te mogen verschijnen. Tot dan plots, op 16 augustus 1943, een schrijven komt van de Propaganda-Abteilung Belgien waarbij de Vereeniging voor Wetenschap verplicht wordt "*Der Wortlaut des Textes, mit welchen Sie den Lesern der Zeitschrift die Einstellung mitteilen, ist der Propaganda-Abteilung Belgien (Gruppe Presse) vor Drucklegung einzureichen.*" De reden van deze maatregel is "*dasz eine Konzentration der Zeitschriftenpresse durch die kriegsbedingten Papiermangel notwendig geworden ist*"[159]. Over de papiervoorraad van de Vereeniging voor Wetenschap wordt met geen woord gerept.

Jozef Goossenaerts brengt onmiddellijk Edmond Tieleman en enkele andere invloedrijke leden van de Raad van Beheer van de

Vereeniging voor Wetenschap op de hoogte van de maatregel en vraagt wat hem te doen staat[160]. Blijkbaar gaan de meeste leden ermee akkoord dat Goossenaerts protesteert, wat hij dan ook doet, en wel in vrij scherpe bewoordingen: "*U hebt het verder uitgeven van ons maandschrift Wetenschappelijke Tijdingen doen stopzetten. Laat ons U vrijmoedig meedelen dat wij het niet begrijpen. Nog minder als wij zien dat er intussen wel papier is voor een paar splinternieuwe dagbladen en voor een haast even en omvangrijk weekblad.*" De Vereeniging voor Wetenschap weigert dan ook haar abonnees voor te liegen: "*Om voldoende eerlijk te blijven tegenover onszelf en de waarheid niet gewoon de nek te kraken, kunnen wij aan onze abonné's als zachtste zinspeling op de waarheid toch iets berichten als: "Met het Augustusnummer hebben wij de uitgave van Wetenschappelijke Tijdingen stopgezet onder protest". Wij moeten daar nog aan toevoegen: Meteen vervalt ook ons plan om te trachten onze negen Wetenschappelijke Kongressen bijeen te roepen in de loop van 1944*"[161].

Het schrijven wordt ook aan Dr. Franz Petri[162] gezonden, hij had immers nog deelgenomen aan een van de congressen. Als Referent für Volkstum, Kultur und Wissenschaften beim Militärbefehlshaber regelt hij een afspraak tussen Goossenaerts en Sonderführer Schröder, Zeitschriftenreferat der Propagandaabteilung. Petri laat alvast weten dat de toon van de brief de heren *hat befremdet*[163]. Het onderhoud met Schröder, dat door Goossenaerts vrij nauwkeurig wordt weergegeven, maakt twee zaken duidelijk: ten eerste dat de bezetters duidelijk verveeld zitten met de zaak en ten tweede dat Goossenaerts een bijzonder lastige klant is die zich niet met een kluitje in het riet laat sturen. Schröder wordt op een bepaald ogenblik zelfs behoorlijk zenuwachtig als Goossenaerts hem voor de voeten gooit "*dat wij aldoor korrekt zijn geweest, en dat Gij toch beter zijt met korrekte menschen dan met slaven of met knechts, wij hebben aldoor gedaan of het geen oorlog was*"[164].

Het optreden van Goossenaerts heeft tot resultaat dat Wetenschappelijke Tijdingen nog gepubliceerd wordt tot in mei 1944. Op pagina 99 verschijnt het bericht dat "*we met dit Mei-nummer voorlopig afscheid moeten nemen van onze trouwe lezers. Ondanks alle beloften en alle aandringen van onzentwege, kregen wij nl. sedert onze schorsing in Juli-Aug. '43 geen snipper papier. Tot in betere dagen dan. Tot onze verkleefde medewerkers zeggen we ondanks de ongunst der tijden: werk voort! Wij doen het ook*"[165]. Daarmee viel, voorlopig althans, het doek over de activiteiten van de Vereeniging voor Wetenschap.

NA DE OORLOG

EEN WRANGE NASMAAK

Voor Tieleman krijgt de bevrijding een wel heel wrange nasmaak. Begin november 1945 wordt hij geplaagd door "*nevritis ofte nevralgie intercostale, pijn in lenden en rug, ik sukkel naar school.*" Tegenover het

inrichten van de congressen in 1946 staat Edmond bijzonder sceptisch[166]. En dan komt als klap op de vuurpijl het besluit van de Regent van 12 december 1945 waarbij de geplaagde Edmond als straf "*twee maand achteruitstelling van wedde*" krijgt omwille van het feit dat hij enkele maanden te laat was met zijn ontslag uit het VNV. Natuurlijk wordt hij ook aangekeken op het feit dat hij medeorganisator was van het Gentse congres in 1942, maar hem daarvoor van collaboratie beschuldigen gaat natuurlijk niet, want dan zouden enkele tientallen professoren en doctors eveneens moeten aangeklaagd worden. Maar, laat het ons nog eens duidelijk stellen: uit niets blijkt dat Tieleman sympathie voelde voor het nationaal-socialisme. Hij was zeer Vlaamsgezind en zijn enig doel was te werken aan de verheffing van het Vlaamse volk.

Het echtpaar Tieleman, kort na de oorlog.

Edmond is terecht aangeslagen door deze onrechtvaardige maatregel die gelukkig geen invloed heeft op zijn carrière: op 26 januari en op 1 april 1946 wordt zijn voorlopige benoeming te Gent bekrachtigd, en op 16 mei 1949 volgt zijn vaste benoeming. Nooit echter vergeet hij wat *Brussel* hem heeft aangedaan, "*de bedenkelijke vervolging omstreeks 1 September 1944 ging hem niet voorbij zonder in zijn ontvankelijk gemoed een diep en treurig spoor na te laten*"[167].

APPELTJES VAN HET MEETJESLAND

Het Verbond voor Heemkunde, dat tijdens de oorlog onder impuls van de VTB nagenoeg in heel Vlaanderen actief is, trekt ook in het Meetjesland heel wat liefhebbers aan. Op zondag 25 oktober 1942 wordt te Evergem door de onvermoeibare Andries De Schepper en met medewerking van Firmin De Clercq de eerste heemkundige kring in onze regio gesticht[168]. Het duurt nog tot in augustus 1943 eer de kring *in zijn schoenen staat.* Georges Nuytinck, toen nog student in de rechten, wordt voorzitter, Bavo De Vlieger ondervoorzitter en Dries De Schepper secretaris. De man achter de schermen is echter onderpastoor Noë[169]. In Maldegem is het de atheneumleraar Cyriel Aelbrecht die in februari 1943 aan de basis ligt van de oprichting van een heemkundige vereniging, er worden voordrachten gehouden en heemkundige wandel- en fietstochten georganiseerd[170]. In Aalter is begin september 1943 een studiekring aan het werk[171].

In Gent houdt dr. Elisabeth Dhanens, kunsthistorica uit Eeklo, in het stadsarchief aldaar enkele voordrachten over Meetjeslandse hoeven, op zondag 3 januari 1943 spreekt zij over *Het binnenhuis van de Meetjeslandse hoeve*[172]. En als op zondag 4 juli 1943 te Eeklo een gewestelijke heemkundige studiekring onder de naam Meetjesland en Polder wordt gesticht wordt Elisabeth Dhanens secretaresse, terwijl Cyriel Aelbrecht voorzitter wordt. "*De kring sloot onmiddellijk aan bij ons Verbond,*" aldus nog Toerisme[173].

De vierde Heemkundige Studiedag voor het Onderwijs van het Verbond voor Heemkunde gaat op zondag 18 augustus 1943 door in het stadhuis van Eeklo. Br. Denys, Jan Vercammen, Jozef Van Overstraeten ("*De heemkundige ontwikkeling van den onderwijzer...*") en dr. Jan Van den Bussche voeren er het woord. Uiteraard is ook juffrouw Dhanens hierbij aanwezig[174]. De gouwdag van de VTB, die op zondag 3 oktober 1943 ook al doorgaat te Eeklo, staat eveneens gedeeltelijk onder de leiding van Elisabeth Dhanens. En zowel Elisabeth Dhanens als Edmond Tieleman zijn consulenten van het Verbond voor Heemkunde[175]. In het Meetjesland zijn er verder talrijke correspondenten die heemkundige berichten doorsturen naar het Verbond, bijvoorbeeld over archieven, schandpalen, molens, landschappen, enz[176]. Kortom: in het Meetjesland bestaat er tijdens de oorlogsjaren een levendige belangstelling voor heemkunde en geschiedenis.

Na de oorlog krijgen die lokale activiteiten een Duitse en dus kwalijke bijsmaak. Desalniettemin herneemt het Verbond voor Heemkunde vrij vlug zijn activiteiten, voortaan als geheel zelfstandige vereniging, los van de VTB. Secretaresse van het Verbond wordt Elisabeth Dhanens die via verschillende artikelen en voordrachten haar kennis van de plaatselijke geschiedenis, folklore en heemkunde laat blijken[177].

Het bloed kruipt waar het niet gaan kan, en op 3 november 1946 "*hebben zich enkele belangstellenden aaneengesloten en hebben het "Heemkundig Genootschap van het Meetjesland" gesticht*"[178]. Die belangstellenden en tegelijk initiatiefnemers zijn eerst en vooral apotheker Prudent Ryckaert uit Zomergem, Elisabeth Dhanens en Edmond Tieleman. Het drietal belegt op 3 november 1946 een vergadering in Zomergem in café de *Tramstatie* waar een *plan de campagne* wordt opgesteld. Aanwezigen zijn o.a.: Gaston de Smet, Maurits Steel, juffrouw Van de Veire, Arthur Verhoustraete, Etienne Van Acker, Alfos Ryserhove en Jozef Van de Veire[179]. Op voorstel van Tieleman wordt eerst een paar maanden *ondergronds* gewerkt om de vereniging organisatorisch een sterke onderbouw te geven en om de passende bestuursleden aan te werven: "*Ik heb een beetje leergeld betaald te Ekeren; weliswaar kwamen de moeilijkheden van mobilisatie en oorlog daartussen, maar ook daarzonder voldeed het begin me niet.*" Tieleman wil de viering van de Meetjeslandse dichter Ledeganck in Eeklo aangrijpen "*om uit de Catacomben te treden*"[180].

Aangezien de initiatiefnemers een gewestelijk genootschap voor ogen hebben, neemt Tieleman contact op met enkele mensen uit Evergem en probeert hen ervan te overtuigen "*hun toevlucht te nemen bij ons.*" Hij biedt zelfs een van de bestuursleden het ondervoorzitterschap aan. Dit blijkt Achiel De Vos te zijn die als soldaat is afgezwaaid, *een belovende jongen* volgens Tieleman[181]. In 1946 en 1947 rijdt Tieleman van hot naar haar om het Genootschap van de grond te krijgen. Hij is ondertussen ook nog medestichter van de Oost-Vlaamse Federatie van Heem- en Oudheidkundige Kringen waarvan hij trouw de vergaderingen bijwoont. Hij schrijft brieven naar eventueel geïnteresseerde leden, legt contacten, rijdt met de fiets naar Zomergem en Eeklo, bereidt lezingen en studie-uitstappen voor en is druk in de weer met de uitgave van een jaarboek dat voor het eerst in 1949 verschijnt en in historische kringen bijzonder lovend wordt onthaald[182].

Het bestuur van het Heemkundig Genootschap bestaat lange tijd officieel slechts uit drie personen:
- voorzitter: Edmond Tieleman, Mariakerke
- secretaris: Achiel De Vos, Evergem
- penningmeester: Prudent Ryckaert, Zomergem[183]

Er zijn echter heel wat medewerkers waarop het bestuur in de beginperiode een beroep kan doen om de eerste jaarboeken vol te schrijven: Daniël Verstraete, Jozef Van de Veire, A. Cassiman, G. De Smet,

Oscar Lippens, Alfons Ryserhove, e.a. Tweemaandelijks wordt er een voordracht gehouden in restaurant De Groene Boomgaard, er worden uitstappen georganiseerd en wordt vooral veel aan archiefonderzoek gedaan, vooral dan door de voorzitter. Op elke vergadering ziet men hem papiertjes uitdelen met nota's die hij heeft opgetekend in een of ander archief. Tieleman stelt niet alleen zijn eigen, uitgebreide stamboom op, ook verricht hij heel wat opzoekingen in verband met de voorouders van Karel Lodewijk Ledeganck, waarbij hij ontdekt dat een van de voorouders van de dichter aan een vorm van krankzinnigheid leed. De vrucht van zijn opzoekingen publiceert hij eerst en vooral in *Appeltjes*, maar ook in *De Toerist* waarin hij schrijft over *Oude zeekanalen in het Meetjesland*[184] en over *Het Meetjeslandse landschap.* In dat laatste artikel klaagt hij de verloedering van de Meetjeslandse dorpskernen aan: "*De dorpen zelve gaan met reuzenschreden een algemene banalisering te gemoet; sommige dorpspleinen en dorpsbeplantingen hebben nog een eigen stemmig cachet: Kaprijke, Bassevelde, Ertvelde, Lembeke. Voor enkele jaren werd door dwaze zucht om te versteedsen, het mooie dorpsuitzicht van Sleidinge verknoeid door het rooien van de linden: de kerk is niet mooi genoeg om daar zo naakt en kaal te staan.Drie pareltjes van rustige eenvoud, met hun landelijke omlijsting van bomen, blijven nog Sint-Jan-in-Eremo, Ronsele en Stoepe. Want eenvoud die geen kaalheid en geen schraalheid is, is schoonheid*"[185].

Edmond begint zich ook te interesseren voor *Van den Vos Reinaerde*, via archiefstukken kan hij aantonen waar *de Elmare* precies ligt en wat die was[186]. Hij stippelt zelfs een heel Reinaertpad uit, dat helaas door zijn overlijden, niet kan worden afgewerkt. Het is op basis van zijn opzoekingen en het voorbereidend werk dat Jozef Van Overstraeten enige tijd later het VTB-Reinaartpad kan openen. Wat Edmond ter zake reeds had verricht, blijft volledig onvermeld. Nochtans "*had ook V.T.B. in hem jarenlang een uitstekend medewerker, als onze vertegenwoordiger te Ekeren hielp hij onze vereniging gezagvol en krachtig vooruit en schreef hij een der beste wandelgidsen, wellicht de beste, die we tot nu toe hebben uitgegeven. Het Jordaenspad, door polder en zandstreek, van Antwerpen tot Putte-Grens, dat hij ontwierp, bestudeerde en beschreef, zal bij elke V.T.B.-er die deze heerlijke wandelweg volgt, steeds in herinnering brengen een der trouwste, en bevoegdste medewerkers, die onze bond en ons tijdschrift ooit heeft gehad*"[187].

Voorzitter Tieleman leidt de vergaderingen van het Genootschap met het nodige gezag en innemendheid. Niet alleen is hij bijzonder erudiet, veel medewerkers staan verstomd over de vele kennissen en vrienden waarop hij beroep kan doen en die hij *voor de kar spant* om iets voor *zijn* Genootschap te doen.

ZIJN DAGTAAK KAN NIET AF ZIJN, ZOVELEN HEBBEN HEM NODIG...

Het vele werk voor anderen, de bloedvergiftiging tijdens de oorlog, de vernedering hem aangedaan na de oorlog maar boven alles het overlijden

van zijn zoontje Jan hebben Edmond getekend en zijn gezondheid geknakt, beetje bij beetje. Hij krijgt het steeds maar moeilijker, het lesgeven wordt hem te zwaar en in februari 1951 wordt hij op wachtgeld geplaatst. Hij woont nog enkele vergaderingen bij van Appeltjes, treft nog schikkingen voor het volgende jaarboek, maar verzwakt zienderogen. Thuis, aan de Eeklose Weg in Mariakerke, worden enkele dagen voor zijn overlijden nog enkele foto's genomen: een ziekelijke, erg vermagerde

Het heeft de Heer behaagd tot zich terug te nemen de ziel van zijn trouwe dienaar, onze geliefde echtgenoot, vader, schoonzoon, broeder, schoonbroeder, oom en verwant,

DE HEER

Edmond, Edward, Jozef, Marie

TIELEMAN

Echtgenoot van Mevrouw Germaine DESSOMVIELE

Doctor in de Germaanse Filologie,
Leraar aan het Koninklijk Atheneum te Gent.

Geboren te Waterland-Oudeman de 1e April 1902, na een langdurige, pijnlijke ziekte godvruchtig overleden op 3e October 1951, te Mariakerke (O. Vl.), versterkt door al de Rechten van onze Moeder de H. Kerk, en de Pauselijke Zegen.

Dit melden U, diep bedroefd, doch met christelijke onderwerping:

Mevrouw Germaine DESSOMVIELE en haar kinderen Jo, Dirk en Lieven;
zijn echtgenote en kinderen;
De Heer en Mevrouw August DESSOMVIELE-DE SMET; zijn schoonouders;
De Heer en Mevrouw Leon VAN CLEEMPUT-TIELEMAN, kinderen en kleinkinderen;
De Heer en Mevrouw Oscar TIELEMAN-DHAESE, en kinderen;
De Heer en Mevrouw Petrus DE SMEDT-TIELEMAN, en kinderen;
De Heer en Mevrouw Arthur TIELEMAN-VAN HYFTE, kinderen en kleinkinderen;
De Heer en Mevrouw Maurice DE SMET-DESSOMVIELE, en kinderen;
De Heer en Mevrouw René DESSOMVIELE-VAN DAMME, en kinderen;
De Heer en Mevrouw Ir. Remi DESSOMVIELE-DE SUTTER en kinderen;
zijn broeders, zusters, zwagers en schoonzusters;
De Heer Henri TIELEMAN, zoon van wijlen de Heer Cyriel en van wijlen Mevrouw Irma DE CAUSEMAECKER, echtgenote en kind;
Juffrouw Anaïs en de Heer Paul TIELEMAN, kinderen van wijlen de Heer Cyriel en van Mevrouw Marie DE DECKER; zijn neven en nichten;
Mevrouw Weduwe Th. DUSARDUYN-DE SMET;
De Heer Kamiel DE SMET;
Mevrouw Weduwe DE SMET-DOENS;
De Heer Frans DESSOMVIELE, zijn ooms en tanten.

UEd. wordt uitgenodigd tot het bijwonen van de plechtige lijkdienst te 10 u. in de parochiale kerk van Mariakerke, op ZATERDAG 6 OCTOBER 1951.

Vergadering aan de Claeys Bouüaertstraat te Mariakerke, om 9,45 u.

De Vigilien, Rozenkrans en Lof zullen gezongen worden in de kapel van Kolegem om 5 u.

De dertigdaagse missen zullen gelezen worden in het Missiehuis van de Congregatie O. L. Vrouw van Scheut, van af Maandag 8 October 1951.

Gelieve onze dierbare overledene te gedenken in Uw gebeden.

Mariakerke, 4 October 1951.
Eeklose weg, 224. Te bereiken terminus tram 3.

De Maeght, Mariakerke.

Overlijdensbericht van Edmond Tieleman

Edmond glimlacht wat zwakjes in de lens. Ook hij weet dat het einde nabij is, hij weet dat zijn pijnlijke en langdurige ziekte hem zal vellen, en dit ondanks de beste medische zorgen.

Op woensdag 3 oktober 1951 overlijdt Edmond, hij is 49 jaar oud. Talrijke vrienden en kennissen wonen op zaterdag 6 oktober zijn uitvaart bij. Collega Julien Vervinckt houdt een treffende lijkrede bij het open graf. In *Appeltjes van het Meetjesland* verschijnt een ontroerend In memoriam van Prudent Ryckaert, in *Eikels worden Bomen* is het dr. Gerard Haes die zijn vriend herdenkt, dr. Jozef Goossenaerts memoreert zijn gedachtenis in *Wetenschappelijke Tijdingen*, Achiel De Vos doet dat in *Oostvlaamse Zanten*, en in nog veel andere tijdschriften wordt zijn overlijden als een groot verlies beschouwd. Het heengaan van Edmond Tieleman grijpt iedereen aan die hem heeft gekend. Alle auteurs hebben het over de vriendschap en de trouw van de overledene, ze schrijven over zijn onbaatzuchtigheid, over zijn ten dienste staan voor anderen, over de stille werker die hij was, over de wetenschapper, over de leraar die leraarde uit liefde voor zijn vak, over zijn Vlaamsgezindheid en over zijn

Wie is wijs en verstandig onder u? Hij tone door zijn goed gedrag dat zijn werken geschieden in zachtmoedigheid eigen aan wijsheid. (Jac., 3, 13)

+

Door dit vroom aandenken vragen wij U een gebed voor Mijnheer

Edmond TIELEMAN

echtgenoot van Mevrouw

Germaine DESSOMVIELE

Doctor in de Germaanse Philologie,
Leraar aan het K. Atheneum te Gent.

Geboren te Waterland-Oudeman op 1 April 1902, en overleden te Mariakerke op 3 October 1951, gesterkt door de genademiddelen van onze Moeder de H. Kerk, en voorzien van de Pauselijke Zegen.

Wij dachten, zijn dagtaak kan niet af zijn: Zijn gezin heeft hem nog zo nodig. Zijn vrienden, die hij zo dienstvaardig, in wel en wee, trouw bleef, kunnen hem niet missen. Zijn klas, waar hij zo onbaatzuchtig gans zijn ziel in stak, staat nog voor hem open. Zijn geboortestreek, aan wie hij met veel liefde zijn heemkundige studiën wijdde, verwacht nog zoveel van hem. Zijn volk, dat hij rechtgeaard als zuiver idealist diende, dat hij immer hoger en schoner wilde optillen, dat volk mocht nog op vele van zijn vruchtbare werkuren hopen...

Wij mensen, we hebben ons vergist. Zijn dagtaak is af. „Mijn wegen zijn niet uw wegen", zegt de Heer.

God moet deze man wel zeer bemind hebben want Hij heeft hem zeer beproefd. Hij gaf hem een gevoelig hart, rijke geestesgaven, een groot geloof. Doch de man werd gelouterd door het lijden, beproevingen pijnigden reeds zijn jong gezin. Toen kwam ook die lange ziekte, een bittere Kalvarie-

Bidprentje en (nu verdwenen) grafzerk

geloof. Achiel De Vos: "*Deze nederige mens zou misschien gemonkeld hebben van al de lof, die thans over hem geschreven wordt. Hij, de stille werker, wars van alle drukdoenerij zou allicht gemeend hebben dat alles nog niet af was, dat er nog verder diende gezocht te worden, nog langer diende nagepluisd te worden*"[188].

Wij kunnen niet anders dan die eigentijdse lofbetuigingen bijtreden. Het spitten en graven en wroeten in iemands leven is een delicate opdracht. Edmond Tieleman heeft ons vele uren werk gekost. We hebben er geen spijt van, want samen met hem doorliepen we een van de interessantste en een van de belangrijkste periodes uit onze Vlaamse geschiedenis: de eerste helft van de voorbije twintigste eeuw, waarin onze eerste voorzitter misschien een kleine, maar daarom niet minder belangrijke rol speelde. We leerden een Meetjeslander kennen die gestaag timmerde aan de Vlaamse weg, we leerden een man kennen wiens levensdoel het was het volk waaruit hij was gesproten uit zijn ellende en onderdrukking te halen, we leerden een vader kennen wiens ziel huilde van machteloosheid, we leerden een schoon, eenvoudig, schrander mens kennen van wie het ons spijt dat we hem niet écht hebben gekénd, want tijdens het schijven van zijn biografie is hij is ook een beetje onze vriend geworden, vandaar dat we nu ook durven schrijven: "Mon, bedankt, voor alles."

Met onze bijzondere dank aan mevrouw Jo Tieleman-Verhelst, dochter van Edmond, voor haar medewerking en vertrouwen, geheel in de lijn van de Tielemanstraditie.

NOTEN

1. Familiearchief Tieleman. Genealogie van de familie Tieleman opgesteld door Edmond Tieleman (handschrift). De gegevens over de familie Tieleman werden ons medegedeeld door Jo Verhelst-Tieleman (Wemmel), oudste dochter van Edmond, door Anaïs Tieleman (Watervliet) en door Jozef Swankaert (Adegem).
2. Gazette van Eecloo en van het District, 7 november 1897.
3. Gazette van Eecloo en van het District, 16 mei 1897.
4. Gazette van Eecloo en van het District, 7 november 1897.
5. Gazette van Eecloo en van het District, 24 april 1898.
6. Familiearchief Tieleman. Verslagboek van de Vereeniging der Vooruitziende Landbouwers.
7. Familiearchief Tieleman. Eedaflegging Tieleman Charles. Karel wordt burgemeester benoemd bij Koninklijk Besluit van 13 juni 1921, hij legt op 19 augustus de eed af in handen van de arrondissementscommissaris.
8. Familiearchief Tieleman. Verslagboek van de Vereeniging der Vooruitziende Landbouwers, verslag van 18 december 1934.
9. DE BEER A., *Gedenkboek, Eeuwfeest van het Sint Vincentiuscollege, Eekloo 1840-1940*, Gent, 1946, p. 119.
10. DE BEER A., a.w. p. 123.

11. Archief van het College. Alle gegevens in verband met het college komen uit dit archief. Met dank aan Johan Cromheecke, bestuurssecretaris van het Sint-Vincentiuscollege.
12. DE BEER A., a.w., p. 120
13. De einduitslag van de klas:

1. Naudts Maurice (Beirvelde)	896,6 op 960
2. Rijffranck Jan (Eeklo)	879,1
3. Tieleman Edmond (Waterland-Oudeman)	871,6
4. Steyaert Edgard (Eeklo)	852,0
5. Boereboom Marcel (Stalhille)	839,4
Van Lantschoot Oswald (Dendermonde)	838,2
7. De Prest Omer (Beernem)	793,8
8. Van Dorpe Gerard (Landskouter)	779,4
Verstraete Jozef (Eeklo)	778,9
10. Geirnaert Modest (Maldegem)	760,7
11. De Kesel Leo (Adegem)	734,9
Lampaert M. (Eeklo)	733,8
De Keyser Urbain (Ursel)	731,9
14. Ingels Achiel (Lembeke)	715,0
15. Bauwens Albert (Oostwinkel)	693,0
16. Verstraete Régule (Adegem)	620,1
17. Tourny August (Eeklo)	612,1
18. Van Haelst Robert (Eeklo)	568,5

Jozef Van Herreweghe uit Watervliet nam niet aan alle examens deel.
De Kesel Leo, Bauwens Albert en Van Haelst Robert werden priester.
Leo De Kesel werd hulpbisschop van het bisdom Gent.

14. Deze laatste prijskamp telde niet mee voor de einduitslag. Het was een soort summatieve toets.
15. De uitslag van de andere leerlingen: 3. Boereboom, 4. Van Dorpe, 5. De Kesel, 6. Bauwens, 7. Verstraete J., 8. Lampaert, 9. Geirnaert, 10 De Pauw, 11. De Keyser, 12. Lampaert L., 13. Van Haelst, 14. Ingels, 15. Verstraete R.
16. Katholieke Universiteit Leuven (KUL), Brief van 3 februari 1999 waarin Viviane Remels, directeur Studentenadministratie, de studieresultaten van Edmond Tieleman meedeelt.
Familiearchief Tieleman. Inschrijvingsformulieren Edmond Tieleman.
17. Familiearchief Tieleman. Programma van de Gouwdag van 5 september 1922.
18. Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB), CD-rom: trefwoord: Hulse, Raf van.
19. NEVB, CD-rom, trefwoord: Herbert Tony. In het Familiearchief Tieleman wordt nog een *Vlaamsche Postkaart* bewaard die Herbert op 19 oktober 1921 aan Tieleman zond.
20. Familiearchief Tieleman. Uitnodiging naar de Studentenbedevaart - vergadering van 11 september 1923.
21. VANDEGENACHTE E., Albert De Mulder, toneelman uit Watervliet in: De Eecloonaar, jg. 1971.
22. 't Getrouwe Maldeghem, 21 juni en 14 augustus 1927. Mededeling van Firmin Van de Poele, Watervliet, waarvoor dank.
23. In Leuven in 1920, 1924, 1928, 1932; in Gent in 1923, 1926, 1930, 1934.
24. HAES G., *In memoriam: Dr. Edmond Tieleman*, in: Eikels worden Bomen, jg. 5, november 1951, p. 4.
25. Familiearchief Tieleman. Verslag van de Normalistenafdeeling, nota's van Edmond Tieleman.
26. AMVC, T323, Brief van 1 juni 1923 aan Goossenaerts.
NEVB, CD-rom: trefwoord: Pil, Berten
27. Familiearchief Tieleman. Besluit van de Normalistenafdeeling, nota's van Edmond Tieleman.

28. GEVERS L., *Bewogen Jeugd. Vlaanderen 1830-1895*, Leuven, 1987, p. p. 6, 108, 113, 197-198.
29. Het Laatste Nieuws, vrijdag 10 november 1922.
30. De Gazette van Gent en Le Bien Public, 16 november 1922.
31. Vooruit, zondag 19 november 1922.
32. Het Volk, dinsdag 21 november 1922.
33. Le Bien Public, dinsdag 21 november 1922.
34. Gazette van Gent, 20-21 november 1922.
35. Het Volk, woensdag 22 november 1922.
36. Le Bien Public, dinsdag 21 november 1922.
37. Het Volk, dinsdag 21 november 1922.
38. Familiearchief Tieleman, Proces verbaal
39. In zijn In memoriam schrijft Gerard Haes: "*We hadden namelijk besloten na onze kandidatuur Leuven vaarwel te zeggen en te Gent ons doctoraat te gaan studeren.*" Een reden geeft Haes niet op.
40. Archief van de Universiteit Gent (ARUG), 4A4/1, Inschrijvingsregister van de studenten op de rol; 4A4/3, Adressenregister van de studenten
41. HAES G., a.w., p. 5.
42. ARUG, 4A4/10, Inschrijvingsregister voor de examens.
43. HAES G., a.w., p. 6.
44. Familiearchief Tieleman. Tekst van de verdediging van de dissertatie.
45. ARUG, 4A4/16, Notulen examencommissie Faculteit Letteren en Wijsbegeerte. Roemans doctoreerde met een verhandeling over *Jan Frans Willems, zijn leven, werk en strijd*, Haes schreef een verhandeling over *Cornelis Van Ghistele en zijne vertalingen uit het Latijn*. Met dank aan Marc Geerinckx, bestuurssecretaris ARUG
46. AMVC, T323. Brief van 17 januari 1927 aan Goossenaerts.
47. AMVC, T323. Brief van 12 september 1927 aan Goossenaerts.
48. AMVC, T323. Brief van 1 december 1930.
49. AMVC, T323. Brief van 17 september 1935 aan Eugeen Ubrix.
50. NEVB, CD-rom, trefwoorden: Goossenaerts Jozef, Vereeniging voor Wetenschap, Wetenschappelijke tijdingen.
51. AMVC, T323. Brief van 31maart 1925 aan prof. Vercoullie.
52. AMVC, T323. Brief van 20 januari 1930. De Vlaamse filologiecongressen waarvan Edmond Tieleman secretaris was zijn: 1930: Antwerpen (X), 1932: Gent (XI), 1934: Leuven (XII), 1936: Gent (XIII), 1938: Leuven (XIV), 1940: Gent (XV), 1942: Gent (XVI).
53. AMVC, T323. Brief van 18 februari 1930. Het betreft de zaak (restaurant? Vlaams huis?) Uilenspiegel waarvan Vercoullie zelf geen aandeelhouder was, *maar wel zijn schoonzoon (Dr. M) en die is de eerste geweest die gezegd heeft: aanpakken.*
54. AMVC, T323. Brief van 20 januari 1930 aan Persyn.
55. AMVC, T323. Brief van 18 februari 1930.
Beknopte Handelingen van het Philologencongres 1930, p. 9.
56. De eigen *ambtelike* mededelingen van het Kongres worden in de Handelingen afgedrukt in de vereenvoudigde spelling, de lezingen worden afgedrukt in de spelling waarin zij door de medewerkers worden gesteld. Dat geeft soms rare woordbeelden: huishoudelike, synthetiese, ekonomies, technies, mogelikheid, enz. Woord Vooraf, Handelingen 1930.
57. Handelingen 1930, p. 14-15.
58. AMVC, T323. Brief vanuit Watervliet, 24 april 1930.
59. AMVC, T323. Brief aan Camille Huysmans, s.d. maar voor 9 april 1930.
60. AMVC, T323. Brief van 19 maart 1930.
61. AMVC, T323. Brieven van 8 en 9 maart 1930.
62. AMVC, T323. Brief van 20 maart 1930.
63. Handelingen, p. 255.
64. AMVC, T323. Brief van 22 maart 1930.

65. AMVC, T323. Brief van 29 maart 1930.
66. AMVC, T323. Brief van 19 mei 1930.
67. Handelingen, p. 15.
68. AMVC, T323. Brief aan E.H. dr. Jozef Bittremieux
69. AMVC, T323. Brief van 18 juni 1947 aan H Draye.
70. Handelingen. De handtekeningen van de deelnemers werden geteld en de secretarissen kregen opdracht het aantal deelnemers te noteren.
71. AMVC, T323. Brief van 19 april 1931.
72. AMVC, T323. Brief van 23 januari 1932.
73. AMVC, T323. Brief van 10 januari 1947 aan Henri Draye.
74. AMVC, T323. Brief van 9 juni 1931.
75. AMVC, T323. Ongedateerde uitnodiging. Een aparte invitatie vertrok op 5 mei 1931 naar prof. Mansion te Luik
76. AMVC, T323. Brief van 26 april 1931.
77. AMVC, T323. Uitnodiging congres Gent 1936, februari - maart. Handelingen, 1936.
78. AMVC, T323. Brief van 17 december 1931.
79. Handelingen 1932, p.6.
80. AMVC, T323. Brief van 18 januari 1947 aan Henri Draye.
81. AMVC, T323. Brief van 15 januari 1932.
82. AMVC, T323. Brief van 7 februari 1932 vanuit Watervliet.
83. AMVC, T323, Brief van 20 december 1931.
84. AMVC, T323, Brief van 21 december 1931.
85. AMVC, T323. Brief van 23 januari 1932.
86. Wetenschap in Vlaanderen, 1936, p 96.
87. AMVC, T323. Brief van 4 januari 1932.
88. AMVC, T323. Brief van 2 januari 1932.
89. AMVC, T323. Postkaart van 9 januari 1933.
90. AMVC, T323. Brief van 28 maart 1933.
91. AMVC, T323. Brief van 12 juni 1933 aan Van Hauwaert
92. AMVC, T323. Brief aan Constant Cnops.
93. AMVC, T323. Brief van begin 1934 aan prof. Albert Carnoy.
94. AMVC, T323. Brief van 6 april 1935 aan professor Mansion.
95. AMVC, T323. Brief van april 1936 aan de secretarissen van de verschillende afdelingen.
96. Wetenschappelijke Tijdingen, 1951, kolom 319.
97. Wetenschap in Vlaanderen, jg. 1, 1935, nr. 1, p. 1.
98. AMVC, T323. Brief van 8 maart 1938.
99. AMVC, T323. Brief van 27 december 1937 aan Goossenaerts.
100. AMVC, T323. Brief van 21 november 1938 aan Goossenaerts.
101. Wetenschap in Vlaanderen, jg. 1, 1935, nr. 1, p. 1-2.
102. BLONDEAU R., *Wetenschapsbeoefening in Vlaanderen*, in: Ons Erfdeel, 4/81, jg. 24, p. 516-517.
103. Wetenschap in Vlaanderen, jg. 2, 1937, p. 73-73. Statutaire vergadering 31 januari 1937.
104. Wetenschap in Vlaanderen, jg. 2, 1937, p. 154.
105. Wetenschap in Vlaanderen, jg. 4, 1939, p. 141.
106. Boekengids, 1936, p. 255.
107. Heemkring Ekeren, contactblad, jg. III, nr. 2, maart 1985, p. 3-4. Met dank aan de heer A. Van Den Wyngaert
108. Toerisme, 1 september 1938, nr. 17, p. 492-494.
109. Toerisme, 1 september 1938, nr. 17, p. 494-496
110. Toerisme, 16 december 1938, nr. 24, p. 69
111. Toerisme, 1 januari 1939, nr. 1, p. 10-16.
112. AMVC, T323. Brief van 6 november 1940.

113. AMVC, T323. Brief van 18 januari 1941.
114. TIELEMAN E., *Pleidooi voor Heemkunde*, in: Wetenschappelijke Tijdingen, jg. 4, 1938-1939, kolom 130-133.
115. NEVB, CD-rom, trefwoord: Volkskunde.
116. Wetenschappelijke Tijdingen, jg. 6, 1941, p. 97-106.
117. AMVC, T323. Brief van 18 januari 1941. Met K.R. bedoelt Tieleman de Nederlandsche Kultuurraad
118. Lijna is in 1941 bezig met het plan een openluchtmuseum in Bokrijk te vestigen Zie: Wetenschappelijke Tijdingen , 1942-1, jg. 6, p. 27-28
119. AMVC, T323. Brief van 18 januari 1941.
120. AMVC, T323. Brief van 5 december 1943.
121. AMVC, T323. Brief van 14 april 1942.
122. Toerisme, jg. 20, 1 september 1941, nr. 17, p. 469 en 519.
123. Toerisme, jg. 20, nr. 18, 16 september 1941, p. 493. Uit het Meetjesland wordt geen enkele kring vermeld, wel worden VTB-vertegenwoordigers *die wenschen een studiekring voor heemkunde te stichten. Gemandateerde vertegenwoordigers van heemkundige kringen buiten VTB ontstaan* worden ook geïnviteerd.
124. Heemkunde, VTB, 1 juli 1942, p 33-37. NEVB, CD-rom: trefwoord: Volkskunde.
125. Toerisme, jg. 21, nr. 14, 15 juli 1942. Het woord Sibbekunde werd door een kleine groep Noordnederlanders gelanceerd, vooral de Fries Pama speelde hierin een hoofdrol. In volgende jaargangen van Toerisme heeft de redactie het dan toch weer over bijvoorbeeld *Ons Repertorium van Familie- of Sibbekundigen*, zie jg. 1944, p. 125.
126. NEVB, CD-rom, trefwoord: Liesenborghs, Maurits.
127. Toerisme, jg. 21, 1 maart 1942, p. 81.
128. Toerisme, jg. 21, nr. 14, 15 juli 1942.
129. Toerisme, jg. 1941, p. 387, 517, 620; jg. 1942, p. 24, 135, 162, 187, 270, 290.
130. AMVC, T323. Brief van 1 augustus 1939.
131. AMVC, T232. Brief van 27 december 1939.
132. Wetenschappelijke Tijdingen, jg. 5, maart 1940, nr. 3, kolom 97-98.
133. NEVB, CD-rom, trefwoord: Heymans, Corneel.
134. Waren officieel vertegenwoordigd: de Nederlandsche Philologencongressen, de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde, de Zuidnederlandsche Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis, de Oud - Germanistenvereniging van Leuven en de Bond van Gentse Oud - Germanisten
135. Het bestond uit 34 professoren en/of doctors.
136. Vooruit, 30 maart 1940. Ook Het Laatste Nieuws, De Gentenaar, De Standaard, e.a. berichten uitgebreid over deze congressen.
137. Wetenschappelijke Tijdingen, jg. 5, mei - november 1940, nr. 5, kolom 159-160.
138. AMVC, T323. Brief van 18 januari 1941.
139. BUG, Hs. 3338. Brief van 23 augustus 1943 van Goossenaerts aan Debaive.
140. Het Vlaamsch Instituut voor Volkskunst (VIVO), het Vlaamsch Nationaal Zangverbond (VNZ), de ATC, de Vereeniging van Vlaamsche Muziekmaatschappijen (VVM) en de Vereeniging voor Beschaafde Omgangstaal (VBO). Later komen daar nog bij: de diensten voor Boekverspreiding, Film en Foto, Algemeene Kunstverspreiding en Pers- en Radio-Propaganda.
141. Voorzitter van de Kultuurraad was Cyriel Verschaeve, zijn bekendheid in Duitsland gaf de doorslag bij zijn aanstelling. Nog enkele pro-Duitse figuren die in de Kultuurraad zetelden waren: Van Roosbroeck, Jacob, De Vleeschauwer, Van De Wiele en de Pillecyn.
142. Toerisme, jg. 20, 6 juni 1941, nr. 12, p. 337.
143. AMVC, T323. Brief van 23 januari 1941. Tieleman heeft het over de geruchtmakende reis van Vlaamse kunstenaars in december 1940 naar Berlijn waaraan o.a. werd deelgenomen door Albert Servaes (leider), Filip de Pillecyn, Ferdinand

Vercnocke, Hubert Malfait, Jozef Verdegem; Jef Van de Wiele, e.a. Had Van de Wiele in Berlijn iets te veel op? Zie: Herman Van de Vijver, Het cultureel leven tijdens de bezetting, dl. 8 van België in de Tweede Wereldoorlog, Kapellen, 1990, p.13.

144. AMVC, T323. Brief van 14 april 1941.
145. NEVB, CD-rom, trefwoord: Volk en Kunst.
146. AMVC, T232, Brief van 20 november 1941 aan Goossenaerts.
147. AMVC, T232. Brief van 6 juni 1942.
148. NEVB, Cd-rom, trefwoord Vreese, Willem L. de.
149. AMVC, T232. Brief van 26 februari 1942 aan Goossenaerts.
150. Wetenschappelijke Tijdingen, jg. 7, mei 1942, nr. 5, kolom 97 en 98. Volk en Staat, zondag 3 en maandag 4 mei, zaterdag 16 mei, dinsdag 19 mei 1942. Vooruit, 19 mei 1942. De Gentenaar, 5 mei 1942. Het Laatste Nieuws, 3 mei 1942.
151. AMVC, T232. Brief van 3 mei 1942 aan Goossenaerts.
152. Zowel Arthur de Bruyne als Marcel Grypdonck halen dit incident aan. Zie: Dr. J. Goossenaerts, 1882-1963, Gent, 1943, p. 14 en p. 71
153. Wetenschappelijke Tijdingen, jg. 7, juni 1942, nr. 6, kolom121-124.
154. AMVC, T232. Brief van 14 januari 1944 (aan Goossenaerts?)
155. AMVC, T232. Brief van 25 februari 1942 aan Goossenaerts.
156. AMVC, T232. Brief van 20 juni 1942 aan Goossenaerts.
157. Familiearchief Tieleman. Aanstellingsbrieven en Wedderegelingen, 22 december 1951.
158. AMVC, T232. Brief van 28 augustus 1942 aan Goossenaerts.
159. BUG, Hs. 3338. Brief van de Propaganda-Abteilung, 16 augustus 1943.
160. De overige leden zijn: Daels, Heymans, Hooft, Debaive, Cauterman, Geurden, Elaut
161. BUG, Hs. 3338. Brief van Goossenaerts aan de Propaganda-Abteilung, 24 september 1943.
162. NEVB, CD-rom, trefwoord: Petri Franz.
163. BUG, Hs. 3338. Brief van Petri aan Herrn Dr. J. Goossenaerts, 28 september 1943.
164. BUG, Hs. 3338. Onderhoud met Schröder, Propaganda-Abteilung Brussel, 16 oktober 1943 in zake Wetenschappelijke Tijdingen.
165. Wetenschappelijke Tijdingen, jg. 9, mei 1944, nr. 5, kolom 100.
166. AMVC, T323. Brief van 5 november 1945 aan Goossenaerts.
167. Wetenschappelijke Tijdingen, jg. 11, oktober 1951, kolom 320.
168. Toerisme, jg. 21, 1 november 1942, nr. 21, p. 303.
169. Toerisme, jg. 22, 15 augustus 1943, nr. 16, p. 163.
170. Toerisme, jg. 22, 1 februari 1943, nr. 3, p.31.
171. Toerisme, jg. 22, 1 september 1943, nr. 17, p. 1678.
172. Toerisme, jg. 22, 1 januari 1943, nr. 1, p. 11.
173. Toerisme, jg. 22, 1 augustus 1943, nr. 13, p. 148.
174. Toerisme, jg. 22, 16 mei 1943, nr. 10, p. 136.
175. Heemkunde, 1 januari 1942, p. 10; 16 september 1942, p. 50.
176. Veel van die correspondenten worden bestuurslid en/of lid van het Heemkundig Genootschap: Alfons Ryserhove, Daniel Verstraete, Emiel Mettenanxt, Cyriel Bauwens, Firmin De Clercq.
177. De Toerist, jg. 26, 16 april 1947, nr. 8, p. 92. Juffrouw Dhanens woont dan in Etterbeek aan de Oudergemlaan, 266.
178. Archief Heemkundig Genootschap (AHG). Omzendbrief aan belangstellenden (s.d.).
179. Appeltjes van het Meetjesland, jaarboek 36, 1985, p. 295.
180. AHG. Brief van 11 november 1946 aan Elisabeth Dhanens.
181. AHG. Brieven van 3 januari en 26 maart 1947 aan Elisabeth Dhanens.
182. Over de naam Meetjesland, voor zender Gent over: Het Meetjeslandse landschap

(1947), Toerisme in het Meetjesland (1948) en Oude verbindingen van Gent met de zee (1948). Studie-uitstappen op 20 juli 1947 naar de Polders en in september 1947 naar Ertvelde - Zelzate met onder andere een bezoek aan de hoeve ter Looveren. Zie brief van 7 juni 1947 aan Elisabeth Dhanens en Toerisme

183. Pas in het jaarboek nr. 9 (1958) wordt een nieuw bestuurslid vermeld: Oscar Lippens, die nu nog steeds penningmeester is. Na het overlijden van Edmond Tieleman wordt Elisabeth Dhanens voorzitster.
184. De Toerist, jg. 28, 16 september 1949, nr. 18, p. 549-550.
185. De Toerist, jg. 28, 1 december 1949, nr. 23, p. 665-668.
186. Wetenschappelijke Tijdingen, jg. 15, mei 1955, nr. 4, p. 155.
187. De Autotoerist, jg. 4, 1 november 1951, nr. 21, p. 1005. In Memoriam van Huib Ceulemans.
188. DE VOS A., *Dr. Edmond Tieleman*, in: Oostvlaamse Zanten, jg. 26, 1951, p. 154.

Negentiende-eeuwse geschiedschrijvers over de geboorte van Keizer Karel te Eeklo

Peter LAROY

"Of er inderdaed iets bestonde van hetgeen te Eecloo, van ouders tot ouders, overgezegd wordt: dat Keizer Karel V er zou ter wereld gekomen zyn, op eenen doortogt zyner doorluchtige ouders, van Brugge naer Gent, en dat moeder en kind des nachts naer deze laetste stad in het Princenhof zouden overgevoerd geweest zyn, van waer de geboorte zoude zyn kenbaer gemaekt"[1].

Deze vraag uit de negentiende eeuw is bij het einde van de twintigste eeuw meer dan actueel. De herdenkingen rond de vijfhonderste verjaardag van de geboorte van Keizer Karel hebben immers een heleboel zaken rond die figuur opnieuw aan de orde gebracht. In de marge van het feestgebeuren dook onvermijdelijk opnieuw de vraag op of Keizer Karel toch niet te Eeklo zou zijn geboren[2]. Wordt met deze vraag niet opnieuw het warm water uitgevonden? Het is immers niet voor het eerst dat er vragen rijzen rond de waarheid van dit gerucht. Ook bij het herdenken van de driehonderdste verjaardag van het overlijden van de vorst (1858) brachten enkele lokale geschiedschrijvers de kwestie aan de orde.

In het weekblad *De Eeclonaer* van 4 april 1858 verscheen immers een bijdrage die probeerde wat licht te werpen op de zaak[3]. Het lijkt ons interessant om dit eens van dichterbij te bekijken. Niet alleen de redenering die wordt gevolgd is daarbij van tel. De vraag waar Keizer Karel het levenslicht zag, is hier maar bijzaak[4]. We willen vooral aandacht besteden aan de manier waarop deze vraag beantwoord werd en dit zo mogelijk kaderen in het ruimer perspectief van de Eeklose geschiedschrijving[5]. Werd er op dat moment met andere woorden al op een ernstige manier aan historisch onderzoek gedaan te Eeklo? Het artikel in *De Eeclonaer* leent zich hier uitstekend toe omdat er ook een repliek kwam. Dat de repliek op dat moment niet werd gepubliceerd in het weekblad maakt het er bovendien nog wat interessanter op[6].

De Eeclonaer is bijna vanaf haar ontstaan een uitstekend medium geweest om historische nota's te verspreiden. In het overzichtswerk over *De Eeclonaer* schrijft P. Van de Woestijne die interesse vooral toe aan de figuur van August Van Acker[7]. Als opsteller streefde hij er naar een kwaliteitsblad te maken. Letterkundige en historische bijdragen maakten onverbrekelijk deel uit van de mix die hij voor ogen had. De artikels met historische inslag kwamen nu eens op verzoek, dan weer op eigen initiatief. Het stuk over Keizer Karel in dit geval werd geschreven door Edouard Van Damme-Bernier op verzoek van Eduard Neelemans. Deze laatste had reeds een aantal bijdragen geschreven over Eeklo, zou korte tijd nadien ook een eerste *Geschiedenis van Eeklo* samenstellen en vroeg nu aan zijn vriend Van Damme-Bernier ook eens iets te onthullen over het duistere verleden.

Edouard Van Damme, die steeds de naam van zijn jong gestorven echtgenote in epitheton meenam, kan zonder twijfel worden beschouwd als een van de meest verdienstelijke figuren uit de 19de eeuw wat betreft de Eeklose geschiedschrijving. Zijn vader, die hem blijkbaar ooit het verhaal vertelde van Keizer Karels geboorte, was ooit burgemeester van de stad. Edouard Van Damme (1806-1882) groeide bijgevolg op in de betere kringen en raakte op jonge leeftijd bevriend met Karel Lodewijck Ledeganck. Hun goede relatie komt overigens herhaaldelijk aan bod in de publicatie *Een dichter bij ons. Karel Lodewijk Ledeganck (1805-1847)*[8]. Bijzonder treffend is ook het feit dat de dichter een volledig gedicht wijdde aan zijn goede vriend. Daar klinkt het dat *"een gloed naar kennis"* zich meester maakte van Van Damme[9]. De Eeklonaar studeerde rechten, vestigde zich als notaris en raakte ook in de politiek (provincieraadslid). Opvallend is wel dat hij ook in contact kwam met de kringen waarin Ledeganck zich bewoog. Van Damme was in correspondentie met Snellaert, met Rolin en met andere literatoren van zijn tijd. Het historisch besef van deze romantische schrijvers was nooit ver weg. Maar deze jurist ging verder. Hij besefte maar al te goed de waarde van het originele bronnenonderzoek. Dit bracht hem er bijvoorbeeld ook toe om stukken te laten kopiëren die in Brussel werden bewaard. Het is op basis van een van die stukken dat hij zijn opzoekingen over Keizer Karel kenbaar maakte. Hem komt ongetwijfeld de verdienste toe dit onder de aandacht te hebben gebracht.

De auteur windt er overigens geen doekjes om. Op de gestelde vraag of Eeklo de geboorteplaats van Keizer Karel kan zijn, antwoordt hij meteen niet te geloven in de legende[10]. Maar hij gaat onmiddellijk op zoek naar de reden waarom een zeker waas van geheimzinnigheid rond de gebeurtenis hangt. Ook Van Damme-Bernier had immers vastgesteld dat er *"zonderlinge omstandigheden (waren), die my destyds des te opmerkelyker voorkwamen daer wylen myn vader my deze vertelling ook gedaen had, ofschoon niet zonder eenen beteekenenden glimlach, alsof hy er grootelyks aen twyfelde"*.

De verklaring valt uiteen in volgende stukken:

- Vanaf februari 1499 tot maart 1500 was er een groot aantal notabelen van die tijd dat te Eeklo kwam. Wellicht is daaruit het verhaal ontsproten dat er wel een belangrijke figuur moest aanwezig zijn.
- Vervolgens is er het feit dat een Eeklonaar (Vincent Zoetaert) de melding bracht dat er een keizer geboren was. Ook dat kan voor verwarring zorgen: waarom bracht immers niet een Gentse bode het bericht naar Eeklo?
- Verder is er een mededeling die dan weer zegt dat Johanna van Castilië beviel in een huis in de Brabandstraet te Gent.
- Bovendien is er ook verwarring over de datum waarop alles gebeurde (22 februari, 24 februari en 25 februari?).
- In die dagen valt ook de aanwezigheid van Jacob de Ketelboetere, ontvanger-generaal van Vlaanderen op. Als zo'n belangrijk figuur op bezoek komt, kan dat opnieuw heel wat speculaties losmaken.
- Tenslotte is het wel zo dat de kleine Karel op bezoek zou zijn geweest toen hij ruim een jaar oud was. *"Alzoo is Eecloo als plaets der eerste wandeling van keizer Karel te beschouwen."*

Auteur Van Damme stelt zich dan ook terecht de vraag:
"Van waer dan al die verschillige dagteekeningen en tegenstrydige overleveringen over eene zoo belangryke gebeurtenis?"

Maar verder dan deze tegenstrijdigheden signaleren reiken zijn aspiraties niet. *"...doe gy dit liever zelf, naer de gevoelens die myne mededeelingen in u doen ontstaen om de waerheid te ontdekken,"* zo geeft Van Damme raad aan Neelemans. Wel brengt hij nog een beschrijving van de feestelijkheden die plaats hadden voor de geboorte. Men stak een groot vreugdevuur aan, toneelspelers en zwaardvechters traden op, de klokken luidden (*"om het hoofd te doen duizelen"*), de plaatselijke overheid richtte een feestmaal aan en deelde geld uit, kortom, het feest kon niet op. De omvang van de feestelijkheden is op zich dan weer een nieuwe hint om te twijfelen of Karel dan toch niet te Eeklo was geboren. En hoewel het stuk dus niet echt een opinie uitspreekt, blijft er tussen de regels door enige twijfel.

Kort na het verschijnen van *De Eeclonaer* moet er bij de redactie een document zijn toegekomen dat als volgt opende: *"Met veel belangstelling las ik in Uw blad vanden 4 April den brief van den Heer van Damme-Bernier aan den Heer Neelemans omtrent de overlevering dat Karel V niet te Gent maar te Eecloo zoude geboren zijn, mitsgaders het betoog van eerstgenoemden Heer dat de overlevering onjuist is; maar dat daarentegen de geboortedag van den Vorst verkeerderlijk wordt opgegeven 24 februarij 1499 (1500) als moetende dit zijn 22 februari."*[11].

Daarop ontwikkelt de steller van het geschrift een redenering die tot de conclusie moet leiden dat Keizer Karel helemaal niet in Eeklo maar wel te Gent werd geboren. Om te beginnen was het volgens hem wel te begrijpen dat het kind het levenslicht zag in Vlaanderen en dan liefst in Gent. Op die manier zouden de Duitse keurvorsten nooit de pasgebo-

rene, indien het een jongen was, kunnen afwijzen als hun vorst. Anderzijds vindt hij het gewaagd om terug te vallen op slechts een document en dit te confronteren met de overlevering. Bovendien hebben heel wat kroniekschrijvers, die bovendien goed vertrouwd waren met de keizer of zijn familie, steeds weer gewezen op het feit dat Karel te Gent werd geboren. De auteur geeft wel toe dat er rond de datum van de geboorte enige verwarring is.

"Men zal mij tegenwerpen dat ik hier wijs op schrijffouten en dat wat ik zeg geene aanmerkingen zijn, maar vitterijen, doch daarop antwoord ik dat wanneer men het onderneemt om te bestrijden wat door alle Geschiedschrijvers is gezegd, en wat over de geheele wereld sinds meer dan drie en een halve eeuw voor vast is aangenomen, men volstrekt beslagen ter bane komen moet. Even als de balans van een bankiershuis, hetwelk millioenen verhandelt, geen geloof in regten geniet wanneer daarin het verschil van slechts één franc voorkomt, eveneens kan op eene zich zelven staande historische Oorkonde, die in strijd is met zich zelve, al is het dan ook op het minste punt of die abuizen bevat al zijn zij nog zoo gering, niet genoegzaam zijn om alles te verwerpen, wat door honderden eenstemmig en zonder afwijking is gezegd." De kern van de zaak ligt volgens de opponent *in "de Confusien en Verwarringen die voortsproten uit de tijdrekening die toenmaals werd gevolgd en waarbij zonneklaar wordt bewezen dat niet zelden datgene wat aangevoerd wordt tot opheldering eener Dagteekening, juist verstrekt tot eene onoplosbare Verwarring."*

Deze vrij uitgebreide repliek getuigt dus duidelijk van kennis van de periode en van het bronnenmateriaal dat erop betrekking heeft. En dat is ook niet verwonderlijk. De opsteller van het stuk was de Zeeuws-Vlaming Egbert Risseeuw (1798-1869). Zijn tijdgenoten leerden hem kennen als een goed gedocumenteerde, gedegen maar soms toch wel controversiële amateur-historicus. Als advocaat en notaris in het Nederlandse Oostburg publiceerde hij heel wat over de Zeeuws-Vlaanderen en de aanpalende gebieden. In *Bijdragen tot de oudheidkunde en geschiedenis inzonderheid van Zeeuwsch-Vlaanderen* en in het *Cadsandria Jaarboekje* schreef hij stukjes over de meest diverse onderwerpen[12]. Zijn juridische vorming in samenhang met zijn vlotte schrijfstijl leidde meer dan eens tot polemiek. De inbreng in de discussie rond Keizer Karel bevestigt de door de auteur H.A.J. Maassen ontwikkelde stelling dat *"de prikkel van de strijd voor hem vaak mede aanleiding (schijnt) te zijn geweest, om in de pen te klimmen"*[13]. Dezelfde auteur laat zijn historisch werk aansluiten bij de romantische visie en typeert Risseeuw *"als markante, strijdbare persoonlijkheid die, hoewel soms wat warrig en weinig doordacht, steeds voor zijn mening uitkwam en een oprecht liefhebber van de geschiedenis was"*[14]. Kortom, met Johannes Egbert Risseeuw had Edouard Van Damme-Bernier een waardig opponent.

Tot daar de feiten. Gaat men even dieper op de zaak in, dan komt men tot een interessante ontwikkeling. Eerst en vooral is er de vaststelling dat hier twee geschiedschrijvers aan het werk zijn die alvast meer

waren dan amateurs. Beoordeeld aan de normen van de hedendaagse geschiedschrijving voldoen zij wel niet helemaal aan de vereiste criteria. Ongetwijfeld heeft evenwel de arbeid van deze negentiende-eeuwse lokale geschiedschrijvers zijn stempel gedrukt op de latere ontwikkelingen.

Het is in dat verband interessant om na te gaan welke bronnen beide heren aanboren. Voor Van Damme-Bernier is dit naast één archiefstuk (een stadsrekening, of eerder een kopie ervan) volgende literatuur:
- Dictionnaire historique;
- Custis, jaarboek, Brugge (1738);
- Geschiedenis der Graven van Vlaenderen, Brugge (1847);
- Van der Vynckt, l'Histoire des troubles des Pays-Bas, Brussel (1822);
- Messager des sciences historiques de la Belgique, Gent (1841).

Risseeuw op zijn beurt maakt van volgende documenten gebruik:
- Marcus van Vaernewijck, Historie van België;
- Leti, biografie van Keizer Karel (vertaald uit Italiaans en bij J. De Ruiter in Amsterdam gedrukt in 1735);
- Wijdts, Chronycke van Vlaenderen;
- Sanderus, Flandria Illustrata;
- Van Loo, Beschrijving der Graven van Vlaanderen;
- Jan van Reigersberch, Kroniek van Zeeland;
- Smallegange, Kroniek;
- Placcaetbouck van Vlaenderen.

Beide vorsers vallen dus in hoofdzaak terug op kronieken en overleveringen. Dit was nog de geschiedschrijving zoals men die al eeuwen-lang kende. Vooral Risseeuw gelooft in de getuigenissen van tijdgenoten. Over Reigersberch bijvoorbeeld vindt hij dat "*zijn aanzienlijke Stand (...) moet hem dikwijls in de gelegenheid hebben gesteld den Vorst te naderen bij diens herhaalde bezoeken (...)*". Waaruit dan de conclusie volgt dat hij het toch wel zal geweten hebben hoe de vork in de steel zat. Vanuit het standpunt van de hedendaagse wetenschappelijke geschiedschrijving ontbreekt bij Risseeuw op dat vlak alvast de nodige kritische zin om deze bron te benaderen.

Van Damme-Bernier is dan wel al meer op weg naar een meer positivistische kijk op de zaak door het gebruik van de eigenlijke bronnen. In de eerste *Geschiedenis van Eeklo* die Neelemans kort daarop liet verschijnen staat het overigens vol met geciteerde of geparafraseerde archiefstukken. Maar men ziet dat in dit geval nog enige onzekerheid bestaat: Van Damme wil het ook niet al voor waarheid houden. Risseeuw bestrijdt ze fel. De rekening is volgens hem op bepaalde vlakken onjuist en bovendien kunnen Neelemans en Van Damme beweren wat ze willen. Omwille van "*de duisterheid die in de Eecloosche Rekening heerscht, durf ik mij met alle bescheidenheid veroorloven de Heeren Van Damme en Neelemans uit te noodigen licht over de vaak genoemde Rekening te verspreiden.*" Met zijn vraag om controleerbaarheid gaat Risseeuw hier een richting uit die weer meer naar de wetenschappelijke aanpak neigt.

Het niveau waarop de discussie wordt gevoerd, treft dus. Zonder twijfel sluit dit aan bij het bijzonder rijke en interessante intellectuele leven dat Eeklo zeker in de eerste helft van de 19de eeuw kende[15]. Net zoals op zoveel andere plaatsen waren het ook te Eeklo nog steeds vertegenwoordigers uit de betere klassen (advocaten, geneesheren, literatoren) die zich met onderzoek onledig hielden. Wie zou anders tijd hebben om zich met het verleden onledig te houden? En bovenal, wie had het geld om verplaatsingen te ondernemen of om (de vaak oude) boeken aan te kopen? Pas later gingen ook vertegenwoordigers uit de lagere intellectuele klassen (onderwijzers, ambtenaren) zich met het onderzoek bemoeien. Noteren we ook de rol die *De Eeclonaer* vanaf 1848 daarin speelde. Dankzij dit concreet voorbeeld ziet men overigens dat het weekblad ook over de grens werd gelezen. De stempel kwaliteitsblad wordt dus vermoedelijk niet ten onrechte toegekend.

Kortom, dit concreet lokaal-historisch probleem bevestigt nog maar eens dat reeds halfweg de 19de eeuw pogingen werden ondernomen om gedegen historisch onderzoek te voeren in Eeklo en omgeving. Het is interessant om zien dat er zelfs respons van over de landsgrens heen kwam. En dat er ook toen reeds verschillende meningen bestonden over het Eeklose verleden, verwondert ons heden ten dage niet meer. Magna est vis consuetidinis...

NOTEN

1. *De Eeclonaer*, 4 april 1858.
2. De vraag werd bijvoorbeeld opnieuw gesteld door de Eeklose heemkundige R. Tondat. Aanvankelijk vertrok hij van een stelling die min of meer gelijk loopt met wat altijd aangenomen was: "*... in de hele stadsrekening is daar geen enkele aanwijzing voor te vinden*" (Slotparagraaf van R. TONDAT, *Keizer Karel en Eeklo*, in: De Eeklose Dobbelgebakkene, 1999(2), pp. 55-59). Na verdere opzoekingen is deze lokale vorser er op basis van een aantal indicaties *wél* van overtuigd dat Keizer Karel te Eeklo het levenslicht zag (zie bijv. het interview door M. VAN HULLE, verschenen in *Taptoe*, 20 oktober 1999 met als titel: *Heemkundige Romano Tondat verstoort Gents feestjaar met een historische vondst: Keizer Karel is een Eeklonaar.*)
3. De bijdrage die verscheen in *De Eeclonaer* kadert in een reeks opeenvolgende stukjes die bepaalde zaken uit de geschiedenis van Eeklo willen belichten. In het stukje komt naast de problematiek van de geboorteplaats ook een vraag naar voor over de ontstaansgeschiedenis van Eeklo. Ook daarover heerst enige onzekerheid. Enige jaren geleden voerden de Eeklose lokaal-historici en heemkundige vorsers daarover trouwens een felle polemiek. Toeval of niet, het was ook toen R. Tondat die de lont aan het kruitvat stak.
4. In het licht van het geschiedenisonderzoek lijkt deze vraag ons persoonlijk maar *Spieleret*. Zie ook P. LAROY, *Keizer Karel. Een schalkse ruiter*, Eeklo, 1999, p.27 en p.170.

5. Deze bijdrage sluit aan bij de andere teksten in dit jaarboek die handelen over geschiedenisonderzoek en over vorsers in het Meetjesland.
6. Het document, (8 bladzijden en gedateerd 8 april 1858) met de repliek is te vinden in de collectie Vliegende Bladen van de Universiteitsbibliotheek Gent. Hoe het daar verzeilde is niet helemaal duidelijk. Het is vermoedelijk wel ooit op de toenmalige redactie van *De Eeclonaer* geweest. Op het manuscript is immers met de hand volgende vermelding bijgeschreven: *"Wel te bewaren om een nieuw artikel op Keizer Karel te maken in 1873."*
7. P. VAN DE WOESTIJNE, *150 jaar. Van De Eeclonaer tot De Eecloonaar*, Eeklo, 1998, pp.29-34.
8. P. VAN DE WOESTIJNE & H. NOTTEBOOM, *Een dichter bij ons. Karel Lodewijk Ledeganck (1805-1847)*, Eeklo, 1997, pp.228-229.
9. Het gedicht is ook opgenomen in de recente publicatie M. VAN HULLE (ed.), *Karel Lodewijck Ledeganck. Leven en werk*, Eeklo, 1996, pp.249-252.
10. Alle nu geciteerde of geparafraseerde stukken komen uit de hoger vermelde bijdrage in *De Eeclonaer* van 4 april 1858.
11. Alle nu geciteerde of geparafraseerde stukken komen uit het hoger vermelde manuscript dat zich bevindt in de collectie Vliegende Bladen van de Universiteitsbibliotheek Gent.
12. Over het waterrecht te Damme en het reglement van tol en navigatie op het Zwin (1858), de Heydenzee (1854), de rol van kol. Ledel in de strijd rond de Belgische onafhankelijkheid (1858), de Oostburgse kerkelijke toestand in de 16de eeuw (1863), herinneringen aan de tiendaagse veldtocht (1858). Een prachtige schets van deze figuur vindt men terug in de bijdrage van H.A.J. MAASSEN, *Mr. J. Egberts Risseeuw: een strijdbaar Zeeuwsvlaming uit de Romantiek* in: Zeeuws Tijdschrift, 1984, 34(2), pp.57-60. Over zijn afkomst en enkele tijdgenoten waar hij omgang mee had, is een en ander terug te vinden in I.H.J. POISSONNIER, *Het album amicorum van Mr. Johannes Egberts Risseeuw (1789-1869), notaris en advocaat te Oostburg* in: Bijdragen tot de geschiedenis van West-Zeeuws-Vlaanderen, 1994, 22, pp.131-152. Met dank aan de Zeeuwse Bibliotheek.
13. H.A.J. MAASSEN, *Op.cit.*, p.58.
14. H.A.J. MAASSEN, *Op.cit.*, p.60.
15. Een glimp van dit leven is ook terug te vinden in P. LAROY, *Aan de wieg van de Vlaamsche Beweeging. De Geschiedenis van het Willemsfonds in Eeklo en het Meetjesland*, Gent-Eeklo, 1993, pp.1-15.

De Lembeekse schepenen tijdens de 18de eeuw : een sociaal-economische verkenning

Roger BUYCK

Het sociaal-economisch onderzoek van de 18de-eeuwse schepenen te Lembeke berust in hoofdzaak op vier soorten archivalia, met name de staten van goed, de ommestellinglijsten, de resolutieboeken en de parochieregisters.

Een staat van goed is sinds de laatste dertig jaar dé archiefbron bij uitstek om aan stambomen meer kleur en inhoud te geven. Niet enkel genealogen maar ook historici maakten en maken van deze bron dankbaar gebruik. Jarenlang onderzoek én verwerking van staten van goed hebben ons geleerd dat de aanvankelijke definitie *"... uitvoerige boedelbeschrijving van sterfhuizen te Gent, waar minderjarigen, d.w.z. wezen, als erfgenamen voorkwamen ..."*[1] zeker meer moet worden genuanceerd. Uiteraard werd in het geval van minderjarige kinderen een staat van goed opgemaakt, doch ook bij het overlijden van vrijgezellen[2], minderjarige dochters[3] en kinderloze huwelijken[4] werden te Lembeke af en toe staten van goed geregistreerd.

Hoe interessant deze archiefbron voor het voorliggend onderzoek ook was, toch blijft een dergelijke momentopname in het leven van deze personen weinig relevant, zolang deze gegevens niet beoordeeld worden binnen het kader van de 18de-eeuwse Lembeekse leefgemeenschap. Een klakkeloos verwerken van **al** de beschikbare staten van goed bleek geen adequate methode, want op een totaal van 570 staten van goed die tijdens de periode 1700-1795 te Lembeke in auditie kwamen, waren er 127 afkomstig van personen die uit Lembeke waren weggetrokken. Het feit dat de overledene *keurbroeder of -zuster* van Lembeke was - ongeacht de woonplaats van zijn of haar overlijden - had voor gevolg dat hun staat van goed niet voor de wet van hun laatste woonplaats, doch wel voor de schepenen van Lembeke moest worden verleden.

Tabel 1
KEURBROEDERS EN -ZUSTERS DIE IN ANDERE LOKALITEITEN OVERLEDEN[5]

Adegem	3
Assenede	1
Bassevelde	5
Brugge	1
Eeklo	16
Ertvelde	1
Evergem	2
Heusden	1
Kaprijke	34
Maldegem	1
Middelburg (in Vlaanderen)	4
Oosteeklo	9
Oostkerke	1
Oostwinkel	9
Ronsele	1
Sint-Jan-in-Eremo	5
Sint-Laureins	14
Sint-Margriete	1
Sleidinge	7
Waterland-Oudeman	2
Watervliet	6
Zomergem	3

Deze juridische implicatie wijzigt echter niets aan de vaststelling dat deze keurbroeders en/of -zusters geen deel uitmaakten van de leefgemeenschap binnen de *prochie ende heerlychede van Lembeke*. Wij beperkten ons dan ook tot de 443 staten van goed die daadwerkelijk betrekking hadden op gezinnen van en woonachtig te Lembeke.

Vanzelfsprekend was niet voor elke Lembeekse schepen een dergelijke bron voorhanden. Om deze lacune althans gedeeltelijk op te vullen, maakten wij gebruik van de jaarlijkse ommestellinglijsten. Deze fiscale bron is niettegenstaande haar beperkte informatie toch een ideaal werkinstrument. Niet alleen verschaft zij ons inzicht in de omvang van het door de landbouwers gebruikte areaal; ook voor neringdoenden, handelaars en ambtenaren krijgen wij een globale taxatie op basis van de *"gestaethede, neirynghe ende negotiatie"* [6]. Een tienjaarlijkse doorlichting van al de Lembeekse belastingbetalers stelde ons in staat het economisch en sociaal niveau van de schepenen in een juister perspectief te plaatsen.

Alhoewel Neelemans reeds op het einde van de 19de eeuw een lijst van de schepenen publiceerde[7], - en zich hierbij blijkbaar baseerde op de wetsvernieuwingen zoals die in de resolutieboeken werden genoteerd - hield hij geen rekening met overlijdens tijdens de uitoefening van hun

mandaat. Dit had voor gevolg dat eventuele tussentijdse benoemingen van plaatsvervangers niet aan bod kwamen. Een nauwgezette lectuur van de wetsverslagen uit de 18de eeuw vervolledigt dan ook de sporadische hiaten in diens lijst van de Lembeekse schepenen[8].

Niettegenstaande de al met al toch ruime informatie door de reeds genoemde archivalia bleef de identificatie van sommige schepenen toch problematisch. Enkel een gezinsreconstructie aan de hand van de parochieregisters kon hier een oplossing bieden.Vanzelfsprekend is een combinatie van de hierboven vermelde bronnen een noodzakelijke voorwaarde voor een exact beeld van al deze personalia.

Zoals uit bijlage 1 blijkt, waren er tijdens de 18de eeuw te Lembeke 78 verschillende schepenen. Bij sommige schepenen was de uitverkiezing tot het schepenambt een soort familietraditie; bij een relatief groot aantal vormde de familiale binding een niet te verwaarlozen factor, terwijl een vrij beperkt aantal schepenen even plots van het politieke toneel verdween als ze er gekomen was. Rekening houdend met de resultaten van vroegere studies in verband met het schepenambt te Eeklo en te Kaprijke was het dan ook aangewezen om de situatie te Lembeke hiermee te vergelijken.

1. DE LEMBEEKSE SCHEPENEN OP BASIS VAN DE STATEN VAN GOED

Voor 39 schepenen waren naargelang van het individu één of meer staten van goed beschikbaar. Hierbij was een duidelijk onderscheid merkbaar naargelang deze werden opgemaakt naar aanleiding van het overlijden van de vrouw, dan wel van de schepen zelf. In het laatste geval ging het overlijden immers meestal gepaard met een openbare *venditie* van het roerend goed, waarbij de griffier zich tevreden stelde met de vermelding van het totaalbedrag van de verkochte goederen. Op deze wijze hebben wij het raden naar de samenstelling van bij voorbeeld de veestapel, het landbouwalaam, vaatwerk en dergelijke meer. Toch waren voldoende staten van goed beschikbaar om daaruit een algemene trend te kunnen afleiden voor het geheel van de groep wethouders.

Voor een onderlinge vergelijking maakten wij gebruik van het totaalbedrag van de activa, de hoeveelheid eigen landbouwareaal, de veestapel en het bedrag aan contante penningen.

1.1 HET TOTAALBEDRAG VAN DE ACTIVA

Hoe eenzijdig en onvolledig een evaluatie op basis van de activa ook mag lijken, toch geeft ze een beter inzicht in de economische situatie van het gezin, dan wanneer alleen maar rekening zou worden gehouden met het saldo van activa en passiva. Laatstgenoemde bedragen werden

immers sterk beïnvloed door de wezenpenningen die nog moesten worden vereffend na de dood van een eerste, tweede, ... huwelijkspartner.

De activa waren grosso modo samengesteld uit de in ponden groten uitgedrukte waarde van de inboedel van het huis, de schuur, de stallen, de houtwas en de *"seule ende saet"* in het geval van een schepenlandbouwer of in de waarde van de winkel en winkelwaren wanneer de schepen thuishoorde in de secundaire of tertiaire sector. Naargelang van het individu kwamen hierbij ook nog de *"renten"* en *"baetelicke inschulden"* die de activa - uitzonderlijk - sterk konden verhogen. Voornamelijk bij schepenen-landbouwers speelde het eigen landbouwbezit een belangrijke rol; toch werd hierbij niet de waarde maar wel de in gemet en roeden uitgedrukte oppervlakte aangeduid. Vanzelfsprekend beïnvloedde dit laatste element zeer sterk het reëel actief van het gezin.

Tabel 2
ACTIVA VAN DE STATEN VAN GOED VAN LEMBEEKSE SCHEPENEN

Naam	Jaartal	Bedrag	
Betsens Adriaen fs Jaecques	1733	314. 18. 0.	lb.gr.
Boelens Geraard fs Pieter	1742	329. 4. 8. 6	"
	1755	507. 4.10.	"
Boelens Jacobus fs Geraard	1781	1150. 8. 1.	"
Cathelyn Jooris fs Jan	1733	390. 15. 9. 9	"
Cathelyn Jooris fs Laureyns	1783	407. 81. 8. 10	"
Cathelyn Pieter fs Jooris	1758	487. 5. 0.	"
	1771	1121. 4. 3. 3	"
Colpaert Geraard	1750	272. 13. 2.	"
De Coeyere Christoffel fs Joos	1729	533. 16. 5.	"
De Decker Joos fs Jan	1738	413. 12. 4.	"
De Rycke Jan fs Franchois	1729	665. 3. 8.	"
De Rycke Joannes fs Jans	1764	509. 7. 6.	"
De Sutter Jooris fs Anthone	1722	426. 1. 6.	"
	1732	?	
De Sutter Jan fs Anthone	1724	302. 9. 3.	"
Dhanens Pieter fs Gabriël	1713	1041. 13. 4.	"
Dhanens Pieter fs Joannes	1786	1070. 19.10.	"
Dhaenens Pieter fs Jooris	1707	393. 2. 7.	"
Dhaese Jan fs Jans	1700	193. 4.10.	"
	1741	408. 6. 7. 6	"
Dhaese Lieven fs Jacobus	1759	540. 8. 3.	"
	1765	1205. 15. 7.	"
Dhaese Pieter fs Jan	1710	111. 14. 0.	"

Dhuyvetter Jan	1746	293. 3. 0.	"
	1751	overleden te Kaprijke	
Goethals Joannes fs Jan	1762	827. 12. 3. 4.	"
	1770	815. 14. 1.	"
Goole Pieter Josephus fs Josephi	1783	875. 9. 9. 6.	"
Monnaers Gabriël	1739	350. 0.11. 6	"
	1758	379. 16. 2.	"
	1777	overleden te Sleidinge	
Rogiers Christoffel	1709	200. 1. 8.	"
	1715	233. 4. 8.	"
	1722	201. 10. 0.	"
Standaert Bauduyn	1729	544. 1. 8.	"
Standaert Joannes fs Jan	1759	2596. 2. 9.	"
Standaert Jooris fs Pieter	1715	2997. 15. 7. 6	"
Stockman Joannes fs Jan	1763	621. 12. 7.	"
Stockman Joannes fs Lieven	1750	1201. 5. 6. 6	"
Usdé Pieter	1728	180. 7. 0. 6	"
	1730	108. 9. 0.	"
Van Acker Guilliaeme	1710	1063. 10. 2.	"
Van der Leck Jan	1708	391. 15.11. 6	"
Van Ooteghem Pieter fs Pieter	1717	659. 5. 9.	"
Van Overtvelt Jaecques fs Vincent	1715	246. 12. 4.	"
Van Poecke Joseph	1731	255. 13. 2.	"
Van Waes Jooris fs Pieter	1701	297. 17. 5.	"
	1710	362. 11. 8.	"
Van Zele Christoffel fs Jaecques	1729	429. 2. 4.	"
	1735	321. 17.10.	"
Van Zele Pieter	1724	520. 17.11.	"
Van Zele Pieter fs Jooris	1738	1223. 8.11. 8	"
	1750	1465. 13. 2. 6	"

Deze activa-bedragen werden uiteraard door heel wat factoren beïnvloed. Om slechts de meest voor de hand liggende te noemen: de al dan niet gunstige conjunctuur tijdens de periode die aan het overlijden voorafging, de leeftijd van de schepen, de al dan niet economisch gunstige keuze van een nieuwe huwelijkspartner bij het aangaan van een tweede, derde, ... huwelijk, de aangroei van het onroerend goed naar aanleiding van erfenissen en dergelijke meer. Aangezien al deze factoren in alle staten van goed een analoge rol speelden, was het dan ook aangewezen deze activa-bedragen te situeren tegen de achtergrond van de activa-bedragen van alle Lembeekse staten van goed.

Tabel 3
CATEGORIEËN VAN ACTIVA-BEDRAGEN BINNEN DE LEMBEEKSE LEEFGEMEENSCHAP

Categorie	Aantal	Percentage	Aantal activa-bedragen van Lembeekse schepenen
0 tot 50 lb.gr.	103	23,2 %	geen
51 tot 100 lb. gr.	108	24,3 %	geen
101 tot 150 lb. gr.	48	10,8 %	2
151 tot 200 lb. gr.	40	9,0 %	2
201 tot 300 lb. gr.	43	9,9 %	8
301 tot 400 lb. gr.	32	7,2 %	10
401 tot 500 lb. gr.	21	4,7 %	6
501 tot 1000 lb. gr.	32	7,2 %	12
1001 tot 2000 lb. gr.	14	3,1 %	9
meer dan 2000 lb. gr.	2	0,47 %	2
Totaal	443		51

Bekijken we de hierboven staande tabel, dan blijkt zeer duidelijk dat bijna 60 % van de bevolking nooit voor een schepenambt in aanmerking kwam. Anderzijds is het opvallend dat bij de activa boven de 500 ponden groten op een totaal van 48 staten van goed (32 + 14 + 2) er 23 afkomstig waren van schepengezinnen. Voornamelijk bij schepenen-landbouwers werden de activa sterk beïnvloed door de waarde van de landbouwgewassen, de bemesting van de gronden en de houtwas. Als voorbeeld kozen wij de staat van goed van Joannes Standaert fs Jan die op 24 december 1758 overleed[9]. Alleen voor de *Ackerprijs* kwamen we bij hem reeds aan een totaal van 467.10.8 ponden groten.

"Ackerprijs"

Item de somme van thien ponden viif schellijnghen gr. over den prijs van 400 roeden naerbaete van looflant uijt cooren ende 350 roeden zeule en zaet cooren gesaeijt in aertappel ende haever lant verbetert met twee voe-

ren polder asschen midtsgaeders taillie van VIII jaeren al op een stuck achter dhofstede gelegen, dus *10. 8.6*

Item de somme van seven ponden iii schellijnghen iiii gr. over den prijs van twee hondert roeden wortel ende aertappel lant de naerbaete van vier mudden seepasschen, ten jaere 1758 op 400 roeden haverlant gestroijt met het labeur ende scheuten van een jaer; al op een stuck oost daer aengelegen dus *7.3.4*

Item de somme van derthien ponden groten over den prijs van 250 roeden loof mette naervette op een stuck suijt het voorgaende stuck ende op het gonne noort daer teijnden 300 roeden zeule en zaet cooren gesaeijt in wortelllant daer opgestroijt twee voeren asschen mette taillie van vier jaeren op de selve twee stuckx dus *13.0.0*

Item de somme van derthien ponden x schellijnghen iiii groten over den prijs van 291 roeden zeule en saet cooren in vlasschaert lant verbetert met 8 voeren mesch op het stuck ontrent het voorgaende ende op het stuck oost daer aen 400 roeden seule en zaet naercooren ende verbetert met hoendermesch mette scheuten van twee jaeren op de selve twee stuckx dus *13.10.4*

Item de somme van negenthien ponden ses schellijnghen viii groten over den prijs van de naerbaete van haverlant met ses pont claeversaet ende een alf gemet begonnen labeur, twee hondert vijftigh roeden naerbaete van coorenlant met twee hondert vijftigh roeden naerbaete van vlaschlant met claeversaet midtsgaeders taillie van acht en 9 jaeren op twee stuckx gelegen achter het abeelken, dus *19.6.8*

Item de somme van vijf ponden drij schellijnghen iiii groten over den prijs van de naerbaete van strooasschen gestrojt op claevers mette taillie van negen jaeren op een stuck gelegen achter Kolpaerts lant, dus *5.3.4*

Item de somme van derthien ponden IIII schellijnghen viii groten over den prijs van 675 roeden looflant uijt cooren op een stuck oost aende hofstede, ende op het stuck genaemt voor moeijens 300 roeden vlaschlant loof daer uijt, het loof daerop staende mette taillie van drij ende vier jaeren op de selve twee stuckx dus *13.4.8*

Item de somme van negen ponden ses schelliunghen groten over den prijs van 400 roeden zeule en saet cooren gesaeijt in boucquijtlant het selve ten voorleden jaere 1758 bestroijt met 4 mudden seepasschen ende het cooren verbetert met 20 tonnen hoendermesch ende 6 voeren stroijmesch ende overgotten met 12 tonnen haele ende scheuten van een jaer al op een stuck gelegen inden meulenhoeck dus *9.6.0*

Prijs baillie aen het selve stuck ter somme van vi schellijnghen acht grooten, dus *0.6.8*

Item de somme van vierenveertigh ponden sesthien schellijnghen viii grooten over den prijs van de taillie van negen jaeren op vier stucken lant genaemt den biesen bilck gelegen noort aende Vrombautstraete midtsgaeders naerbaete van vier voeren polderasschen met de weirde van een baillie, dus 44.16.8

Item de somme van negenentwintig ponden x schellijnghen vi gr. over den prijs van de naerbaete van neghen voeren mesch in boucquijtlant vanden oosten inne op den Cathelaeracker op twee stuckx ende op het derde stuck zeule en saet cooren sonder overschotten gesaeijt in boucquijtstoppel daer inne geploeght drij voeren Eecloots mesch ende 20 tonnen hoendermesch groot 400 roeden mette taillie van ses jaeren op de selve drij stuckx dus 29.10.6

Item de somme van vijfendertigh ponden vi schellijnghen iiii gr. over den prijs vande naerbaete van coorenlant met naerbaete van boucquijtlant met claeversaet ende taillie van seven jaeren al op drij stuckx lant het een nevens het ander gelegen zuijt aende Vrombautstraete met de weirde van eene baillie, dus 35.6.4

Item de somme van veerthien ponden xvii schellijnghen iiii gr. over den prijs van een gemet seule en saet cooren in boucquijt stoppel, sonder overschotten ende gevet met seven voeren mesch ende overgoten met haele met 700 roeden hevenvette ende 150 roeden loof met taillie van ses jaeren al op het spletstuck noort aende de voormelde partije gelegen met de weirde van Baillie aende selve partije dus 14.17.4

Item de somme van vierendertigh ponden iiii schellijnghen gr. over den prijs van 15 mudden seepasschen , ses gemeten begonnen labeur met den hautwasch al op twee stuckx lant gelegen noort teijnden het voorgaende dus 34.4.0

Item de somme van vier ponden vijfthien schellijnghen gr. over den prijs van een gemet braeckloof, wat labeur mette taillie van haute al op een stuck lant noort aen het voorgaende gelegen dus 4.15.0

Item de somme van veertigh ponden xiii schellijnghen iiii gr. over den prijs vande naerbaete van twee mudden stroijasschen ten voorleden jaere 1758 op claevers gestroijt mette taillie van negen jaeren op vier stucken lant nevens elcanderen gelegen west aen het voorgaende, dus 40.13.4

Item de somme van tweeendertigh ponden iiii schellijnghen viii gr. over den prijs van twee gemeten seule en saet cooren met de naerbaete van ses mudden seepasschen ten voorleden jaere 1758 ten boucquijtlande gestroijt ende nu cooren verbetert met tweeentwintigh voeren mesch taillie van een ende thien jaeren, al op vier stuckx lant nevens elcanderen gelegen zuijt aende Vrombautstraete, dus 32.4.8

Item de somme van elf ponden thien schellijnghen viii gr. over den prijs vande naerbaete van twaelf voeren mesch ten voorleden jaere ten boucquijt 400 roeden begonnen labeure, twee draeijboomen ende taillie van vijf jaeren al op twee stuckx lant gelegen nevens elcanderen west de voorgaende partije ende zuijt aende voorn. Vrombautstraete, dus 11.10.8

Item de somme van sesthien ponden thien schellijnghen gr. over den prijs van 200 roeden seule en saet cooren in volle mesch 250 roeden alfve vette van haverlant mette taillie van vijf jaeren al op vier stuckx lant gelegen t'een teijnden het ander noort het voorgaende dus 16.10.0

Item de somme van thien ponden gr. over den prijs van 500 roeden loof de naervette van looflant ende scheuten van drij jaeren op een stuck lant gelegen noort het voorgaende dus 10.0.0

Item de somme van vijfthien ponden drij schellijnghen vier gr. over den prijs van 550 roeden zeule en saet cooren in volle mesch mette naerbaete van ses mudden seepasschen ende scheuten van twee jaeren op twee stuckx lant gelegen noort teijnden het voorgaende, dus 15.3.4

Item de somme van twintigh ponden ix schellijnghen iiii gr. over den prijs van twee gemeten en alf zeule en saet cooren in volle mesch 200 roeden labeur met twee veuren met naerbaete van hoendermesch, scheuten van twee jaeren ende draeijboomen al op een stuck lant noort aen het voorgaende gelegen dus 20.9.4

Item de somme van vijfthien ponden iiii schellijnghen gr. over den prijs van 700 roeden seule en saet naercooren ende alsnu gestroijt midtsgaeders scheuten van drij jaeren, al op drij stuckx lants gelegen zuijt het voor-gaende dus 15.4.0

Item de somme van sesthien ponden iii schellijnghen iiii gr. over den prijs van 500 roeden zeule en saet cooren in volle mesch, midtsgaeders taillie van vier jaeren op twee stuckx lants gelegen zuijt het voorgaende dus 16.3.4

Item de somme van twaelf ponden ses schellijnghen acht gr. over den prijs van 500 roeden seule en saet cooren in volle mesch op het stuck gelegen in het Coeystraetien mette taillie van seven jaeren op het selve stuck dus 12.6.8

Item de somme van ses ponden negen schellijnghen iiii gr. over den prijs van 200 roeden zeule en zaet cooren gesaeijt in boucquijdtstoppel mette naerbaete van twee mudden en alf seepasschen ten voorleden jaere daer opgestroijt ende verbetert met 20 tonnen hoendermesch ende scheuten van een jaer al op het landt genaemt den kerckenbosch ende het gonne gelegen in den Westacker, dus 6.9.4

Voorts de somme van thien ponden sesthien schellijnghen viii gr. over den prijs vande taillie op de twee traegelstucken ende ses jaeren taillie van neghen jaeren op een stuck gelegen in de meirschen dies de drij andere jaeren competeren aen pieter Boelens midtsgaeders scheuten van een jaer in vier jaeren taillie op een andere partije lant, dies de drij andere jaeren taillie commen aenden voormelden Boelens als vooren dus 15.16.8"

Economische zwaargewichten bleken voornamelijk te vinden bij de schepenen-landbouwers: Joannes Standaert fs Jan en Jooris Standaert fs Pieter spanden hierbij de kroon, terwijl ook Guilliaeme Van Acker en Pieter Van Zele fs Jooris boven de 1000 ponden groten scoorden.

1.2 EIGEN LANDBOUWAREAAL

Heel wat schepenen-landbouwers waren gebruikers van groot-grondbedrijven waarbij de oppervlakte varieerde van plus minus 40 tot 90 gemet land. Waar het in Kaprijke en Eeklo meestal ging om bedrijven van geestelijke instellingen[10], lag de situatie te Lembeke wel enigszins anders. Veelal waren daar de schepenen pachter van adellijke heren[11], rijke burgers[12] of goed bemiddelde dorpsgenoten[13]. Een dergelijke gang van zaken betekende nochtans niet dat zij verstoken waren van eigen gronden. Uit de staten van goed leerden we dat heel wat schepenen prat mochten gaan op een behoorlijk groot eigen landbouwbezit.

Tabel 4
GRONDBEZIT VAN DE SCHEPENEN-LANDBOUWERS

Naam van de schepen	Hoeveelheid eigen gronden
Betssens Adriaen fs Jacques	14 gemet 120 roeden land
Boelens Geraard fs Pieter	13 gemet 283 roeden land
Boelens Jacobus fs Geraard	12 gemet 208 roeden land
Cathelyn Jooris fs Laureyns	30 gemet 13 roeden land
Cathelyn Pieter fs Jooris	67 gemet 21 roeden land
Colpaert Geraard	13 gemet 280 roeden land
De Coeyere Christoffel fs Joos	123 gemet 187 roeden land
De Deckere Joos fs Jan	32 gemet 182 roeden land
De Rycke Jan fs Franchois	38 gemet 209 roeden land
De Rycke Jan fs Jan	20 gemet 25 roeden land
De Sutter Jan	33 gemet land
De Sutter Jooris fs Anthone	33 gemet 275 roeden land
Dhanens Pieter fs Gabriël	27 gemet 61 roeden land
	4 gemet 150 roeden heide
	5 gemet 175 roeden bos
Dhanens Pieter fs Joannes	52 gemet 284 roeden land
	74 gemet *"heide bosch ende landt"*
Dhanens Pieter fs Jooris d'oude	19 gemet 298 roeden land

Dhaese Jan fs Jan	13 gemet 207 roeden land
	1 gemet heibos
Dhaese Lieven fs Jacobus	66 gemet 290 roeden land
Dhuyvetter Jan	13 gemet 200 roeden land
Goethals Joannes fs Jan	10 gemet 251 roeden land
Goole Pieter Josephus	33 gemet 290 roeden land
Monnaers Gabriël	19 gemet 246 roeden land
Standaert Bauduyn	24 gemet 53 roeden land
Standaert Joannes fs Jan	31 gemet 71 roeden land
Standaert Jooris fs Pieter	186 gemet 186 roeden land
	16 gemet meers
Van Acker Guilliaeme	116 gemet 100 roeden land
	1 gemet bos
Van Ooteghem Pieter fs Pieter	60 gemet 14 roeden land
	2 gemet 240 roeden meers
Van Overtvelt Jaecques fs Vincent	30 gemet 209 roeden land
Van Poecke Joseph	11 gemet 160 roeden land
Van Waes Jooris fs Pieter	2 gemet 200 roeden land
Van Zele Christoffel fs Jacques	32 gemet 250 roeden land
Van Zele Pieter	2 gemet 200 roeden land
Van Zele Pieter fs Jooris	25 gemet 100 roeden land

1.3 De veestapel

Wie over een groot areaal beschikte, kon zich uiteraard een in verhouding grote veestapel permitteren. "Groot" is natuurlijk een relatief begrip. Tijdens de 18de eeuw was een bezit van 4 paarden een uitzondering; een tiental koeien was evenzeer voor weinigen weggelegd, terwijl een drietal varkens meestal het maximum was. Niet enkel het aantal dieren was hierbij van belang; voornamelijk hun leeftijd was bij de waardebepaling doorslaggevend.

In de staten van goed werd de veestapel nu eens afzonderlijk vermeld, dan weer samen met een gedeelte van landbouwwerktuigen geëvalueerd, zodat een loutere vergelijking van geldelijke bedragen was uitgesloten. Wij beperkten ons dan ook tot een inventarisatie van het aantal dieren per categorie.

Tabel 5
VEESTAPEL VAN DE SCHEPENEN-LANDBOUWERS (*)

Naam van de schepen	Pa	Ko	Ru	Vaar	Ka	Var	Bi	Sch/L
Betssens Adriaen	3	7	2	-	3	-	4	-
Boelens Geraard	2	5	1	1	2	3	-	-

Boelens Jacobus fs Geraard	-	6	-	-	3	2	-	-
Cathelyn Jooris fs Jan	geen vermelding wegens 'venditie'							
Cathelyn Jooris fs Laureyns	geen vermelding							
Cathelyn Jooris fs Jooris	3	7	2	-	1	5	-	-
Colpaert Geraard	2	4	1	-	-	2	-	-
De Coeyere Christoffel fs Joos	3	6	3	1	2	2	5	-
De Decker Joos fs Jan	2	5	2	-	1	2	-	-
De Rycke Jan fs Franchois	2	7	1	-	2	2	2	-
De Rycke Jan fs Jan	2	6	1	-	1	2	-	-
De Sutter Jooris fs Anthone	3	7	5	-	-	-	-	-
De Sutter Jan	1	5	-	-	-	-	-	-
Dhanens Pieter fs Gabriël	2	9	2		-	3	-	-
Dhanens Pieter fs Joannes	2	5	-	1	1	-	2	-
Dhanens Pieter fs Jooris d'oude	1	4	1	-	2	2	-	-
Dhaese Jan	3	8	2	-	-	2	-	-
Dhaese Jan fs Jan	2	3	3	-	-	-	-	-
Dhaese Lieven fs Jacobus	2	6	2	-	2	-	-	-
Dhuyvetter Jan	2	4	-	-	1	2	-	-
Goethals Joannes fs Jan	3	7	2	-	2	2	4	-
Goole Pieter Josephus	2	6	1	-	2	3	-	-
Monnaers Gabriël	2	6	2	-	2	-	3	-
Standaert Bauduyn	2	10	1	-	2	-	2	-
Standaert Joannes fs Jan	3	9	5	-	-	2	-	-
Standaert Jooris fs Pieter	3	7	4	-	1	3	-	141
Van Acker Guilliame	3	6	3	1	2	3	5	145

Van Ooteghem Pieter fs Pieter	2	8	-	1	2	-	-	-
Van Overtvelt Jaecques	2	5	3	-	-	2	-	-
Van Poecke Joseph	2	7	1	-	1	2	-	-
Van Waes Jooris fs Pieter	2	3	3	-	2	1	-	2
Van Zele Christoffel fs Jacques	2	6	3	-	-	-	2	-
Van Zele Pieter	2	7	2	-	2	3	-	-
Van Zele Pieter fs Jooris	2	7	5	-	3	-	3	3

(*) (Pa = paarden, Ko= koeien, Ru= runderen, Vaar= vaarzen, Ka= kalveren, Var= varkens, Bi=biggen, Sch/L= schapen/lammeren)

Zoals hierboven reeds opgemerkt, treffen we bij het merendeel van de landbouwbedrijven 2 à 3 werkpaarden aan. Dit was trouwens de algemene regel. Ook voor Kaprijke en Eeklo was tijdens de 18de eeuw deze situatie identiek. Wel noteerden we voor Eeklo een uitzondering waar schepen Charles de Vreese over vier paarden beschikte[14].
Het koeienbestand biedt een normale situatie met als topeigenaars Bauduyn en Joannes Standaert fs Jan die respectievelijk 10 en 9 koeien bezaten. Ook hier gaf de situatie te Eeklo een hogere score met schepen Jooris Geernaert die niet minder dan 13 koeien liet registreren[15].
In de kolom van *Schapen/Lammeren* komen slechts twee schepenen aan bod. Daarmee vertegenwoordigen zij 50 % van de landbouwers die de schapenteelt beoefenden. Op basis van de tienjaarlijkse analyses van de ommestellinglijsten waren dit afstammelingen van de families Cathelyn, Dhanens, Betssens, Standaert en Van Acker. Bij nader toezien waren 7 van de in totaal 13 verschillende schapenboeren schepen en/of burgemeester van Lembeke.

1.4 CONTANTE PENNINGEN

De beschikbare contanten op het ogenblik van het overlijden geven in heel wat gevallen weinig houvast als barometer voor de economische positie. Vooreerst is er het onderscheid tussen de schepenen-landbouwers en de schepenen uit de secundaire en tertiaire sector. Zo was bij een winkelier - omwille van zijn beroep - de kans groot dat een relatief aanzienlijk bedrag aan contante penningen beschikbaar was. Bij een landbouwer kon een toevallige verkoop van een partij landbouwproducten zorgen voor een hoog bedrag aan baar geld, doch in heel wat gevallen werden de beschikbare contanten aangewend om de kleine en meest dringende schulden te delgen. Zo vernemen we uit de staat van goed van

Marie Francoise Wauters fa Pieter, echtgenote van schepen Pieter Cathelyn fs Jooris dat : "... *Den hauder declareert dat hij met de contante penningen vanden sterfhuyse als vercoopynghe hiervooren vermelt heeft betaelt alle de schulden soo van pachten, doodtschulden als handere vliegende lasten...*"[16].

2. DE LEMBEEKSE SCHEPENEN OP BASIS VAN DE OMMESTELLINGEN

Zoals reeds vermeld in de inleiding, zijn de ommestellingen een ideaal werkinstrument voor een globale idee over de economische situatie van de lokale gemeenschap. Toch moet hierbij een duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen enerzijds diegenen die de landbouw beoefenden en anderzijds de procentueel eerder geringe groep van neringdoenden en handelaars.

Naargelang van de financiële noden werd elk jaar door de schepenen bepaald hoe hoog de aanslagvoet per gemet gebruikte grond moest zijn. Eenmaal dit bedrag vastgelegd, werden een viertal *pointers* of *setters* aangeduid die het grondgebruik van elk gezin moesten noteren en op basis daarvan werd de te betalen belasting berekend. Wanneer dit werk gedaan was, werden deze taxatiegegevens door de griffier neergeschreven op een lijst - de zogenaamde ommestellinglijst - die de belastingplichtige bevolking per wijk of straat rangschikte.

Neringdoenden en handelaars werden op een aparte wijze getaxeerd; de begrippen *neirynghe* en *negotiatie* zijn hiervoor een duidelijke aanwijzing. Toch werden deze taxatienormen af en toe nog aangevuld met een belasting op het *ghewin* en op de *ghestaethede*. Hierbij werd onmiddellijk een concreet bedrag aan belastingen genoteerd, dat naargelang van het individu varieerde van enkele *groten Vlaams* tot uitzonderlijk één *pond groten*. Pas door vergelijking van beide hierboven besproken belastingsystemen wordt het duidelijk dat de landbouwers de grootste last torsten.
Volledigheidshalve moet hier worden opgemerkt dat de belasting op de *ghestaethede* zich niet beperkte tot de beoefenaars van nijverheid en handel. Ook de landbouwers kregen dikwijls een bijkomende belasting op de *ghestaethede* opgelegd. Alhoewel deze voor een landbouwer nooit groter was dan zes schellingen groten, is de gradatie in deze bijkomende belasting een interessante aanwijzing voor het sociaal-economisch aanzien van het individu binnen de lokale gemeenschap.

2.1 EVALUATIE VAN DE SCHEPENEN-LANDBOUWERS OP BASIS VAN HET GRONDGEBRUIK

Aangezien een jaarlijkse analyse van de ommestellinglijsten weinig relevant is, beperkten wij ons onderzoek tot min of meer tienjaarlijkse doorsneden, waarbij wij de grondgebruikers indeelden volgens onderstaande tabel

Tabel 6
GRONDGEBRUIKERS TE LEMBEKE TIJDENS DE 18DE EEUW

Jaar	< 1 gemet (a)	1 - 5 (b)	6 - 10 (c)	11 - 20 (d)	21 - 30 (e)	31 - 40 (f)	41 - 50 (g)	> 50 gemet (h)
1700	33	77	33	21	13	5	3	2
1711	24	80	31	16	12	7	4	3
1721	58	77	31	17	4	9	6	4
1731	54	76	35	14	7	6	5	5
1741	64	69	35	14	5	9	6	3
1750	70	66	30	17	4	8	7	4
1760	69	78	26	16	6	7	7	3
1770	84	72	38	14	3	8	6	4
1782	117	77	33	15	7	9	7	2

Waar situeerden zich de schepenen binnen dit algemeen kader? Rekening houdend met het tienjaarlijks karakter van de hierboven vermelde cijfergegevens was het aangewezen als referentie het jaar te kiezen dat zich het dichtst bij het eerste ambtsjaar van elke schepen situeerde; op deze wijze was immers voor iedereen het vertrekpunt gelijk.

Tabel 7
TAXATIE VAN DE SCHEPENEN-LANDBOUWERS OP BASIS VAN DE OMMESTELLINGEN

Naam	Referentie-jaar	Grond-gebruik	Ghestaethede
Baecke Jan	1750	24 gemet	3 sch. 6 gr.
Basselé Jan fs Jooris	1721	13 gemet 224 r	0 sch. 10 gr.
Betssens Adriaen	1721	59 gemet 149 r	2 sch. gr.
Boelens Geraard fs Pieter	1731	53 gemet 235 r	2 sch. gr.
Boelens Jacobus	1760	43 gemet 5 r	3 sch. 6 gr.
Cathelyn Jan fs Jooris	1731	42 gemet 10 r	3 sch. gr.
Cathelyn Jooris fs Jan	1711	40 gemet 272 r	3 sch. 6 gr.
Cathelyn Jooris fs Laureyns	1760	39 gemet 245 r	4 sch. gr.

Cathelyn Pieter fs Jooris	1750	40 gemet 169 r	5 sch. gr.
Colpaert Geraard	1741	27 gemet 24 r	2 sch. gr.
De Coeyere Christoffel fs Joos	1711	9 gemet 49 r	4 sch. gr.
De Coeyere Joos	1700	13 gemet 290 r	
De Deckere Bernard	1782	13 gemet 89 r	2 sch. 9 gr.
De Deckere Joos fs Jan	1731	24 gemet 244 r	4 sch. gr.
De Langhe Jan Baptist	1770	36 gemet 99 r	5 sch. gr.
De Lauwe Jan	1711	32 gemet 17 r	1 sch. gr.
De Neve Jan fs Andries	1741	40 gemet 253 r	3 sch. gr.
De Rycke Jan fs Franchois	1711	21 gemet 230 r	2 sch. gr.
De Rycke Joannes fs Jan	1760	36 gemet 99 r	3 sch. gr.
De Sutter Jan fs Symoen	1721	14 gemet 125 r	?
De Sutter Joannes fs Jooris	1731	31 gemet 215 r	2 sch. gr.
De Sutter Jooris fs Anthone	1711	29 gemet 277 r	1 sch. 9 gr.
De Wulf Gabriël fs Jan	1700	70 gemet 180 r	
Dhanens Gabriël	1700	79 gemet 276 r	
Dhanens Gabriël fs Pieter	1721	55 gemet 168 r	3 sch. 6 gr.
Dhanens Jan fs Jan	1782	2 gemet 47 r	3 sch. 6 gr.
Dhanens Jan fs Pieter	1741	53 gemet 136 r	4 sch. gr.
Dhanens Pieter fs Gabriël	1711	41 gemet 42 r	2 sch. 6 gr.
Dhanens Pieter fs Jan	1770	35 gemet 295 r	6 sch. gr.
Dhaese Jan	1711	34 gemet 126 r	2 sch. gr.
Dhaese Lieven fs Jacobus	1741	46 gemet 192 r	2 sch. 6 gr.
Dhaese Pieter fs Jan	1700	8 gemet 78 r	
Dhuyvetter Jan	1721	25 gemet 136 r	0 sch. 8 gr.
Goethals Jan	1721	36 gemet 66 r	2 sch. gr.
Goethals Jan fs Jan	1770	34 gemet 200 r	4 sch. gr.
Goole Pieter	1782	28 gemet 170 r	4 sch. 3 gr.
Heyndrick Jan	1741	40 gemet 253 r	3 sch. gr.
Heyndrick Pieter	1750	37 gemet 75 r	3 sch. gr.
Matthijs Cornelis	1731	47 gemet 218 r	3 sch. gr.
Monnaers Gabriël	1760	35 gemet 118 r	3 sch. gr.
Reyniers Pieter	1760	41 gemet 268 r	4 sch. gr.
Roegiers Christoffel	1700	28 gemet 204 r	
Standaert Bauduyn	1711	31 gemet 265 r	1 sch. 4 gr.
Standaert Cornelis	1700	21 gemet 219 r	
Standaert Jan fs Jan	1741	21 gemet 117 r	3 sch. gr.
Standaert Jan fs Jooris	1741	71 gemet 45 r	4 sch. gr.
Standaert Joannes	1711	49 gemet 37 r	2 sch. gr.
Standaert Jooris fs Pieter	1711	94 gemet 143 r	5 sch. gr.
Standaert Lieven fs Jan	1782	47 gemet 105 r	4 sch. gr.
Van Acker Guilliaeme	1700	44 gemet 123 r	3 sch. gr.
Van Acker Jacobus	1731	44 gemet 203 r	?
Van Ooteghem Pieter	1721	31 gemet 212 r	1 sch. 6 gr.
Van Overtvelt Jacobus	1711	31 gemet 117 r	1 sch. 4 gr.
Van Overtvelt Pieter	1760	30 gemet 235 r	2 sch. 6 gr.
Van Poecke Joseph	1731	16 gemet 273 r	1 sch. 6 gr.

Van Waes Jan	1721	17 gemet 284 r	0 sch. 8 gr.
Van Waes Jooris	1700	9 gemet 253 r	
Van Zele Christoffel	1721	38 gemet 147 r	3 sch. gr.
Van Zele Joannes	1741	24 gemet 73 r	4 sch. gr.
Van Zele Jooris Franchois	1741	42 gemet 249 r	2 sch. 6 gr.
Van Zele Pieter	1711	9 gemet 253 r	1 sch. 6 gr.

Reeds bij een eerste oogopslag is het duidelijk dat de schepenen-landbouwers overwegend uitbater waren van een middelgroot- tot grootgrondbedrijf. Gesitueerd binnen tabel 6 : "Grondgebruikers te Lembeke tijdens de 18de eeuw", ziet de spreiding er zo uit:

(a) : nihil	(c) : 4	(e) : 12	(g) : 11
(b) : 1	(d) : 6	(f) : 19	(h) : 8

2.2 EVALUATIE VAN DE SCHEPENEN OP BASIS VAN DE *"GHESTAETHEDE, NEIRYNGHE ENDE NEGOTIATIE"*

Zoals hoger reeds vermeld, bleef de belasting op de *ghestaethede* niet beperkt tot de niet-landbouwers; ook de agrarische gemeenschap werd hierop voor een belangrijk aandeel getaxeerd. Met de hieronder staande tabel kunnen we niet enkel de schepenen situeren binnen het kader van hun leefgemeenschap; ook meer algemene tendenzen zoals demografische evolutie en conjunctuurverloop weerspiegelen zich in de cijfergegevens.

Tabel 8
TIENJAARLIJKSE DOORSNEDE VAN DE BELASTINGPLICHTIGEN OP *GHESTAETHEDE*

Jaar	geen	< 1 sch.	1-2 sch.	2-3 sch.	3-4 sch.	4-5 sch.	5-6 sch.	≤ 6 sch.	Totaal
1711	81	61	35	6	7	4	2	2	198
1721	100	65	20	9	5	10	-	-	209
1731	78	45	46	18	12	7	-	-	206
1741	79	47	39	24	13	6	-	-	208
1750	75	25	35	31	24	6	4	9	209
1760	69	36	45	29	14	13	6	3	215
1770	112	-	51	24	13	3	20	10	233
1782	130	24	52	17	37	6	3	1	270

Een bijna continue toename van het aantal getaxeerden - van 198 in 1711 naar 270 in 1782 - wijst ook in Lembeke, zoals trouwens in geheel West-Europa[17], op een demografische groei. Daarnaast illustreert het aantal niet-belastingbetalers de politiek-economische situatie tijdens de 18de eeuw. Zo zijn de cijfergegevens voor 1711 en 1721 (respectievelijk 40 % en 47 %) een duidelijke aanwijzing voor de gevolgen van de Spaanse Successieoorlog (1700-1713). Eenmaal het ergste leed geleden, kwam een heropleving die zich uitte in de dalende trend tot 1760. Heel wat studies in verband met de armendis tijdens de 18de eeuw beklemtonen - vanaf de jaren zeventig - de stijgende armoede bij de laagste klassen van de bevolking. Het is dus blijkbaar niet toevallig dat we voor de jaren 1770 en 1782 telkens met een percentage van 48 % worden geconfronteerd.

Willen we de schepenen situeren binnen hun leefwereld, dan moeten ze beoordeeld worden binnen hun eigen tijdsverband. Hiertoe rangschikten wij de schepenen niet langer in alfabetische, maar wel in chronologische volgorde op basis van hun eerste ambtsbekleding.

Tabel 9
TAXATIE VAN DE SCHEPENEN OP BASIS VAN DE *GHESTAETHEDE*

Naam	Beroep	Jaar	Taxatie
De Wulf Gabriel fs Jan	landbouwer	1700	
Dhanens Pieter fs Gabriël	"	1700	
Standaert Jooris fs Pieter	"	1700	
Van Acker Guilliaeme	"	1700	3 sch. groten
Cathelyn Jooris fs Jan	"	1711	3 sch. 6 groten
De Coeyere Christoffel fs Joos	"	1711	4 sch. groten
De Coeyere Joos	"	1711	
De Lannoy Guilliaeme	?	1711	3 sch. groten
De Lauwe Jan	landbouwer	1711	1 sch. groten
De Rycke Jan fs Franchois	"	1711	2 sch. groten
De Sutter Jan fs Symoen	"	1711	2 sch. groten
Dhanens Gabriel fs Pieter	"	1711	3 sch. groten
Dhanens Pieter fs Gabriël	"	1711	2 sch. 6 groten
Dhaese Jan	"	1711	2 sch. groten
Roegiers Christoffel	"	1711	1 sch. groten
Standaert Bauduyn	"	1711	1 sch. 4 groten
Standaert Cornelis	"	1711	1 sch. 9 groten
Standaert Joannes	"	1711	2 sch. groten
Basselé Jan fs Jooris	"	1721	0 sch. 10groten
Betssens Adriaen	"	1721	2 sch. groten
Boelens Geraard fs Pieter	"	1721	1 sch. 2 groten
Claeys Lieven	?	1721	1 sch. groten

De Sutter Jooris fs Anthone	landbouwer	1721	2 sch. groten
Usdé Pieter	smid	1721	8 sch.groten (*)
Van Ooteghem Pieter fs Pieter	landbouwer	1721	1 sch. 6 groten
Van Overtvelt Jacobus	"	1721	1 sch. groten
Van Vooren Gabriel	?	1721	1 sch. groten
Van Zele Christoffel	landbouwer	1721	3 sch. groten
Van Zele Pieter	"	1721	1 sch. groten
Cathelyn Jan fs Jooris	"	1731	3 sch. groten
De Decker Joos fs Jan	"	1731	4 sch. groten
De Wulf Jan	?	1731	1 sch. groten
Dhuyvetter Jan	landbouwer	1731	2 sch. groten
Goethals Jan fs Arnaut	"	1731	2 sch. groten
Matthijs Cornelis	"	1731	3 sch. groten
Speeckaert Pieter	"	1731	?
Van Assche Jan	?	1731	2 sch. 6 groten
Van Poecke Joseph	landbouwer	1731	1 sch. 6 groten
Van Waes Jan	"	1731	1 sch. groten
Colpaert Geraard	"	1741	2 sch. groten
De Neve Jan fs Andries	"	1741	3 sch. groten
De Sutter Joannes fs Jooris	"	1741	2 sch. groten
Heyndrick Jan	"	1741	3 sch. groten
Monnaers Gabriel	"	1741	?
Standaert Jan fs Jan	"	1741	3 sch. groten
Standaert Jan fs Jooris	"	1741	4 sch. groten
Van Zele Joannes	"	1741	4 sch. groten
Baecke Jan	"	1750	3 sch. 6 groten
Betssens Jooris	?	1750	?
Cathelyn Pieter fs Jooris	landbouwer	1750	5 sch. groten
Dhanens Jan fs Pieter	"	1750	6 sch. groten
Dhaese Lieven fs Jacobus	"	1750	4 sch. 6 groten
Heyndrick Pieter	"	1750	3 sch. groten
Stockman Jan fs Lieven	winkelier	1750	13 sch.4 groten
Van Bruijssel Pieter	?	1750	3 sch. 6 groten
Van Zele Jooris Franchois	landbouwer	1750	4 sch. 6 groten
Boelens Jacobus	"	1760	3 sch. 6 groten
Cathelyn Jooris fs Laureyns	"	1760	4 sch. groten
De Rycke Joannes	"	1760	3 sch. groten
Reyniers Pieter	"	1760	4 sch. groten
Stockman Jan fs Jan	kruidenier	1760	7 sch. groten
De Langhe Jan Baptist	landbouwer	1770	5 sch. groten
Goethals Jan fs Jan	"	1770	4 sch. groten
Van Overtvelt Pieter	"	1770	5 sch. groten
De Decker Bernard	"	1782	2 sch. 9 groten
Dhanens Jan fs Jan	"	1782	3 sch. 6 groten
Dhanens Pieter	"	1782	5 sch. 3 groten
Goole Pieter	"	1782	4 sch. 3 groten
Standaert Lieven fs Jan	"	1782	4 sch. groten

Van Assche Jan Franchois	?	1782	3 sch. 6 groten
Van Moffaert Jan Franchois	?	1782	?
Van Zele Jooris	?	1782	0 sch. 9 groten

(*) Dit bedrag is het totaal van zijn belasting op de "ghestaethede" en "negotiatie".

Niet enkel bij de minder gegoeden doch ook bij de schepenen is eenzelfde trend aanwezig. Onmiskenbaar is het onderscheid tussen de taxatie tijdens de periodes 1700-1731 en 1750-1770. Ook bij de gegoeden - en daartoe behoorden zeker de schepenen - manifesteerde zich de invloed van de tijdsomstandigheden in een lagere/hogere taxatie.

Wij beklemtoonden reeds dat de schepenen in sterke mate tot de agrarische sector behoorden. Voor diegenen die hierop een uitzondering maakten, was - bij ontstentenis van een staat van goed - het precies beroep moeilijk te achterhalen. In de ommestellinglijsten werden zij getaxeerd op hun nering of hun handel. Talrijk waren ze niet, maar ook hier weer behoorden zij, binnen de groep van de neringdoenden en handelaars, tot de meer gegoede klasse.

Over geheel de 18de eeuw beschouwd, was het aantal neringdoenden eerder klein; slechts een tiental gezinnen kwamen bij de 10-jaarlijkse doorlichtingen hiervoor in aanmerking. Bij nader toezien bleken slechts drie personen het schepenambt te hebben bekleed: Daneel Verloock en Pieter Usdé tijdens de periode 1700-1730 en Joannes Stockman fs Jan tijdens het interval 1760-1780.

Bij de taxatie op de *negotiatie* was - naargelang van het tijdstip - het aantal negocianten sterk aan schommelingen onderhevig. In 1711 werden 12 gezinnen op *negotiatie* belast; tien jaar later was dit aantal verdubbeld, doch in 1731 viel dit cijfer terug op 6 om tijdens de tweede helft van de 18de eeuw definitief te verdwijnen. Vermoedelijk was het onderscheid tussen *neirynghe* en *negotiatie* in de praktijk niet zo groot, want de hierboven genoemde schepenen - Pieter Usdé en Jan Stockman fs Jan - werden nu eens op *neirynghe* en dan weer op *negotiatie* getaxeerd[18].

3. SCHEPENAMBT EN FAMILIALE BINDING

Uit vroeger gepubliceerde bijdragen in verband met het schepenambt te Eeklo[19] en te Kaprijke[20] bleek reeds overduidelijk dat economisch gegoede families het schepenambt tijdens de 18de eeuw voor zich en hun nazaten bijna monopoliseerden. Was dit ook het geval te Lembeke? Reeds bij een eerste oogopslag levert bijlage 1A ons het vermoeden dat wij hier met eenzelfde fenomeen te maken krijgen. Een gedetailleerd onderzoek van een aantal schepenen zal dit overduidelijk illustreren.

3.1 DE SCHEPENEN CATHELYN

Tijdens de 18de eeuw namen vier afstammelingen van het geslacht *Cathelyn* op de schepenbank plaats. Drie van hen volgden mekaar in lijnrechte linie op. Dit waren in chronologische volgorde : Jooris Cathelyn fs Jan, Joannes Cathelyn fs Jooris en Pieter Cathelyn fs Joannes.
Jooris Cathelyn fs Jan huwde een eerste maal met Petronella van Overtvelt fa Vincent[21]. Het zou een kortstondig samenzijn worden, want reeds op 10 oktober 1702 zei ze haar gezin voor altijd vaarwel. Toch zou haar eerstgeborene, Joannes genaamd en geboren op 26 augustus 1699, vanaf 1725 de schepenfunctie uitoefenen.
Een tweede huwelijk met Petronella de Causmaecker was een langer leven beschoren. Vanaf 1703 tot 1724 werden twaalf kinderen geboren[22]; het tweede in de rij, Petrus genaamd, zou vanaf 1745 eveneens vier ambtstermijnen als wethouder fungeren.

3.2 DE SCHEPENEN DE SUTTER

Toen Symoen De Sutter in 1670 overleed, mocht hij terugblikken op een gezin waarbinnen acht kinderen werden geboren[23]. Twee van zijn telgen, met name Joannes en Antonius, werden al dan niet rechtstreeks met het schepenambt geconfronteerd.
Joannes bleef zijn gehele leven vrijgezel en werd vijfmaal tot wethouder verkozen[24]. Het gezin van Anthone telde evenals dat van zijn vader acht kinderen[25]. Anthone was zelf nooit kandidaat voor het schepenambt; twee van zijn zonen waren dit echter wel. Zijn eerstgeborene, Joannes, werd viermaal tot deze functie uitverkoren[26], terwijl zijn broer, Jooris, bij zijn overlijden op 25 maart 1731 reeds zeven ambtstermijnen achter de rug had.

3.3 DE SCHEPENEN DHAENENS

Niet minder belangrijk was de familie *Dhanens* die tijdens de 18de eeuw met vijf schepenen was vertegenwoordigd. Drie van hen hoorden thuis in een 'vader-zoon-opvolging'.
Joannes Dhanens was op 21 december 1731 gehuwd met Angelina Pieters die hem zeven kinderen zou baren[27]. Petrus Joannes - kortweg Pieter genaamd - was slechts één ambtstermijn in functie, al was het dan ook een termijn van vier jaar[28].
Pieter was op eerder vroege leeftijd het huwelijksbootje ingestapt, aangezien hij pas 23 jaar oud was bij de geboorte van zijn eerste kind. Ook zijn vrouw, Joanna Francisca Gillis, telde evenveel jaren. Het zou een vruchtbaar huwelijk worden, want in de periode 1757-1773 zagen 14 kinderen het levenslicht[29]. Toch was de vreugde er niet onvermengd, want zes kinderen stierven op zeer jeugdige leeftijd[30].
Zijn broer, Joannes Franciscus, - in de bronnen vermeld als *Jan fs Jan* - was op 1 februari 1769 gehuwd met Petronilla Cornelia Dhaese, wiens vader, Lieven Dhaese, reeds in 1745 een wethoudersfunctie bekleedde. Jan fs Jan mocht prat gaan op twee vijfjarige ambtstermijnen[31].

De hierboven behandelde families mochten zich gelukkig prijzen telkens drie schepenen te tellen in een opvolging van vader op zo(o)n(en). Meestal echter beperkte deze relatie zich tot een eenmalig gebeuren, zoals verder zal blijken.

3.4 DE SCHEPENEN BETSENS

Adriaen Betssens fs Jacobus huwde op 4 mei 1703 met Joanna Boelens fa Pieter. Naar de trend van de tijd werd het ook bij hen een kroostrijk gezin. Elf kinderen bracht zijn vrouw ter wereld, maar toen zij op 10 april 1731 haar laatste adem uitblies, waren vier van haar kinderen haar reeds in de dood voorafgegaan[32]. Tijdens de periode 1716-1733 mocht Adriaen drie ambtstermijnen als schepen en nog eens twee als burgemeester zetelen.
Zijn zoon Jooris zou de voetstappen van zijn vader drukken, het weze dan heel wat minder lang. Tijdens zijn kortstondig bestaan - bij zijn overlijden op 28 mei 1764 was hij pas 44 jaar oud - huwde hij een eerste maal met Marie Anne Mattheeus die hem vier kinderen baarde[33]. Na haar dood hertrouwde hij met Theresia Verwilst bij wie hij nog drie kinderen verwekte[34].

3.5 DE SCHEPENEN BOELENS

Geraard Boelens startte in 1715 - als eerste van die naam tijdens de 18de eeuw - zijn carrière als schepen. Na een eerder groot interval werd hij in 1733 opnieuw als schepen opgeroepen, om tenslotte als burgemeester zijn politieke loopbaan te beëindigen in 1745[35]. Geraard Boelens fs Pieter was gehuwd met Anna Marie Betssens fa Jacobus die hem tijdens zijn huwelijk tien kinderen baarde[36]. Toen zijn vrouw op 6 augustus 1741 overleed, mocht hij zich gelukkig prijzen dat slechts drie van zijn kinderen reeds waren overleden, met name Judocus, Maria Jacoba en Joanna Maria[37].
Niet de oudste zoon, Pieter, doch wel zijn twee jongere broer, Jacobus, zou als schepen de voetstappen van zijn vader drukken, met een eenmalige ambtstermijn van 1758 tot 1760.

3.6 DE SCHEPENEN DE RYCKE

Jan de Rycke fs Franchois liet zich op 16 juli 1707 in de echt verbinden met Marie Roegiers fa Adriaen, zelf reeds weduwe van Jooris Standaert. Als laatste in een reeks van acht kinderen[38] zou Jan op volwassen leeftijd zijn vader als schepen opvolgen.
Vader De Rycke maakte tijdens de periode 1711-1728 zevenmaal deel uit van de magistraat en mocht zich van 28 oktober 1722 tot 13 november 1723 burgemeester noemen.

Jan de Rycke fs Jan trad op 1 februari 1746 in het huwelijk met Carolina Van Zele fa Christoffel. Christoffel Van Zele en Jan de Rycke fs Franchois waren gedurende drie ambtstermijnen *confrater in wette*. Het

hoeft dan ook niet te verwonderen dat voor Jan de Rycke fs Jan eveneens een schepenzetel wachtte. Naar het voorbeeld van zijn vader werden in zijn gezin eveneens acht kinderen geboren[39]. Aan deze reeks werd brutaal een einde gesteld door zijn overlijden op 23 november 1763; hij was pas 42 jaar oud. Dit verklaart wellicht ook zijn eenjarige ambtstermijn van 19/09/1758 - 26/08/1760.

3.7 De schepenen De Wulf

De familie De Wulf was tijdens de 17de en 18de eeuw in Lembeke ruim vertegenwoordigd. Zo troffen we in de ommestellinglijst voor het jaar 1647 acht belastingplichtige inwoners aan met deze naam. Op basis van hun landgebruik waren ze zeker geen uitbaters van een middelgroot, laat staan van een grootgrondbedrijf. Met de jaren kwam hierin nochtans een wijziging.

Toen op 11 november 1692 de wet werd vernieuwd, bekleedde Gabriël De Wulf fs Jan de plaats van eerste schepen[40]. Acht jaar later deed hij voorgoed zijn intrede binnen de selecte groep van de wethouders. Waar hij op 16 november 1700 nog de derde schepenzetel bekleedde, mocht hij bij de eerstvolgende wetsvernieuwing van 7 februari 1702 als burgemeester de vergadering voorzitten. Verwonderlijk was dit zeker niet, want samen met zijn echtgenote Judoca Van Overtvelt fa Jaecques baatte hij in de *straet van Lembeke naer Caprycke* (de huidige Vaartstraat) een bedrijf uit van 70 gemet 180 roeden[41]. Gehuwd op 18 juni 1666 werd zijn gezin verrijkt met vijf kinderen[42]. Het tweede in de rij, Joannes genaamd, zou evenals zijn vader, maar dan wel tijdens de jaren dertig van de 18de eeuw, de functie van schepen bekleden. Op 3 mei getrouwd met Anna Van Vooren, telde dit gezin zeven kinderen[43].

3.8 De schepenen Goethals

Joannes Goethals huwde op 28 juli 1723 met Judoca Van Hee. Hun huwelijk werd gezegend met vier zonen[44]. Precies één jaar na de geboorte van zijn laatste telg startte zijn politieke loopbaan die zich met een paar intervals zou rekken tot 1762[45]. Reeds op 16 oktober 1759 ontviel hem zijn eerste echtgenote, die exact één jaar later zou opgevolgd worden door Cornelia Van Waes fa Jan, zelf een nog jonge weduwe van Pieter Dhanens. Het geluk zat hem blijkbaar niet mee, want op 31 augustus 1761 overleed Cornelia, nauwelijks 35 jaar oud. Joannes waagde zich niet meer aan een derde verbintenis en overleed als weduwnaar op 25 januari 1768; hij was toen 77 jaar.

Zijn zoon Joannes was op 20 november 1762 gehuwd met Joanna Maria Cathelyn, een dochter van wijlen schepen Joannes Cathelyn. Een lang samenzijn was voor hen niet weggelegd; twee jaar na de geboorte van haar derde kind[46] overleed ze op 29 juli 1769. Haar zus, Anna Maria Cornelia nam als tweede echtgenote haar plaats in en zou met Joannes fs Jan nog aan zeven kinderen het leven schenken[47]. Evenals zijn vader

bekleedde Joannes vijf ambtstermijnen als schepen van Lembeke en dit nog wel ononderbroken van 1762 tot 1789.

3.9 DE SCHEPENEN STANDAERT

De naam *Standaert* was - zeker tijdens de 18de eeuw - een begrip dat samen met *Lembeke* in één adem werd vernoemd. Met niet minder dan zeven vertegenwoordigers in de magistraat spande deze landbouwersfamilie inderdaad de kroon. Eigenaardig genoeg viel een lijnrechte opvolging van vader op zoon minder sterk uit dan verwacht.

Een eerste stamvader was Jan Standaert die reeds tijdens de 17de eeuw als schepen zetelde[48] en wiens zoon Bauduyn het voorbeeld van zijn vader zou volgen[49]. Bauduyns broer, Joannes genaamd, oefende zelf nooit een schepenfunctie uit, doch had een zoon Joannes die een eenmalige ambtstermijn zou waarnemen van 9 februari 1741 tot 18 augustus 1745.

Een tweede stamvader was Pieter Standaert die op 6 oktober 1647 in het huwelijksbootje stapte met Joanna Goethals. In dit gezin werd op 30 januari 1655 een Jooris geboren die op volwassen leeftijd Lembeke mee zou helpen besturen[50]. Deze laatste trouwde op 4 juli 1682 met Maria De Langhe die het leven schonk aan negen telgen[51]. Als laatste in de rij werd een Joannes geboren die tijdens de jaren dertig en vijftig twee ambtstermijnen zou waarnemen[52]. Uit diens vroegtijdig huwelijk met Martina De Decker werd op 23 november 1741 een zoon, Livinus, geboren die met zijn twee ambtstermijnen[53] de reeks van de schepenen *Standaert* te Lembeke zou afsluiten.

3.10 DE SCHEPENEN VAN ACKER

Guillaeme Van Acker trad op 17 mei 1681 in het huwelijk met Joanna De Decker. Voor deze laatste was dit zeker niet haar eerste verbintenis want bij haar overlijden op 2 mei 1710 maakten nog twee kinderen uit haar eerste huwelijk met Pieter Standaert fs Jan aanspraak op hun aandeel in de moederlijke wezenpenningen[54]. Zeven kinderen kwamen tijdens de periode 1682-1693 het gezin vergroten[55]. Pas bij het begin van de 18de eeuw startte Guillaemes loopbaan als schepen van Lembeke. Tijdens het interval 1700-1717 nam hij deel aan vier ambtstermijnen; voor de laatste vervulde hij trouwens de functie van burgemeester. Toen hij op 5 mei 1723 overleed, was zijn enige zoon, Jacobus, reeds 31 jaar en gehuwd met Joanna Catharina de Vos. Met twee ambtstermijnen als schepen besloot deze zijn politieke carrière op 7 november 1730.

3.11 DE SCHEPENEN VAN OVERTVELT

Jacobus Van Overtvelt was een tijd- en zelfs kort een ambtsgenoot van de hierboven besproken Guillaeme Van Acker. Vermoedelijk rond

1723 gehuwd met Catharina Verlee, werden in dit gezin zes kinderen geboren[56]. Zelf viermaal voor de schepenfunctie opgeroepen, zou zijn zoon Pieter eveneens de voetsporen van zijn vader drukken; met drie ambtstermijnen was Pieter 16 jaar lang politiek actief.

3.12 DE SCHEPENEN VAN ZELE

Christoffel Van Zele fs Jacobus was op 26 april 1713 gehuwd met Anna Standaert fa Jooris. Haar vader had tijdens het eerste decennium van de 18de eeuw twee ambtstermijnen als burgemeester waargenomen en het was dus zeker niet abnormaal dat zijn schoonzoon tot vijfmaal toe als wethouder werd aangeduid[57]. Als ouder van 9 kinderen - van wie er drie zeer jong zouden overlijden - baatte hij een landbouwbedrijf uit in de *Capryckstraete* dat in 1731, vier jaar vòòr zijn overlijden op 18 januari 1735, nog 44 gemet 262 roeden groot was[58]. Zijn oudste telg, Jooris Franciscus, zou niet enkel het werk op het bedrijf overnemen, maar evenzeer - zij het dan ook maar voor één enkele ambtstermijn - als wethouder fungeren[59].

4. BEGRAFENISCERMONIEEL EN SOCIALE POSITIE

Uit wat voorafgaat, blijkt reeds voldoende dat het schepenambt werd voorbehouden voor een kleine bovenlaag van de maatschappij. Onderling waren er tussen de schepenen wel variaties in beroep en bezit, doch wanneer het ogenblik van de uitvaart was aangebroken, liet men aan de buitenwereld zien dat de aanspreektitel *Eersaeme* op concrete gronden rustte.
Naargelang van het tijdstip of van de persoonlijke ijver van de toenmalige pastoor kregen we in de overlijdensakten niet enkel de naam en de leeftijd van de overledene, doch ook de vermelding met welk een soort lijkdienst hij of zij naar de laatste rustplaats was gebracht. In grote lijnen kwam dit neer op een begrafenis met een hoge, middelbare of lage dienst. Voor diegenen bij wie deze vermelding werd genoteerd, zag het resultaat er zo uit:

"Officio summo" (Hoge dienst)

Betssens Adriaen	(1745)	Dhanens Jan fs Jan	(1780)
Boelens Geraard fs Pieter	(1755)	Dhanens Pieter fs Jan	(1785)
Cathelyn Jan fs Jooris	(1759)	Dhaese Jan fs Jan	(1740)
Cathelyn Jooris fs Jan	(1731)	Goethals Jan	(1768)
Cathelyn Jooris fs Laureyns	(1782)	Goole Pieter	(1794)
Cathelyn Pieter fs Jooris	(1770)	Speeckaert Pieter	(1734)
De Coeyere Christoffel fs Joos	(1729)	Standaert Jan fs Jan	(1758)
De Decker Joos fs Jan	(1738)	Standaert Jan fs Jooris	(1773)
De Lannoy Guilllaeme	(1721)	Standaert Jooris fs Pieter	(1715)
De Neve Joannes fs Andries	(1789)	Stockman Jan fs Lieven	(1774)
De Rycke Jan fs Franchois	(1729)	Van Acker Guilliaeme	(1723)

De Rycke Jan fs Jan (1763)
De Sutter Jooris fs Anthone (1731)
Dhanens Gabriël fs Pieter (1753)
Van Poecke Joseph (1730)
Van Zele Christoffel fs Jacobus (1735)
Van Zele Jooris fs Franchois (1774)

"Officio medio" (Middelbare dienst)

Betssens Jooris fs Adriaen (1764)
De Sutter Jan fs Anthone (1742)
Roegiers Christoffel fs Christoffel (1722)
Usdé Pieter (1729)
Van Vooren Gabriël (1734)
Verloock Daneel (1729)

"Officio simplice" (Lage dienst)

De Wulf Jan (1741)
Van Assche Jan fs Gillis (1734)
Van Zele Pieter (1760)

BESLUIT

In voorliggende bijdrage werd gepoogd een beeld op te hangen van de sociaal-economische situatie van de Lembeekse schepenen die tijdens de 18de eeuw één of meer mandaten uitoefenden. Zowel uit de staten van goed als uit de ommestellinglijsten kon worden afgeleid dat de schepenen normaliter behoorden tot de bovenlaag van de lokale gemeenschap. Kenmerkend in dit verband was de familiale band tussen het merendeel van deze wethouders. Rijk trouwde met rijk; wie arm was, bleef meestal ook arm.
Rijkdom en respect gingen toen, veel sterker dan vandaag, hand in hand. Namen van schepenen werden in de bronnen gewoonlijk voorafgegaan door *de Eersaeme* ; ook de lijkdienst was een aanwijzing voor een al dan niet aanwezige kapitaalkracht.

De resultaten van deze sociaal-economische analyse bleken eens te meer in de lijn te liggen van analoge doorlichtingen voor Eeklo en Kaprijke. Waar in laatstgenoemde lokaliteiten het aandeel *stedelijke* en *landelijke* schepenen bijna fifty-fifty was, vertoonde de situatie te Lembeke een overwegend landelijk karakter. De verklaring hiervoor ligt voor de hand: Eeklo en Kaprijke waren beide middeleeuwse steden; alleen Kaprijke haalde tijdens de Franse overheersing niet de bevolkingsnorm om haar titel van stad te behouden. Lembeke was vòòr 1626 een enclave van Eeklo en zou pas vanaf dat jaar als een zelfstandige *prochie* blijven bestaan.

NOTEN

1. H. COPPEJANS-DESMEDT, *Bijdrage tot de studie van de gegoede burgerij te Gent in de XVIIIe eeuw*, Verhandelingen Kon. Vl. Akad. voor Wet., Lett. en Schone Kunsten van België, Klasse der Lett., jaargang XIV, nr. 17, Brussel, 1952, p. 3-4; R. BUYCK, *De magistraat van Eeklo. Bijdrage tot de sociaal-economische geschiedenis van de 18de eeuw*, Gemeentekrediet van België, Historische uitgaven, nr. 63, 1982, p. 173.
2. RAG, *Fonds Lembeke*, nr. 148 f° 124-142 v° : Jaecques Usdé, jongman.
3. RAG, *Fonds Lembeke*, nr. 150 f° 13-20 : Tanneken de Taeye, jonge dochter; nr. 157 f° 205-209 v° : Catharina Poppe fa Bernaert, minderjarige dochter; nr. 152 f° 259 v°- 262 v° : Laureyns de Roeck "... sijnde ghestorven jonghman sonder lichaemelycke hoirs achter te laeten...".
4. RAG, *Fonds Lembeke*, nr. 150 f° 101 v° - 107 v° : Marie Herpelinck "...*sonder lichamelycke hoirs achter te laeten...*".
5. Voor nominatieve gegevens, zie bijlage 2.
6. "*Gestaethede*" : algemene indruk van het bemiddeld zijn; "*neirynge*" : nering, ambacht, beroep in de secundaire sector uitgeoefend; "*negotiatie*" : handel.
7. E. NEELEMANS, *Tijdrekenkundige naemlijst der baljuws, greffiers, tresoriers, burgemeesters en schepenen der stede, keure en vrijhede van Eecloo en parochie van Lembeke van den jare 1249 tot 1796 benevens die der kommissarissen door den vorst benoemd ter jaerlijksche vernieuwing van het magistraet alsmede de oorspronkelijke zegel der stad Eecloo en de zegels der schepenen van Eecloo en Lembeke*, Gent-Eecloo, 1865.
8. Op 12 december 1726 werd Bauduyn Standaert door de heer van Lembeke als derde schepen aangeduid. Blijkbaar kwam deze uitverkiezing hem niet gelegen, want op 4 januari 1727 noteerde de griffier dat hij "...*hem ten voornoemden daeghe heeft gheexcuseert van te dienen voor schepene ende gherefuseert te doen den voorenstaenden eedt...*" (RAG, *Fonds Lembeke*, nr. 5). Bij missive van 7 januari 1727 werd in zijn plaats Jan de Suttere aangesteld die op 8 januari de eed aflegde (RAG, *Fonds Lembeke*, nr. 5 f. 259). Toen Jooris de Sutter tijdens de maand juni 1731 overleed - zijn ambtstermijn eindigde in normale omstandigheden slechts in 1733 - nam Jan Goethals diens plaats in na zijn eedaflegging op 25 juni 1731 (RAG, *Fonds Lembeke*, nr. 6).
9. RAG, *Fonds Lembeke*, nr. 155 f° 102v°.
10. R. BUYCK, *De magistraat van Eeklo ...*, p. 83-88; IDEM, *De Kaprijkse schepenen tijdens de 18de eeuw: een demografische en socio-economische verkenning*, in: A.M., jb. nr. 43(1992), p. 163-165.
11. Zo was Joannes Standaert pachter van de heer van Aveschoot en betaalde hiervoor jaarlijks 10 ponden groten Vlaams.
12. Joseph van Poecke was pachter van raadsheer Du Laury te Gent; Jooris Cathelyn fs Jan was pachter van "*mijn heere Hoobroeck*" uit Gent; Pieter van Zele mocht zich pachter noemen van N. Marchand uit Waasmunster. Pachters van geestelijke instellingen kwamen te Lembeke - in vergelijking met de situatie te Eeklo en te Kaprijke - heel wat minder aan hun trekken. Zo waren Jan Lippens fs Christoffel, Jan van de Woestijne fs Niclaeys en Jooris van Vooren fs Daneel pachter van de abdij van Oosteeklo, doch bekleedden nooit het schepenambt; enkel Bauduyn Standaert mocht zich pachter én schepen noemen.
13. Heel wat schepenen hadden pachtgronden van dorpsgenoten of familieleden in gebruik. Zo betaalde Jooris de Sutter fs Anthone jaarlijks 18.6.4 ponden groten als pachtsom aan Cornelis Standaert; Gabriel Monnaers was pachter van raadsheer Du Laury, Joannes Standaert, Jacobus Huyghe (Kaprijke) en het Sint-Jacobushospitaal te Gent; Jan Dhuyvetter betaalde in totaal 19.2.4 ponden groten

pacht aan vijf verschillende eigenaars: Jan Dhanens, Jan de Sutter, wed. Jan de Causmaecker, Lieven Standaert en Andries Basselé.

14. R. BUYCK, *De magistraat van Eeklo ...*, p. 320.
15. R. BUYCK, *De magistraat van Eeklo ...*, p. 320.
16. RAG, *Fonds Lembeke*, nr. 155 f° 102v°.
17. A. COSEMANS, *De bevolking van Brabant in de XVIIde en XVIIIde eeuw* , Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, Brussel, 1939; D. DALLE, *De bevolking van Veurne-Amacht in de 17de en de 18de eeuw* (Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wet., Lett. en Sch. Kunsten van België. Klasse der Letteren, XXV, nr. 49), Brussel, 1963; J. DE BROUWER, *Demografische evolutie van het Land van Aalst 1570-1800* (Pro Civitate, Historische Uitgaven, reeks in -8°, XVIII), Brussel, 1968; P. DEPREZ, *The Demographic Development of Flanders in the Eighteenth Century*, in: *Population in History.Essays in Historical Demography* , Londen, 1965, p. 608-630; J.A. FABER e.a., *Population changes and economic developments in the Netherlands: a historical survey*, in: A.A.G., Bijdragen, XII (1965), p. 47-113; D.V. GLASS, *Population and Population Movements in England and Wales, 1700 to 1850* , in: *Population in History*, Londen, 1965, p. 221-246; A. LEFEBVRE-TEILLARD, *La population de Dole au XVIIIe siècle. Etude d'histoire économique et sociale*, Parijs, 1969; G.J. MENTINK en A.M. VAN DER WOUDE, *De demografische ontwikkeling te Rotterdam en Cool in de 17e en 18e eeuw. Een methodisch en analyserend onderzoek van de retroacta van de burgerlijke stand van Rotterdam en Cool*, Rotterdam, 1965; G. HECTORS, *Een historisch-demografische studie van een Kempense plattelandsgemeenschap. Kalmthout op het einde van het Ancien Régime (1678-1828)*, Pro Civitate, reeks in -8°, nr. 52(1979); P. DEPREZ., *Het Gentse bevolkingscijfer in de tweede helft van de 18e eeuw*, in Hand. Maatsch. Gesch. en Oudh. te Gent, n.r., deel XI (1957), p. 177-195.
18. RAG, *Fonds Lembeke*, nrs. 54 en 58.
19. Zie noot 10.
20. R. BUYCK, *De Kaprijkse schepenen tijdens de 18de eeuw: een demografische en socio-economische verkenning*, in A.M., jb. nr. 43(1992).
21. Dit huwelijk had plaats op 23 april 1697. (Alle vermeldingen i.v.m. geboorten, huwelijken en overlijdens zijn gebaseerd op de microfilms van de originele parochieregisters in het Rijksarchief van Beveren)
22. Dit waren: Catharina (°18/12/1703), Petrus (°5/02/1706), Livinus (°24/08/1708), Joanna Theresia (°18/12/1709), Jooris (°30/03/1711), Petronella Theresia (°30/11/1713), Elisabeth Theresia (°28/04/1715), Petronella Theresia (°10/02/1717), Livina Maria (°3/03/1718), Adriaen (°3/10/1719), Anna Maria (°6/02/1723) en Livinus Dominicus (°19/06/1724).
23. Dit waren: Joannes (gedoopt 8/09/1641), Elisabeth (gedoopt 2/03/1644), Antonius (°26/02/1647), Catharina (°26/07/1650), Joanna (°12/09/1654), Joorijne (°21/07/1657), Jacobus (°12/02/1661) en Jacoba (3/08/1664).
24. D. DE SUTTER, *Geschiedenis van de familie De Sutter. Een stam uit Lembeke van circa 1600 tot heden*, Eeklo, 1978, 209 p.; zie ook bijlage 1A.
25. Anthone De Sutter was gehuwd met Livina Teerlinck. Hun gezin telde acht kinderen: Joannes (°23/06/1675), Simon (°13/03/1677), Livinus (Livina ?) (°30/03/1678), Judoca (°15/04/1679), Jooris (°4/11/1681), Jooris (°4/11/1682), Joanna (°20/11/1685) en Petronella (°1/12/1687).
26. Zie bijlage 1A.
27. Deze waren: Petrus Joannes (°7/02/1734), Maria Catharina (°2/07/1737), Carolina (°14/11/1739), Jan Baptist (°31/03/1745), Joannes Franciscus (°24/02/1747), Petronella Theresia (°27/03/1749) en Joanna Catharina (°23/04/1753).

28. Zie bijlage 1A.
29. In dit gezin werden volgende kinderen geboren: Carolina (°21/04/1757), Petronella (°1/12/1758 - +9/02/1765), Joanna Maria (°21/07/1760), Angelina (°18/03/1762- +8/02/1765), Livinus (°29/06/1763), Joannes (°16/09/1764- +22/11/1764), Petronella Theresia (°14/02/1766 - + 13/06/1766), Francisca (°28/12/1767- +15/01/1768), Petronella Theresia (°2/01/1770- +10/10/1771), Angela (°3/03/1771), Jan Baptist (°14/02/1772), Petrus Bernardus (°13/11/1773), Angela (°3/02/1775) en Vincent (°12/05/1777).
30. Zie voetnoot 29.
31. Zie bijlage 1A.
32. Dit waren: Jacobus (°15/03/1704), Joanna Maria (16/11/1706), Petrus (°4/08/1709- +4/01/1719), Joannes (°23/03/1712), Elisabeth (°15/04/1714), Judoca (°5/04/1716), Livina Maria (°6/02/1719), Jooris (°8/04/1720), Barbara (°4/12/1722- +18/08/1731) en Petronella (°25/06/1725- +27/03/1727).
33. Judocus (°26/07/1747- +23/05/1753), Petronella Carola (°18/02/1750), Maria Livina (°6/06/1752) en Jacobus Franciscus (°12/09/1757).
34. Dit waren: Jacoba Theresia (°25/07/1759), Jan Baptist (°23/02/1761) en Maria Catharina (°3/04/1763).
35. Zie bijlage 1A.
36. Dit waren: Maria Jacoba (°21/09/1712), Petrus (°21/07/1714), Jacobus (°11/06/1716), Elisabeth (°26/12/1718), Joanna Maria (°4/08/1721), Judocus (°8/12/1723), Maria Livina (°3/04/1725), Benedictus (°17/11/1728), Jan Baptist (°12/04/1731) en Joanna Livina (°4/03/1735).
37. RAG, *Fonds Lembeke*, nr. 153 f. 274v°-282.
38. Dit waren: Franciscus (°17/01/1709), Joanna (° ?/1711), Anna Maria (°18/01/1713), Judoca (°8/09/1715), Petronella Theresia (°1/05/1717), Maria (°14/04/1720) en Joannes (°30/09/1721).
39. Dit waren: Jooris (°19/06/1747), Livinus Franciscus (°21/06/1750- +2/02/1751), Maria Judoca (°14/01/1752), Anna Jacoba (°31/12/1753- +15/04/1757), Joanna Maria (°3/06/1756- +22/07/1756), Livina Maria (°15/01/1758), Joanna Catharina (°14/01/1760) en Angela (°26/04/1762).
40. RAG, *Fonds Lembeke*, nr. 4 p. 66v.
41. RAG, *Fonds Lembeke*, nr. 54 : ommestellinglijst van het jaar 1700.
42. Dit waren: Catharina (°13/08/1667), Joannes (°01/04/1670), Jacobus (°26/09/1672), Franciscus (°18/02/1675) en Joanna (°24/02/1678).
43. Dit waren: Joanna (°16/02/1724), Jooris (°28/11/1725), Joannes (°15/03/1727), Anna Maria Catharina (°02/04/1729), Elisabeth (°26/03/1731), Angelina (°30/09/1733) en Carolus (°12/02/1736).
44. Dit waren achtereenvolgens : Jooris (°13/09/1724), Joannes (°30/12/1725), Franciscus (°15/03/1728) en Jacobus Benedictus (°20/06/1730).
45. Zie bijlage 1A.
46. Zij baarde drie dochters: Petronella Theresia (°07/11/1763), Catharina Petronilla (°12/06/1765) en Maria Jacoba (°16/05/1767).
47. Dit waren: Petronilla Theresia (°05/04/1772), Carola (°10/11/1773), Joanna Livina (°21/11/1774), Jan Baptist (°28/10/1775), Isabella Theresia (°15/09/1777), Maria (°20/11/1779) en Francisca (°04/03/1782).
48. RAG, *Fonds Lembeke*, nr. 145 f. 212 : " *... in sijn leven schepene...*".
49. Zie bijlage 1A.
50. Zie bijlage 1A.
51. Dit waren: Petronella (°02/09/1684), Jacobus (°10/01/1686), Joanna (°16/04/1688), Livinus (°11/01/1690), Anna (°11/02/1692), Jooris (°11/03/1694), Pieter (°03/05/1696), Pieter (°26/12/1698) en Joannes (°22/09/1701).

52. Zie bijlage 1A.
53. Zie bijlage 1A.
54. RAG, *Fonds Lembeke*, nr. 149 f. 15v.
55. Dit waren: Livyne (°22/02/1682), Anna Maria (°23/02/1684), Isabella (°31/09/1686), Martina (°06/01/1689), Jacobus (°31/05/1691) en Petronella (°30/05/1693); volgens RAG, *Fonds Lembeke*, nr. 149 f. 15v. was er nog een meerderjarige dochter, Joanna genaamd, van wie wij echter geen geboorteakte konden terugvinden.
56. Dit waren: Arnoldus (°15/07/1717), Joannes Franciscus (° 02/08/1719), Petrus (°15/12/1724), Anna Catharina (°25/03/1726), Maria Jacoba (°25/07/1729) en Petrus (14/02/1733).
57. Zie bijlage 1A.
58. Zie RAG, *Fonds Lembeke*, nr. 28 : ommestellinglijst van het jaar 1731.
59. Zie bijlage 1A.

BIJLAGEN

1A.

ALFABETISCHE LIJST VAN DE LEMBEEKSE WETHOUDERS (1700-1795) : POLITIEK ASPECT

Naam	Beroep	Ambtstermijnen	Functie
Baecke Jan	landbouwer	18/08/1745 - 14/12/1750	S
		14/12/1750 - 19/06/1753	S
		19/06/1753 - 19/06/1756	S
		19/06/1756 - 19/09/1758	S
		26/08/1760 - 17/08/1762	S
		17/08/1762 - 11/10/1766	S
		11/10/1766 - 07/06/1774	S
Basselé Jan fs Jooris	landbouwer	28/03/1715 - 18/01/1716	S
		08/04/1717 - 25/04/1719	S
		28/10/1722 - 13/11/1723	S
Betssens Adriaen	landbouwer	18/01/1716 - 08/04/1717	S
		08/04/1717 - 25/04/1719	S
		02/09/1721 - 28/10/1722	S
		17/01/1728 - 07/11/1730	B
		07/11/1730 - 02/11/1733	B
Betssens Jooris	?	19/06/1753 - 19/09/1756	S
Boelens Geraard fs Pieter	landbouwer	28/03/1715 - 18/01/1716	S
		02/11/1733 - 20/06/1736	S

		20/09/1739 - 09/02/1741	S
		09/02/1741 - 18/08/1745	B
Boelens Jacobus	landbouwer	19/09/1758 - 26/08/1760	S
Cathelyn Jan fs Jooris	landbouwer	22/11/1725 - 12/12/1726	S
		12/12/1726 - 17/01/1728	S
		20/06/1736 - 20/09/1739	S
		19/06/1753 - 19/09/1756	S
Cathelyn Jooris fs Jan	landbouwer	23/09/1711 - 12/05/1713	S
		12/05/1713 - 28/03/1715	S
		07/11/1730 - 17/12/1731(+)	S
Cathelyn Jooris fs Laureyns	landbouwer	26/08/1760 - 17/08/1762	S
		17/08/1762 - 11/10/1766	S
		11/10/1766 - 07/06/1774	S
Cathelyn Pieter fs Jooris	landbouwer	18/08/1745 - 14/12/1750	S
		14/12/1750 - 19/06/1753	S
		19/09/1756 - 19/09/1758	S
		26/08/1760 - 17/08/1762	B
Claeys Lieven	landbouwer	25/04/1719 - 24/05/1720	S
Colpaert Geraard	landbouwer	20/06/1736 - 20/09/1739	S
		20/09/1739 - 09/02/1741	S
		09/02/1741 - 18/08/1745	S
De Coeyere Christoffel fs Joos	landbouwer	08/04/1710 - 23/09/1711	S
		23/09/1711 - 12/05/1713	S
De Coeyere Joos	landbouwer	17/11/1704 - 06/11/1706	S
		06/11/1706 - 08/04/1710	S
De Decker Bernardus	landbouwer	08/10/1778 - 24/11/1783	S
De Decker Joos fs Jan	landbouwer	07/11/1730 - 02/11/1733	S
		02/11/1733 - 20/06/1736	S
De Langhe Jan Baptist	landbouwer	11/10/1766 - 07/06/1774	S
De Lannoy Guilliaeme	?	06/11/1706 - 08/04/1710	S
		18/01/1716 - 08/04/1717	S
		08/04/1717 - 25/04/1719	S
		25/04/1719 - 24/05/1720	B
De Lauwe Jan	landbouwer	07/02/1702 - 17/11/1704	S
		08/04/1710 - 23/09/1711	S
		23/09/1711 - 12/05/1713	S

De Neve Jan fs Andries	landbouwer	09/02/1741 - 18/08/1745	S
De Rycke Jan fs Franchois			
	landbouwer	23/09/1711 - 12/05/1713	S
		12/05/1713 - 28/03/1715	S
		25/04/1719 - 24/05/1720	S
		24/05/1720 - 02/09/1721	S
		02/09/1721 - 28/10/1722	S
		28/10/1722 - 13/11/1723	B
		21/11/1724 - 22/11/1725	S
		12/12/1726 - 17/01/1728	S
De Rycke Joannes	landbouwer	19/09/1758 - 26/08/1760	S
De Sutter Jan fs Symoen			
	landbouwer	07/02/1702 - 17/11/1704	S
		17/11/1704 - 06/11/1706	S
De Sutter Jan fs Anthone	landbouwer	25/04/1719 - 24/05/1720	S
		28/10/1722 - 13/11/1723	S
		13/11/1723 - 21/11/1724	S
		08/01/1727 - 17/01/1728	S
De Sutter Joannes fs Jooris			
	landbouwer	02/11/1733 - 20/06/1736	S
		20/09/1739 - 09/02/1741	S
		09/02/1741 - 18/08/1745	S
		18/08/1745 - 14/12/1750	S
		19/09/1758 - 26/08/1760	S
		11/10/1766 - 07/06/1774	S
		07/06/1774 - 08/10/1778	S
De Sutter Jooris fs Anthone			
	landbouwer	12/05/1713 - 28/03/1715	S
		28/03/1715 - 18/01/1716	S
		18/01/1716 - 08/04/1717	S
		02/09/1721 - 28/10/1722	S
		22/11/1725 - 12/12/1726	S
		17/01/1728 - 07/11/1730	S
		07/11/1730 - 25/03/1731 (+)	S
De Wulf Gabriël fs Jan	landbouwer	16/11/1700 - 07/02/1702	S
		07/02/1702 - 17/11/1704	B
		17/11/1704 - 06/11/1706	S
		08/04/1710 - 23/09/1711	S
		23/09/1711 - 12/05/1713	S
De Wulf Jan	landbouwer	07/11/1730 - 02/11/1733	S
		02/11/1733 - 20/06/1736	S
Dhanens Gabriël	landbouwer	16/11/1700 - 07/02/1702	B
		07/02/1702 - 17/11/1704	S

Dhanens Gabriël fs Pieter			
	landbouwer	18/01/1716 - 08/04/1717	S
		25/04/1719 - 24/05/1720	S
		24/05/1720 - 02/09/1721	S
		28/10/1722 - 13/11/1723	S
		13/11/1723 - 21/11/1724	S
		21/11/1724 - 22/11/1725	B
		20/06/1736 - 20/09/1739	B
Dhanens Jan	landbouwer	18/08/1745 - 14/12/1750	B
		19/06/1753 - 19/09/1756	B
		19/09/1756 - 19/09/1758	B
		19/09/1758 - 26/08/1760	B
		17/08/1762 - 11/10/1766	B
Dhanens Jan fs Jan	landbouwer	08/10/1778 - 24/11/1783	S
		24/11/1783 - 02/12/1789	S
Dhanens Pieter fs Jan	landbouwer	07/06/1774 - 08/10/1778	S
Dhanens Pieter fs Gabriël			
	landbouwer	06/11/1706 - 08/04/1710	S
Dhaese Jan	landbouwer	08/04/1710 - 23/09/1711	S
		23/09/1711 - 12/05/1713	S
		12/05/1713 - 28/03/1715	B
		28/03/1715 - 18/01/1716	S
		08/04/1717 - 25/04/1719	B
		24/05/1720 - 02/09/1721	B
		02/09/1721 - 28/10/1722	S
		13/11/1723 - 21/11/1724	B
		22/11/1725 - 12/12/1726	B
		12/12/1726 - 17/01/1728	B
		20/06/1736 - 20/09/1739	S
		20/09/1739 - 11/07/1740 (+)	B
Dhaese Lieven fs Jacobus			
	landbouwer	18/08/1745 - 14/12/1750	S
Dhaese Pieter fs Jan	landbouwer	16/11/1700 - 07/02/1702	S
		07/02/1702 - 17/11/1704	S
		17/11/1704 - 06/11/1706	S
		06/11/1706 - 08/04/1710	S
Dhuyvetter Jan	landbouwer	13/11/1723 - 21/11/1724	S
		21/11/1724 - 22/11/1725	S
		22/11/1725 - 12/12/1726	S
		07/11/1730 - 02/11/1733	S
		20/06/1736 - 20/09/1739	S
		20/09/1739 - 09/02/1741	S
		09/02/1741 - 18/08/1745	S

Goethals Jan	landbouwer	25/06/1731 - 02/11/1733	S
		02/11/1733 - 20/06/1736	S
		14/12/1750 - 19/06/1753	S
		19/09/1756 - 19/09/1758	S
		19/09/1758 - 26/08/1760	S
		26/08/1760 - 17/08/1762	S
Goethals Jan fs Jan	landbouwer	17/08/1762 - 11/10/1766	S
		11/10/1766 - 07/06/1774	S
		07/06/1774 - 08/10/1778	S
		08/10/1778 - 24/11/1783	S
		24/11/1783 - 02/12/1789	S
Goole Pieter	landbouwer	08/10/1778 - 24/11/1783	S
		24/11/1783 - 02/12/1789	S
Heyndrick Jan	landbouwer	20/09/1739 - 09/02/1741	S
Heyndrick Pieter	landbouwer	19/06/1753 - 19/09/1756	S
		19/09/1756 - 19/09/1758	S
Matthijs Cornelis	landbouwer	07/11/1730 - 02/11/1733	S
		02/11/1733 - 20/06/1736	B
Monnaers Gabriël	landbouwer	20/06/1736 - 20/09/1739	S
		20/09/1739 - 09/02/1741	S
		26/08/1760 - 17/08/1762	S
Reyniers Pieter	landbouwer	19/09/1756 - 19/09/1758	S
		19/09/1758 - 26/08/1760	S
		26/08/1760 - 17/08/1762	S
Roegiers Christoffel	landbouwer	06/11/1706 - 08/04/1710	S
		12/05/1713 - 28/03/1715	S
Speeckaert Pieter	?	22/11/1725 - 12/12/1726	S
		17/01/1728 - 07/11/1730	S
Standaert Bauduyn	landbouwer	23/09/1711 - 12/05/1713	S
		28/03/1715 - 18/01/1716	S
		08/04/1717 - 25/04/1719	S
		25/04/1719 - 24/05/1720	S
Standaert Cornelis	landbouwer	08/04/1710 - 23/09/1711	S
Standaert Jan fs Jan	landbouwer	09/02/1741 - 18/08/1745	S
Standaert Jan fs Jooris	landbouwer	20/06/1736 - 20/09/1739	S
		14/12/1750 - 19/06/1753	B

Standaert Joannes	landbouwer	08/04/1710 - 23/09/1711	S
		12/05/1713 - 28/03/1715	S
		24/05/1720 - 02/09/1721	S
		02/09/1721 - 28/10/1722	S
		13/11/1723 - 21/11/1724	S
		21/11/1724 - 22/11/1725	S
Standaert Jooris fs Pieter	landbouwer	16/11/1700 - 07/02/1702	S
		07/02/1702 - 17/11/1704	B
		08/04/1710 - 23/09/1711	B
Standaert Lieven fs Jan	landbouwer	07/06/1774 - 08/10/1778	S
		24/11/1783 - 02/12/1789	S
Stockman Jan fs Jan	kruidenier	19/09/1756 - 19/09/1758	S
		19/09/1758 - 26/08/1760	S
		26/08/1760 - 17/08/1762	S
		17/08/1762 - 11/10/1766	S
		11/10/1766 - 07/06/1774	B
		07/06/1774 - 08/10/1778	B
		09/01/1779 - 24/11/1783	B
		24/11/1783 - 02/12/1789	B
Stockman Jan fs Lieven	winkelier	18/08/1745 - 14/12/1750	S
		14/12/1750 - 19/06/1753	S
		19/06/1753 - 19/09/1756	S
Usdé Pieter	smid	24/05/1720 - 02/09/1721	S
Van Acker Guilliame	landbouwer	16/11/1700 - 07/02/1702	S
		06/11/1706 - 08/04/1710	S
		28/03/1715 - 18/01/1716	S
		18/01/1716 - 08/04/1717	B
Van Acker Jacobus	landbouwer	28/10/1722 - 13/11/1723	S
		17/01/1728 - 07/11/1730	S
Van Assche Jan	?	13/11/1723 - 21/11/1724	S
		17/01/1728 - 07/11/1730	S
Van Assche Jan Franchois	?	24/11/1783 - 02/12/1789	S
Van Bruijssel Pieter	?	14/12/1750 - 19/06/1753	S
Van der Leck Jan	?	16/11/1700 - 07/02/1702	S
		07/02/1702 - 17/11/1704	S
		17/11/1704 - 06/11/1706	S
Van Moffaert Jan Franchois	?	08/10/1778 - 31/10/1783	S

Van Ooteghem Pieter	landbouwer	24/05/1720 - 02/09/1721	S
		21/11/1724 - 22/11/1725	S
Van Overtvelt Jacobus	landbouwer	28/03/1715 - 18/01/1716	S
		08/04/1717 - 25/04/1719	S
		13/11/1723 - 21/11/1724	S
		21/11/1724 - 22/11/1725	S
Van Overtvelt Pieter	landbouwer	17/08/1762 - 11/10/1766	S
		11/10/1766 - 07/06/1774	S
		07/06/1774 - 08/10/1778	S
Van Poecke Joseph	landbouwer	17/01/1728 - 30/10/1730 (+)	S
Van Vooren Gabriël	?	18/01/1716 - 08/04/1717	S
		08/04/1717 - 25/04/1719	S
		28/10/1722 - 13/11/1723	S
		21/11/1724 - 22/11/1725	S
		22/11/1725 - 12/12/1726	S
		12/12/1726 - 17/01/1728	S
Van Waes Jan	landbouwer	12/12/1726 - 17/01/1728	S
Van Waes Jooris	?	17/11/1704 - 06/11/1706	S
		06/11/1706 - 08/04/1710	S
Van Zele Christoffel	landbouwer	18/01/1716 - 08/04/1717	S
		25/04/1719 - 24/05/1720	S
		28/10/1722 - 13/11/1723	S
		22/11/1725 - 12/12/1726	S
		12/12/1726 - 17/01/1728	S
Van Zele Joannes	landbouwer	09/02/1741 - 18/08/1745	S
		14/12/1750 - 19/06/1753	S
		19/06/1753 - 19/09/1756	S
Van Zele Jooris	?	07/06/1774 - 08/10/1778	S
		08/10/1778 - 24/11/1783	S
		24/11/1783 - 02/12/1789	S
Van Zele Jooris Franchois	landbouwer	18/08/1745 - 14/12/1750	S
Van Zele Pieter	landbouwer	12/05/1713 - 28/03/1715	S
		02/09/1721 - 28/10/1722	S
Verloock Daneel	?	24/05/1720 - 02/09/1721	S
		17/01/1728 - 07/11/1730	S

1B
ALFABETISCHE LIJST VAN DE LEMBEEKSE WETHOUDERS (1700-1795) : FAMILIAAL ASPECT.

Naam	Geboorte-datum	Huwelijks-datum	Overlijdens-datum	Echtgenote(s)	Staat van goed
Baecke Jan	?	?	?		
Basselé Jan fs Jooris (*)	?	?	?	?	
Betssens Adriaen fs Jacobus	° 15/11/1682	04/05/1703	26/08/1745	Joanna Boelens fa Pieter	nr. 152 f°137-143
Betssens Jooris fs Adriaen	° 08/04/1720	?	28/05/1764	1. Maria Anna Mattheeus 2. Theresia Verwilst	
Boelens Geraard fs Pieter	° 30/04/1686	?	27/07/1755	Maria Anna Betssens	nr. 153 f° 274v°-282 nr. 155 f° 49v°-53v°
Boelens Jacobus fs Geraard	° 11/06/1716	?	04/06/1780	Maria Lippens fa Jan	nr. 158 f° 50v -60
Cathelyn Jan fs Jooris	° 26/08/1699	01/12/1725	30/01/1759	Joanna Maria De Langhe	
Cathelyn Jooris fs Jan	° 31/01/1672	23/04/1697	17/12/1731	1.Petronella Van Overtvelt 2.Petronilla de Causmaecker	nr. 152 f° 126-137
Cathelyn Jooris fs Laureyns	° 11/08/1708	03/04/1742	23/10/1782	Maria Jacoba De Langhe	nr. 158 f° 127v°-138
Cathelyn Pieter fs Jooris	° 05/02/1706	02/05/1729	23/09/1770	Maria Francisca Wauters	nr. 155 f° 95v°-103
Claeys Lieven	?	?	?	Joanna Tirry	
Colpaert Geraard fs Adriaen	° 02/02/1683	21/05/1713	?	Joanna Betssens fa Jooris	nr. 154 f° 169-175v°

De Coeyere Christoffel fs Joos	?		16/06/1693	02/06/1729	Martijntien Van Overtvelt nr. 151 f° 219v°-228
De Coeyere Joos	?		? 15/07/1694	13/02/1710	1.Petronella De Causmaecker 2.Joorijne Standaert
De Decker Bernardus fs Bern.°	11/10/1734		12/10/1756	04/09/1810	Joanna Marie Betssens
De Decker Joos fs Jan	?		18/11/1725	24/04/1738	Carolina Theresia De Pape nr. 153 f° 26 - 36
De Langhe Jan Baptist	?		31/07/1764	?	Carolina Van Zele
De Lannoy Guilliaeme fs Gillis	?		14/10/1702	13/08/1721	1.Maria Bernarda Van Vooren 2.Livina Van Verdeghem
De Lauwe Jan	?		01/02/1689	?	Joanna Dhuyvetter
De Neve Joannes fs Andries	?		05/03/1737	27/06/1789	Elisabeth Cathelyn
De Rycke Jan fs Franchois	?		16/07/1707	22/09/1729	Marie Roegiers fa Adriaen nr. 151 f° 235v°-245
De Rycke Joannes fs Jan	° 30/09/1721		01/02/1746	23/11/1763	Carolina Van Zele nr. 156 f° 6v° - 12v°
De Sutter Jan fs Symoen	08/09/1641	(*)	vrijgezel	30/03/1708	
De Sutter Jan fs Anthone	° 23/06/1675		23/06/1699	08/12/1742	1. Christoffelijne V.D.Voorde 2. Martina Dhont nr. 150 f° 339v-346
De Sutter Joannes fs Jooris	° 11/07/1706		29/11/1731	26/08/1796	Petronella Rogiers
De Sutter Jooris fs Anthone	° 04/11/1682		08/10/1705	25/03/1731	Marie Van de Rostijne nr. 150 f° 214-224v°
De Wulf Gabriël fs Jan	° 08/05/1643		18/06/1666	03/09/1713	Judoca Van Overtvelt
De Wulf Jan	° 01/04/1670		03/05/1723	01/06/1741	Anna Van Vooren

Dhanens Gabriël	?	?	28/06/1716	Joanna Messie	
Dhanens Gabriël fs Pieter	° 23/10/1687	?	01/03/1753	Livina Cathelyn	
Dhanens Jan	?	21/12/1731	28/07/1780	Angelina Pieters	
Dhanens Jan fs Jan	° 24/02/1747	01/02/1769	?	Petronilla Cornelia Dhaese	
Dhanens Pieter fs Gabriël	° 16/12/1660	21/07/1685	16/12/1712	Cathelijne De Wulf	nr. 149 f° 185v-193
Dhanens Pieter fs Jan	° 07/02/1734	?	15/10/1785	Joanna Francisca Gillis	nr. 159 f° 47v° - 56
Dhaese Jan fs Jan	?	?	11/07/1740	1. Joosijnken de Doncker 2. Joorijne Lievens	nr. 147 f° 157-173 nr. 153 f° 134-143v
Dhaese Lieven fs Jacobus	?	24/12/1744	31/12/1764	1. Joanna Maria Dhanens 2. Maria Catharina Dhanens	nr. 155 f° 135-140v
Dhaese Pieter fs Jan	° 28/07/1664	?	?	Haeranota Van Vooren	nr. 149 f° 6v° - 10
Dhuyvetter Jan fs Andries	° 14/08/1676	30/05/1699	?	Joanna Poppe fa Pieter	nr. 154 f° 73 - 78
Goethals Jan	?	18/07/1723	25/01/1768	Judoca Van Hee	
Goethals Jan fs Jan	° 30/12/1725	16/10/1760 20/11/1762 ?	?	1. Cornelia Van Waes 2. Joanna Maria Cathelyn 3. Anna Maria Cathelyn	nr. 155 f° 215-220v nr. 156 f° 170v-175
Goole Pieter	?	23/04/1771	12/10/1794	Pieternelle Goethals fa Joos	nr. 158 f° 144-157
Heyndrick Jan	?	?	?		
Heyndrick Pieter	?	?	?	Maria Jacoba Van Overtvelt	

Matthijs Cornelis	?	?	?	Anne Marie De Mare	
Monnaers Gabriël fs Andries	° Sleidinge	06/02/1737	+ Sleidinge	1.Catharina Goethals	nr. 153 f° 48 - 61
				2.Elisabeth Boelens fa Geraard	nr. 155 f° 120-126
				3.Marianne De Backer fa Jooris	nr. 157 f° 174-176v
Reyniers Pieter	?	?	?	Judoca Baes	
Roegiers Christoffel	?	31/011696	22/08/1722	1.Marie Grijp	nr. 147 f° 200-212v
				2.Joanna Hamerlinck	nr. 148 f° 193-199v
				3.Judoca Boelens fa Cornelis	nr. 149 f° 358v-366
				4.Van Durme Petronelle	nr. 150 f° 249v-256
Speeckaert Pieter	?	18/11/1721	17/04/1734	Livina Van Verdeghem	
Standaert Bauduyn	01/04/1685	30/04/1708	10/04/1758	Catharina Roegiers fa Adriaen	nr. 151 f° 188v-197
		22/09/1729		Judoca Dhanens	
Standaert Cornelis	?	12/07/1681	05/03/1741	Marie Speeckaert	
Standaert Jan fs Jan	?	14/11/1733	24/12/1758	Francisca Dhanens fa Pieter	nr. 155 f° 126v-134
Standaert Jan fs Jooris	?	11/01/1719	27/10/1773	Martina De Decker	
Standaert Joannes	?	30/04/1708	02/02/1714	Petronella Rogiers	
Standaert Jooris fs Pieter	30/01/1655	04/07/1682	08/01/1715	Marie De Langhe	nr. 149 f° 308-330v
Standaert Lieven	23/11/1741	17/08/1772	23/01/1827	Joanne Marie De Pape	

Stockman Jan fs Jan	30/05/1727	03/07/1751 08/01/1765	?	1.Livina Adriana Van Zele 2.Paschasia Claeys	nr. 155 f° 250-258
Stockman Jan fs Lieven	?	?	18/09/1774	Joanna Schepman	nr. 154 f° 193-200
Usdé Pieter	?	22/05/1705	31/12/1729	1.Marie De Sutter fa Jooris 2.Joanne Marie Standaert	nr. 151 f° 138v-144 nr. 151 f° 266-273
Van Acker Guilliaeme	?	17/05/1681	05/05/1723	Joanna De Decker	nr. 149 f° 15v - 25v
Van Acker Jacobus	31/05/1691	?	?	Joanna Catharina De Vos	
Van Assche Jan fs Gillis	?	?	04/03/1734	Joanna Van Waes	
Van Assche Jan Franchois	?	28/08/1759 11/08/1767	17/10/1808	1.Maria Jacoba de Langhe 2.Maria Jacoba Buyck	
Van Bruijssel Pieter	?	07/01/1742	?	Livina Van Verdeghem	
Van der Leck Jan	° Diksmuide	?	21/12/1707	Francoise De Corvere	nr. 148 f° 101v-111
Van Moffaert Jan Franchois	?	20/05/1776	?	1.Anna Coleta De Vriese 2.Joanna Francisca De Poortere	
Van Ooteghem Pieter	?	?	?	Adriana Dhaese	nr. 150 f° 36v - 47
Van Overtvelt Jacobus fs Vincent	?	?	20/02/1765	1.Joosijntien De Bree 2.Catharina Verlee	nr. 149 f° 331-338v
Van Overtvelt Pieter	?	19/04/1757	?	Judoca Angelina Boelens	
Van Poecke Joseph	?	18/04/1725	01/11/1730	Catharina Goethals	nr. 152 f° 16 - 29v

Van Vooren Gabriël	?	19/05/1694	21/01/1734	Joanna Van Waes
Van Waes Jan	?	?	?	
Van Waes Jooris fs Pieter	?	29/04/1690	?	1.Van Vooren Christoffelijnenr. 147 f° 175-182 2.Philips Joosijntien nr. 149 f° 10 - 15v
Van Zele Christoffel fs Jacobus?		26/04/1713	18/01/1735	Anna Standaert fa Jooris nr. 151 f° 203v-209
Van Zele Joannes	?	16/09/1738	?	Carolina De Pape
Van Zele Jooris	?	?	?	
Van Zele Jooris Franchois	?	?	30/03/1774	1.Anne Marie De Rycke 2.Maria De Wulf
Van Zele Pieter	?	?	?	Joosijntien Philips fa Matheus
nr. 150 f° 320v-328				
Verloock Daneel	?	22/04/1687	27/02/1729	Petronella De Wulf

(*) De situering van schepen Joannes Basselé fs Jooris blijft een vraagteken. Tijdens de jaren twintig en dertig van de 18de eeuw waren te Lembeke gelijktijdig drie personen van die naam.
Een Joannes Basselé was gehuwd met Petronella Pieters : eerstgenoemde overleed op 23 februari 1739 en werd begraven met de laagste dienst; zijn vrouw overleed reeds op 24 maart 1731 en werd begraven met een middelbare dienst.
Een tweede Joannes Basselé was gehuwd met Petronella Poppe. Deze laatste overleed op 27 november 1724 en werd begraven met de laagste dienst.
Een derde Joannes Basselé was gehuwd met Judoca Van Basselaer; eerstgenoemde overleed op 28 februari 1734.
Voor geen enkele van hogergenoemde personen was er te Lembeke een staat van goed voorhanden.

2.
KEURBROEDERS EN -ZUSTERS VAN LEMBEKE DIE IN ANDERE LOKALITEITEN OVERLEDEN (*)

Lokaliteit	Overledene	Datum overlijden	Referte
Adegem	Joannes Franciscus Gryp	14/12/1729	nr. 151 f° 246
	Marie Cath. Poppe fa Bernard	12/08/1763	nr. 156 f° 42
	Jan Dhaese fs Pieter	05/11/1771	nr. 157 f° 28
Assenede	Jan Francies Verloock fs Jan	30/08/1777	nr. 157 f° 198
Bassevelde	Jan de Zuttere fs Jan	?	nr. 154 f°213 v.
	Adriaen Rogiers fs Jan	26/10/1752	nr. 154 f° 270
	Pieternelle Deusardeyn fa Guilliaeme	25/03/1753	nr. 155 f° 11
	Adriaen Lantsheere fs Jan	14/02/1767	nr. 156 f° 118
	Anne Carolina van Waes fa Jan	02/11/1787	nr. 159 f° 149
Brugge	Anne Angeline Gryp	10/01/1777	nr. 157 f° 183
Eeklo	Jaecques de Wulf	29/04/1714	nr. 149 f° 275 v.
	Jan Poppe	22/03/1717	nr. 150 f° 25 v.
	Petronelle de Bleeckere fa Lieven	okt. 1729	nr. 151 f° 263
	Joanna Van Waes fa Pieter	03/06/1728	nr. 151 f° 286
	Elisabeth de Rycke fa Guilliaeme	19/06/1733	nr. 152 f° 162
	Judocus Poppe fs Jan	23/10/1746	nr. 154 f° 82
	Marie Van Vooren fa Jan	13/08/1748	nr. 154 f° 129 v.
	Pieternelle Pacqué	08/03/1749	nr. 154 f° 149
	Pieternelle de Walsche fa Cornelis	03/05/1755	nr. 155 f° 43
	Anne Marie Geirnaert fa Pieter	02/01/1756	nr. 155 f° 57
	Marianne Matheeus fa Pieter	25/02/1757	nr. 155 f° 91 v.
	Joanna Theresia de Taeye fa Pieter	17/02/1773	nr. 157 f° 54
	Livinus de Doncker fs Lieven	15/05/1781	nr. 158 f° 64 v.
	Pieter Dhaese fs Jacobi	14/11/1783	nr. 158 f° 192
	Joannes de Donckere fs Livinus	02/04/1785	nr. 158 f° 225 v.
Ertvelde	Hieronymus de Coninck fs Denijs	24/11/1774	nr. 157 f° 109
Evergem	Judocus Moens fs Lieven	april 1765	nr. 156 f° 75 v.
	Anna Catherina Bauwens fa Pieter	19/01/1789	nr. 159 f° 178 v.
Heusden	Franchois Fordeyn fs Guilliaeme	31/03/1778	nr. 158 f° 1

Kaprijke	Cornelis Buyck	17/03/1706	nr. 148 f° 28 v.
	Haeranota Van Vooren	08/06/1710	nr. 149 f° 6 v.
	Pieter Dhaese d'oude	04/06/1723	nr. 150 f° 298
	Lieven Heyman fs Pieter	08/09/1724	nr. 150 f° 346 v.
	Pieter Boelens	22/04/1725	nr. 151 f° 13
	Joanna Geirnaert fa Pieter	29/03/1727	nr. 151 f° 93
	Jacobus Dhaese fs Pieter	24/05/1734	nr. 152 f° 186 v.
	Pieter de Schrijver fs Guilliaeme	17/06/1733	nr. 152 f° 159
	Christoffel Roegiers	10/07/1740	nr. 153 f° 105 v.
	Gabriel Cauwels	08/06/1742	nr. 153 f° 264 v.
	Pieter Bequaert	28/07/1746	nr. 154 f° 63 v.
	Livinus Duyvetter fs Jan	08/09/1746	nr. 154 f° 79
	Joanne Lippens	04/09/1747	nr. 154 f° 120 v.
	Jan Dhuyvetter	22/09/1751	nr. 154 f° 252 v.
	Jacobus Cathelyn fs Laureyns	16/04/1754	nr. 155 f° 22
	Maria Waytiens fa Guilliame	05/05/1754	nr. 155 f° 63 v.
	Lieven Standaert fs Jooris	01/11/1754	nr. 155 f° 109
	Joannes de Taeye fs Jan	26/04/1763	nr. 155 f° 245
	Jacobus Betssens fs Gabriel	29/11/1763	nr. 156 f° 1
	Jan Roegies fs Christoffel	22/05/1764	nr. 156 f° 16 v.
	Catharina Van Overtvelt fa Jacques	13/06/1767	nr. 156 f° 121
	Jooris Martens fs Cornelis	febr. 1775	nr. 157 f° 106
	Jacobus Van Quakebeke fs Pieter	03/05/1778	nr. 157 f° 215 v.
	Joanne de Coninck fa Francies	16/05/1778	nr. 157 f° 225 v.
	Judocus de Keuckelaere fs Francies	juni 1779	nr. 157 f° 242
	Cornelis Betssens fs Pieter	okt. 1780	nr. 158 f° 70
	Pieter de Neve fs Joannes	15/07/1782	nr. 158 f° 113 v.
	Marie Cathelyn fa Laureyns	09/04/1784	nr. 159 f° 1
	Pieter de Baets fs Cornelis	20/04/1785	nr. 159 f° 28 v.
	Laureyns Cathelyn fs Laureyns	22/04/1785	nr. 159 f° 33 v.
	Joanne de Coninck fa Carel	16/03/1787	nr. 159 f° 104
	Jooris Martens	30/12/1787	nr. 159 f° 127 v.
	Jooris Van Vooren fs Pieter	22/03/1787	nr. 159 f° 141
	Judocus Walbroeck fs Jooris	01/12/1788	nr. 159 f° 175
	Anne Marie Beirens fa Adriaen	05/03/1789	nr. 159 f° 197v°
	Joanne Pieternelle de Regghe fa Pieter	19/03/1793	nr. 160 f° 104
Maldegem	Catharina Schepman fa Cornelis	11/01/1767	nr. 156 f° 138
Middelburg	Joanne Schaepman fa Jan	21/07/1749	nr. 154 f° 235v°
	Anne Marie van Simay fa Jan	28/03/1750	nr. 154 f° 239v°
	Jan Dhanens fs Lieven	13/06/1770	nr. 156 f° 226
	Anne Marie Termote fa Jacob	04/09/1762	nr. 156 f° 216v°

Oosteeklo	Pietronelle van Verdeghem	02/09/1702	nr. 147 f° 284
	Andries Poppe fs Jans	?	nr. 147 f° 301
	Pieter Gryp	okt. 1703	nr. 147 f° 323
	Jan Bets	05/06/1703	nr. 147 f° 327v°
	Joos Verweire	juli 1705	nr. 148 f° 73 v°
	Guilliaeme Gryp fs Guilliaeme	21/09/1780	nr. 158 f° 29
Oostkerke	Philippe Boelens fs Pieter	28/12/1712	nr. 151 f° 217
Oostwinkel	Joanne Judoca de Geeter fa Jan	08/05/1750	nr. 154 f° 226v°
	Joanne Versluys fa Pieter	13/11/1756	nr. 155 f° 83 v°
	Jan Franchois Poppe fs Bernard	31/01/1765	nr. 156 f° 44 v°
	Lieven Poppe fs Andries	03/04/1773	nr. 157 f° 81
	Bernard Poppe fs Andries	22/12/1774	nr. 157 f° 116v°
	Catharina Poppe fa Bernard	sept. 1777	nr. 157 f° 205
	Pieternelle Isabelle Poppe fa Bernard	28/08/1779	nr. 158 f° 94 v°
	Joanne Theresia Roels fa Leopold	18/01/1782	nr. 158 f° 98
	Caroline Poppe fa Bernard	19/04/1783	nr. 158 f° 162
Ronsele	Magdalene Vermeulen fa Adriaen	01/07/1741	nr. 153 f° 223v°
Sint-Jan-in-Eremo			
	Pieter van Sleeuhaeghen	07/06/1700	nr. 147 f° 127
	Marie de Keyser	1705	nr. 148 f° 241
	Anne Cornelia de Wispelaere	juni 1747	nr. 154 f° 99 v°
	Joorijntien Daebeloose	08/12/1761	nr. 155 f° 201
	Angeline de Somer	04/01/1770	nr. 156 f° 176
St-Laureins	Elisabeth Temmerman fa Jaecques	26/03/1698	nr. 147 f° 40
	Christoffel Gryp	sept. 1701	nr. 147 f° 246v°
	Pieter Bets	?	nr. 149 f° 167
	Gillijneken Clays fa Franchois	10/02/1731	nr. 152 f° 42 v°
	Pieter Gryp fs Christoffel	17/12/1740	nr. 153 f° 180v°
	Judoca Hoose fa Gillis	14/10/1747	nr. 154 f° 108v°
	Jan Coppens fs Arnaut	15/08/1748	nr. 154 f° 134
	Marie de Windt fa Jan	30/05/1751	nr. 154 f° 245v°
	Jooris Roegiers fs Christoffel	12/05/1759	nr. 155 f° 141
	Judocus Cauwels fs Gabriel	09/11/1761	nr. 155 f° 194
	Anna Catherina Schutyser	20/12/1761	nr. 155 f° 206v°
	Marie Bernarda van den Broecke	22/05/1766	nr. 156 f° 85
	Jooris de Neve	okt. 1772	nr. 157 f° 16
	Joannes Cauwels fs Joseph	04/03/1787	nr. 159 f° 114v°
Sint-Margriete	Franchois van de Wattyne	13/08/1755	nr. 155 f° 54

Sleidinge	Jan Boelens fs Pieter	09/08/1712	nr. 149 f° 151
	Marie de Smedt fa Jooris	04/10/1727	nr. 152 f° 1
	Anna Joanna Ackaert	april 1737	nr. 153 f° 4
	Gabriel Monnaers fs Andries	juni 1777	nr. 157 f° 174
	Joannes Schauwvliege fs Lieven	16/09/1781	nr. 158 f° 185
	Maria Barbara Monnaers fa Gabriel	1786	nr. 159 f° 77
	Pieter Jacobus Standaert fs Joannes	10/10/1786	nr. 159 f° 80 v°
Waterland-Oudeman			
	Jacobus Tergo fs Jan	09/11/1776	nr. 157 f° 187
Watervliet	Christina Burghgraeve	12/05/1742	nr. 153 f° 258v°
	Joanna Rondas fa Jooris	27/07/1749	nr. 154 f° 175v°
	Lieven van Waes fs Joseph	15/04/1760	nr. 155 f° 163v°
	Judocus Cauwels fs Joos	07/05/1765	nr. 156 f° 72 v°
	Jan Baptist Dhuyvetter fs Jooris	28/02/1784	nr. 159 f° 59
	Petronella de Langhe fa Jooris	31/12/1783	nr. 159 f° 217v°
Zomergem	Livyne Cornu fa Anthone	31/03/1746	nr. 154 f° 124v°
	Angeline Standaert fa Vincent	03/04/1784	nr. 158 f° 243

(*) De in referte vermelde nummers bevinden zich in RAG, Fonds Lembeke.

Tussen Eeklo en Australië : Dokter Charles Louis Waldack

Erik DE SMET

In 1988 schreven we in het genealogisch tijdschrift *De Eik* over de 19de eeuwse dokter Charles Louis Waldack[1]. Toen sloten we af met de open vraag : wat is er van die eigenzinnige, of was het eigenwijze, geneesheer aan de andere kant van de wereld geworden ?
Berustende in een oud Australies gezegde *"dat de eene helft van de wereld niet weet hoe de andere leeft"*[2] hadden we, onbevredigd, het dossier Waldack afgesloten.
En toch bleef er iets knagen. De levensloop van die man intrigeerde ons dermate, er bleven nog zoveel onbeantwoorde vragen, dat we, zij het met wisselende intensiviteit, de draad weer opnamen.
We wisten dat het geen gemakelijke taak zou worden. Trouwens de kans op succes lag grotendeels in handen van anderen. Met geduld en volharding gingen we er tegenaan: het werd een zoektocht die enkele jaren duurde, maar de vrucht was ons inziens bevredigend. Vandaar dat onze twaalf jaar oude bijdrage uiteindelijk een slot krijgt. Om de levenswandel van dokter Waldack in Australië in de juiste context te plaatsen, werd het essentiële uit het eerste deel beknopt in deze bijdrage herwerkt.

CHARLES LOUIS EN ZIJN TIJD

Charles Louis Waldack werd op 22 mei 1809 in Lovendegem, onder Frans bestuur, geboren als zoon van Francies en van Maria Jacoba De Witte. Hij was dus een echte Meetjeslander.
Onder de Nederlanders ging de jonge Waldack in Leuven studeren aan de pas heropende universiteit. Willem I had het onderwijs alhier, o.a. door de wet van 16 september 1816 die de oprichting van drie universiteiten, namelijk Leuven, Gent en Luik regelde, nieuwe impulsen gegeven[3]. Tevens bekrachtigde de overheid tussen 1816 en 1830 een hele reeks wetten die de verbetering van de geneeskunde voorstonden.
Wanneer Charles zijn universitaire studies aanving, zat de geneeskunde danig in de lift. Deze uitzonderlijke belangstelling van overheidswege voor de geneeskunde was het gevolg van een nijpend tekort aan academisch geschoolde dokters. Een drastische inhaalbeweging leek het enige alter-

Dr. Charles Louis Waldack ? Volgens nazaten van Charles komen de typisch Waldack-trekken duidelijk tot uiting. Zelf hebben we twijfels dienaangaande. Volgens ons is het niet uitgesloten dat het om een foto van dokter Hippolite De Zutter gaat die eveneens in de Kerkstraat praktiseerde (1860-1894).

natief om de heersende malaise weg te werken. Vergeten we trouwens niet dat onder Frans bewind alle universiteiten vleugellam waren gemaakt waardoor de bezetters binnen de korste keren hun eigen systeem uitholden. Het ontstane vacuum werd dan maar ingevuld met *gezondheidsofficieren.*

Deze weinig geschoolde genezers, die aanvankelijk waren bedoeld om in het leger en op het platteland te praktiseren, zwermden uit geldgewin al snel uit naar de grote steden waar ze onder de prijs van de medisch geschoolde dokters gingen werken en deze in hun bestaan bedreigden.

Toen Charles op 20 maart 1833 te Leuven de titel van *doctor in de geneeskunde* verwierf, waren nog weinig gezondheidsofficieren en chirurgijns actief. Desondanks zou hij in Eeklo, in de persoon van chirurgijn Taminiau, met een dergelijk *Ancien régimeproduct* geconfronteerd worden.
Waldack was medisch gevormd in een tijd waar de wetgeving op de geneeskunde op volle toeren draaide. Een basiswet van 27 mei 1831 die de vrijheid van onderwijs vastlegde, wat ondermeer inhield dat elkeen zich voor een universitaire examencommissie mocht aanmelden zonder voorafgaande studies aan een universiteit of provinciale school, had weinig impact op de studies van Charel, daar hij universiteitsstudent was. Een andere ingrijpende wet was deze van 27 september 1835, die de universiteiten verbood nog zelf diploma's uit te reiken; ook hier ontsnapte Waldack de dans, daar hij inmiddels het diploma op zak had.

DOKTER WALDACK VESTIGT ZICH IN EEKLO

Eeklo was voor dokter Waldack zeker geen onbekend terrein. Dat hij in het hartje van het Meetjesland een praktijk opzette, is niet zo toevallig. De stad verkeerde op dit ogenblik in een uiterst gunstige situatie om hier van start te gaan : een behoorlijke populatie, geen overaanbod

De Kerkstraat van zuid naar noord, met rechts de woningen van dr. Charles Waldack.
(Popp-plan, sectie E nr. 683, 684, 685, 686a, b en c). *(Verzameling S. De Roo)*

van medisch geschoolde geneesheren en op 4 februari 1832 was dr. med. Jacobus De Schepper overleden zonder dat diens plaats was ingevuld.

Op 27 april 1833 werd dr. Waldack te Eeklo in de Kerkstraat ingeschreven, in de woning (nu tandarts mevr. Bonte-De Keyser) waar voordien dokter Antoine De Bast had gepraktiseerd. Charles was een buitenbeentje voor zijn tijd. Toen hij zich als jonge, ongehuwde arts te Eeklo nestelde, bracht hij de 24-jarige van Diksmuide afkomstige Sophie Therese Wyllie mee. De vrij conservatieve burgerij zal wel eventjes de wenkbrauwen hebben gefronst. Gezien de begoede Eeklonaars de potentiële patiënten waren, leek het aangewezen hen niet voor het hoofd te stoten ! Op 10 september 1833 trouwde het paar te Diksmuide. De toekomst zag er rooskleurig uit.

EEN GEWAARDEERD DOKTER

Charles had de praktijk en daarmee ook een deel van het cliënteel van dr. De Bast overgenomen en sprokkelde patiënten van de in 1832 overleden dr. De Schepper.
Op dit ogenblik huisvestte Eeklo nog slechts dokter Romain Maroy en chirurgijn Jean Alexander Taminiau. Eerstgenoemde was de dokter van de burgerij, de heelmeester trad op voor het werkvolk en de behoeftigen. Daar Maroy ook politieke ambities koesterde, telde hij ook tegenstanders en die pikte de jonge Waldack op. Een gunstiger klimaat kon een starter moeilijk dromen !

Komt daarbij dat we hem zeker vanaf 1835 als actief corresponderend lid van de prestigieuze *Société de Médecine de Gand* aantroffen, wat ongetwijfeld ook te Eeklo weerklank vond en zijn ster nog sneller liet rijzen. Uit zijn publicaties blijkt duidelijk dat hij een man met visie was. In 1847 bracht hij met zijn bijdrage over de influenza-epidemie een dialoog op gang die stof deed opwaaien[4]. Wel kreeg hij van collega's het verwijt voorbijgestreefde behandelingen met hand en tand te blijven verdedigen. Zeker is dat hij nooit van zijn overtuiging afweek en tot geen compromissen bereid was, een karaktertrek die hem nog lelijk parten zou spelen.

Zijn gedragspatroon was trouwens oorzaak dat hij het nooit goed kon stellen met het stads- en armbestuur, zelfs niet met zijn Eeklose collega's. Vandaar dat de stedelijke instanties hem slechts sporadisch opdrachten toekenden.
Op 30 maart 1836 werd Waldack aangetrokken om de graad van krankzinnigheid van Jan Van Hecke vast te leggen. In 1838 onderzocht hij hem nogmaals en noemde Jan toen een *"stille krankzinnige"*, waardoor hij te Eeklo kon uitbesteed worden[5].
Op 17 januari 1838 ontving Waldack 34 frank uit de stadskas voor een wel zeer ongewone overeenkomst : hij was tijdelijk ingehuurd voor de behandeling van één behoeftige patiënt. Vanaf 15 juli 1837 startte Charles een vooraf vastgelegde, vier maand durende, behandeling van het verzweerde been van Pieter Standaert[6] .

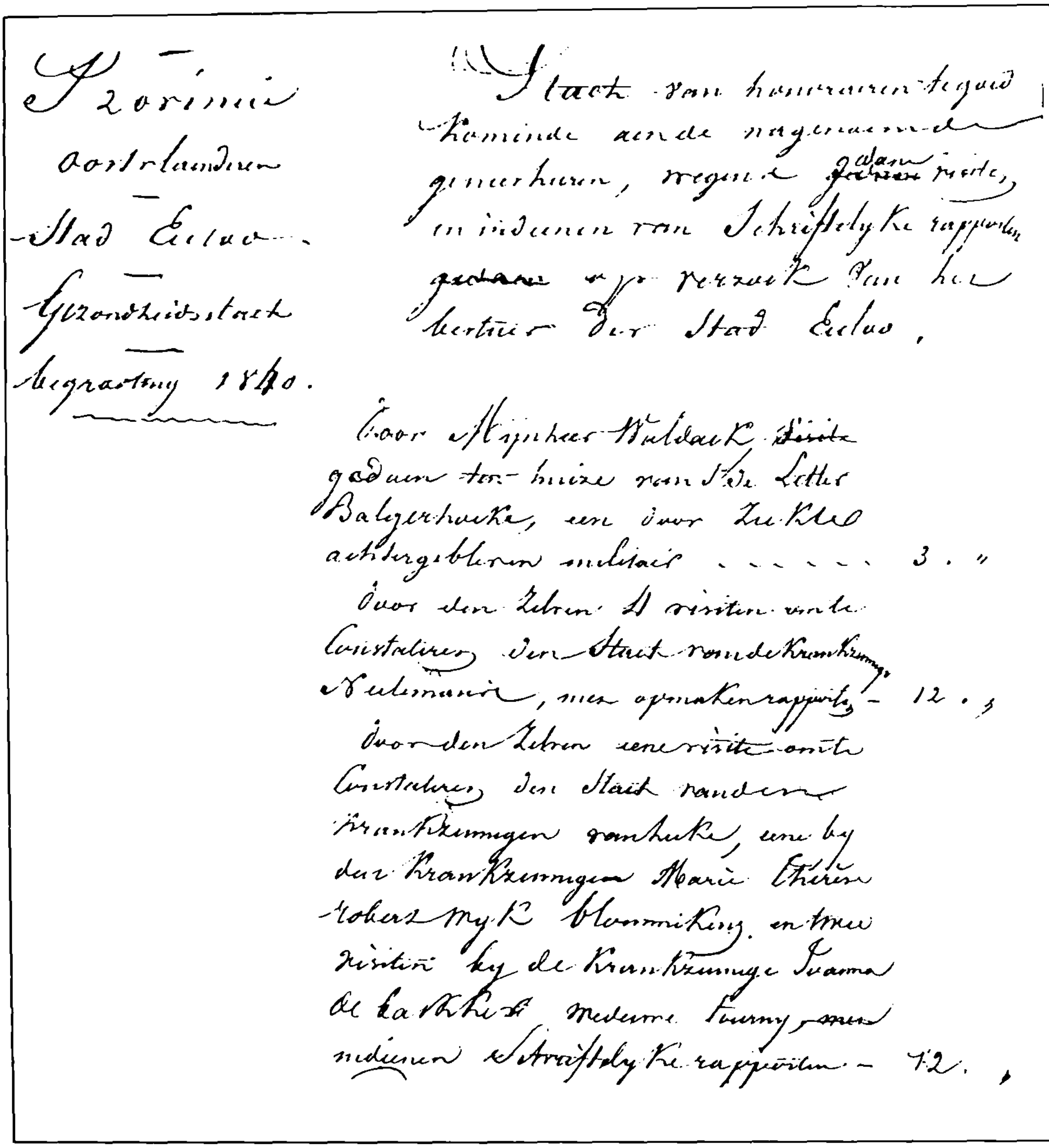

Provincie
Oostvlaanderen
Stad Eecloo
[illegible]
[illegible] 1840.

Staet van honoraria tegoed komende aan de nagenoemde geneesheeren, wegens gedane visites, en indienen van schriftelyke rapporten gedaan op verzoek van het bestuur der Stad Eecloo,

Voor Mynheer Waldack visite gedaan ten huize van [illegible] Balgerhoeke, een door ziekte achtergebleven militair . . . . . . 3 ,,

Voor den zelven 4 visiten van te constateren den staet van de krankzinnige [illegible], met opmaken rapport – 12 ,,

Voor den zelven eene visite om te constateren den staet van den krankzinnigen [illegible], eene by der krankzinnige Marie [illegible] [illegible] en twee visiten by de krankzinnige Joanna [illegible] [illegible] indienen schriftelyke rapporten – 12 ,

Staet van honoraria van dr. Waldack voor tussenkomsten in stadsdienst. Blijkt dat een huisbezoek 3 frank bedroeg, te vergelijken met drie daglonen van een doorsnede arbeider.
(SAE, modern, nr. 667, Bewijsstukken van de Rekeningen; d.d. 27 sept. 1839)

Daarna viel de samenwerking met het stadsbestuur en het Weldadigheidsbureel weg.
Enkel op cruciale momenten, wanneer het water de stad aan de mond stond, werd beroep op Waldack gedaan. In 1846, tijdens de tyfus-epidemie, haalde men hem terug om als adviseur op te treden in de strijd tegen deze moordende gesel. Waldack had naar eigen zeggen 83 gevallen

behandeld waarvan slechts één met dodelijke afloop. Daartegenover stelde hij dat Taminiau, de armendokter, onder de meer dan 200 behandelde besmettingsgevallen met een hoog sterftecijfer had af te rekenen. Hiermee wou Charles zijn kunnen illustreren tegenover Taminiau, die zeker geen vriend was. Heel eerlijk speelde hij het spel niet, want er werd niet vermeld dat de patiënten van deze laatste bijna uitsluitend behoeftigen waren en sowieso een kwetsbare groep uitmaakten.

WELSTAND

Een gelukkige samenloop van omstandigheden en een gedreven beroepsijver maakten dat het gezin financieel snel tot de toplaag van de Eeklose bevolking behoorde.
Reeds in 1838 was Charles eigenaar van de woning in de Kerkstraat en plande hij ingrijpende bouwwerken. Respectievelijk op 14 februari en 26 mei van dat jaar vroeg hij een bouwvergunning aan voor twee woonhuizen met poort en voor een derde woning juist ernaast.
Op vijftien jaar bouwde het gezin te Eeklo een aanzienlijk patrimonium op : zeven huizen, talrijke bossen en landbouwgronden, in totaal 13 ha 42 a 20 ca, te situeren in de Kerkstraat, te Balgerhoeke, Galgenakker, Broeken, Oostveld-, Pokmoer-, en Schaperijakker[7].
Uit een verkoop, in 1850, bleek dat het gezin ook nog over 6 ha 34a eigendom beschikte te Adegem, Maldegem en Oostwinkel.

EEN TEGENPOOL

Reeds eerder hebben we gewezen op de verstoorde relatie tussen de dokter en de officiële stadsorganen. Zekere signalen wijzen erop dat ze hem weliswaar een goed geneesheer vonden, -dit blijkt ondermeer tijdens epidemiën waarbij steevast beroep op zijn kennis werd gedaan- maar vooral was hij een *ambetante* moeial. Vandaar dat men, indien mogelijk, van zijn diensten geen gebruik maakte. Deze voorzichtige benadering ten spijt, kwamen de Eeklose besturen nog regelmatig met Charles in aanvaring. Een greep uit de veelvuldige confrontaties.

Van collega's had Waldack geen hoge dunk, laat staan van de oude chirurgijn Alexander Taminiau, die voor de armen instond en van wiens werk hij vaak brandhout maakte. Op 1 december 1839 beschuldigde Charles, in een brief aan het schepencollege, de *armendokter* van zware beroepsfouten. Hij zou bij Désiré Helslander een verkeerde diagnose hebben gesteld en geld bestemd voor de noodlijdenden voor eigen doeleinden hebben aangewend[8]. De vrij beperkte kennis van Taminiau was binnen het college zeker bekend, maar van de doelgroep van de chirurgijn lag het niet bepaald wakker. Het was nog een *genezer* die *rijstwater, gruijswater en ameldonk* als medicatie aanwendde, maar bij de arme bevolking genoot hij vertrouwen[9]. Dat hij geld van de gemeenschap uit geldgewin zou aangewend hebben, was een zware aantijging waaraan geen geloof

werd gehecht. In al de voorbije jaren dat Alexander in stadsdienst werkte waren nooit verdenkingen gerezen. Trouwens, nu hij oud was en op het punt stond om af te haken, leek het erop dat hij steun van het Weldadigheidsbureel zou kunnen gebruiken.
De armmeesters beschuldigde hij regelmatig van favoritisme en uitte ongezouten zijn mening over de slechte werking van de instelling. In 1846 nam hij het op voor een patiënt die, voor het bekomen van steun, van het kastje naar de muur werd gestuurd. Ook hiervoor ging de dokter de confrontatie niet uit de weg! Philippe Vanden Broecke, die aan een ongeneeslijke ziekte leed, was door de armmeesters van de bedelingslijst geschrapt. Waldack nam het op voor zijn patiënt en spuwde in een venijnige brief zijn gal uit over de verziekte werking van de instelling, niet volledig ten onrechte. Deze brief had alvast voor gevolg dat op 22 april een doorlichting plaatsgreep. Daarbij bleek dat bij de wekelijkse bedelingen wel degelijk onregelmatigheden plaatsvonden en dat de toegekende financiële steun niet steeds de juiste bestemming kreeg. Maar bij het geval Vanden Broecke werden geen inbreuken vastgesteld. Wie dacht dat daarmee de kous af was, had het mis voor... Het was pas de start van een maandenlange polemiek, waarbij uiteindelijk zowat heel Eeklo betrokken raakte en die lang daarna nog sporen zou nalaten. Om een lange zaak kort te houden, hebben we getracht om de stemming in beide kampen, na jarenlang geruzie, voor elk in één citaat samen te vatten. Het armbestuur hekelde het ongecontroleerde karakter van dr. Waldack, dat volgens hen genoegzaam gekend is *"om niet te gelooven dat die verwijtselen ten opzichte van eigen vinding zijn en hij toch iets moet uit het hoofd zoeken om zijne driften te voldoen"* ; terwijl Waldack het Weldadigheidsbureel eerder sarcastisch in zijn hemd trachtte te zetten met *"Ofwel zijn het de armmeesters, of de armen die zich met onwaarheden inlaten...maar, daer ons armbestuer, zeer deftig, wel en voortreffelijk is, en zodanig wel ingericht en bestiert word, dat het op geen punten iets meer te erlangen laet: dat in tegendeel alle de klachten der armen, maer aeneengeschaekelde valsche en onechte uitvindingen zijn, die noch grond noch waerheid voor oorsprong kennen en gevolgendlijk dat het teenemael onnoodig zij, dat men nae de klachten der zoo gezegde noodlijdende nog luisteren"*[10].

Dat Charles vlug naar de pen greep om zijn ongenoegen te uitten, is duidelijk. Zelfs om persoonlijke zaken durfde hij de integriteit van het stadsbestuur in vraag stellen. Zo verweet hij het College geen belangstelling aan de dag te leggen voor de noden van de ingezetenen. Een eerdere klacht was vermoedelijk naar de prullenmand verwezen, en dat zinde onze dokter niet! In een tweede, ironische brief vroeg Charles zich af als het stadsbestuur zoveel klachten te verwerken had dat de zijne nog niet aan bod was geweest? Nochtans schatte hij de zijne hoog in: Waldack merkte op dat de Kerk- en Vrombautstraat er erbarmelijk bijlagen en voor onbekenden die 's nachts deze wegen gebruikten een potentieel gevaar inhielden. Nu, wanneer we de *schouwingen* van ons toenmalig wegennet bekijken lag heel de stad er niet smetteloos bij. Waarom net die twee dienden aangepakt had eerder iets te maken met de woonst van de dokter. Hij woonde in de Kerkstraat en wou het netjes voor zijn deur[11].

FAMILIALE PUINHOOP

Familiaal kreeg het gezin het zwaar te verduren. Hoe goed het hen financieel voor de wind ging, hoe slechter het familiaal leven. De gevreesde kindersterfte, die normaliter wordt toegeschreven aan een gebrekkige hygiëne, slechte voeding of/en onwetendheid sloeg ook in het doktersgezin toe. Meteen rijst de vraag of bij voornoemde oorzaken geen andere indicatoren dienen gevoegd om de hoge sterftecoëfficiënt te verklaren? Waarschijnlijk grijpt men te snel naar deze meest voor de hand liggende factoren om de abnormale sterfte onder jonge kinderen te verklaren.
Van de vier kinderen te Eeklo geboren, overleden er twee in de wieg terwijl de twee overige op respectievelijk 25 en 31-jarige leeftijd stierven:

- *Jules Desiré* werd op 20 juni 1834 geboren. Studeerde o.a. aan het college te Eeklo, werd klerk bij de griffie en trouwde op 21 september 1864 te Gent met Victoria Antonia Standaert, de weduwe van Carolus De Meulemeester. Amper een jaar later, op 8 april 1865, overleed hij te Gent[12].
- *Victor Antonius* zag op 16 augustus 1835 het levenslicht, maar stierf 9 maand later op 18 mei 1836.
- *Vitalis Carolus* de derde zoon uit het gezin werd op 2 mei 1837 op de wereld gezet, was dichter-journalist met een klein oeuvre, maar met een al even kort leven. Hij was pas 25, toen hij te Gent op 2 januari 1863 overleed.
- *Emma Sophia*, het enige dochtertje, leefde amper 5 maand: geboren op 18 november 1840 en overleden op 30 april 1841[13].

Het is niet uit te sluiten dat samen met het vroegtijdig overlijden van het tweede kind, ook bij Charles de veer knakte.
Dat hij een moeilijk karakter had staat buiten kijf, maar toch... het was pas rond 1840 dat hij niet alleen met *God en alleman*, maar in de eerste plaats met zichzelf in conflict kwam.
Waldack kampte met een drankprobleem, werd intolerant en agressief, kortom een te mijden man.
De ergste slachtoffers waren de gezinsleden. Tijdens de veertiger jaren escaleerde het gedrag van de dokter van kwaad naar erger. In 1849 dreigde zijn huwelijk op de klippen te lopen. Was het in een ultieme poging om het nieuwe impulsen te geven dat het gezin op 26 juli Eeklo verliet om zich te Watervliet te vestigen, of was het eerder een vlucht uit schaamte?[14] Het blijft een open vraag. Indien de eerste hypothese juist is, dan mislukte het opzet alvast. Nog in de eerste helft van 1850 ging het echtpaar Waldack-Wyllie uit mekaar.

Echtscheidingen worden vaak op het scherp van de snede uitgevochten, ook hier werd geen afbreuk aan gedaan. Wat voorafging aan de verkoop van de gemeenschappelijk goederen tart elke verbeelding.
Op donderdag 4 juli 1850 kwam een deel van de bezittingen onder de veilhamer. Wat zich toen afspeelde is in *De Eecloonaer* in geuren en kleuren weergegeven. Niet te verwonderen als we weten dat Charles ook met de uitgever van dit plaatselijk weekblad op voet van oorlog leefde.

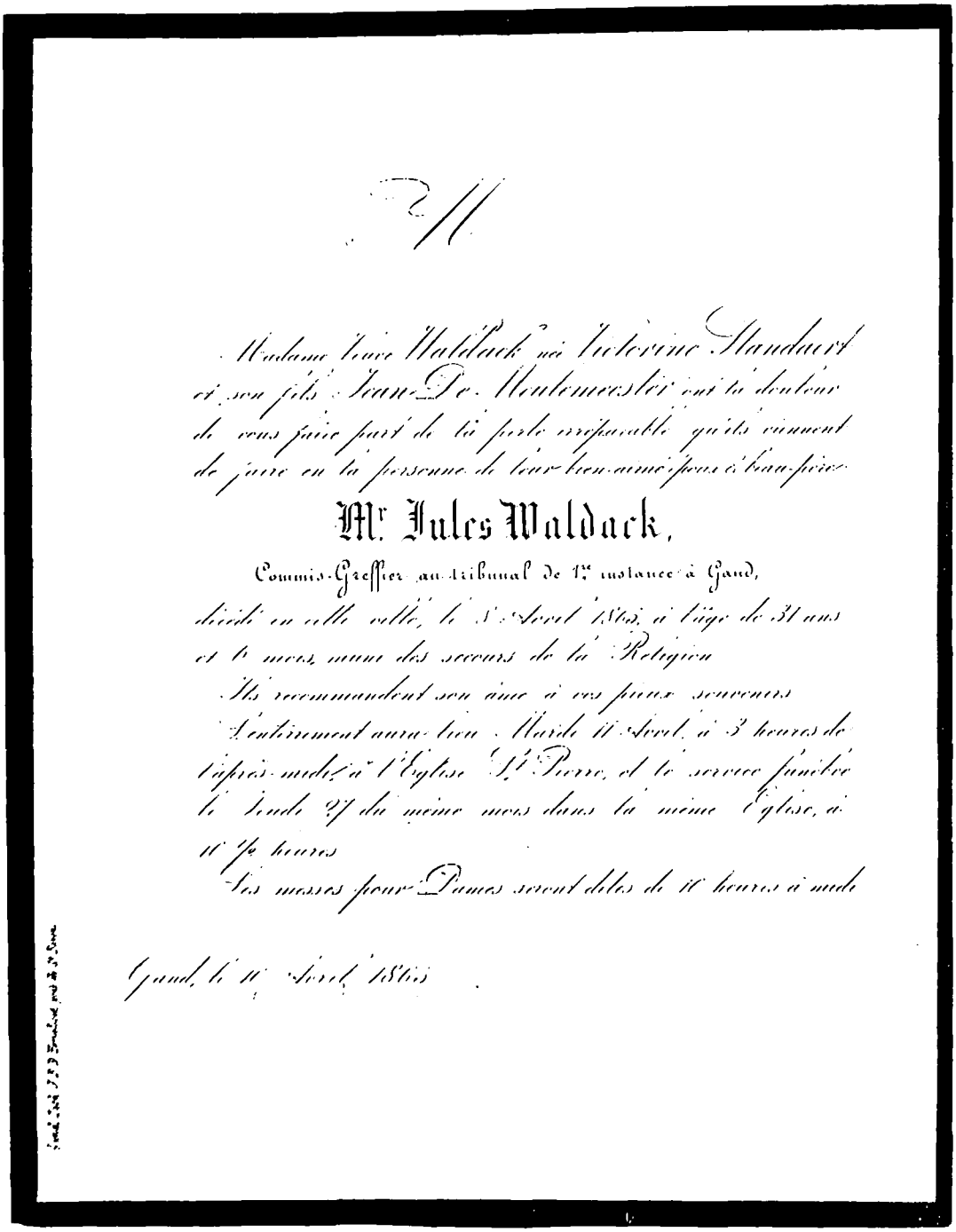

Madame Veuve Waldack née Victorine Standaert
et son fils Jean-De Montmorency ont la douleur
de vous faire part de la perte irréparable qu'ils viennent
de faire en la personne de leur bien-aimé fils & beau-frère

Mr Jules Waldack,

Commis-Greffier au Tribunal de 1re instance à Gand,

décédé en cette ville, le 1er Avril 1865, à l'âge de 31 ans
et 6 mois, muni des secours de la Religion.

Ils recommandent son âme à vos pieux souvenirs.

L'enterrement aura lieu Mardi 11 Avril, à 3 heures de
l'après-midi, à l'Eglise St Pierre, et le service funèbre
le Lundi 17 du même mois dans la même Eglise, à
11 ½ heures.

Les messes pour Dames seront dites de 11 heures à midi.

Gand, le 8 Avril 1865.

Doodsbrief van zoon Jules. Vader Charles verbleef toen reeds in het verre Australië.
(verz. F. Waldack)

De openbare verkoop, die plaatsvond in *'t Hotel Den Gouden Leeuw*, gebeurde van rechtswege. Charles had zich, zonder resultaat evenwel, verzet tegen de verkoop. Voorbereid op onlusten was een deel van het politiekorps in de zaal aanwezig. Van bij de aanvang schopte onze dokter keet. Toen bleek dat hij, uitzinnig van woede, daarbij nog gewapend was, werd de commissaris van politie ingeschakeld. Vrij vlug kon de wandelstok, waarin een degen was verwerkt, bemachtigd worden. Moeilijker was het om het *schietvuertuig* te bemachtigen. Wanneer sussende woorden vruchteloos bleken, werd Waldack door de agenten overmeesterd en bleek dat hij twee geladen pistolen bij zich droeg. Het was vier uur in de namiddag toen de commissaris met de agenten D'Hulsters en Vandenbulcke de dokter tussen een haag van toegesnelde Eeklonaars naar de gevangenis bracht[15].

Op 17 december 1850 werd de echtscheiding uitgesproken. Meteen verloor Charles aanspraak op de gemeenschappelijke bezittingen. Langs de regionale pers om werd het Meetjesland van het arrest op de hoogte gebracht. Respectievelijk in januari en juli 1851 liet Sophie Wyllie, die op dit ogenblik terug te Eeklo verbleef, uitspraken van het hof, ten nadele van haar man in *De Eecloonaer* opnemen[16]. Op 17 januari 1851 was Charles nog steeds te Watervliet gedomicilieerd, daarna moet hij kortstondig te Sleidinge hebben verbleven. Of hij er daadwerkelijk nog vertoefde wanneer op 28 juli, te Lembeke in de herberg *De Zwaen*, de verkoop van 23 loten onroerend bezit plaatsvond, is onwaarschijnlijk. Vermoedelijk vertoefde hij toen reeds bij onze tegenvoeters of stevende er via een lange omzwerming althans op af.
Wat ons sterkt in de overtuiging dat hij België vóór 28 juli 1851 verlaten had, is de onwetendheid over het verloop van de verkoop, wat blijkt uit een brief van 1867 waarin hij schrijft : *"Ik wensch eenig nieuws te weten of mijn huijsen al verkogt zijn of niet en wat goed ik daer in Eecloo nog hebbe..."*[17]. De eerste officiële signalen van zijn verblijf in Australië dateren van 1864. Volgens de Australische krant The Bendigo Advertiser van 1882 zou Charles omstreeks 1857 er neergestreken zijn. Hoe dan ook, de vijftiger jaren blijven een zwart gat in de biografie van Charles Waldack.

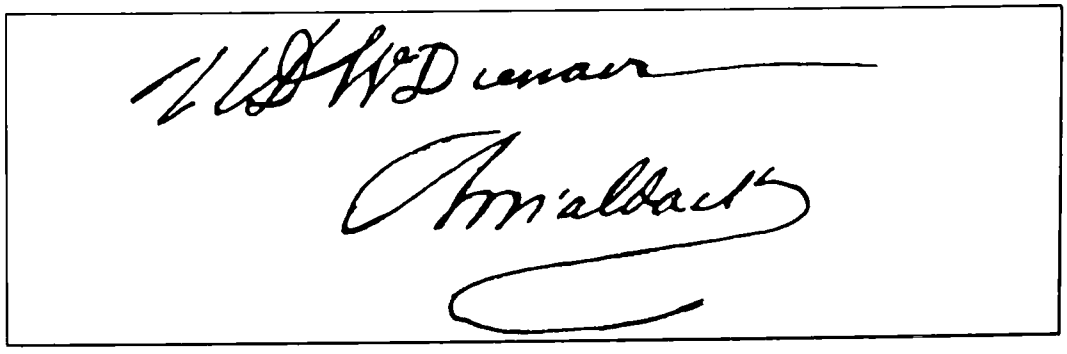

Handtekening van dr. Charles Louis Waldack (SAE, modern, nr. 447; 1 dec. 1839).

Na zijn vlucht uit het Meetjesland blies hij geenszins alle bruggen achter zich op. In datzelfde 1867 legde dokter Waldack nog een levendige belangstelling aan de dag voor zijn Eeklose kennissenkring:
groeten waren er voor de kloosterzusters, de superior van het College, de clerus, de families Temmerman, Steyaert, Dhuijvetter, Martens, Dauwe, Neelemans, Commergo, Van Waesberghe, Lippens, Verbiest, Rijffranck, Goethals, Van de Putte, Van Damme, Eueraert, Van Hoorebeke, Meulemeester, de weduwe Kloeckaert, Bruggeman, Van de Woestijne en zijn gewezen boswachter Steyaert...kortom een topje van de elite.

Lieten de herinneringen aan zijn vrienden Charles niet los, evenmin de problemen! Er rustte hier nog een te delgen schuld op zijn schouders en in verband met het erfenisrecht van de inmiddels overleden Sophie Wyllie, vocht hij de wettelijkheid van het huwelijk van zijn in 1865 overleden zoon Jules aan.

WALDACK IN AUSTRALIË

Wanneer Charles in Australië precies voet aan wal zette is niet duidelijk. In oktober 1864 kreeg hij, onder licentienummer 456, toelating om de geneeskunde te beoefenen en tot 1882 kwam hij ononderbroken voor in het *Medical Register of Victoria*[18]. Dat hij al die jaren te Sandhurst[19] zou gepraktiseerd hebben is, gezien zijn levenswandel aldaar, weinig waarschijnlijk. Met zijn vertrek uit België had hij duidelijk gemikt op een nieuw leven, een start met een schone lei. Helaas, de voornaamste oorzaak van al zijn miserie ten onzent nam hij met zich mee...namelijk de liefde voor de fles!

Aan de hand van enkele Australische krantenberichten die na zijn overlijden verschenen, waren we in staat de levenswandel van Charles bij benadering te reconstrueren. Volgens mondelinge bronnen (opgetekend in 1882) zou Waldack zich omstreeks 1857 in Sandhurst gesetteld hebben, waar hij meteen een praktijk opzette. Indien dit juist is, heeft hij enkele jaren onwettig de geneeskunde beoefend, daar hij slechts in 1864 in de Orde werd opgenomen. Op dit ogenblik had de goudkoorts de stad in haar greep, de bevolking groeide snel aan en in het zog van de mijnwerkers verschenen avonturiers van allerlei slag. Een betere vestigingsplaats was voor een wildvreemde dokter niet denkbaar en gezien de grote mobiliteit zal de controle er niet groot zijn geweest.
Trouwens, jarenlang wordt de vaste verblijfplaats van Charles niet opgegeven. Pas in 1867 troffen we het voor het eerst aan: *"WALDACK C.M.D. & Surgeon; Whitte Hills, Port Phillip, Victorian Directories, Sandhurst"*[20].

Charles integreerde schijnbaar snel en verwierf bij de plaatselijke bevolking op korte termijn enige faam. In *The Bendigo Evening News* had men het over de wonderbare ingrepen van de dokter bij de behandeling van kankers[21]. Zijn collega's dokters hielden er een andere mening op na en bezorgden hem in *The Australian Medical Journal* en de *Bendigo*

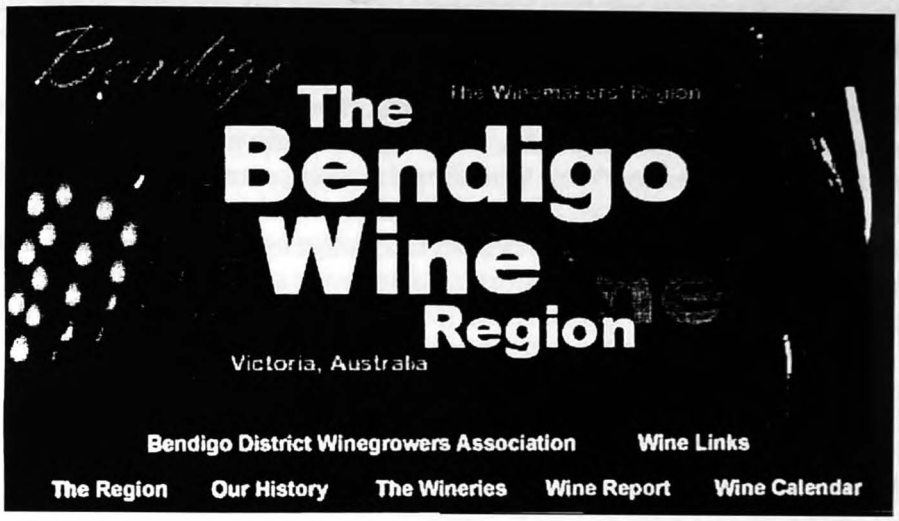

The Bendigo Wine Region's wineries and vineyards boast a proud history of producing top-quality wines.

Dat Bendigo haar faam niet alleen heeft te danken aan de goldrush die in 1854 op gang kwam mag heden blijken. Onder de vele Europese wijnbouwers zaten er ook met wijnkennis. Het uitstekende klimaat en de liefde voor de wijn lagen aan de basis van het huidig handelsmerk van de regio.

Advertiser in 1872 enkele onaangename kritieken. Zijn *surprising* ingrepen werden niet bijzonder op prijs gesteld. Ze beschuldigden dokter Charles van kwakzalverij, omdat hij adverteerde voor de verkoop van kruiden tegen genezing van *"kankers, tering, reuma, jicht, siatic, ogen, oren, lever, nieren, milt en huidaandoeningen"*. Voor een consultatie rekende hij 10 shilling, voor een schriftelijke behandeling 1 pond. De raadplegingen vonden plaats in de *Bridge-street* van 7 tot 10 en van 18 tot 21 uur[22].

Het was evident dat medici afstand namen van deze Belgische dokter, waardoor hij zich moeilijker kon profileren en geestelijk in een neerwaartse spiraal terecht kwam. Aan publiceren kwam Charles onder deze omstandigheden niet meer toe[23].

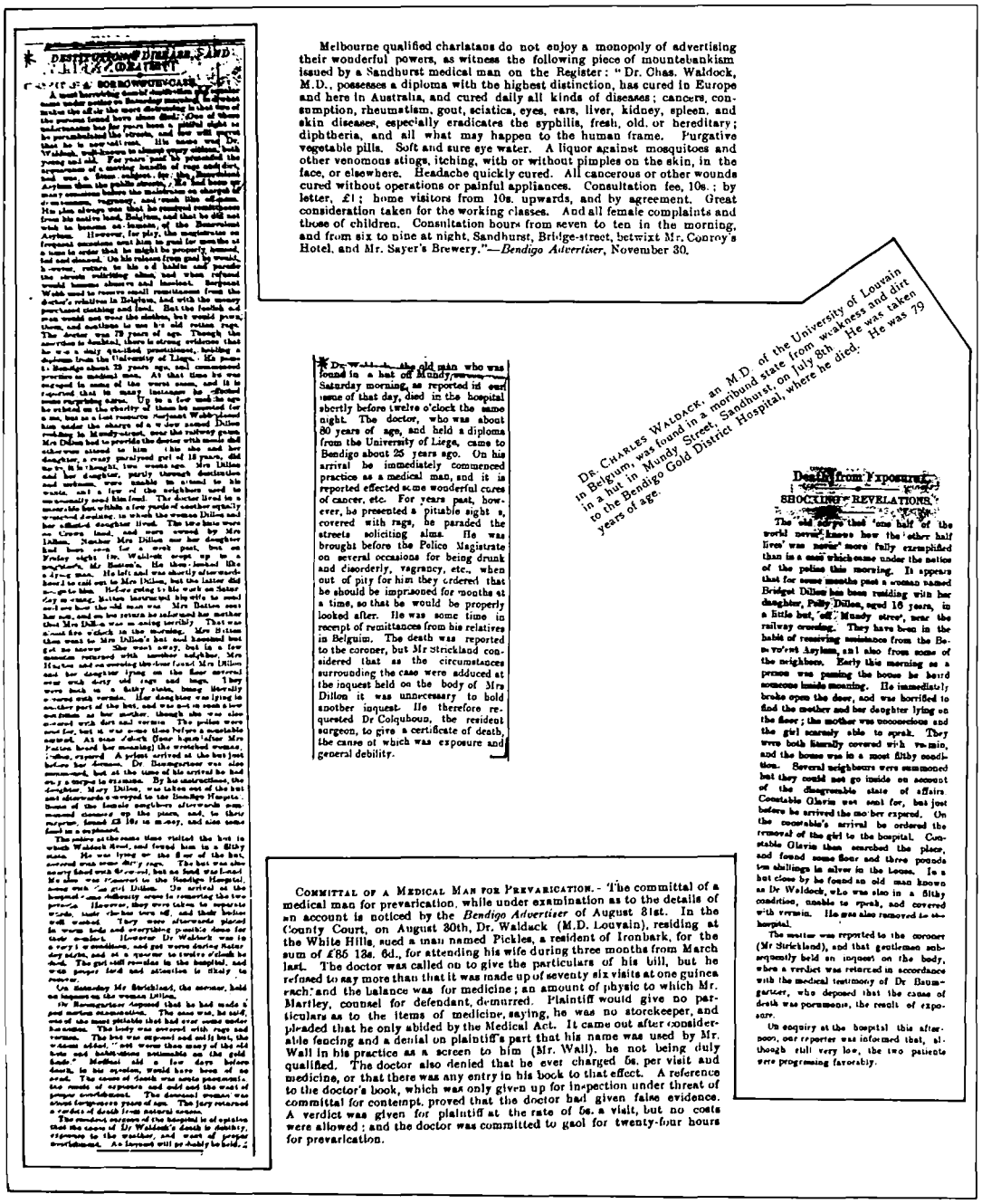

Melbourne qualified charlatans do not enjoy a monopoly of advertising their wonderful powers, as witness the following piece of mountebankism issued by a Sandhurst medical man on the Register: "Dr. Chas. Waldock, M.D., possesses a diploma with the highest distinction, has cured in Europe and here in Australia, and cured daily all kinds of diseases; cancers, consumption, rheumatism, gout, sciatica, eyes, ears, liver, kidney, spleen, and skin diseases, especially eradicates the syphilis, fresh, old, or hereditary; diphtheria, and all what may happen to the human frame. Purgative vegetable pills. Soft and sure eye water. A liquor against mosquitoes and other venomous stings, itching, with or without pimples on the skin, in the face, or elsewhere. Headache quickly cured. All cancerous or other wounds cured without operations or painful appliances. Consultation fee, 10s.; by letter, £1; home visitors from 10s. upwards, and by agreement. Great consideration taken for the working classes. And all female complaints and those of children. Consultation hours from seven to ten in the morning, and from six to nine at night, Sandhurst, Bridge-street, betwixt Mr. Conroy's Hotel, and Mr. Sayer's Brewery."—*Bendigo Advertiser*, November 30.

Dr. Charles Waldack, an M.D. of the University of Louvain in Belgium, was found in a moribund state from weakness and dirt in a hut in Mundy Street, Sandhurst, on July 8th. He was taken to the Bendigo Gold District Hospital, where he died. He was 79 years of age.

Dr. Wal[illegible] the old man who was found in a hut off Mundy[illegible] Saturday morning, as reported in our issue of that day, died in the hospital shortly before twelve o'clock the same night. The doctor, who was about 80 years of age, and held a diploma from the University of Liege, came to Bendigo about 25 years ago. On his arrival he immediately commenced practice as a medical man, and it is reported effected some wonderful cures of cancer, etc. For years past, however, he presented a pitiable sight, covered with rags, he paraded the streets soliciting alms. He was brought before the Police Magistrate on several occasions for being drunk and disorderly, vagrancy, etc., when out of pity for him they ordered that he should be imprisoned for months at a time, so that he would be properly looked after. He was some time in receipt of remittances from his relatives in Belguim. The death was reported to the coroner, but Mr Strickland considered that as the circumstances surrounding the case were adduced at the inquest held on the body of Mrs Dillon it was unnecessary to hold another inquest. He therefore requested Dr Colquhoun, the resident surgeon, to give a certificate of death, the cause of which was exposure and general debility.

Death from Exposure.
SHOCKING REVELATIONS.

The old saying that 'one half of the world never knows how the other half lives' was never more fully exemplified than in a case which came under the notice of the police this morning. It appears that for some months past a woman named Bridget Dillon has been residing with her daughter, Polly Dillon, aged 16 years, in a little hut, 'off' Mundy street, near the railway crossing. They have been in the habit of receiving assistance from the Benevolent Asylum, and also from some of the neighbors. Early this morning as a person was passing the house he heard someone inside moaning. He immediately broke open the door, and was horrified to find the mother and her daughter lying on the floor; the mother was unconscious and the girl scarcely able to speak. They were both literally covered with vermin, and the house was in a most filthy condition. Several neighbours were summoned but they could not go inside on account of the disagreeable state of affairs. Constable Glavin was sent for, but just before he arrived the mother expired. On the constable's arrival he ordered the removal of the girl to the hospital. Constable Glavin then searched the place, and found some flour and three pounds ten shillings in silver in the house. In a hut close by he found an old man known as Dr Waldock, who was also in a filthy condition, unable to speak, and covered with vermin. He was also removed to the hospital.

The matter was reported to the coroner (Mr Strickland), and that gentleman subsequently held an inquest on the body, when a verdict was returned in accordance with the medical testimony of Dr Baumgartner, who deposed that the cause of death was pneumonia, the result of exposure.

On enquiry at the hospital this afternoon, our reporter was informed that, although still very low, the two patients were progressing favorably.

COMMITTAL OF A MEDICAL MAN FOR PREVARICATION.—The committal of a medical man for prevarication, while under examination as to the details of an account is noticed by the *Bendigo Advertiser* of August 31st. In the County Court, on August 30th, Dr. Waldack (M.D. Louvain), residing at the White Hills, sued a man named Pickles, a resident of Ironbark, for the sum of £85 13s. 6d., for attending his wife during three months from March last. The doctor was called on to give the particulars of his bill, but he refused to say more than that it was made up of seventy six visits at one guinea each, and the balance was for medicine; an amount of physic to which Mr. Martley, counsel for defendant, demurred. Plaintiff would give no particulars as to the items of medicine, saying, he was no storekeeper, and pleaded that he only abided by the Medical Act. It came out after considerable fencing and a denial on plaintiff's part that his name was used by Mr. Wall in his practice as a screen to him (Mr. Wall), he not being duly qualified. The doctor also denied that he ever charged 5s. per visit and medicine, or that there was any entry in his book to that effect. A reference to the doctor's book, which was only given up for inspection under threat of committal for contempt, proved that the doctor had given false evidence. A verdict was given for plaintiff at the rate of 5s. a visit, but no costs were allowed; and the doctor was committed to gaol for twenty-four hours for prevarication.

Collage van enkele krantenberichten verschenen na het overlijden van Charles Waldack.

Het scenario dat we te Eeklo zagen, dreigde zich te herhalen: een relatief snel succes en het creëren van conflictsituaties met een vlucht naar de drank als gevolg.
De eerste jaren van zijn verblijf te Sandhurst waren blijkbaar zonder noemenswaardige moeilijkheden verlopen. Wat nu aan de basis lag van de conflictsituatie is niet duidelijk, maar ook hier kwam hij met *Jan en klein*

Pierken in aanvaring. Meervoudige veroordelingen, ondermeer wegens bedrog, dronkenschap, wangedrag en oproerigheid stapelden zich op. Charles werd opgepakt als zwerver en zou maanden onder collocatie worden geplaatst.
De veroordeling wegens bedrog dateerde van 30 augustus 1866. Waldack had de vrouw van een zekere Pickles te Ironbark gedurende drie maanden behandeld waarvoor hij 85£ 13s 6d vorderde. Teveel naar de zin van de man en prompt kwam het tot een proces. Uit het *doktersboek* bleek dat er 67 concultaties hadden plaatsgevonden aan *1guinea*, maar meerdere aangerekende medicijnen kwamen er niet in voor. Wegens bedrog werd Charles veroordeeld tot één dag opsluiting en moest hij zijn rekenwerk hermaken met 5 s. per visite[24].

In het bijzonder wegens zijn drankprobleem geraakte Waldack snel aan lager wal. Te Eeklo was zijn benarde situatie inmiddels bekend en ontving hij van enkele bevriende families een geringe financiële steun. Het was evenwel boter aan de galg, want van zodra Charles geld ontving spendeerde hij het aan drank. Uiteindelijk kwam Waldack onder voogdij van politieagent-sergeant Webb, die het geld voor hem beheerde. Charles was zo diep gevallen, dat hij de meest elementaire menselijke waarden overboord gooide. Het blijft koffiedik kijken wat die man zo ver dreef! Terwijl hij in stinkende lompen gehuld rondliep, verpandde hij de nieuwe kleren die Webb aankocht. Deze was zo ontgoocheld door Charles gedrag, dat hij van het voogdijschap afzag. Over het gebeuren rapporteerde hij onthutst: *"But the Foolisch old man would not wear the clothes!"*.

Toen Charles van de armenzorg afhankelijk werd, ging het snel bergaf met hem. Hij had zelfs geen dak boven het hoofd meer! Uiteindelijk kwam hij bij de weduwe Bridget Dillon terecht, zelf een armlastige met een ziekelijke 16-jarige dochter, Polly (in een andere publicatie wordt ze Marry genoemd). Het gezin bezat op een stukje staatsgrond in de *Mundystreet*, juist naast de spoorweg, twee barakken, in één daarvan vond Waldack een onderkomen. Wanneer in juni 1882 de vrouw ziek viel, werd ook Charles aan zijn lot overgelaten. Aanvankelijk bezorgden buren hem nog wat voedsel, maar al vlug bleef ook dit achterwege. Ofschoon begin juli 1882 geen van de drie paupers de laatste week was opgemerkt, wekte dit bij de buren aanvankelijk geen argwaan. Zelfs toen op vrijdagnacht 7 juli een stervende Waldack, kruipend tot bij buurman Batten geraakte en om hulp smeekte, bleef de bede zonder gevolg. Pas de volgende morgen om 5 uur ging de zoon polshoogte nemen. Achter de gesloten deur hoorde hij gekreun. Vrouw Batten forceerde samen met buur Hughes de deur en vonden moeder en dochter op de grond. Beiden waren ondervoed en zatten letterlijk onder het ongedierte. Hoewel om 5 uur alarm was geslagen, verscheen de hulp pas 4 uur later. Een inderhaast bijgehaalde priester ontfermde zich over de weduwe. Wanneer dokter Baumgartner en agent Glavin verschenen, blies de 74-jarige vrouw juist de laatste adem uit. Polly werd naar het ziekenhuis overgebracht. Tijdens een daaropvolgende huiszoeking trof men een weinig bakbloem, en tot ieders verbazing, 3 pond 10 shilling aan. In de afgelegen barak,

gevuld met brandhout, lag een oude, vervuilde en sterk verzwakte man onder een hoop lompen, die later dokter Waldack bleek te zijn. Op dit ogenblik was hij niet meer in staat om te praten. Zieltogend bracht men Charles naar het *Bendigo Gold District Hospital* waar hij diezelfde dag om 23 u 45 overleed. Uit de lijkschouwing bleek dat de 79-jarige Charles Waldack op 8 juli 1882 was overleden tengevolge van een longontsteking[25].
Bijna alle bronnen vermelden 8 juli als overlijdensdatum. Enkel het officieel afschrift van het overlijden, overgemaakt aan de gemeente Sleidinge vermeldt 9 juli 1882 en als doodsoorzaak: bronchitis en uitputting[26].
Dat Charles te Sandhurst geen alledaagse sterveling was, getuigen de publicaties rond zijn figuur bij zijn overlijden. Het waren trouwens deze artikels die ons toelieten de levensloop van de ex-Eeklonaar in het verre Australië te volgen[27].

NOTEN

1. E. DE SMET, *Charles Louis Waldack, een 19de eeuwse dokter-avonturier uit het Meetjesland in De Eik*, jg. 13 (1988), nr.1, p. 34-44.
2. *The Bendigo Evening News*, 8 juli 1882.
3. *Bestuurlijk Memorial*, 1819, dl. 5, p.1-28.
4. *Annales de la Société de Medecine de Gand*, 1847, Tome XX, p. 6.
5. SAE, *modern*, nr. 125, 30 mrt 1836; SAE, *modern*, nr. 9, 21 feb.1838; E. DE SMET, *Chronologie van Eeklose gebeurtenissen vanaf de Belgische Onafhankelijkheid-1836*, in Ons Meetjesland, jg.15 (1982), p.51.
6. SAE, *modern*, nr. 9, 17 jan.1838; E. DE SMET, *Chronologie-1838*, dl1, p.49.
7. SAE, *modern, Kadastrale legger*, nr. 2, fol. 35, art. 620; nr. 3, fol.123, art. 620.
8. SAE, *modern*, nr. 447, *Ontvangen briefwisseling, 1839.*
9. E. DE SMET, *Een eeuw geneeskunde te Eeklo 1830-1930*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb.41 (1990), p.191-243.
10. SAE, *modern*, nr. 454, *Ontv. brieven, z.d., na 7.4.1846*; E. DE SMET, *Chronologie-1846*, dl3, p.67, 69.
11. SAE, *modern*, nr. 454, *Ontv. brieven, d.d.25.9.1844.*
12. We danken de heer Felix Waldack uit Laarne voor enkele genealogische aanvullingen.
13. SAE, *modern, Bevolkingstelling 1846*, boek 1 fol. 83.
14. SAE, *modern*, nr. 599b, *Register van Uittredingen 1849*, nr. 103-106. Volgens het register van de bevolkingstelling 1846 (boek 1 fol. 83) verliet het gezin Eeklo op 13 juli 1849.
15. *De Eecloonaer*, 7 juli 1850.
16. *De Eecloonaer*, 19 jan. en 15 juli 1851.
17. Brief van Dr. Waldack aan notaris Aernout, d.d. 13 aug. 1867. In privaat bezit.
18. *Medical Register of the Medical Board of Victoria.*
19. *Sandhurst*, heden Bendigo. Een stad in de staat Victoria op 170 km ten noorden van Melbourne, aan de noordelijke helling van de Australische Alpen. Bendigo kende een bloei tijdens de goudontginning. Deze activiteit is sterk afgenomen ten voordele van de land- en wijnbouw.

20. *Victorian Post Office Directories, 1867.*
21. *The Bendigo Evening News,* 10 juli 1882.
22. *The Bendigo Advertiser,* 30 nov. 1872.
    Australian Medical Journal, 1872.
23. Nazicht van diverse medische tijdschriften leverde niets op. Werden nagezien:
    - De index van *The Brownless Medical Library* aanwezig in de Universiteit te Melbourne.
    - *The State Library of Victoria.*
    - Het register van *The Medical Board of Victoria* (1865-1882).
    - *Melbourne Post Office Directories* (1860-1864).
    - *Victorian Post Office Directories* (1864-1882).
    - *Bailliere's Victorian Directories* (1868-1880).
    - *The Australian Medical journal.*

    Dank aan de heren G.Johnson, V.V.F voor het doorgeven van contactadressen in Australië. John Arnold, vorser in de State Library of Victoria te Melbourne. Bronwen Merrett, Assistant Manager van het Public Record Office te Melbourne en de Australian Medical Association.
24. *The Bendigo Advertiser,* 31 aug. 1866.
    Australian Medical Journal, 1866, p.283.
25. *Australian Medical Gazette,* juli 1882, p.140.
26. BS Sleidinge, Overlijdens 1882, akte nr. 45.
27. *The Bendigo Advertiser,* 10 juli 1882 ; *The Bendigo Evening News, "Death from Exposure"* ,10 juli 1882.

Sevens en niemand anders De lijst *Gerechtigheid* in het arrondissement Gent-Eeklo (1921)

Peter LAROY

Na de Eerste Wereldoorlog duurde het een tijdje voor het maatschappelijk leven zich herstelde. Dit vertaalde zich ook op het politieke vlak. Het was moeilijk om stabiele regeringen te vormen. De derde naoorlogse regering onder leiding van Carton de Wiart (20 november 1920-20 november 1921) leek aanvankelijk goed op weg om een aantal heikele punten op te lossen. Toch bleken de verschillen in deze tripartiteregering op termijn onoverkomelijk; de regering hield het juist één jaar uit. Nieuwe verkiezingen werden uitgeschreven. De partijen bespeelden hun favoriete thema's. De katholieken streefden naar stabiliteit. De liberalen trokken nog steeds van leer tegen een verandering van het statuut van de Gentse universiteit. De socialisten tenslotte maakten van de verkorting van de diensttijd een prioritair programmapunt.

En zoals bij elke verkiezing het geval is, mengden zich naast de traditionele partijen ook kleinere groeperingen in de strijd. In 1921 was in het arrondissement Gent-Eeklo een van die belangrijkste splintergroeperingen de lijst *Gerechtigheid*. Alfons Sevens uit Gent trok de kop en stelde Lambert Van Crombrugge uit Ledeberg op de derde plaats. Verder stonden ook een zekere Cyrille Gelaude en Maurits Buysse uit Aalter op deze lijst met nummer zeven. August Van Lantschoot uit Bellem maakte het rijtje vol. Het komt ons als bijzonder merkwaardig voor dat dit drietal uit Aalter/Bellem op de lijst *Gerechtigheid* verzeilde.

Het feit roept meteen een aantal vragen op. Hoe belandden zij in de *grote* politiek? Het tijdperk waarbij een politiek mandaat voorbehouden was aan de notabelen lag nog niet veraf. Waarom trokken zij mee met Alfons Sevens? Dit was immers een figuur die al heel wat politieke watertjes doorzwommen had. Waren deze personen verkleefd aan een ideologie? Scheurlijsten kenmerken zich immers meestal eerder omdat zij tegen dan voor iets zijn. Het lijkt ons derhalve de moeite waard om enkele beschouwingen te maken bij de lijst *Gerechtigheid*. Bij het totstandkomen

van deze bijdrage bleek bovendien dat *Gerechtigheid* volledig verdwenen was in de nevelen der tijd. Zelfs familieleden van de betrokkenen horen vaak met verbazing over het politiek engagement van hun (voor)ouders[1].

EEN FUTIEL MENSCHJE

Wie de ideologische stromingen van kort na de Eerste Wereldoorlog onderzoekt, wordt vooral geconfronteerd met de vele afscheuringen van de traditionele partijen. De motieven van de oprichters van deze politieke groeperingen waren niet altijd eenduidig. Persoonlijke motieven en ideologische twisten gingen meestal hand in hand. Dit is zonder twijfel ook het geval met wat we zouden kunnen noemen de Gents-Aalterse lijst *Gerechtigheid*. Bezieler van de lijst was Alfons Sevens, die zoals al aangegeven met dit politiek engagement niet aan zijn proefstuk toe was.

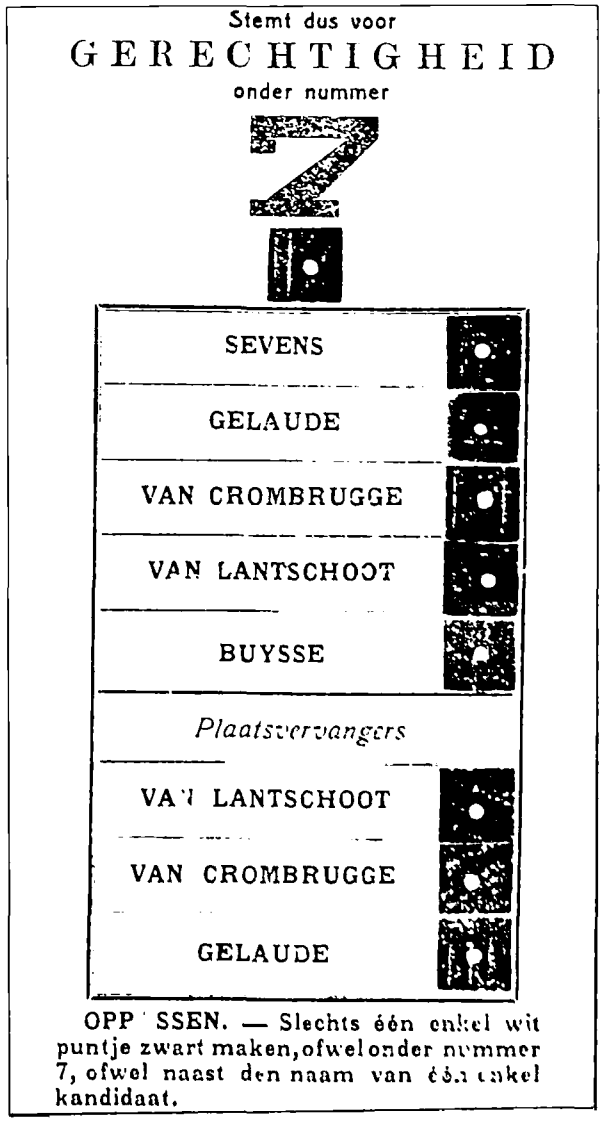
Stemt dus voor

GERECHTIGHEID

onder nummer

7

SEVENS

GELAUDE

VAN CROMBRUGGE

VAN LANTSCHOOT

BUYSSE

Plaatsvervangers

VAN LANTSCHOOT

VAN CROMBRUGGE

GELAUDE

OPPOSSEN. — Slechts één enkel wit puntje zwart maken, ofwel onder nummer 7, ofwel naast den naam van één enkel kandidaat.

Geboren in 1877 als zoon van de onderwijzer, letterkundige en cultureel-flamingant Theodoor Sevens, trad hij al vroeg in de voetsporen van zijn vader. Alfons haalde eveneens het onderwijzersdiploma, genoot enige bekendheid met zijn literair werk (o.a. de roman *Schoolmeester*) en gold zeker voor de Eerste Wereldoorlog als een hevig Vlaamsgezinde. Een van zijn wapenfeiten op dat vlak was bijvoorbeeld zijn medewerking aan de *Kommissie ter vervlaamsching der Gentsche Hogeschool.* Maar toen kwam de oorlog. Het kamp der Vlaamsgezinden werd verscheurd. De strijd tussen activisten en passivisten laaide op. Sevens belandde in het laatste kamp. Hij wees samenwerking met de Duitse bezetter met het oog op het realiseren van Vlaamse eisen volledig af. In 1915 leverde die houding Sevens een deportatie op naar Duitsland. Alfons Sevens raakte verbitterd. Op het proces tegen August Borms bleek voor het eerst de breuk: Sevens zette zich radicaal af tegen een van Vlaanderens meest vooraanstaande activisten. Zijn vroegere medestanders namen hem dit bijzonder kwalijk en vanaf dan werd hij ideologisch gezien een eenzaat[2].
Bij de verkiezingen van 1919 was Sevens bezieler en kandidaat van de *Vaderlandsche Partij.* Hij stond op de vierde plaats van een lijst getrokken door een zekere Masson. Het programma van deze partij was bijzonder uitgebreid en sprak een breed publiek aan: vaderlandslievend, tegen woekeraars, voor de middenstanders en voor de kleine man, tegen de landverraders, enz. Deze mengelmoes kende geen succes: na de verkiezingen viel de lijst uiteen. In 1921 besloot Sevens het maar alleen te doen. Tot op de dag van vandaag blijft de hamvraag waar hij zijn kandidaten heeft opgeraapt. Zelf was hij voornamelijk actief in het Gentse. Hoe kwam hij dan in Bellem en Aalter terecht, bij mensen zonder al te veel politieke ervaring?

Dat laatste is misschien minder van toepassing op August Van Lantschoot uit Bellem. De man werd door Sevens in zijn blad *De Witte Kaproen* omschreven als *"kristen democraat van in zijn jeugd. Wierp met de laatste gemeenteverkiezingen de autocratie te Bellem omver"*[3]. Van Lantschoot had inderdaad bij de gemeenteraadsverkiezingen van datzelfde jaar een overwinning behaald. Bellem, dat op bestuurlijk vlak lange tijd werd gedomineerd door de inwoners van zijn kasteel, kwam na de Eerste Wereldoorlog duidelijk in een meer democratisch vaarwater terecht[4]. Van Lantschoot was er populair en zou misschien wat landelijke stemmen kunnen halen. Nog voor de eeuwwisseling gold Van Lantschoot als een medestander van de daensist Hector Plancquaert. De Bellemnaar organiseerde een groep getrouwen rondom zich. Bij de inhuldiging van een nieuw vaandel van de Vlaamsch-Christene Volkspartij te Zomergem zou Bellem met meer dan 100 man aanwezig zijn geweest. Net zoals zoveel andere figuren uit de daensistische/plancquaertistische beweging ging Van Lantschoot door als een zeer eigenzinnig man. Uit getuigenissen bleek dat hij zijn politieke voorkeur graag onderstreepte met zijn vestimentaire verschijning: de Bellemse politicus kleedde zich op bijzondere dagen graag in het groen. Zijn beroep als vellensnijder bracht hem bovendien op de landelijke gemeente met heel wat mensen in contact. Maar hij was ook in de streek geen onbekende figuur. Rond 1897

trad hij herhaaldelijk als spreker op bij daensistische meetings in de schaduw van Hector Plancquaert[5].

Misschien was dit wel de enige valabele kandidaat op de lijst naast Sevens zelf. Want wat te denken van de kandidatuur van Cyrille Gelaude? In de kiespropaganda is hij telkens terug te vinden met de voornaam Cyrille. Uit enkele vraaggesprekken blijkt wel dat hij veeleer werd aangesproken met zijn tweede naam Adile. Interessant in het licht van dit politiek engagement is wel dat deze man familie was van flamingant Flor Grammens (Grammens' moeder heette Emma Gelaude en was een zus van Cyrille Adile). Gelaude werd omschreven als landbouwer, herbergier en oud-strijder. Drie sociale karaktertrekken die voor Sevens niet geheel onbelangrijk waren. Verder valt over hem te lezen: *"Binnen op 2 oogst 1914 als piot bij het 3e linieregiment, 1e divisie. 7 frontstrepen. Gansch den oorlog frontsoldaat. Terug bij vrouw en kinderen den 13 October 1918."* Met deze kandidaat mikte Sevens op de gewone man. Zoals Gelaude waren er toen velen. Ook hier is evenwel onduidelijk waar Sevens die Gelaude heeft opgepikt. Is het via Van Lantschoot gegaan (de familie Gelaude woonde een tijdje te Bellem)? Of was de Aalternaar misschien actief in de kringen van herbergiers (een verbond van herbergiers had in 1919 Sevens reeds gesteund)[6]?

Een andere kandidaat was Maurits Buysse, een handelaar uit Aalter. Sevens had zo meteen een middenstander op de lijst. Veel belangrijker was evenwel dat Buysse een oorlogsverminkte was: *"Binnen op 28 juli 1914. Piot bij het 22e linie. Eerste slag te Hauthem St.-Marguerite. Van de 1800 soldaten uit Gent vertrokken, bleven er nog 222 over. Daarna de IJzerslag en de bloedgrachten. Door schrapnell getroffen te Caeskerke, op 16 oogst 1916."*[7]. Net als hier blijft de vraag hoe Sevens in contact is gekomen met een man zoals er duizenden rondliepen. Was het in kringen van oudstrijders of vaderlandslievenden? In diezelfde categorie hoort overigens ook de Ledebergenaar Lambert Van Crombrugge thuis. Hij stond voor de opgeëiste arbeiders. Ook dat was een categorie die op Sevens clementie kon rekenen. Maar het lijkt er sterk op dat Sevens vooral zijn stemmen wilde halen op het platteland. De stem van de werkman en van de eenvoudige landarbeider woog zeer zwaar door.
Het spreekt voor zich dat met deze nobele onbekenden het succes van de lijst nauwelijks te garanderen viel. De politieke tegenstanders maakten zich daarom - niet geheel onterecht - nogal lustig over Sevens' nieuwe politieke demarche. Vooral de socialisten hielden zich niet in wanneer het erop aankwam de lijst *Gerechtigheid* te bekladden. Sevens zelf omschreef men als het *"Gentsch Napoleontje"* of nog als *"een futiel menschje"*. Zijn kandidaten waren voor hen bijzonder onbeduidend. Een mooi voorbeeld is het interview met socialistisch volksvertegenwoordiger Cnudde en partijsecretaris Verschraegen dat naar aanleiding van de verkiezingen verscheen in *Vooruit*. Op de vraag wat er te verwachten viel van de lijst Sevens kwam volgend antwoord: *"Voor wat dat betreft wil ik de woorden van Anseele herhalen: 'Hij heeft niemand voor hem, niemand nevens hem en niemand achter hem' "*[8].

LIJST DER DRAAIERS

Maar Sevens bleef in zijn mensen geloven. Zij waren immers *"symbool van al wat plicht deed in de oorlog, tegen vuile politieke lijsten, waar oorlogswoekeraars mekaar vinden"*. En nogmaals onderstreepte hij de evenwichtigheid van zijn kandidaten. Er was immers een oorlogsverminkte *("Al is hij van Jantje Prolo niet gekend, zijn verminkt lichaam is daar om voor hem te spreken")*, een oudstrijder *("Zijn drie frontstrepen getuigen dat hij in de oorlog wat anders deed dan meiskes uit Lousberg halen")*, een opgeëiste *("Die wat anders deed dan de Gentsche werklieden uitschelden in Vooruit"")*, een politieke gevangene *("die zijn pen gebruikte (...) om de Duitschers aan te vallen in de plaats van defaitistische artikels te schrijven")* en een democraat *("die zich tijdens de oorlog niet rijk stool in comiteiten en die na den oorlog zijn dorp van de kasteeldwang verloste")*. Sevens eindige zijn repliek met vuur : *"Onbekenden ! De Duitschers wisten dat al die onbekenden hun vijand waren. En de treffelijke menschen zullen Zondag bewijzen dat zij van die goed gekende vaderlanders houden"*[9]. Alfons Sevens, idealist en koppig als hij was, bleef geloven in zijn medestanders uit Aalter, Bellem en Ledeberg.

Met het oog op wat meer bekendheid richtte de lijst *Gerechtigheid* een aantal meetings in. Enerzijds probeerde Sevens zijn oude aanhang in het Gentse opnieuw te ronselen. Er vonden bijeenkomsten plaats in Eke, Drongen en Nazareth. In het Meetjesland anderzijds waren er gepland te Oosteeklo (6 november 1921, vermoedelijk niet doorgegaan), te Knesselare (6 november 1921 uitgesteld, opnieuw aangekondigd voor 13 november 1921 *bij Prosper Scheyvinck, Maldegemsche Steenweg) en te Aalter ('s Morgens, na de hoogmis te Aelter, aan de statie, bij den heer Dierickx)*. Commentaar achteraf voor deze laatste meeting: *"niettegenstaande het later uur een talrijk, uitgelezen en zeer aandachtig publiek"*[10].

De meest geanimeerde bijeenkomsten waren volgens Sevens' eigen berichtgeving die te Ursel en te Bellem. In Ursel streek Sevens neer op 13 november, na de hoogmis. Zoals dat wel vaker het geval was in perioden van politieke drukte, stond Sevens er niet alleen. De Frontpartij had net die dag uitgekozen om de plattelandsgemeente te bezoeken. Ook het ontluikend Vlaams-nationalisme probeerde immers stemmen te ronselen op het platteland[11]. Het was niet de Vlaams-nationalistische voorman Maes, maar wel Coussens. Uit Sevens geschriften blijkt dat hij deze concurrentie maar matig kon appreciëren: *"De zoogezegde Frontpartij strijdt niet voor de rechten van het Vlaamsche volk, maar voor de ineerherstelling der activisten"*. De aanwezigen zullen dan ook kunnen rekenen hebben op een vlammend betoog vanwege Sevens. In zijn blad *De Witte Kaproen* voegde hij daar nog volgende bemerking aan toe: *"Coussens was vergezeld door een vrouwelijke propagandiste van Maldegem, wier huis bij den wapenstilstand uitgebrand werd, niettegenstaande zij drie broeders aan 't front had. Men verzekerde ons dat op de plaats waar nu het Vlaamsch leeuwken als borstspelt prijkt, er talrijke Duitsche soldatenkoppen van hen vermoetenissen hadden uitgerust. Bah! Zoogezegde Frontpartij. Bah!*

Coussen, hoe vies, mensch! Maar ja, van een mensch die in 't zwart gezeten heeft als Coussens en die kap over haag wierp is alles te verstaan."[12]. In Bellem ging het er dan toch iets gemoedelijker aan toe. De bijeenkomst ging oorspronkelijk door bij Karel Verhaeghe, *"Hoeksken Pauwelsbosch"*. De meeting in dit lokaal werd echter verboden. *"Maar de trouwe vriend Lootens was aanwezig en in 't gebuurte kregen we een van zijn herbergen, als meetingzaal. De herberg stampvol, de nevenzaal van 't zelfde en volk tot op straat,"* zo schreef Sevens achteraf. Sevens en Van Lantschoot voerden het woord. Op deze bijeenkomst zou ook Standaert uit Waarschoot zijn steun hebben betuigd aan de lijst Gerechtigheid. Deze man stond eveneens bekend als een aanhanger van de daensistische gedachte[13].

Het mag nu reeds duidelijk zijn dat het programma van de lijst *Gerechtigheid* stond voor een amalgaam van eisen die zo kenschetsend zijn voor iedere protestlijst. Sevens richtte zich in de eerste plaats naar de gewone man: de oudstrijders, de oorlogsweduwen, invaliden, opgeëisten, politieke gevangen, oorlogsslachtoffers, enz. Daarmee viste hij voor een stuk in het water van de socialistische partij. Precies daarom schoten zij met scherp op *Gerechtigheid*. Een ander belangrijk punt was het verzet tegen de oorlogswoekeraars. Sevens, zelf getekend door een politieke desillusie en door zijn Duitse gevangenschap, kon maar moeilijk verkroppen dat enkelingen zich hadden verrijkt op de ellende van de bevolking. In zijn blad *De Witte Kaproen* had Sevens trouwens al enkele onthullingen gedaan op dat vlak.

Een ander belangrijk punt was de vaderlandsliefde. Sevens bestreed heftig de vroegere medestanders uit de Vlaamse Beweging die in het activisme waren beland. Een deel van hen vond zich nu terug in de Frontpartij. Het was niet anders dan een *"lijst der draaiers"*, zo meende hij[14]. Er was evenwel een complexer gegeven. De vroegere christen-democratie (daensisten en plancquaertisten) was na de oorlog ook uiteengeslagen. Sommige voormannen sloten aan bij de katholieke partij, anderen zochten aansluiting bij de ontluikende Vlaams-nationalistische kernen. In het arrondissement Gent-Eeklo was de situatie niet zo uitgesproken als bijvoorbeeld in Aalst. Sevens vond dat hij en niemand anders kon terugvallen op die erfenis: *"In 't arrondissement Gent hebben de oudste strijders der kristen democraten zich nooit aan het spelleken der zoogezegde Frontpartij laten beet nemen. Mannen als Edward Standaert, schepen te Somerghem en Aug. Van Landschoot, schepen te Bellem, hebben nooit hun hand in de hand van een Maes willen leggen."* Verder wees Sevens erop dat hij de christen-democraten altijd had verdedigd. *"Al de kristen democraten van 't arrondissement Gent-Eecloo zullen dus voor de lijst Gerechtigheid stemmen met een voorkeurstem uit te brengen achter den naam van Aug. Van Lantschoot"*. Hij ondertekende het stuk zelf met *"een kristen democraat van de eerste ure"*. In 1914 had Sevens inderdaad de tweede plaats bekleed op een daensistische lijst. Van Lantschoot en Standaert hadden nog voor eeuwwisseling de daensisten vervoegd. Ligt

hier misschien de werkelijke betekenis van de lijst *Gerechtigheid* en moeten we het als een mislukte recuperatiepoging van de christen-democratie op het Meetjeslandse platteland beschouwen?[15]

Een vergelijking van enkele kiespamfletten en van de strijdstukken in de kranten leert dat men niet al te veel woorden vuilmaakte aan de lijst *Gerechtigheid*. Katholieken, liberalen en socialisten lieten niet na er op te hameren dat stemmen voor een dergelijke partij een verloren stem was. Naast *Gerechtigheid* kwamen in Gent-Eeklo ook nog een Belgisch-nationalistische partij op, een afgescheurde liberale lijst Help U Zelve en de Frontpartij. Bij de vorige verkiezing was die er overigens nog in geslaagd om een verkozene naar het parlement te sturen. Bijna alle commentaren haalden nu de berekeningswijzen aan om toch maar aan te tonen dat de kleine partijen geen schijn van kans hadden. Zoals reeds aangehaald waren het vooral de socialisten die met scherp schoten naar Sevens. Ze zagen met lede ogen aan hoe hij actief werd op het platteland. De mannen van Aalter mochten dan wel onbekend zijn, het waren duidelijk mensen uit het volk. Als zij stemmen zouden halen, dan zouden die vooral afgeroomd worden van het socialistisch potentieel. Bovendien leek net nu een doorbraak mogelijk. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van datzelfde jaar kende de socialistische partij te Aalter immers één verkozene, bijna twee. Er was een propagandaclub met 45 leden, een syndicaat met 35 leden, de Bond Moyson was actief (85 leden) en men telde enkele abonnementen op *Vooruit*[16]. Het zou jammer zijn dat een gek als Sevens daar nu roet in het eten kwam strooien, zo redeneerde men in Gent.

Maar dat deed hij niet. De nobele onbekenden konden de lijst *Gerechtigheid* niet overeind houden. Sevens maakte overigens van in het begin een strategische fout. Zijn kandidaten konden logischerwijs het best scoren in de kantons Zomergem en Nevele. Maar deze twee landelijke afdelingen vormden samen nog geen tiende van het totaal aantal kiezers in het arrondissement Gent-Eeklo! Zelfs al zouden ze het daar bijzonder goed doen, dan nog was dit verwaarloosbaar.

De afloop van deze verkiezingen was wat objectieve waarnemers zo hadden kunnen voorspellen: de lijst Sevens ging af als een gieter. Zijn *Vaderlandse Partij* was in 1919 nog goed voor ruim 3000 stemmen. Nu haalden Sevens en zijn companen maar iets meer dan 1400 stemmen. Sevens zelf kreeg de grootste klappen. In Gent verloor de lijst bijna 1000 stemmen. Alleen in de gebieden waar de kandidaten uit afkomstig waren, boekte de partij winst. In Zomergem slaagde de lijst erin ruim de helft meer stemmen te krijgen; in Nevele was dit zelfs bijna 90% meer dan bij de vorige verkiezingen. In absolute cijfers betekende dit echter nog niets. In het kanton Nevele bleef men met 4,63% nog steeds de op één na kleinste partij. In Zomergem kon men met 3,34% toch nog andere scheurpartijen achter zich houden. In de steden Gent en Eeklo scoorde de lijst helemaal slecht, in de buitenkantons kon *Gerechtigheid* maar een of twee lijsten achter zich houden.

	Gent	Eeklo	Zomergem	Waarschoot	Evergem	Nazareth	Deinze	Nevele	Ledeberg	Assenede	Oosterzele	
Doktrinairen	7926	770	313	106	776	219	363	262	996	628	2008	14367
Nationalisten	1489	157	59	39	190	372	78	411	180	280	192	3447
Socialisten	20698	1471	337	655	2508	320	1175	593	4598	1720	1347	35422
Frontpartij	1631	614	759	144	378	462	348	300	335	286	434	5691
Katholieken	14148	4838	3647	2389	4854	2587	3860	3255	2456	2744	4038	48816
Help U Zelve	1206	102	58	41	170	37	66	52	194	126	92	2144
Sevens	393	37	179	40	66	77	100	237	134	60	138	1461
	47491	7989	5352	3414	8942	4074	5990	5110	8893	5844	8249	111348
	Gent	Eeklo	Zomergem	Waarschoot	Evergem	Nazareth	Deinze	Nevele	Ledeberg	Assenede	Oosterzele	
Doktrinairen	16,68947	9,638252	5,848281	3,104862	8,678148	5,375552	6,060100	5,127201	11,19982	10,74606	24,34234	9,710009
Nationalisten	3,135330	1,965202	1,102391	1,142355	2,124804	9,131075	1,302170	8,043052	2,024063	4,791238	2,327554	3,371749
Socialisten	43,58299	18,41281	6,296711	19,18570	28,04741	7,854688	19,61602	11,60469	51,70358	29,43189	16,32925	22,91507
Frontpartij	3,434334	7,685567	14,18161	4,217926	4,227242	11,34020	5,809682	5,870841	3,767007	4,893908	5,261243	6,426325
Katholieken	29,79090	60,55826	68,14275	69,97656	54,28315	63,50024	64,44073	63,69863	27,61722	46,95414	48,95138	54,35581
Help U Zelve	2,539428	1,276755	1,083707	1,200937	1,901140	0,908198	1,101836	1,017612	2,181491	2,156057	1,115286	1,498404
Sevens	0,827525	0,463136	3,344544	1,171646	0,738089	1,890034	1,669449	4,637964	1,506803	1,026694	1,672930	1,722619
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

De ontgoocheling was bijzonder groot bij Sevens en zijn kandidaten. De publicatie van het weekblad *De Witte Kaproen* werd enkele weken na de verkiezingen gestaakt. Een teken aan de wand. Een week na de verkiezingen blokletterde Sevens *"Onze strijd is ten einde"*. Na een opsomming van zijn idealen en gevolgde strategie kwam hij tot de kern van de zaak: *"Ook de strijd voor Gerechtigheid is dus uitgestreden. Hij eindigt met een volledige nederlaag."*[17] De plaatselijke kandidaten Van Lantschoot, Buysse en Gelaude bekeken dit blijkbaar met gemengde gevoelens. Voor Bellemnaar Van Lantschoot betekende het slechts een zijsprong in een politieke carrière die zich vooral in het eigen dorp afspeelde. Gelaude verdween uit de plaatselijke politiek. Buysse verscheen kortstondig opnieuw na de Tweede Wereldoorlog in de Aalterse gemeentepolitiek.

CONCLUSIE

De lijst *Gerechtigheid* kleurde dus kortstondig het politieke leven in het arrondissement Gent-Eeklo. Ze dreef vooral op de kracht van de idealist Sevens. Was het dan al de bedoeling om de oude daensistische kernen te recupereren, dan slaagde de lijst daar zeker niet in. Het komt ons voor dat enkele dwarsliggers en idealisten elkaar per toeval hebben gevonden en hoopten met hun politieke inspanningen maatschappelijke veranderingen te bereiken. De realiteit kwam hard aan...

NOTEN

1. Onze aandacht werd vooral getrokken door het feit dat drie mensen uit het huidige Groot-Aalter op een lijst stonden die probeerde nationale vertegenwoordiging te halen. Behalve de figuur van August Van Lantschoot ging het om onbekenden. Wat betreft Cyrille Gelaude verwees men steeds naar Adiel Gelaude (bevestigd in verschillende vraaggesprekken). Die genoot wel bekendheid maar enige politieke activiteit kon niemand zich nog herinneren. Familieleden van Maurits Buysse hadden nooit iets gehoord van dit politiek engagement en reageerden met ongeloof. Waren deze personen er misschien tegen wil en dank bijgesleurd? In elk geval een aantal mysteries die ook nu en waarschijnlijk nooit zullen opgelost raken. Mochten er toch nog lezers zijn die meer weten in dit verband, kunnen zij steeds contact opnemen met de auteur. In elk geval dank aan F. Bastiaen die bij de eindredactie van dit jaarboek nog enkele zaken kon aanvullen.
2. Zie hierover D. VANACKER in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, Brussel, 1985(11), pp.714-718 en R. DE SCHRYVER in *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998, pp.2737-2738.
3. *De Witte Kaproen*, 13 november 1921.
4. Zie voor deze verkiezingen en vooral voor het merkwaardig verloop ervan F. BASTIAEN, D. DE REUCK, I. HOSTE & L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Bellem*, Aalter, 1994, p.439.
5. De auteur van dit stuk hoopt binnen afzienbare tijd een aparte bijdrage te kunnen wijden aan de invloed van het daensisme/plancquaertisme in het Meetjesland. De bronverwijzing voor deze passage zal daar terug te vinden zijn. Een eerste bouwsteen is intussen verschenen in *Het Land van de Woestijne*, 1999(2) onder de titel

"Vind ons een bos of een lokaal en wij komen af. Beschouwingen bij de rol van daensisten in de Aalterse arbeidersbeweging."

6. *De Witte Kaproen*, 20 november 1921. Adile (Cyrille) Gelaude is voor de oudere generatie Aalternaars geen onbekende. Hij hield lange tijd herberg in de Stationsstraat. Hij had een zoon en een dochter (deze was getrouwd met Florimond Vandendriessche). Zie F. GELAUDE, *Stamboom Gelaude*, Ruiselede, 1989. In de rand kan misschien nog worden opgemerkt dat ook Edward De Vliegher, echtgenoot van Maria-Mathilde Gelaude, nog actief was geweest in de Bellemse gemeentepolitiek (F. BASTIAEN, e.a., *Op.cit.*, p.438).
7. *De Witte Kaproen*, 13 november 1921. De oorlogsverminkte Buysse stond bij de Aalternaars bekend als *"Poot"* Buysse omwille van de verwondingen aan zijn been. De handelaar woonde in het begin van de St.-Maria-Aalterstraat, dicht bij het station.
8. *Vooruit*, 19 november 1921.
9. *De Witte Kaproen*, 20 november 1921.
10. *De Witte Kaproen*, passim.
11. L.VANDEWEYER, "Boudewijn Maes als Vlaams-nationalistisch politicus in het arrondissement Gent-Eeklo 1918-1933" in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 1990(4), p.230-245.
12. *De Witte Kaproen*, 20 november 1921.
13. *De Witte Kaproen*, 6 november 1921.
14. *De Witte Kaproen*, 13 november 1921.
15. Zie noot 4.
16. *Vooruit*, 19-20 december 1921.
17. *De Witte Kaproen*, 27 november 1921.

Veronica's Kruis in Lotenhulle
Moord, legende en mysterie

Filip BASTIAEN

Over *Veronica's kruis* op de grens van Bellem en Lotenhulle werden de voorbije 25 jaar minstens vijf artikel(tje)s gepubliceerd[1]. Daarnaast werd het kruis minstens tweemaal opgenomen in overzichten van veldkruisen[2].
In één lijn samengevat, komt het neer op een legende die zich afspeelt in de Franse tijd en die teruggaat op feiten, waarbij het Lootse meisje Veronica Verduere de hoofdrol speelt. Deze echte Veronica zou in 1738 vermoord zijn door de vlaskopers Miklos en Wagenaere.
Sedert het eerste artikel verschenen er niet echt nieuwe feiten. Vermoedelijk gebeurde er door de onderscheiden heemkundigen ook geen bijkomend onderzoek inzake de legende en de echte Veronica. Enkele latere bijdragen hadden wel de verdienste wat meer klaarheid te brengen inzake aanverwante materies, zoals bv. de pastorie van Lotenhulle, of ze brachten varianten van het verhaal aan. Dat Cyriel Buysse in zijn roman *Het recht van de sterkste* (1893) naar het kruis verwijst, maakt ook duidelijk dat het kruis en de verhalen errond in een wijdse omgeving waren bekend.

Eén zaak bleef me echter jaren intrigeren. Waarom neemt iemand of een dorpsgemeenschap het initiatief om voor een zogezegd vreemd meisje vermoord in Lotenhulle een kruis op te richten? Genoot ze dan zoveel aanzien? Het lijkt me logischer te denken dat men dit doet voor een eigen inwoonster, waarvan de deugden bekend waren. Een vreemd meisje zou toch eerder verdacht worden van losbandigheid, dat zelf de verkrachting en de eruit voortvloeiende moord uitlokte? Meteen rees dan bij mij ook de vraag of er niet meer gegevens voorhanden waren over de moord.

Uit de bestaande artikels zijn enkele feiten duidelijk. Vooreerst bestaat er een (memorie-)kruis waar ten tweede een legende is aan verbonden die ten derde gelinkt wordt aan Veronica Verduere. We togen in verschillende stappen op zoek om één en ander te controleren, en stukje bij stukje verkregen we een nieuwe puzzel, via nieuw bronnenonderzoek en enkele hypotheses. Toch kan er nog geen sprake zijn van volledigheid.

1. HET KRUIS

Veronica's kruis is een groot veldkruis tussen enkele linden aan de rand van een bos in Lotenhulle. De wegen (Prinsenstraat en Hansbekestraat) aan het kruispunt op zowat 200m leiden naar Bellem en Hansbeke. De afstand naar de grens van Aalter is nog korter.
De Potter en Broeckaert vermelden in hun *Geschiedenis van Bellem*[3] dat er naar het getuigenis van ouderlingen *oudtijds*, aan een lindeboom midden de Bellemse bossen, een beeltenis van de H.Veronica hing. Men sprak dan ook van Veronica's kruis. Hun datering is echter weinig concreet en de verleden tijd laat uitschijnen dat er op dat ogenblik niets stond. Maar wanneer zou het dan (her)opgericht zijn? Vermoedelijk namen ze geen kijkje ter plaatse. Hun bron was o.a. of enkel een werkje van Jules Huyttens. Hij vermeldt het kruispunt in het bos en de beeltenis. Hij voegt eraan toe dat de beeltenis "*par sa vétusté*" getuigt van de ouderdom van de bedevaart[4]. L. De Roo heeft het zelfs over "*Veronica's kruis ... Door de eeuwen heen...*"[5], terwijl C. Lootens vermeldt dat het kruis zou opgericht zijn kort na de moord in 1738[6]. Luc Stockman heeft, in het kader van de op stapel staande *Geschiedenis van Lotenhulle*, in het oud archief en het kerkarchief hierover niets gevonden. Ook Jozef Van de Moortel, specialist bij uitstek inzake het Lootse grondgebruik en de bezitsstructuur, vond in zijn bronnen, waaronder de landboeken, geen aanwijzingen i.v.m. het kruis. Hij ontdekte wel een zeer merkwaardig toponiem in de omgeving: *doodt wijf*. Het toponiem dateert van 1639 en dus van een flink stuk voor de moord op Veronica Verduere. Het is te situeren langs de Bollestraat, een eindje weg van de Steenbossen.

Kaartmateriaal biedt ons toch enige houvast.

Op de kaart van Loys de Bersaques[7] (1627) is de plaats waar het kruis zich zou kunnen bevinden - in de veronderstelling dat er al één zou staan - ingenomen door de legende. Deze kaart maakt ons dan ook niet veel wijzer.
Op een kaart uit 1687 met het gebied tussen het kanaal Gent-Brugge en de dorpen Aalter, Bellem, Hansbeke en Lotenhulle is geen enkel kruis aangeduid. Deze kaart werd vervaardigd op verzoek van de baron van Bellem door de landmeter Van Bouchaute[8]. De betrouwbaarheid lijkt ons niet zo groot. Een andere interessante kaart uit de 17de eeuw bleek spoorloos[9].
Op de kaart van de Ferraris (omstreeks 1775) zijn meerdere kruisen te zien, één alvast ongeveer aan het kruispunt van de huidige locatie van Veronica's kruis. Volgens de reeds aangehaalde Cyriel Lootens kreeg het kruis pas zijn huidige plaats na het verdwijnen van de Steenbossen[10]. Die naam leeft trouwens nog voort als toponiem voor enkele landerijen in de nabijheid. Die verplaatsing lijkt trouwens ook aannemelijk volgens de korte nota bij de gepubliceerde legende van 1879 (zie verder). De auteur heeft het alvast over bossen die in landerijen werden herschapen. Eventuele verplaatsing is mijns inziens geen reden om aan te nemen dat het niet om Veronica's kruis gaat. In diezelfde omgeving situeren zich de

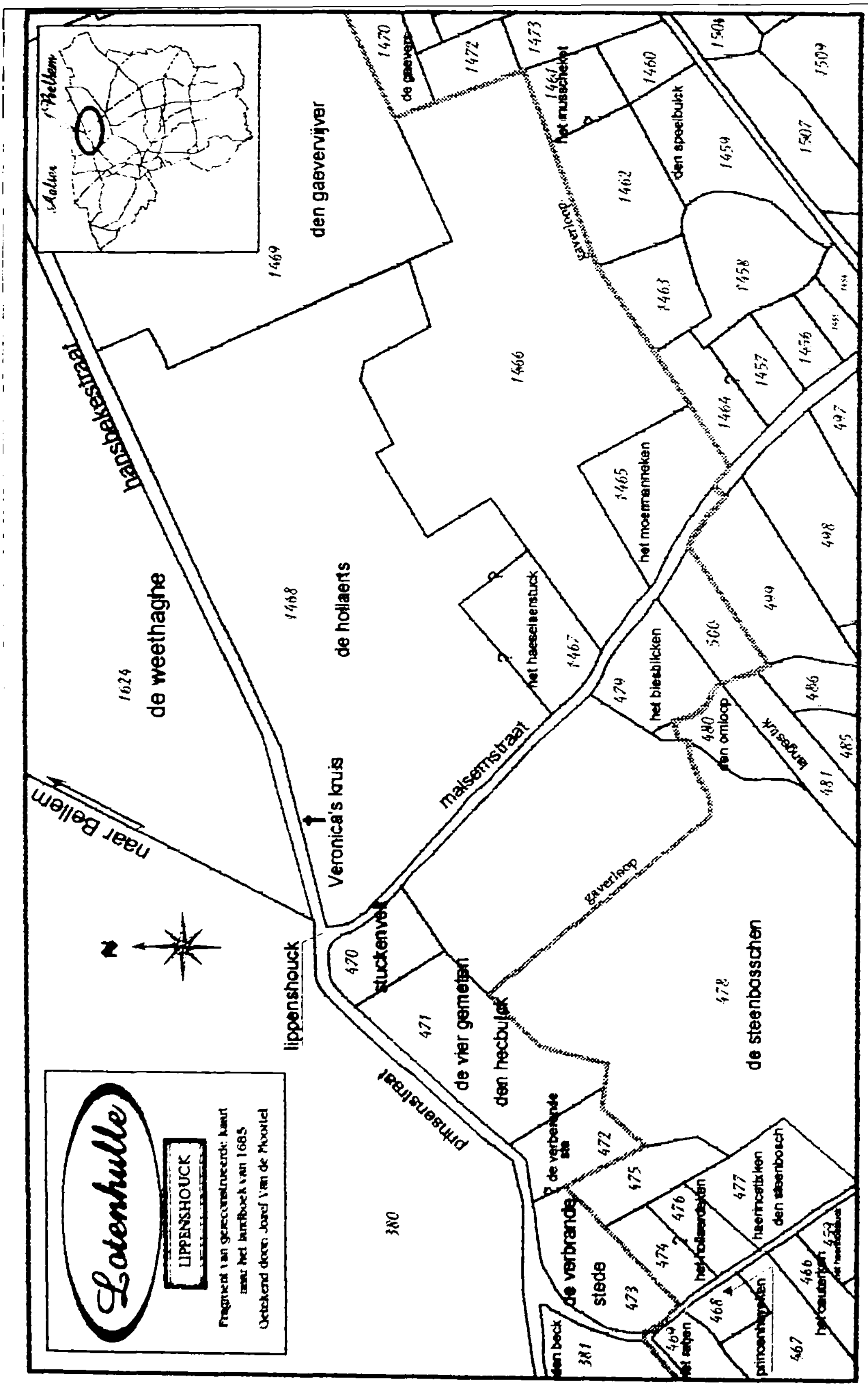
Lotenhulle
LIPPENSHOUCK
Fragment van gereconstrueerde kaart naar het landboek van 1685
Getekend door: Jozef Van de Moortel
Aalter
Bellem
naar Bellem
hansbekestraat
malsemstraat
prinsenstraat
Veronica's kruis
lippenshouck
de weethaghe
de hollaerts
den gaeverijver
het moermanneken
het haeselaerstuck
het blesbilcken
den omloop
langestuck
gaverloop
de steenbosschen
stuckenvelt
de vier gemeten
den heebulck
de verbrande stede
den speelbulck
het musschebet
den steenbosch
1624
1468
1469
1466
1467
1465
1464
1463
1462
1461
1460
1459
1458
1457
1470
1472
1473
1504
1507
1509
497
498
499
500
479
480
481
485
486
478
470
471
472
473
474
475
476
477
380
381
466
467
468

Het nieuwe kruis in 1931 (Verz. Marcella d'Hoore, Bellem)

Hollaertsbossen. We willen ze hier vermelden, omdat die naam later nog opduikt (zie ook kaart).
Ook uit de Franse tijd zijn er aanwijzingen dat er een kruis in de omgeving stond. Er is een kleine aanduiding in een straatschouwing van het jaar XIII. Daarin staat tweemaal een straat vermeld lopende *van Loocruysse* of naar *Loo-Cruysse*[11]. Hoogstwaarschijnlijk valt dit kruis echter te vereenzelvigen met het grenskruis tussen Aalter en Lotenhulle

(aan de huidige ambachtelijke zone; Lobulckstraat). Dit valt af te leiden uit vergelijking met het oudere landboek[12].
Op de atlas van het Franse kadaster[13], opgemaakt in 1811, is een perceel opgedeeld, zij het met de natte vinger. Het afgesneden stukje kan overeenstemmen qua vorm en ligging met het lapje grond waarop Veronica's kruis staat.

Het hedendaags kadaster gewaagt nooit van een kruis op het lapje grond. Het (gehele) perceel staat steeds als bos omschreven. In 1834 was het eigendom van de Brusselse rentenier Van Volden. Omstreeks 1850 kwamen meerdere percelen bos aldaar in handen van de bewoners van het groot kasteel van Bellem: eerst de douarière De Naeyere, nadien vrouw Frederic de Kerchove - De Naeyere en omstreeks 1900 baron Eugène de Kerchove d'Exaerde[14].
De familie Martens, van wie opeenvolgende generaties jachtwachters waren van de familie de Kerchove (d'Exaerde), stond in voor het onderhoud. René Martens was ook betrokken bij de oprichting van een nieuw kruis in 1931. Het oude (oorspronkelijke?) kruis was helemaal vermolmd. Het nieuwe kwam er door toedoen van de meermaals genoemde adellijke familie. Het werk gebeurde grotendeels door Bellemse ambachtslui: de schrijnwerker Domien Mijnsberghe en de loodgieter Jules De Clercq. Het huidige kruis werd in 1980 geplaatst onder impuls van de Aalterse heemkundige kring *Arthur Verhoustraete* en opnieuw met steun van de familie de Kerchove d'Exaerde[15].

2. DE LEGENDE VAN VERONICA'S KRUIS

De vroegere auteurs hebben het allemaal over een *legende*, een *volksverhaal* of de volkse versie van een waar gebeurd feit. Cyriel Lootens vermeldde ook het bestaan van een boekje met als titel *Veronica's kruis, eene ware geschiedenis.* In 1985 vermeldden Alfons Ryserhove en Romano Tondat ook deze brochure[16], terwijl Arthur Verhoustraete voor 1950 er vaag iets over had opgevangen[17]. Eén of andere koster van Hansbeke zou er lang geleden iets over hebben geschreven. Hij en anderen hadden nog niet kunnen ontdekken *wàt* en *wààr*. Het betreft een brochure van Leonard Bocquaert, (her)uitgegeven in 1931 door de Bellemse drukkerij August Van Lantschoot en Zonen[18]. Op het eerste gezicht lijkt het dat niet alle in noot 1 en 2 vermelde auteurs het boekje te zien kregen en dat ze hun artikeltje schreven op basis van mondelinge overlevering. Dit klinkt logisch en wordt volgens mij bevestigd door de vaststelling dat enkelen bepaalde elementen niet opnamen.
Voor de korte inhoud baseren wij ons op de gepubliceerde legende van Leonard Bocquaert uit 1879, gedrukt bij I. Vanderpoorten in Gent (zie ook 4.3).

De Veronica van de legende was een eenentwintigjarig weesmeisje dat als dienstmeid bij de Bellemse pastoor woonde. Het verhaal speelde zich af in 1793, de aanloop naar een nieuwe Franse bezetting van onze gewesten. De oude pastoor kwam te weten dat Franse soldaten door

Bellem zouden trekken en dat het veiliger was alles van waarde weg te bergen. Aldus besloot hij zijn waardevolle zaken bij zijn collega van Lotenhulle in veiligheid te brengen. Hij deed voor deze geheime zending een beroep op zijn meid/huishoudster Veronica. Haar verloofde Eduard, de zoon van de bakker, zou haar op de tocht door de bossen vergezellen en haar zonodig verdedigen. 's Namiddags, om twee uur, vertrokken ze via het achterpoortje, zodat niemand hen zag. De stemming onderweg was bedrukt. Dit kwam niet doordat het meisje niet wou huwen zolang de pastoor leefde, maar doordat Veronica een bang voorgevoel had. Ze vreesde dat ze nooit samen het geluk zouden beleven.
Plots hoorden ze geritsel tussen de bladeren en in een mum van tijd lag Eduard aan handen en voeten gebonden door Franse soldaten. Ze duwden hem eveneens een prop in de mond. Veronica gilde en viel bewusteloos. Voor alle veiligheid bonden de soldaten haar ook vast. Toen de over-

Voorblad van de brochure van Leonard Bocquaert, uitgegeven in 1879.

vallers het pakje openden, kwam Veronica weer bij bewustzijn. De soldaten waren in vervoering met het goud en het geld. Ze beschouwden de vangst als een compensatie voor hun achterstallige soldij. Na de verdeling doorzochten ze ook de kleren van hun slachtoffers, doch tevergeefs. Hun honger was echter nog niet gestild en ze sleurden het jonge meisje in het bos. Eduard moest dit met lede ogen aanzien en besefte maar al te goed wat de snoodaards met zijn verloofde uitrichtten. Na de verkrachting sleurden ze haar terug bij hem. De soldaten beraadslaagden opnieuw en namen Veronica weer mee in het bos. Kort daarna hoorde de jongen een ijselijke kreet. Zijn Veronica werd met een degen het hart doorboord. Hij stortte bewusteloos neer. Hij werd een hele tijd nadien van zijn touwen verlost, door ... een Franse officier. Intussen hield een afdeling Franse soldaten lelijk huis in Bellem zelf, waarbij ook de kerk niet werd gespaard.
Tegen de avond togen twee dorpelingen, op verzoek van de pastoor, op zoek naar Veronica en haar verloofde. Veronica werd pas enkele dagen later, na de aftocht van de Franse soldaten, begraven. Eduard overleefde evenmin dit verschrikkelijke voorval: hij overleed aan het einde van de begrafenis. Het werd ook de oude pastoor te veel. In zijn laatste wilsbeschikking bepaalde hij dat op de plaats van de moord "*een kruis ter eeuwige nagedachtenis zou worden opgericht! ...*".

Roger Defruyt, die zijn gegevens haalde bij Cyriel Lootens, wees ook op het bestaan van een variant. Daarbij was het de meid van de pastoor van Lotenhulle die de boodschap naar Bellem moest verrichten[19]. Volgens de laatste auteur wordt ook de parochie Hansbeke in het verhaal betrokken in een aflevering van het godsdienstig tijdschrift *Kruis en Liefde*. Ook volgens Arthur Verhoustraete werd er verteld dat het kruis werd opgericht ter nagedachtenis van de pastoorsmeid van Hansbeke. Zij was - al dan niet in de Franse tijd - op de vlucht met het H. Sacrament naar Lotenhulle en werd door bandieten overvallen en vermoord[20].

3. HET LOT VAN VERONICA VERDUERE

3.1. WIE WAS VERONICA?

"*Anno 1738, 24 maij, sepulta est Veronica judoci verduere, etatis circiter 26 annorum, qui miserabiliter occisa est in Sijlva lapidea.*
J. De Schuyffelaere, pastor".

De meeste aangehaalde auteurs zijn het over één punt eens: het vermoorde meisje op wie de legende teruggaat, was Veronica Verduere. Enkel Alfons Ryserhove zocht een Veronica overleden in 1793 en het testament van de pastoor, zonder resultaat. Het lijkt er op dat ze ook (bijna) allen - los van elkaar ! - de begrafenisakte lazen. Daarbij duiken reeds de eerste fouten op. Eén auteur las als begrafenisdatum 27 mei (en in vertaling 26 mei) waar het 24 mei 1738 moet zijn, wat slechts een detail is. De vier auteurs hebben het ook allemaal over Veronica Judoca Verduere.

Maar dit staat helemaal niet in de begrafenisakte. Er staat *Veronica judoci*, of dus Veronica dochter van Judocus (Joos). Aangezien dat we daarenboven weten dat ze ongeveer 26 jaar was, moet dit iets beter toelaten haar geboorte te vinden.

Zowel Defruyt als Lootens schreven dat ze tevergeefs zochten naar andere vermeldingen van de familienaam Verduere. Beiden besloten eruit dat Veronica een vreemdelinge (niet-afkomstig van Lotenhulle of Bellem) moet zijn geweest. Ze zagen daarbij de eenvoudige genealogische regel dat men zich niet blind mag staren op de (huidige) schrijfwijze van een naam over het hoofd. Afwijkende schrijfwijzen en afwijkingen inzake klank of gelijkluidendheid zijn uitermate van belang. Zelfs vertalingen (Le Grand - De Groote) zijn verre van uitgesloten[21]. Als vorser mag je dus niets zondermeer afwijzen. Bijgevolg kan men een naam met de letter V misschien terugvinden bij de F. Verduere doet bijvoorbeeld denken aan Frodure. En die familienaam bleek in Lotenhulle wel in gebruik. Later vonden we trouwens een bevestiging in het procesbundel en een publicatie[22]. In Lotenhulle werden 10 kinderen geboren met de naam Frodure en 14 als Froidure, waaronder onze Veronica.

Veronica Verduere/Froidure werd hoogstwaarschijnlijk op 12 januari 1712 geboren (de doopmaand is niet vermeld, dit is zo tot maart)[23]. Ze was de dochter van Joos en Barbara De Puyt. Haar ouders huwden in Lotenhulle op 15 januari 1702 (als Froidure). Uit ons beperkt onderzoek kunnen we afleiden dat haar grootvader Adriaan heette.
Net zoals in de legende werd Veronica vroegtijdig een weeskind. Haar moeder overleed reeds in oktober 1719. Veronica was toen zeven jaar oud. Vader Joos zou zijn dochter een hele tijd overleven. Hij werd op 15 juli 1754 in Lotenhulle begraven, 79 jaar oud (toen als Frodure ingeschreven).

Op basis van deze gegevens kunnen we veronderstellen dat er normaliter na het overlijden van haar moeder een staat van goed zou zijn opgemaakt. In de beschikbare inventarissen[24] vonden we echter geen aanwijzingen.

In vergelijking met de vroegere publicaties weten we dus al iets meer. Bestaat er ook iets meer over de moord?

3.2. DE MOORD, DE WEERKLANK EN HET PROCES

De begrafenisakte verstrekt ons - vrij logisch - weinig informatie. We weten enkel dat de 26-jarige Veronica vermoord werd in de Steenbossen. Via mondelinge overlevering weten we ook dat het mogelijks om een roof- of lustmoord ging (alle auteurs), gepleegd door Miklos en Wagenaere (enkel bij De Roo en Strobbe). Dit laatste element en het bestaan van de legende wijzen erop dat die gebeurtenis een enorme weerklank moet gehad hebben. Zouden er dan geen sporen meer van

bestaan? Het geluk schuilt soms in een klein hoekje. Door een artikel over de kornuiten van Jan de Lichte botsten we op de rechtszaak[25].

Uit de talrijke getuigenverhoren[26] blijkt inderdaad dat de zaak een buitengewone weerklank had. We kunnen er zelfs uit afleiden dat deze moord maandenlang het gespreksonderwerp bij uitstek was. De getuigen kwamen van kilometers ver uit de omtrek, uit Ursel, Landegem enz.
De beschuldigden waren Jan Micquelot (ook Michelot, Micalot enz.) en François De Waeghenaire (en varianten). Uit het vonnissenregister blijkt dat ze heel wat misdrijven in het Meetjesland op hun kerfstok hadden, o.a. het *bouleren* (het Franse *bouler* kan misschien geïnterpreteerd worden als rollebollen) met vrouwen, de mishandeling van de Bellemse marktschipper Steyaert ... De meeste aandacht bij hun veroordeling ging evenwel naar de moord op Veronica Frodure.

Uit de getuigenverhoren krijgen we de indruk dat de lokale bevolking een zeer goede kijk had op wie dit crimineel feit had gepleegd. Ze schroomde er zich evenmin voor er openlijk over te praten, zelfs tegen de verdachten. Enkele sfeerbeelden.
Enige tijd na de feiten kwamen Jan Micquelot en gevolg in Landegem bij een zekere Pieter Coryn. Deze laatste sprak ronduit: "*Wel hoe jan durf ghy hier commen ghij staet op een quaet blaetien men seght dat ghy die moort ghedaen hebt van Veronica froidure*". Dit feit werd ontkend, maar de beschuldigde gaf wel toe dat hij de overhandiging van het pakje had gezien (zie verder).
Er is ook het getuigenis van Anne Marie Walschaert, de huisvrouw van Martin Vyncke, uit Ursel. Deze vrouw bevond zich in het huis van Petronella Craemers die aan de vrouw van Micquelot vroeg of zij het vermoorde meisje - *de maerte van baesinne Stevens* - niet had gezien. Er volgde een ontkennend antwoord. Petronella vervolgde: "*dat het voorn(oemde) meysen gheheel dierel(yck) vermoort was, dat sy den buyck open was ghesneden ende lagh met haere vrauwelyckheyt bloodt*". De vrouw van Micquelot noemde dit leugens.

Andere getuigenissen staan directer bij ons onderzoek. Zo verklaarde François Ghysens, de klokluider van Lotenhulle, dat hij op 23 mei 1738 omstreeks kwart na twee op order van de pastoor alarm moest kleppen: "*ome de prochiaenen by een te cryghen ende te gaen soucken naer Veronica Froidure*". Hij ging met verschillende personen zoeken "*inde bosschen, canten ende grachten tot binnen de prochie van Bellem wesende afgheleghen vande prochie van Lootenhulle*". Pas omstreeks vijf uur vonden ze haar lichaam in de Hollaertsbossen. Toen en ook later hoorde hij dat Micquelot en De Waeghenaere *publiequelyck betight* werden van dit vreselijk feit. Het viel de inwoners ook op dat ze vroeger wekelijks kwamen bedelen, maar sedert die dag niet meer waren gezien.
De geruchten werden bevestigd door Appolonia Rogghe, de vrouw van kleermaker François Cackaert, die het lichaam ten huize van de klokluider aflegde. Zij bemerkte eveneens sporen van een gevecht onder de nagels van het slachtoffer[27].

De Bellemse koster Joannes Joachim De Langhe verstrekte enige uitleg over het bewuste *pakje*. Omstreeks halftwee op 22 mei 1738, de donderdag voor Sinksen, bestelde hij Veronica Verduere ongeveer "*twee oortiens gheraspten snuyftoebacq in een papierken*". Daarna trok ze naar Lotenhulle. De weduwe Bauduin De Blieck riep haar na "*ghy hebt gheselschap*" en hij zag een vreemde man haar achternagaan. Bij de confrontatie ter zitting dacht hij dat het mogelijks Micquelot was[28]. Andere getuigen zegden bij de confrontatie geen van de beschuldigden te herkennen.

Baesinne Stevens werd niet gehoord. Het proces liep namelijk tussen 1 juni en 19 oktober 1739. Zij overleed op 17 juli 1739, toen het proces nog niet ten volle op dreef was.

Na maandenlange ondervragingen en talrijke bezwarende getuigenissen blijven de twee verdachten toch halsstarrig ontkennen iets met deze afschuwelijke zaak te maken te hebben. De zaak bleef aanslepen, tot de rechtbank van de Oudburg te Gent besloot zijn toevlucht te nemen tot de pijnbank.
François De Waeghenaere kwam als eerste aan de beurt en bekende. Ook Jan Micquelot bekende na een beperkte *torture* aanvankelijk de moord, maar trok daarna die bekentenis weer in. Hij bekende uit schrik voor de verdere foltering. Na een nieuwe sessie in de folterkelder van het Gravensteen ging hij opnieuw door de knieën.

Uit de verhoren onder *tortuur* kwamen details over de moord zelf naar voor die niet in het uiteindelijke vonnis zijn opgenomen. De moord was misschien niet gepland, maar gebeurde in een opwelling. De verdachten hadden, eens ze het meisje vasthadden, afgesproken wie haar het eerst zou verkrachten. Die bedenkelijke eer ging naar Micquelot. Maar de jonge meid verdedigde zich *sterck* en krabde De Waeghenaere in het aangezicht tot hij bloedde. Hij geraakte hierdoor zo ontstemd dat hij haar wurgde met haar neusdoek (snuitdoek, halsdoek), terwijl zijn compaan haar *vleeschelyk bekende*. Micquelot gaf toe dat hij hielp "*een betien toe stropen*"[29].

Bij *sententie* van 19 oktober 1739 worden de twee beschuldigden ter dood veroordeeld[30]. We citeren flinke delen van de tekst, daar hij erg nuttig is voor de inhoud van de legende.
Jan Micquelot had als bijnaam Jan Calot. Hij was de zoon van Jan, 28 jaar oud en geboortig van Aaigem. Hij was gehuwd met Catherine De Groote, die weduwe was van Jacob Cottenberghe. François De Waeghenaere werd ook wel eens François Van Machelen genoemd, naar zijn geboortedorp. Hij bleek slechts 19 à 20 jaar oud te zijn en zoon van Lauwerijn. Beiden tekenden telkens hun verklaringen met een kruisje of een variant erop.

Zeer interessant voor ons onderzoek is de beschrijving van de misdaad in het vonnis: "*UL(lieden) beyde soo verre hebt vervoordert | ...| t' saa-*

men te vagabonderen ten platten lande ende dat ghylieden beyde op den 22^en^ meye vanden voorleden jaere 1738 gheweest synde donderdaeghs voor den hooghtydt van Sincxen, des naermiddaghs cortel(ick) naer den twee uren, synde binnen de prochie van bellem, ontrent het kerckhof, ende ghesien hebbende dat den coster van het selve Bellem was ghevende een pacxken aen veronica froidure ghewesen dienstmaerte van wylent de baesinne Stevens, binnen Lootenhulle, ende meynende dat het een pacxken met ghelt was hebt ghy jan micquelot voorenghehauden haer op te volghen, te vermoorden ende het selve pacxken af te nemen ende naer Raeminghe t'saemen gheresolveert hebben(de) sulcx te doen hebt ghylieden t'saemen de voornoemde Veronica froidure, wederkeerende naer het selve Lootenhulle, opghevolght lancxst den voetwegh ende by haer ghecommen synde ontrent de soo ghenaemde steenbosschen, hebt ghylieden haer aen het lyf ghevat ende ghetrocken inden Bosch ghy jan micquelot haer vattende by den rock, ende ghy francois de Waegheneere by den hals ende haer ter aerden hebbende ghesmeten, hebt ghy jan micquelot de selve Veronica froidure schandaleuselyck ende met ghewelt ghevioleert ende vercracht, alsoo boven het criem van vrauwecracht begaende oock het gonne van overspel, ghedurende ghy francois de Waegheneire om sulcx te beter te connen volbracht worden, haer met den seyden neusdoeck, die sy was hebbende aen haeren hals, waert vaste haudende, soo daenigh dat sy teenemael was buyten staet van haere vercrachtinghe te beletten, hebt ghy haer met den selven neusdoeck de kele toegheworght het welcke ghy jan mickelot hebbende helpen voltrecken midtsgaders beyde aen haer met eenen stock ghegeven verscheyde slaeghen op haere handen ende knien, waernaer ghylieden van haer Lichaem hebt ghetrocken haeren opperrock van bruyne maeryten stoffe, ende haer schandaleuselyck bloot gheleyt hebbende, ende vreedelyck mishandelt, met eenen stock in haere schaemele partyen, haeren sonen hoet van achter tot vooren ghekeert over haer aensight, ende alsoo doodt laetende ligghen, syt ghy lieden t'saemen van daer vertrocken, mededraeghende den selven haren rock den welcken ghylieden seght gheleyt t'hebben in eenen audtstruyck ontrent den voetwegh van Nevel naer Landeghem, ende daer ontrent van elckanderen ghescheyden synde, syt ghy jan micquelot ghegaen naer de selve prochie van Landeghem ende ghy francois de waegheneire naer de gonne van Sommerghem...".

Daarna volgt een opsomming van een hele reeks andere misdaden en de veroordeling en strafmaat: " *... wysen ende condempneren uw(edele) jan micquelot ende uw(edele) francois de Waegheneire naer de plaetse patibulaire ghevoert te worden op eenen waeghen midts de impracticabiliteyt van daer naertoe op eene hurde ghesleept te worden ende al daer op een schavot ghebracht ende gheleght op een dweers haut door den scherprechter levendigh gheraeybraekt ende daer naer ghewoelt te worden tot datter de doodt naer volght, midtsgaders uw beyde doode lichaemen elck op een rat ter voors(eid)e plaetse patibulaire te worden gheleyt, confisquerende ten proffyte vande maj(estei)t alle uwe goederen soo leenen als erfve immeubele ende meubele...*".

4. LEGENDE VERSUS WERKELIJKHEID

4.1 CONFRONTATIE

Uit de confrontatie tussen de materiële elementen inzake het kruis en de *legende van Veronica's kruis* wordt duidelijk dat de oprichting van het kruis geen uitstaans heeft met de legende. De datum klopt geenszins. De reden van de oprichting is weliswaar niet bekend uit schriftelijke bronnen. Maar het lijkt vrij aannemelijk dat dit gebeurde naar aanleiding van een speciale gebeurtenis, temeer daar het weinig waarschijnlijk is dat Veronica's kruis oorspronkelijk een grenskruis was, gezien de ligging.
De sleutel ligt misschien bij Veronica Verduere, ondanks Leonard Bocquaert zijn predicaat *eene ware geschiedenis* voor zijn verhaal en dat hij hoegenaamd niet verwijst naar de moord op Veronica Verduere. Die hypothese stemt dan overeen met de mondelinge informatie verzameld door de vroegere auteurs.

Er zijn in elk geval gelijkenissen te bespeuren tussen de *legende* en het feitenrelaas van de moord op Veronica Verduere. Bepaalde elementen zijn identisch en te toevallig om uit de lucht te zijn gegrepen. Het kader zelf - en deels de entourage via de verloofde - is flink aangepast. We plaatsen één en ander op een rijtje in volgend overzicht.

ELEMENTEN	MOORD VERONICA VERDUERE	LEGENDE
tijdstip	1738 22 mei *omstreeks 2 uur*	1793 mooi weer *omstreeks 2 uur*
protagonist	*meid* Lotenhulle *Veronica* *wees*kind	pastoors*meid* Bellem *Veronica* *wees*
plaats gebeuren	Steenbossen/Hollaerts*bossen tussen Bellem en Lotenhulle*	de *bossen tussen Bellem en Lotenhulle*
boodschap	*pakje brengen naar Lotenhulle*	*pakje brengen naar Lotenhulle*
pakje gekregen van	koster *Bellem*	pastoor *Bellem*
vertrekpunt	omtrent het kerkhof Bellem	pastorie Bellem
metgezel	-	Eduard
reisweg	voetweg	zandweg
feiten	*verkrachting* wurging en mishandeling met stok	*verkrachting* vermoord met degen
moordenaars	Micquelot en De Waeghenaere	Franse soldaten
zoektocht	op vraag *pastoor* Lotenhulle	op verzoek *pastoor* Bellem

Uit deze opsomming blijkt duidelijk dat het enige, grote verschil in het verhaal schuilt in de verplaatsing in de tijd. Daaraan gekoppeld zijn

ook de moordenaars aangepast. Wat de *details* betreft, is er slechts één echt verschil te vinden: de verloofde Eduard. In de parochieregisters van Lotenhulle en Bellem is er (echter) geen overledene aan te treffen die voor echte verloofde kan doorgaan.
Zijn er redenen of feiten voor die *aanpassingen*?

4.2 ANDERE DRAMATISCHE GEBEURTENISSEN

Cyriel Lootens en ook Roger Defruyt halen nog een ander verhaal aan dat mogelijks invloed had op het tot stand komen van de legende. Elementen uit beide gebeurtenissen zouden dooreen zijn gehaspeld, wat niet uitgesloten is. Uit hun beider artikel blijkt echter niet dat de tweede gebeurtenis bekend was via overlevering.
Dit tweede voorval vernamen ze uit het verslag over 1906 van pastoor Roegiers[31]. De pastoor heeft het daarin over een brief van de Tieltse stadsarchivaris. Deze deelde erin mee dat eind 1700, begin 1800 de tante en meter van zijn moeder bij de Bellemse pastoor woonde. Een zekere zondag, tijdens de hoogmis, werd ze er overvallen door zwartgemaakte mannen, die door de omwalling waren geklommen. Na de mis vond de pastoor zijn meid in de kelder, tussen de tonnen, met overgesneden keel. Ze leefde nog en door spoedige hulp en het feit dat geen cruciale organen waren doorgesneden, herstelde ze.
Een dergelijke gebeurtenis moet een diepe indruk gemaakt hebben op de inwoners.

Maar wat is er van dit voorval waar? Een dergelijke ophefmakende overval haalde toen ook mogelijks de weinig courante kranten. Ik denk daarbij in de eerste plaats aan de *Gazette van Gent*, gezien daarin al eens een lokaal bericht uit de *buitengemeenten* verscheen, ook omdat er nog geen regionale weekbladen bestonden. Het leek me echter een beetje zoeken in het ijle door een te ruime datering (De legende is gesitueerd in 1793, wat dus een einddatum zou kunnen zijn; zie ook 4.3). Daarenboven duiken wel meer dergelijke verhalen op[32].
In 1796 woonde de Bellemse pastoor Van Herreweghe alleen of hooguit met een 68-jarige meid[33].

Op vrijdag 7 juni 1805 werden uit de kerk wel een ciborie en twee vergulde kelken gestolen. De dieven waren in de kerk gedrongen via een venster van de nieuwe sacristie[34]. Hoogstwaarschijnlijk heeft dit geen uitstaans met de overval.

4.3 ONTSTAAN EN AUTEUR VAN DE LEGENDE

Zoals hoger meegedeeld wees Cyriel Lootens op een publicatie van *eene ware geschiedenis* uit 1931. Zelf vonden we een oudere versie, uit 1879. Op beide brochures prijkt Leonard Bocquaert als auteur. Voorlopig kunnen we er enkel uit besluiten dat de legende ten laatste in 1879 zijn definitieve vorm en neerslag kreeg.

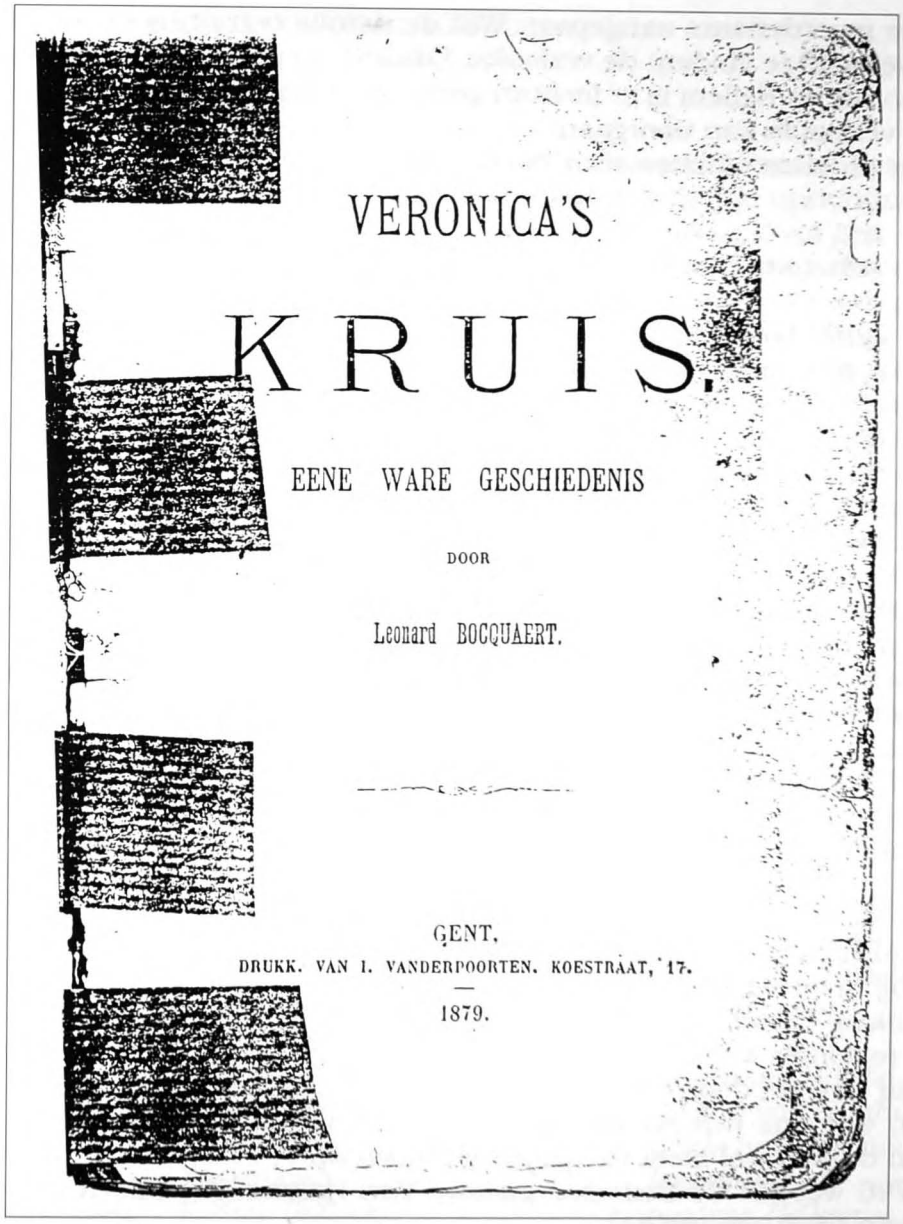

VERONICA'S

KRUIS.

EENE WARE GESCHIEDENIS

DOOR

Leonard BOCQUAERT.

GENT,

DRUKK. VAN I. VANDERPOORTEN, KOESTRAAT, 17.

1879.

Daarnaast hebben we de inhoud, met een datering in 1793. Dat impliceert dus dat die *geschiedenis* niet ouder is dan de Franse tijd. Kan de ontstaansperiode nog ingekort worden? We denken van wel.

Tussen 1864 en 1870 verscheen *de geschiedenis van de gemeenten van Oost-Vlaanderen* (arr. Gent) van De Potter en Broeckaert. In het deel over Lotenhulle staat geen woord over Veronica's kruis. Dit is wel zo in het deel over Bellem[35], zij het miniem. De legende is echter niet vermeld.

evenmin de moord. In dergelijke beperkte monografieën konden ze natuurlijk niet alles kwijt. De relatie tussen een lust- en roofmoord en de oprichting van een religieus symbool leek hen - zonder achtergrondinformatie - misschien ook niet echt geschikt. Of ze wisten er gewoon niets van af.
Ze namen nochtans een hoofdstuk *volkstraditie* op. Zo vertelden ze over de aanwezigheid van Tempeliers in Lotenhulle[36]. De Marialegende van Bellem namen ze evenmin op, maar deze legende werd ook pas (ten vroegste) in 1890 gepubliceerd. De auteur is ons - zoals gebruikelijk bij legendes - niet bekend en we vermoeden dat deze brochure verscheen naar aanleiding van de herinstelling van de verering van het mirakuleus beeld van O.-L.-Vrouw van Jezuseik in Bellem. Dit gebeurde namelijk op 27 juli 1890. In het *Liber memorialis* staat hieromtrent een verslag, aangevuld met een krantenknipsel. Over de brochure echter geen woord[37] (zie ook verder).

Het lijkt me dus een reden om aan te nemen dat de *legende* van na 1864/1870 dateert.
We vermoeden bijgevolg dat Leonard Bocquaert de legende niet gewoon noteerde, maar ze zelf schreef. Het onderschrift *eene ware geschiedenis* zet dit idee alleen maar kracht bij. Het wekt de illusie dat hij een en ander checkte, bronnen raadpleegde ... en de eventueel circulerende *fantasie en verzinsels* wou bannen. Bij de lokale bevolking stond zijn verhaal toch bekend als een legende, want ze wisten wel beter. Vandaar ook dat de vroegere auteurs/heemkundigen dit als een volkse versie bestempelden.

Gezien omstreeks 1970 nog meerdere inwoners wisten te vertellen dat er een zekere Veronica Verduere werd vermoord door de vlaskopers Miklos en Wagenaere, moet ook Leonard Bocquaert dit verhaal zo'n 100 jaar eerder gehoord hebben. Hij hoorde hoogstwaarschijnlijk nog over andere gebeurtenissen. We denken aan de overval op de pastoorsmeid in de Franse tijd, voor zover die echt plaatshad. Er circuleerden mogelijks nog andere verhalen over de *Beloken tijd*. Tot nu vonden we weliswaar bv. geen sporen over het in die periode in veiligheid brengen van kerkschatten of andere waardevolle voorwerpen naar de Lootse pastorie. Dit gebouw stond een eind van de kerk en trok daardoor allicht niet direct de aandacht van de Franse bezetters. Dit behoort tot de mogelijkheden, zoals A. Strobbe verhaalt[38].
Die andere verhalen blijven dus een veronderstelling.

Een dooreenhaspeling zou dus kunnen en bijgevolg leiden tot één (volks) verhaal. Daarin geloven we echter niet, daar de echte moordenaars en het slachtoffer met naam waren bekend. In de versie van Leonard Bocquaert werden ze dus doelbewust doodgezwegen. Hij schreef dus een nieuw verhaal. We vermoeden zelfs dat hij, gezien de sterke gelijkenissen, het processtuk zag. Of waren nog zoveel details zoals uur, weersomstandigheden, vertrekpunt, bekend? Of is dit puur toeval? Of lag dit zo voor de hand? Maar waarom greep hij het Sinksengebeuren niet aan? Op deze vragen zullen we vermoedelijk het antwoord nooit weten.

Waarom *bewerkte* hij de *ware geschiedenis*?

We gaan ervan uit dat Leonard Bocquaert gewoon een kind van zijn tijd, de romantiek, was. Dit impliceerde o.a. de verheerlijking van de Vlaamse eigenheid, de godsdienst, de boerenkrijg en een afkeer van vroegere vreemde bezetters, de Fransen voorop.
De verkrachting en (roof-)moord van een *gewoon* dienstmeisje paste niet in dit kader, maar door de oprichting van het kruis bood deze gelegenheid wel mogelijkheden. En de hoofdrolspeelster een verloofde geven was toch een mooie, romantische, vondst? Een bijkomende reden om godsdienst op de voorgrond te plaatsen was de nakende schoolstrijd, waarvan de eerste reacties reeds begin 1879 vielen te noteren[39].

Kortom, de tijd was rijp voor een stichtend verhaal met een christelijke glans, die er oorspronkelijk hoegenaamd niet was. Het nieuwe kader is mogelijks op andere verhalen en/of feiten gebaseerd of volledig aan de fantasie van Bocquaert, en perfect aansluitend bij de tijdsgeest, ontsproten. De oprichting van andere kruisen werd ook dikwijls (soms ten onrechte of lichtzinnig) in de Franse tijd geplaatst[40].
Het werd alvast een mooi geïdealiseerd verhaal, dat tevens vrij realistisch was.

Wie was Leonard Bocquaert?

Het verhaal speelt zich af in Bellem en Lotenhulle, terwijl het door Leonard Bocquaert aan P.F. Bullens, pastoor van Hansbeke, is opgedragen. Het lijkt evident de auteur daar te zoeken. In Bellem en Hansbeke is slechts één persoon met die naam (en schrijfwijze) te vinden. Hij werd geboren in Bellem op 2 februari 1859 en verhuisde met zijn ouders naar Hansbeke omstreeks 1870. Zijn vader overleed er op 24 juni 1874. Hijzelf overleed op 6 februari 1935. In Lotenhulle vonden we niemand met die naam. C. Lootens deelde in zijn artikel mee dat Leonard Bocquaert onderwijzer in Hansbeke was[41]. Dit lijkt perfect: een 20-jarige onderwijzer die in 1879, op de vooravond van de schoolstrijd, een stichtend verhaal schrijft.
Er kan zelfs een bevestiging gevonden worden in een lectuurrepertorium van omstreeks 1934[42]. Leonard Bocquaert wordt er - zonder enige datum - omschreven als een onderwijzer in *Hansbeek (O.-Vl.)*. Er waren van hem niet veel verhalen overgebleven, behalve *St.-Niklaasavond. Rozeken en Mietje*[43].

Net rond die beroepsvermelding blijven veel vraagtekens bestaan. Onze Hansbeekse Leonard Bocquaert was nooit onderwijzer. Kreeg hij daartoe trouwens wel de kans, gezien zijn vader stierf toen hij 15 was. Zijn vader was beroepshalve bloemist en Leonard in 1880 boomkweker. Bij zijn huwelijk in 1883 gaf hij hovenier op, een stiel die hij verderzette na een vierjarig verblijf in Oostakker.

Later was Leonard meer actief in het landbouwbedrijf, wat hij combineerde met het houden van winkel en brood bakken[44]. Er wijst dus niets op enige literaire aanleg.

Er is nog de piste van de koster, maar die blijkt evenmin te kloppen. Toch vonden we nog enkele kleinigheden over Leonard Bocquaert, met dien verstande dat we ons niet vastklampten aan de schrijfwijze (de naam van zijn vader werd soms ook als Bockaert geschreven). Zo werd in 1876 een Leonard Bouckaert lid van de Congregatie der jongelieden van Hansbeke. Deze vereniging had zelf ook een koster, maar Bocquaert is als dusdanig niet vermeld[45].
Bij de nationale verkiezingen op 22 mei 1898 stond een zekere Leonard Boucquaert, landbouwer in Hansbeke, als eerste kandidaat op lijst nr. 5 in het arrondissement Gent. Het ging om een daensistische lijst met op de tweede plaats de Aalsterse drukker Petrus (Pieter) Daens (broer van priester Daens) en als zevende kandidaat Hector Planckaert uit Zomergem[46]. Is deze Boucquaert onze Bocquaert? Het zou kunnen.

De familie kon desondanks toch wel bogen op enige geletterdheid en relaties. In 1881 werd Pieter Bocquaert, een jongere broer van Leonard, benoemd als veldwachter. Hij werd door de gemeenteraad als eerste kandidaat voorgedragen, weliswaar na twee stembeurten, en genoot tevens de voorkeur van de arrondissementscommissaris. Uit zijn benoemingsdossier bleek hij zeer bekwaam te zijn in lezen, schrijven en zelfs Frans. Ten titel van examen moest hij een pv opstellen. Toch vrij eigenaardig is het feit dat Pieter Bocquaert een onderhoud vroeg met de gouverneur, die het laatste woord had bij de benoeming[47]. Mogelijks kwam er enig politiek favoritisme om de hoek kijken (via de kasteelheer van Hansbeke?).
Dit alles maakte de familie toch niet vooraanstaand in de Hansbeekse dorpsgemeenschap, maar ze stond zeker ook niet op de onderste sport van de sociale ladder. En ook Leonard kon bij zijn huwelijk vlot overweg met een pen: zijn handtekening werd in een vloeiende beweging gezet en misstond niet naast de handtekening van de getuige-onderwijzer Isidoor Alyn.

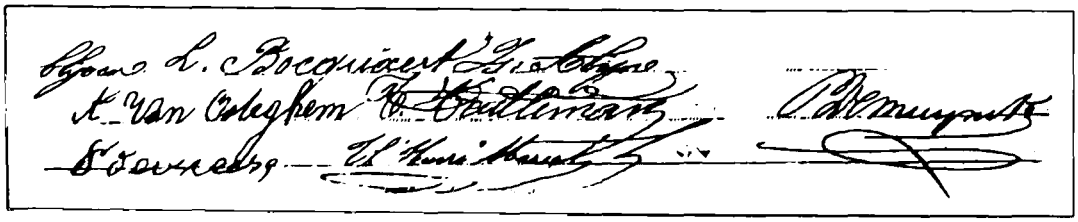

De handtekening van Leonard Bocquaert misstaat niet naast deze van de onderwijzer Isidoor Alyn (huwelijksakte 1883).

De materiële voorwaarde, kunnen schrijven, was dus vermoedelijk aanwezig. Dit is echter nog geen garantie dat deze Leonard Bocquaert de (echte) auteur is.

Ons vervolg is hypothetisch. We beginnen met de huwelijksgetuige Isidoor Alyn. Hij trad wel vaker op als getuige, maar misschien was er toch een zekere band met Leonard Bocquaert.
Door de schoolstrijd nam Isidoor Alyn in 1879 ontslag in de Hansbeekse gemeenteschool, net zoals zijn hulponderwijzer Van Gele. Na de aanneming van de vrije school door het gemeentebestuur in 1884, kwam hij terug. Er was intussen wel een personeelswissel gebeurd, want hij werd bijgestaan door hulponderwijzer Vuylsteke[48]. Mogelijks kreeg hij in die tussenperiode ook nog hulp van andere, misschien niet-gediplomeerde, onderwijzers. En waarom dan niet Leonard Bocquaert? Als hij het verhaal werkelijk schreef, was hij vermoedelijk wel bekwaam en geschikt, zeker voor een strijdbare, katholieke school. Het blijft een veronderstelling. Hugo Notteboom beweert alvast dat het inschakelen van adolescenten met een zekere ontwikkeling als *ondermeester* tijdens de schoolstrijd niet ongebruikelijk was[49].

Er zijn nog merkwaardigheden. De brochure is, zoals reeds gezegd, opgedragen aan de pastoor van Hansbeke. Dit is een indicatie dat de auteur vermoedelijk een goede band had met de geestelijkheid. In het licht van het voorgaande is dit evident. Maar waarom kreeg de brochure dan geen weerklank? We vonden er geen letter over in het liber memorialis van Hansbeke, Bellem of Lotenhulle. In de door ons geconsulteerde katholieke weekbladen stond ook al niets, zelfs niet in de rubriek *Kunsten Letternieuws* in de *Gazette van Eecloo*[50]. De brochure zal dus wel niet verschenen zijn naar aanleiding van een heroprichting van het kruis toen, na bijvoorbeeld het verdwijnen in de Franse tijd.

Het werkje draagt evenmin een imprimatuur.

Er rijzen nog vele vragen, maar waarop we telkens het antwoord schuldig (moeten) blijven. Schreef de pastoor eventueel de legende, of tekende hij op wat Bocquaert vertelde?

De brochure blijft dus wat in een mysterieuze sfeer hangen. Maar deed en doet de auteur er wel toe?

5. DE OPRICHTING VAN HET KRUIS EN DEVOTIE

Op basis van onze gegevens, voornamelijk de kaart van de Ferraris van omstreeks 1775, nemen we aan dat het kruis in de 18de eeuw werd opgericht. Een speciale gebeurtenis zoals de moord op Veronica Verduere ware een goede aanleiding. Bestaan er ook aanwijzingen in die zin?

In de inleiding wezen we er reeds op dat het onwaarschijnlijk was dat een veld-/memoriekruis zou worden opgericht voor een vreemd meis-

je. Ons onderzoek verwees alvast dat *vreemde* naar het rijk der fabels. Het lijkt misschien even onwaarschijnlijk een vroom gedenkteken te plaatsen voor een gewoon meisje als een dienstmeid. Eén element in het proces stemt echter tot nadenken, nl. de veelvuldige vermelding *baesinne Stevens*. Daaruit kunnen we afleiden dat Veronica's werkgeefster niet de eerste de beste was.

Baesinne Stevens blijkt te associëren met Pietronelle Van Crombrugghe. Zij was gehuwd met Guillaume Stevens. Het echtpaar baatte tussen 1698 en 1739 de herberg *De Drie Koningen* in Lotenhulledorp uit[51]. Dit goedbeklante etablissement was tevens het wethuis van de heerlijkheid het Dendermondse[52]. Guillaume Stevens was vanaf juli 1708 tot aan zijn dood in 1732 ook baljuw van deze heerlijkheid. Deze feiten bieden ons reeds een andere context. Daarenboven blijkt de familie Stevens verre van onbemiddeld volgens de staat van goed opgemaakt bij het overlijden van de baljuw[53]. De herberg, dichtbij de *nieuwe* plaetse, was hun eigendom. Een eindje verderop naar Poeke, maar onder de baronie Nevele, bezaten ze een brouwerij. Daarnaast hadden ze enkele percelen grond in Bellem en één in Poeke in hun bezit. Tot slot vermeldt de inventaris een hoevetje in Lotenhulle en een huis in Poeke. De inboedel werd zeer algemeen beschreven. Er bleek wel dat talrijke personen hun nog geld schuldig waren, maar die waren absoluut insolvent (een leep trucje?). Het ging om ruim 700 pond. De schulden voor mout, wijn, vlees, arbeid en *domestiquen* waren ongeveer even groot. In die staat is eveneens hun *conjonctelyck* testament uit 1727 opgenomen. Het betreft in feite het testament van Pietronelle Van Crombrugghe. Dit bevestigt de goede financiële situatie en wijst mogelijks op haar (uitgesproken) vroomheid. Ze wenste begraven te worden in het koor van de kerk, met de hoogste dienst, met dertig namissen en broodbedeling bij de uitvaart. De pastoor mocht tevens - in vier keer - voor 100 gulden aan kleding en andere zaken uitdelen aan de arme kinderen en huishoudens bij wie de nood het hoogst was. Bij het eeuwigdurende jaargetijde mocht ook telkens een zak graan in brood worden gebakken. Daartoe schonk ze 200 gulden. Rijkere lui bepaalden wel meer dergelijke zaken.

Die al dan niet gemeende vroomheid, gepaard met een grote financiële draagkracht, ligt waarschijnlijk aan de basis van de oprichting van het kruis. We vermoeden namelijk dat de *baesinne* van Veronica Verduere het inititatief heeft genomen.
Waarom? Uit vroomheid? Of als aandenken en dank aan haar dienstmeid? Of uit godvrezendheid of wroeging?
Eén passus uit haar testament wijst mogelijks op een zeker schuldgevoel en zin voor restitutie.
Bij de schenking van 100 gulden voor kleding etc. voor arme kinderen werd eveneens bepaald dat het eventueel kon "*in vier payementen te weten alle jaeren een vierde in consideratie, of sy wetens ofte onwetens iet waere ten onrechten besittende daer van sy nochtans gheen memorie en heeft*". Een dergelijke clausule in een testament laat toch wel sterk vermoeden dat haar levenswandel ten opzichte van medeburgers niet zo

stichtend was. Is dit niet hetzelfde als zeggen dat ze klanten en anderen bedroog en bestal, en aldus na haar dood iets wenste goed te maken? Handelde ze ook niet correct tegenover haar meid?
Voor haar kon ze niets meer doen, tenzij misschien een kruis *ter eeuwige nagedachtenis* (cfr. de pastoor bij L.Bocquaert) oprichten. Zoals hierboven meegedeeld overleed Pietronelle Van Crombrugghe nog voor de veroordeling van de moordenaars, nl. op 17 juli 1739. Het kruis stond er misschien reeds of verrees er kort erna. We kunnen nog de vraag stellen van wie ze hiervoor steun kreeg. De grondeigenaar? De lokale schepenbank? De Bellemse of Lootse pastoor?

Er is nog een reden denkbaar voor de oprichting, al dan niet in combinatie met de vorige. Veronica's kruis heeft namelijk ook een symbolische betekenis. Dit was misschien niet zo bedoeld en kan vergezocht lijken of zijn. Lotenhulle is namelijk een H.-Kruisparochie. De Potter en Broeckaert hebben het in verband met Veronica's kruis (ook) over de plaatsnaam *Sante Croos*, verbasterd uit H. Kruis[54]. Daarenboven is Veronica de vrouw die tijdens de kruisweg van Christus naar Golgotha, diens gelaat met een zweetdoek afdroogde, waarna het (volgens de overlevering) in het doek afgebeeld bleef. Voor een dergelijke band (Veronica - H.Kruis - Veronica's kruis) is er vooralsnog niets hard te maken, maar het klinkt alvast mooi en het zou vermoedelijk de geestelijkheid aangenaam (geweest) zijn. Ik vermoed dat een veldkruis in een bosrijk gebied alleszins op hun genegenheid kon rekenen.
Er kan alvast één element aangebracht worden om die theorie te ontkrachten. De Potter en Broeckaert dachten dat Veronica's kruis en Santa Croos mogelijks dezelfde plaats waren, wat door Verhoustraete wordt weerlegd. Santa Croos gaat volgens hem terug op Jacobus van Santecroos, die volgens het landboek van Bellem veel eigendommen bezat in Bellem. Ze lagen geenszins in de omgeving van Veronica's kruis. De plaatsnaam was dus afgeleid van een persoon en had geen uitstaans met een vroegere kapel of beeltenis aan een boom[55]. De mogelijke verplaatsing van het kruis doet dan niet terzake.

De oprichting kan tot slot misschien ook een spontane reactie van de geschockeerde bevolking zijn geweest.

Kan men over de oprichting van het kruis alleen maar gissen, over de devotie is al evenmin veel gekend. De Potter en Broeckaert spreken weliswaar over een vroegere grote volkstoeloop, alhoewel hun bron daarvan maar vaag gewaagt[56]. Dit verklaart eventueel wel het verder bestaan van bepaalde elementen uit de werkelijkheid.
In de brochure uit 1931 staat in het nawoord dat het nieuwe kruis, zoals het vorige, ondanks dat het op Loots grondgebied stond, werd ingewijd door Bellemse geestelijken. Het eerste deel (inwijding nieuw kruis) lijkt ons goed mogelijk, maar wordt niet bevestigd door het Bellemse *liber memorialis*[57]. Waar hij de rest van de bewering (inwijding oud kruis) haalt, is ons onduidelijk. Feit is wel dat de moord op Veronica Verduere

gebeurde op het grondgebied van de parochie Lotenhulle, maar toen behorend tot de heerlijkheid Bellem[58].
Volgens mondelinge gegevens werden er tijdens de Tweede Wereldoorlog zondagsmissen opgedragen. Buren en, op nabijgelegen hoeven ingekwartierde, Duitse soldaten woonden de erediensten bij[59]. Voor de oorlog en voor de autostrade er lag, onderhield Irma Martens het kruis.

BESLUIT

Door de mondelinge traditie was de moord op Veronica Verduere nog enigszins bekend. Het was dan ook een zeer druk besproken voorval omstreeks 1740. Daarnaast bleef er de herinnering door het bestaan van een memoriekruis. Het is echter evident dat veel ervan vervaagde. Het is desondanks toch opmerkelijk dat de namen van de moordenaars behoorlijk juist waren overgeleverd.
Het vervagen van feiten en de romantische tijdsgeest waren een ideale voedingsbodem voor het schrijven van een stichtend verhaal. Dit gebeurde door Leonard Bocquaert, rond wie heel wat vraagtekens blijven bestaan.
Met ons onderzoek plaatsten we de reële feiten opnieuw in de kijker en werd één en ander in een andere context geplaatst. De verklaring rond het ontstaan van de legende en de oprichting van het kruis zijn weliswaar hypothetisch, maar plausibel.
Achter de legende schuilt veel werkelijkheid, een werkelijkheid die toch enigszins anders is dan tot nu werd aangenomen.
Het memoriekruis, want dat is het duidelijk (volgens de overlevering), en alles errond blijft deels in mysterie gehuld.

NOTEN

1. Het eerste ons bekende artikel is van L. DE ROO, *Veronica's kruis*, in Het Land van Nevele, jg. 6 (1975), nr. 2, p. 36-37. Hij werd nagevolgd door R. DEFRUYT, *Legende en ... historie in verband met "Veronika's kruis"*, in Land van de Woestijne, jg. 1 (1978), nr. 2, p. 27-29 (gebaseerd op gegevens van C. Lootens). Vervolgens vonden we nog A. STROBBE, *De oude pastorij van Lotenhulle en Veronica's kruis*, in Dorp in de spiegel. Schetsen uit het dorpsleven van Lotenhulle en Poeke, Lotenhulle, 1987, p. 114-117 (deels door hem herhaald in *Bezoek aan het dorp tussen het lo en de hul en het kasteel van Poeke*, Maldegem, 1998, p. 38); C. LOOTENS, *Legende en ... historie in verband met "Veronica's kruis"*, in De Belle, jg. 1 (1988), nr. 3, p. 12-14 en Chr. LOOTENS & C. LOOTENS, *Cyriel Buysse en "Veronica's kruis"*, in De Belle, jg. 1 (1988), nr. 4, p. 6-7.
   Er verscheen ook een artikel in het godsdienstig tijdschrift *Kruis en Liefde*.
2. In de reeks sprokkels over *Kruisen langs de* weg schreef A. VERHOUSTRAETE een stukje over Veronica's kruis, Ons *Heem*, jg. 8(1950), nr. 4, p. 67.
   A. RYSERHOVE & R. TONDAT, *Openluchtkruisen in en om het Meetjesland*, in Ons Meetjesland, jg. 18(1985), nr. 4, p. 224-255.

3. F. DE POTTER & J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen. Arrondissement Gent, deel 1, Bellem*, Gent, 1864-1870, p. 25.
4. J. HUYTTENS, *Etudes sur les moeurs, les superstitions et le langage de nos ancêtres (les Ménapiens), comparés avec les usages existant de nos jours dans la Flandre orientale*, Gent, 1861, p. 78-79.
5. L. DE ROO, *a.w.*, p. 37.
6. C. LOOTENS, *a.w.*, p. 13.
7. L. STOCKMAN, *Loys de Bersaques. Grenskaart tussen de kasselrijen Kortrijk en de Oudburg. 1627*, in Land van de Woestijne, jg. 8 (1985), nr. 3.
8. RAG, *Kaarten en Plans*, nr. 1294.
9. RAG, *Kaarten en Plans*, nr. 2159, Gronden langs de grenzen van Bellem, Lotenhulle en Hansbeke.
10. J. SCHAMP, *De Kapelletjesroute te Lotenhulle*, (Aalter), (1991), zonder paginering, (nr. 17) vermeldt ook de verplaatsing en het rooien van een deel van het bos.
11. I. HOSTE, *De schouwing van de wegen van het jaar XIII (1805) in Lotenhulle: "Daer en moet niemant peysen geschapeert te worden"*, in Vriendenboek Luc Stockman, Aalter, 1998, p. 147.
12. Gegevens meegedeeld door Jozef Van de Moortel, waarvoor onze dank.
13. GAAalter, *fonds Lotenhulle modern*, nr. 143.6 (atlas Frans kadaster 1811).
14. GAAalter, *Kadastrale leggers Lotenhulle*, art. 273, 39, 591 en 607. Van Volden staat in de tafel ingeschreven als een Gentse eigenaar.
15. R. DEFRUYT, *a.w.*, p. 36-37; C. LOOTENS, *a.w.*, p. 13; L. DE ROO, *a.w.*, p. 37 en F. BASTIAEN, *Groot-Aalter in oude foto's*, deel 2, Eeklo, 1995, p. 27.
16. A. RYSERHOVE & R. TONDAT, *a.w.*, p. 252.
17. A. VERHOUSTRAETE, *a.w.*, p. 67.
18. C. LOOTENS, *a.w.*, p. 12.
19. R. DEFRUYT, *a.w.*, p. 28 en C. LOOTENS, *a.w.*, p. 14.
20. A. VERHOUSTRAETE, *a.w.*, p. 67.
21. Zie bv. G. DEMUYNCK, *De voorouders van Rita Herteleer °15/3/1962*, z. pl., 1997. Deze familienaam ontstond uit de verbastering van het Franse *artillier*. Zie ook F. DEBRABANDERE & G. DEMUYNCK, *De familienaam Herteleer*, in Vlaamse Stam, jg. 33(1997), nrs. 7-8, p. 313-314. Verwijzingen naar een dergelijk gebruik ook in R. DEBBAUT, *Een Zomergemse kolonie in Oedelem. Interne migraties in het Meetjesland van oost naar west*, in De Levensboom, jg. 11(1998), nr. 3, p. 54 en M. DE COOMAN, *Werken met parochieregisters en namen*, in Vlaamse Stam, jg. 34(1998), nr. 2, p. 63-71.
22. W. BRAEKMAN, *De zoon van Jan de Lichte. Nieuwe gegevens over de bende. Toneel*, in Oostvlaamse Zanten, jg. 68(1993), nr. 2, p. 107.
23. Alle genealogische gegevens zijn geput uit de parochieregisters van Lotenhulle, via microfiche beschikbaar in het Gemeentearchief van Aalter.
24. We controleerden C. GOEME, *Staten van goed van de Baronie Nevele*, Brugge, 1981, 3 delen; L. NEYT, *De Staten van goed van de heerlijkheden ... Kersen ter rijen en Audegoede*, Tielt, 1986; W. VAN HILLE, *De heerlijkheid het Dendermondsche te Loo-ten-hulle en haar Staten van Goed*, in Vlaamse Stam, jg. 5(1969), nr. 6, p. 497-502, W. VAN HILLE, *De staten van Goede van de Heerlijkheid van Sint-Donaas te Lotenhulle*, in Bijdragen tot de geschiedenis van de stad Deinze ..., jb. 36(1969), p. 137-147 en de staten van goed beschikbaar in het Gemeentearchief van Aalter, *fonds Lotenhulle oud*.
    We bekeken tevens enkele klappers buiten Lotenhulle zoals Land van de Woestijne en Ursel.
25. W. BRAEKMAN, *a.w.*, p. 101-121.
26. RAG, *Oudburg*, nr. 2234, passim.
27. IDEM, f. 51r - 52r.

28. IDEM, f. 86r-v.
29. IDEM, f. 182r - 183r.
30. W. BRAEKMAN, *a.w.*, p. 107; het vonnis zelf is te vinden in RAG, *Oudburg*, nr. 2234, f. 189r - 191r.
31. De auteurs werkten zonder notenapparaat. R. Defruyt somde wel enkele bronnen op, waaronder het *Liber memorialis* van Bellem. Hierin vonden we echter geen enkele verwijzing.
32. Ik meen iets gelijkaardigs te hebben gelezen voor Vinkt, helaas vind ik de bron niet weer.
33. RAG, vroeger *Hollands fonds*, A501, telling jaar IV.
34. L. STOCKMAN, *Parochiale geschiedenis (deel 2)*, in Geschiedenis van Bellem, Aalter, 1994, p. 531.
35. F. DE POTTER & J. BROECKAERT, *a.w.*, Bellem, p. 25.
36. F. DE POTTER & J. BROECKAERT, *a.w.*, deel 4, Lotenhulle, p. 26.
37. Kerkarchief Bellem, *liber memorialis*, f. 94-95.
38. A. STROBBE, *a.w.*, p. 114-116.
39. Zie *De Eecloonaer*, 1879, passim. Er vond reeds een meeting plaats in Kaprijke op 16 maart (DE, 23 maart 1879, p. 2 k. 4) en in Eeklo op 24 maart (DE, 30 maart 1879, p. 2 k. 1-4 en p. 3 k. 1).
40. Zie bv. A. RYSERHOVE & R. TONDAT, *a.w.*, p. 244-246 (de Kruislievenheer op Zeldonk die echter niets met de Boerenkrijg blijkt gemeen te hebben) en p. 251 (memoriekruis Hoekestraat-Knesselare; opnieuw vermoeden Franse tijd).
41. C. LOOTENS, *a.w.*, p. 12.
42. J. BAERS (red.), *Lectuur-Repertorium, deel II, auteurslijst A-K*, Antwerpen, (1934).
43. We vonden dit verhaal niet terug in de Centrale bibliotheek van de Universiteit Gent.
44. Alle biografische en beroepsgegevens zijn, tenzij anders vermeld, gebaseerd op de registers Burgerlijke stand in Aalter en Nevele, RAG, *Hansbeke modern*, nrs. 90-94 (bevolkingsregisters) en de bevolkingsregisters Hansbeke bewaard in het gemeentearchief van Nevele.
45. A. MARTENS, *Congregatie der jongelieden van Hansbeke*, in Het Land van Nevele, jg. 28(1997), nr. 1, p. 42 en 56.
46. F. VAN CAMPENHOUT, *Lexicon van de Daensistische beweging*, Gent, 1993, p. 207. Met dank aan Peter Laroy die ons hierop wees.
47. RAG, *Hansbeke modern*, nr. 9 (gemeenteraad 20 december 1880) en RABW, *Provinciaal bestuur Oost-Vlaanderen, 2de afdeling*, nr. 5726; vroegere nummering en bewaarplaats).
48. J. DE DONCKER, *Honderd jaar onderwijs. De familie Alyn te Aalter*, in Land van de Woestijne, jg. 20(1997), nrs. 1-2, p. 62 en 68 en een mededeling door Albert Martens, waarvoor onze dank.
49. H. NOTTEBOOM, *Victor De Lille, 1863-1940*, in Jaarboek Ambacht Maldegem, 1997, p. 9.
50. Het eerste bericht over Bellem verscheen pas op 18 januari 1880, p. 3 k. 1. We controleerden ook *De Eecloonaar*, waarin toen ook niets over Bellem algemeen verscheen.
51. Meegedeeld door Luc Stockman op basis van zijn drukklare teksten voor de *Geschiedenis van Lotenhulle*, waarvoor onze dank.
52. Zie over deze herberg onder meer A. STROBBE, *De dorstigen laven in Lotenhulle*, in Dorp in de spiegel ..., p. 82; P. HUYS, *De herbergen te Aalter, Bellem, Lotenhulle en Poeke in 1683*, in Land van de Woestijne, jg. 19(1996), nrs. 3-4, p. 20 en J. VAN DE MOORTEL, *Herbergen te Lotenhulle*, in Dorp in de spiegel ..., p. 92.
53. RAG, *Lotenhulle*, register 91, f. 203-212r.
54. F. DE POTTER & J. BROECKAERT, *a.w.*, p. 25.

55. A. VERHOUSTRAETE, *a.w.*, p. 67.
56. J. HUYTTENS, *a.w.*, p. 79.
57. Kerkarchief Bellem, *liber memorialis*. In het boek werd niets geschreven tussen 1924 en 1950.
58. RAG, *Oudburg*, nr. 2234, f. 51r en v, getuigenverhoor van François Ghysens.
59. J. SCHAMP, *a.w.*, nr. 17.

De pastorie van Hansbeke

Albert MARTENS

De pastorie van Hansbeke is als historisch en waardevol monument beschermd bij koninklijk besluit van 1 oktober 1981[1].

Het huis staat op een trapeziumvormig erf aan de westkant van de dorpsstraat, naast en ten zuiden van de Sint-Petrus- en Pauluskerk, kadastraal erkend onder Nevele, 3de afdeling (Hansbeke), sectie A, 3de blad, nr. 1298b, huisnummer Hansbekedorp 13.

De tuin, met breed toegangshek, is aan de straatzijde afgesloten door een laag muurtje en ijzeren hekkens, opgehangen tussen bakstenen pijlers. Aan het kerkplein en het Kerkakkerstraatje, en ook nog voor een deel aan de zuidelijke perceelsgrens, bestaat de afsluiting uit een hoge bakstenen muur met steunberen.

Het pastoriegebouw is een asymmetrisch bakstenen dubbelhuis van zes traveeën en twee bouwlagen onder een geknikt en overkragend zadeldak bedekt met pannen.

De naar het oosten georiënteerde façade, evenwijdig aan de dorpsstraat, is een gecementeerde lijstgevel met schijnvoegen, gestileerde cartouches op de borstwering en een gekornist entablement; twee kolossale pilasters omlijnen de middelste traveeën.

De eerste bouwlaag heeft vijf beluikte steekboogvensters met vlakke gecementeerde omlijsting en arduinen onderdorpel, en een omlijste steekboogdeur waarboven een ossenoog met een imitatie sluitsteen en guirlandes. De tweede bouwlaag heeft zes steekboogvensters met dito omlijsting en onderdorpel.

Aan de achtergevel bevindt zich een aanbouw van drie traveeën onder mank zadeldak, aan de rechtse zijgevel een aanbouwsel onder licht hellend lessenaardak[2].

Prentkaart 1937 (Verzameling A. Martens)

Foto 1975, W. Quintyn

Het gelijkvloers omvat een lang trappenhuis, links een ontvangkamer en een bureau, rechts een grote eetkamer, de vouten (een oud schotel- en washuis) en een zijgang met toegang tot het rechtse aanbouwsel. Het trappenhuis, de ontvang- en eetkamer hebben fraaie stucplafonds. Beide kamers pronken elk met een rococo - schoorsteenboezem, eveneens versierd met stucwerk, en een marmeren schoorsteenmantel. De aanbouw aan de achtergevel bevat een keuken en een schotelhuis, waarboven een tussenverdieping met twee kamers.

In de voortuin bevinden zich restanten van een remise en een metalen boogvormige serre in verval.

Onderhavige bijdrage schetst de bouwgeschiedenis van de pastorie die tijdens de voorbije eeuwen in verschillende bouwfasen is tot stand gekomen.

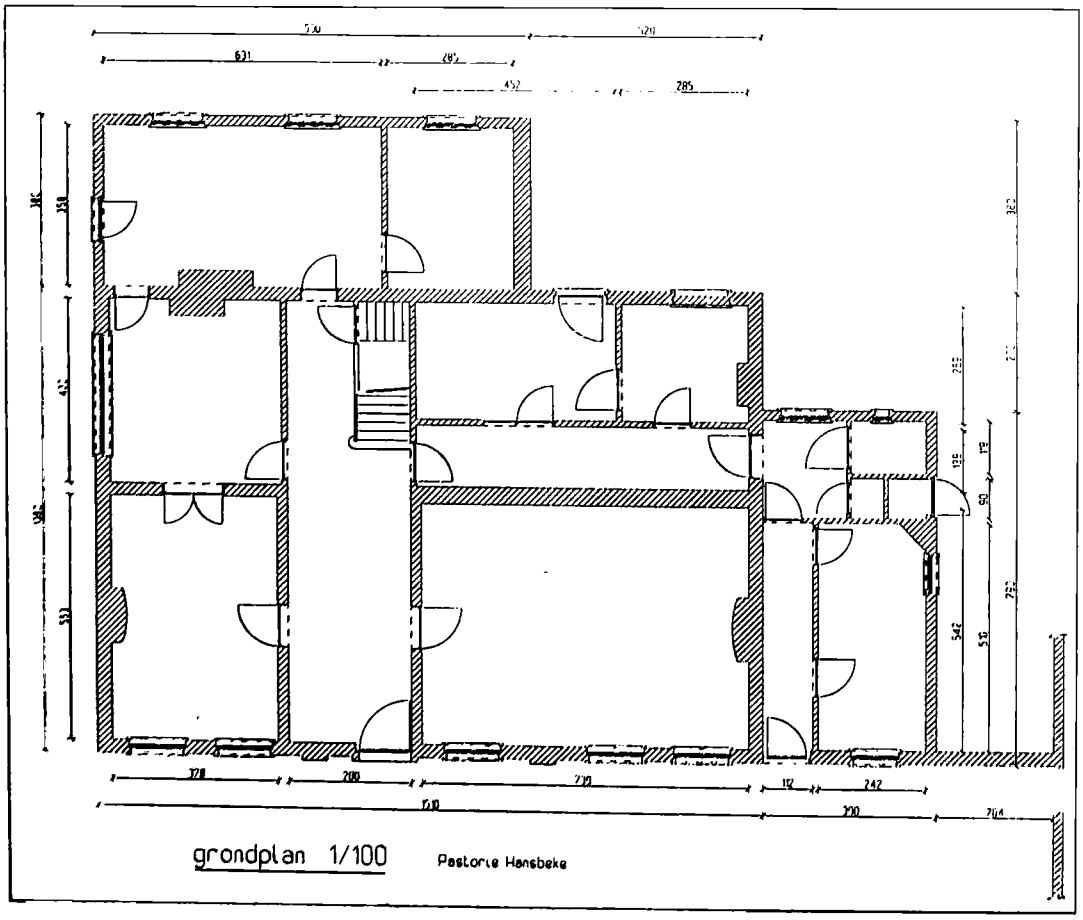

Grondplan, W. Haelvoet

BOUWGESCHIEDENIS

HET EERSTE "PASTOREEL HUYS"

Volgens een oorkonde van 7 maart 1145 schonk Symon, bisschop van het verenigde bisdom Noyon-Doornik, het "altaar van Hansbeke" aan Goswijn, abt van de premonstratenzerabdij van Drongen[3]. Aan het bezit van het altaar was het recht verbonden om een priester voor te stellen, die dan normaal door de bisschop tot pastoor benoemd werd. De eerste pastoors te Hansbeke waren premonstratenzers[4].

De eerste tot pastoor benoemde monniken woonden niet noodzakelijk in Hansbeke. Wellicht verbleven ze in de abdij van Drongen en kwamen vandaar de parochie bedienen. Wanneer de pastoor voor het eerst in Hansbeke onderdak kreeg, is niet bekend. Men mag aannemen dat de groeiende (parochie)-gemeenschap binnen de kortste tijd haar parochieherder een woonst ter beschikking stelde.

Volgens pastoor Jan Van Baeten bestond de pastorele competentie *van immemoriale tijden , waerschijnlijck van het begin derzelve* ondermeer uit een *pastoreel huys* op een erf van omtrent 200 roeden, dat door de pastoor bewoond werd. Hij betaalde *ook van immemoriale tijden* jaarlijks aan de kerk een eeuwige cijns van 12 stuiver voor het gebruik van *een kleyn hoeksken* grond, eigendom van de kerk, dat vanouds in het erf van de pastorie was opgenomen[5].

In archivalia uit de 16de eeuw vindt men enkele (indirecte) verwijzingen naar de pastorie van Hansbeke.

Tijdens de beeldenstorm in 1566 waren er vermoedelijk te Hansbeke ook onregelmatigheden. Pastoor Thimotheus Van de Watere was gevlucht[6]. Op 11 maart 1573 plunderden vrijbuiters de kerk van Hansbeke en vermoordden pastoor Van de Watere in zijn woning[7]. Wellicht werd toen ook de pastorie ernstig beschadigd of vernield. Ze bleef immers sedertdien onbewoond. Volgens het Xe penningkohier van 1575 liet Lieven Weyns, parochieherder vanaf 14 juni 1575, het *land binnen de priesterage* gebruiken door Willem Bollick[8].

Waarschijnlijk omdat de pastorie onbewoonbaar was, werd de parochie gedurende de volgende decennia bediend door een deservitor (waarnemend pastoor) die in een naburige parochie pastoor was :
- Pieter Truwe, pastoor te Zomergem en deservitor te Hansbeke (1585-1597);
- Joos De Schrijver, deservitor te Hansbeke in 1597;
- Jacob Hendricx, pastoor te Lovendegem en deservitor te Hansbeke (1597-1604);
- Jan Pels, pastoor te Lovendegem en deservitor te Hansbeke (1604-1609)[9].

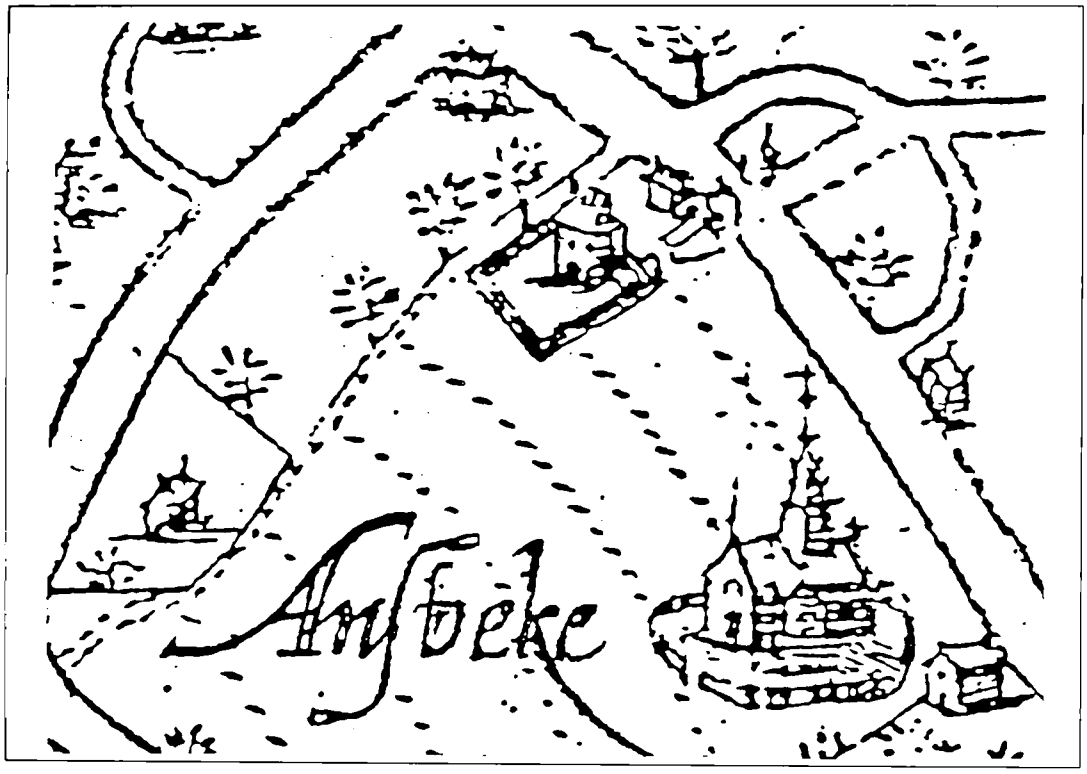

Uittreksel kaart J. Horenbault 1615

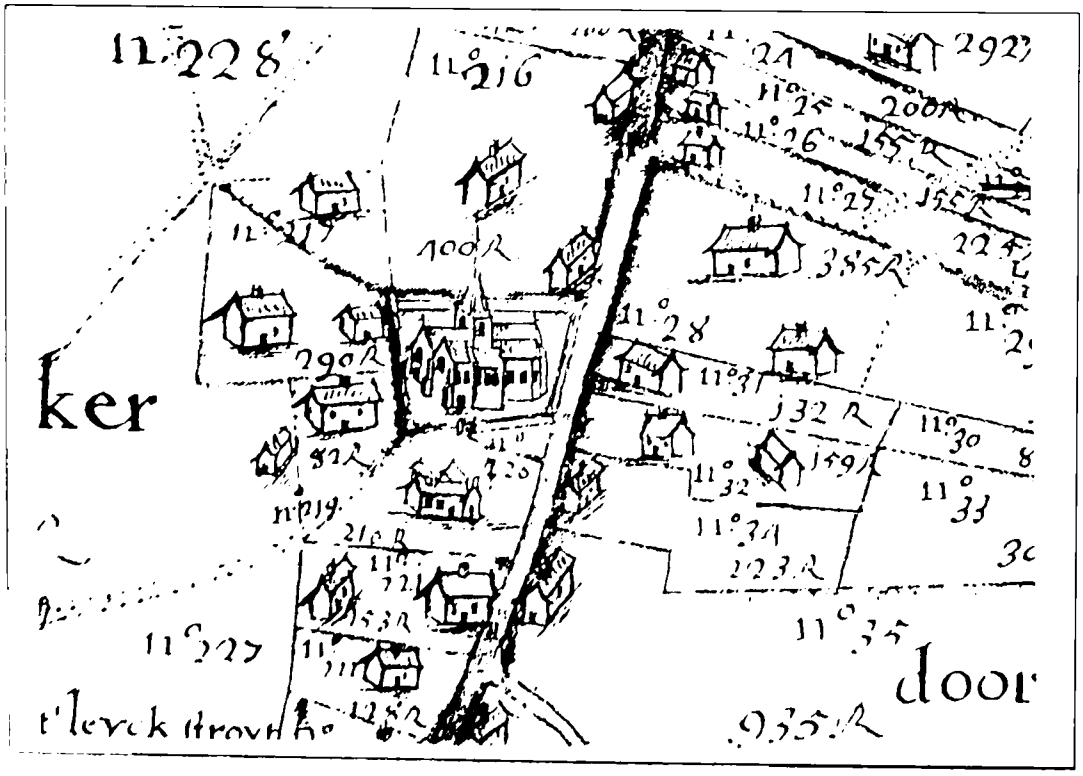

Uittreksel kaart J. De Deken jr. 1744

De verlaten pastoorswoning van toen staat afgebeeld op de topografische kaart uit 1615 van de Gentse cartograaf Jacques Horenbault[10]. Ze is gesitueerd ten zuiden van de kerk, aan de westkant van de *sheerensstraete*, (op dezelfde plaats als de huidige pastorie). Enkele boogscheuten ten noorden van de kerk herkent men ook het omwalde kasteel met aanpalend neerhof, (nu Vaartstraat 1).

Pastoor Isaac Oerlemans, die ook deservitor te Merendree was en er waarschijnlijk woonde, antwoordde in 1623 op de *brevis informatio status ecclesiae parochialis de Hansbeeck* van de Gentse bisschop Antoon Triest, dat er op de parochie geen "pastoreel huys" was waarin hij kon wonen[11].

Bisschop Triest die de parochie op 22 april 1624 visiteerde[12], sprak over de onbewoonbaarheid van de pastoorswoning met de magistraat en de inwoners van Hansbeke. Ze beloofden hem de verlaten pastorie te herstellen[13].

EEN NIEUWE PASTORIE (1624)

De komst op 25 mei 1624 van de premonstratenzermonnik Frans Diericx als nieuwe pastoor heeft wellicht de magistraat aangezet tot het houden van de gedane belofte. Nog in hetzelfde jaar bouwde Jacques Van der Maere (alias Vermaere), timmerman te Gent, een nieuw stenen huis *up de priesteraige* (bouwvolume I). Men maakte er ook een nieuwe steenput. Tijdens de bouwwerken staken enkele parochianen een handje toe: Nicolaes Kersse rooide *twee eecken boomen*, Jan Rootsaert bracht de boomstammen *met sijnen waghen ende peerd tot up het hof van mijnheer den pastoor*[14].

De bouwkosten werden gedragen door het *ghemeen corpus der prochie* dat daartoe 500 gulden *vut het gelt van de kercke* leende, met *expresse belofte dat de selve somme van de generaele ghemeente metten alder eersten aen de kercke gherembourseert* zou worden. Ook de armendis leende een zekere geldsom.

Bisschop Triest beschreef, tijdens zijn eerstvolgende visitatie van 12 mei 1627, de pastorie als "zeer gerieflijk en goed uitgerust". Ook de fraaie tuin bekoorde hem. In 1637, 1642, 1644, 1649 en 1654 sprak hij telkens lovend over de goede staat van de pastorie die hij een "deftige woning" noemde[15].

"SEKER NIEUW WERCK" (1653)

Pastoor Diericx overleed op 12 december 1645 tijdens een epidemie die 80 slachtoffers maakte[16]. Hij was de laatste premonstratenzer die te Hansbeke als parochieherder aangesteld werd. Vanaf 1645 benoemde de Gentse bisschop er steeds seculiere priesters. Seculiere priesters konden,

in tegenstelling met reguliere geestelijken, over eigen geldmiddelen beschikken, zoals verder zal blijken.

Pieter Swevers, baccalaureus in de godgeleerdheid en laureaat van het concours van 21 december 1645, werd op 9 januari 1646 als pastoor aangesteld. Hij liet in 1653 voor eigen rekening *seker nieuw werck*, dat niet nader omschreven wordt, aan de pastorie uitvoeren[17]. Om de kosten van de nieuwe (bouw)werken die op 300 gulden (of 50 pond gr.) geraamd werden, contant te kunnen betalen, moest hij nochtans een lening aangaan. Hij vroeg aan bisschop Triest de toelating om het *pastoreel huys ende* (bijhorende) *gronden* bij het sluiten van deze lening te mogen hypothekeren. De bisschop gaf zijn akkoord op voorwaarde dat het geleende kapitaal in drie jaarlijkse schijven van 100 gulden zou worden terugbetaald[18].

NIEUW WASHOK (1663)

De kosten van het *seker nieuw werck* waren echter opgelopen tot 72 pond gr., 24 pond gr. meer dan aanvankelijk was begroot. Bovendien moesten na enkele jaren herstellingswerken aan de pastorie uitgevoerd worden en een *seker haut huyseken* (sic) in steen herbouwd worden, hetgeen nog eens 33 pond gr. zou kosten. Tenslotte dienden de onkosten van een *proces tegen het capittel van doornick* ten bedrage van 12 pond gr. nog betaald te worden. Daarom richtte pastoor Swevers in 1663 andermaal een verzoek tot de bisschoppelijke overheid om nogmaals een lening van 69 pond gr. te mogen opnemen *ten laste van de pastorije.*

De Gentse bisschop gaf hem op 23 november 1663 de toelating om het *waschhuys* te herbouwen[19]. Nochtans mocht slechts 50 pond gr. op de pastorie bezet worden, tegen een jaarlijkse rente van 2-10-0 p.gr. *naer rato van den pennynck twintigh* (5 %). De pastoor en zijn opvolgers waren gehouden de geleende som om de vier jaar in schijven van 10 pond gr. terug te betalen[20].

PASTORIE WORDT DEKENIJ (1681)

Pastoor Swevers werd op 5 december 1681 tot deken van het district Deinze benoemd. Hij bleef echter als pastoor-deken te Hansbeke wonen. Het ambt van deken was immers niet noodzakelijk verbonden aan de titelparochie van het decanaat. Verkoos hij in Hansbeke te blijven omdat hij ook, zoals bisschop Triest, de pastorie een gerieflijke, goed uitgeruste en deftige woning vond?

De benoeming van Francies Barresco, de eerste onderpastoor te Hansbeke, dateert eveneens van 1681. De kapelaan diende blijkbaar de pastoor-deken gedeeltelijk van het parochiaal werk te ontlasten.

Ook de pastoors Herman Lamme (1696-1727) en van Jan Van Baeten (1761-1805) werden respectievelijk in 1711 en 1792 deken van

het district Deinze benoemd. Ook zij verhuisden niet en bleven als pastoor-deken te Hansbeke wonen.

De onderpastoors van Hansbeke woonden tot in het midden van de 19e eeuw samen met de pastoor (deken) in de pastorie (dekenij). Dit blijkt onder meer uit de *lijst ende declaratie van de huyshauden, emmers persoonen daerinne bevonden, binnen de prochie van Hansbeke*, opgemaakt bij de volkstelling van 1709: *de heeren pastoor* (Herman Lamme)*en de onderpastoor* (Ferdinand Colman) *met Jacquemijne hemlieden dienstmaerte, 3 persoonen*[21]. Ook nog in 1847 woonden pastoor Pieter Bullens en onderpastoor Jacob Genetello samen. Tijdens verbouwingswerken aan de pastorie namen ze tijdelijk hun intrek in een huis aan de zogenaamde Beestenmarkt[22].

SCHUUR EN STALLINGEN (CA. 1710)

Tijdens zijn pastoraat (1696-1727) liet pastoor Herman Lamme met eigen middelen *binnen de priesteragie* een schuur, stallingen, een *duyvekeete* en het *poortien jeghens het kerckhof* bouwen.

Na zijn overlijden te Hansbeke op 24 november 1727 sloten de erfgenamen Lamme (o.a. Herman Lamme en Jan Sutterman, neven van de pastoor-deken) met de pas benoemde pastoor Joannes Vanden Bossche op 7 januari 1728 een akkoord aangaande de prijs van de desbetreffende overname.

Joannes Slock fs. Pieter, *ghesworen lantprijser ende meester-timmerman van style tot Hansbeke ende Landeghem*, en Frans Ide *ghesworen lantprijser tot Hansbeke*, raamden de nieuwe bouwwerken in *alf ende staende prisije* op 25 pond en 10 schellingen gr.. De waarde van *de vette inden hof ofte lochtynck* bedroeg 12 schellingen 4 gr.. Het gevraagde totaalbedrag van 26-2-4 p. gr. werd op 4 februari 1728 door pastoor Vanden Bossche aan de erven betaald. Hij overhandigde hen ook 7-13-2 p. gr. *welcke somme aen den heer Lamme noch toequaeme van sijne thiende van den jaere ende ougst 1727*[23].

De schuur en de stallingen werden gebouwd aan de zuidelijke perceelsgrens van de pastorietuin.

KELDER, VOUTE EN NIEUWE KEUKEN (CA. 1730)

In de eerste jaren na zijn aanstelling liet pastoor Joannes Vanden *Bossche op sijnen eygenen cost* in de pastorie *eenen kelder* bouwen *ende daerenboven eene keldercaemer, als oock eene nieuwe keucken*". Ook een groot deel van het *dack van het pastoreel huys* werd vernieuwd en opnieuw gedekt. De totale kostprijs van de werken bedroeg ongeveer 1500 gulden (of 250 pond gr.)

Om bouwtechnische redenen werd de kelder vanzelfsprekend naast (en achter) het bestaande gebouw uitgegraven. De voute, die wellicht als

schotel- en washuisje werd gebruikt, paalde aan de (vernieuwde) keuken, beide onder hetzelfde doorschietend dakschild (bouwvolume IV).

De parochieherder omschreef de uitgevoerde werken als *eene excessieve melioratie ende reparatie* van de pastorie, *waervan sijne naercommers oock de jouissance sullen genieten.* Hij was van mening dat voor deze verbetering *eenige recompense* niet onredelijk zou zijn.

Dienvolgens richtte hij in 1732 een rekwest aan *den hooghweerdigsten ende doorluchtigsten heer* Joannes-Baptista De Smet, bisschop van Gent, vragende om de pastorie te willen belasten met een eeuwige rente, met andere woorden zijn opvolgers in de pastorie te verplichten tot het betalen van een jaarlijkse en eeuwige rente van twee pond gr. aan het armbestuur van de parochie, met de last ieder jaar op zijn sterfdag een gezongen jaargetijde te laten celebreren met uitdeling van brood aan de armen.

De bisschop gaf op 27 juni 1732 gevolg aan het verzoekschrift en belastte de toekomstige pastoors "*aenden Aermen van Hansbeke jaerlycx te betaelen de somme van twee ponden gr. met last dat den selven Aermen daer uyt sal doen een eeuwich jaergetijde met de voordere lasten tot laeffenisse van suppliants ziele.* Hij voorzag echter dat deze verplichting zou vervallen *indien het pastoreel huys door brant ofte andersints merckelijck beschaedigt wierde*"[24].

NIEUWE ZOLDERKAMERS (1737)

Enkele jaren later nam pastoor Vanden Bossche zich voor *twee nieuwe solders* te laten maken onder de bestaande bekapping.

Toen *het noodich bert alreede ghereedt ghepreparеert* lag, richtte hij opnieuw een verzoekschrift aan de Gentse bisschop. Hij deelde zijn intentie mee en verwees meteen naar de opschortende clausule *van den appointemente van den 27en juny 1732.* Hij merkte hierbij *met alle respect* op, dat de formulering '*brant ofte andersints* mogelijks *moeyelijckheyt ende contradictie saude connen veroorsaecken, door dien deselve al te generael saude connen opgenomen worden ende daerdoor criticquen sauden connen ontstaen'.* Hij vroeg in de clausule duidelijk te vermelden dat de last *"niet anders en sal commen te cesseren tensij dat het pastoreel huys, tsij door brant ofte door oorloghe, wierde geruineert"* en niet in het geval de beschadiging zou voortkomen *door negligentie van reparatien.*

De bisschop was het met deze verduidelijking eens. Hij bevestigde op 8 november 1737 dat *de clausule bij het appointement* van 27 juni 1732 in die zin moest verstaan worden[25].

In zijn testament van 17 augustus 1742 herinnerde pastoor Vanden Bossche aan de *aggregatie* (goedkeuring) van bisschop De Smet.

Hij stipuleerde meteen op welke wijze de jaarlijkse geldsom van 2 pond gr. (40 schellingen) zou moeten besteed worden:
- tien schellingen voor het gezongen jaargetijde, hetzij vier voor de celebrant, twee voor de assistent, twee voor de koster en twee voor de klokkenluider;
- twintig schellingen voor brood aan de armen;
- de tien resterende schellingen voor het armbestuur[26].

Uit die tijd dateert de *caerte figurative* van Hansbeke, gekopieerd en aangevuld door Joos De Deken jr.[27] Op het perceel nr. 220 ter grootte van 210 roeden van het beloop *Kercke en Voorde* staat het *pastoreel huys* met aanbouwsels. De tuin paalt ten noorden aan het kerkhof, ten westen aan de kerkweg en de kosterij (perceel nr. 219). In het lage kerkhofmuurtje is een doorgang waarlangs pastoor en onderpastoor naar de kerk gingen. Ook parochianen kwamen over het nog niet omheinde erf van de pastorie via deze slop naar de kerk.

OPBOUW VAN HET VOORHUIS (1772)

In 1772 bekostigde pastoor Jan Van Baeten het metselen van een hoge bakstenen muur met toegangspoort langs de straatzijde van de pastorietuin, die *seer onvrije was van te vooren*[28].

Hoewel de parochieherder slechts *gehouden was* het *pastoreel huys te onderhouden van regen en wint, en van noodige reparatie* liet pastoor Van Baeten in hetzelfde jaar omvangrijke renovatiewerken aan de pastorie uitvoeren.

Het voorste gedeelte van de woning, *lang ontrent (55) voeten en diep 20 voeten gendsche maete* werd vanaf de begane grond *met twee stagien* (etages) *nieuw gemaeckt* (bouwvolume V)[29]. Het zadeldak van het verruimde huis bestond uit twee ongelijke dakschilden: een klein vooraan, een groot doorschietend schild achteraan[30].

Deze bouwwerken kostten 2500 gulden en werden volledig door de parochieherder "*betaald in de sekerheyt zijnde van de redivuen van zijne pastorije zijn leven gedurende pacifiquelijck te genieten*"[31].

Ook pastoor Van Baeten verkreeg van de bisschoppelijke overheid dat de pastorie (bijkomend) belast werd met een jaarlijkse rente, te betalen aan de armendis, waarmede op zijn sterfdag een gezongen jaargetijde voor zijn zielenrust moest opgedragen worden[32].

HERSTELLINGSWERKEN (1805-1819)

De Zuidelijke Nederlanden werden op 1 oktober 1795 definitief bij Frankrijk ingelijfd.

Volgens het Franse decreet van 14 oktober 1794 waren alle kerkelijke bezittingen verbeurd verklaard. De wet van 5 september 1797 verplichtte de priesters de eed van haat aan het koningschap af te leggen. Weigeraars werden opgespoord en in hechtenis genomen. Kerken van onbeëdigde priesters werden in de lente van 1798 gesloten.

Het concordaat van 15 juli 1801, gesloten tussen Napoleon en paus Pius VII, betekende een verademing. Op 6 juni 1802 werden de kerken officieel heropend. Een wet van 26 februari 1803 bepaalde dat iedere gemeente ertoe gehouden was de pastoor te huisvesten en de pastorie te onderhouden[33].

Pastoor-deken Van Baeten, die weigerde de eed af te leggen, dook einde 1797 onder maar werd op 13 februari 1798 opgepakt en opgesloten. De pastorie, die eigendom van de gemeente geworden was, bleef tijdelijk onbewoond.

Na deze bewogen periode was de pastorie aan herstelling toe. De oude parochieherder kon echter rekenen op de daadwerkelijke medewerking van zijn koster Jacob De Winter die tot *maire* aangesteld was. Deze verkreeg, bij keizerlijk decreet van 17 januari 1805, de toelating om drie partijen onbebouwde grond met een totale oppervlakte van 9 ha, eigendom van de gemeente, te verkopen en de opbrengst ervan te besteden aan de herstelling van kerk en pastorie[34].

Deken Van Baeten overleed op 5 februari 1805 toen het aanbestedingsdossier van de herstellingswerken nog in opmaak was. Twee maanden later, op 28 maart 1805, vond in het gemeentehuis een aanbesteding *bij prijsvermindering* plaats, in aanwezigheid van *maire* Jacob De Winter, *adjoint* Lieven Schaubroeck en *commissaires* Jacques Philip Steyaert, Joris Maenhout en Jan-Baptiste Goethals[35]. De herstellingswerken, gesplitst in verschillende posten, werden afzonderlijk opgeroepen. De geraamde kostprijs gold als instelprijs. Iedere vermindering op de instelprijs moest minstens 5 franc bedragen. Het werk werd toegewezen aan de minst biedende, aan de aannemer die op het ogenblik van het uitdoven van het tweede kaarsje aan bod was.

De voorziene werken werden aan twee Hansbeekse ambachtslieden toevertrouwd, voor een totaalbedrag van 551,5 franc:
- aan Francies Hoste, metselaar:
  reparaties aan het dak met levering van pannen, kalk en zand;
  reparaties aan de schoorstenen, fornuizen en pompen;
  reparaties aan de tuinmuren met levering van bakstenen en kalk
  verven van buitenramen en -deuren met levering van olie en verf
- aan Jan-Baptiste Van Ronslé, timmerman:
  reparaties aan het raam- en glaswerk;
  reparaties aan de binnendeuren en levering van een nieuwe deur;
  reparaties aan het koetshuis, paardenstal en schuur met levering van pannen, kalk en hout[36].

Wellicht op aandringen van pastoor Jacob Godefroy, die op 20 juli 1805 aangesteld werd, vond op 10 oktober van hetzelfde jaar in het gemeentehuis andermaal een openbare aanbesteding plaats[37]. Ze was vooraf aangekondigd in de *Gazette van Gendt* van donderdag 3 oktober en op zondag 6 oktober in de gemeenten Bellem, Hansbeke, Landegem, Merendree en Nevele afgekondigd.

De herstellingswerken betroffen metselwerk, bezetwerk en vloerwerken die voor een totaalbedrag van 1226 franc werden toegewezen aan de Hansbekenaars:
- Bernard De Schuyter
  vloerwerk in de eetkamer, keuken en kelder;
  metselwerk aan de latrine en riolering;
  reparaties aan l'oeil-de-boeuf[38]
- Lieven Schaubroeck:
  metselen van een nieuwe hoge muur tussen de pastorietuin en het kerkhof;
  kleine herstellingen rondom het huis.

In de volgende decennia werden op kosten van de gemeente nog enkele onderhouds- en herstellingswerken verricht, onder andere het schilderen van de deuren met olieverf en witten van het interieur[39], plaatsen van een nieuwe pomp[40], herstellen van vensters en deuren door Jan-Baptiste Van Ronslé[41].

RENOVATIEWERKEN (1823-1841)

Bij zijn aanstelling op 17 september 1822 bestempelde pastoor Albert Charle de pastorie als *zeer vervallen*. Werd bij het gemeentebestuur vergeefs aangeklopt? In ieder geval stak de nieuwe parochieherder zelf de handen uit de mouwen. Hij liet tijdens zijn pastoraat verscheidene herstellings- en renovatiewerken uitvoeren, die deels door de kerkfabriek maar grotendeels door hemzelf bekostigd werden[42].

In 1823 plaatste Pieter Joos, loodgieter uit Nevele, nieuwe zinken (bak)goten en blikken (hang)goten. Antoni Tamagni en Jan-Baptiste Sertino, glazenmakers te Nevele, leverden en (her)loodden talrijke vensterruiten. Louis De Winter, timmerman te Hansbeke, herstelde en herschilderde de keukendeur en een aantal kozijnen. Lieven Van Ooteghem, metselaar te Hansbeke, en zijn helper Hendrik Vande Voorde, metselden aan de *hautstal*. Jan-Baptiste Van Overbeke, handelaar te Hansbeke, leverde bakstenen en kalk.

In hetzelfde jaar werden van de slaapkamer boven de keuken twee kamers gemaakt, op de voutekamer werd een nieuw raamkozijn geplaatst, het *oud vertrek* afgebroken en nieuw heropgebouwd. De gerecupereerde bakstenen werden vermetseld aan *den peerdenstal en het asschenkot* en aan een *steenen vloer gelegd van het nieuw vertrek tot aan de keuken*. Men metselde ook nog een regenbak.

In 1826 werd de kelder vergroot, de voute(kamer) *naer evenredigheid van den kelder vermeerderd en al onder één dak gebracht* (bouwvolume VI).

Louis De Winter herstelde in 1828 het dak van de pastorie. Antoni Tamagni leverde vier glazen pannen.

In 1829 metselde Lieven Van Ooteghem op de zuidelijke perceelsgrens *eenen muur (en kolenremise) in plaetse van eene slechte ende spaense haege*, waarbij 12.400 stenen en 31 zakken kalk verwerkt werden. Joris De Vré, chirurgijn te Hansbeke die *eygenaer van den zuydkant* was, contribueerde in de bouwkosten van de muur voor een bedrag van 65,30 frank *met recht van op sijnen kant er boomen tegen te plaetsen*. In hetzelfde jaar dreigde de bestaande tuinmuur aan de straatkant omver te vallen. Het gemeentebestuur liet de muur heropbouwen onder voorwaarde dat het kerkbestuur de helft van de kosten zou dragen. Nog in 1829 plaatsten de kinderen Hautekeete een nieuwe pomp in de pastorie en werden aan het dak andermaal herstellingen verricht.

In de jaren 1832-1833 werden aan en in de pastorie opnieuw verschillende herstellingswerken uitgevoerd: bezet- en vloerwerk door Lieven Van Ooteghem, vervangen van twee raamkozijnen op de voutekamer door Jacob Viaene, plaatsen van een nieuw *slagvenster* in het schotelhuis door Celestien Poppe, herstellen van de kroonlijst, plaatsen van nieuwe ruiten in de eetkamer door Antoni en Pieter Tamagni, witten van de kamers en schilderen van deuren en ramen door Eduard De Winter.

In 1841 tenslotte plaatste men een nieuwe toegangspoort en nieuwe luiken aan de vensters van de eetkamer.

De totale kosten van al deze renovatie- en herstellingswerken bedroegen 2618.83 fr. Pastoor Charle betaalde daarvan 1391,72 fr. (53,1 %), de kerkfabriek 1003,08 fr. (38,3 %), de gemeente 158,73 fr. (6,1 %) en chirurgijn De Vré 65,3 fr. (2,5 %).

Opbouw van het achterhuis (1847)

Op 2 juli 1844 werd Pieter-Frans Bullens tot pastoor aangesteld. Zoals in de voorbije jaren was het gemeentebestuur, wegens de benarde toestand van de gemeentekas, niet gehaast aan de pastorie de nodige werken te laten uitvoeren. Vandaar dat de nieuwe parochieherder nog in hetzelfde jaar op eigen kosten de keuken liet veranderen en plafonneren en de kelderkamer in twee afzonderlijke kamers verdelen[43].

Toch werd, wellicht op aandringen van de pastoor, een aanbestedingsdossier voor renovatie van de pastorie klaargestoomd. De renovatiewerken bestonden erin het achterste gedeelte van het huis gedeeltelijk af te breken en met twee bouwlagen, zoals het voorste gedeelte, te herbou-

wen (bouwvolume VII). Men raamde de totale kostprijs van de werken welgeteld op 4294, 68 fr.

Om schot in de zaak te krijgen, en rekening houdend met de precaire toestand van de gemeentekas, besloot het kerkbestuur, in vergadering op 11 juni 1846, in de bouwkosten tot 1500 fr. te willen bijdragen. Reeds twee dagen later, op 13 juni, vergaderde de gemeenteraad. De raadsleden, beseffende dat de werken in feite door de gemeente moesten gedragen worden, aanvaardden met dank het aanbod van de kerkfabriek, vroegen aan staat en provincie een gezamenlijke subsidie van 2000 fr. en stemden in met een gemeentelijke toelage van 400 fr. Bovendien zou het vervoer van de bouwmaterialen van de Brugse vaart naar het dorp door de gemeente betaald worden. Dit vervoer dat ongeveer 300 fr. kostte, zou aan bekwame inwoners overgelaten worden om hen tijdelijk werk te verschaffen[44].

Na advies te hebben ingewonnen bij de arrondissementscommissaris Bte de Moerman d'Harlebeke en bij hoofdingenieur Moltens van Bruggen en Wegen, gaf de provincieraad op 10 juni 1847 de toelating tot de aanbesteding over te gaan. Een provinciale toelage van 500 fr. was reeds op 26 december 1846 in de begroting ingeschreven en een staatssubsidie van 500 fr. bij K.B. van 11 juni 1847 toegekend[45].

Pastoor Bullens vreesde echter dat bij de afbraak van het te herbouwen achterhuis enige schade zou kunnen berokkend worden aan het voorste gedeelte van het pastoriegebouw. "*Om de uyt te voeren werken aen de pastorij met alle de omzichtigheid en voorzorg die zy vereysschen te doen uytvoeren*" verzocht hij het gemeentebestuur, per brief van 20 juni 1847, "*gemagtigd te worden om de werken in regie te mogen uitwerken tzijner risque en perykel*", met andere woorden, hij vroeg machtiging om de werken volgens (de voorwaarden van het)ontwerpplan, bestek en lastenkohier, voor eigen rekening en risico te mogen laten uitvoeren door een particuliere aannemer naar eigen keuze. Hij stelde wel als enige voorwaarde dat de toegekende toelagen van staat, provincie en gemeente ten bedrage van 1400 fr. aan hem zouden overgemaakt worden, maar verbond zich daarentegen "*afstand te doen van eventueel andere regten tot aanvraag voor meerdere subsidies*". De pastoor had daarbij ook de bedoeling, zoals het gemeentebestuur in verband met het transport van de bouwmaterialen, om aldus werk te verschaffen aan werklieden van de gemeente, hetgeen inhield dat hij van zins was de bouwwerken aan een aannemer uit Hansbeke toe te vertrouwen.

De gemeenteraadsleden keurden op 21 juni 1847 het voorstel goed en vroegen aan de provinciale overheid hun besluit te bekrachtigen[46]. Maar het provinciebestuur deelde op 23 juli 1847 mede dat er, volgens het decreet van 30 december 1809, een openbare aanbesteding moest gehouden worden om aanspraak te kunnen maken op subsidies. Tevens werd geïnformeerd naar de financiering van de bouwwerken[47].

Mogelijks werd alsdan een zogenaamde beperkte aanbesteding gehouden, waarbij een beperkt aantal, wellicht plaatselijke aannemers verzocht werden hun inschrijvingsprijs tegen een bepaalde datum en uur te overhandigen.

Burgemeester Jan-Baptiste Van Overbeke stuurde op 3 augustus 1847 aan de Gentse arrondissementscommissaris het proces-verbaal van de aanbesteding. Hij merkte hierbij op dat de laagste inschrijving, ingevolge de concurrerende prijzen van twee Hansbeekse timmerlieden, 1800 fr. lager was dan de geraamde kostprijs, zodat de overheidssubsidie (1400 fr.) en de bijdrage van de kerkfabriek (1500 fr.) volstonden om alle kosten te vereffenen.

De bestendige deputatie gaf op 7 augustus 1847 de toelating om de werken aan te vatten. Ze begonnen op 10 augustus en waren in december voltooid.

Volgens zijn aantekenboek[48] van de jaren 1830-1850 leverde Jan-Baptiste Van Overbeke, handelaar in bouwmaterialen te Hansbeke, tijdens de maanden augustus, september en oktober 1847 allerlei materialen aan een zekere P. Meire, aannemer te Hansbeke (onder meer scheldesteen, pannen, vorstpannen en zakken kalk). Deze leveringen laten vermoeden dat Meire de renovatiewerken aan de pastorie uitvoerde.

Pastoor Bullens vermeldde dat de bouwwerken toch *meer dan vier duyzend twee honderd francs* gekost hebben, dat de overheid (staat, provincie en gemeente) 1400 fr. aan subsidies uitkeerde, dat de kerkfabriek 1000 fr. gaf en dat het tekort door hem werd bijgelegd[49].

Twee jaar later moesten de oude schuur en de stallingen dringend hersteld worden. Bij gebrek aan gemeentefondsen werd de herstelling uitgesteld. De pastoor was evenwel bereid tussen te komen als *bewijs van genegenheid aan de gemeente* hetgeen door de raadsleden in de zitting van 14 juli 1849 dankbaar werd aanvaard[50]. Nog in dezelfde zomer werden de oude stallingen en bergruimten afgebroken en *eene schoone remigie met arcaden* op dezelfde plaats gebouwd[51].

Omstreeks 1855 maakte kanunnik Jan-Baptiste Lavaut een potloodtekening van de Sint-Petrus- en Pauluskerk. Op de achtergrond herkent men de pastorie, een dubbelhuis van twee bouwlagen onder zadeldak, en de hoge bakstenen omheiningmuur met poortje tussen pastorietuin en kerkhof.

Aanbouwsels (vóór 1862, vóór 1883)

Een kadastrale metingschets uit 1862 en de Popp-kaart uit 1864 geven de contouren van het pastoriegebouw (met aanbouw aan de achtergevel) en van de remise langs de zuidelijke perceelsgrens. Volgens Popp

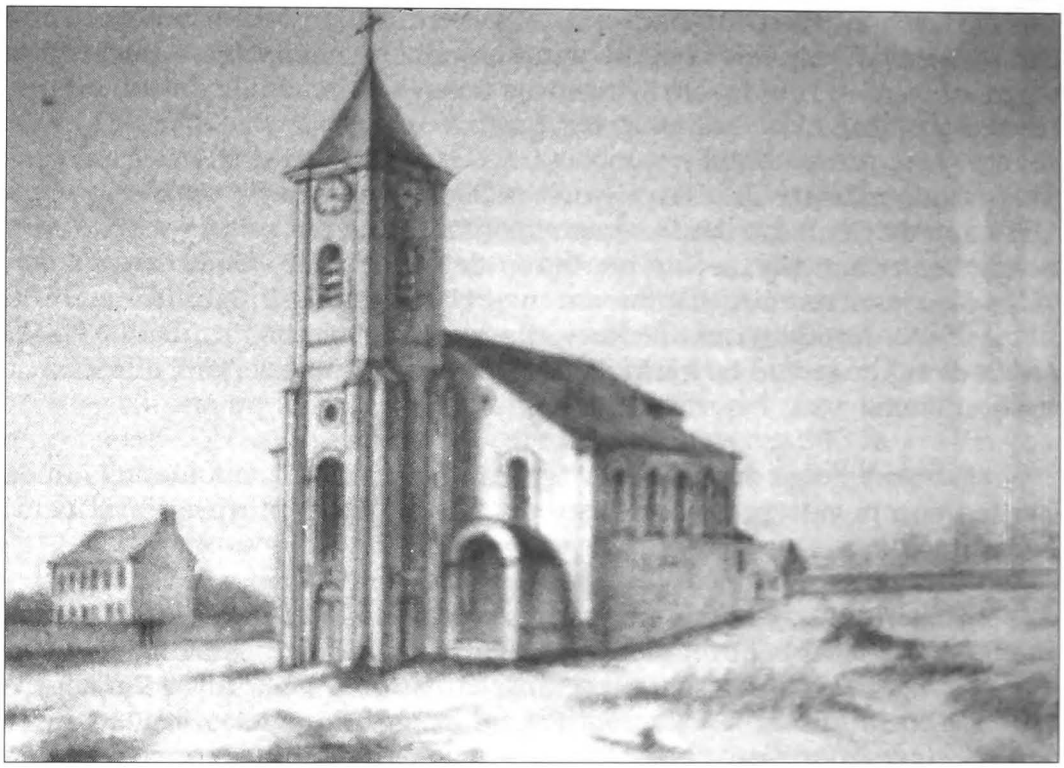

Potloodtekening J.B. Lavaut, ca 1855.

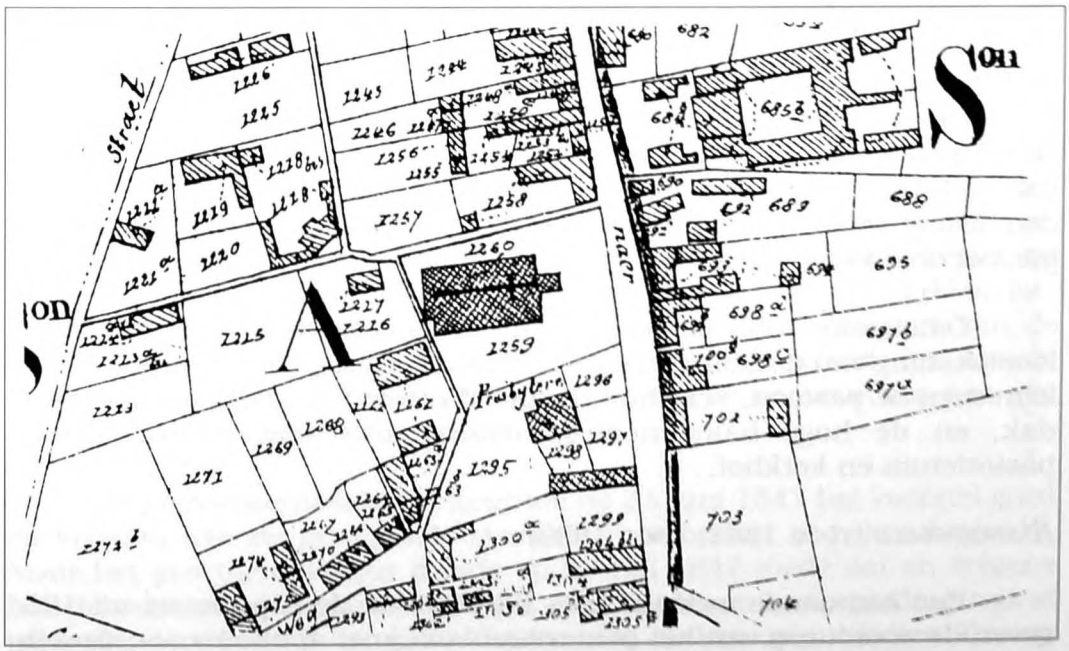

Uittreksel kaart P.C. Popp, 1864.

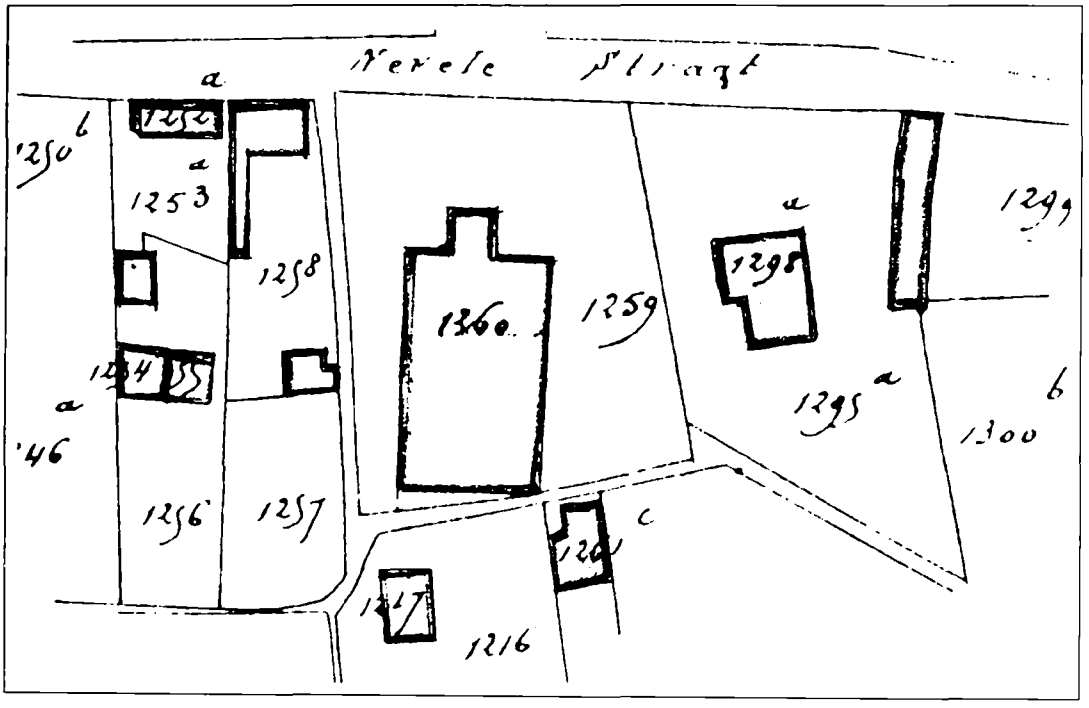

Kadastrale meting, 1862.

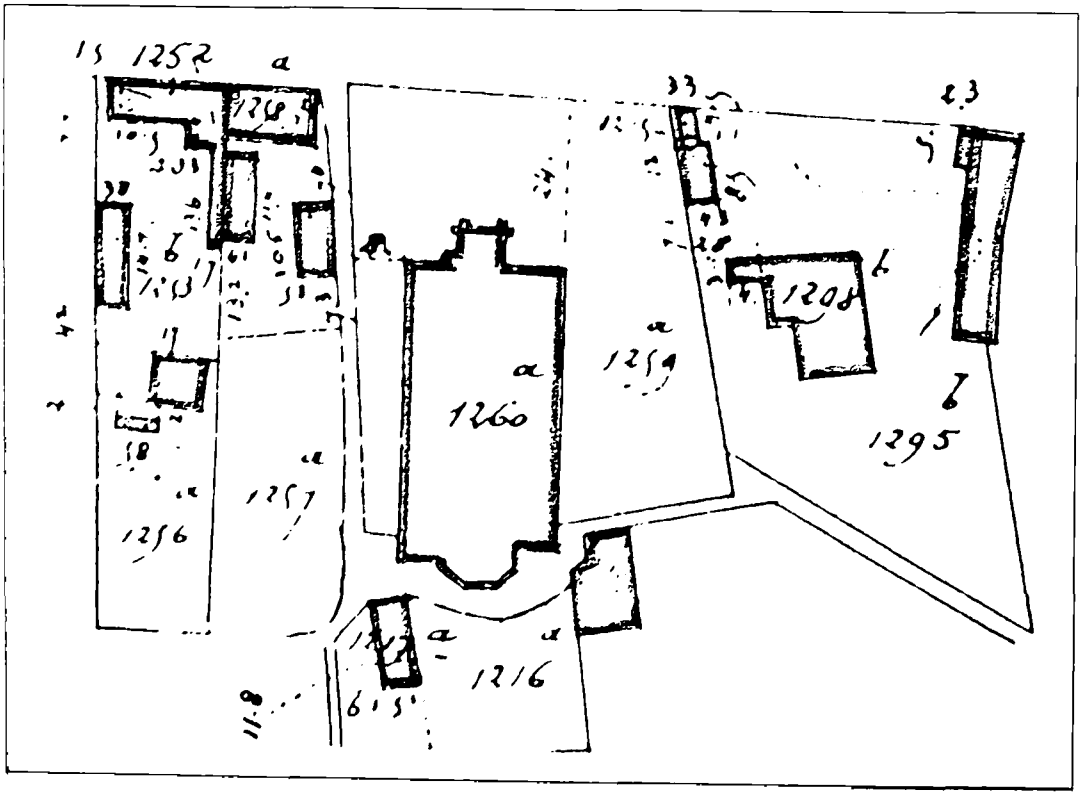

Kadastrale meting, 1883

behoren de percelen sectie A, nrs. 1295 (tuin), 1296 (tuin), 1297 (weide) en 1298 (woning en remise) tot de *presbytère*. De percelen hebben een gezamenlijke oppervlakte van 22 a 30 ca en worden in de bijhorende legger vermeld onder artikel 81 als eigendom van de gemeente.

Over de aanbouw van drie traveeën onder mank zadeldak aan de achtergevel van de pastorie zijn geen verdere gegevens gevonden. Hij kan uiteraard pas na het optrekken van het achterste gedeelte van het huis gebouwd zijn, dus tussen 1847 en 1862 (bouwvolume VIII).

Over het aanbouwsel onder lessenaardak aan de noordelijke zijgevel is evenmin informatie te vinden. Het komt niet voor op de Popp-kaart, wel op een kadastrale metingschets uit 1883, en werd dus tussen 1864 en 1883 gebouwd (bouwvolume IX). Ook de serre in de voortuin langs de kerkhofmuur dateert uit dezelfde periode.

DICHTMAKEN VAN DE KELDERS (1887)

Hippoliet De Herde, die op 13 juli 1887 als nieuwe pastoor aangesteld werd, vestigde binnen de kortste keren de aandacht van de gemeentelijke overheid op de gebreken van de pastorie, met name op het insijpelende water in de kelder. De gemeenteraad stelde op 3 augustus *een bekwaam persoon* aan om de aard van de kosten van de nodige herstellingen te bepalen[52]. Op zijn advies werden de kelders gecementeerd *onder schriftelijke waarborg van duurzaamheid*[53].

OORLOGSSCHADE (1918)

Tijdens de beschieting van het dorp van 20 oktober tot 2 november 1918 door Duitse artillerie van op de oostzijde van de Schipdonkse vaart leed de pastorie nogal wat schade. Alfons De Ruyck maakte het bestek van de uit te voeren herstellingen[54].

In 1928 werd de versleten plankenvloer in de eetkamer *door een plaveisel van cementstenen vervangen*[55].

NIEUWE OMHEINING AAN DE STRAATZIJDE (1933)

Het Bestuur der wegen van de provincie Oost-Vlaanderen moderniseerde in 1933 de doortocht van rijksweg 337 in de dorpskom van Hansbeke. De breedte van de rijweg werd op 7 meter gebracht en aan beide zijden van de rijbaan werden voetpaden voorzien. Een circa 2 meter brede strook aan de straatzijde van de pastorietuin werd onteigend tegen 35 fr. per vierkante meter, voor een totaalbedrag van 3515 fr.[56]

De oude omheiningmuur aan de dorpsstraat werd gesloopt en door een nieuwe afsluiting vervangen. Enkele hoogstammige bomen in de tuin werden geroold en openbaar verkocht[57]. De Gentse architect Maurits

Prentkaart 1900,
(verzameling
J. De Baets)

Prentkaart 1904, (verzameling J. De Baets)

Stasino ontwierp de nieuwe omheining. De gevelmuur van de stallingen werd afgebroken en op de nieuwe rooilijn herbouwd[58].

In 1934 liet pastoor Willem Van de Putte de Sint-Vincentiusconfrerie beschikken over het aanbouwsel onder lessenaardak, rechts van de pastorie. Aannemer Leon Verthriest richtte het bijgebouwtje in tot volksboekerij die op 4 februari 1935 opengesteld werd[59].

OORLOGSSCHADE (1940, 1944)

Op zondagmorgen 26 mei 1940, om zes uur, wierp een Duitse bommenwerper enkele projectielen in de buurt van het station. Een bom viel in de tuin van de pastorie op een tiental meter van de woning. Alle ruiten van het huis gingen aan diggelen, stallingen en bomen werden erg beschadigd[60].

Op dinsdag 5 september 1944, om halftwee in de namiddag kwam onverwacht nog een colonne Duitse soldaten op aftocht door de dorpsstraat gereden, nadat daags tevoren Poolse tanks tot aan het station van Hansbeke op verkenning geweest waren. Opgewonden soldaten mitrailleerden de Belgische en de Engelse vlag die door pastoor Van de Putte aan het hekken van de pastorie waren opgehangen. De soldaten wierpen ook een viertal handgranaten naar de gevel van het pastoriegebouw waardoor vele ruiten aan stukken vlogen[61].

BLUSWATERRESERVOIR (1952)

In 1952 werd in de pastorietuin een waterreservoir aangelegd om het dorp bestendig te voorzien van bluswater in geval van brand[62]. Ingenieur-architect Flory Claeys uit Drongen, urbanist van de gemeente, maakte het ontwerp[63]. De aanbesteding vond plaats op zaterdag 12 juli 1952 in het gemeentehuis. Vijf aannemers dienden een offerte in: Walter Devreux (Gent), Kamiel De Pickere (Adegem), Raymond De Pickere (Adegem), Morthier-Mattheeuws (Vosselare) en Leon Verthriest (Hansbeke). Het schepencollege vertrouwde de werken toe aan aannemer Verthriest als laagste aanbieder voor de prijs van 152.898 fr. De bouwkosten werden integraal door de gemeente gedragen[64].

LEEGSTAND (1979-?)

In 1978 contracteerde de kerkfabriek, aangesteld als opdrachtgevend bestuur, architect Jozef De Coninck uit Eeklo en het technisch studiebureau C. Maertens uit Adegem. Ze stelden een aanbestedingsdossier samen voor onderhouds- en herstellingswerken aan de pastorie, installatie van een centrale verwarming en vernieuwing van de elektrische leidingen.

Op 1 december 1979 ging pastoor Maurits De Coninck om gezondheidsredenen op rust. In afwachting van de herstelling van de pastorie

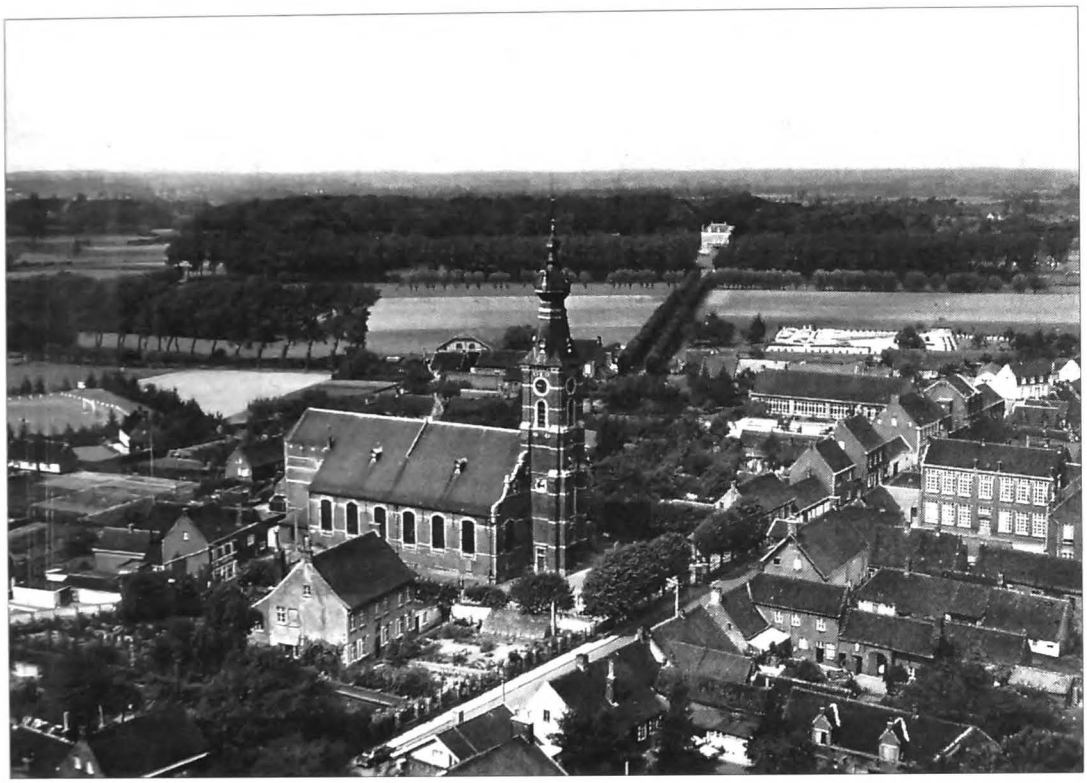

Prentkaart 1975. (Verzameling A. Martens)

nam de nieuwe parochieherder, Marcel De Cock, zijn intrek in de oude kapelanij, die toen door Anna en Madeleine De Cocker werd bewoond. Hij kreeg er de beschikking over een bureel, een ontvangkamer en een slaapkamer. Maar de voorziene herstellingswerken raakten op de lange baan. De pastorie bleef sedertdien onbewoond en verkrotte bij gebrek aan onderhoud. Omstreeks 1990 werden de oude stallingen afgebroken omdat de afloop van het regenwater schade berokkende aan de ernaast in 1976 gebouwde apotheek.

Momenteel wordt werk gemaakt van de restauratie van het beschermde pastoriegebouw. De gemeente Nevele stelde architect Walter Haelvoet uit Nevele aan om een restauratiedossier samen te stellen.

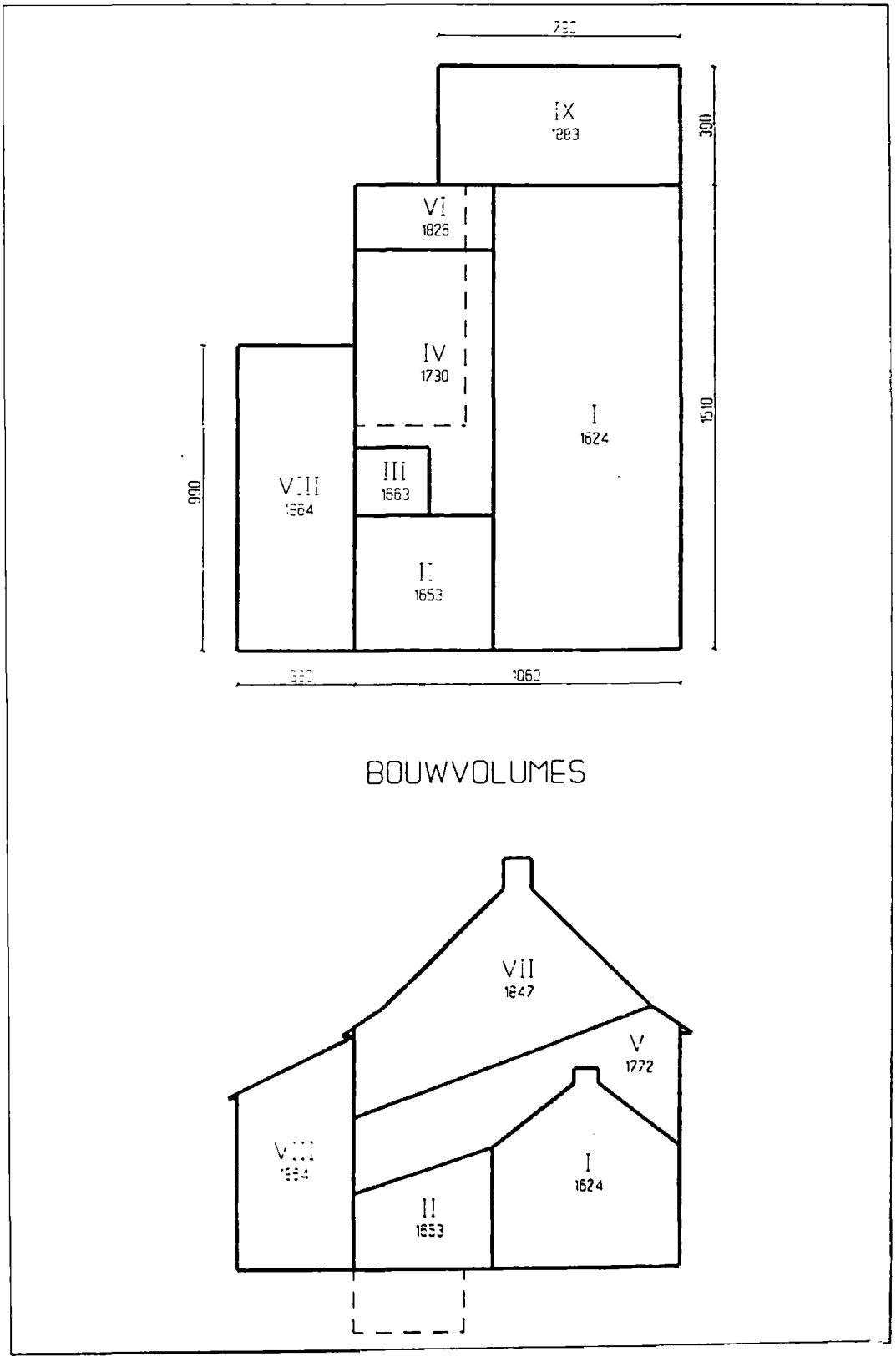

Schema A. Martens, tekening W. Haelvoet

NABESCHOUWINGEN

De pastoors van Hansbeke beschikten *van immemoriale tijden* over een *pastoreel huys*. De oudste verwijzingen naar de pastorie dateren echter pas van medio 16e eeuw. In 1573 beschadigden vrijbuiters het huis dat nadien gedurende decennia onbewoonbaar was en leegstond.

In 1624 werd op de oude *priesteragie* ten zuiden van de kerk een nieuwe stenen woning gebouwd. Door uitbreidingen en verbouwingen in de loop der eeuwen kwam het huidige pastoriegebouw tot stand.

Bijgaande schema's (een plan met contourlijnen en een opstand van de zuidelijke gevel) verduidelijken op welke wijze de verschillende bouwvolumes chronologisch verwezenlijkt werden:
- eerste woning, bouwvolume I, 1624;
- waarschijnlijk aangebouwde keuken, bouwvolume II, 1653;
- washuis, waarschijnlijk bouwvolume III; 1663;
- stallingen, schuur en duivenkeet aan de zuidelijke perceelsgrens, tussen 1696 en 1727;
- kelder en kelderkamer, bouwvolume IV, 1730;
- tuinmuur met toegangspoort aan de straatzijde, 1772;
- tweede bouwlaag van het voorhuis onder nieuwe bekapping, bouwvolume V, 1772;
- tuinmuur langs het kerkhof, 1805;
- uitbreiding van kelder en voute, bouwvolume VI, 1826;
- tuinmuur aan de zuidelijke perceelsgrens, 1829;
- tweede bouwlaag van het achterhuis onder nieuw zadeldak, bouwvolume VII, 1847;
- nieuwe remise en stallingen, 1849;
- aanbouw aan achtergevel, bouwvolume VIII, vóór 1862;
- aanbouwsel tegen de noordelijke gevel, bouwvolume IX, vóór 1883;
- serre in de voortuin, vóór 1883;
- nieuwe metalen omheining met toegangshek aan de straatzijde, 1933.

Uit de studie blijkt ook dat de gemeenschap weliswaar in een niet onaanzienlijke mate heeft bijgedragen tot de bouw, het onderhoud en de herstelling van de pastorie, maar vooral dat de belangrijkste renovatiewerken bekostigd werden door een aantal (bemiddelde) pastoors, zowel tijdens als na het Ancien Régime.

DANKWOORD

Velen hebben met genoegen hun medewerking verleend voor het schrijven van dit artikel: Marianne De Coninck, Kathleen Lanclus en Marie Thérèse Van Hecke, Roger Boone, Julien De Baets, Gerard De Muynck, Walter Haelvoet, Willy Quintyn, Peter Van de Velde en Noël Van Herzele. Mijn hartelijke dank aan allen!

NOTEN

1. Gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 5 februari 1982.
2. W. LEROUGE, *Geklasseerde monumenten, landschappen, stadsgezichten en dorpsgezichten* in: Kultureel Jaarboek voor Oost-Vlaanderen, Gent, 1981, p. 207.
   K. LANCLUS, *Bouwen door de eeuwen heen. Provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement Gent, kanton Nevele*, 1989, p. 237-238.
3. A. MARTENS, *De Sint-Petrus- en Pauluskerk te Hansbeke (1793-1993). Bouw en inrichting*, Nevele, 1993, pp. 7, 129, 130.
4. F. MICHEM, *De parochiegeestelijkheid in het Meetjesland tijdens het oud regime*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 32 (1981), p. 98.
5. A. MARTENS, *Inkomsten en lasten van kerk en pastorie te Hansbeke, anno 1786*, in Het Land van Nevele, jg. XXII, jb. 2, p. 157-158.
6. J. DECAVELE, *Het Land van Nevele in de hervormingstijd*, in: Het Land van Nevele, jg. XII, nr. 4, p. 152.
7. B. DE JONGHE, *Gendsche geschiedenissen ofte Kronijke van de Beroerten en Ketterije binnen en omtrent de stad Gent sedert het jaar 1556 tot het jaar 1585*, deel I, p. 210.
8. RAG, Nevele oud, nr. 1182.
9. F. MICHEM., *a.w.*, p. 98.
10. RAG, Kaarten en Plannen, nr. 97.
11. BAG, Hansbeke, kaft I (1800-1850), nr. 2.
12. Pastoor Oerlemans was toen reeds benoemd tot pastoor-deken te Evergem. Marcus Vaes, onderpastoor op het fort Philip te Bellem, kwam de parochie bedienen.
13. A. MARTENS en J. VAN DE CASTEELE, *Hansbeke in de visitatieverslagen van bisschop Antoon Triest*, in Het Land van Nevele, jg. XIX, nr. 2, p.132.
14. PAH, Kerkrekeningen, nr. 7 en nr. 9 van 1 april 1626, nr. 11 van 14 februari 1629, nr. 29 van 11 december 1652.
15. MARTENS A. en VAN DE CASTEELE J., a.w., p. 132, 134-137.
16. A. MARTENS, *Hoog dodencijfer te Hansbeke in het jaar 1645*, in Mensen van toen, jg. 8, afl. 1, p. 5-12.
17. Vermoedelijk betrof het een aanbouw tegen de achterkant van de woning (bouwvolume II).
18. PAH, los stuk. *Extract uyt den register decanael raekende het pastoreel huys van Hansbeke.*
19. Het is niet duidelijk waar het nieuw washuis aangebouwd werd, wellicht tegen de keuken (bouwvolume III).
20. Noot 18.
21. R. DEBBAUT, *Volkstelling te Hansbeke in 1709*, in Mensen van toen, jg. 3, nr. 3, p. 60.
    RAG, Oudburg, nr. 1919.
22. Rag, Hansbeke modern, nr. 84. Bevolkingsregister 1847-1867.
23. PAH, los stuk. *Prijs van eenige effecten der pastorije, betaald door den hr pastor Vanden Bossche aen de hoirs vanden pastor Lamme.*
24. PAH, los stuk. *Rente van de pastorije aen den aermen van Hansbeke.*
25. Ibidem
26. Ibidem.
27. RAG, Kaarten en plannen, nr. 2311.
28. PAH, Liber Memorialis, p. 8. De hoge omheiningmuur, met grote toegangspoort komt voor op een prentkaart *De kerk – L'Eglise (1904)* van D. Hendrix.

29. PAH, Liber Memorialis, p. 8.
30. Op de huidige zuidelijke puntgevel zijn vorm en helling van het dak nog herkenbaar aan de verkleuring van de bakstenen, de verschillende baksteenformaten en het voegwerk.
31. Bij gebrek aan een passend gasthuis op de parochie verleende pastoor Van Baeten meermalen gastvrijheid *aen vremde eerlijcke en treffelijcke lieden, zoo geestelijcke als weereltlijcke van alle qualiteyt, stationarissen, commissarissen in den dienst van zijne majesteit.*
32. RAG, Bisdom Gent, nr. B59, *Brevis informatio status ecclesiae*, 7 juni 1773.
33. Kroniek van België, Antwerpen, 1987, p. 502 e.v.
34. RAG, Hansbeke modern, nr. 11, p. 1.
35. Ibidem, p. 21-22.
36. Pastoor Van Baeten verplaatste zich toen te paard of met paard en koets om de parochie te bedienen. De pachters van de *pastorele thienden* voorzagen hem jaarlijks van 1700 schoven stro en drie zakken haver tot onderhoud van het paard.
37. RAG, Hansbeke modern, nr. 11, p. 23-25.
38. Op de prentkaart "De Pastorij", uitgegeven omstreeks 1904 door de Kinders De Muynck, heeft de ingangsdeur een vast bovenlicht in analogie met de gelijkvloerse kruisvensters. Er is geen *oeil-de-boeuf.* Mogelijks werd het ovale in 1805 hersteld venster later dichtgemetseld, of ging het toen misschien om een dakvenster?
39. RAG, Hansbeke modern, nr.4. Gemeenteraadszitting van 15 mei 1808.
40. Ibidem. Gemeenteraadszitting van 10 oktober 1808.
41. Ibidem. Gemeenteraadszitting van 20 maart 1819.
42. PAH, Liber Memorialis, p. 8.
    RAG, Kerkarchief Hansbeke, nr. 3.
43. PAH, Liber Memorialis, p. 8.
    RAG, Kerkarchief Hansbeke, nr. 3.
44. RAG, Hansbeke modern, nr. 7. Gemeenteraadszitting van 13 juni 1846.
45. RAG, Provincie Oost-Vlaanderen 1830-1850, nr. 2540.
46. RAG, Hansbeke modern, nr. 8. Gemeenteraadszitting van 21 juni 1847.
47. RAG, Provincie Oost-Vlaanderen 1830-1850, nr. 2540.
48. In particulier bezit.
49. RAG, Kerkarchief Hansbeke, nr. 3.
50. RAG, Hansbeke modern, nr. 8. Gemeenteraadszitting van 14 juli 1847.
51. PAH, Liber memorialis, p.9.
52. RAG, Hansbeke modern, nr. 9. Gemeenteraadszitting van 3 augustus 1887.
53. Idem, Gemeenteraadszitting van 20 augustus 1887.
54. RAG, Hansbeke modern, nr. 76. Gemeenteraadszitting van 31 maart 1920 en van 26 mei 1920. Mogelijks werd toen de deuropening in de voorgevel verlaagd en het ovaal bovenlicht voorzien.
55. GAN, Hansbeke, nr. 2.075.2.077.7. Jaarverslag september 1928. De ontvangkamer van de pastorie heeft nog steeds een houten vloer.
56. GAN, Hansbeke, nr. 2.075.1.077.7. Gemeenteraadszitting van 12 november 1932.
57. Ibidem. Gemeenteraadszitting van 11 augustus 1932.
58. PAH, Liber Memorialis, p. 9.
59. Ibidem, p. 9.
60. Ibidem, p. 47.
61. Ibidem, p. 50.
62. Ibidem p. 62.
63. GAN, Hansbeke, nr. 2.075.1.077.7. Gemeenteraadzitting van 21 juni 1950.
64. GAN, Hansbeke, nr. 2.075.2.077.7. Schepencollege van 12 juli 1952.

Toneelleven in Ursel

Jozef VANDEVEIRE en Arnold BOGHAERT

In 1973 verscheen in Appeltjes van het Meetjesland een rijkelijk geïllustreerd artikel over Oud Ursel[1]. Daarin lezen we o.a. : "Het wordt hoog tijd om de geschiedenis van het toneel in Ursel eens grondig uit de doeken te doen". Een oproep om een stukje cultuurgeschiedenis in een Oost-Vlaamse plattelandsgemeente voor het nageslacht te bewaren. Maar tot nog toe was dat nog altijd niet gebeurd. Toch is het hoogdringend geworden. De mensen in Ursel die nog iets over de toneelvoorstellingen in de jaren twintig en dertig weten te vertellen of die zelf meegespeeld hebben in de periode na de Tweede Wereldoorlog, zijn bijna allemaal in de tachtig of ouder. Geschreven en gedrukte documenten over het toneelleven in Ursel zijn schaars en moeilijk te vinden. Veel is verloren gegaan: na gebruik achteloos weggeworpen of bij boedelverdelingen gewoon vernietigd.
Daarom hebben beide auteurs al het materiaal bijeengebracht dat ze zelf bewaard hebben of uit andere bronnen konden verzamelen, en het tot een overzichtelijk artikel verwerkt. Dat daarbij leemten zijn blijven bestaan, is helaas onvermijdelijk.

Gerard Vandeveire *was destijds de drijvende kracht uit de tweede periode van "Vreugd in Deugd". Hij was tegelijk acteur en regisseur. Zijn vader en enkele familieleden waren actief in de eerste periode van dezelfde vereniging. Veel programma's en documenten uit die tijd heeft hij bewaard. Zijn zoon,* Jozef Vandeveire, *heeft een groot deel van die documenten en zijn vaders notities in dit artikel verwerkt.*

Arnold Boghaert *was voorzitter van de "Sinte-Ursula-Gezellen" en tevens acteur in dezelfde groep. Ook hij heeft heel wat documenten uit de naoorlogse periode bewaard, alsook het kasboek van de vereniging. Bovendien heeft hij tal van gegevens uit de mond van nog levende of onlangs overleden spelers opgetekend.*

Het spelen van een situatie, een belevenis zit de mens in het bloed. Vertellen en een verhaal uitbeelden vinden we overal ter wereld, in

alle tijden en alle culturen. Het toneelspel in de engere zin (dialogen, woord en wederwoord) had al in de Griekse en Romeinse Oudheid een hoog peil bereikt. Daarvan getuigen de aangrijpende antieke tragedies die nog altijd hele generaties kunnen boeien. Later, in de Middeleeuwen, duiken ook bij ons *spelen* op. Aanvankelijk als een dialogeren van passie-, paas- en kerstverhalen, later als mysterie- en mirakelspelen, daarnaast ook in wereldlijke vormen als *abele spelen* en kluchten. Maar het zijn vooral de *rederijkers* geweest die bij ons het toneelspel hebben gepopulariseerd.

De rederijkers zijn waarschijnlijk ontstaan uit geestelijke broederschappen die kerkelijke feesten opluisterden, misschien ook uit wereldlijke genootschappen. Aanvankelijk hadden ze een drieledige functie: welsprekendheid beoefenen, gedichten maken en voordragen, toneelstukken schrijven en opvoeren. Ze waren verenigd in *kamers van retorica* en gestructureerd naar het model van de gilden. Aan het hoofd stond een *hoofdman*, bijgestaan door een of meer *dekens*. Hun beschermheer (wij zouden nu zeggen: hun sponsor) noemden ze *keizer* of *prins*. Van hem werd geldelijke steun en dorstlessende drank verwacht en het refrein van hun gedichten werd aan hem opgedragen. Verder hadden ze ook een *penningmeester*, een *vaandrig*, een *cnape* of *bode* die de uitnodigingen aan de andere kamers moest bezorgen, en vooral een *factor*, die de stukken schreef en de opvoeringen leidde. Ten slotte ook een *nar*, want er moest bij tijd en wijle voor leute gezorgd worden. Verder hadden ze ook een *blazoen* of wapenschild en een *wapenspreuk*.

Eigenlijk waren de rederijkerskamers in de eerste plaats gezelligheidsverenigingen en vaak werd er meer gedronken en feest gevierd dan kunst geproduceerd. Vandaar de zegswijze: *Rederijkers kannenkijkers*. In de Nederlanden hebben ze een grote sociale rol gespeeld en het toneelleven lange tijd beheerst. Er werden geregeld wedstrijden uitgeschreven met een bepaald thema, in Brabant vaak *landjuwelen* genoemd. Het waren grootse feesten die begonnen met een optocht of *intrede* waarin alle deelnemende kamers opstapten en die aanleiding gaf tot weids vertoon. Vooral in de steden en grotere plaatsen werden dergelijke wedstrijden gehouden. Maar ook op het platteland werden (weliswaar bescheidener) vertoningen georganiseerd.

Nog tot diep in de achttiende eeuw waren de rederijkerskamers bij ons actief. Dat blijkt o.a. uit hun talloze *argumenten*. Dat waren kunstig opgebouwde uitnodigingen aan de andere kamers, tevens programma's met de inhoud van het stuk en meestal ook met de namen van de spelers. Die argumenten waren vaak opgebouwd met ingewikkelde letter- en cijfercombinaties, chronogrammen, acrostichons, anagrammen, enz.[2] Veel Gentse drukkers hadden zich daarin gespecialiseerd. In pakken van honderden en zelfs duizenden gingen de argumenten naar de rederijkerskamers in de wijde omtrek.

REDERIJKERS IN URSEL

Hoe en wanneer in Ursel een rederijkerskamer tot stand kwam, weten we niet. De Potter & Broeckaert[3] beweren dat er in dat dorp een kruisboogschuttersgilde bestond en dat daar in het begin van de 15de eeuw een landjuweel of schietspel werd gehouden, waarop de Sint-Jorisbroeders uit Brugge een vergulde zilveren kroes wonnen. Onwaarschijnlijk is dat niet, want Ursel was toen een belangrijke pleisterplaats tussen Gent en Brugge en de graaf van Vlaanderen hield er geregeld *parlement* (onderhandelingen, besprekingen) met zijn onderdanen op het hof van Wessegem, het latere Koningsgoed[4]. Maar of die gilde toen al een rederijkerskamer was en de wedstrijd een landjuweel, valt zeer te betwijfelen.

Verder vermelden ze dat er in de tweede helft van de achttiende eeuw in Ursel een bloeiende rederijkerskamer bestond, waarvan ze echter de naam niet noemen. Wel zeggen ze dat er in 1763 niet minder dan 1500 argumenten voor een toneelopvoering werden gedrukt en in 1766 zelfs 1600 stuks[5]. Maar dat is dan ook alles wat we daarover vernemen. Dat er van die argumenten niets is overgebleven, hoeft ons niet te verwonderen. Zoals ook nu veel programma's in de papiermand of de haard terechtkomen, zal het in de 18de eeuw niet anders geweest zijn.

Toch zijn we nog iets op het spoor gekomen. In de rubriek *Verdienstelijke personen in Ursel geboren* noemen De Potter & Broeckaert[3] een zekere Karel Jozef Frans (in feite Charles-Joseph-François) *De Grave*, schrijver van het curieuze en praktisch onvindbare werk *République des Champs Elysées*. De man was op 23 oktober 1731 in Ursel geboren als zoon van de toenmalige griffier Jan de Grave en Regina Verstraete. Hij studeerde in Leuven wijsbegeerte, rechten en oude talen, werd in de Oostenrijkse tijd lid van de Raad van Vlaanderen en tijdens de Franse bezetting lid van de Raad der Ouden, trok zich later uit het openbare leven terug en reisde naar Parijs waar hij zich geheel aan de studie van de geschiedenis wijdde. Hij stierf in 1805[6].

Deze man nu verbleef in de zomer op een *lustgoed* in Sint-Denijs-Westrem, een dorp nabij Gent waar in die tijd o.a. de rederijkerskamer *De Loofbloeme* (nu *De Loofblomme*) actief was. En die speelde in 1775 een droevig en blijeindig treurspel *"De ondergang der weireld, ende het laetste oordeel afgebeeld in de christelijke standvastigheyd van Elias en Enoch, onder de dwingelandye van den boozen Antechrist"*[7]. Op het eerste gezicht is er geen enkel verband met Ursel, ware het niet dat in het persoonlijke archief van Gerard Vandeveire datzelfde Antichrist-stuk in handschrift bewaard is. Zijn voorouders waren verwant met de griffiers van Ursel tijdens het Ancien Régime en hebben van hen heel wat documenten uit de 18de eeuw geërfd. Daaronder ook een boek met o.a. de tekst van dat toneelstuk. Kan het door die De Grave geschreven zijn? Het is niet onmogelijk, maar daar zijn geen onweerlegbare bewijzen voor. In elk geval is het geschrift niet hetzelfde als dat van De Grave, van wie brie-

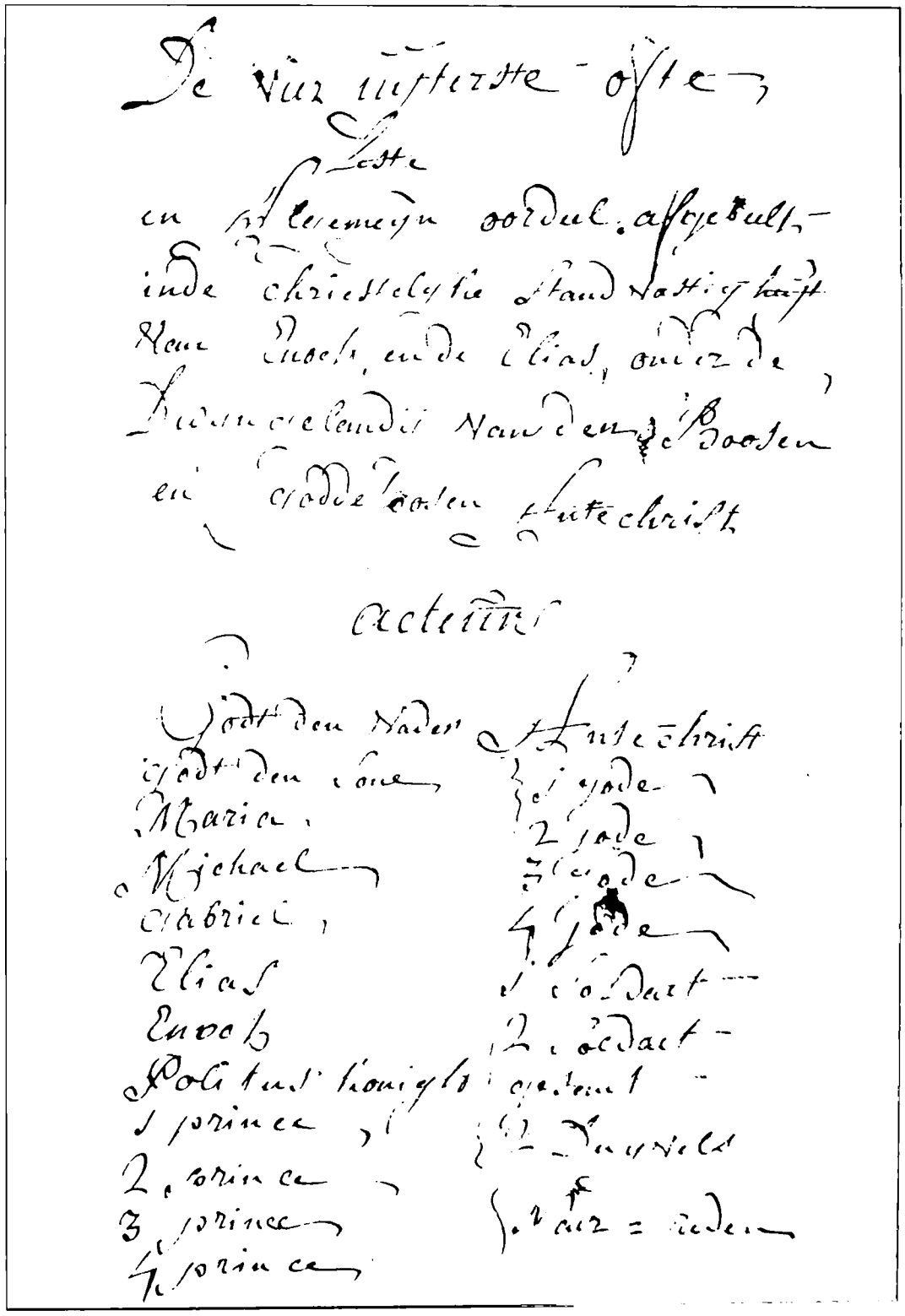

Het titelblad van het door Petrus Gillis gekopieerde Antichrist-spel : "De vier uyterste ofte Leste en Algemeyn oordeel afgebeelt inde christelyke Standvastigheyt van Enoch ende Elias, onder de Duvingelandij van den Boosen en goddeloosen Antechrist".

ven bewaard zijn. De met de hand geschreven tekst is opgetekend door een zekere Petrus Gillis, een verwant van de voornoemde De Grave. Wellicht is het spel in Ursel door de lokale rederijkerskamer opgevoerd, maar ook dat is niet direct aan te tonen. Dit - of een dergelijk - Antichrist-spel is nl. in de tweede helft van de 18de eeuw ook op andere plaatsen opgevoerd: in Petegem (1757), Ronse (1757), Ekkergem (1762), Ophasselt (1769), Galmaarden (1768) en Asper (1777), zoals uit bewaarde *argumenten* is gebleken[8]. De naam van het stuk is wel telkens lichtjes anders geformuleerd.

Het onderwerp moet wel al vrij oud zijn. In het *Feestalbum* opgedragen aan prof. dr. J. Vercoullie[9] schreef dr. Jan Gessler een bijdrage over *Fragmenten van een Limburgsch Antichrist-spel uit de XVe eeuw*, dat hij in Luik ontdekt had. Daarin komen eveneens de figuren van Elias en Enoch voor, maar ook een aantal andere personages die in het 18de-eeuwse stuk niet meer opduiken. Heeft De Grave het in zijn studententijd of kort daarna *herschreven* en is het in die meer moderne vorm door de 18de-eeuwse rederijkerskamers opgevoerd? Het zal wel altijd een open vraag blijven.

SOCIAAL-CULTURELE TOESTAND IN URSEL IN DE 19DE EN HET BEGIN VAN DE 20STE EEUW

Het Vlaamse platteland had het in de 19de eeuw erg moeilijk. De sociale welvaart lag in Ursel - wellicht meer nog dan in andere dorpen - aan de zeer lage kant. Er was geen industrie, de bodem was mager en vrij onvruchtbaar. Bijna de helft van de gemeente was bebost met dennen, d.w.z. met hout van geringe kwaliteit. De andere helft was niet veel beter. Dat deel van de bevolking dat van de landbouw leefde, had het kwaad. Maar ook de anderen hadden het moeilijk. De huisnijverheid was voor een groot deel verdwenen. Arbeiders vonden een baan bij enkele min of meer gegoede boeren, maar de meesten verdienden hun brood buiten de gemeente en dan meestal in mensonwaardige omstandigheden. Dat wil zeggen dagelijks naar de textielfabrieken in Eeklo (10 km) of Gent (20 km), eerst te voet, later voor enkelen ook per fiets. Als ze in ploegen werkten, betekende dat: 's nachts, door weer en wind naar hun werk over slechte wegen (de weg naar Zomergem was tot halfweg in de 20ste eeuw berucht), zwoegen voor een hongerloon in een vaak ongezond milieu, doodmoe thuiskomen, zeker geen tijd of lust voor enige vorm van cultuur. Men was al blij, als men de eindjes aan mekaar kon knopen. Geld om de kinderen naar school te laten gaan, was er niet. Een abonnement op een krant was ook al uitgesloten. Veel inwoners waren trouwens analfabeet of konden met moeite lezen en schrijven. Alleen een beperkt aantal gezinnen kocht tegen het einde van de eeuw het weekblad *'t Getrouwe Maldeghem*, veelal om praktische redenen (marktprijzen van landbouwproducten en vee, verkopingen, etc.).

Er bestond in die tijd ook geen schoolplicht, maar er waren wel twee lagere scholen, één voor meisjes (met twee kleuterklassen en drie

klassen basisonderwijs), een voor jongens (met twee klassen basisonderwijs). Veel leerlingen bleven na verloop van tijd weg, meestal omdat ze thuis op de hoeve moesten helpen. Sommigen kwamen alleen in de winter naar school, anderen helemaal niet. Zij die de volledige cyclus van de lagere school beëindigden, waren vooral kinderen van min of meer gegoede burgers en landbouwers. Een klein deel ervan ging dan naar het secundair onderwijs, enkele zeldzamen mochten hogere studies aanvangen. Dat waren dan meestal toekomstige priesters. Universiteitsstudenten waren heel grote uitzonderingen.

Was het aantal uit Ursel afkomstige priesters in die tijd uiterst klein, de *vrije beroepen* bleken nog veel beperkter. In een artikel van Gerard Vandeveire, dat hij helaas nooit kon afwerken, schrijft hij: *"Vóór 1914 kende ik maar één geneesheer, die van Ursel afkomstig was, nl. dr. Emiel De Pauw, en maar vier priesters: Romaan De Pauw, Renaat De Pauw en Amaat De Pauw (3 broers-boerenzonen), alsook Achiel Van Hecke, die allen vóór of tijdens de Eerste Wereldoorlog waren afgestudeerd.*
Verder was er vóór 1914 maar één hulponderwijzer die uit Ursel afkomstig was. De onderwijzeressen waren niet-gediplomeerde kloosterzusters en de enige onderwijzeres met een erkend diploma kwam dan nog van buiten de gemeente.
Voor het overige waren er twee priesters, een pastoor en een onderpastoor, werkte er één huisarts en fungeerde er één notaris. Behalve deze laatste waren alle anderen "immigranten".

Daarnaast was er een tweede groep die twee, drie of vier jaar secundair onderwijs volgde. De meisjes werden meestal naar een kostschool gezonden om er wat Frans te leren en een betere - lees: verfranste - opvoeding te krijgen. Frans spreken stond niet alleen chic, maar was in die tijd zo goed als onmisbaar om hogerop te komen. Van dat Frans bleef bij die plattelandsmeisjes na enkele jaren gewoonlijk niet veel meer over, behalve een troosteloze taalverwarring die - bij gebrek aan een stevige basis in het moedertaalonderwijs - in hun geest was ontstaan.

Dat was de situatie in een *boerendorp*, een cultureel klimaat dat hemelsbreed verschilde van wat we nu kennen. In de meeste kleinere plattelandsgemeenten was de situatie niet veel anders. Maar zonder inzicht in die sociaal-culturele woestijn is wat volgt ook niet te begrijpen.

EERSTE SPOREN VAN TONEEL

Over het toneelleven te Ursel in de 19de eeuw zijn we bijzonder slecht ingelicht. Of de Urselse rederijkerskamer in de Franse tijd is blijven bestaan, weten we niet. Waarschijnlijk verdween ze, zoals zoveel andere instituten uit de voorbije eeuwen. We hebben ook geen aanwijzingen over enig toneelleven in die tijd.

KATHOLIEKE JONGENSSCHOOL, TE URSEL, 1881.

PROGRAMMA

DER

PRIJSDEELING

VASTGESTELD OP 8 SEPTEMBER

O. L. VROUWE GEBOORTE

om 3 1/2 ure 's namiddags.

1° Eene Koor.
2° **De beste stiel van de wereld.** (Alleenspraak.)
3° **De speelvaart.** (Romance.)
4° **De 4 bekeerde schooldulkers.** (Tooneel.)
5° **De arme man.** (Romance.)
6° Een kluchtje.
7° **'K ga mij beteren.** (Alleenspraak.)
8° Een sermoen.
9° **De bekoring.** (Driegezang.)
10° De Prijsdeeling.
11. **Zij zullen haar niet hebben.** (Schoollied.)

P. VAN LANTSCHOOT,
ONDERWIJZER.

N. B. Dit Programma dient tot uitnoodiging.

De klassen herbeginnen den Maandag 3e October. Om 8 ure 's morgens, Mis van den H. Geest.

Brugge, Dr. Vandenberghe-Dumoux.

Het oudste gedrukte document over de opvoering van toneelstukjes in Ursel is een programma van de prijsuitdeling in de Katholieke Jongensschool op 8 september 1881, in volle schoolstrijd.
Na de verkiezingen op 11 juni 1878 was er een liberaal ministerie gevormd. Een wet bepaalde dat iedere gemeente een officiële school moest hebben. Daar mocht alleen buiten of na de lesuren godsdienstonderricht gegeven worden. Uit onvrede met die regeling besloten de Belgische bisschoppen op 16 juni 1878 dat er in iedere parochie een katholieke lagere school moest komen. Zij rekenden daarbij op de toewijding en de mildheid van de gelovigen. Op 31 januari 1879 namen de bisschoppen opnieuw het woord en besloten hun herderlijke brief met een gebed dat de gelovigen nog lang zouden herhalen: *Van de school zonder God en de meesters zonder geloof, verlos ons, Heer!*

Zo werd ook in Ursel met het door de gelovigen ingezamelde geld al in 1879 in de Kapelstraat een *vrije* school gebouwd, met daarnaast een bescheiden woning voor de onderwijzer. De (enige) onderwijzer in die school, Pieter Van Lantschoot, liet in 1881 dat programma van de *prijsdeeling* drukken. Het bevat een aantal liederen en als nrs. 4 en 6 twee toneelstukjes. Tekenend voor de sfeer van die tijd is het nr. 11: *"Zij zullen haar niet hebben, de schoone ziel van 't kind"*.
Uit de rangen van de kinderen die toen gezongen en gespeeld hebben, kwamen de leden van de toneelkring *Vreugd in Deugd*, die waarschijnlijk op het einde van de 19de eeuw werd opgericht, en van de zangmaatschappij *Sint-Cecilia*.
In de armoedige lokalen van die school heeft die toneelbond later nog stukken opgevoerd. De spelers beschikten maar over primitieve middelen; zo hadden ze als verlichting slechts enkele *lampes belges*. Maar zij oogstten altijd veel succes.

Die vrije school van toen heeft daarna nog verscheidene andere bestemmingen gehad. Toen in 1922 op de aangenomen jongensschool in de Katerhoek een verdieping werd bijgebouwd, werden drie klassen tijdelijk in dat voormalige schoolgebouw ondergebracht. Later hebben er nog twee gezinnen gewoond. In de jaren '50 werd er elke week een film gedraaid en nu en dan ook toneel gespeeld. En toen in 1968 de kerk grondig hersteld moest worden, deed de oude toneelzaal dienst als noodkerk.

Verder zijn er over het toneelleven op het einde van de 19de eeuw nog een paar getuigenissen bekend. *Gaston Rombaut* herinnerde zich dat in de herberg van zijn ouders (Kamiel Rombaut, geboren in 1868) vóór 1903 eens een toneelgroep is opgetreden met o.a. een soort passiespel. Hij wist echter niet meer of het een Urselse of een vreemde groep was. Die herberg heette *In den Groenen Boomgaard* en lag vooraan in de Aberdaanstraat (nu Rozestraat), rechts als men naar Zomergem toe gaat. De opvoering gebeurde in de gelagzaal; het kleedlokaal was een klein kamertje achter de verbruikzaal.

Rechts de oude vrije jongensschool, van 1903 tot 1909 gebruikt voor de opvoeringen van "Vreugd in Deugd", na de Tweede Wereldoorlog ook voor die van de recentere toneelverenigingen. Links ervan het huis voor de onderwijzer en helemaal links de vellenfabriek van de firma H. Enke uit Eeklo.

Leontine Gillis (geboren in 1891) wist met zekerheid dat in de bovenzaal van de herberg van haar ouders (August Gillis) een groep toneelspelers uit Ursel ten minste één keer een toneelfeest heeft georganiseerd. Wat er gespeeld werd, herinnerde ze zich niet meer. Die herberg droeg geen naam, maar lag op het dorpsplein (de Plaatse), aan de westkant in het midden, dus links als men naar de kerk toe gaat.

VREUGD IN DEUGD TOT AAN DE EERSTE WERELDOORLOG

Toch was in het sociaal-economisch achtergestelde Ursel niet alle streven naar ontwikkeling afwezig. Althans op het einde van de eeuw duiken sporen daarvan op. Een van die uitingen waren ongetwijfeld de activiteiten van de toneelbond *Vreugd in Deugd* en van de zangvereniging *Sint-Cecilia*. Deze laatste naam vinden we in de programma's van de toneelbond zelden of nooit vermeld. Hoewel zingen en toneelspelen theoretisch en praktisch twee verschillende kunstvormen zijn, treffen we toch beide op die programmabladen aan. Beoefende *Vreugd in Deugd* beide of

GEMEENTE URSEL.

TOONEELKRING: „VREUGD IN DEUGD."

JAARLIJKSCH

TOONEEL- & ZANGFEEST

Op Zondag 4 Februari en Maandag 5 Februari 1906,

IN HET LOKAAL DER VOORMALIGE VRIJE SCHOOL,

TEN VOORDEELE VAN DE BEHOEFTIGEN DER GEMEENTE.

PROGRAMMA:

1. **JUBELZANG,** *Koor door de Zangafdeeling.*
2. **HET COMMUNIEKANTJE,** *Treurspel in 1 bedrijf.*

PERSONEN:

MORGAN, bankier.	ALF V.		FRANK STEVENS.	K. G.
DEVIVIER, hoofdklerk.	MOD. V.		JAAK, huisknecht.	A. R.
KAREL, Morgans' zoon.	R. B.			

3. **TWEE LEUGENAARS,** *Tweespraak met zang, door B. D. Z. en MICH. V.*

TIEN MINUTEN RUST.

4. **EEN NEEF UIT AMERIKA,** *Blijspel in 1 bedrijf.*

PERSONEN:

NICODEMUS GROBBENDONCK, rentenier	B. D. Z.		Mr TUIMELAAR, rentenier.	M. D. Z.
ZEBEDEUS GROBBENDONCK, id.	TH. G.		POLYDOOR GROBBENDONCK, hun neef.	A. M.
			GERVAAS STOCKVLIEGE, handelaar in messen	R. D. Z.

5. **DE KAPPERSGASTEN,** *luimig tooneel door 6 personen.*
6. **IN DE WAR,** *Blijspel in 1 bedrijf.*

PERSONEN:

ALBERT FYNAND, werktuigkundige.	MICH. V.		VROUWE PEETERS.	A. D. Z.
JAN, zijn knecht.	B. D. Z.		POLITIEAGENT,	V. R.
HENRI KWARTELS, kleermaker, vriend van Albert,	TH. G.		NANTJE, leerjongen bij Peeters,	V. R.
PEETERS, schoenmaker.	H. T.		BAKKERSGAST.	O. C.
			BARON VAN WINNENBURG,	A. M.

De piano zal bespeeld worden door Mr Eug, Van Laere.

DEUREN OPEN OM 3 URE. BEGIN OM 3 ½ URE STIPT.

PRIJZEN DER PLAATSEN:

Voorbehoudene 2 fr. Eerste 1,50 fr. Tweede 1 fr. Derde 0,50 fr.

N. B. — De kaarten voor voorbehoudene plaatsen en die van 1,50 fr. moeten afgehaald worden vóór den Zondag middag, bij AUG. VANDEVEIRE; andere kaarten zijn te bekomen bij HON. TYTGAT en AUG. VANDEVEIRE.

DIT PROGRAMMA DIENT TOT UITNOODIGING.

Namens het Bestuur van den Tooneelkring:

De Schrijver: *Aug. Vandeveire.* De Voorzitter: *Hon. Tytgat.*

URSEL, EUGEEN VAN LAERE.

werkten twee aparte verenigingen intens samen? We weten het niet met zekerheid. Maar vóór de Eerste Wereldoorlog werden de toneelopvoeringen geregeld met zang opgeluisterd en zo'n optreden heette gewoonlijk *Tooneel- en zangfeest.*

Vanaf 1902 zijn de programma's bewaard. Tussen 1902 tot 1908 wordt de koorzang waarmee het feest altijd begint, als Koor door de *zangafdeling* vermeld; van 1909 tot 1914 echter heet het Koor door de *zangmaatschappij,* wat meer aan een aparte vereniging doet denken of althans op een grotere scheiding wijst.
In elk geval stellen we vast dat het zangkoor afzonderlijk optreedt op zondag 23 augustus 1908 op de *Luisterrijke feestelijkheden* die ter gelegenheid van de plechtige installatie van *zijne majesteit Pierlala bij zijn aankomst in de Katerhoek* op touw gezet worden. Het programma vermeldt inderdaad:

3. Uitvoering van het feestlied als hulde aan zijne majesteit door de zangmaatschappij Sint-Cecilia.

En in de *Orde van den stoet* komt na de muziekmaatschappij Sint-Jooris van Eeklo:

2. De zangmaatschappij St Cecilia, afwisselend vroolijke marschen spelende en vreugdeliederen zingende.

Alleen dat laatste slaat natuurlijk op de zangmaatschappij Sint-Cecilia. De marsen waren voor de Eeklose vereniging.
Het jaar nadien, op 29 augustus 1909, wordt de verjaardag van de troonsbeklimming van Pierlala gevierd. Op het programma staat dan o.a.:

2. Om 4 ure 's namiddags, optocht naar den Hoek van de muziekmaatschappij van Adegem en de zangmaatschappij Ste Cecilia van Ursel.

5. Gedurende de omreis zullen de muzikanten hunne schoonste arias en de zangers hunne puikste liederen laten hooren.

En in de *Orde van den stoet* luidt het:

2. De zangmaatschappij van Ursel.

Dat alles wijst erop dat het Sint-Ceciliakoor op dat moment wel eng met *Vreugd in Deugd* samenwerkte, maar feitelijk een afzonderlijke vereniging met een eigen organisatie geworden was. Uit de programma's valt ook af te leiden dat de scheiding waarschijnlijk in het jaar 1908 heeft plaatsgevonden.

Er is nog iets. De koorzang waarmee elk toneelfeest werd ingezet, heette aanvankelijk *Kermisfeest, De Dageraad, De Nachtwacht, enz. koor door de zangafdeling.* Vanaf 1909 wordt dat *Kermisdans, De Nacht, enz. koor door de Zangmaatschappij,* wat er weer op wijst dat het hier nu om een afzonderlijke vereniging gaat. Die zangmaatschappij werd later *Sint-Cecilia* gedoopt en kreeg in 1914 een kleurige vlag, die achteraf echter nooit meer gebruikt werd[10]. De zangers werden geleid door koster-drukker Eugeen Van Laere. Zij zongen ook op het doksaal. Daar hanteerde Alfred Verstraete het dirigeerstokje.

Hoe dan ook, *Vreugd in Deugd* was een toneelgezelschap dat volgens beweringen van enkele spelers (die intussen al lang overleden zijn)

Gemeente URSEL.

Luisterrijk TOONEEL & ZANGFEEST

GEGEVEN DOOR DE TOONEEL & ZANGMAATSCHAPPIJ « VREUGD IN DEUGD »

Op Zondag 10 December & Zondag 17 December 1911

IN HET LOKAAL DER MAATSCHAPPIJ (ZAAL VAN HET GEMEENTEHUIS)

SPELWIJZER:

1. **DE BRUILOFT OP 'T DORP,** koor door de Zangmaatschappij.
2. **HET HUIS VAN DEN BEELDHOUWER,** drama in één bedrijf.

PERSONEN:

Piazzi, regent G. D. C. Prins Carlo, R. D. M. De Beeldhouwer Alf. V. Jeronimo (zijn zoon) T. G. Antonio K. G. Petruccio A. M. Roovers 1ste jager A. M. 2de jager J. G. Jagers, Roovers.

(Het stuk speelt, omstreeks het jaar 1715 in het bosch niet ver van Florencie, vóór het huis van den beeldhouwer.)

3. **DE EERSTE DAG VAN HET JAAR,** luimige tweespraak door **M. V. en B. D. Z.**
4. **BAKKER en SLACHTER,** kluchtige tweezang door **R. D. Z. en A. M.**

TIEN MINUTEN RUST.

5. **MIJNHEER IS OP REIS!** blijspel met zang in één bedrijf.

PERSONEN:

Van Waffelheim, kasteelheer, G. D. C. Hieronymus, keukenknecht, R. D. Z. Fiel, huisvriend T. G. Flip koetsier M. V. Wannes Leempvat, boer, B. D. Z.

6. **ZACHT ONTSLIEP DE LIEVE KLEINE,** romance te zingen door **R. D. M.**
7. **DE DORPSREVOLUTIE,** kluchtspel in één bedrijf.

PERSONEN:

Baas Blokkers, herbergier, R. D. Z. Josefin Pendard franskijon B. D. Z. Oude man, vader van Josefin T. G. De Burgemeester, A. M. Manten, M. V. Ko, Mod. V. Fluppe, H. T. Seven, J. D. K. Marten, A. M. Jan, I. G. Dokus, T. M. boeren.

EENE OMHALING ZAL GEDAAN WORDEN TEN VOORDEELE DER BEHOEFTIGEN.

De Damen worden beleefd verzocht hunne hoeden af te doen.

Deuren open om 3 ure — Begin om 3 1 2 ure zeer stipt.

PRIJZEN DER PLAATSEN:

Voorbehoudene plaats 2 fr. 1ste plaats 1 fr. 2de plaats 0, 50 fr.

Kaarten zijn verkrijgbaar bij H. Tytgat, Em. De Muyter, Aug. Vandeveire, alsook aan de zaal.

DEZE SPELWIJZER DIENT TOT UITNOODIGING.

HET BESTUUR:

DE SCHRIJVER.
Em. De Muyter.

DE VOORZITTER.
R. Van Lierde.

Ursel. Dr. Van Laere-Hesters.

VaH N° 3621 DePost

Honoré Tytgat (1837-1918)

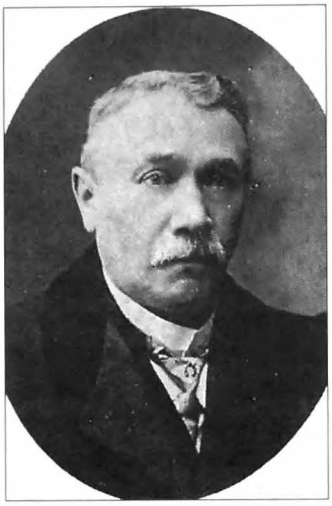

August Vandeveire (1855-1929)

Alfons Vandeveire (1857-1933)

Een paar leden van de eerste generatie spelers van "Vreugd in Deugd"

tussen de jaren 1880 en 1890 gesticht moet zijn. Eigenlijk hebben we geen exacte gegevens over het ontstaan ervan. Het kan even goed omstreeks de eeuwwende gebeurd zijn. Over de periode tot 1900 vonden we geen geschreven of gedrukte documenten. De vereniging bestond alleen uit mannen en oudere jongens uit de kleine burgerij, alsook uit neringdoenden en ambachtslieden. Uit mondelinge getuigenissen weten we ook dat hun eerste opvoeringen in een herbergzaaltje hebben plaatsgevonden. Of dat onder de naam *Vreugd in Deugd* is gebeurd, is niet zeker. Waarschijnlijk was dat wel het geval. Grepen er aanvankelijk jaarlijks opvoeringen plaats? We weten het al evenmin. Het weekblad *'t Getrouwe Maldeghem*, dat nu en dan wat nieuws over Ursel brengt, vermeldt niets over toneelopvoeringen, ook niet over die tussen 1902 en 1914, waarvan de programma's bewaard zijn.

Wat was hun doel? Kunst, liefhebberij, amusement? Fondsen verzamelen tot steun van behoeftigen (er waren er genoeg in die tijd)? Misschien speelde het allemaal mee. De naam verwijst ernaar: vermaak in eer en deugd en een klein beetje kunst brengen. Al moet je die *kunst* met een grote korrel zout nemen.

Over de toenmalige prestaties van de spelers schrijft Gerard Vandeveire in zijn onafgewerkt artikel : "*Gedurende die periode hebben wij inderdaad mensen bezig gezien die kónden toneelspelen. Laten we daarbij niet vergeten dat ze noch de ontwikkeling, noch de taalvaardigheid, noch de opleiding hadden die men nu van hen zou verlangen. We hebben enkele van die spelers ook na de Eerste Wereldoorlog, in de perio-*

Gemeente URSEL.

Jaarlijksch TOONEEL & ZANGFEEST

GEGEVEN DOOR DE TOONEEL EN ZANGMAATSCHAPPIJ (VREUGD IN DEUGD)

Op Zondag 11 Januari & Zondag 18 Januari 1914

In het lokaal der Maatschappij « Zaal van het Gemeentehuis »

SPELWIJZER:

1 **DE NACHT**, koor door de zangmaatschappij.

2 **GARCIA MORENO**, treurspel in drij bedrijven (speelt te Quito, hoofdstad der republiek van Ecuador, Zuid Amerika, in 1875.)

Het 1ste bedrijf speelt in eene kamer der presidentswoning.
Het 2de bedrijf, ten huize van Polanco, advokaat.
Het 3de bedrijf, zooals in het eerste.

PERSONEN :

GARCIA MORENO, president,	G. D. C.	POLANCO advokaat, vrijmetselaar	ALF M.
GABRIEL, zijn zoon	G. V.	ROLLO, knecht bij Polanco	J. G
MARTINEZ, adjudaant van Moreno	R. D. Z.	RAYO, kapitein	K. G.
LEON, minister	J. D. K.	DIEGO, afgevaardigde der vrijmetselarij	MICH.V.
SALAZAR, id.	TH. G.	CORNEJO, vriend van Polanco	A. V. O.
HERRERA, id.	ALFR. V.	ANDRADE, id.	K. V
EEN KAPORAAL,	L. C.		

10 MINUTEN RUST.

3 **NAAR DEN CONGO**, luimig tooneel door B. D. Z. Mich. V. en H. T.

4 **EEN EI VOOR VIER MAN**, blijspel in 1 bedrijf.

PERSONEN :

GUSTAAF KLOPMANS, Kruidenier	MICH. V.	SIS PANNEKOEK, gast uit de herberg « het ei van Vogelstruis »	B. D. Z.
JAN GIETEBIER, brouwer	R. D. Z.		
LOUIS STAALBAND,	J. D. K.	EEN NOTARIS,	TH. G.

Gedurende de tusschenbedrijven, zullen er ernstige en kluchtliederen gezongen worden.

EENE OMHALING ZAL GEDAAN WORDEN TEN VOORDEELE DER BEHOEFTIGEN.

De damen worden beleefd verzocht hunne hoeden af te doen

Deuren open om 3 ure — Begin om 3 1/2 stipt.

PRIJZEN DER PLAATSEN:

Eerste plaats, 2 fr. Tweede pl. 1 fr. Derde pl. 0, 50 fr.

Kaarten zijn verkrijgbaar bij H. Tytgat, Em. De Muyter, Aug. Vandeveire, alsook aan den ingang der zaal.

Deze spelwijzer dient tot uitnoodiging.

HET BESTUUR.

De Schrijver.
EM. DE MUYTER.

De Voorzitter.
B VAN LIERDE.

Druk. Van Laere, Ursel.

de 1919-1922, op de planken aan het werk gezien. Met inachtneming van de genoemde beperkingen moeten we bekennen dat ze het uitstekend deden. Daar waren mensen bij die door hun spel iedereen konden ontroeren, anderen die de zaal konden doen schaterlachen, zonder plat of grof te worden".

En over de taal van de spelers schrijft hij:
"Algemeen Nederlands was in die tijd op het platteland onbekend. De drama's werden in een dialectisch getinte, vrij schoolse taal gespeeld. Maar in de kluchten lieten de spelers al de kleurigheid van hun streektaal de vrije loop. Een van mijn ooms heeft me nog verteld dat in het stuk "De koning komt" een tekst voorkwam, waarin gewezen werd op het gebrek aan onderhoud van het gemeentehuis. Het was er vuil en de spinnenwebben hingen aan de muren. Daarvan maakten ze dan: "Het is daar al bescheten en bespogen en de kuiels hangen aan de muren". Lachsucces verzekerd!"

Het repertoire in die eerste periode van *Vreugd in Deugd* was ook niet bepaald hoogstaand. Het stoelde op het aloude recept: een lach en een traan. Of liever omgekeerd: eerst een pakkend drama, daarna een blijspel en/of een dolle klucht om de emotie weg te spoelen. Het grootste deel van het programma werd niet zozeer door het treurspel ingenomen, maar wel door een mix van blijspel, klucht, kluchtig zangspel, gelardeerd met boertige tweespraken en afgewisseld met zang door solisten en het koor. Ook tussen de bedrijven door werden ernstige en kluchtige liederen gezongen.

In het hiernavolgende overzicht vindt u de speeldata, de titel, de aard van het stuk, het aantal bedrijven en de naam van de auteur voor zover die vermeld wordt.

6 & 8.4.1902	De oudste zoon, een dronkaard, treurspel [1] (H. Van Duyse)
	De koning komt, blijspel [1] (J. Wytinck)
22 & 24.2.1903	Vergiffenis, treurspel [1] (G. De Lattin)
	Mijnheer heeft d'influenza, blijspel [1] (J. Wytinck)
	Vaughan in 't dorp, kluchtspel met zang [1]
14 & 16.2.1904	De boeren van Oolen, kluchtspel [3]
	't Luilekkerland en 't land van Kazand, operetje [1]
	De antiquair, kluchtspel [1]
5 & 7.3.1905	De gerechtigheid eens vaders, treurspel [1]
	Jocrisse de vondeling, kluchtspel [1]
	In de tramstatie, boertig spel [1]
4 & 5.2.1906	Het communiekantje, treurspel [1]
	Een neef uit Amerika, blijspel [1]
	In de war, blijspel [1]
27 & 28.1.1907	Betrouwen, drama [1] (J. De Waegenaere)
	Een bakker per velo, blijspel [1] (H.A.)
	Het laatste oordeel, blijspel [1] (A.C.)

16 & 17.2.1908	De wees, drama (2) (J. Geertsen)
	Twee honden aan één been, kluchtige driespraak met zang [1] (P. Van Gavere)
	Zoo doof als een kwakkel, kluchtspel met zang [1] (F. Vincx)
	Gefopt, boertig spel met zang [1] (P. Van Gavere)
31.1 & 2.2.1909	Vergeef ons onze schulden, treurspel [1]
	De spotvogels, kluchtspel [1]
	Het testament, blijspel [1]
	Naar Congoland, kluchtig zangspel (2)
30.1 & 2.2.1910	Schuldig, treurspel [1]
	De bende van Sabas, blijspel [1]
	Smidje Smee, kluchtig zangspel [3]
	Het prinskensfeest, middeneeuwsch kindertooneel
11 & 18.12.1910	Broeder Jacob, drama [1] (L. Lievevrouw-Coopman)
	't Is zeker, z'is betooverd, tooneelklucht [1]
	De schoenlapper van Den Haag, klucht [3]
	Het herdersfeest in het dorp, kindertooneel met zang
10 & 17.12.1911	Het huis van den beeldhouwer, drama [1]
	Mijnheer is op reis, blijspel met zang [1]
	De dorpsrevolutie, kluchtspel [1]
22 & 29.12.1912	Hugh Scott of de lichttoren van Eddistone, tooneelspel [3] (J. Albert)
	Koekeloerekoe, blijspel [1]
	De wijnproevers, vierstemmig zangspel
	Wel gekomen! Wanneer gaat ge naar huis? blijspel [1]
11 & 18.1.1914	Garcia Moreno, treurspel [3]
	Naar den Congo, luimig tooneel [1]
	Eén ei voor vier man, blijspel [1]

De opbrengst van alle toneel- en zangfeesten was bestemd voor de armen van de gemeente. Van 1909 af werd met dat doel ook een collecte tijdens de voorstelling gehouden.
Alle opvoeringen begonnen om 15.30 uur en op het programmablad (ook *spelwijzer* genoemd) werd soms uitdrukkelijk vermeld dat het feest zou beëindigd zijn vóór het vertrek der laatste trams in alle richtingen (Gent, Brugge, Aalter en Eeklo).

De toegangsprijzen bedroegen

- in	1902-1904:	
	voorbehouden:	1,50 fr.
	eerste rang:	1,00 fr.
	tweede rang:	0,50 fr.
- in	1905-1910:	
	voorbehouden:	2,00 fr.
	eerste rang:	1,50 fr.

tweede rang: 1,00 fr.
derde rang: 0,50 fr.
- van dec. 1910 tot 1914:
voorbehouden: 2,00 fr.
tweede rang: 1,00 fr.
derde rang: 0,50 fr.

Het toenmalige bestuur van *Vreugd in Deugd* was als volgt samengesteld:
- erevoorzitters: E.H. Pastoor Roegiers & burgemeester Theophiel Roelandts,
- voorzitter: Benjamin Van Lierde,
- bestuursleden: Honoré Tytgat, Emiel De Keyser, Camiel Van Hecke, Henri Bruggheman, Eugeen Van Laere (dirigent van het koor), Emiel De Muyter *(schrijver-schatbewaarder)* en August Vandeveire *(toneelbestuurder)*.

Pastoor Roegiers was de animator van de bond.

De lievelingsacteurs van het publiek waren vooral Baziel de Zutter (zijn verschijning op het toneel alleen al bracht de mensen aan het lachen), Alfons Maenhout, Alfred en Victor Verstraete, Karel, Jules en Theophiel Gillis.
Bij elk toneelstuk werden de optredende personages vermeld, maar de spelers (en ook de zangers van de muzikale nummertjes) werden alleen met hun voorletters aangeduid. Daar Gerard Vandeveire en zijn vader al die mensen persoonlijk gekend hebben, was het hun mogelijk na te gaan, welke personen achter die initialen schuilgingen, welk beroep ze uitoefenden en hoe oud ze waren, althans voor de meesten onder hen. U vindt ze in bijlage 1 met daarbij de jaren waarin ze meegespeeld of opgetreden hebben.

EEN TONEELZAAL VOOR URSEL

Bij zijn ontstaan speelde *Vreugd in Deugd* in een herberg. Daarna, alleszins in 1902, had de vertoning plaats in de *zaal van het klooster*. In feite was dat een klein zaaltje dat gevormd werd door de houten schutting tussen twee klaslokalen weg te nemen. Later is die houten schutting door een muur vervangen. Achter dat *zaaltje* bevond zich nog een derde klaslokaal dat als aankleed- en schminkruimte werd gebruikt. Die klassen lagen rechts van de speelplaats langs de Hendelstraat, vroeger de weg naar Maldegem. De afmetingen van beide klassen samen: ca.14 bij 7 m. Alles bijeen ca. 100 m^2.
Het volgende jaar al heeft het feest plaats in *het lokaal van de voormalige vrije school* in de Kapelstraat. Dat gebouw werd ook in die tijd aan de firma H. Enke uit Eeklo verhuurd, die het als magazijn voor haar vellenfabriek gebruikte. Vóór de voorstelling moest het telkens leeggemaakt worden. Daar speelde men tot 1909.

Het oude gemeentehuis op de Plaatse. Links op de langsgevel : Secretary - Gemeentehuis - Afspanning - Tramstatie. Rechts op de zijgevel : In 't huis van Commune logeert men.

Vanaf 1910 hebben de opvoeringen plaats in het *lokaal van de maatschappij*, de bovenzaal van het Gemeentehuis. De eigenaar, de heer Benjamin Van Lierde, liet het oude gebouw, waarin toen al het gemeentehuis ondergebracht was, afbreken en verving het door een voor die tijd (1909) omvangrijk blok van twee verdiepingen, een unicum in Ursel. In dat nieuwe gebouw werden een drietal lokalen aan het gemeentebestuur verhuurd, ten noorden daarvan kwam een winkel en op de hoek was er een herberg ondergebracht. Over een smalle houten trap bereikte men de eerste verdieping, waar een zaaltje plaats bood voor feest- en rouwmaaltijden. Via een tweede krakende houten trap ging men naar de tweede verdieping, waar een toneelzaal over de hele oppervlakte van het gebouw was ingericht. Dat was het *lokaal der maatschappij*.

Men kwam die zaal achteraan binnen en ging langs de straatkant naar voren, waar op kosten van de toneelbond een beperkt vast podium was opgetimmerd, met een paar stel toneelschermen. Vóór het podium stonden twee rijen stoelen voor de notabelen en eregasten, de *voorbehouden plaatsen*. Daarachter had men een stel stevige houten banken, die

Het nieuwe gemeentehuis. Op de gelijkvloerse verdieping van rechts naar links het café (afspanning), de lokalen van het gemeentehuis met vooraan het secretariaat en daarachter de raadzaal. Op de eerste verdieping ruimten voor vergaderingen, feest- en rouwmaaltijden en dergelijke. Op de tweede verdieping de toneelzaal. Uiterst links het oude schepenhuis waar Gerard Vandeveire geboren is.

telkens een paar decimeters hoger waren, en achteraan nog twee platformen van ongelijke hoogte, waarop losse banken en stoelen konden geplaatst worden. Die opgaande schikking had tot gevolg dat men overal het podium goed kon zien en het gebeuren bijna ongehinderd kon volgen. Bovendien had het zaaltje een uitstekende akoestiek. Als alle plaatsen bezet waren, bood het ruimte aan zowat 350 man. Maar dan zat men op de banken wel heel dicht tegen elkaar. Voor de verwarming werden kolenkachels gebruikt.

In het licht van de huidige veiligheidsvoorschriften was het een levensgevaarlijke zaal: er was geen nooduitgang en alles was in hout, ook de vloer. Bij een brand zouden velen omgekomen zijn. Maar voor een landelijk dorp met zo goed als geen openbare lokalen was het een innovatie en een ongehoorde weelde.

De eigenaar, de heer Benjamin Van Lierde, had de zaal wel ter beschikking van de toneelbond gesteld, maar die moest zelf voor alle noodzakelijke uitrusting instaan, ook voor de bouw van het podium en de

toeschouwersplaatsen. *Vreugd in Deugd* had het hout voor de toneelzaal en het podium besteld bij de drie toenmalige timmerlieden, August Cornelis, Henri Saelens en Theophiel Vandeveire. Totale kosten: 172,92 fr. De som werd voldaan op 11 februari 1911, waarschijnlijk voor een deel met de opbrengst van de twee opvoeringen van 11 & 18 december 1910.

Volledigheidshalve moeten we daaraan toevoegen dat alle vergaderingen van eender welke aard, alle toneelopvoeringen van gelijk welke groep door de eigenaar werden toegelaten en door de toneelkring moesten geduld worden, zonder dat die daarvoor een vergoeding kreeg. Dat gaf later wel eens aanleiding tot wrijvingen, als het ging om activiteiten die door vreemde groepen georganiseerd werden en het vet van de soep kwamen wegsnoepen voor de neus van *Vreugd in Deugd*, dat alle kosten voor toneelmateriaal voor zijn rekening had genomen. Ook met de pastoor boterde het niet altijd. Ofwel vond hij de stukken niet braaf genoeg, ofwel wou hij de zaal voor een of ander boerinnenfeest ter beschikking krijgen op dagen die al door *Vreugd in Deugd* waren gereserveerd.

Intussen was die zaal toch een waardevolle infrastructuur, niet alleen voor de toneelkring, maar ook voor alle culturele manifestaties van enige omvang. Het zaaltje op de eerste verdieping leende zich bovendien uitstekend voor het houden van voordrachten, lessen en vergaderingen, die beter in kleinere ruimten konden belegd worden. In sommige omstandigheden kon men zelfs op beide verdiepingen iets organiseren, zonder dat de ene de andere echt hoefde te storen. In de halve eeuw dat ze door de Urselse gemeenschap is gebruikt, hebben er honderden activiteiten plaatsgevonden. Wel werd vaak op de programma's uitdrukkelijk vermeld dat het streng verboden was, in de zaal te roken. En dat was maar goed ook.

Na de Tweede Wereldoorlog werd het gebouw aan verscheidene eigenaars verkocht. De zalen op de eerste en tweede verdieping werden door muren gesplitst, bij drie verschillende woonhuizen gevoegd en tot slaapkamers en andere vertrekken verbouwd, Dat was een streep door de rekening van de toneelbonden. Ze kwamen weer in de oude *vrije jongensschool* terecht, die ondertussen tot *patronage* (patronaatszaal) van de katholieke verenigingen was verbouwd. Maar toen was *Vreugd in Deugd* letterlijk en figuurlijk al lang van de planken verdwenen en waren andere toneelverenigingen in de plaats gekomen.

"VREUGD IN DEUGD" NA DE EERSTE WERELDOORLOG

De *Grote Oorlog* vormde een breuk in de traditie om jaarlijks een toneel- en zangfeest te organiseren. De Duitse overheid was ertegen en enkele van de spelers waren ook niet beschikbaar. Maar al de eerste winter na de wapenstilstand, op 2 en 9 februari 1919, was er weer een voorstelling volgens het vertrouwde recept onder de titel *Luisterrijk Tooneel- en Zangfeest*. Wel werden van nu af aan de namen van de spelers voluit

vermeld. Hetzelfde jaar was er al een tweede programma met een wat hoger peil, o.a. met een spel van Willem Putman. *Vreugd in Deugd* werkte verder mee met het Katholiek Vlaamsch Verbond en trad op tijdens het eerste 11-Julifeest in 1920. Op 10 en 17 juli 1921, in het kader van de Sporenfeesten, organiseerde het weer een *Tooneel- en Zangfeest* en op 19 en 26 februari 1922 een *Kunstavond*. Onder de vlag van dat Katholiek Vlaamsch Verbond werkte het opnieuw mee aan het Guldensporenfeest op 16 juli 1922.

Elk jaar was er een toneelfeest. De kwaliteit werd beter en er werden ook moderner en degelijker stukken opgevoerd. Dat valt duidelijk af te lezen uit het repertoire tot 1930. Achtereenvolgens data van opvoering, titel en aard van het stuk, aantal bedrijven, auteur. (*Op de cursieve data valt telkens het Guldensporenfeest).*

2 & 9.2.1919	De hand van God, drama [3] (Robrecht Buyse)
	Rommelaar en Bommelaar, blijspel [1] (René Vermandere)
26.10 & 9.11.1919	De klokken die jubelen, spel van den oorlog [1] (W. Putman)
	Het spreekuur van den dokter, kluchtspel [1]
	De droom der krijgsgevangenen, vaderlandsche frats [1] (E.H. Cuppens)
11.7.1920	Onze Mina [2]
10 & 17.7.1921	Een slachtoffer, drama [1] (Mod. Vliebergh)
	In duël met den korporaal, klucht met zang [1] (T. Van Hauwermeiren)
	Lena van den watermolen, blijspel [1] (Th. Lathouwers)

Gerard Vandeveire (1898-1986)

19 & 26.2.1922	Booze driften, drama [3] (Lodewijk Scheltjens) Piet en Pauwel Kwakkels, luimige tweespraak [1] (Julius Wytinck) De kwaal van Willem Reuzel, blijspel [1] (Jac. Ballings)
16.7.1922	Knepen en streken van Scapyn, blijspel [3] (naar Molière)
4 & 11.2.1923	Miskend, tooneelspel [4] (J. Van de Griendt) Eene Jodenstreek, blijspel [2] (M. Lefèvre)
15.7.1923	Eene kleine vergissing, kluchtspel [1] (B. Schumann)
17 & 24.2.1924	Brandstichter Teun, drama [1] (Piet Van Assche) Niet of graag, blijspel [1] (Andersen) De vrek, blijspel [3] (naar Molière)
1 & 8.2.1925	De koopman van Venetië, tooneelspel [1] (naar Shakespeare) De dwaze Jansen, blijspel [3] (naar Molière)
28.2 & 7.3.1926	Zeelui, spel van de zee [3] (J. Drost & G. Stel) 't Gelukskantoor of Samson en Most in de premieleening, blijspel [2] (Geeraard Nielen)

Studentenkring De Rodenbachvrienden (1924).
Boven van links naar rechts : Urbain De Keyser, Leon Van Hoegaerden, Joris Vandeveire, Hilaire Verstraete, Maurice De Pauw, Remi De Muyter, Armand De Keyser en Renaat Steyaert. Zittend : Gerard Vandeveire, E.H. Amaat De Pauw en Robert Van Lierde.

25 & 27.3.1927	Een huwelijk per telefoon, comédie [1]
	De klucht van de gestrafte met den koorde, mirakelstuk [3] (Wies Moens naar Henri Ghéon)
15.1.1928	De klucht van de gestrafte met den koorde, mirakelstuk [3]
18.3.1928	Jim de schrijver, detectievenspel [4]
9.12.1928	Jozef in Dothan, tooneelspel [3] (Joost Van den Vondel)
	Majoor Hoogveen, blijspel [1] (Lod. Scheltjens)
2.3.1930	Papa z'n politiek, blijspel [1] (Edmond Gondinet)
	Knepen en streken van Scapyn, blijspel [3] (naar Molière)

Animator van al die activiteiten was *Gerard Vandeveire*, de latere gemeentesecretaris, een welbespraakt en gedreven man, overtuigd Vlaming, een idealist in hart en nieren. Tijdens de Eerste Wereldoorlog had hij in Ursel al een studentenbond gesticht, de *Rodenbachvrienden*.

TELEURSTELLINGEN

Er werd met enthousiasme gerepeteerd en gespeeld. Ook in andere dorpen trad *Vreugd in Deugd* op. Maar het was niet altijd zonneschijn. Een paar van die stukken (*Boze Driften* en *Jozef in Dothan*) werden ook opgevoerd in het kader van regionale of provinciale wedstrijden en gaven aanleiding tot betwistingen en felle discussies.

Boze driften werd opgevoerd in Aalter op 30 december 1923. De Aalterse afdeling van het Katholiek Vlaamsch Verbond organiseerde er een toneelwedstrijd en nodigde de toneelverenigingen uit de buurt daarop uit. Knesselare, Ruiselede, Sint-Pieters-Veld en Ursel deden mee. Om de maand zou elke kring een stuk voor het voetlicht brengen. Het reglement moet echter voor betwistingen vatbaar geweest zijn, want op 27 oktober, twee maanden voor de opvoering, kreeg *Vreugd in Deugd* een ongewone brief:

> *Het bestuur van het K.V.V. ... heeft, ten einde beknibbeling en teleurstelling bij de deelnemende kringen te vermijden, tot volgende maatregelen besloten:*
> *1° De eerste prijs alleen wordt uitgeroepen en toegekend (200 fr.).*
> *2° De andere kringen worden geplaatst ex aequo en ontvangen een vergoeding van 100 fr. elk.*
> *3° Twee prijzen worden toegekend aan de twee beste spelers.*
> *4° De andere voorwaarden en voordeelen u bekend blijven bestaan.*

Vreugd in Deugd had het blijkbaar niet getroffen met de keuze van het stuk. In het verslagboek van de kring lezen we: "*Ondanks het geweldig succes dat we te boeken kregen op den dag der vertooning zelve, en ondanks de zeer verzorgde opvoering (bekendmaking van de jury in het algemeen verslag), hadden we een groote teleurstelling. We werden name-*

Tooneelkring « VREUGD IN DEUGD » te URSEL.

Opvoering van

" BOOZE DRIFTEN „

Drama in 3 bedrijven door Lod. Scheltjens.
Te AALTER den 30 December 1923.

PERSONEN:

COENEN, smid.
JAN, zijn oudste zoon.
WILM, zijn jongste zoon.
De GROOTVADER.

Boer THEUNIS.
Drie boeren.
Twee werklieden.

Handeling in Vlaamsch-België.

INHOUD :

Dit stuk geeft, op pakkende wijze, de treurige geschiedenis weêr van smid Coenen, een man, die zijne hoogste plichten als echtgenoot en vader vergeet.

In plaats van in te gaan op de teedere vermaningen van zijn vrouw, mishandelde hij haar, komt in vinnige ruzie met zijn oudsten zoon Jan, brengt armoede in huis, kortom zet het huishouden overhoop, en wordt ten slotte de schuld van den dood zijner vrouw.

Dit overlijden schijnt Coenen nochtans tot betere gevoelens gebracht te hebben.- Een jaar nadien, echter, lekt het uit dat hij nog loopt bij de vrouw, die hem in het verderf stortte, en dat hij haar wil trouwen.- Wanneer Jan dit verneemt, haalt deze boer Theunis, die aan zijn vader geld leende, over om de schuld te eischen met geweld en te doen overgaan tot aanslaging en verkoop van zijn goed. Dit besluit evenmin als een laatste goedgemeende raadgeving van zijn jovialen vriend, boer Theunis, kunnen den koppigen smid van zijn huwelijksplan doen afzien.

Doch als alles uit het huis is weggedragen en, als met Jan ook de grootvader en ook Wilm, de jongste zoon, dien hij het meest van allen nog liefhad, op het punt zijn er voor goed uit te trekken, wordt de ontroering den smid tè machtig; hij krijgt 'n beroerte, bekent schuld en vraagt zijne kinderen om vergiffenis.

Ursel, drukkerij Boghaert & Verstraete.

lijk uit den prijskamp gesloten, of, volgens de jury hare meening konden we niet in aanmerking komen voor den eersten prijs, omdat "Booze Driften" een spel was van drift en niet aan te bevelen was voor katholieke tooneelkringen. Een lid van onzen kring, de heer Hilaire Verstraete, bekwam den derden prijs als beste speler in de rol van grootvader. Eene eervolle vermelding werd gedaan aan onzen bestuurder, den Heer Geert Vandeveire".

De kring liet het er niet bij zitten en zond een lange protestbrief aan de juryleden. We citeren een paar fragmenten: "*De stemming die men verwekken wilde, was: Het stuk is onzedelijk. Men heeft dat niet vlakweg gezegd, doch men heeft gezegd dat men ons stuk had uitgesloten, omdat Booze Driften is een spel van drift en wel de meest booze onder de booze, omdat het geene de minste zedeles bevat ... kortom, omdat het volkomen ongeschikt was voor katholiek tooneel*".

Die argumentatie klopte niet met de bespreking in *Ons Nederlandsch Tooneelrepertorium*, waar het stuk de letter G krijgt, d.w.z. geschikt. Het standpunt van de beoordelaars luidde daar als volgt: "Wij menen dat kunst veredeling op 't oog moet houden. Geen veredeling achten wij als katholieken mogelijk, indien godsdienst of zedeleer worden neergehaald of miskend... Zelfs wanneer schrijvers te goeder trouw afbreuk doen aan waarheden of gevoelens welke ons heilig zijn, moeten wij onze mensen uit gewetensplicht waarschuwen met een O".

Verder werd in de brief verwezen naar enkele beoordelingen:

* Tooneelgids, 3e jaargang nr.1, blz.13.
Booze Driften. Scheltjens is een onzer beste tooneelschrijvers... Zijn personen ... spreken geen stijve, onnatuurlijke, langgerekte tooneeltaal maar de dagelijksche taal van 't werkelijk leven. Coenen die zijn booze drift voor 'n slechte vrouw niet bedwingt, foltert zijn goede vrouw dood, maakt zijn twee zoons ongelukkig en brengt zijn smidse de dieperik in. Gods straffe blijft niet uit... Dit drama ... zal alleszins 'n goede indruk maken mits de soms te ruwe taal wat af te schaven. (F. Crols, priester).
* Tooneelgids, 9e jaargang nr.1, blz.2.
Booze Driften is zelfs te rekenen bij de verdienstelijkste werken van Scheltjens. Er worden ware karakters in uitgebeeld, de handeling is vlottend, stijgend en uitermate ingrijpend, de taal is volksch, het dialoog kernachtig en de zedeles zal in onze dagen van zedenbederf overal vruchten dragen. (A. Gillé).

Het bestuur wees er verder op dat het stuk het jaar tevoren bekroond werd door een katholieke jury in een wedstrijd tussen katholieke gilden. En omwille van dat stuk, waarover zoveel goeds wordt gezegd door katholieke priesters "*werden we uit de prijskamp gesloten, durft men het aan, in het publiek vóór 300 à 400 personen ... én onzen tooneelkring én allen die er deel van uitmaken, te veroordeelen en te compromitteeren*".

Herman Vanoverbeke, secretaris van de jury, repliceerde daarop in een vrij lange brief, waaruit we het volgende lichten: "*Vreugd in Deugd*

TOONEELKRING

„ Vreugd in Deugd „

URSEL

Aangesloten bij A. K. V. T.

Op Zondag 15 Januari 1928

Eenige Opvoering van

„ De klucht van De Gestrafte met den Koorde „

Prachtig modern Mirakelstuk in 3 bedrijven,

naar het Fransch van Henri Ghéon

door WIES MOENS.

Met deze vertooning doet onze tooneelkring mede in den provincialen tooneelwedstrijd.

Heer RAFAEL VAN HULSE

de in de streek alom gunstig gekende deklamator zal zijne medewerking verleenen en het publiek vergasten op enkele zijner beste deklamatiestukken.

Alle tooneelliefhebbers uit den omtrek zullen dus zeker dien avond te Ursel willen zijn !!!

Deuren open om 4 uur - Begin om half 5 ure

Prijzen der plaatsen: 5 fr. 4 fr. 3 fr.

Einde voor het vertrek der laatste trams.

Ursel, drukkerij Michel Verstraete & Zoon.

werd niet buiten den prijskamp gesloten *en vooral niet om de* strekking *van het stuk Booze Driften. Vreugd in Deugd werd buiten aanmerking voor den eersten prijs gesteld om het* onderwerp *dat in het werk behandeld wordt en dat door de meerderheid der jury ongeschikt wordt geacht om in* goed-braaf, geloovige buitenkringen *op* volksontwikkelings- of veredelingsavonden *te worden te berde gebracht. Er is geen spraak ... het stuk onzedelijk te heeten noch stemming te maken tegen Deugd in Vreugd* (sic), *noch de tooneelgilde te willen compromitteeren...*"

De jury was het dus niet eens met de *keuze* van het stuk. Daarna - als doekje voor het bloeden - werd nog verwezen naar *De Strijdbroeders* uit Knesselare, die ook al teleurgesteld waren omdat hun stuk (Scapin, van Molière) zo weinig punten kreeg voor de keuze van het *genre*. Het was nl. het enige blijspel in de wedstrijd.

Als je nu het stuk van Scheltjens leest en het vergelijkt met wat heden ten dage op de planken komt, vraag je je af: Wat zou die jury van toen nu wel doen? Driekwart van de stukken afkeuren?

Een tweede teleurstelling had te maken met de opvoering van *Jozef in Dothan* in Aalst. De provincie Oost-Vlaanderen wou de *toneelliefhebberskringen* stimuleren en organiseerde in 1927-1928 federatietornooien en het volgende seizoen een bekerwedstrijd. *Vreugd in Deugd* was aangesloten bij het A.K.V.T. (Algemeen Katholiek Vlaamsch Tooneelverbond) en werd geklasseerd in de 1e reeks (86 tot 100 punten). Het had *De klucht van de gestrafte met den koorde* van Henri Ghéon gespeeld en daarmee de eerste prijs behaald. Volgens het reglement moést het nu ook deelnemen aan de bekerwedstrijd 1928-1929, die door de Koninklijke Rederijkerskamer *De Catharinisten* in Aalst werd georganiseerd. Er waren wel een paar voorwaarden aan verbonden: elke opvoering mocht niet langer dan een uur duren en het werk moest een geheel vormen. Je mocht dus geen bedrijven of essentiële onderdelen schrappen.

Vreugd in Deugd mikte hoog en koos *Jozef in Dothan* van Vondel. Maar eind augustus maakte de toneelcommissie het bestuur erop attent dat ze eraan twijfelde of het gekozen stuk op één uur gespeeld zou kunnen worden zonder zware verminkingen die het *geheel* zouden schaden. De kring mocht gerust een ander stuk kiezen. Maar Ursel bleef bij zijn keuze.
Natuurlijk is het niet mogelijk de hele *Jozef in Dothan* zonder coupures op één uur op de planken te brengen. Maar wie het stuk kent, weet ook dat er veel lyrische en beschrijvende elementen in voorkomen die een vlotte toneelactie beperken. In de kern echter is het werk van Vondel een sterk dramatisch gegeven. Om dus aan de bepalingen van het reglement te voldoen, werden o.a. de reien geschrapt en een deel van de tekst ingekort.
Op 9 september 1928 was er een feestelijke bijeenkomst in Aalst, waarop o.a. de volgorde van de opvoeringen bij loting werd bepaald. Ursel moest op 18 november spelen.

TOONEELKRING

'Vreugd in Deugd,

URSEL

Aangesloten bij A. K. V. T.

Op Zondag 9 December 1928.

Eenige Opvoering van

"Jozef in Dothan„

tooneelspel door Joost Van Den Vondel

en

"Majoor Hoogveen„

blijspel in 1 bedrijf door Lodewijk Scheltjens.

De alhier gunstig bekende "Jazz-Band„ van Somergem onder leiding van M' A. De Moor heeft zijne medewerking verzekerd.

De opvoering geschiedt ten bate van de openbare bibliotheek of boekerij welke denzelfden dag, **Zondag, 9 December 1928,** voor het plubliek de eerste maal open is van 1/2 10 tot 1/2 12 uur 's voormiddags. Zij zal van dan af, alle Zondagen, gedurende dezelfde uren toegankelijk zijn!

Alleman steune dus het feest! Steunt Gij het feest, Gij steunt uw boekerij!

✻ Deuren open om 4 uur ✻ ✻ Begin om half 5 uur. ✻

Prijzen der plaatsen: 5 fr. - 4 fr. - 3 fr.

Einde voor het vertrek der laatste Trams.

Drukk. Verstraete & Zoon, Ursel.

Maar het snoeien in Vondels tekst bleek niet in goede aarde te zijn gevallen. Sommige juryleden vonden het een heiligschennis. Het verslag van de heren was onverbiddelijk.
"De vermelding dat in Vondels "Jozef in Dothan" de reizangen ongenadig werden geschrapt, dat alle schijn-lange alleen- en samenspraken ongenadig gesnoeid werden, zoodanig dat het werk met zijn 1500 verzen tot ongeveer de helft werd gebracht en de opvoering van "Jozef in Dothan" die in normaal tempo gespeeld en met den noodigen eerbied voor den geijkten tekst zoowat drie uur duurt, nu opgevoerd werd in nog geen zestig minuten ... zegt bladen vol én voor den kunstsmaak van den regisseur van "Vreugd in Deugd" uit Ursel, én mede voor zijn grenzelooze vermetelheid. Ware het niet dat de opvoering van dien verminkten "Jozef in Dothan" ons in hooge mate heeft getroffen door haar naieveteit, door de grappige en hoekige armen- en beenenbewegingen der personages, door hun kostelijke grime, hun leuke manier van verzen opzeggen, hun clowneske opvatting van het gekozen werk; ware 't niet dat we hebben vastgesteld, dat alle spelers, zonder uitzondering, voorbeeldig rolvast waren en daardoor onze bewondering afdwongen voor hun verbazend geheugen, we zouden onze beoordeeling over deze beurtoptreding hebben samengevat in één zin: "kan niet in aanmerking komen voor een BEKERwedstrijd".

Dat tweeslachtige oordeel heeft niet belet dat *Vreugd in Deugd* het stuk nog verscheidene keren met succes heeft opgevoerd, ook in andere dorpen o.a. in Evergem-Rabot. Want er zat wel vaart in (en zeker ook een stukje parodie op de plechtstatige Vondel).

Uit de periode na 1930 zijn ons geen opvoeringen van *Vreugd in Deugd* meer bekend. Waarschijnlijk was de groep uiteengevallen. Enkele actieve spelers waren naar andere gemeenten verhuisd en sommigen konden om beroepsredenen niet meer meewerken.

NA 1930

Wel kwamen groepen uit naburige gemeenten en zelfs van buiten de streek in het dorp stukken opvoeren, o.a. Lembeke met *Dolle Hans* en *Visserseer*, De Welgezinden uit Eeklo met *Seppl*, enz. Verder ook een reizend toneelgezelschap met melodramatische draken, zoals *Alleen op de wereld* en *Genoveva van Brabant*. Voor de Urselse mensen was dat een welkome verpozing, vooral in de wintermaanden als er al niet zoveel te doen was en het seizoen van de kermissen nog niet was aangebroken. Men ging dan naar *'t concert* (spreek uit: tkësèr), zoals dat in de volksmond heette en daarmee was uitsluitend een toneelopvoering bedoeld.

Ondertussen werd ook door andere Urselse groepen toneel gespeeld, o.a. door de *Katholieke Vlaamsche Meisjes*. Aanvankelijk heette de groep *Meisjestooneelbond Ursel*. Namens het bestuur schreef Germaine De Muyter op 4 november 1927 een brief aan *Vreugd in Deugd* met het verzoek om vermindering van de kosten voor het gebruik van de toneelbenodigdheden (125 fr. per voorstelling).

A V V K I V I — A V V K I V I

Gemeente URSEL

LUISTERRIJK

LIEFDADIGHEIDSFEEST

gegeven door de

KATHOLIEKE VLAAMSCHE MEISJESBOND

op de bovenzaal van 't Gemeentehuis

Op Zondag 2 Februari 1930

Prijzen der Plaatsen :

Voorbehouden 6 fr. — 1e Rang 4 fr. — 2e Rang 3 fr.

Kaarten te bekomen bij de leden.

Deuren open te 4 ure. Gordijn te 4 1/2 ure zeer stipt

EINDE VOOR HET VERTREK DER LAATSTE TRAMS

Drukk. Mich. Verstraete & Zoon, Ursel

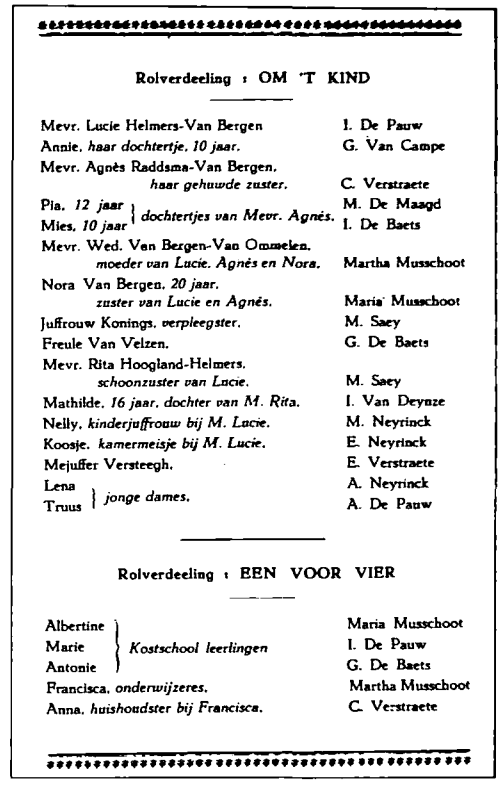

Rolverdeeling : OM 'T KIND

Mevr. Lucie Helmers-Van Bergen	I. De Pauw
Annie, *haar dochtertje, 10 jaar.*	G. Van Campe
Mevr. Agnès Raddsma-Van Bergen, *haar gehuwde zuster.*	C. Verstraete
Pia, *12 jaar* } *dochtertjes van Mevr. Agnès.*	M. De Maagd
Mies, *10 jaar* } *dochtertjes van Mevr. Agnès.*	I. De Baets
Mevr. Wed. Van Bergen-Van Ommelen, *moeder van Lucie, Agnès en Nora.*	Martha Musschoot
Nora Van Bergen, *20 jaar, zuster van Lucie en Agnès.*	Maria Musschoot
Juffrouw Konings, *verpleegster.*	M. Saey
Freule Van Velzen.	G. De Baets
Mevr. Rita Hoogland-Helmers, *schoonzuster van Lucie.*	M. Saey
Mathilde, *16 jaar, dochter van M. Rita.*	I. Van Deynze
Nelly, *kinderjuffrouw bij M. Lucie.*	M. Neyrinck
Koosje, *kamermeisje bij M. Lucie.*	E. Neyrinck
Mejuffer Versteegh.	E. Verstraete
Lena } *jonge dames.*	A. Neyrinck
Truus } *jonge dames.*	A. De Pauw

Rolverdeeling : EEN VOOR VIER

Albertine } *Kostschool leerlingen*	Maria Musschoot
Marie } *Kostschool leerlingen*	I. De Pauw
Antonie } *Kostschool leerlingen*	G. De Baets
Francisca, *onderwijzeres.*	Martha Musschoot
Anna, *huishoudster bij Francisca.*	C. Verstraete

"Mag ik u voorstellen het huren der schermen en meubelen op 75 fr. per opvoering te brengen. Zekerlijk is dit gering in vergelijking met hetgeen gij vraagt aan vreemden, doch onze missiekrans steunt uitsluitend op de opbrengst van deze beide opvoeringen".
Wanneer er gespeeld werd en wat er op het programma stond, hebben wij nog niet kunnen ontdekken. En al evenmin of het verzoek werd ingewilligd.

Van de actrices leven er nog een drietal: *Godelieve Van Campe* herinnerde zich niet veel meer, maar ze declameerde zonder haperen de verzen van Rodenbach die op de achterkant van het programma stonden. *Irène De Pauw* (hoofdrolspeelster, nu 94 jaar), een levendige vrouw met een scherp geheugen, bracht een getrouw verslag uit: *"Zondag 2 februari 1930 werd door de Katholieke Vlaamsche Meisjesbond in de bovenzaal van het gemeentehuis een liefdadigheidsfeest georganiseerd. Er zouden twee stukken opgevoerd worden: "Om 't kind", een familiedrama in vier bedrijven door pater Adrianus, gevolgd door zang en declamatie. En om de ontroering weg te spoelen "Eén voor vier", een blijspel in één bedrijf. De opbrengst was bestemd voor broeder Van den Bossche, die naar Kongo ging vertrekken. Maar de opvoering verliep niet van een leien dakje. Men moest rekening houden met de toenmalige pastoor, E.H. Emiel Rumes, afkomstig uit Sint-Niklaas. De man was een godvruchtig en ijverig priester,*

maar - zoals vele pastoors op plattelandsparochies - was hij er zich uitstekend van bewust dat HIJ de "baas" was op de parochie. Tegenstand kon hij niet dulden. Hij lag geregeld overhoop met zijn onderpastoor, met de koster en met de drie misdienaars, en zeker met de voorzitster van de Mariacongregatie, een vrouw! Hij was een vurig belgicist en anti-Vlaams. Geen wonder dat hij in botsing kwam met de Vlaamse meisjes, die nu ook niet zo poeslief en onderdanig waren. Zie maar hun strijdlust op de laatste bladzijde van het programmablad (De Vlaamse Leeuw en het strijdvers van Rodenbach).
Het stuk werd aangeleerd door onderwijzeres Germaine De Muyter. De pastoor gaf toestemming (!) tot de opvoering, op voorwaarde dat ze niet in de bovenzaal van het gemeentehuis plaatsgreep, maar in de (tientallen jaren geleden afgebroken) Congregatiekapel van het klooster. Het bestuur van de Vlaamsche Meisjes trok naar de pastorie om daartegen te protesteren, maar hij schold ze uit voor "scheurmaaksters" en "schismatieken". De opbrengst van de vertoning mocht bovendien niet aan die broeder gegeven worden. De pastoor zou zelf het geld aan de missies bezorgen. Germaine De Muyter, die op het punt stond in het klooster binnen te treden, zei haar medewerking op en de gemeentesecretaris, broer van een van de leden, nam de regie over. En het stuk werd tóch in de toneelzaal opgevoerd! Enkele dagen voor de vertoning gingen ze rond om kaarten te verkopen. De deuren van de zaal gingen open om vier uur en de pastoor stond aan het kerkhofhek om te kijken wie naar binnen ging. De opvoering werd een reuzensucces: niet alleen waren alle plaatsen uitverkocht, er waren er zelfs te weinig".

In 1926 stichtte onderwijzer *Arthur Vyncke* in Ursel een afdeling van de E.K. *(Eucharistische Kruistocht).* Onder zijn leiding speelde men *Tolot*, een missiespel, en *Om Dayaks Ziel*, alsook drie toneelstukjes voor de lagere school, o.a. *Kabouterfantasie.*

De *Missiekring* trad ook nu en dan op en speelde o.a. *Wij volgen* (over de catacomben).

In 1929 stichtte onderwijzeres *Maria Vandeveire* in Ursel een afdeling van de V.K.A.J. *(Vrouwelijke Katholieke Arbeidende Jeugd).* Die meisjes hebben ook nogal wat stukken gespeeld, maar daarover is de meeste documentatie verloren gegaan. Enkele titels:
- *De Bolsjewieken Gravin*, klucht in één bedrijf (bewerking Walter Hageveld),
- *Miserere*, drama in drie bedrijven (Frans Stuckens),
- *Moeder in nood*, spel in drie bedrijven (Koos Brakenberg).

De figuur van Maria Vandeveire was ook de inspiratiebron voor *Zonnige Ogen* van André Degraeve, dat in oktober 1952 op de planken kwam..

Door de K.A.V. *(Katholieke Arbeidersvrouwen)* werden tweemaal per jaar stukjes opgevoerd, o.a. *Nodig eens een eenzame uit* van Arnold Boghaert. Ook P. Van Rijckeghem schreef dergelijke stukken.

Maria Vandeveire (1904-1939)

De plaatselijke afdeling van de K.V.L.V. *(Katholieke Vereniging van Landelijke Vrouwen)* speelde in de parochiezaal *Onze Lieve Vrouwken in 't bosch* en in 1944 in de Congregatiekapel het blijspel *Mie Pladijs*.

De meisjes van de B.J.B. *(Boerenjeugdbond)* kwamen ook al eens voor het voetlicht. Op 3 december 1939 speelden ze in de bovenzaal van het gemeentehuis *Haar tweede moeder*, een drama in vier bedrijven, en *Blauw Bloed*, een blijspel in één bedrijf. De opbrengst (prijzen der plaatsen: 5 en 3 fr.) was ten voordele van onze gemobiliseerde soldaten. Speelsters waren: Clara De Baere, Simonne Gijssels, Maria Lefèvre, Maria Martens, Anna en Elza Pille, Adrienne Standaert en Maria Verheye.

Vóór de Tweede Wereldoorlog werd in de bovenzaal van het gemeentehuis *Leentje uit het Hemelrijk*, een spel in één bedrijf van Gaston Martens opgevoerd, maar we hebben niet kunnen achterhalen wanneer en door welke groep. Verder ook een kort, maar zeer romantisch stukje

Toneelkring " WIJ POGEN „
URSEL.
aangesloten bij A. K. V. T.

TWEE OPVOERINGEN VAN

BROODNIJD

Drama in 3 bedrijven door PALMER PUTMAN.

Het Spreekuur van den Dokter

Blijspel in 1 bedrijf.

Optreden van Mejuffer
- SUZANNA VAN HULLE -
accordéon-artiste.

1e Vertooning : **Kerstmis** } **1938.**
2e Vertooning : **2e Kerstmis** }

Deuren open te 4.30 u.
Gordijn te 5 uur. —

Plaatsen : 1e rang 6 fr.
2e rang 4 fr.

Schoolkinderen worden in
- geen geval toegelaten. -

III. Tweede optreden van Mej. SUZANNA VAN HULLE.

1e Prijs op de int. prijskamp te Avion (Frankrijk) 1938

I. Accordéon Diabolique.
Fox-Trott.

II. Lichte Cavalerie van von Suppé.

IV. Het spreekuur v. den dokter.

Blijspel in 1 bedrijf.

Personen :

DOKTER SPREEUWENBERG,	R. Saey.
HERMAN, broeder van Dr. Spreeuwenberg	M. Van Oyen.
MIJNHEER JOHNSON, een Amerikaan	M. De Muynck.
CHARLEY JOHNSON, zijn zoon	L. Claeys.
JAN KRAAY, knecht van Dr. Spreeuwenberg	A. Degraeve.
REKELMAN,	J. De Baets.
WILLEMS,	H. De Rycke.
SUIKERBUYCK,	J. Maenhout.
Een apothekersleerling,	A. Rombaut.

Een stukje uit de oude doos.

De jonge dokter Spreeuwenberg heeft een ouden knecht, Jan Kraay. Die knecht heeft een jong hart en is immer belust op de gekste avonturen.

Jan Kraay's fratsen vormen den inhoud van het stuk en bezorgen den toeschouwer een aangenaam uurtje.

GRIMEERING EN DEKOR : GILBERT VERSTRAETE.

Drukkerij J. Verstraete-Willems, Ursel

Valse Champêtre. Het merendeel van de toeschouwers kende geen noot Frans en begreep die titel niet. Na de opvoering hoorde men dan ook herhaaldelijk teleurgesteld zeggen: *We hebben gene valse sjampetter gezien!*

EEN NIEUWE TONEELBOND "WIJ POGEN"

In december 1936 werd er opnieuw van wal gestoken met andere en jongere krachten. De nieuwe toneelbond met de bescheiden naam *Wij pogen* werd op 10 januari 1937 gesticht door de toenmalige onderpastoor *Lodewijk Bosmans* en door onderwijzer *André Degraeve*, die ook al in *Vreugd en Deugd* had meegespeeld. Op 14 februari 1937 traden ze voor het eerst op met *Harde Strijd*, een drama in drie bedrijven van C. Wemers, en met *Dat komt er van*, blijspel in één bedrijf van Jac. Ballings. Voor genummerde plaatsen betaalden de toeschouwers 6 fr., voor de andere resp. 4 en 3 fr.

Nog in hetzelfde jaar brachten ze *Booze Driften* van Lodewijk Scheltjens, gevolgd door *De Filosoof van 't Hoeksken*, een klucht in één bedrijf van Jac. Ballings. Beide stukken werden eerst in Lendelede (op 19 december) en een week later (op 25 & 26 december) in Ursel opgevoerd. *Meester* Degraeve, een echte *pallieter*, vond dat het succes gevierd moest worden met een eetfestijn op 10 januari 1938 (konijn met vaderlanders, frikadellen met tomatensaus en eieren, gebak en fruit).

Op 25 en 26 december 1938 speelde dezelfde toneelkring *Broodnijd*, een drama in drie bedrijven van Palmer Putman, gevolgd door *Het spreekuur van den dokter*, een blijspel in één bedrijf door XX (waarschijnlijk geschreven door André Degraeve himself). Grimering en decor: Gilbert Verstraete. Tussendoor was er een optreden van mej. Suzanna Van Hulle, *accordéon-artiste*. Op het programma stond voor alle duidelijkheid: Schoolkinderen worden in geen geval toegelaten! Dezelfde twee stukken had de groep ook al opgevoerd op 18 december in Lendelede op uitnodiging van de plaatselijke Davidsfondsafdeling. Mej. Van Hulle heette daar *accordeon-virtuose*.

In september 1939 vielen de Duitsers Polen binnen en werden heel wat landgenoten gemobiliseerd. Dat betekende ook dat sommige spelers onder de wapens werden geroepen. En dus was het uit met toneelspelen.

NA DE TWEEDE WERELDOORLOG

Een goed jaar na de Bevrijding kwam het toneel in Ursel weer gauw op gang. Op 25 november en 2 december 1945 al speelde de B.J.B. *(Boerenjeugdbond)* in de bovenzaal van het gemeentehuis *De grond roept*, een dramatisch spel in vier bedrijven van Palmer Putman en op 3 en 4 maart 1946 (maar nu in de *nieuwe* zaal in de Kapelstraat) *Vergeten en*

B. J. B.
- URSEL -

AAN PLOEG EN
KRUIS TROUW.

De tooneelafdeeling van de B. J. B. - Ursel

voert voor U op:

De grond roept....

dramatisch spel uit het boerenleven, in 4 bedrijven.

Op **Zondag 25 November**

en op **Zondag 2 December 1945.**

telkens om 5 uur, op de bovenzaal van het Oud-Gemeentehuis.

Inkomprijs: **1ste Rang 20 fr.** (Voorbehouden)

2de Rang 10 fr.

Decor: O. De Maegd. — *Grimage:* Maurice Ornelis, Aalter.

De Proost. E. H. Alb. Ingels

De Voorzitter. Achiel De Rycke.

De verantwoordelijke secretaris: J. Cornelis.

De opbrengst is ten bate onzer Katholieke boekerij.

Drukkerij Van de Weghe. Zomergem. Tel. 21.

« De Grond roept »

ROLVERDEELING:

Jan Verdeye, *boer van 't Veerhof,*	A. Degraeve.
Bert, *oudste zoon,* . . .	J. Maenhout.
Janus, *jongste zoon,* . . .	R. Neirynck.
Franske, *zoontje van Bert,* . .	J. Vereecke.
Kroeske, *knecht bij Jan Verdeye,* .	V. De Muynck.
Boer Lieven, *schoonbroer v. Verdeye,*	A. Lefèvre,
Boer Meulebroecke, *gebuur v. Verdeye*	M. Maenhout.
De Pastoor, ...	G. Maenhout.
De Notaris, ...	C. Tieberghien.
De postbode, ...	A. De Rycke.
Jong volk, werkvolk, de koeier,	Leden B. J. B.

Het stuk speelt in den tegenwoordigen tijd bij boer Verdeye. In de hoevekeuken van het Veerhof.

1ste *bedrijf.* De breuk. Op een stikheeten Zomerdag, wanneer de laatste schooven worden binnengehaald..
2de *bedrijf.* Vier jaar later. Op een schoonen Zondag in de Lente..
3de *bedrijf.* Nog vier jaar later - Om het kind....
4de *bedrijf.* De schoone voleinding.

Pauze van 15 minuten, na het 2e bedrijf.

TONEEL - URSEL

De Sinte Ursula - Gezellen

Maandag

Nr

bieden U aan de creatie van

In de Schaduw van het Kasteel

dramatisch spel in 4 bedrijven door André Degraeve.

Op Zondag, 17 Oktober 1948, om 5,30 u.

en op

Maandag, 18 Oktober 1948, om 7 uur.

Inkomprijs : Voorbehouden Zitplaatsen : 20 fr.
Staanplaatsen : 10 fr.

Spelleiding : A. Degraeve.

Décor : Ach. Vermeire.

Grimage : M. Ornelis, Aalter.

De Proost,
E. H. Ingels.

De Voorzitter,
Arn. Boghaert.

N. B. - Schoolgaande kinderen worden in geen enkel geval toegelaten.

vergeven, drama in drie bedrijven van dezelfde auteur, gevolgd door *Leentje uit het Hemelrijk*, blijspel in één bedrijf van Gaston Martens. In 1946 brachten ze *De Thuis* van André Degraeve. De prijzen van de plaatsen waren vanzelfsprekend geëvolueerd:
- in 1910: 2, 1 & 0,50 fr.
- in 1930: 6, 4 & 3 fr.
- in 1946: 20 & 10 fr.

Zondag 12 januari 1947 bracht het Gemengd Koor *De Nachtegaal* uit Knesselare in de parochiale zaal te Ursel een kunstzangavond voor de Urselse Davidsfondsafdeling. Na de pauze speelde de Urselse toneelbond *Een Biestjen in den Duik*, een korte Urselse "oorlogslolle" in één bedrijf van André Degraeve.

Ook in 1947 werd de toneelbond *De Sinte-Ursula-Gezellen* gesticht door *André Degraeve* (regisseur), Arnold Boghaert (voorzitter), E.H. Albert Ingels (proost, later opgevolgd door E.H. Albert Van Hecke), Roger Neirynck (secretaris) en Jozef Cornelis (penningmeester).

De groep speelde achtereenvolgens:

26 & 27.10.1947	De Slag op het Hart, dramatisch spel in 4 bedrijven (André Degraeve)
25 & 26.12.1947	In 't Plakleerke, een gekke, malse huwelijkshistorie (André Degraeve) Een Biestjen in den Duik, klucht (André Degraeve)
17 & 18.10.1948	In de Schaduw van het Kasteel, dramatisch spel in 4 bedrijven (André Degraeve)
25 & 26.12.1948	Werkerseer, drama in 3 bedrijven (Palmer Putman) Madame Cactus, blijspel in 2 bedrijven (André Degraeve)
16 & 17.10.1949	En toen kwam het Licht, karakterspel in 4 bedrijven (André Degraeve)
25 & 26.12.1949	De Flasse van de generaal, dolle klucht in 4 bedrijven (André Degraeve), in 1951 uitgegeven als Generaal Lambik
28.1 & 4.2.1951	De gouden Clown, drama in 4 bedrijven (Will. Van den Berg & Jan Grosfeld)
23/25/26.12.1951	Hemelvaart heen en terug (C.J.Staes naar "Paradijsvogels" van Gaston Martens) *Het was de enige keer dat de pastoor de bond de toelating gaf om een vrouwenrol in te lassen. O.L.Vrouw kon immers moeilijk door een man gespeeld worden!*
21/25/26.12.1952	De Melodie van de Zwerver, dramatisch toneelspel in 4 bedrijven (André Degraeve)
25/26/27.12.1953	De Koning van Hoelaboela, klucht in 4 bedrijven (A. Degraeve)

	Het 2e bedrijf bevat een echte parodie op een gemeenteraadszitting uit die tijd.
25 & 26.12.1954	De Stem der Klokken, toneelspel in 3 bedrijven (A. Degraeve)
25 & 26.12.1955	Schoenen hebben voorrang, toneelspel in 4 bedrijven (André Degraeve).

Enkele van die stukken werden ook in Knesselare, Ruiselede en Oostwinkel opgevoerd. Met *En toen kwam het licht* namen de H. Katholieke Vlaamse Strijdbroeders uit Knesselare op 3 juni 1951 deel aan de provinciale wedstrijd voor niet-gemengd toneel in Sint-Niklaas en behaalden er de eerste prijs.

Voor zijn stuk *Schoenen hebben voorrang* kreeg André Degraeve (1907-1976) in 1956 de Paul de Montprijs voor toneel "*omdat de schrijver een kunstenaar is die de kijkers kan meevoeren naar het schone en het hogere, door de rake typering van de karakters der personages die in ieder van zijn stukken voor het voetlicht gezet worden en uit het volk en voor het volk verkozen zijn*" (schreef de krant *Het Volk*).

André Degraeve (1907-1976)

Telkens als *meester* (later diocesaan inspecteur) André Degraeve een toneelstuk schreef, had hij zijn vertrouwde spelers voor ogen, van wie hij het karakter, de aanleg en de capaciteiten kende. Velen onder hen waren trouwens oud-leerlingen van hem. Eerst werd het stuk luidop door de spelers gelezen, dan volgden de repetities. Tijdens die repetities werden nog verbeteringen aangebracht tot het stuk gespeeld werd. Pas daarna werd het uitgegeven.
Hij schreef verder ook een paar stukken voor de *Urselse Meisjes*, nl. *Yolande, wees trouw*, dramatisch spel van het land in 4 bedrijven, dat op 11 en 12 november 1951 werd opgevoerd, en *Zonnige Ogen*, toneelspel in 4 bedrijven, dat op 5 en 6 oktober 1952 voor het voetlicht kwam.

Door het feit dat sommige spelers ondertussen getrouwd of verhuisd waren, zagen de *Sinte-Ursula-Gezellen* zich in de tweede helft van de jaren vijftig genoodzaakt hun activiteiten te staken. Ze hadden wel veel succes geoogst en een hoge bloei gekend. En bovendien veel mensen uit Ursel en omgeving talloze keren een paar uren boeiend toneel gebracht.

NABLOEI

In 1968 kwam er weer leven in de brouwerij. Zaterdag 27 en zondag 28 januari 1968 werd in de parochiezaal het stuk *Hotel Prison*, een blijspel in drie bedrijven van J. Tanguy en G. Villaine opgevoerd door het Nieuw Ursels Toneel *Podium 68*. *"Wat waren we jong en enthousiast"* schrijft Werner Roelandts, de bezieler van de toneelgroep, dertig jaar later. Die *we* waren Eric Van Parijs, Boudewijn De Muynck, Roger en Georges Schelstraete, Eric Lammens, Gerald Lambrecht, Antoon Geirnaert en Werner Roelandts. In kleine lettertjes stond tussen decorbouw en regie Norma Schelstraete als souffleuse vermeld. Op het toneel was volgens pastoor Köhn het vrouwelijk schoon nog altijd taboe!

"Vóór we in januari 1968 Hotel Prison konden opvoeren, zo vertelt Werner Roelandts, *moesten we de parochiezaal voorzien van een nieuw podium. De zaal had immers tijdens de restauratiewerken van de parochiekerk als noodkerk dienst gedaan. Het prachtige oude podium met zijn authentieke lichtbakken (waardoor je nog echt voor het voetlicht kon staan) en met een heuse souffleurskoepel vooraan, was met de grond gelijk gemaakt en in de plaats was een met rood tapijt bekleed verhoog gekomen met twee armzalige treden waarop het altaar tijdelijk een plaats vond.*
Toen de herstelling van de kerk geëindigd was, hebben de leden van Podium 68 in de parochiezaal een nieuw podium gebouwd. Weken lang hebben ze op eigen kosten en met eigen handen (het zweet was gratis en het werk nog leuk en leerrijk ook) het nodige metsel-, voeg-, timmer- en ander werk verricht. Het bijeengeschooide geld bleek te volstaan om de eindjes aan mekaar te knopen. Gelukkig waren er ook een paar Urselse sponsors. Na verrekening van alle kosten hadden ze nog 3500 fr. over, net genoeg om de pastoor te betalen voor de huur van de zaal, de verlichting en de verwarming.

DE BUTLER VAN LADY CHUTHAM

KOMISCHE THRILLER
in 3 bedrijven en één voorspel
door
RAYMOND COGEN

Opgevoerd door

PODIUM '68

Op WOENSDAG 25 en ZATERDAG 28 DECEMBER 1968 te 20 uur

ROLVERDELING

LADY DOROTHEE CHUTHAM, weduwe	**Norma Schelstraete**
JAMES, butler	**Werner Roelandts**
BARNABEE, inspekteur van Scotland Yard . . .	**Boudewijn De Muynck**
HINDLEY, huisdokter	**Eric Lammens**
PHILIP CHUTHAM, neef van de overleden Lord Chutham	**Georges Schelstraete**
DAISY, revuemeisje	**Maria De Schuyter**
POLITIEMAN	**Johan Van Hulle**
en een HANDELSREIZIGER	

Zaterdag 25 en zondag 26 december 1968 werd *De butler van Lady Chatham* voor het voetlicht gebracht, een komische thriller in drie bedrijven en een voorspel van Raymond Cogen. Voor het eerst in de geschiedenis van het toneel in Ursel traden er twee vrouwen in het mannentoneel op: Norma Schelstraete in de hoofdrol en Maria De Schuyter als de wulpse Daisy. Pastoor Köhn, die met de notabelen op de eerste rij zat, reageerde niet.

Had *Podium 68* in januari 1968 nog maar drie sponsors, in december waren het er al 22. In een krant uit die dagen stond: *"De Butler van Lady Chatham: een pluim voor Podium 68. Generatie na generatie werd in Ursel toneel gespeeld. Soms lag de activiteit enkele jaren stil, maar steeds opnieuw werden mensen gevonden om ze voort te zetten. Thans is het Podium 68 dat de toneeltraditie in Ursel nieuw leven inblaast en een eigen inhoud geeft".*

Op 27 en 28 december 1969 trad het toneelgezelschap voor de derde keer op met *Papa is professor*, een klucht in drie bedrijven van Hans Nesna. De krant van 8 januari 1970 blokletterde: *"Podium 68 bereikte hoogtepunt. Ursel zag sprankelende vertoning van "Papa is professor". De jonge Urselse groep heeft zijn derde seizoen schitterend ingezet".* Werner Roelandts, regisseur en vertolker kon terecht fier zijn op wat zij allen samen gerealiseerd hadden. Maar niettegenstaande nieuwe plannen is *Podium 68* niet meer verder geraakt. Zoals het vroeger ook al gebeurd was: trouwen, verhuizen, mensen die wegvallen.

Toch is er nog een opflakkering geweest, niet meer van *Podium 68*, maar van een nieuwe groep met enkele oude en enkele nieuwe spelers. Zij hebben maar één keer een stuk gebracht, nl. *'t Kan verkeren*, een spel van geest en klucht in drie bedrijven van Henk Bakker en jonkheer den Beer-Poortugael. De regie berustte bij Boudewijn De Muynck. Souffleuse was Mia Neirynck, die helaas in 1974 veel te vroeg gestorven is. De opvoeringen hadden plaats op 25 en 27 december 1971 en 2 januari 1972. Ook dit gezelschap is om dezelfde redenen ter ziele gegaan.

Ten slotte nog een spijtige vaststelling: van geen enkele opvoering schijnen foto's genomen te zijn. Voor *Vreugd in deugd* is dat begrijpelijk: fotografie was in het begin van de 20e eeuw nog een dure aangelegenheid. Een trouwfoto kon er in die tijd voor de gegoede burgers wel af; voor de rest volstond een pasfoto. Maar ook tijdens het interbellum, toen een fototoestel stilaan gemeengoed werd en zelfs na de Tweede Wereldoorlog heeft blijkbaar niemand de moeite genomen om opnamen te maken, zelfs niet van de toneelgroep als dusdanig. Met één uitzondering : de voorstelling van *De Koning van Hoelaboela.*

Tot zover dit fragmentarisch overzicht van het toneelleven in Ursel. Intussen hebben televisie, video en andere moderne technieken onze huiskamer veroverd. De kijkers worden overdonderd met spelen en

films van allerlei aard. Als ze per se nog toneel willen zien, trekken ze naar de stad of naar een dorp waar nog een bloeiende toneelkring bestaat (die zijn er gelukkig nog). Maar in Ursel is het blijkbaar uit met het toneel. Jammer? Eigenlijk wel, maar je kunt niet blijven achteruitkijken. Nieuwe tijden brengen nieuwe mogelijkheden. Wie weet wat de toekomst brengt?

NOTEN

1. A. RYSERHOVE & J. VANDEVEIRE, Oud Ursel, in *Appeltjes van het Meetjesland*, Jaarboek nr.24 (1973), p.244-305. Ook als afzonderlijke brochure verschenen.
2. *acrostichon*: gedicht of vers waarvan de eerste letters van de opeenvolgende regels (of strofen) onder elkaar een naam, een woord of een zinsnede vormen (naamvers).
   anagram: woord gevormd door verschikking van de letters van een gegeven naam of woord (bv. neger-regen, olifant-foliant).
   chronogram: tekst waarin de letters die groot kapitaal gedrukt zijn, als Romeins cijfer beschouwd, samengeteld een jaartal vormen (jaardicht, jaarvers).
   (Naar van Dale's Groot Woordenboek der Nederlandse taal)
   Over die argumenten zie: Maurits Van Wesemael, Over een paar lang vergeten letterspelletjes, in *Ghendtsche Tydinghen*, 16e jaargang (1987), nr.5, p.247-263.
3. F. DE POTTER & J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten van Oost-Vlaanderen. Eerste reeks: Arrondissement Gent. Zesde deel: Ursel*, 1864-1870, p. 30.
4. J. VANDEVEIRE, Nog eens de hosteliers van Ursel, in *Appeltjes van het Meetjesland*, Jaarboek nr.49 (1998), p.241-254.
5. Zoals blijkt uit de boekhouding van de Gentse drukker Pieter de Goesin (Universiteitsbibliotheek Gent, G 13437).
6. Over deze Charles-Joseph-François De Grave is heel wat te vinden in H. LAMPO, *Toen Herakles spitte en Kirke spon*, Uitgeverij Ontwikkeling, Antwerpen, 1957.
7. F. DE POTTER & J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten van Oost-Vlaanderen. Eerste reeks: Arrondissement Gent. Eerste deel: St-Denijs-Westrem*, 1864-1870.
8. Verzameling Vanderstraeten, Stadsbibliotheek Oudenaarde.
9. M. BASSÉ e.a., *Album opgedragen aan prof. dr. J. Vercoullie door ambtgenooten, oud-leerlingen en vereerders, ter gelegenheid van zijn zeventigsten verjaardag en van zijn emeritaat*, 2 delen, 1927, p.137-146.
10. Zie ook J. VANDEVEIRE, Muziek in Ursel tot aan de Tweede Wereldoorlog, in *Vriendenboek Luc Stockman*, 1998, p.307-310.

Na de opvoering van "De Koning van Hoelaboela"

BIJLAGE 1

TONEELBONDEN IN URSEL - LEDEN EN BESTUUR

VREUGD IN DEUGD (1902-1914 & 1919-1930)

Naam	*Beroep*	*Geboortedag*	*Initialen in het programma*
Raymond Boghaert 06 - 07	z.b. (leerling)		R.B.
Armand Bouckaert	notaris		*voorzitter 1905-1907*
Alfons Boute 02	smid	06.04.1902	A.B.
Raymond Boute	werkman	28.11.1887	
Louis Cans 12 - 14	dienstknecht	02.04.1872	

Octaaf Cocquyt O.C.
06 - 07

Juul Coens
21 - 22/1

Renaat Colpaert wever 17.08.1899
19/2

Gustaaf De Cooman onderwijzer
10/1 -10/2 - 11 - 12 - 14

André Degraeve onderwijzer 25.02.1907
28/1 - 28/2 - 30

Jules De Keyser landbouwer 20.02.1888
11 - 12 - 14

Urbaan De Keyser bierhandelaar 02.04.1902 U.D.K.
25 - 26 - 27 - 28/1 - 28/2 - 30

Emiel De Muyter onderwijzer 03.08.1871
schrijver 1910-1914

Remi De Muyter onderwijzer 29.10.1900 R.D.M.
11 - 19/2 - 21 - 23/1 - 23/2 - 24 - 25 - 26 - 27 - 28/1 - 28/2

Maurits De Pauw bediende M.D.P.
23/1 - 26 - 30

H. De Roo H.D.R.
23/2 - 26

Alfons De Zutter schoenmaker 02.01.1879 A.D.Z.
03 - 04 - 05 - 06 - 07 - 09 - 10/1 -10/2

Baziel De Zutter bakkersknecht 28.02.1878 B.D.Z.
02 - 03 -04 - 05 - 06 - 07 - 08 - 09 - 10/1 - 10/2 - 11 - 12 - 14
19/1 - 19/2 - 21 - 22/1 - 22/2 - 23/1 - 23/2 - 24 - 25 - 26 - 27

Emiel De Zutter bakkersknecht 20.09.1881
19/1 - 19/2 - 21 - 22/1 - 22/2 - 23/1 - 23/2 - 24

Maurits De Zutter schoenmaker 20.11.1880 M.D.Z.
02 - 05 - 06 - 07 gareelmaker

Richard De Zutter gareelmaker R.D.Z.
02 - 03 - 04 - 05 - 06 - 07 - 08 - 09 - 10/1 - 10/2 - 11 - 12 - 14

Alfons Gillis A.G.
09 - 10/1

E. Gillis
30

Jules Gillis kleermaker J.G.
10/2 - 11 - 12 - 14

Karel/Charles Gillis broodbakker 19.02.1882 K.G./C.G.
02 - 03 - 04 - 05 - 06 - 07 - 08 - 09 - 10/1 - 10/2 - 11 - 14 - 19/1

Theofiel Gillis handelaar 20.06.1882 Th.G.
02 - 03 - 04 - 05 - 06 - 07 - 08 - 09 - 10/1 - 10/2 - 11 - 14

Theofiel Gillis z.b. (leerling) Th.G.
10 zoon van August Gillis

Alfons Maenhaut landbouwer 07.02.1885

Theodoor Maenhaut broodbakker
10/1 - 11 - 19/1 - 19/2

Alfons Maenhout smid 16.10.1880 A.M.
02 - 03 - 04 - 05 - 06 - 07 - 08 - 09 - 10/1 - 10/2 - 11 - 14 - 19/1

Juliaan Maenhout smid 14.03.1917

Joris Mareen onderwijzer 04.11.1908
28/1

Cyriel Musschoot
19/2

Jules Musschoot kabinier 14.04.1903 J.M.
12 - 25 - 26 - 28/1

Maurits Musschoot tramwerkman M.M.
21 - 23/2 - 24 - 25 - 26 - 28/1

Arthur Reyniers smid/tramwerkman 11.12.1889 A.R.
02 - 03 - 04 - 06 - 08

Gustaaf Reyniers G.R.
05

Viktoor Reyniers z.b. (leerling) V.R.
04 - 05 - 06 - 07 - 10/1

Theofiel Roelandts landbouwer

Dieudonné Roskams onderwijzer 30.01.1905
28/1 - 28/2 - 30

Honoré Tytgat broodbakker 17.07.1837 H.T.
02 - 03 - 04 - 05 - 06 - 07 - 08 - 10/1 - 10/2 -, 11 - 12 - 14

Renaat Van Campe magazijnier/ veldw. 19.08.1899 R.V.C.
19/1 - 23/1 - 23/2 - 24 - 25 - 26 - 28/1

Oscar Vandervelde kleermaker 12.08.1904
22/1 - 22/2 - 23/1 -23/2 - 24 - 25 - 27 - 28/1 - 30

Alfons Vandeveire gemeentesecr. 04.08.1857 Alf.V.D.V.
02 - 03 - 05

August Vandeveire gemeenteontv. 02.12.1855 Aug.V.D.V.
02 - 03 *schrijver 1905-1907*

Gerard Vandeveire gemeentesecr. 1.05.1898 G.V.
14 - 19/1 - 19/2 - 22/1 - 22/2 - 23/1 - 24 - 25 - 26 - 27 - 28/1 - 28/2

Leon Van Hoegaerden onderwijzer 06.11.1902

Eugeen Van Laere koster-organist 20.10.1878

Benjamin Van Lierde handelaar 12.09.1862
voorzitter 1910-1919

Alidoor Van Oost landbouwer 14.06.1884
12 - 14

Jozef Verhoeye koster-organist
19/1 - 19/2 - 22/1 - 22/2 - 23/1 - 23/2 - 24 - 25

Alfred Verstraete huisschilder 04.09.1879 Alf.V.
03 - 04 - 05 - 06 - 07 - 08 - 09 - 10/1 - 10/2 - 11 - 12 - 14

Elodie Verstraete
21

Hilaire Verstraete bediende 03.06.1900
19/1 - 19/2 - 21 - 22/1 - 22/2 - 24 - 25

Marcel Verstraete huisschilder 10.08.1907
21 - 26?

Michel Verstraete postbode 27.01.1881 Mich.V.
02 - 03 - 04 - 05 - 06 - 07 - 08 - 09 - 10/1 - 10/2 - 11 - 12 - 14
19/1 - 19/2 - 21 - 22/2 - 26?

Modest Verstraete slachter 15.12.1877 Mod.V.
02 - 03 - 04 - 05 - 06 - 07 - 08 - 09 - 10/1 - 10/2 - 11 - 12

Prudent Verstraete huisschilder
22/1 - 26

Remi Verstraete notarisklerk 01.10.1875 R.V.
02 - 04 - 05

Samuel Verstraete S.V.
19/2 - 21 - 26

Valeer Verstraete huisschilder 05.08.1903

Viktoor Verstraete bakkerskn./landb. 22.12.1867 V.V.
02 - 03 -04 - 07 - 08 - 10

Arthur Vyncke onderwijzer 22.09.1905
27 - 28/2 - 30

K.V.
12 - 14

D.R.
26

WIJ POGEN (1937-1938)

L. Claeys	37/2 - 38	
J. De Baets	37/2 - 38	
André Degraeve	37/1 - 37/2 - 38	25.02.1907
Marcel De Muynck	38	18.11.1913
Gabriël De Pauw	37/1	06.02.1917
H. De Rycke	38	
Urbaan Maenhout	37/1 - 38	08.08.1914
Juliaan Maenhout	37/1 - 37/2 - 38	14.03.1917
J. Neirynck	37/1 - 37/2	
U. Roelandts	37/1	
A. Rombaut	37/2 - 38	
Renaat Saey	37/1 - 37/2 - 38	
Marcel Van Oyen	37/2 - 38	04.04.1910
Gilbert Verstraete	37/2	
Willy Verstraete	37/1 - 37/2	14.10.1914

V.K.A.J. (Mi = Miserere / Bo = De Bolsjewieken Gravin)

Agnes Bauwens	Mi
Adrienne Bonckaert	Mi
Anna Braet	Mi - Bo
Simonne Braet	Mi - Bo
Margriet Cornelis	Mi
Amandine Colpaert	Mi - Bo
Agnes Taghon	Mi - Bo
Godelieve Van Hulle	Mi - Bo
Cecile Van Parijs	Mi - Bo

SINTE-URSULA-GEZELLEN (1947-1955)

Christiane Bauwens
51/2

Anne-Marie Boghaert
54

Arnold Boghaert 07.04.1913
48/1 - 48/2a+b - 49/1 - 49/2 - 51/1 - 51/2 - 52 - 53 - 54 - 55

Jozef Cornelis 04.09.1923
47/2b - 48/2a - 51/1 - 51/2 - 52 - 53 - 54 - 55

André Degraeve 25.02.1907
47/1 - 47/2a+b - 48/1 - 48/2a+b - 49/1 - 49/2 - 51/2

Maria Degraeve 01.04.1938
47/1

Valère De Muynck 06.02.1924
47/1 - 47/2a+b - 48/1 - 49/1 - 49/2 - 51/1 - 51/2 - 52 - 53 - 54 - 55

Achiel De Rycke 28.08.1926
48/1 - 48/2a - 51/1 - 51/2 - 52 - 53 - 54 - 55

Daniël De Zutter
47/1 - 47/2a+b - 48/1

Antoine Lefèvre 08.05.1925
47/1 - 47/2a+b - 48/1 - 48/2a

Daniël Lefèvre 30.08.1939
48/1 - 48/2a

Roger Lippens
51/2

Gaston Maenhaut 30.05.1923
47/1 - 47/2a+b - 48/1 - 48/2a+b - 49/1 - 49/2 - 51/1 - 51/2- 52 - 53 - 54 - 55

André Maes 15.06.1938
53 - 54

Roger Neirynck
47/1 - 47/2a+b - 48/1 - 48/2a+b - 49/1 - 49/2 - 51/1 - 51/2 - 52 - 53 - 54 - 55

Gerard Saelens 20.05.1925
51/2

Jozef Saelens 10.07.1926
51/2

Rafaël Steyaert 18.02.1928
51/1

Jozef? Storms 07.07.1907
47/1

Herman Van Acker 24.03.1926
53 - 54 - 55

André Van de Voorde
48/2b - 49/1 - 49/2 - 51/2 - 54

Herwig Van Lierde
51/2 - 52

Marcel Van Oost
47/1 - 47/2b - 48/1 - 48/2a+b - 49/1 - 49/2 - 51/1 - 51/2 - 52

Marcel Van Oyen 04.04.1910
49/1 - 51/1 - 51/2 - 52 - 53

Walter Van Oyen
53 - 54

DE URSELSE MEISJES (1951-1952)

Christiane Bauwens	51 - 52
Maria Bral	51 - 52
Leona De Rijcke	51
Maria Goethals	51 - 52
Julia Maes	52
Noëlla Mattheeuws	51 - 52
Irène Matthys	52
Angèle Mestdagh	51
J. Standaert	52
Odette Storms	51
Jeannine Storms	51 - 52
Christiane Taghon	52
Alice Van de Walle	51 - 52
Mia Van Lierde	52
Magda Van Opstaele	52
Leona Versmesse	51
Lutgardis Vyncke	52

PODIUM 68 (1968-1969)

Boudewijn De Muynck	68/1 - 68/2 - 69
Mariette De Schrijver	69
Maria De Schuyter	68/2 - 69
Antoine Geirnaert	68/1
Gerald Lambrecht	68/1
Eric Lammens	68/2
André Maes	68/1
Werner Roelandts	68/1 - 68/2 - 69
Georges Schelstraete	68/1 - 68/2 - 69
Norma Schelstraete	68/2 - 69
Roger Schelstraete	68/1
Johan Van Hulle	68/2 - 69
Eric Van Parijs	68/1 - 69

Bij de namen van de spelers:
68/1, 68/2: speelde mee in de 1e, resp. 2e toneelopvoering in dat jaar.
47/2a, 47/2b: speelde mee in het 1e, resp. 2e stuk van dezelfde avond.

BIJLAGE 2

DEELNAME AAN WEDSTRIJDEN
OPTREDENDE KRINGEN - OPGEVOERDE STUKKEN

Katholiek Vlaamsch Verbond Aalter
(1923-1924)

25.11.1923
Knesselare
Sebastiaan Gomez of de Negerslaag van Murillo (Medard de Rechécave)

30.12.1923
Ursel
Booze Driften (Lodewijk Scheltjens)

27.01.1924
's Rijksopvoedingsgesticht Sint-Pietersveld
De Zucht naar Rijkdom (Prudent Staes)

24.02.1924
Ruiselede
Het Huis van den Beeldhouwer

Eerste provinciale bekerwedstrijd
(Aalst - 1928)

21.10.1928
De Catharinisten (Aalst)
Oedipus-Koning (Jean Cocteau, vert. Anton Van de Velde)

De Kunstliefde (Zelzate)
Het kind (Herman Heyermans)

28.10.1928
Vreugd in Deugd (Lokeren)
De keten der misdaad (A. Bogaerd)
Met Tijd en Vlijt (Wetteren)
Tijl Uilenspiegel (Fr. Lienckers, vert. J.J. Van Hauwaert)
Multatulikring (Gent)
Feest (Herman Heyermans)

4.11.1928
De Verbroedering (Ronse)
Menschwording (Lodewijk Scheltjens)
Excelsior (Lokeren)
Winterslaap (Willem Putman)

De Katholieke Gilde (Sint-Niklaas)
Mara (H. Middendorp)

11.11.1928
Voor God en den Evenmensch (Hamme)
Pluk den dag (Maurits Sabbe)
Nut en Vermaak (Temse)
De wonderviool (Von Pocci, vert. R. Verheyen)
Liberale Jonge Wacht (Eeklo)
Saltimbank (Herman Heyermans)

18.11.1928
Thalia (Lebbeke)
De glimlach van den faun (A. Riveire, vert. Maurits Sabbe)
Vreugd in Deugd (Ursel)
Jozef in Dothan (Joost van den Vondel)

1e prijs : Katholieke Gilde (Sint-Niklaas)
2e prijs : Voor God en den Evenmensch (Hamme)
3e prijs : Multatulikring (Gent)
Liberale Jonge Wacht (Eeklo)
Excelsior (Lokeren)

Gentse buitenpoorters uit Kluizen (1477-1492)

Wilfried STEEGHERS

1. Gillis Adin fs. Gillis, ter clusen, heeft een wijf ende vijf kinderen, woent up de meere neffens Gillis de Busere in sijn selfs huus, actum IIe aprillis LXXVI (1477)[1].
2. Gillis Haddin fs. Gillis, ter cluusen, woont in zijn selfs huus up meerhem, neffens Gillis sBusers, heeft I wuf ende V kinderen, actum IIe aprillis anno LXXVI (1477)[2] .
3. Pieter Modde fs Jacops, ter clusen, heeft een wijf, zonder kinderen, woont met Jacob Modde zijnen broeder, pattijnmakere, in doudenborch, diene kent pandelic, actum IIIe aprillis anno LXXVIII (1479)[3].
4. Cornelis Haddin fs. Gillis, wonende ter Clusen, niet ghehuwet, te ghend met Gillis Haddin, up meerhem, die daer woont in zijn zelfs huus, vadere vande voorsijde Cornelis, diere voren andwoordt ende kent pandelic, actum XIIe Juny anno LXXX (1480)[4].
5. Pieter Haddins fs. Gillis, ter cluuse, heeft I wijf, te ghend met Gillis Haddins zijnen vadre, up de scipgracht diene kent pandelic. Actum XXIIIe novembre LXXXVII (1487)[5].
6. Pieter Modde fs. Jacops, ter cluuse, heeft I wijf te ghend met Claus Ysenbaert diene kent pandelic. Actum XXIIIe novembre LXXXVII (1487)[6].
7. Franchoys Uterwulghen fs. Rogiers, vander cluse, heeft I wijf te ghend met Cornelis de Mete, pattijnmakere, up de mude, diene kent pandelic. Actum IXe decembre LXXXIX (1489)[7].
8. Lievijne Temmermans, weduwe van Cornelis Haddins, ter clusen, te ghend met Gillis Haddins, up de scipgracht, diene kent pandelic. Actum XXXe decembre LXXXIX (1489)[8].
9. Daneel Rogiers fs. Zeghers, vander cluse, te ghend met Ghijselbrecht Terlinc, up de mude, diene kent pandelic. Actum Xe in april XC (1490) den paeschavont[9].

PERSOONSNAMENINDEX

Gillis Addin fs. Gillis 1
Cornelis Haddin fs. Gillis 4
Gillis Haddin fs. Gillis 2
Pieter Haddins fs. Gillis 8
Pieter Modde fs. Jacops 3
Pieter Modde fs. Jacops 6
Daneel Rogiers fs. Zeghers 9
Lievijne Temmermans, weduwe van Cornelis Haddins 8
Franchoys Uterwilghen fs. Rogiers 7

NOTEN

1. Stadsarchief Gent, *Buitenpoortersboeken*, Reg. 122/1, p. 33
2. Idem, Reg. 122/2, p. 57
3. Idem, Reg. 122/2, p. 254
4. Idem, Reg. 122/2, p. 33
5. Idem, Reg. 122/3, p. 239
6. Idem, Reg. 122/3, p. 239
7. Idem, Reg. 122/3, p. 77
8. Idem, Reg. 122/3, p. 213
9. Idem, Reg. 122/3, p. 51

Heemkundig repertorium 1999

LOPENDE HEEMKUNDIGE BIBLIOGRAFIE VOOR DE GESCHIEDENIS VAN HET MEETJESLAND

Filip BASTIAEN

Deze bibliografie is een selectieve bibliografie. Voor de werkwijze en criteria, zie jaarboek 43 (1992), p. 258-263, jaarboek 45 (1994), p. 213 en jaarboek 48 (1997), p. 261. Routebeschrijvingen worden evenmin opgenomen.

Voor de geëxcerpeerde jaarboeken en tijdschriften, zie jaarboek 43 (1992), p. 261-262, jaarboek 44 (1993), p. 197-198 en jaarboek 47 (1996), p. 239.

Gebruikte sigels

AM	Appeltjes van het Meetjesland
B	Biekorf
BB	Bos en Beverveld
BTFG	Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis
BTNG	Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis
DB	De Belle
DE	De Eik
DED	De Eeklose Dobbelgebakkene
DL	De Levensboom
DTA	De Twee Ambachten
HB	Handelingen Genootschap voor Geschiedenis Brugge
HBM	Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland
HMGOG	Handelingen Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent
HLvN	Het Land van Nevele
JAM	Jaarboek Ambacht Maldegem
KB	Kapel en Beeld
KGK	Jaarboek van de Kring voor Geschiedenis en Kunst van Deinze en de Leiestreek

LvdW	Land van de Woestijne
ME	Molenecho's
MvT	Mensen van Toen
OH	Ons Heem
OR	Oud Ruysselede
OVZ	Oostvlaamse Zanten
RvT	De Roede van Tielt
TG	Tijdschrift voor Geschiedenis
Tgk	Het Tijdschrift van het Gemeentekrediet
TSG	Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis
VS	Vlaamse Stam

1. BIBLIOGRAFIE

A. WERKINSTRUMENTEN

bibliografieën

1 BASTIAEN Filip, *Heemkundig repertorium 1998. Lopende heemkundige bibliografie voor de geschiedenis van het Meetjesland.* – AM, 49(1998), 255-282.
Thematische bibliografie met 4 indices: auteurs, trefwoorden, plaats- en familienamen.

2 VANDEVEIRE Jozef, *Indices op de heemkundige tijdschriften Ons Meetjesland (1968-1986) en Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland (1987-1998).* - [Eeklo], 1999, 105p.
Ver doorgedreven, per thema, auteur, gemeente en chronologisch per tijdschrift.

Bronnen(publicaties)

3 DEBBAUT Ronny, *Staten van Goed Zomergem, deel II (1704-1755) en Addendum (1646-1754).* – zp, 1999, 106p. Vervolg op 98/13

4 DE SMET Erik, *Monogrammen of handmerken in Eeklo in de 17e eeuw.* - HBM, 13(1999), 2, 62-64. Vervolg op 98/17

5 DE SMET Erik, *Monogrammen of handmerken in Eeklo in de 17e eeuw.* – HBM, 12(1998), 4, 180-184.
Alfabetisch overzicht, met korte inleidende bespreking.

6 DE SMET Erik en HAMERLYNCK Willy, *De immobiliënmarkt te Eeklo tijdens het Ancien Regime (1677-1682).* – DE, 24(1999), 1, 37-55. Vervolg op 96/9, 97/5 en 98/15.
Chronologisch, verkopers (schenkers), kopers, aard goed.

7 DOBBELAERE Jozef, *De volkstelling van het jaar IV (1795-1796) in Adegem.* – JAM, 4(1998), 151-200, met kaarten tabellen.
Een inleidende bespreking (een doorsnede van het dagelijks leven: bewoning, gezinssamenstelling, leeftijd, beroepen...), gevolgd door de volledige lijst en een familienamenindex.

8 DOBBELAERE Michel, *Staten van goed Kaprijke.* - Gent, 1999, 4 delen.

9 MARTENS Albert, *Komen en gaan. De stationschefs van Hansbeke.* – DL, 11(1998), 4, 76-86.
Naamlijst en gegevens uit de bevolkingsregisters.

10 MARTENS Albert, *De Bellemse enclave binnen de parochie van Hansbeke.* – HLvN, 29(1998), 4, 271-288, met kaarten, indices van persoonsnamen, plaatsnamen enz.
Transcript van de tekst op een kaart van 1660, met bespreking inzake heerlijke structuur.

11 NEYT Luc, *Lijst van de mannen tussen 16 en 40 jaar van de parochie Landegem anno 1745.* – MvT, 9(1999), 3, 67-70, met grafiek per leeftijdscategorie.

12 NEYT Luc, *Lijst van de mannen tussen 16 en 40 jaar van de parochie Poesele anno 1745.* – MvT, 9(1999), 2, 39-40.

13 SCHEPENS Erik, *Gildebroeders en -zusters van de Broederschap van de H. Gerulfus te Drongen in het Meetjesland.* – AM, 49(1998), 237-240.

14 STEEGHERS Wilfried, *Gentse poorters uit Knesselare (1542-1796).* – AM, 49(1998), 138.

15 STEEGHERS Wilfried, *Gentse poorters uit Oosteeklo (1542-1796).* – AM, 49(1998), 137.

16 STEEGHERS Wilfried, *Gentse poorters uit Oostwinkel (1542-1796).* – AM, 49(1998), 136.

17 STEEGHERS Wilfried, *Gentse poorters uit Ursel (1542-1796).* – AM, 49(1998), 135.

18 VAN DEN OEVER Aloys en SCHOONACKER Marc, *Tienjarige tafels van de huwelijken en echtscheidingen in de gemeente Knesselare over het tijdvak 1796 tot en met 1870.* – zp, 1999, 195p.

Historiografie

19 NOTTEBOOM Hugo, *Kruisvaarder Salomon van Maldegem. Echt of verzonnen?* – HBM, 13(1999), 3, 136-143, 2 ill.
Op de Markt van Maldegem prijkt een fontein met daarop een beeld van de kruisvaarder. Deze Salomon van Maldegem duikt o.a. op in het verhaal *De Engel van Reesinghe of Het Burgslot van Maldeghem* van August Van Acker. Het verhaal blijkt verzonnen. Er is zelfs twijfel over het bestaan van deze Salomon.

B. HULPWETENSCHAPPEN

20 DEWILDE Johan, *De verkoop van gronden behorend tot het Goed ten Broeke in Lovendegem (1388).* – AM, 49(1998), 139-147, 1 kaart en de tekst als bijlage.
Tekstuitgave met uitvoerige bespreking.

21 PILLE Freddy, *Eeklose bibliotheek. Reeks: stadsrekeningen van de 80-jarige oorlog.* – Eeklo, 1999, delen 20 tot en met 25. Vervolg op 95/20, 96/25 en 98/32.

Deze rekeningen slaan op de periode 1630 tot 1638. Geannoteerde tekstuitgave met uitvoerige inleiding en naamregister.

C. DORPSGESCHIEDENIS

Monografieën en algemeen

22 AUDO Rob, *Watervliet (en het water bleef voortklotsen).* – Watervliet, 1998, 291p., geïll.
Chronologisch overzicht van gebeurtenissen in Watervliet, opgehangen aan een nationale en regionale kapstok.
Bespr.: H.N., AM, 49(1998), 295-296.

23 DE VLEESSCHAUWER Marc, STOCKMAN Luc en NOTTEBOOM Hugo, *De Utrechtse Vlamingen van Assenede. Historische kennismaking met de poldergemeente Assenede.* - [...], 1999, 64p., rijk geïll.
Gelegenheidsbrochure n.a.v. het bezoek van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland op 29 augustus. Na een inleidend algemeen bestuurlijk-historisch overzicht wordt uitgebreid aandacht besteed aan de bezochte sites: het stadhuis, de markt, de schandpaal, de kerkpui, de kerk en de kunstschatten, de St.-Annakapel, het beeld van de dijkwerker, de Asseneedse polders en de kasteelhoeve *Ter Loven.*

24 DIERICKX Christ, *Assenede, anno 1818 - 1819.* - DTA, 7(1999), 1, 93-103, 1 kaart, 1 tabel en 3 ill.
Algemene bijdrage: demografie, bestuur, wapen, gezondheid, onderwijs, economie enz.

Iconografie, dorpszicht, fotoboeken

25 DE CEUNINCK Paul, *Van De Krone tot het Eibey. Bouwkundig erfgoed in Donk.* – JAM, 4(1998), 131-150, met foto's en kaarten.
10 gebouwen, met informatie over bouwgeschiedenis (beperkt), gebruik en bewoners.

26 LUYSSAERT Jan, *Landegem, een beeldige geschiedenis.* – HLvN, 29(1998), 3, 161-268.
Foto's met commentaar.

27 VAN DE BOUCHAUTE Cyriel, *Zo zagen buitenstaanders het Eeklo van toen....* - DED, 7(1998), 4, 172-178, 4 foto's.
Drie teksten (1834, Ph. Van der Maelen; ca. 1910, L. Elaut en 1925, krantenartikel) met enige commentaar en uitleg.

Varia

28 CLAEYS Robert, *Bewoners van het Vinderhoutse Schouwbroekkasteel.* - HBM, 13(1999), 1, 36-41, rijk geïll.
Summiere informatie over eigenaars-bewoners en het dienstpersoneel.

29 CLAEYS Robert, *De brouwerij van het Zomergemse Hoekje.* – HBM, 12(1998), 4, 185-186, 3 foto's.
Uiterst beperkte gegevens, Lampaert.

30 CLAEYS Robert, *Het vroegere huis Pamele in Zomergem.* - HBM, 13(1999), 2, 91-92, 2 foto's.
Gesloopt vakwerkhuis dat dateerde uit 1622.

31 DE DONCKER Jos, *Nonkel Jan op bezoek in Aalter.* - LvdW, 22(1999), 1, 5-17, talrijke ill.
Radio in Aalter in de jaren '30. Op 9 juli 1933, in het kader van de Guldensporenfeesten, kwam de presentator van de kinderuurtjes, Jan Boon, op bezoek.

32 DE SMET Erik, *"Eene futiliteijt om niet veel Vlaems aen te verquisten" of een brokje moraliteitsgeschiedenis van onze voorouders.* - DED, 8(1999), 2, 73-78, 2 plannen.
Een huurgeschil tussen Jan Lampaert en zijn huisbazin Elisabeth Willems over een moestuin. De Eeklose rechtszaak sleepte maar liefst twee jaar aan.

33 NOTTEBOOM Hugo, *Achterstallige belastingbetalers in Adegem in 1792.* - HBM, 13(1999), 2, 93.
Johanna De Rycke en Johannes Willems.

34 VERVALLE Walter, *De lange weg van een oude dorpspomp.* – DB, 11(1998), 3, 20-22, 1 foto.
Bellem, 19de – 20ste eeuw.

D. ARCHEOLOGIE

35 CROMBE Ph. & VAN DER HAEGEN Guy, *Midden-paleolithische jagers-verzamelaars te Aalter. Getuigenissen van Vlaanderens vroegste bewoning ca. 80 000 - 60 000 jaar geleden.* - Uit Vlaamse bodem, 1996, 7-10.

36 DE DECKER Sam, *1275 jaar Assenede: een verjaardag die er geen is ... Een overzicht van het archeologisch onderzoek in Assenede.* - DTA, 7(1999), 1, 14-20, 4 foto's en 2 tekeningen.
Overzicht van het beperkte archeologisch onderzoek.

E. HISTORISCHE GEOGRAFIE & ECOLOGISCHE GESCHIEDENIS

37 CAMERLINCKX Jan, *Landschapsontwikkeling te Aalter.* - LvdW, 22(1999), 1, 18-38, foto's, tekeningen, kaarten en tabellen.

38 DE VLEESSCHAUWER Marc, *De Asseneedse polders: 16de en 17de eeuwse bedijkingswerken in het Assenederambacht.* - DTA, 7(1999), 1, 50-77, 5 kaarten, 3 tekeningen en 4 illustraties.
Over bedijkingsoctrooien, het dijktracé, dijkwerkers, prijzen, polderbestuurlijke aangelegenheden, de bedijkingstechniek en de heren van Sint-Albert.

39 DE VLEESSCHAUWER Marc, *De Landsdijk of Graaf Jansdijk: ruim vijf eeuwen historie.* - DTA, 7(1999), 2, 12-20, 2 kaarten.
Voornamelijk over de aanleg.

40 STOCKMAN Luc, *De Generalen Vrijen Polder in het Meetjeslandse krekengebied.* – AM, 49(1998), 183-236, met foto's en kaarten en de tekstuitgave van de ommelopers als bijlage.
Oorsprong van de polders met overstromingen, bedijkingen en stormvloeden als cruciale data. De eigenlijke aanleg van de Generalen Vrijen Polder dateert van 1652.

F. POLITIEK-BESTUURLIJKE GESCHIEDENIS & INSTELLINGEN

zie ook de nrs. 10 en 89

41 DE KRAKER Adrie, *Bestuur en bestuurders van het Assenede-ambacht tijdens de zestiende eeuw, 1500-1550.* - DTA, 7(1999), 1, 24-49, geïll. met tabellen, grafieken, tekeningen, foto's... Als bijlage de samenstelling van de schepenbank.
Vrij uitvoerige studie met aandacht voor het ambtsgebied, de samenstelling van de bestuursorganisatie, financiële inspanningen, de rechtspraak en conflicten met andere bestuursorganen.

42 DE SCHEPPER Andries, *Voor Outer en Heerd, Evergem, 1798-1998.* – Evergem, 1998, 33p., geïll.
Brochure over de boerenkrijg in Evergem, Ertvelde, Kluizen en Sleidinge, met daarin voornamelijk aandacht voor Jan-Baptist Van Lent, onderwijzer-koster te Doornzele.
Bespr.: H.N., AM, 49(1998), 291-295.

43 DE SMET Erik, *Tribulaties tussen de stad Eeklo en de grote tiendheffers nopens herstellings- en uitbreidingswerken aan de kerk (17de-18de eeuw).* – AM, 49(1998), 113-134, met foto's en plannen.
Meerdere processen waarvan de afloop niet steeds is gekend. De miserie begon met de kerktoren en de uitbreiding van de kerk was evenzeer een twistappel. Het artikel eindigt met een stuk over het behoud van de parochiale structuur in 1786, de regeerperiode van de keizer-koster Jozef II.

44 DE VLEESSCHAUWER Marc & CLAEYS Jackie, *Over kerkpuien gesproken.* - DTA, 7(1999), 1, 3-6, 1 foto.
Over openbare aankondigingen (mondeling) in Assenede, 16de - 20ste eeuw, en over een materieel aspect ervan zoals de roeptribune of kerkpui.

45 DIERICKX Christ, *In 't Oud Gemeentehuis te Bassevelde.* – DTA, 7(1999), 3, 44-46, 2 foto's.
De eerste herberg-gemeentehuis + geplogenheden voordien.

46 MARTENS Marc, *Middelburg en het adellijke huis van Arenberg.* – JAM, 4(1998), 239-256, geïll.
Tot 1860 waren de Arenbergs als erven van de laatste gravin van Middelburg eigenaar van ongeveer 125ha grond te Middelburg, waaronder 60ha bos. Dit leidde regelmatig tot betwistingen met het gemeentebestuur van Middelburg.

47 PAUWELS Omer, *Assenede tijdens de Tachtigjarige oorlog (1568-1648).* - DTA, 7(1999), 1, 78-86, 3 kaarten.

48 PILLE Freddy, *De machtsgreep van Jacques Veltganck.* – DED, 8(1999), 1, 12-18, 3 documenten.
Politieke carrière van een lid van deze belangrijke Eeklose familie.

49 SERLET Luc, *Driehonderd jaar landelijke politie te Knesselare, 1660-1995. "De pioniers van de landelijke politie".* – Knesselare, 1999, 177p, rijk geïll. met foto's en documenten.
Voornamelijk 20ste eeuw, veldwachters.
Bespr.: FB, in AM, 50(1999), 370.

50 STEVENS Willy, *De heer van Sint-Joris ging zijn galg te buiten.* – LvdW, 21(1998), 3-4, 55-58. Vervolg op 97/60.
Probleem over de begrenzing van de heerlijkheid van Sint-Joris en die van de *gravelichede* van Knesselare. Proces voor de Raad van Vlaanderen, 1657. Vervolg van de getuigenissen.

51 TONDAT Romano, *Tegen die van Maldegem...* - DED, 8(1999), 2, 94-97, 1 foto.
Eén feit over de verstoorde betrekkingen tussen Eeklo en Maldegem. De Eeklonaar Hannekin de Machy werd in 1453 ten onrechte beschuldigd van diefstal en gefolterd op bevel van de heer van Maldegem. De baljuw van Maldegem, zijn collega van den Hondsche en een sergeant van de Graaf van Vlaanderen werden veroordeeld.

52 VAN DE ROSTYNE Hendrik, *Maldegem zet de stap van een kerkelijke naar een burgerlijke begraafplaats.* – JAM, 4(1998), 51-92, met foto's, kaarten enz.
Op initiatief van de liberale burgemeesters Jan De Smet en Lieven De Buck vat men de de (lokale) schoolkwestie de kerkhofkwestie aan. De kerkelijke begraafplaats wordt vervangen door een gemeentelijke in de Katsweg. Dit brengt heel wat getouwtrek mee tussen de katholieken en de liberalen. Op 19 oktober 1873 heeft de eerste begrafenis plaats op het nieuwe kerkhof.

G. SOCIAAL-ECONOMISCHE GESCHIEDENIS

zie ook de nrs. 39 en 147

53 BASTIAEN Filip, *Individu versus gemeenschap, Maldegem, 1833. Cholera, gezondheidsmaatregels en begrafenisgebruiken.* – AM, 49(1998), 73-83.
Een stuk mentaliteitsgeschiedenis. Een man, Frederik Dusslier, overlijdt aan cholera, wordt op zijn eigen veld begraven en dan beginnen de buurtpoppen te dansen.

54 BLOMME Jürgen, *De huwelijksleeftijd in Eeklo (1759-1916).* - DED, 7(1998), 4, 163-168, 2 tabellen en 1 grafiek.
Ook benaderd volgens beroepsklasse.

55 BONNE Bart, *Waarschoots textielverleden.* - HBM, 12(1998), 4, 164-179; 13(1999), 1, 16-23; 3, 131-135 rijk geïll.
Een overzicht vanaf de 19de eeuw, met een bespreking per fabriek: o.a. de Société anonyme de Waerschoot, waarin de familie Buysse een belangrijke rol speelde (1889-1981), en andere bedrijven, ook de kleine weverijen.

56 CLAEYS Robert, *Zout bij de wijn.* - DED, 7(1998), 4, 169-171, 2 foto's en 1 kaart.
De Eeklose zoutziederij en wijnhandel van Aloïs Dhondt en nadien Desiré Goethals (1868-1922?).

57 CUYPERS Jan, *Assenede en haar mijnwerkersverleden.* – DTA, 7(1999), 3, 19-38, 6 foto's en 4 documenten.
Algemeen + getuigenissen van Roger Wassenhove, Firmin Van Hootegem, Julien Bral, Gerard Neyt en Robert Poppe.

58 DE CEUNINCK Paul, *De eerste gemeentelijke steenwegen in Donk. Een kroniek.* – JAM, 4(1998), 93-130, met foto's, kaarten enz.
Toen Donk in 1873 parochie werd, was het uitsluitend via zandwegen verbonden met het station op de Krone, met Vake en Moerkerke. Het gemeentebestuur, pastoor Joannes De Swaef en de sociaalvoelende adellijke families della Faille d'Huysse en de Ghellinck d'Elseghem maakten werk van de ontwikkeling van Donk.

59 DE CONINCK Paul, *De weg Maldegem-Aalter in historisch perspectief.* – JAM, 4(1998), 201-238, met kaarten, foto's enz en een namenlijst van aangelande eigenaars als bijlage.
In 1840 waren enkel de weg Gent-Brugge en de weg naar Nederland gekasseid. De overige wegen waren zandwegen. Aanvankelijk waren het private belanghebbenden en grondeigenaars die in 1844 stappen ondernamen om de weg naar Aalter over Papinglo te bestraten. Pas in 1908 werd de weg in de staatswegenis opgenomen en werd de tol afgeschaft.

60 DE SMET Aimé & VAN DE WOESTIJNE Paul, *De Eeklose coöperatie werkmanswelzijn 1900-1985.* – HBM, 12(1998), 4, 145-155; 13(1999), 2, 51-61, met foto's en documenten. Vervolg op 98/104.
Monografie. Liberaal partijlokaal, liberaal verenigingsleven, cinema, café en de uitbaters.

61 DE SMET Erik, *Bewoning en mensen te Eeklo in 1638.* - HBM, 13(1999), 1, 24-35;3, 97-106 , met kaarten en foto's.
Op basis van land- en ommestellingsboeken en eventueel andere, aanvullende bronnen, wordt per straat de bewoning geschetst. Over de eigenaars, de bewoners en hun beroep wordt in de mate van het mogelijke één en ander meegedeeld.

62 DE VLEESSCHAUWER Marc, *De dinsdagmarkt te Assenede heeft al 650 jaar bestaansrecht.* – DTA, 7(1999), 3, 66-71, 1 ill.
Octrooi 1349, marktplein, marktrechten.

63 LOOTENS Cyriel, *Verdwenen Bellemse bedrijven.* – DB, 11(1998), 3, 23-33, rijk geïll.
Over Bellemse brouwerijen, vanaf midden 19de eeuw: Van Maldeghem, Meiresonne, Lootens, Van Lantschoot, Van de Velde en Sierens.

64 LOOTENS Cyriel, *Verdwenen Bellemse bedrijven. De 'Mekanieke bakkerij De Klok'.* - DB, 12(1999), 1-2, 30-37, 4 foto's, 2 kaarten en 1 document.
Bakkerij Lootens, kort voor en na de Eerste Wereldoorlog, met een zekere regionale uitstraling. De bakkersstiel bleef in de familie tot 1965.

65 LOOTENS Cyriel, *Verdwenen Bellemse bedrijven. De Zeildoekweverij.* – DB, 11(1998), 4, 23-31, met foto's, plannen enz.
19de – 20ste eeuw, aangevuld met familiale en volkskundige elementen over de familie Van Acker en Nys.

66 NOTTEBOOM Hugo, *De molen van Bernard Dominiek Van Hoorebeke.* – HBM, 13(1999), 3, 121-123, 1 plan.
Eeklo, 19de eeuw, bezwaren van buren.

67 PILLE Freddy, *Eeklose emigranten in Zeeland (1559-1637).* - DED, 8(1999), 2, 98-100.
Op basis van steekproeven in de *Genealogische Afschriften* van het Rijksarchief in Zeeland. De bron is interessant voor heel het Meetjesland.

68 PILLE Freddy, *Het uitzicht van Eeklo in de vroege 17de eeuw.* - DED, 8(1999), 2, 60-72, 4 ill.
Aan de hand van het landboek van 1638, weliswaar zonder kaart, en de contributielijsten wordt een beeld geschetst van de bewoning, (de wegen en het landschap). Eeklo-binnen is te beschouwen als een minidorp met een aantal vervallen hofsteden., voornamelijk houten huizen, vrij weinig kasseiwegen, een vijftal waterputten en ongebruikte molenbergen. Er waren wel twee oliemolens. De Markt met het stadhuis bood een gevoel van ruimte, door de lage en minder intense bebouwing. Van de vroegere voorspoed is zowat niets meer te merken.

69 TONDAT Romano, *Landbouwkundige bedrijfsgebouwen te Assenede in 1966-1970.* - DTA, 7(1999), 1, 144-148, 8 foto's.
Typische gebouwen met strodak.

70 VANDEVEIRE Jozef, *Nog eens de hosteliers van Ursel.* – AM, 49(1998), 241-254, 2 kaarten en 1 document.
O.a. Duitse bronnen moeten het belang van Ursel als *halfwegparochie* tussen Gent en Brugge hard maken. De schilder Albrecht Dürer was bv. één van de voorname gasten in Ursel. Hij bekijkt ook waar dat alle passanten logeerden (overzicht herbergen).

71 VAN DE WOESTIJNE Paul, *De Landbouwcomice Eeklo 1848-1998.* - HBM, 13(1999), 1, 1-15; 2, 65-79, talrijke ill. en een ledenlijst volgens de behandelde periode per aflevering..
In elk landbouwdistrict moest een landbouwcomice worden opgericht in uitvoering van een KB van 1848. Aanvankelijk steunden dergelijke verenigingen op notabelen: in Eeklo burgemeester Dhuijvetter, griffier Van Hoorebeke, vrederechter Ecrevisse e.a. De omvorming tot Landbouwsectie Eeklo in 1859 maakte het ontplooien mogelijk. Thema's die de organisatie bezighielden: landbouwtentoonstellingen, octrooien, stoomdorsmachine,

H. GODSDIENST- EN KERKGESCHIEDENIS

zie ook de nrs. 43, 120, 121 en 137

72 BRAEKMAN Willy, *Twee heksen te Assenede (eind 16de en midden 17de eeuw).* – AM, 49(1998), 57-71, 3 documenten.

Het eerste geval, met de zwangere Catharina Cursse in de hoofdrol, eindigde met de verbranding van de verdachte. Van de tweede betichte, momenteel een onbekende vrouw, is niet eens geweten of het ooit tot een proces kwam.

73 MARTENS Albert, *De Philomenakapel te Hansbeke.* – AM, 49(1998), 149-182, rijk geïll. en met talrijke bijlagen, waaronder een bibliografie.
Uitvoerige en gedetailleerde studie. Philomena was ooit een heilige, maar viel van haar voetstuk. Achtereenvolgens komen de kapel met exterieur en interieur, de bouwheer, de verering, het onderhoud enz. aan bod.

74 MARTENS Albert, *Verering van de H. Coleta te Hansbeke.* – OVZ, 73(1998), 4, 290-291, 1 grafiek.
O.a. evolutie doopnaam Coleta.

75 MARTENS Albert, *Verering van Sint-Antonius met het varkentje te Hansbeke.* – OVZ, 73(1998), 4, 288-289, 2 foto's en 1 grafiek.
O.a. evolutie doopnaam Antonius.

76 SPANHOVE Joris, *Bisschoppelijk visitatieverslag van de parochie Assenede in 1627.* - DTA, 7(1999), 1, 87-92, 1 ill.
Samenvattend relaas van het bezoek van bisschop Antoon Triest.

77 STOCKMAN Luc, *Het aantal parochies in het decanaat Aardenburg sedert haar oprichting ca. 1285 tot 1559.* – AM, 49(1998), 101-111 met een overzichtslijst.
Evolutie van het aantal parochies in een decanaat dat gedurende decennia aan de grillen van de zee was blootgesteld. Discussie met andere auteurs.

78 STOCKMAN Luc, *Kerkelijk leven te Zomergem in de 16de eeuw.* – AM, 49(1998), 37-56, met foto's, documenten en naamlijsten als bijlage.
Voornamelijk aan de hand van rekeningen: viering van kerkelijke hoogtijdagen, fundaties en jaargetijden, heiligenverering, lokale gilden, het kerkgebouw enz.

79 VAN DE MOORTEL Angèle, *Inhuldiging en wijding van de kapel van de BJB op zondag 3 oktober 1954.* – LvdW, 21(1998), 3-4, 70-72, 3 foto's.
Aalter, reeds gesloopt.

80 VAN HOECKE Rita, *De Zusters van Liefde in Ten Doorn (1822-1965).* – Maldegem, 1998, 200p., rijk geïll.
Het wel en wee van een kloostergemeenschap, met daarin vooral aandacht voor drie pijlers: de zusters van Liefde als kloostergemeenschap, de evolutie van het gebouwencomplex en de uitbouw van het onderwijs.
Bespr.: R.B., AM, 49(1998), 299-300.

I. MILITAIRE GESCHIEDENIS

zie ook de nrs. 47 en 114

81 BAECKELANDT Roger, *Oorlogsherinneringen 1940-1945.* – LvdW,

21(1998), 3-4, 25-334 foto's.
Aalter, Sterrewijk.

82 CLAEYS Jackie, *Assenede tijdens de Eerste Wereldoorlog.*- DTA, 7(1999), 1, 104-117, 3 foto's en als bijlage een overzicht van de Asseneedse gesneuvelden (door Christ Dierickx).

83 DE GROOTE Albert, *Landegemse soldaten, oud-strijders en burgerlijke slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog. Aanvullende gegevens.* – MvT, 8(1998), 4, 87-89.
Over Vlaamse/Amerikaanse oudstrijders uit het Land van Nevele. Met een namenlijst.

84 LUYSSAERT Jan, *Oorlogsrelaas van Florimond Pynaert, de Landegemse vrijwilliger 1914-1918.* – HLvN, 29(1998), 4, 319-356; 30(1999), 1, 54-82, met kaarten en enkele foto's.
Aan de hand van zijn notities en eventueel andere bronnen schreef Florimond Pynaert na de oorlog zijn wedervaren. Het verhaal werd reeds in 1974 uitgegeven, in het handschrift van de auteur. De huidige versie is uitgebreid met commentaar, toelichtingen en illustraties.

85 NOTTEBOOM Walter, *Tachtig jaar geleden eindigde de Eerste Wereldoorlog.* – JAM, 4(1998), 257-303, rijk geïll. en met een naamlijst van de gesneuvelden.
De plaatselijke gebeurtenissen tijdens de oorlog die in Maldegem veel ellende en armoede bracht; de dodelijke grensdraad, gedwongen tewerkstelling, hulpcomité, opeisingen enz. Met een uitgebreide fotorubriek.

86 PILLE Freddy, *De Vrede van Munster en Eeklo.* - DED, 7(1998), 4, 153-162, 5 ill.
De toestand kort voor het sluiten van de vrede en ook nadien was voor de lokale bevolking geen verademing. Aanvankelijk persten de Nederlanders nog wat geld uit het contributieland, nadien voerden de Spanjaarden oorlog tegen Frankrijk, zodat opnieuw veel geld nodig was en daarenboven had Eeklo af te rekenen met inkwartieringen.

J. KUNST, CULTUUR & WETENSCHAPPEN
inclusief onderwijs en pers

zie ook de nrs. 31, 80, 126 en 127

87 DE DONCKER Jos, *Van Alyntjesschool tot klein Sint-Gerolf.* - Aalter, 1998, overvloedig geïll.
Een monografie over het ontstaan, de groei en het leven van een Vrije Dorpsschool in Aalter van 1879 (eerste schoolstrijd) tot 1997 (fusie tot één grote scholengemeenschap).
De eerste naam ontstond door het belang van de familie Alyn. Vanaf 1949 kwam de school onder de leiding van de Broeders van Liefde.
Bespr.: P.L., AM, 49(1998), 298-299 en Peter Laroy, LvdW, 22(1999), 1, 55-56.

88 DE REUCK Dirk, *Het kasteeldomein van Bellem tijdens de 17de en 18de eeuw.* – AM, 49(1998), 85-100, met foto's, plannen, documenten enz.
In een eerste deel een bespreking van voorname grondbezitters in een woest landschap, zoals de familie Van Lake, Wijts en Rijm. Het kasteel zelf evolueerde uit een *huys van plaisance.* Heel wat aandacht gaat ook naar Sanderus die van het kasteel en de omgeving een ets maakte. Het artikel sluit af met het kasteel onder de familie Montmorency.

89 LAROY Peter, *Een officiële middelbare school te Aalter (1949-1950).* - LvdW, 22(1999), 1, 46-54, 2 foto's.
Het ontstaan van middelbaar onderwijs en de concurrentieslag tussen 'liberalen' en katholieken.

90 NOTTEBOOM Hugo, *De meysjes-school van pastoor Duvillers te Middelburg.* – HBM 12(1998), 4, 156-163, 3 ill.
Lokale schoolgeschiedenis, kort voor en een tijd na de Belgische omwenteling met als hoofdbestanddeel de strijd om een meisjesschool tussen kannunik Jozef Andries en pastoor Constant Duvillers.

91 NOTTEBOOM Hugo, *Louis Braet uit Kaprijke contra August Van Acker uit Eeklo.* - HBM, 13(1999), 2, 80-86, 1 ill.
Dispuut gevoerd in de Gazette van Eecloo tussen 1863 en 1868 tussen de stadssecretaris van Eeklo en de onderwijzer-kostschoolhouder van Kaprijke over onderwijs en dichtkunst. Er wordt niet steeds de bal gespeeld.

92 NOTTEBOOM Hugo, *Radio: het manna uit den hemel.* – JAM, 4(1998), 7-50, rijk geïll.
Jozef De Lille was de promotor van radio en radiotoestellen in Maldegem, vanaf de jaren '20. Hij dreef handel, maar had vooral oog voor het educatieve van de radio, waarbij ook en vooral het Vlaamse element opduikt. Hij organiseerde o.a. een radiofeest.

93 PILLE Freddy, *Een halve eeuw onderwijs 1600 – 1650.* – DED, 8(1999), 1, 2-9, enkele ill.
Eeklo, officieel onderwijs

94 THYS Maurice, *35 jaar ten dienst van het klooster en de meisjesscholen te Aalter.* – LvdW, 21(1998), 3-4, 39-47, 2 foto's en 2 ill.
Over Camilla Van Ceulebroeck (1861-1924), directrice van de school van de Zusters van de H. Vincentius à Paulo van 1893 tot 1921.

95 VAN MALDEGHEM Jeroom, *Gebrandschilderde glasramen in de Maldegemse Sint-Barbarakerk.* – Maldegem, 1998, 47p., rijk geïll.
Van de 14 ramen worden de schenkers, iconografie, symboliek, glazenier, afmetingen enz. besproken.
Bespr.: H.N., AM, 49(1998), 296.

K. TAAL- EN LETTERKUNDE
Naamkunde, dialectologie, toponymie ...

zie ook de nrs. 19, 119, 123 en 136

96 DE VLEESSCHAUWER Marc, *What's in a name: enkele taalhistorische beschouwingen over de plaatsnaam Assenede.* - DTA, 7(1999), 1, 7-11.

97 DEVOS Magda, *De streektaal van de Twee Ambachten in het Vlaamse dialectlandschap.* - DTA, 7(1999), 1, 134-143, 6 kaarten.

98 LUYSSAERT Jan, *Cyriel Buysses Nevelse periode (1859-1896).* – HLvN, 30(1999), 3, 141-143.
Beknopte biografie van deze Nevelse letterkundige.

99 LUYSSAERT Jan, *Nevelse realiteit en Buysses fictie in "Het recht van de sterkste".* - HLvN, 30(1999), 3, 198-212, 4 foto's en 1 bidprentje.
Licht gewijzigde versie van een artikel verschenen in *Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap*, 1998.
Het verhaal speelt zich duidelijk af op de Hul te Nevele, de personages zijn naar het leven getekend en af en toe zijn ze in bestaande personen herkenbaar.

100 STROBBE Arnold, *Herinnering, een verhaal van C. Buysse.* - HLvN, 30(1999), 3, 174-181, met het verhaal als bijlage.
Dit artikel verscheen eerder in *De St.-Sebastiaangilde in Poeke en Lotenhulle*, Nevele, 1980.
Verscheidene elementen wijzen erop dat de auteur voor dit verhaal een beroep deed op herinneringen aan zijn schutterstijd bij de Sint-Sebastiaangilde in Poeke en Lotenhulle.

101 STROBBE Arnold, *Lotenhulle in het werk van Cyriel Buysse.* - HLvN, 30(1999), 3, 182-197, 5 foto's.
Gewijzigde versie van een artikel verschenen in DF-Spiegel, 1997.
Bekende elementen zijn *De Graeve van Halfvasten*, *Veronica's Kruis*, de *Malsem*, de *Sperre* enz.

102 VAN DE CASTEELE Jozef, *Het niet onbesproken drietal uit de Schandpaal.* - HLvN, 30(1999), 3, 166-173.
Licht gewijzigde versie van een artikel verschenen in *Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap*, 1986.
Met een veelheid aan Nevelse elementen. In de roman stonden Adolphe V. Schatteman, Adèle Fobe en Auguste de Deurwaerder model voor de personages.

103 VAN DE CASTEELE Jozef, *Het rusthof te Vosselare en zoals C. Buysse het zag in "Het Hofje".* - HLvN, 30(1999), 3, 144-165, 5 foto's en 3 documenten.
Geactualiseerde versie van een artikel verschenen in hetzelfde tijdschrift in 1975.

104 WILLEMS Gustaaf, *Dialectspreuken in Assenede.* – DTA, 7(1999), 3, 62-63.

L. FAMILIEKUNDE

familiegeschiedenis

105 BAECKELANdT Roger, *Ba(ec)keland(t): een bijna verdwenen familienaam te Bellem.* – DB, 11(1998), 3, 2-19; 4, 17-22, rijk geïll. Vervolg op 98/159

Graatgenealogie, toegespitst op 1 gemeente

106 DE BAERE Guido, *De geschiedenis van de familie De Baere, strodekkers te Maldegem.* – Wondelgem, 1999, 27p., geïll., met namenregister.
Bespr.: DL, 12(1999), 3, 93-94.

107 DOBBELAERE Jozef, *De familie Ginneberge.* – DL, 12(1999), 1, 24-31.Vervolg op 99/108.
graatgenealogie

108 GINNEBERGHE Firmin, *De familie Ginneberge.* – DL, 11(1998), 4, 86-98.
Graatgenealogie

109 HAMERLYNCK Willy, *Bollengiers (Eeklo – 17de eeuw).* – DE, 24(1999), 1, 3-36, geïll. met handtekeningen en met overzichtstafel als bijlage.
Graatgenealogie met meer dan louter biografische gegevens.

110 HAMERLYNCK Willy, *De Croocq te Eeklo (17de eeuw).* – DE, 23(1998), 4, 161-255.
Graatgenealogie met een veelheid aan informatie.

111 HAMERLYNCK Willy, *De schepenen Dercker – Dhercker te Eeklo in de 17de en 18de eeuw.* – DE, 24(1999), 2, 59-95, met documenten en overzichtstabellen.
8 familieleden oefenden een tijd het ambt van schepen uit.

112 LOMME André, *De familie De Fruyt in het Zomergemse Korteboeken.* – HBM, 12(1998), 4, 187-190, 2 foto's.

113 MARTENS Albert, *De familie Saey. Een fragment van de Aalterse tak.* – DL, 12(1999), 1, 6-23.
graatgenealogie

114 SPITTAEL George, *Heer, herinner u de namen ...!* – DED, 8(1999), 1, 31-38, geïll.
Over de Eekloose slachtoffers van de tragische meidagen 1940, met gegevens over de begraafplaatsen.

115 WAELPUT Erik en Fons, *Een kuipers-familie in Merendree. Van Englebert tot Jules Waelput.* – HLvN, 30(1999), 1, 3-47, rijk geïll. met foto's, documenten enz.
Evolutie in het ambacht, de familiegeschiedenis, de benodigdheden (19de – 20ste eeuw).

Biografieën

116 CAUCHIES Jean-Marie, *Deux grands commis bâtisseurs de villes dans les Pays-Bas Bourguignons: Jean de Lannoy et Pierre Bladeling (vers 1450/60).* - De Jacques Coeur à Renault. Gestionnaires et organisations. Troisièmes rencontres - 25 et 26 novembre 1994, Université des Sciences sociales, Toulouse, 1995, p. 45-59, 2 kaarten.
Handelt onder meer over de stadstichter en -bouwer Pieter Bladelin (Middelburg), voor wie dit een teken van macht was en niet zozeer uit liefdadigheid.

117 CLAEYS Jackie, *Edmond De Decker, jachtwachter van de Doornendijk.* – DTA, 7(1999), 3, 6-10, 4 foto's en bidprentje.
Assenede, 1886-1973; jacht, stroperij, otters en volkshumor.

118 DEBBAUT Ronny, *Interne migratie in het Meetjesland. De familie Van Buyseele. Addendum.* – DL, 11(1998), 4, 101-102. Addendum bij 98/99

119 DE GROOTE Stefaan, *De automobiel van mijnheer Cyriel.* - HLvN, 30(1999), 3, 213-220, 1 foto.
Cyriel Buysse reisde graag met zijn auto en dit komt ook voor in zijn werk, o.a. in reisverhalen.

120 DE VLEESSCHAUWER Marc, *De laatste begraving in de kerk van Oosteeklo.* – DTA, 7(1999), 3, 47-50, 1 document.
1784, met vnl. biografische gegevens over Joanna Maria Goethals, echtgenote Joannes Wauters.

121 EVERAERT John, *L'Inquisition dévoile: Levinus Apolonius (1544-1594). Un "humaniste" flamand raté aux Canaries*, in História das Ilhas Atlañticas, Volume II, Funchal/Madeira, 1997, p. 159-174.
Een merkwaardig levensverhaal over een zekere Lieven van Ghentbrugghe, een humanist, geboren in Middelburg omstreeks 1545. Hij was hulpprofessor aan het kapittel van Sint-Donaas, maar kwam in contact met de ketterij. Hij trok naar de Canarische eilanden en kreeg ook daar te maken met de inquisitie. Hij werd ontheven van de verdenkingen en herneemt zijn beroep als leraar. Hij sterft in armoede op Santa Cruz de la Palma rond 1595.

122 PARMENTIER Jan, *"Dog alsoo de liefde blind is..." De zwerftocht van een Waarschootse klerk in Oost-Indië, 1699-1710.* – AM, 49(1998), 5-35, enkele documenten en de opvarenden van een VOC-schip als bijlage.
Uitvoerige biografie van Carolus Van der Haeghe aan de hand van een ego-document, nl. zijn reisgeschriften. Hij was aanvankelijk griffiersklerk, eerst in Boekhoute, dan in Eeklo. Een verboden liefde dreef hem op avontuur en naar de VOC. Hij was achtereenvolgens (misnoegd) soldaat in Batavia, in dienst van de Spaanse kroon op de Filippijnen en tot slot trok hij naar Japan, waar hem eveneens hachelijke avonturen wachtten.

123 STOCKMAN Luc, *Van Assenede Diederike.* - DTA, 7(1999), 1, 21-23.
De vertaler van de middelnederlandse Franse ridderroman Floris ende Blancefloer in het Diets. Hij was in de 13de eeuw ontvanger van de cijnzen van woeste gronden, o.a. in Assenede.

124 TEIRLINCK Frank, *Edward De Sutter (1856-1899). Een Eeklonaar werd monnik in Maredsous.* – HBM, 13(1999), 3, 107-120, rijk geïll.
Was eveneens een tijdje onderpastoor in Middelburg en Knesselare. Was muzikaal begaafd.

125 VAN ACKER L., *Een Vlaamse pastoor en zijn familie in Amerika: Alfons Depoorter van Poeke (1872-1909).* – Biekorf, 98(1998), 4, 346-361, 2 brieven als bijlage.
Zoon van een voorname familie. Zijn vader Ivo was landbouwer, steenbakker en raadslid. Een deel van de familie trok omstreeks

1890 naar Amerika. Alfons volgde later. Samenvatting van 12 brieven over zijn verblijf aldaar. De brieven werden gevonden op de hoeve van een vroegere mede-seminarist.

126 VAN DE VEIRE Remi, *Valery Stuyver, priester-schilder te Oosteeklo.* - DTA, 7(1999), 2, 89-98, rijk geïll., o.a. met foto's van werken. Zie ook 96/103 en 98/168
Tijdens zijn verblijf in Oosteeklo (1948-1956) maakte hij minstens 14 werken (13 schilderijen - waarvan 2 over Oosteeklo - en 1 houtskooltekening). Hij ging in tegen de toen gangbare religieuse voorstellingen en de beeldhouwer viel te bespeuren in de schilder.

127 VAN DE WOESTIJNE Paul, *Aimé Mouqué en James Ensor.* – HBM, 13(1999), 3, 124-130, 2 foto's en 1 programma.
Mouqué was directeur van de Eeklose Muziekacademie (1939-1956), componist, en zette de muziek van Ensor op papier.

128 VAN ELSLANDE Rudy, *Renaat van Elslande, minister van Staat, een geboren Boekhoutenaar.* - DTA, 7(1999), 2, 72-79, 1 foto, familiewapen en beperkte kwartierstaat.
Korte biografie van een Vlaamsgezind CVP-politicus en een wat ruimere genealogische context.

129 WILLE Erik, *Karel Waerie, ook een Aalterse figuur.* – LvdW, 21(1998), 3-4, 5-24, talrijke ill.
De Gentse volkszanger bracht zijn jeugdjaren door in Aalter (1849-1860). Hij volgde er enkele jaren lager onderwijs bij Leonard David.

kwartierstaten

130 LUYSSAERT Jan, *De voorouders en bloedverwanten van Virginie Loveling.* – MvT, 8(1998), 4, 74-86, met minikwartierstaat.

131 VERBRUGGE Walter, *Vooroudersreeks van Emiel Van Leeuwen (°Landegem 1866 - +Gent 1939).* – MvT, 9(1999), 2, 26-32.

M. VOLKSKUNDE
ook ontspanning(-sverenigingen)

zie ook de nrs. 4, 69, 75, 76 en 129

132 BAECKELANDT Roger, *Het cinq-sizen kansspel.* – LvdW, 21(1998), 3-4, 34-35, 1 foto.
Algemeen

133 BOLLAERT André, *Van Buysse tot Dhaenens: honderd jaar wielerleven in het Land van Nevele.* – HLvN, 30(1999), 2, 85-126, rijk geïll. met foto's, documenten enz.
Een geschiedenis van de fiets en de wielersport in de streek, met in de eerste plaats de prestaties van de renners. Marcel Buysse was de eerste die het internationaal waarmaakte en Rudy Dhaenens behaalde de wereldtitel. Ook de opkomst van de fiets en de wielersport.

134 DE VLEESSCHAUWER Marc, *Carnaval te Assenede: historisch overzicht van een eeuwenoud folkloristisch festijn.* - DTA, 7(1999), 2, 24-71, rijk geïll.
Een chronologische benadering met als leeuwendeel de 20ste eeuw. In het thematische deel komen de reuzen aan bod, alsook de wijk Kapelle, verkiezing prins carnaval, kindercarnaval en carnavalliedjes.

135 DE VRIENDT Omer, *Van veloclub tot koninklijke fanfare... in Boekhoute.* – DTA, 7(1999), 3, 51-61, 5 foto's en 1 document.

136 DIERICKX Christ, *Een spotlicht op de Asseneedse 'kasseibijter'.* - DTA, 7(1999), 1, 12-13, 1 foto.
Spotnaam, naast *saluutje.*

137 LOOTENS Cyriel, *Bij de kaftfoto.* – DB, 12(1999), 1-2, 2-4, 2 foto's.
Over de beglaasde niskapel in de Stekelbeekstraat in Bellem en de herberg 't Kruisken. Familiale gegevens familie Van Lantschoot.

138 MARTENS Albert, *Herbergen te Bellem, anno 1719.* – DB, 11(1998), 3, 34-37, 3 foto's.
Tekstuitgave met korte bespreking en vergelijking met 1683.

139 NOTTEBOOM Hugo, *Het concordaat der Meetjeslandse schutters.* - JBM, 13(1999), 1, 42-46, 2 ill.
Overeenkomst tussen de belangrijkste schuttersgilden gesloten in 1822 te Watervliet om de schietingen meer luister te geven en problemen te voorkomen.

140 NOTTEBOOM Hugo, *Pieter Coelis: slachtoffer van de velocipède.* - HBM, 13(1999), 2, 94-95, 1 ill.
Maldegem, 1894.

141 THYS Maurice, *Folklore- en reclamestoet te Aalter op zondag 27 september 1953.* – LvdW, 21(1998), 3-4, 59-64, foto's en deel programmabrochure.

142 TONDAT Romano, *Keizer Karel en Eeklo.* - DED, 8(1999), 2, 55-59, 2 foto's.
De bekendmaking en het (volks-)feest rond de geboorte van de latere keizer. Niets wijst er op dat hij in Eeklo werd geboren.

143 VAN DE WOESTIJNE Paul, *K.F.C. Eeklo naar bevordering in 1952.* - HBM, 13(1999), 2, 87-90, 1 foto.

144 VAN HOECKE Rita, *75 jaar VTB-Eeklo.* - DED, 7(1998), 4, 179-193; 8(1999), 1, 19-30; 2, 79-93, rijk geïll.
Reeds enkele maanden na starten van VTB-nationaal werd in Eeklo een afdeling opgericht door Michiel De Saeytijd. Zijn verhuis in 1924 deed de werking 5 jaar stilvallen. De nieuwe start werd gegeven in 1929 door Arnold Dhaenens. Ruime aandacht voor de activiteiten, o.a. toerisme, cultureel erfgoed, Vlaamse problematiek... Gaston De Neve drukte 22 jaar lang zijn stempel op de vereniging (1977-1998).

145 VANLAERE Roger, *De wielersport te Aalter 50 jaar terug.* - LvdW, 21(1998), 3-4, 49-54; 22(1999), 1, 39-45, talrijke foto's. Vervolg op 97/156 en 98/183
Over Antoine De Keyser, Maurice Hautekeete, Raymond Lema, Frans Anseeuw, Robert Verselder, Gerard Vroman, Gaston Huyvaert, Gerard Taghon en August Yde.

146 WILLEMS Gustaaf, *Rond en in de herberg in Assenede.* - DTA, 7(1999), 1, 118-133, 4 foto's en 1 document.
Algemeen artikel, 16de - 20ste eeuw, met reglementen, overzichten van herbergen enz.

2. REGISTERS

A. AUTEURS

Audo Rob 22

Baeckelandt Roger 81, 105, 132
Bastiaen Filip 1, 53
Blomme Jürgen 54
Bollaert André 133
Bonne Bart 55
Braekman Willy 72
Camerlinckx Jan 37
Cauchies Jean-Marie 116
Claeys Jackie 44, 82, 117
Claeys Robert 28, 29, 30, 56
Crombé Ph. 35
Cuypers Jan 57

De Baere Guido 106
Debbaut Ronny 3, 118
De Ceunick Paul 25, 58
De Coninck Paul 59
De Decker Sam 36
De Doncker Jos 31, 87
De Groote Albert 83
De Groote Stefaan 119
De Kraker Adrie 41
De Recuk Dirk 88
De Schepper Andries 42
De Smet Aimé 60
De Smet Erik 4, 5, 6, 32, 43, 61
De Vleesschauwer Marc 23, 39, 44, 62, 96, 120, 134
Devos Magda 97
De Vriendt Omer 135
Dewilde Johan 20
Dierickx Christ 24, 45, 136
Dobbelaere Jozef 7, 107
Dobbelaere Michel 8

Everaert John 121

Ginneberghe Firmin 108

Hamerlynck Willy 6, 109-111

Laroy Peter 89
Lomme André 112
Lootens Cyriel 63, 64, 65, 137
Luyssaert Jan 26, 84, 98, 99, 130

Martens Albert 9, 10, 73-75, 113, 138
Martens Marc 46

Neyt Luc 11, 12
Notteboom Hugo 19, 23, 33, 66, 90-92, 139, 140
Notteboom Walter 85

Parmentier Jan 122
Pauwels Omer 47
Pille Freddy 21, 48, 67, 68, 86, 93

Schepens Erik 13
Schoonacker Marc 18
Serlet Luc 49
Spanhove Joris 76
Spittael George 114
Steeghers Wilfried 14-17
Stevens Willy 50
Stockman Luc 23, 40, 77, 78, 123
Strobbe Arnold 100, 101

Teirlinck Frank 124
Thys Maurice 94, 141
Tondat Romano 51, 69, 142

Van Acker L. 125
Van de Bouchaute Cyriel 27
Van de Casteele Jozef 102, 103
Van de Moortel Agnes 79
Van den Oever Aloys 18
Vanderhaegen Guy 35

Van de Rostyne Hendrik 52
Vandeveire Jozef 2, 70
Van de Veire Remi 126
Van de Woestijne Paul 60, 71, 127, 143
Van Elslander Rudy 128
Van Hoecke Rita 80, 144
Vanlaere Roger 145
Van Maldeghem Jeroom 95
Verbrugge Walter 131
Vervalle Walter 34

Waelput Erik 115
Waelput Fons 115
Wille Erik 129
Willems Gustaaf 104, 106

B. TREFWOORDEN

afkondigingen 44
auto 119

bakkerij 64
bedijking 38, 39, 40
beeldhouwer 126
begraafplaats 52
begrafenisgebruiken 53
begraving 120
belastingbetalers 33
bestuur 41
bewoning 35, 61, 68
bibliografie 1
boerenkrijg 42
bouwkundig erfgoed 25
brieven 125
broederschap 13
brouwerij 29, 63

carnaval 134
cholera 53
cinema 60
contributieland 86
coöperatie 60
dialect 97, 104
dichtkunst 91
Diets 123
dijkwerker 23, 38
doopnaam 74, 75
dorpspomp 34
dorsmachine 71

Eerste Wereldoorlog 82, 83, 84, 85
egodocument 84, 122
emigranten 67

fabrieken 55
fiets 133, 140
fundaties 78

Gazette van Eecloo 91
gemeentehuis 45
gezondheidsmaatregels 53
gildebroeders 13
gilden 78
glasramen 95
grondbezit 46
grondbezitters 88
guldensporenfeesten 31

handmerken 4, 5
heerlijke structuur 10
heerlijkheid 50
heilige 73, 74, 75
heiligenverering 78
heksen 72
herberg 45, 70, 138, 146
hosteliers 70
humanist 121
huwelijksleeftijd 54

immobiliën 6
inkwartieringen 86
inquisitie 121

jachtwachter 117

kansspel 132
kapel 73, 79, 137
kasteeldomein 88
kasteelhoeve 23
katholieken 52, 89
kerk 43
kerkgebouw 78
kerkpui 23, 44
ketterij 121
klooster 80, 94

krekengbied 40
kruisvaarder 19
kuipersfamilie 115
kunstschatten 23

landboeken 61, 68
landbouwcomice 71
landschapsontwikkeling 37
liberalen 52, 60, 89

markt 62
migratie 118
mijnwerkers 57
molen 66, 68
monnik 124
monogrammen 4, 5
muziek 124, 127

octrooien 71
ommestellingsboeken 61
onderwijs 80, 87, 89, 90, 91, 93, 94
opeisingen 85
otters 117
oudstrijders 83

parochiale structuur 43
parochies 77
pastoor 125
plaatsnaam 96
polders 23, 38, 40
politicus 128
politie 49
poorters 14, 15, 16, 17
proces 32, 43, 50, 51, 72

radio 31, 92
rechtspraak 41
reisgeschrift 122
reisverhalen 119
renners 133, 145
ridderroman 123

schandpaal 23
schepenen 111
schilder 126
schutters 100
schuttersgilden 139
spotnaam 136
stadsrekeningen 21
stadsstichting 116
staten van goed 3, 8
stationschefs 9
steenwegen 58, 59
stoet 141
stormvloeden 40
strodak 69
strodekkers 106
stroperij 117

textiel 55
tiendheffers 43
tol 59
Tweede Wereldoorlog 81, 114

vakwerkhuis 30
veldwachters 49
visitatieverslag 76
VOC 122
voetbal 143
volksfeest 142
volkstelling 7
volkszanger 129
VTB 144

weverij 55, 65
wielerleven 133, 135, 145
wijn 56
woeste gronden 123

zeildoek 65
zout 56

C. PLAATSNAMEN

Inzake de rubriek L (familiekunde) worden doorgaans enkel de plaatsnamen uit de titel opgenomen

Aalter 31, 35, 37, 59, 79, 81, 87, 89, 94, 113, 129, 141, 145
Aardenburg, decanaat 77
Adegem 7, 33
Assenede 23, 24, 36, 38, 44,

47, 57, 62, 69, 72, 76, 82, 96, 104, 117, 123, 134, 136, 146
Assenede, ambacht 41

Bassevelde 45
Batavia 122
Bellem 10, 34, 63, 64, 65, 88, 105, 137, 138
Boekhoute 122, 128, 135

Canarische eilanden 121

Eeklo 4, 5, 6, 21, 27, 32, 43, 48, 51, 54, 56, 60, 61, 66, 67, 68, 71, 80, 86, 91, 93, 109, 110, 111, 114, 122, 124, 127, 142, 143, 144
Ertvelde 42
Evergem 42

Filippijnen 122

Gent 129
Hansbeke 9, 10, 73, 74, 75

Japan 122

Kaprijke 8, 91
Kluizen 42
Knesselare 14, 18, 49, 50, 124
Landegem 11, 26, 83, 84
Lotenhulle 100, 101
Lovendegem 20

Maldegem 19, 25, 51, 52, 53, 58, 59, 85, 92, 95, 106, 140
Meetjesland 1, 2, 13, 40, 118, 139
Merendree 115
Middelburg 46, 90, 116, 121, 124

Nevele 99, 102
Nevele, Land van 133

Oosteeklo 15, 120, 126
Oostwinkel 16

Poeke 100, 125
Poesele 12

Sleidinge 42

Twee Ambachten 97

Ursel 17, 70

Vinderhoute 28
Vosselare 103
Waarschoot 55, 122
Watervliet 22, 139

Zeeland 67
Zomergem 3, 29, 30, 78, 112

D. FAMILIENAMEN

Zie ook de bronnenpublicaties nrs. 3-18.
Met namenlijsten, biografische nota's enz. nrs. 21, 25, 28, 41, 59, 61, 71, 78, 82, 83, 85 en 87.

Alyn 87
Andries 90
Anseeuw 145
Arenberg 46

Baeckelandt 105
Bladelin 116

Bollengiers 109
Boon 31
Braet 91
Bral 57
Buysse 55, 98-103, 119, 133

Coelis 140

Cursse 72

De Baere 106
De Buck 52
De Croocq 110
De Decker 117
de Deurwaerder 102
De Fruyt 112
de Ghellinck d'Elseghem 58
De Keyser 145
de Lannoy 116
De Lille 92
della Faille d'Huysse 58
de Machy 51
De Neve 144
Depoorter 125
Dercker 111
De Rycke 33
De Saeytijd 144
De Smet 52
De Sutter 124
De Swaef 58
Dhaenens 133, 144
Dhercker 111
Dhondt 56
Dhuijvetter 71
Dürer 70
Dusslier 53
Duvillers 90

Ecrevisse 71
Ensor 127

Fobe 102

Ginneberge 107, 108
Goethals 56, 120

Hautekeete 145
Huyvaert 145

Lampaert 29, 32
Lema 145
Lootens 63, 64
Loveling 130

Meiresonne 63
Montmorency 88
Mouqué 127

Neyt 57
Nys 65

Poppe 57
Pynaert 84

Rijm 88

Saey 113
Schatteman 102
Sierens 63
Stuyver 126

Taghon 145
Triest 76

Van Acker 19, 65, 91
Van Assenede 123
Van Buyseele 118
Van Ceulebroeck 94
Van der Haeghe 122
Van de Velde 63
van Elslande 128
van Ghentbrugghe 121
Van Hoorebeke 66, 71
Van Hootegem 57
Van Lake 88
Van Lantschoot 63, 137
Van Leeuwen 131
Van Lent 42
van Maldegem 19
Van Maldeghem 63
Veltganck 48
Verselder 145
Vroman 145

Waelput 115
Waerie 129
Wassenhove 57
Wauters 120
Wijts 88
Willems 32, 33

Yde 145

Kroniek

1. HET GENOOTSCHAP TIJDENS HET WERKJAAR 1998-1999

A. HET NEGENENVEERTIGSTE "APPELTJE"

Op die koude zaterdag 13 februari 1999 vonden toch zo'n 70-tal liefhebbers van lokale geschiedenis de weg naar wat eens de *stad* Middelburg was. De dag was extra koud daar ons de avond voordien werd meegedeeld dat Luc Stockman, onze voorzitter, opnieuw in het ziekenhuis was opgenomen. Toen wisten we niet dat het de laatste opname zou zijn.

Bijgevolg kreeg ondervoorzitter Hugo Notteboom de taak te torsen de namiddag in goede banen te leiden. Hij had daarbij het bijna-thuisvoordeel.
Aansluitend op de verwelkoming had hij de droeve plicht enkele personen in herinnering te brengen. De eerste was Lieve De Vos, bestuurslid van het Genootschap van 1990 tot 1998. Na het overlijden van haar vader Achiel kwam ze in het bestuur en voltooide ze één van zijn meesterwerken, nl. de *Geschiedenis van Waarschoot*. Hij besloot dat Lieve "*haar naam niet had gestolen, het was in alle opzichten een fijne, voorname en lieve vrouw aan wie we steeds piëteitsvol zullen terugdenken*" (zie ook het *in memoriam* in jaarboek 49, p. 306-307).
Vervolgens sprak hij ook nog even over Daniël De Sutter die op 9 oktober 1998 werd begraven. Hij was een volksgeliefd veearts die in historische middens bekend staat als een gedegen genealoog.
Met Frans Michem, actief in Vinkt, verdween in oktober 1998 een pastoor uit de lange rij priesters met een grote belangstelling voor lokale geschiedenis en vnl. priesters.

Na de voorstelling van het 49ste jaarboek mochten Hugo en Walter Notteboom nog even reclame maken voor de heemkundige boekenproductie. Vooreerst moest gewezen worden op het standaardwerk van Paul Van de Woestijne over het regionale weekblad *De Eeclonaar*. Walter vermeldde nog even het verschijnen van een schoolmonografie, nl. over de Alyntjesschool in Aalter van een vroegere collega Jozef De Doncker. Tot slot kregen de aanwezigen de kans eventueel oude overdrukken van *Appeltjes van het Meetjesland* aan te kopen. Door een opruimactie van de vroegere drukker was er opeens van één en ander een voorraad, waaronder zelfs oudere jaarboeken.

Om de boekenwinkel enigszins te doen draaien bood de heemkundige kring *Het Ambacht Maldegem* voor de voordracht een koffie of iets fris

aan. Gelukkig zit deze kring goed bij kas, zodat we voor één keer geen gemeentebestuur moesten aanspreken.

Na de koffie leidde Hugo Notteboom de lokale gelegenheidsspreker en kunsthistoricus Marc Martens in. De spreker had de ondervoorzitter wat op het verkeerde been gezet. Wat werd aangekondigd als het *ontstaan van Middelburg* had uiteindelijk weinig te maken met datgene dat werd verteld. Hij had het weliswaar wel over de stadsstichter Pieter Bladelin, maar hield dit deel doelbewust kort. Marc Martens had wel iets pittigers in petto, zij het geleend van een andere auteur. Hij wist in elk geval iedereen te boeien met zijn uiteenzetting over de humanist Livinus Apollonius, alias Van Ghentbrugghe, geboren in Middelburg. Na zijn tiende verjaardag trok hij stilaan de wijde wereld in om het ver te schoppen. Niet eigenaardig voor het midden van de 16de eeuw werd hij beschuldigd van ketterij. Als humanist had hij ook interesse voor geschiedschrijving, maar was daarbij niet vies van plagiaat. Hij trok uiteindelijk naar de Canarische eilanden waar hij overleed, na nog met de inquisitie in aanraking te zijn gekomen.

Zoals het een kunsthistoricus past, kon Marc Martens het niet nalaten op te merken dat het erg gesteld is met onze cultuur, waarmee hij de uitverkoop van al wat schoon en kwetsbaar is bedoelde. Vooral kostelijke nieuwbouw verlelijkt Middelburg enorm volgens de spreker, doordat de eigenheid en de ziel van het dorp verkocht worden. Volgens hem lag en ligt er op dat vlak nog een grote taak te wachten voor de heemkundige kringen.

Na afloop nodigde Marc Martens de aanwezigen uit op een bezoek aan de kerk, daar een restaurateur aan het werk was. Deze nam namelijk enkele schilderijen uit het kerkpatrimonium onder de hand.

VOORSTELLING JAARBOEK
door Filip Bastiaen, redactiesecretaris

Dames en heren

Het 49ste jaarboek. Het 50ste wenkt. En Appeltjes blaak van gezondheid. Dat blijkt alvast uit de vaststelling dat reeds zo'n 120p. tekst binnen zijn voor het jubileumboek van volgend jaar. En er zijn er ook nog zo'n 100p. beloofd. En om zeker te zijn dat jullie lid zouden willen blijven, ga ik nog verklappen dat het jubileumboek op meerdere vlakken iets speciaals zal zijn.

Maar daarmee lopen we op de tijd vooruit. Om terug te keren naar ons 49ste Appeltje. Dat mag er ook zijn, al zeg ik het zelf en kom ik intussen reeds voor de 10de maal het jaarboek voorstellen. De tijd gaat dus blijkbaar bijzonder snel.

Ons boek telt dit jaar opnieuw 326p. of 11 echte artikels of studies, naast de twee vaste rubrieken en enkele kleinigheden, als ik het zo mag uitdrukken.

Ons jaarboek moet toch blijkbaar heel wat aantrekkingskracht hebben, want vijf auteurs zijn nieuwelingen - voor ons jaarboek dan toch. Twee ervan zijn zelfs doorwinterde academici, een professor en een doctor in de geschiedenis. Niet de minsten dus. Ook de anderen misstaan niet in de auteurslijst.

De 11 auteurs leveren opnieuw een enorme verscheidenheid: zowel qua thematiek, periodisering als lokaliteiten.

Het openingsartikel is van de hand van Jan Parmentier, van de Gentse universiteit. Het artikel is in menig opzicht merkwaardig en dus een waardige opener. De titel DE ZWERFTOCHT VAN EEN WAARSCHOOTSE KLERK IN OOST-INDIË, 1699-1710 zegt reeds zeer veel. De studie is dus een biografie over een beperkte periode, van één van de enkele duizenden Vlamingen die meetrokken met de roemrijke Verenigde Oost-Indische Compagnie, u nog wel bekend als de zgn. VOC. Over deze fortuinzoekers is doorgaans niet veel geweten. Wij krijgen over onze streekgenoot maar liefst 30 blz. lectuur. Door een toeval natuurlijk, want onze Carolus Van der Haeghe was één van die weinigen die een reisgeschrift, een ego-document, naliet. Dat wijst erop dat hij de nodige geleerdheid bezat. Hij was inderdaad griffiersklerk, eerst in Boekhoute, dan in Eeklo. Een verboden liefde dreef hem op avontuur. Zo kwam hij dus bij de VOC. Zijn dagboek begint bij de tocht weg van huis en met zijn belevenissen naar en in Zeeland. Het eigenlijke avontuur vangt aan op 15 mei 1699. Carolus Van der Haeghe is achtereenvolgens (misnoegd) soldaat in Batavia, in dienst van de Spaanse kroon op de Filippijnen en tot slot trekt hij naar Japan, waar hem eveneens hachelijke zaken staan te wachten.

V.l.n.r. : gastspreker Marc Martens, redactiesecretaris Filip Bastiaen, schepen Ann Gobeyn en toenmalig ondervoorzitter Hugo Notteboom. (foto Walter Notteboom)

Luc Stockman geldt reeds lang als een autoriteit inzake lokale kerkgeschiedenis. Dit jaar onderstreept hij dit met maar liefst twee artikels over dit onderwerp. In een eerste bijdrage handelt hij over het KERKELIJK LEVEN TE ZOMERGEM IN DE 16DE EEUW. Hij neemt daarbij heel wat zaken onder de loep - misschien soms vrij letterlijk, want rekeningen zijn één van zijn geliefkoosde bronnen. Die onderwerpen zijn o.a. de viering van kerkelijke hoogtijdagen, fundaties en jaargetijden, heiligenverering, de lokale gilden, het kerkgebouw en nog enkele andere.

Professor emeritus Willy Braekman snijdt een populair onderwerp aan: TWEE HEKSEN TE ASSENEDE (EIND 16DE EN MIDDEN 17DE EEUW). Inderdaad een graaggelezen thema, maar bij ons zelden uitgediept. De heksen verdrongen elkaar weliswaar niet in Assenede, maar de plaatselijke rechtbank bleef niet werkloos toen de waanzin van de heksenjacht in Vlaanderen toesloeg.
Het eerste geval, met de zwangere Catharina Cursse in de hoofdrol, eindigde met de verbranding van de verdachte. Van de tweede betichte, momenteel een onbekende vrouw, is niet eens geweten of het ooit tot een proces kwam.
Eén en ander wordt haarfijn, en zo waren nu eenmaal de onderzoeken van heksen, uit de doeken gedaan.

Met de uitgave van het Vriendenboek voor Luc Stockman kreeg ik opnieuw de smaak te pakken zelf artikels te schrijven. En ik krijg daarbij stilaan de indruk dat ik iets heb met alles rond de dood. Het artikel in

Het aandachtig publiek in de Pieter Bladelinzaal te Middelburg.
(foto Walter Notteboom)

Appeltjes gaf ik als dieperliggende titel weliswaar mee INDIVIDU VERSUS GEMEENSCHAP, MALDEGEM, 1833, maar het handelt over CHOLERA, GEZONDHEIDSMAATREGELS EN BEGRAFENISGEBRUIKEN. Het behandelt dan ook een vrij uniek gegeven inzake mentaliteitsgeschiedenis. Een man overlijdt aan cholera, wordt op zijn eigen veld begraven en dan beginnen de buurtpoppen te dansen. U leest het van p. 73 tot en met 83.

En nog deze week belde me een student die een studie wil maken over de 19de-eeuwse tuin van het Bellemse kasteeldomein. Dirk De Reuck schreef nu een artikel over HET KASTEELDOMEIN VAN BELLEM TIJDENS DE 17DE EN 18DE EEUW. In een eerste deel bespreekt hij voorname grondbezitters in een woest landschap, zoals de families Van Lake, Wijts en Rijm. Het kasteel zelf evolueerde uit een huys van plaisance. Heel wat aandacht gaat ook naar Sanderus die van het kasteel en de omgeving een ets maakte. Het artikel sluit af met het kasteel onder de familie Montmorency.

In HET AANTAL PAROCHIES IN HET DECANAAT AARDENBURG SEDERT HAAR OPRICHTING CA. 1285 TOT 1559 schuwt Luc Stockman de discussie niet. Zoals de titel aangeeft, telt hij inderdaad parochies en de evolutie van het aantal in een decanaat dat gedurende decennia aan de grillen van de zee blootgesteld was. Zijn vroegere tellingen stemden niet overeen met die van Monique Van Melkebeek. Met de nieuwe studie is er nog niet steeds eenstemmigheid.

Erik De Smet bekijkt de bouwgeschiedenis van de kerk in TRIBULATIES TUSSEN DE STAD EEKLO EN DE GROTE TIENDHEFFERS NOPENS HERSTELLINGS- EN UITBREIDINGSWERKEN AAN DE KERK (17DE - 18DE EEUW). In de titel steken heel wat elementen. De miserie begint met de toren. De tiendheffers moesten bijdragen - de normale gang van zaken - maar vriendelijke verzoeken voldeden niet. Er volgde meer dan één proces waarvan de afloop niet steeds is gekend. De tweede twistappel was de uitbreiding van de kerk. De tiendheffers steigerden opnieuw. Het artikel eindigt met een interessant stuk over het behoud van de parochiale structuur in 1786, de regeerperiode van de keizer-koster Jozef II.

Wilfried Steeghers zet traditiegetrouw de poorters van een aantal gemeenten op een rijtje: Ursel, Oostwinkel, Oosteeklo en Knesselare.
In de toekomst kunnen we een aantal bijdragen over Lovendegem verwachten van Johan De Wilde, de redactiesecretaris van het tijdschrift Castellum. In zijn eerste stuk voor ons schrijft hij OVER DE VERKOOP VAN GRONDEN BEHOREND TOT HET GOED TEN BROEKE IN LOVENDEGEM (1388). Het gaat om een tekstuitgave met ruime bespreking.

Ook Albert Martens is opnieuw van de partij en trakteert ons op een uitvoerige en gedetailleerde studie over DE PHILOMENAKAPEL TE HANSBEKE. Philomena was ooit een heilige, maar viel van haar voetstuk. Dat maakt de bijdrage er niet minder interessant om. Achtereenvolgens komen de kapel met exterieur en interieur, de bouwheer, de verering, het onderhoud enz. aan bod. Het geheel wordt afgerond met een aantal bijlagen en een bibliografie over Philomena en alles errond.

Luc Stockman is ook de man om minder bekende en vaak moeilijke bronnen meer in het daglicht te stellen, vooral als hij denkt dat andere vorsers er goed gebruik kunnen van maken. Hij doet dit opnieuw, deels om zijn vriend professor Johan Taeldeman te plezieren, met een bijdrage van 54p. over DE GENERALEN VRIJEN POLDER IN HET MEETJESLANDSE KREKENGEBIED. Hij schetst eerst de oorsprong van de polders. Overstromingen, bedijkingen en stormvloeden zijn daarbij cruciale data. De eigenlijke aanleg van de Generalen Vrijen polder dateert van 1652. Hij besluit met de beschrijving van de oude polders: 8 in totaal. Het deel tekstuitgave is geïllustreerd met talrijke kaarten.

Erik Schepens brengt ons ook een namenlijst: GILDEBROEDERS EN -ZUSTERS VAN DE BROEDERSCHAP VAN DE H.GERULFUS TE DRONGEN IN HET MEETJESLAND.

Jozef Vandeveire lijkt misschien een laatbloeier, maar zijn artikels stralen vaak jeugdig enthousiasme uit. Voor NOG EENS DE HOSTELIERS VAN URSEL spaarde hij tijd noch moeite, wat vooral blijkt uit de aangeboorde bronnen. Onder andere Duitse bronnen moeten het belang van Ursel als halfwegparochie tussen Gent en Brugge, dus als pleisterplaats, hard maken. De beroemde schilder Albrecht Dürer was bv. één van de voorname gasten in Ursel. Het is logisch dat hij ook bekijkt waar dat alle passanten logeerden.

We hebben hiermee reeds ruim 250p. gehad. Dat betekent dat we bij de vaste rubrieken aanbelanden. De eerste is het HEEMKUNDIG REPERTORIUM, reeds voor de 7de keer. Voor 1998 zamelde ik maar liefst 184 titels in. De inzameling maakte duidelijk dat dit niet langer kan door één persoon en dat de criteria enigszins moeten worden aangepast. Er zijn dan ook reeds contacten gelegd - Wim De Clercq hielp reeds mee - en voortaan zullen we inzamelen met vijf man sterk, met 1 coördinator.

Het slotstuk, de apotheose misschien voor enkelen, is de KRONIEK. We beginnen natuurlijk met verslagen van onze eigen activiteiten.
Er verschenen in het Meetjesland ook weer een aantal afzonderlijke publicaties. En ik ben blij dat in het *Boekennieuws* nu ook al eens een echt kritische noot te horen is. Als een boek goed is, mag en moet het gezegd worden. Als een werk ronduit slecht is, moet men het ook durven zeggen. Vroeger zwegen we dit liever dood of draaide de recensent wat rond de pot. Het hangt er allemaal wat van af hoe je kritiek verwoordt en hoe je het geheel inkleedt.
In de rubriek *Personalia* komen maar liefst drie bestuursleden aan bod, waaronder de betreurde Lieve De Vos. Er is ook goed nieuws met de huldiging van Roger Buyck en Luc Stockman, die beiden 65 werden. Er bij geweest zijn, is echter de mooiste herinnering.

B. VOORDRACHTEN EN ACTIVITEITEN

Gezelles Gouden Eeuw

Op vrijdag 30 april 1999 hield dr. An De Vos een erg gesmaakte lezing in het vroegere Museum van de Vlaamse Strijd te Bellem, over de invloed

van de 17de eeuwse literatuur in het werk van Gezelle. Het werd een verhelderende tocht door het werk van onze beroemdste dichter. Samen met mevr. De Vos trokken we de werkkamer van Gezelle binnen waar de grootste wanorde heerste. Streuvels noemde het studeervertrek "*een heiligdom, waar alle vensters toe, maar Kiliaen steeds open lag*". Van het heiligdom en de rijke bibliotheek bleef na het overlijden van Gezelle niet zoveel meer over, alles raakte verspreid waardoor de studie van Gezelle erg wordt bemoeilijkt. Edoch, de bewering van Hugo Verriest dat "*Gezelle een uit het niets ontsproten genie*' was, werd door An De Vos algeheel ontkracht. Ook Gezelle werd beïnvloed en vond ideeën bij andere schrijvers, die hij graag gebruikte, maar wat niets afdoet van zijn genialiteit. Hij kende Vondel zeer goed, was vertrouwd met het werk van Justus de Harduwyn, zette het werk van Adriaan Poirters naar eigen hand, bezat een schat aan geestelijke liederen en dichtbundels uit de 17de eeuw, hij kocht reisverhalen, geestelijke boeken, historische werken, enz., enz. In de 19de eeuw kon dat nog tegen een schappelijke prijs.

Gezelle schreef heel wat poëzie in 17de-eeuwse trant, hij gebruikte veel woorden en technieken uit die tijd: klankherhalingen, het verschrijven van oude teksten die hij een gezelliaans toetsje meegeeft, het gebruik van beelden uit de natuur. Voor Gezelle was het middel van zijn expressie het Vlaams dat hij kneedde en bewerkte tot een bijna eigen taal. Dikwijls waren zijn teksten onbegrijpelijk voor lezers: De Vries-Te Winkel herspelt en herschrijft soms zijn werk, Carton de Wiart kan het ook niet laten het te *verbeteren.* Voor Gezelle was het gebruik van het particularistische West-Vlaams een strijdmiddel, een taalbumper tegen het wufte Frans en zelfs tegen het Noord-Nederlands dat naar calvinisme en protestantisme rook. Taal en godsdienst vormen voor Gezelle één geheel. Toch is het zijn taal die hem tot het creëren van toppoëzie brengt, die tot het hart van de poëzie gaat.

Mevrouw De Vos droeg tijdens haar lezing verschillende gedichten van de grote meester voor (De Ploeg, Eerdentroost,...) en ze deed dat op zo'n gevoelige manier, dat iedereen er stil van werd. Jammer dat deze mooie lezing, bij het begin van het Gezellejaar, door slechts een beperkt aantal aanwezigen werd bijgewoond. We danken de Heemkring "Emiel Mettenanxt" en het Davidsfonds van Bellem voor hun medewerking en vooral onze secretaris Dirk De Reuck die mevrouw An De Vos naar Bellem haalde.

H.N.

Dertiende colloquium

Om de twee jaar organiseert het Oost-Vlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis een colloquium. Op 9 oktober 1999 was het de beurt aan ons genootschap om de honneurs waar te nemen.
Het referaat van kunsthistorica Linda Wylleman, inspecteur bij het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, was heel leerrijk en knap onderbouwd. Er valt nog heel wat te doen in Vlaanderen op gebied van restauratie en conservatie. En dat er reeds veel werd gerealiseerd zien we

de visu, niet alleen in onze grote steden, maar ook in stadjes en dorpen, waar de besturen toch wat omzichtiger beginnen omspringen met hun cultureel erfgoed, wat beslist geen synoniem is van *oude gebouwen.*
Architect Rudy Slabbinck was niet alleen zelf verrast, hij verraste ook nog iedereen door zijn wel heel korte toelichting bij de restauratie van het kasteel van Poeke. Gelukkig was er de Aalterse schepen voor cultuur, Johan Verstrynge, die in een verstandige uiteenzetting een warm pleidooi hield om de opties die vooruitziende gemeenten in verband met hun erfgoed voeren, te steunen. Aalter voert in dat verband een wel heel progressief beleid, dat ook zijn financiële implicaties kent, maar waarvan de generaties na ons ongetwijfeld zullen profiteren.
Een ontroerend moment was het toen Leo Pée, voorzitter van het Verbond, postuum de Frans De Potter en Jan Broeckaertprijs overhandigde aan mevrouw wed. Luc Stockman.
Na een gezellig maal bezocht het gezelschap onder de leiding van Chris Vincent en Arnold Strobbe dan nog het kasteel van Poeke en het dorp waar de heren het zo lang voor het zeggen hadden. Dit bezoek maakte goed wat 's voormiddags ietwat verkeerd was gelopen. De lekkere 'vincent'-broodjes en het Aalterse sterrenbier werden door iedereen erg gesmaakt. Jammer dat de belangstelling voor dit colloquium wel erg klein was. In de coulissen werd dan ook besloten de formule te herzien.

H.N.

Merendreese Toponiemen tot 1600

In de reeks Toponiemen uit het Meetjesland van voor 1600 verscheen *Merendreese Toponiemen tot 1600,* van de hand van Jan Luyssaert uit Merendree.
Daarmee wordt weer een deel toegevoegd aan de reeks, waarin Eeklo, Lovendegem, Bellem, Hansbeke, Zomergem, Maldegem, Aalter, Adegem en Sint-Laureins verschenen zijn.
Het boek werd voorgesteld op 22 december 1999 in de P.O.B. te Landegem, met een lezing van Jan Luyssaert over *De ontstaans- en landschapsgeschiedenis van Merendree.*
Het deel Merendree telt 142 pag., met een kaart, en kost 400 fr. Dit bedrag, + 100 fr. voor verzending, kan gestort worden op rek. 737-3072863-43 van de Stichting A. De Vos, Noordstraat 196 te 9990 Maldegem. Inlichtingen bij W. Notteboom, 050 71 30 25.

W.N.

C. DE ZOMERUITSTAP
Heemkundig Genootschap bezoekt Assenede

In het kader van het jaarlijkse bezoek van het genootschap aan een gemeente in haar werkgebied, stond dit jaar de poldergemeente Assenede op het programma.

Het is een van de laatste *regelingen* van wijlen onze voorzitter Luc Stockman geweest. In januari 1999 had hij hieromtrent nog afspraken

gemaakt met bestuursleden van de plaatselijke heemkring *De Twee Ambachten*.

De datum voor dit bezoek was gepland op zondag 29 augustus 1999.

Door heemkring *De Twee Ambachten* was een rondleiding voorbereid, die de bezoekers voornamelijk door het centrum van de gemeente zou leiden. Hierbij stonden een bezoek aan het stadhuis, de kerk, de Sint-Annakapel, een zeventiende-eeuwse kelder en een in het voorjaar onthuld beeld van de *Dijkwerker* op het programma. Een groot deel van het traject kon dus te voet gedaan worden. Er was maar een verplaatsing per auto nodig en dat was naar de historische kasteelhoeve *Ter Loven*, gelegen op de grens van Assenede en Zelzate.

De geïnteresseerden voor de tocht werden op de bewuste dag om 14.30 u. verwacht in de stemmige raadszaal van het Asseneedse stadhuis op de eerste verdieping. Door de massale opkomst (een 90-tal personen) bleek deze zaal echter te klein te zijn, zodat een aantal van hen de officiële verwelkoming staande moest aanhoren.

De traditionele openingsspeech werd gehouden door onze kersverse voorzitter Hugo Notteboom, waarna de aanwezigen door waarnemend burgemeester Patrick Van de Velde welkom werden geheten namens het Asseneedse gemeentebestuur. Schepen van cultuur, mevrouw Annita Teeuws, was de volgende spreker en daarna gaf de voorzitter van het heemkundig genootschap *De Twee Ambachten* een kort resumé over het verloop van de namiddag.

Na dit officiële welkomstwoord werd door het Asseneedse gemeentebestuur de traditionele receptie aangeboden en om 15.15 u., na eerst nog een groepsfoto gemaakt te hebben aan de ingang van het stadhuis, kon de rondleiding van start gaan.

Als gidsen voor die middag waren een vijftal personen aanwezig, waarvan vier bestuursleden van heemkring *De Twee Ambachten*.

De voormalige kasteelhoeve *Ter Loven*, op de grens met Assenede en Zelzate, stond als eerste op het programma. Aangezien die op ongeveer 5 km van het Asseneedse dorpscentrum verwijderd lag, moest (bijna) iedereen de wagen nemen.
De lange oprijlaan met in de verte het witte poortgebouw trok de aandacht van de bezoekers. Het gaat hier om een dubbel omwalde hoeve, waarvan de wallen nog deels intact zijn gebleven. Dit exploitatiedomein, dat hier reeds in de 13de eeuw in het woeste en onontgonnen heidegbied ingeplant werd, behoorde aanvankelijk tot het grafelijk domein en kende in de loop der eeuwen een bewogen geschiedenis.

Het goed wordt reeds in 1334 vermeld en is dan in handen van de familie Brisete(e)ste. In 1380 wordt op het domein *Ter Loven* zelfs parlement gehouden, wat de belangrijkheid ervan onderstreept. Het goed ging in verschillende handen over en in het midden van de 16de eeuw werd het

tot heerlijkheid verheven. In het begin van de 17de eeuw kwam het in bezit van de familie Van Oyenbrugge de Duras, die er gedurende meer dan een eeuw eigenaar van zou blijven. Het werd in de loop van diezelfde eeuw echter door een grote schuldenlast bezwaard en uitendelijk bij decreet verkocht.
Nadien kende het kasteelgoed nog vele verschillende eigenaren en is momenteel in bezit van de Emmanuel de Bethune, burgemeester van Kortrijk.

Aan het hoevegebouw zelf is er niets meer dat herinnert aan een voormalig *kasteel*, hoewel het door zijn omvang en de nog aanwezige zandstenen kruismonelen (die jammer genoeg in het groen geverfd zijn) van een zekere grootsheid getuigt.

Het opmerkelijke poortgebouw heeft waarschijnlijk in de 17de eeuw een uitbreiding en/of restauratie ondergaan en in de topgevel is nog een (zij het verweerd) familiewapen te zien; vermoedelijk van de familie Van Oyenbrugge de Duras met daaronder de (eveneens verweerde) spreuk:
Quod videri vis esto.
Na de uitleg door gids Frank Baete, konden de bezoekers nog de tegen de poort aanleunende gebouwtjes bezichtigen waarin, volgens de overlevering, een toegang zou zijn geweest tot een onderaardse gang of ruimte.
Na dit bezoek vertrokken de auto's terug richting Assenedecentrum, waar de rest van de rondleiding zou plaatsvinden.

De grote groep is - na een gezellig onthaal op het Asseneedse gemeentehuis - in de gepaste stemming om de rondleiding aan te vatten. (foto W. Notteboom)

Als eerste was hier het stadhuis aan de beurt. Dit mooie laat-Classisistische gebouw werd in 1771 opgetrokken, naar plannen van de Gentse bouwmeester Simoens. De verbouwing behelsde een nieuwe (opgetrokken) voorgevel van het al bestaande stadhuis, dat hier sedert 1723 gevestigd was. Maar ook binnenin werden er heel wat veranderingswerken gedaan. Het gebouw deed, naast vergaderzaal voor het schepencollege van het Ambacht Assenede, ook dienst voor de vergaderingen van de ambachtsvierschaar. Bovendien werd een deel van het gebouw verhuurd als *conchiergie* of stadsherberg. Bij K.B. van 3 juli 1943 werd het als monument beschermd.

Het Asseneedse marktplein, dat tussen het stadhuis en de parochiekerk gelegen is, was aanvankelijk groter dan het huidige marktplein.
De wekelijkse dinsdagmarkt stond dit jaar zelfs in het teken van zijn 650-jarig bestaan. In augustus 1349 werd door de Vlaamse graaf Lodewijk Van Male namelijk toestemming verleend om de bestaande wekelijkse markt op zondag te verleggen naar de dinsdag. Door heemkring *De Twee Ambachten* werd dit historisch feit op 17 augustus (een week voor het bezoek) herdacht, door het voorlezen van het marktoctrooi vanop het balkon van het stadhuis en het uithangen van een spandoek tegen de zuidelijke kerkgevel (kant van de markt) met daarop de tekst:
650 jaar dinsdagmarkt te Assenede 1349-1999.

Op de markt is ook nog een fraaie achttiende-eeuwse schandpaal te bewonderen, die hier in 1970 werd teruggeplaatst, nadat ze bijna twee eeuwen had *overleefd* op verschillende locaties. Uitleg over dit alles werd gegeven door Christ Dierickx.

Bij het bezoek aan de kerk werd de groep opgesplitst in twee delen. De ene helft ging met pastoor De Wulf mee naar de winterkapel, waar de kerkschatten stonden uitgestald. De andere helft van de groep kreeg door Marc De Vleesschauwer uitleg over de mooie glasramen in de kerk die geschonken waren door de plaatselijke brouwersfamilies Cruijl en Van Hoorebeke.

Na de kerk was de zeventiende-eeuwse kelder aan de beurt. Deze kelder ligt verscholen onder een uit het midden van de negentiende eeuw daterende hoofdonderwijzerswoning, vlak achter de kerk. Omdat de groep te groot was om gezamenlijk deze bijzondere kelder te bezoeken, werd hij gesplitst.
De wachters werden ondertussen beloond met een gratis verfrissing in het Sint-Pietershof, aangeboden door de organiserende heemkring.
De bewuste kelderruimte mag wel speciaal genoemd worden omwille van haar rijk versierde gewelf, waarop stervormige motieven zijn uitgewerkt. Deze stermotieven zijn op een bijzonder artistieke manier opgebouwd uit een aantal geometrische figuren (cirkel, driehoek, vierkant, ruit), waarin heel wat (christelijke) symboliek verwerkt zit. Bijzonder fraai in deze kelder zijn ook de beide pijlers die het keldergewelf ondersteunen. In 1997 werd hij als beschermd monument opgenomen op de monumentenlijst. Uitleg werd gegeven door Marc De Vleesschauwer.

Na de kelder en de verfrissing stond de Sint-Annakapel in de Prins Boudewijnlaan (aan de splitsing met de Kapelledreef) op het programma. Deze kapel, die zonder fundamenten gebouwd is tegen de buitenglooiing van de aloude Landsdijk, werd hier in 1773 opgetrokken. Deze kapel was een halteplaats op de de route van de (kleine) processieommegang. In de topgevelnis is een beeld van St.-Anna-ten-Drieën te bezichten, welke in 1944 bij de bevrijding geschonken is door een inwoner van Assenede.

Aan deze kapel is nog de volgende legende verbonden. Op de plaatselijke zomerkermis zou een landbouwerszoon, in een zatte bui, het Mariabeeld uit de kapel hebben gehaald en in de watergang gegooid hebben. Acht dagen nadien werd diezelfde boerenzoon dood aangetroffen in een sloot in de nabijgelegen Leegstraat. Het verhaal gaat dat hij zou zijn verdronken als straf voor zijn *wandaad*. Gids bij deze kapel was Roger De Rijcke.

Als laatste was een bezoek aan het Dijkwerkermonument gepland.
Het monument werd hier geplaatst in april van dit jaar en moet de gedachte levendig houden aan het feit dat hier 505 jaar geleden (1494) de Landsdijk werd aangelegd; een 24 km lange dijk die liep van Boekhoute, langs Assenede en Zelzate richting Axel, om van daar af te buigen naar Terneuzen. Bij dit grote waterstaatswerk waren een paar duizend anonieme dijkwerkers betrokken, wiens noeste arbeid, middels dit beeld, herdacht wordt. Bovendien gaf Marc De Vleesschauwer bij dit monument nog een korte uiteenzetting over de zestiende- en zeventiende-eeuwse bedijkingswerken ten noorden van Assenede, waardoor ± 4.000 gemeten poldergrond op de zee kon worden herwonnen.

Als afsluiting van de middag werd aan alle aanwezigen, ter herinnering aan hun bezoek, nog een pentekening van het Asseneedse dorpscentrum cadeau gegeven. Degenen die ingeschreven hadden voor de traditionele afsluitende maaltijd, werden nadien verwacht in restaurant *Klein Assenede* aan de Markt. Hier werd nog door een vijftigtal personen gezellig nagekeuveld over het bezoek en andere zaken.

Mede door de steeds aanwezige zon en aangename temperatuur kan teruggekeken worden op een geslaagde namiddag.

Uiteraard werd ter gelegenheid van dit bezoek aan Assenede een speciale brochure uitgegeven, die dit jaar wat dikker is uitgevallen dan haar voorgangers. De brochure telt namelijk 64 pagina's. De titel ervan luidt: *De Utrechtse Vlamingen van Assenede: historische kennismaking met de poldergemeente Assenede.* Deze titel werd nog bedacht door onze overleden voorzitter Luc Stockman en verwijst naar het feit dat de inwoners van de Vier Ambachten (waaronder het Ambacht Assenede) tot het midden van de zestiende eeuw altijd tot het bisdom Utrecht hebben behoord.

De teksten in deze brochure zijn van de hand van † Luc Stockman, Hugo Notteboom en Marc De Vleesschauwer.

Wie meer wil te weten komen over Assenede, kan deze brochure bestellen bij bestuurslid Walter Notteboom aan 250 fr.

M.D.V.

2. BOEKENNIEUWS

Freddy PILLE - *Eeklose Bibliotheek.*
In 1999 verschenen in de reeks van de *Eeklose bibliotheek*, sectie *Stadsrekeningen van de 80-jarige oorlog*, een uitgave van de Geschied- en heemkundige kring in samenwerking met de Stedelijke archiefcommissie, traditiegetrouw zes werkmappen. Met de regelmaat van de klok, om de twee maanden, verzorgde auteur Freddy Pille de geannoteerde bronnenuitgave van de Eeklose stadsrekeningen 1630-1638.
Met deze zeer verzorgde en kwalitatief hoogstaande uitgave wordt een niet zo evident toegankelijke bron opgetrokken naar een breder belangstellend publiek. Niet alleen voor de vorser maar ook voor de lezer die meer dan een synthese van een historische periode wil kennen, zijn deze uitgaven een must.
De uitgave van rekening 21 (1631-1632) mag als een zeldzaamheid worden beschouwd. Deze ontbreekt immers op het stadsarchief, maar werd in een privé-archief aangetroffen. Door de publicatie ervan werd een lacune weggewerkt.
De uitgaven zijn te koop op het Stadsarchief te Eeklo. De prijs per werkmap is afhankelijk van de omvang en is te situeren tussen de 60 en 160 frank.

Uitgaven in 1999 :

Band VII nr. 20	64 pp.	100 fr.
Band VII nr. 21	64 pp.	100 fr.
Band VII nr. 22	60 pp.	80 fr.
Band VII nr. 23	76 pp.	120 fr.
Band VII nr. 24	72 pp.	100 fr.
Band VII nr. 25	VIII+64 pp.	100 fr.

E.D.S.

Peter LAROY, *Keizer Karel. Een schalkse ruiter. 70 vrolijke volksverhalen eigentijds naverteld*, Roularta Books en Taptoe, Eeklo, 1999, 173p., 575fr.

De ondertitel van dit verzorgde boekje maakt duidelijk waarover het gaat: (oude) volksverhalen in een nieuw kleedje. Het nieuwe karakter is beperkt tot bv. het aanpassen/vervangen van een aantal begrippen zoals baljuw door burgemeester om de verstaanbaarheid te vergroten. Er zit nog wel meer *moderns* in verscholen, maar daarvoor moet je zeer aandachtig lezen, op zoek gaan naar elementen, veelal details, achter het oorspronkelijk verhaal. Maar dat hoeft niet, want deze bundel van spannende, humoristische en herkenbare verhalen lees je puur voor het plezier, als ontspanning.

Legendes zijn zeker niet lokaal gebonden, maar als Meetjeslander ga je onvermijdelijk op zoek naar streekgebonden verhalen. Helemaal niet tevergeefs. Keizer Karel ontmaskerde een duivel in Maldegem en het verhaal *preken om te leren* speelt zich af in Waarschoot, over een toch wel eigenaardige preekstijl.

Twee verhalen mochten in deze bundel zeker niet ontbreken, zeker niet met een Meetjeslander als auteur. We hebben het dan over de geboorteplaats van de keizer, die de laatste tijd weer in de Eeklose belangstelling staat. Het gaat natuurlijk om een legende, dus of hij er nu geboren is, blijft een open vraag. We hadden niet anders verwacht. Maar dat de meetjes van het Meetjesland het moeten stellen met 6 lijnen, lijkt ons toch wel erg kort.
Toch een leuk boekje.

F.B.

Luc SERLET, *Driehonderd jaar landelijke politie te Knesselare. 1660-1995. "De pioniers van de landelijke politie"*, Knesselare, 1999, 177p., rijk geïll., uitgegeven in eigen beheer

Dit werk is gepubliceerd door een veldwachter. Hij heeft dus voeling met het onderwerp en blijkbaar interesse voor het politieverleden. Daar houdt het echter bij op. Het is hard om zeggen, maar in dit werk is geen enkele affiniteit met het historisch onderzoek te vinden. De titulatuur op zich houdt reeds een contradictie in. 1995 is volgens de auteur het einde van het veldwachtersambt, maar hij heeft het toch over pioniers voor de hele periode. Van wat?

Een overzicht van de landelijke politie in een gemeente is ver te zoeken in deze publicatie, tenzij de (onvolledige) lijst van *veldwachters* (waarbij een verkeerd woordgebruik ook al schering en inslag is; *officier*? nooit van gehoord).

Het is reeds duidelijk bij het doorbladeren: onderzoek is hier niet gebeurd. Het geheel is een samenraapsel uit enkele publicaties (soms ook al niet van denderende kwaliteit), enkele zakboekjes van een veldwachter, een interview en wat algemeenheden. Het stuk dat, zonder bronvermelding, uit mijn publicaties werd gehaald, is bijna onherkenbaar door de foutenlast. Indien dit in mijn licentiaatsverhandeling (over veldwachters nota bene) stond, ben ik het niet waard te zijn afgestudeerd als licentiaat in de geschiedenis.
We vonden ook een aantal lachwekkende verschrijvingen, zoals dat de veldwachters de "*nederzetting*" waren van vroegere lagere politiediensten (p. 23). We begrijpen evenmin dat 1806 te situeren is in de 2de helft van de 18de eeuw (p. 19).

De ontevredenheid van prof. Jan Dhondt inzake heel wat publicaties over lokale geschiedenis omstreeks 1950, begrijp ik nu veel beter. Misschien zijn toch enkele zaken nuttig als bronnenmateriaal.
Ik hoop dat de auteur voldoening had aan zijn werk, ik alvast niet. Het lokaal politiewerk verdient beter.

F.B.

Paul VANDEPITTE (red.), *Wreeck geen quaedt, maer dwing tot goed. Het Sint-Pietersveld. kruispunt van historische en maatschappelijke ontwikkelingen in Vlaanderen. 150 jaar Gemeenschapsinstelling Bijzondere Jeugdbijdstand in Ruiselede 1849-1999*, Tielt (heemkring De Roede van Tielt), 1999, 160p., rijk geïll.

De titel en ondertitels zeggen zeer veel over de inhoud van het boek en maken duidelijk dat dit zeker geen werk over lokale geschiedenis is, maar over pedagogische geschiedenis. Het boek zelf is echter tweeledig opgevat. Het eerste deel sprak ons het meest aan en is daarenboven echt interessant voor de regionale geschiedenis. Dit deel beslaat daarenboven ongeveer 40% van het boek, zodat het zeker vermeldenswaardig is. Dit komt door het *toeval* dat de instelling in Ruiselede werd ondergebracht (+ deels in Wingene). De instelling heeft hoe dan ook betekenis voor heel Vlaanderen (ook Meetjeslandse – al dan niet moeilijke jongeren – kwamen er terecht), maar biedt in deze studie ook de mogelijkheid de ontginningsgeschiedenis van de streek van het Bulskampveld en het Sint-Pietersveld te bekijken (trouwens deels de reden voor de vestiging).

Rudi De Brabandere doet dit opnieuw in zijn gekende gedegen stijl. Dit hoofdstuk is dan ook een aanrader voor adepten van de historische geografie. Een heel stuk van het Meetjesland komt daarbij aan bod, o.a. de evolutie heide – (bos) – landbouwgrond. Er wordt ook eventjes ingegaan op de turfwinning in de regio. Het geheel wordt verduidelijkt met de situering van de *velden*, geïllustreerd met kaarten enz.

De historica Vera Nys bespreekt het bouwhistorische aspect van het complex *De Zande*, dat ontstond rond een *oude* suikerfabriek uit 1837. Het neoclassicistische hoofdgebouw werd in 1976 beschermd.

In de loop van de 19de eeuw kwamen er steeds gebouwen bij: een hotelletje, een brouwerij, een kapel, een elektriciteitsfabriek (1885), enz.

Een echte verrijking voor de bibliotheek van de lokale geschiedenis.

F.B.

Karel M. DE LILLE, *Een gedachtenwisseling over bepaalde literaire prestaties van Victor De Lille en Octavie De Zutter voor hun huwelijk te Kanegem in 1894 en een woordje over Guido Gezelle*, Ieper, 1999 (uitgave in eigen beheer: Hoge Wieltjesgracht 16/115, 8900 Ieper), 31 p., geïllustreerd, 1500 fr. (exclusief verzendingskosten).

Onze verwachhtingen waren hooggespannen bij de aankondiging van deze brochure: de literaire kennismaking tussen Victor en Octavie, hun eerste ontmoeting, hun liefdesbrieven en hun huwelijksdag zouden *uitvoerig* worden behandeld, alsook zou "*voor de eerste keer het ontstaan van de "Duimkes" uitvoerig behandeld*" worden. De eerste brochure zou "*bovendien van cultuur-historische waarde voor ons Vlaamse volk*" zijn. Het wordt een bibliofiele en gehandtekende uitgave genoemd.

Het werd een teleurstelling over de gehele lijn. Van de 31 pagina's zijn er 15 volle pagina's illustraties, zodat er maar amper 15 bladzijden tekst overblijft. Van een bibliofiele uitgave (boeken die estetisch bijzonder verzorgd zijn en inz. als zodanig (voor kleine kring) worden uitgegeven, Van Dale) is geen sprake: we hadden de brochure - een boek is het inderdaad niet – nog maar in handen, of ze viel al uiteen.

Over de inhoud kunnen we al even kort zijn: naast enkele onuitgegeven documenten, bevat de brochure niets nieuws, alles werd reeds elders uitvoeriger en veel degelijker behandeld. We kunnen slechts akkoord gaan met hetgeen de auteur aan het eind schrijft: het is inderdaad maar een *opstelletje*, maar dan wel een duur.

H.N.

WERKGROEP KALEVALLEI, *Ontwikkeling van de Kalevallei te Evergem*, Evergem, 61p., geïllustreerd, kaarten en plannen. Inlichtingen: Werkgroep Kalevallei, Reibroekstraat 13, 9940 Evergem.

Een interdisciplinair team, waarvan ons medelid Jacques Semey deel uitmaakt, publiceerde in juli 1999 een zeer wetenschappelijke studie waarin zowal alle aspecten van de Kalevallei worden bestudeerd. Het object van de studie is de resterende open ruimte tussen enerzijds de rivier de Nieuwe Kale en anderzijds de straatdorpas Evergem – Belzele. Het is een bijzonder waardevolle studie omdat ze, voor zover wij erover geïnformeerd zijn, voor het eerst een klein gebied in al zijn aspecten en zeer gedetailleerd bestudeert: landschappelijke betekenis, archeologisch erfgoed, bouwkundig erfgoed, ecologisch belang, enz. Een voorbeeld om dit duidelijk te maken. Over een tijdsperiode van verschillende jaren werden zowel de fauna als de flora geobserveerd. In de vallei en de zandruggen van de Kale komen meer dan 70 verschillende vogelsoorten regelmatig voor en er werden meer dan 220 verschillende plantensoorten geteld. Van een rijke biotoop gesproken!

Studies maken is een punt, er het nodige gevolg aan geven is een andere kwestie. De actiegroep Kalevallei heeft als doelstelling het open landschap van het valleigebied van de Kale op Evergems grondgebied te vrijwaren. Beslist geen minieme doelstelling, vooral als men beseft dat ook dit natuurgebied aangevreten wordt door onder andere het industriegebied Durmakker. De constructieve voorstellen van de werkgroep (natuurbehoud, weren van alle storende elementen, het openen van een archeopad) worden door de overheid met aandacht bekeken, de tijd dat alle voorstellen ten nadele van de industrie nogal hooghartig van de hand werden gewezen, behoort duidelijk tot het verleden. We wensen het team alle succes toe, en misschien is een van de leden bereid om ons Genootschap bij een of andere gelegenheid eens doorheen de Kalevallei te gidsen.
De uitgave is zonder meer onmisbaar voor alle natuurliefhebbers en voor liefhebbers van historische geografie. De vele kaarten en verhelderende luchtfoto's verhogen de bruikbaarheid van de studie.

H.N.

Gids voor grensoverschrijdende bronnen in Vlaamse en Zeeuwse archieven (cd-rom)

De gids kost (cd-rom en gedrukte toelichting) 350 BEF + eventuele verzendingskosten (Zeeuws Archief, PB 70, NL 4330 AB Middelburg)

In een tijd waarin grenzen meer en meer vervagen kondigt deze cd-rom zich bijzonder veelbelovend aan. Twee historici brachten immers alle gegevens in kaart die grensoverschrijdende informatie bevatten en die terug te vinden zijn in openbare archiefbewaarplaatsen in de provincies Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen, Antwerpen en Zeeland. Wie bijvoorbeeld iets wil zoeken over Meetjeslandse oorlogsvluchtelingen uit de Eerste Wereldoorlog in Nederland, zou met dit werkinstrument al vlug moeten terugvinden waar zich in Zeeland informatie bevindt. De mogelijkheid om te zoeken op trefwoord (geografie, personen, instellingen en onderwerp), op archiefbewaarplaats en op datum legt bovendien heel wat ingangen bloot.

Ondanks alle verdiensten blijft er uiteraard een grote *'maar'*. Een deel van de beperkingen geven de samenstellers van de cd-rom ook toe. Financiële restricties zorgden ervoor dat men uitsluitend in de betrokken provincies ging zoeken. Belangrijke archieven in bijvoorbeeld Lille (France) vallen er buiten. Ten tweede namen de auteurs in de meeste gevallen enkel de bestaande inventarissen door. Slechts af en toe lieten zij fondsen uithalen om verder te graven. De meeste historische gebruikers van de inventarissen in (rijks)archieven kennen de beperkingen van deze werkinstrumenten maar al te goed. Een derde groot bezwaar lijkt ons het feit dat dit document enkel elektronisch beschikbaar is (maar ook hier was het financiële element de grootste hinderpaal).

Wij hadden de gelegenheid om een demonstratie te zien tijdens de interprovinciale studiedag van het Verbond van Heemkundige Kringen (20 november 1999) in Aardenburg. Naast het feit dat er technisch blijkbaar nog iets mis kan lopen (*bugs*, weet je wel) leverde het zoeksysteem daar toch niet het gewenste resultaat op. Enkele onderzoekers uit het veld (met op kop Willy Stevens uit Knesselare) gaven een aantal zoekopdrachten die de cd-rom toch niet naar behoren kon vervullen. In bepaalde gevallen leidde het resultaat zelfs tot enige hilariteit.

Het nut van dergelijke initiatieven kan niet worden ontkend, maar de financiële beperkingen schroefden het opzet van dit initiatief zonder twijfel al te fel terug. Gezien de gunstige verkoopprijs (350 BEF) kunnen we evenwel concluderen dat iemand die echt met grensoverschrijdend onderzoek bezig is, hier wel een nuttig aanvullend werkinstrument krijgt.

P.L.

Lucas HILLAERT, *Groot Assenede na de fusie. Van 1976 tot 1988*, Eeklo, 1999, 192p.

Van de hand van dezelfde auteur verschenen eerder een aantal werken die de geschiedenis van Assenede in beeld willen brengen. Omdat in de behandelde periode ook de gemeenten Boekhoute, Bassevelde en Oosteeklo deel uitmaken van Assenede is het werkingsgebied nu uitgebreid. Gezien alles vrij recent is, heeft de auteur er voor geopteerd eerder als een kroniekschrijver te werk te gaan. Feiten, gebeurtenissen en mensen uit de periode 1976 en 1988 passeren de revue. De politieke invalshoek overweegt daarbij. In het begin (burgemeesters voor de fusie) en op het einde (lijsttrekkers gemeenteraadsverkiezingen 1988) van het boek zijn een aantal interviews met plaatselijke politici opgenomen. Dat alleen al maakt het boek tot een interessant tijdsdocument voor wie later een geschiedschrijving van Assenede zal aanvangen. Nog in het politieke spectrum kunnen we bijvoorbeeld het boeiende fusieverhaal signaleren en de discussie rond een nieuw wapenschild die daaruit voortvloeide. Hier en daar ontbreekt wat originaliteit in de manier waarop alles wordt gebracht en misschien ware het toch beter geweest om het overzicht meteen door te trekken naar het heden. Voor de inwoners van Groot-Assenede is dit evenwel een leuk koffietafelboek, fraai geïllustreerd en andermaal door *De Eecloonaar* verzorgd uitgegeven.

P.L.

Jozef DE PAEPE, *Watervliet, koningswens en koningsdroom*, Eeklo, 1999, Uitgeverij Taptoe, 241 p., geïllustreerd (D/1999/2715/3).

Dat Jozef De Paepe meeslepend kan schrijven, blijkt uit zijn artikels die hij publiceert in o.a. *Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland*. Ook in zijn recent verschenen boek over Watervliet ontpopt hij zich als een geboren verteller en weet hij soms ingewikkelde zaken op een heldere manier voor te stellen. Het *corpus* van het werk (p.11-193) is onderverdeeld in zes hoofdstukken: voorgeschiedenis, de oude keure, Willemietenklooster, de nieuwe keure, het huidige Watervliet en de kerk. Het best uitgewerkt zijn de eerste drie hoofdstukken en het hoofdstuk over de kerk. Over het Hollands tijdvak (1815-1830) bijvoorbeeld wordt nauwelijks iets geschreven, wel worden ongeveer elf bladzijden krantenknipsels overgenomen uit *Den Vaderlander* en de *Gazette van Ghendt*, ze handelen allemaal over de woelige periode 1830-1831.De uittreksels zijn wel interessant, toch hadden we ze liever bewerkt gezien in een lopende tekst. Ook over andere periodes krijgen we slechts met mondjesmaat informatie. In zijn inleidend woord schrijft prof. Dr. Luc François dan ook zeer terecht: "*Is met 'Watervliet, koningswens en ridderdroom' dan het definitieve werk over deze gemeente geschreven? Ongetwijfeld niet.*"

Wie zal er zich druk over maken? Jozef streeft geen *wetenschappelijke oogmerken* na, hij vertelt wat hij heeft opgezocht, heeft gelezen, heeft gehoord, heeft gezien en hij doet dat op zijn eigen, rustige manier. Het

boek is mooi geïllustreerd en heel knap zijn de talrijke vergelijkende foto's die ons een beeld geven van het vroegere en het huidige Watervliet. Men ziet zó wat dr. Edmond Tieleman, wiens ouders aan de Ketterijstraat woonden, zestig jaar geleden al schreef: "*De dorpen zelve gaan met reuzenschreden een algemene banalisering te gemoet.*" Gelukkig dat de Stee het heeft overleefd !

Voor Watervlietenaren bevat het boek een schat aan gegevens. Ongetwijfeld zullen ze hun geschiedenis met veel genoegen lezen en ze zullen verbaasd zijn over hun rijke historische verleden. Na lectuur zullen ze het boek tevreden dichtklappen en denken: *Ik ben van Watervliet en ik ben daar fier op !*

Een aanwinst voor de Meetjeslandse geschiedenis.

H.N.

3. HEEMKUNDIGE NIEUWSJES UIT HET MEETJESLAND

Werkgroep *Geschiedenis van Sleidinge*

Onder impuls van burgemeester Peter Vereecke werd in 1997 een werkgroep samengesteld met de bedoeling de definitieve geschiedenis van Sleidinge te schrijven. Door allerlei omstandigheden, niet het minst door het overlijden van Luc Stockman, raakte de werkgroep een beetje in het slop en dreigde alles te verzanden in oeverloos gediscussieer. Burgemeester Vereecke voorzag het gevaar en na enkele diplomatische tussenkomsten - onder andere bij voorzitter Hugo Notteboom - en een traktatie voor de hele werkgroep met onvervalste Sleinse *taotjespap* kreeg de werkgroep een nieuw elan. Voor iedere periode stelde zich iemand verantwoordelijk en verschillende mensen verklaarden zich bereid archiefonderzoek te doen en hun gegevens ter beschikking te stellen van de *schrijvers*. We twijfelen er niet aan: de *Geschiedenis van Sleidinge* zal in 2001 verschijnen! Na het solowerk van Achiel De Vos over Ertvelde, het groepswerk over de geschiedenis van Evergem, is het nu de beurt aan Sleidinge. Daarmee is de cirkel voor wat Evergem betreft rond en beschikt elke deelgemeente binnenkort zijn eigen geschiedenis.

Aalter, Eeklo, Waarschoot en Evergem bijten aldus de spits af op het gebied van de Meetjeslandse geschiedsschrijving. Binnenkort volgt Kaprijke waar ons bestuurslid Roger Buyck al enkele jaren zit te wroeten op wat zijn *chef d'oeuvre* moet worden. En, wanneer wordt een initiatief genomen in Knesselare, Maldegem, Sint-Laureins en Zomergem? Er is nog veel werk aan de winkel!

H.N.

Ledenlijst

EREVOORZITSTER

Dhanens Elisabeth – Eeklo

BESTUURSLEDEN

Bastiaen Filip – Aalter
Buyck Roger - Kaprijke
De Reuck Dirk – Bellem
De Smet Erik - Eeklo
De Vleesschauwer Marc – Assenede
Laroy Peter – Aalter
Lippens Oskar - Lembeke
Notteboom Hugo – Adegem
Notteboom Walter – Maldegem
Steeghers Wilfried – Evergem

STEUNENDE LEDEN
(vanaf 1.000fr)

Bauwens Magda – Eeklo
Bral Leo – Assebroek
Broeders van Liefde – Aalter
Claeys Marijn – Lovendegem
Daneels Axel – Coppet (Zwitersland)
De Meyere Carlos – Vossem
De Pauw-Goethals – Eeklo
De Schepper Andries – Evergem
De Veusser Daniël - Zomergem
E.H. De Wulf Pierre – Aalter
Haek Marcel – Eeklo
Jacobs Paul – Waarschoot
Lamot-Stockman – Niel
Laroy Erik – Lovendegem
Minne-Vermast – Eeklo
Strybol Jozef – Knokke
Strymes-De Neve – Sint-Laureins
Van Damme François – Eeklo
Van Damme Lionel - Adegem
Van de Kerckhove Julien – Adegem
Van de Veire Walter – Bassevelde
Van Impe J. – Gent
Van Passel Jacques – Aalter
Vereecke René – Maldegem
Verhaegen-Stockman – De Pinte
Verleyen Philippe – Aalter
E. H. Vrielynck Jan – Deurle
Waldack Felix – Kalken
Wijffels C.G. – Delft (Nederland)

LEDEN

Algemeen Rijksarchief - Brussel
Alyn Dries - Aalter
Alpha - Brussel
Andries Firmin - Evergem
Andries-De Zutter Albert - Lovendegem
Arickx Valère - Kortrijk
Arnaut-De Jonghe Jozef - Knesselare
Audoor-Turkelboom Maria - Gent
Baeckelandt Roger - Aalter
Baele Kristof - Lovendegem
Baert Geert - Gent
Batsleer Leon - Drongen
Baudts Andre - Eeklo
Bauwens A.R. - Aardenburg (Nl)
Bauwens Firmin - Evergem
Beernaert-De Vos Willy - Evergem
Berth Armand - Adegem
Bibliotheek Kaprijke -Kaprijke
Bibliotheek Lembeke - Kaprijke
Blondeel William - Adegem
Bockaert Lieven - Aalter
Bockaert-Van Der Meersch M.-L. Aalter
Boelens - De Muynck Jacky - Evergem
Bombay-Derveaux Jo & Hilde - Drongen
Bonamie Rene - Waarschoot
Boone Francois - Brussel
Boterdaele Leo - Aalter
Boussen Achiel - Eeklo
Braet-Van Nuffel Andre - Erembodegem
Brugse Boekhandel De Meester - Brugge
Buysse J. - Waarschoot

Buysse-Canneyt Raymond - Sint-Margriete
Buysse-Van De Velde L. - Bassevelde
Camerlinckx Jean - Aalter
Carton Herwig - Aalter
Cauwels Eddy - Haaltert
Chevalier Marc - Eeklo
Claeys Erik - Aalter
Claeys Willy - Knesselare
Claeys Jacky - Oosteeklo
Codron Paul - Eeklo
Cooreman Roger - Aalter
Coppens Romain - Lovendegem
Cornelis Marc - Beernem
Cornelis Louis - Eeklo
Criel Paul - Kaprijke
Criel-Droesbeke Eduard - Evergem (Ertvelde)
Dauwe-Coussement Gaston - Eeklo
Dauwels Etienne - Maldegem
De Backer Roger - Evergem
De Backer Remi - Gent
De Baets Jozef - Adegem
De Baets Gerard - De Pinte
De Baets Geeraard - Sint-Jan-in-Eromo
De Beir Rene - Eeklo
De Beir Patrick - Gent
De Boever Antoine - Eeklo
De Bruycker Paul - Eeklo
De Bruyckere Jacques - Maldegem
De Buck Jeroom - Zomergem
De Buysere Albert - Kaprijke
De Caluwe Koenraad - Kaprijke
De Ceuninck Paul - Maldegem
De Clercq Gustaaf - Mariakerke
De Clercq-Versluys Julia - Waarschoot
De Coninck Joris - Eeklo
De Coninck Pol - Maldegem
De Craene Leon - Aalter
De Crop Christiaan - Eeklo
De Cuyper Omer - St.-Margriete
De Decker Edgard - Eeklo
De Dobbelaere Antoine - Knesselare
De Doncker Jozef - Aalter
De Grijze Walter - Sint-Martens-Latem
De Groote Paul - Gent
De Jaegher A. - Eeklo
De Jonghe Michel - Eeklo
De Kesel Leo - Gent
De Keukelaere P. - Eeklo
De Kraker Adrie - Axel (N)
De Leenheere Erik - Kaprijke
De Lille Gilbert - Merksem
De Lille-De Bleecker Karel -Ieper
De Maere Julien - Eeklo
De Maertelaere Arsene - Aalter
De Meijer P.H.E.M. - Oegtgeest (Nl)
De Meyere Jaak - Maldegem
De Mits Suzanna - Zomergem
De Mulder Guy - Gent
De Muynck-Roels Marcella - Kaprijke (Lembeke)
De Neve Gilbert - Aalter
De Neve Georges - Gent
De Paepe Jozef - Watervliet
De Poorter Franky - Waarschoot
De Rammelaere Carlos - Mariakerke
De Ridder Pieter - Watervliet
De Roo Willy - Brugge
De Roo Gustaaf - Eeklo
De Roo Johan - Maldegem
De Rycke-Cocquyt Johan - Evergem
De Smet Lucien -Aalter
De Smet Gentiel -Deinze
De Smet Jacques - Evergem
De Smet G. - Gent
De Sutter Karel -Eeklo
De Sutter-Bauwens M. - Eeklo
De Vlieger-Lippens Marc - Lovendegem
De Vogelaere Georges - Maldegem
De Voldere Wilfried - Roeselare
De Vos Kristien - Waterland-Oudeman
De Vos - De Koninck Lydie - Evergem
De Vriendt Bart - Ledeberg
De Waele Julien - Bellem
De Wilde Johan - Lovendegem
De Wispelaere Omer - Evergem
Debbaut Ronny - Gent
Deblock-De Vos Nic. - Waarschoot
Degraeve Michel - Brugge
Delcloo Andre - Assebroek

Den Haeze Paul - Melle
Devos Magda - Sint-Denijs-Westrem
Dezutter Willy - Assebroek
Dhanens A. - Brussel
Dhanens Benoni - Ledeberg
Dhanens R. - Mariakerke
Dhont Robert -Knesselare
D'hoore Denise - Evergem
Dierick Joris - Assebroek
Dierickx Chr. - Assenede
Dierickx Daniel - Eeklo
Dobbelaere Jozef - Adegem
Dobbelaere Andre - Lovendegem
Donck Jos. - Aalter
Dumez-Van Vooren -Assenede
Dumoleyn-Steghers - Knesselare
Dumon Wilfried - Heverlee
Engels Willy - Beveren-Waas
Engels Rene - Evergem
Flement-De Muyter C. - Westende
Franque Carlos - Sint-Jan-In-Eremo
Gauwberg Marcel - Gent
Gemeent. Openb. Bib.Ursel Knesselare
Gemeente Axel - Axel (N)
Gemeentebestuur Waarschoot
Gemeentekrediet Van Belgie - Brussel
Gemeentel. Bibliotheek Zomergem
Gemeentelijk Archief Maldegem
Gemeentelijk Bibliotheek Maldegem
Gemeentelijk Museum Melle
Gemeentelijke Bibliotheek Aalter
Gemeentelijke Bibliotheek Evergem
Gemeentelijke Bibliotheek Evergem
Gemeentelijke Bibliotheek Evergem
Gemeentelijke Bibliotheek Sint-Laureins
Gillis Wilfrieda - Knesselare
Goegebuer L. - Gent
Goemaere Willy - Kaprijke
Goethals Achiel - Adegem
Goossens Denijs - Eeklo
Goossens Carine - Nieuwkerke-Waas
Goossens Arseen - St.-Margriete
Graumann (N.V. Coopman) Lothar - Aalter
Grimonprez Michiel - Kaprijke
Gusse Johan - Knesselare
Gysels Gerard - Eeklo
Haers Marcel - Adegem
Hamerlynck Willy - Eeklo
Heemkring De Twee Ambachten Assenede
Heemkring Oud Ruysselede Ruiselede
Heemkundige Kring Amb. Maldegem, Maldegem
Hermie Gilbert - Eeklo
Hesters Paul - Wachtebeke
Heyde Daniel - Waarschoot
Heyndrikx Lucien -Assebroek
Hollebosch Remi - Watervliet
Hollevoet Piet - Eeklo
Holvoet Luc - Zelzate
Huybrechts Pierre - Willebroek
Huysman Arsene - Zomergem
Instit. Moretus-Plantin - Namur
Instituut Voor Dialectologie
P.J. Meertens - Amsterdam (Nl)
Janssens Rigo - Lovendegem
Jocque Luc - Eeklo
Joos Willy - Drongen
Koninklijke Bibliotheek Abtn - Den Haag (Nl)
Lacaeyse Gilbert - Asse
Lambrecht Daniel - Kortemark
Laureyns Raoul - Drongen
Leliaert-Stalpaert Roger - Eernegem
Lema-Verschaetse Rita - Aalter
Leroux-Mettepenningen - Kaprijke
Lievens Antoine - Aalter
Lievens Jenny - Evergem
Linthout G.J. - Evergem
Lips Carlos - Nevele
Loontjens Alfons - Izegem
Maenhout-Verstraete L. - Eeklo
Maes Robert - Gent
Maeyens Marc - Adegem
Marechal Griet - Gent
Martens Albert - Gent
Martens Marc - Middelburg

Martens Adriaan - Wondelgem
Marteyn Herman - Aardenburg
Matthijs Anna - Maldegem
Matthys Edelhart - Assebroek
Meersman Jozef - Maldegem
Meiresonne-Delcourt Ann - Evergem (Sleidinge)
Meirezonne John - Eeklo
Moelaert Roger - Knesselare
Museum Rietgaverstede Nevele
Museum Voor Volkskunde Antwerpen
Neutens Albert - Sint-Andries
Nevens Gaston - Affligem
Neyrinck Willem - Lovendegem
Notteboom Leo - Adegem
Notteboom Filip - Gent
Nuytinck Roger - Gent
O.-L.-Vr.-Ten Doorn - Eeklo
Openbare Bibliotheek Lovendegem
Openbare Bibliotheek Wondelgem
Openbare Stadsbibliotheek Eeklo
Ornelis Andre - Knesselare
Parmentier J. - St-Amandsberg
Pauwels Omer - Assenede
Pauwels Ignace - Lovendegem
Pauwels Herman - Waarschoot
Pauwels-Focquaert Etienne - Maldegem
Piers August - Knesselare
Pieters Patriek - Hoboken
Pille Freddy - Eeklo
Plaetinck Jozef - Eeklo
Plasschaert Roger - Evergem
Polfliet Gerard - Evergem
Prevenier Walter - Sint-Martens-Latem
Prov. Bestuur West-Vlaanderen Brugge
Provinciaal Technisch Instituut Eeklo
Rateau Lucien - Aalter
Rijksarchief Brugge - Brugge
Rijksarchief Gent - Gent
Rijksuniversiteit Gent - Gent
Robbrecht Firmin - Sint-Amandsberg
Roegiers Jan - Leuven
Roegiers-Bonte Willy - Oosteeklo
Roegiest Raoul - Eeklo
Roegiest Daniel - Kaprijke
Roels Remi - Maldegem
Roels-Van Kerckvoorde Jean Francois - Evergem
Ronse H. - Brugge
Rutsaert Arthur - Aalter
Ruusbroeckgenootschap vzw UFSIA - Antwerpen
Ryckaert Luc - Eeklo
Ryckaert Bart - Kaprijke
Ryckaert Maurice - Zomergem
Ryckaert-Verstraete Mia - Eeklo
Ryserhove Alfons - Knesselare
Saelens Leopold -Zomergem
Schepens Dirk -St-Amandsberg
Scherpereel Julien - Merendree
Schockaert-Steel - Waarschoot
Schoonaert Georges - Aalter
Schoorman Jacques - Zwijnaarde
Schotte-Dewaele - Eeklo
Schrans Guy - Sint-Denijs-Westrem
Segers Martin - Evergem
Semey Jacky - Evergem
Sierens-Meire Etienne - Torhout
Smessaert Cyriel - Aalter
Smessaert Kamiel - Aalter
Smessaert Marcel - Zomergem
Somers J. - Maldegem
Stadsarchief Ieper
Stadsarchief Eeklo - Eeklo
Stadsbestuur Roeselare Roeselare
Stadsbibliotheek Antwerpen
Stadsbibliotheek Gent
Stedelijke Bibliotheek Aalst
Stedelijke Openb. Bibliotheek Sint-Niklaas
Steenbeke Hubert - Eeklo
Stevens Andre - Landegem
Steyaert Omer -Aalter
Steyaert Francois - Eeklo
Steyaert-Govaert Antoon Evergem
Stock Rafael - Knesselare
Stockman Luc - Aalter
Stockman Jan - Deurne
Stockman Luc - Zottegem
Strobbe Arnold - Aalter
Stuyts J. - Eeklo
Taeldeman Johan - Oosterzele-Balegem

Taghon Albert - Lovendegem
Termont Roger - Evergem
Thys Maurice - Aalter
Thysebaert Rene - Gent
Tollenaere Freddy - Eeklo
Tondat Romano - Eeklo
Trenson-Ryckaert Bea - Ronsele
Universitats-Stadtbibliothek Koln 41 (Dtsl)
Van Hecke Achiel -Ledeberg
Van Acker Adhemar - Aalter
Van Bastelaere Gilbert -Eeklo
Van Branteghem Carlos - Outrijve
Van Coillie Roger - Bassevelde
Van De Kerckhove Marnix - Adegem
Van De Poele Firmin - Watervliet
Van De Veire Jozef - Wondelgem
Van De Velde Leo - Eeklo
Van De Vivere Raymond - Aalter
Van De Voorde Emmanuel - Sint-Laureins
Van De Woestijne M.A. - Eeklo
Van De Woestijne Paul - Eeklo
Van Den Abeele Raf - Sint-Martens-Latem
Van Den Braembussche-Mariakerke
Van Den Broecke Johan - Aalter
Van Der Aa J. - Evergem
Van Der Haeghen Guy -Gent
Van Dycke Raymond - Tienen
Van Dyck-Verhetsel - Lovendegem
Van Eeckhoudt Jozef - Kaprijke
Van Eeghem Etienne - Aalter
Van Eeghem Katrien - Bellem
Van Gils Adriaan -Kaprijke
Van Glabeke Donald - Eeklo
Van Hee-Hoornaert - Sint-Margriete
Van Herck Ernest - Evergem
Van Hoecke Willy - Rotselaar
Van Hoegaarden Jean - Eeklo
Van Hoestenberghe Albert Maldegem
Van Hoorebeke Wery - Eeklo
Van Hoorebeke Franz - Evergem
Van Hooreweghe Hubert - Aalter
Van Hulle Erik - Knesselare
Van Keirsbilck Joris - Eeklo
Van Kenhove Patrick - Merelbeke
Van Laere Othmar - Lovendegem
Van Maldeghem Jeroom - Maldegem
Van Maldeghem-Van Mingroot - Maldegem
Van Mossevelde Alfons - Eeklo
Van Nieuwenhuyse Johan - Kaprijke (Lembeke)
Van Nuffel-Baudts - Heusden
Van Renterghem Andre - Evergem
Van Roosmaelen Joh. - Adegem
Van Thuyne-Willems Firmin - Evergem (Ertvelde)
Van Vooren Robert - Adegem
Van Vooren Edith - St-Margriete
Van Waesberghe Vera - Sijsele
Van Wilder Wilfried - Zomergem
Van Wonterghem Etienne - Beernem
Vandenberghe-Dedier Jan - Eeklo
Vandenbunder M.T. -Roeselare
Vanderbruggen Erik - Maldegem
Vanderbrugghen Maria - Kaprijke (Lembeke)
Vandeveire Jozef - De Pinte
Vanwijnsberghe St. - Sint-Laureins
Veevaete Frans - Brugge
Velleman L. - Edegem
Verdonck Maurits - Bellem
Vereecke Noel - Maldegem
Verhelst Robert -Aalter
Vermeersch Lieve - Eeklo
Vernemmen Carlos - Bellem
Verstraete Beatrys - Eeklo
Verstraete Caesar - Eeklo
Verstraete Luc - Eeklo
Verstraete Willy - Maldegem
Versyp Achiel - Evergem
Vertenten Amedee -Eeklo
Vl. Centr. Genealogie & Herald. - Kortemark (Handzame)
Vlaeminck Rita - Gent
Vlerick Yvan - Gent
VVF Oostende - Oostende
Willaert Oscar - Evergem
Willems Dirk - Heusden-Zolder
Willems Jan - Waarschoot
Windey Albert - Kaprijke
Zusters Maricolen - Maldegem

HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP VAN HET MEETJESLAND

Gesticht in 1946 door dr. Elisabeth DHANENS, erevoorzitster (voorzitster 1951 - 1968), wijlen apotheker Prudent RYCKAERT (ondervoorzitter 1963-1968) en wijlen dr. Edmond TIELEMAN (voorzitter 1946-1951). Wijlen Achiel DE VOS fungeerde van 1948 tot 1977 als secretaris en was voorzitter van 1968 tot 1989. Wijlen Luc Stockman was voorzitter van 1989 tot 1999.

HET BESTUUR

Voorzitter

Hugo NOTTEBOOM, Prins Boudewijnlaan 9B - 9991 Adegem -
Tel. 050 71 29 12

Ondervoorzitter-redactiesecretaris

Filip BASTIAEN, Oostmolenstraat 216 - 9880 Aalter -
Tel. 09 375 08 38

Secretaris

Dirk DE REUCK, Bellemdorpweg 54 - 9881 Bellem -
Tel. 09 374 36 76

Penningmeester

Oskar LIPPENS, Gentstraat 13 - 9971 Lembeke -
Tel. 09 377 28 54

Bibliothecaris

Erik DE SMET, Euromarktstraat 9 - 9900 Eeklo -
Tel. 09 377 43 24

Leden

Roger BUYCK, Plein 66 - 9970 Kaprijke - Tel. 09 373 90 93
Marc DE VLEESSCHAUWER, Nieuwstraat 17 - 9960 Assenede -
Tel. 09 344 54 41
Peter LAROY, Brouwerijstraat 84 - 9880 Aalter - Tel. 09 375 14 86
Walter NOTTEBOOM, Noordstraat 196 - 9990 Maldegem -
Tel. 050 71 30 25
Wilfried STEEGHERS, Vurstjen 21 - 9940 Evergem

APPELTJES VAN HET MEETJESLAND

Jaarboek, sedert 1949 uitgegeven door het *Heemkundig Genootschap van het Meetjesland.*

Redactieraad/Recensiedienst

Redactiesecretaris: Filip BASTIAEN
Oostmolenstraat 216 - 9880 Aalter

Leden: Hugo Notteboom, Peter Laroy en Roger Buyck

Alle artikels dienen uiterlijk 31 oktober in het bezit te zijn van de redactiesecretaris, bij wie ook de auteursrichtlijnen te bekomen zijn.
Boeken ter bespreking aangeboden, worden op hetzelfde adres verwacht en worden nadien in de bibliotheek van het *Genootschap* ondergebracht.

Ruildienst

Erik DE SMET, Euromarktstraat 9 - 9900 Eeklo - Tel. 09 377 43 24
Bestellingen van vorige jaarboeken gebeuren op hetzelfde adres.

Nog beschikbare jaargangen

Nr.	Jaar	Nr.	Jaar
2	1950	31	1980
13	1962	32	1981
17	1966*	35	1984
18	1967*	36	1985
19	1968	37	1986
20	1969	38	1987
21	1970*	41	1990
22	1971	42	1991
23	1972*	43	1992*
24	1973*	44	1993
25	1974	45	1994
26	1975*	46	1995
27	1976	47	1996
28	1977	48	1997
29	1978	49	1998
30	1979*	* slechts enkele exemplaren	

Lidmaatschap

Het lidmaatschap kost 650 fr. (+ eventueel 125 fr. voor het verzenden van het jaarboek; + 200fr. voor het buitenland). Oudere jaarboeken zijn voor dezelfde prijs te bekomen.

Werkwijze:
- bestellen op hogervermeld ruiladres;
- of door storting op postrekening 000-0604056-37 van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland, p/a Gentstraat 13, 9971 Lembeke (Kaprijke) met vermelding "nieuw lid" of de gewenste jaarboeken.

Inhoudstafel

Hugo Notteboom	In Memoriam Luc Stockman	5
† Luc Stockman	De Tienden van Zomergem, Waarschoot en Oostwinkel	9
Filip Bastiaen	Geschiedenis schrijven in het Meetjesland	25
Hugo Notteboom	Edmond Tieleman, stichter van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland	87
Peter Laroy	Negentiende-eeuwse geschiedschrijvers over de geboorte van Keizer Karel te Eeklo	151
Roger Buyck	De Lembeekse schepenen tijdens de 18de eeuw: een sociaal-economische verkenning	159
Erik De Smet	Tussen Eeklo en Australië: Dokter Charles Louis Waldack	205
Peter Laroy	Sevens en niemand anders De lijst Gerechtigheid in het arrondissement Gent-Eeklo (1921)	221
Filip Bastiaen	Veronica's Kruis in Lotenhulle Moord, legende en mysterie	231
Albert Martens	De pastorie van Hansbeke	255
Jozef Vandeveire en Arnold Boghaert	Toneelleven in Ursel	281
Wilfried Steeghers	Gentse buitenpoorters uit Kluizen (1477-1492)	333
Filip Bastiaen	Heemkundig repertorium 1999	335
	Kroniek	357
	Ledenlijst	376

Verantwoordelijke uitgever :
Filip Bastiaen, Oostmolenstraat 216 - 9880 Aalter

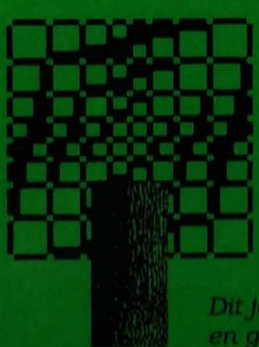

Dit jaarboek werd uitgegeven door het Heemkundig Genootschap van het Meetjesla
en gedrukt bij VANHOESTENBERGHE n.v., Boud. Lippensstraat 11, 9990 Maldege